

VERHANDELING

VOOR HET JAAR

MDCCCXVIII.

NIEUWE VERHANDELINGEN

VAN HET

GENOOTSCHAP

TOT VERDEDIGING VAN DEN

CHRISTELIJKEN GODSDIENST,

TEGEN DESZELFS HEDENDAAGSCHE BESTRIJDERS.

VOOR HET JAAR 1818.

in 'S GRAVENHAGE *bij*

DE ERVE J. THIERRY EN C. MENSING EN ZOON.

MDCCCXIX.

Uitgegeven na voorgaande Visitatie en Approbatie der Theologische Faculteit van 's Lands Hooge School te Leyden.

LEYDEN,
den 25 *November* 1819.

J. CLARISSE,
Fac. Theol. h. t. Decanus.

PROGRAMMA

Voor het Jaar 1818.

Het Genootſchap *tot verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagſche Beſtrijders*, opgerigt te *'s Gravenhage*, heeft deszelfs Algemeene Vergadering gehouden op Donderdag den 10 September 1818, in welke de Aanſpraak is gedaan door THOMAS HOOG, *Predikant* te *Rotterdam*, ſtrekkende ter aanwijzing, *Hoe de Christelijke Godsdienst, bij alle de ongunstige beoordeelingen, die dezelve immer ondergaan heeft, niets van zijne innerlijke waarde verliest, en hoe ons dit ten waarborg verſtrekt, dat hij eenmaal boven alle verdenking heerlijk zegepralen zal.*

Hierna is het navolgend verſlag gedaan over de uitgeſchrevene vragen.

I. Dat op de Vraag, op verzoek van eenen Ongenoemden en voor deszelfs eigene re-

kening voorgefteld: *Waarin beftaan, volgens de Leer der Heilige Schrift, de werkingen des Heiligen Geestes in het hart van elken zondaar, die behouden wordt? en is op deze Leer gegrond de onderfcheiding van gemeene en bijzondere werkingen van dien Geest? zoo ja, waarin is dat onderfcheid gelegen?* zijn ingekomen zes Verhandelingen, met de volgende zinfpreuken: 1.) *Opinionum commenta delet dies.* CICERO. — 2.) *Deze dingen alle werkt een en dezelfde Geest, deelende een iegelijk in het bijzonder, gelijkerwijs Hij wil.* PAULUS. 3.) *Er is verfcheidenheid der gaven enz.* — *en er is verfcheidenheid der werkingen enz.* 1 Cor. XII: 4. — 6 — 4.) *De Geest is het, getuigt, dat de Geest waarheid is.* 1 Joan. V: *6b.* — 5.) *Quantum ad me, hoc foedus meum cum illis etc.* Jef. LIX: 21. — 6.) *Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.* PAULUS. Dat in fommige veel goeds, hetwelk ter zake dient, bij een gebragt, doch in geene derzelven de Leer der Heilige Schrift over dit onderwerp op uitlegkundige gronden genoegzaam is geftaafd, en in dier voege opgehelderd, dat de uitgeloofde Eereprijs er aan heeft kunnen toegewezen worden.

II.

II. Dat op het gevraagd betoog, *Dat de nog blijvende onbekendheid met het Christendom, en de afkeerigheid van hetzelve bij het grootste gedeelte des menschdoms, zoo weinig als de tegenspoeden der Christelijke Kerk, een gegrond vermoeden opleveren tegen de waarheid en echtheid van den Christelijken Godsdienst*, wel eenige Verhandelingen zijn ingekomen, doch geene bevonden de uitgave en bekrooning te verdienen. — Waarom deze Vraag op nieuw wordt uitgeschreven om beantwoord te worden voor den 1 September 1819.

III. Dat op de Vraag: *In hoe ver verdient de wijze, op welke Jesus Christus en zijne Apostelen de voornaamste waarheden van den Natuurlijken Godsdienst leerden en bevestigden, ten allen tijde nagevolgd te worden?* is ingekomen eene Latijnsche Verhandeling, hebbende tot zinspreuk Rom. I: 19 en 20. welke geoordeeld is de voorgestelde Vraag wel niet ten vollen beantwoord te hebben, maar nogtans zoo vele verdiensten te bezitten, dat dezelve de uitgave is waardig gerekend.

IV. Dat op de Vraag: *Op welke gronden kan men vaststellen, dat de Brieven van* PAULUS,

zoo als die in de Schriften des Nieuwen Verbonds voor handen zijn, door hem zelven zijn vervaardigd, en dus niet moeten worden aangemerkt, als alleen de hoofdgedachten van PAULUS *behelzende, welken door anderen, ons onbekende, zouden uitgebreid en beschreven zijn?* — drie Verhandelingen zijn ingekomen — 1.) met de Spreuk: *Si quid novisti rectius istis, candidus imperti. — Si non, his utere mecum.* — 2.) *ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου κ. τ. λ.* 2 Thesſ. III: 17. — 3.) *Hominibus oratio, qualis vita.* SENECA Ep. III. — dat alleen door den Schrijver der eerstgenoemde Verhandeling het doel der vrage is gevat, en dat dezelve, offschoon niet in dier voege uitgewerkt, dat zij den Gouden Eereprijs heeft kunnen wegdragen, echter de uitgave is waardig gekeurd, en aan den Schrijver ééne Zilveren Medaille is toegewezen, indien dezelve goedvindt zich bekend te maken.

V. Dat eindelijk op de Vraag: *Is er in de Historische en Profetische Schriften des Ouden Verbonds zoodanige zamenhang te ontdekken, dat daaruit eene bijzondere Goddelijke leiding, waardoor derzelver verschillende Schrijvers bestuurd zijn,*

klaar-

klaarblijkelijk kan aangewezen en bevestigd worden? geene Antwoorden zijn ingekomen. — Waarom dezelve op nieuw wordt uitgeſchreven, om beantwoord te worden voor den 1 April 1820.

Het Genootſchap noodigt op nieuw alle kundige Voorſtanders van Waarheid en Godvrucht uit, met aanbieding eener *Gouden Medaille*, of *twee honderd vijftig Guldens:*

I. Om in te leveren, voor den 1 November 1819, eene *Beknopte en met uitlegkundige gronden geſtaafde opgave van de Christelijke Geloofs- en Zedeleer, volgens het* EVANGELIE *van* JOANNES.

II. Eene beantwoording der navolgende Vragen:

1. *Kan en mag de redelijke overtuiging van de Waarheid en Goddelijkheid van het Christendom, en van den zin en zamenhang der onderſcheidene uitſpraken van Jeſus en de Apostelen afhangen van een inwendig Godsdienstig en Zedelijk Gevoel? zoo ja, hoedanig vermogen kan men dan zoodanig Gevoel toeſtaan op die overtuiging?* —
Voor den 1 Februarij 1820.

2. *Welke middelen moeten meest geschikt gerekend worden, om den Christelijken Godsdienst toegang tot de aanhangers van* MUHAMMED *te doen verkrijgen, de vooroordeelen en tegenwerking tegen deszelfs grondleeringen en voorschriften te overwinnen, en alzoo de aanneming van het Christendom, met de heilrijkste gevolgen, bij dezelve te bevorderen?*

*** Terwijl niet alleen in de afgelegenheid en regeringwijze der verschillende Landen, in welke nog steeds een verbazend groot aantal *Muhammedanen* gevonden wordt, en in de talen, gewoonten en zeden van derzelver bewoners, maar bovendien in de verregaande onbeschaafdheid, onwetendheid, en zeer heftige vooroordeelen der meeste aanhangers van MUHAMMED tegen den Christelijken Godsdienst, en in eenige der voornaamste grondstellingen van het Muhammedanisme zelve, groote hinderpalen aan den toegang der Christelijke Leer in die gewesten in den weg staan, en ook de aanneming derzelve van meer dan eenen kant dadelijk wordt tegengewerkt, zoodat hier en daar zelfs de Muhammedaansche Godsdienst meer

veld

veld wint; zoo verlangt men eene, inzonderheid naar de behoeften van den tegenwoordigen tijd, ingerigte opgave der geschiktste middelen, om, met overwinning van dien tegenstand en alle beletselen, de aanprijzing van ware verlichting en hartelijke omhelzing der Goddelijke en Zaligmakende Leer van Jesus Christus, boven die van den gewaanden Profeet, meer ingang te doen verkrijgen.

Voor den 1 Maart 1820.

Voorts verwacht het Genootschap, behalve op de voor eenen onbepaalden tijd openstaande Vragen, nog, volgens het Programma des vorigen jaars,

Voor den 1 December 1818.

Eene handhaving van de Leer eener bijzondere, in het bestuur der wereld, en der onderscheidene lotgevallen der menschen zigtbare Goddelijke Voorzienigheid, opgehelderd door voorbeelden van vroeger en later tijd, inzonderheid uit de Nederlandsche Geschiedenis.

Voor den 1 Januarij 1819.

Eene beknopte, en naar de algemeene vatbaarheid ingerigte verklaring der uitspraak van PAULUS 2 Tim. III: 16, *zoo*

veel betreft den hoogen oorſprong der Heilige Schriften, en eene, in overeenſtemming van de algemeene Bijbelſche Leer, daarop gegronde opheldering van de wijze, waarop men zich de INGEVING DER HEILIGE SCHRIFTEN *moet voorſtellen.*

en

Eene vergelijking der Wonderwerken van ELIA *en* ELIZA, *met die, welke de Heer* JESUS *verrigt heeft, ter bevestiging van de waarheid der eerſte, en de meerdere voortreffeijkheid der laatstgenoemde.*

Voor den 1 Februarij 1819. antwoord op de Vragen:

Of er algemeene en zekere gronden der Wijsbegeerte zijn, die ons verpligten zouden, om zoodanige onmiddelijke en bovennatuurlijke tusſchenkomsten der Voorzienigheid te ontkennen, als er, volgens de Letterlijke verklaring der Heilige Schriften, in vroegere eeuwen hebben plaats gehad?

en

Of men in de verklaring der Heilige Schriften, over het algemeen, op dezelfde wijze moet te werk gaan, als bij andere Schrijvers, en of er, des niet te min, nog bij-

bijzondere regels bij dezelve zijn in acht te nemen?

En voor den 1 Maart 1819. op de Vraag:
In hoe ver kan en moet men zich, in de uitlegging der Heilige Schrift, en in de verklaring en verdediging van Christelijke Leerſtellingen, bedienen van Wijsgeerige Grondbeginſelen?

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, worden verzocht, hunne *Namen* niet bij de Verhandelingen te ſtellen, maar dezelve met eene Spreuk te onderſchrijven, en er bij te voegen een *verzegeld Briefje*, dezelfde Spreuk tot opſchrift hebbende, waarin hunne Namen en Woonplaatſen gemeld zijn; voorts zich der *kortheid* en *klaarheid* te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen, in *leesbaar ſchrift*, liefst in de Nederduitſche en Latijnſche, en des noods in de Hoogduitſche Taal, met Romeinſche Letters, (nadien het met Hoogduitſche karakters en onduidelijk geſchrevene niet in aanmerking gebragt wordt), *vrachtvrij*, en, zoo veel mogelijk, met eene bij het Genootſchap onbekende hand geſchreven, te zenden aan den *Secretaris des Genootſchaps* THOMAS HOOG, *Predikant te Rotterdam*, en zich te ſchikken naar de voorwaarden, in vorige Programmata opgegeven.

 Het

Het Genootſchap herinnert de meermalen herhaalde waarſchuwing, in vorige Programmata gedaan, dat men zijne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlijk, noch in een ander werk zal mogen uitgeven, zonder bewilliging dezer Maatſchappij.

Het Genootſchap behoudt aan zich het regt, om, naar goedvinden, en ten algemeenen nutte, gebruik te maken van alle de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, ſchoon er de Prijs niet aan is toegewezen, geheel of ten deele gemeen te maken, 't zij alleen met bijvoeging der Zinſpreuken, door de Schrijvers gebruikt, 't zij ook met uitdrukking van hunne Namen, indien zij, daartoe verzocht wordende, dezelve gelieven te openbaren.

AAN-

AANSPRAAK,

STREKKENDE TER AANWIJZING:

HOE DE CHRISTELIJKE GODSDIENST, BIJ ALLE DE ONGUNSTIGE BEOORDEELINGEN, DIE DEZELVE IMMER ONDERGAAN HEEFT, NIETS VAN ZIJNE INNERLIJKE WAARDE VERLIEST, EN HOE ONS DIT TEN WAARBORG VERSTREKT, DAT HIJ EENMAAL BOVEN ALLE VERDENKING HEERLIJK ZEGEPRALEN ZAL.

Gedaan in de Algemeene Vergadering, den 10 *September* 1818.

DOOR

THOMAS HOOG.

ZEER GEËERDE HOORDERS! HOOGSCHATTERS EN VOORSTANDERS VAN DEN CHRISTELIJKEN GODSDIENST!

Is het natuurlijk een der vurigfte wenfchen van elk, die den Christelijken Godsdienst op hoogen prijs ftelt, en denzelven met geheel zijn hart is toegedaan, dat alle menfchen op aarde dien Godsdienst in zijne waarde mogten kennen, en dat dezelve op aller verftand, hart en gedragingen dien gezegenden invloed hebben mogt, dien hij zelf, hoewel tot zijne fmart, door eigen fchuld, niet overvloediger, toch aanvankelijk in zijn eigen perfoon mag ondervinden, het kan dan ook niet anders, dan hem ten hoogften bedroeven, dat een Godsdienst, naar zijne over-

overtuiging zoo blijkbaar van God afkomstig, zoo allezins Gode waardig, en zoo volkomen naar onzen tegenwoordigen zedelijken toeſtand en alle onze behoeften berekend, door alle eeuwen heen onder het menschdom zoo miskend, zoo beſtreden, zoo achteloos behandeld en verwaarloosd is geworden, en dat dit bij zulk een groot aantal zijner medemenſchen nog ſteeds blijft voortduren tot op den huidigen dag. Of, zoude het voor een opregt Christelijk gemoed geene ſtof van droefheid wezen, dat alzoo datgeen, hetwelk hij als het grootſte geſchenk der goddelijke Liefde beſchouwt, ſmadelijk verworpen — dat alzoo aan JESUS CHRISTUS, den Stichter van dien Godsdienst, de eer onttrokken wordt, die hij Hem zoo waardig ſchat van al wat mensch is te ontvangen — en dat alzoo zijne Natuurgenooten zelve, voor welke zijn hart in liefde klopt, verſtoken blijven van die wijsheid, van dien troost, van die deugd, van dien zielevrede, van die hope, die

voor

voor allen zoo begeerlijk, en, om vatbaar te worden voor waar menſchelijk geluk, zoo onontbeerlijk zijn? Ja, dit is hem tot innige zieleſmart, en wekt hem gedurig op om zijne bede op te zenden tot den hemelſchen Vader, dat het Hem behagen moge, toch eenmaal de oogen van zoo vele verbijsterden te openen, opdat zij het ongegronde hunner vooroordeelen tegen den Christelijken Godsdienst bemerken, beter met denzelven bekend worden, en door deszelfs voortreffelijkheid en waarde bekoord, hem met hun ganſche hart omhelzen, en voortaan zich geheel door denzelven laten leiden en beſturen. Zoo denkt, zoo beſtaat de ware hoogſchatter en vriend des Christendoms, wanneer hij zich voorſtelt, in welk een ongunſtig licht hetzelve door velen is beſchouwd geworden en nog beſchouwd wordt, en wat al grieven men tegen hetzelve heeft ingebragt en nog dikwijls inbrengt, — en dit bevreemdt ons niet, — wie zoude hem dit ook ten kwade kun-

nen

nen duiden? Verkeert hij voor zich zelven in die vaste overreding, dat hij de waarheid aan zijne zijde heeft, waarom zoude hij dan niet mogen wenſchen en bidden, dat ook andere hunne oogen voor dezelve mogen opendoen? — Dan, zoude het welligt ook mogelijk zijn, dat hij ter goeder trouw in dezen dwaalde? zoude het inderdaad geen groot bezwaar tegen de zaak des Christendoms zijn, dat dezelve door zoo velen, en daar onder ook Mannen, welken men den roem van ſchranderheid, geleerdheid, en bedrevenheid in onderſcheidene vakken van wetenſchap niet betwisten kan, is tegengewerkt? — Ligtzinnige ſpotters, die zich niet ontzien het heiligſte zelfs in een belagchelijk licht te plaatſen, komen bij geen verſtandig mensch in aanmerking; zij verdienen veracht — en tevens diep beklaagd te worden —; maar zou nu de Christelijke Godsdienst wel zoo vele tegenſpraak geleden hebben en nog lijden, indien dezelve waarlijk zoo voortreffelijk en goddelijk was, als

als men voorgeeft, en er niets wezenlijks op aan te merken viel? Ziet daar eene bedenking, die wel eens in het hart zou kunnen opkomen en aanleiding tot twijfeling geven. Dan, niemand verontruste zich door zulk eene gedachte. De zaak, welke de Christen betreurt, is waar, en zijne klagt is, helaas! maar al te gegrond. In alle tijden heeft het Christendom zijne befchuldigers gehad, en het heeft ze nog; maar het Christendom zelf lijdt er niet bij, en, in weerwil van alles, wat ooit of ooit tegen hetzelve is aangemerkt, of nog in gefchriften of gefprekken aangemerkt wordt, kan de Christen zich volkomen gerust ftellen, dat hij aan geene kunftig verdichte fabelen gelooft, maar zich op het pad der waarheid bevindt, en dat hem zijne verwachtingen, die hij op het Evangelie bouwt, in eeuwigheid niet zullen befchamen. Het is dit ftuk, geëerde Hoorders! hetwelk mij voorkwam geene ongepaste ftof te zullen opleveren voor mijne Aanfpraak tot U, bij deze

gelegenheid; en, in de hope, dat het U ook niet mishagen, maar veeleer iets moge bijdragen tot meerdere bevestiging in ons geloof, wil ik U ter dezer ure doen opmerken: *hoe de* CHRISTELIJKE GODSDIENST, *bij alle de ongunstige beoordeelingen, die dezelve immer ondergaan heeft, niets van zijne innerlijke waarde verliest, en hoe ons dit ten waarborg verſtrekt, dat hij eenmaal boven alle verdenking heerlijk zegepralen zal.*

Wat ik bedoel, wanneer ik van den CHRISTELIJKEN GODSDIENST ſpreek, en in welk eenen zin ik aan denzelven *eene innerlijke waarde* toeſchrijf, zoude ik wel niet opzettelijk behoeven te ontvouwen voor eene Vergadering als deze, welke beſtaat uit Leden en Begunſtigers van een Genootſchap, hetwelk zich ten doel heeft geſteld, dezen Godsdienst tegen deszelfs hedendaagſche Beſtrijders te verdedigen,

en

en in deze pogingen tot heden toe zoo gelukkig is geslaagd. Evenwel, daar van eene juiste bepaling van het een en ander alles afhangt, en hierdoor reeds de weg als van zelve gebaand zal worden tot hetgeen ik mij had voorgesteld heden aan te wijzen, kan ik die niet wel geheel voorbijgaan, maar acht het van belang vooraf mij nader hieromtrent te verklaren. Wanneer ik dan spreek van den CHRISTELIJKEN GODSDIENST, versta ik daardoor — niet datgeen, wat door velen daarvoor al gehouden wordt, — want hierover waren en zijn nog, helaas! de gevoelens zoo uit een loopende onder de genen, die zich voor denzelven verklaren, maar ik bedoel den CHRISTELIJKEN GODSDIENST, *zoo als die waarlijk is*, te weten die hemelsche Godsdienstleer, gebouwd op en in verband gebragt met de vroegere Openbaringen, door God aan het menschdom geschonken, welke JESUS CHRISTUS, de Zoon van God, na zijne aanneming der menschelijke natuur, zelf op deze aarde heeft

bekend gemaakt, waarin Hij eenige zijner vertrouwde Leerlingen heeft onderwezen, en welke deze, onder de onfeilbare leiding van zijnen Geest, in zijnen naam, overal in de wereld hebben verkondigd als eene Godsdienstleer, voor alle volken en menschen bestemd, bij welker geloovige omhelzing en gehoorzame opvolging men ontwijfelbaar behouden worden, en tot de ware en hoogste gelukzaligheid in dit en het toekomend leven geraken kan. — Godsdienstleer derhalve, niet te beoordeelen uit de verschillende wijzen, waarop dezelve, hetzij door hare Belijders, hetzij door hare Bestrijders, is voorgedragen, want dit is dikwijls zeer gebrekkig en verkeerd geschied, maar alleen uit de uitspraken zelve van JESUS CHRISTUS en zijn Apostelen, zoo als die gevonden worden in de Schriften des Nieuwen Verbonds, en daaruit naar de regelen eener gezonde Uitlegkunde opgemaakt *Alles* dus, wat JESUS CHRISTUS zelf en zijne Apostelen

als

als Leer der waarheid, die naar de Godzaligheid is in de hope des eeuwigen levens, hebben voorgedragen, dat alles, zonder uitzondering van een eenige bijzonderheid, maar ook dat *alleen*, ontdaan van alle menſchelijke bijvoegſelen en gezuiverd van alle averregtſche begrippen, die men er zich immer van gevormd heeft, — noem ik CHRISTELIJKEN GODSDIENST. Van hoeveel belang het is, dit wel in het oog te houden, zal ons ſtraks nader blijken. — Aan dezen reinen, onvervalschten Christelijken Godsdienst nu ſchrijven wij eene groote *innerlijke waarde* toe, en geven dan daarmede te kennen, niet alleen, dat dezelve vele uitſtekende eigenſchappen bezit, waarom zij, immers in zoo ver, wel verdient gekend en behartigd te worden, maar ook, en vooral, dat dezelve in zijnen geheelen omvang allezins geſchikt is, om den mensch, die zijne ware beſtemming geheel had uit het oog verloren, tot dezelve terug te leiden, en alzoo hem niet al-

leen te bevrijden van al de rampzalige gevolgen, die het wederſtreven van den wil zijns Scheppers noodwendig moesten naar zich ſlepen, maar hem ook te herſtellen in eenen ſtaat van waar geluk, hier op aarde in de beginſelen, doch voornamelijk in het toekomend leven, om dan, geheel ontheven van alles, wat immer in eenig opzigt, zijne zedelijke volmaaktheid, en daaruit voortvloeijende vergenoegdheid en vreugde zou kunnen ſtremmen, in vollen nadruk welgelukzalig te zijn en het eeuwig te blijven. En die *innerlijke waarde* kennen wij aan den CHRISTELIJKEN GODSDIENST toe, niet alleen, omdat wij, bij een bedaard en onpartijdig onderzoek, denzelven ter bereiking van het genoemde doel bijzonder geſchikt bevinden, en bij het vergelijken van alle andere Godsdienſtſtelſels, welke ooit in de wereld zijn voorgedragen, denzelven als het beste van alle beſchouwen, maar omdat wij het ook daarvoor houden, dat GOD zelf hem daartoe beſtemd heeft, en dus

dus alles, wat dezelve als Leer der Gelukzaligheid voordraagt, van Hem afkomstig is, zoodat wij niet flechts uit hoofde van het gunstig aanzien, waarin zich de Christelijke Godsdienst aan ons voordoet, de proef willen nemen, of wij ook door middel van denzelven tot het gewenschte doel zouden kunnen geraken, maar ook; op onderſcheidene, allezins voldoende, wel wederſprokene, doch niet wederlegde gronden, ons verzekerd houden, dat de Christelijke Godsdienst waarlijk en alleen die Godsdienst is, dien GOD zelf door JESUS CHRISTUS, zijnen Zoon, tot het genoemde einde den menſchen gegeven heeft. Het zoude geheel bezijden mijn plan en het oogmerk onzer tegenwoordige zamenkomst zijn, geëerde Hoorders! dit nu te betogen. Wij allen zijn hiervan, vertrouw ik, ten vollen overreed, en het verheugt ons, dat bij zulk een aantal uitmuntende werken, door voorname Mannen tot verdediging van de zaak des Christendoms geſchre-

 ven,

ven, ook dit ons Genootſchap, van deszelfs eerſte oprigting af tot heden toe, zoo vele Verhandelingen heeft geleverd, waarin dit ſtuk op onderſcheidene wijzen betoogd en bevestigd wordt. Ik heb het nu ſlechts, met een woord, vooraf willen herinneren, ten einde, hetgeen ik eigenlijk wilde aantoonen, des te duidelijker in de oogen zoude vallen, — dat er, namelijk, geene de minſte reden is, om ons door het ongunstig oordeel, hetwelk velen over den Christelijken Godsdienst geveld hebben, of nog vellen, in ons geloof aan denzelven te laten ſchokken, daar hij, in weerwil hiervan, zijne innerlijke waarde blijft behouden, en dit ons allen grond geeft om te verwachten, dat zulks eenmaal heerlijk aan geheel het menschdom openbaar zal worden.

Gij bemerkt dus, geëerde Hoorders, dat het *twee* zaken zijn, die ik mij heden te betogen heb voorgeſteld, waarvan de eerſte het *verledene* en *tegen-*

genwoordige, de andere het *toekomende* betreft.

Dat de CHRISTELIJKE GODSDIENST van den beginne af aan, dat dezelve in de wereld is ingevoerd, en door alle tijden henen, tot heden toe, van velen zeer *ongunstig* is *beoordeeld* geworden, en befchuldigingen van onderfcheiden aard heeft ondergaan, heeft geene opzettelijke, noch uitvoerige aanwijzing noodig. JESUS CHRISTUS zelf, deszelfs goddelijke Stichter, was naauwelijks opgetreden, om het Euangelie van Gods Koningrijk aan zijne Landgenooten te verkondigen, of Hij vond al aanftonds in de Leeraars van dien tijd eene geweldige tegenpartij, welke Hem openlijk befchuldigden een verbasteraar van den Vaderlijken Godsdienst, een verbreker der goddelijke wetten, en een verleider van het volk te zijn, en welke dan ook, na herhaalde vruchtelooze pogingen, om de fcharen, die Hem hoorden, tegen Hem op te ftoken, het ten laatfte, door zamen te fpannen met de Gees-

telijkheid, daar henen hebben weten te brengen, dat Hij door den Grooten Raad, bij wijze van Regtspleging, als een Godslasteraar ter dood verwezen wierd, dien zij dan ook, onder voorwendſel, dat Hij oproer in het Land had trachten te ſtichten, bij den toenmaligen Landvoogd der Romeinen hebben weten te bewerken, dat Hem werkelijk is aangedaan. — Zijne Apostelen mogten ja op hunne prediking eenen ongemeenen voorſpoed zien, zoodat duizenden door middel van dezelve tot het omhelzen van het Chriſtendom bewogen wierden, en hetzelve binnen korten tijd wijd en zijd in de wereld wierd uitgebreid; het was er echter verre van daan, dat allen, die hen hoorden, zoo gunstig over den inhoud hunner prediking dachten; den Joden was dezelve eene ergernis, den Grieken eene dwaasheid. En dit bleef in volgende tijden alzoo voortduren. Het Christendom won wel na hunnen dood, meer en meer veld in de wereld, en, in weerwil zelfs der hevigſte

ſte vervolgingen, namen deszelfs Belijders ſteeds toe in grooten getale, maar het werd niet te min door Joden en Heidenen aanhoudend beſtreden. Het ontbrak wel in de eerſte eeuwen niet aan mannelijke voorſtanders van hetzelve, die ter verdediging optraden, en de nietigheid en ongegrondheid der beſchuldigingen, waarmede deszelfs vijanden het bezwaarden, overtuigend aanwezen, waardoor dan ook velen voor hetzelve gewonnen werden; met dat al werden ook velen door de grieven, tegen hetzelve ingebragt, in hunne vooroordeelen verſterkt, en van het aannemen van hetzelve teruggehouden. In volgende eeuwen werd het wel niet zoo openlijk aangevallen en tegengeſproken, doch hoe vele volken betoonden zich echter afkeerig van het omhelzen, wanneer men hen daartoe trachtte over te halen, vooral nadat het Muhamedanendom zich over een groot gedeelte der aarde uitgebreid en in vele Landen gevestigd had; en, wanneer al ſom-

ſommige Volken er zich voor verklaarden, hoe dikwijls leerde de uitkomst, dat zulks dan meer een gevolg was van een bukken voor het geweld der wapenen der genen, die hen hadden overwonnen, dan een vrijwillig toetreden tot hetzelve, uit overtuiging geboren, daar zij al dra tot het Heidendom terugkeerden, wanneer zij ſlechts kans zagen om het juk hunner overheerſchers te ontworstelen.

Hierbij is het echter niet gebleven. In later tijd ſtond er in het Christendom zelf een gansch heir van Lieden op, die zich als Wijsgeeren voordeden, den Christelijken naam zelven verzaakten, en opzettelijk ondernamen den Christelijken Godsdienst te beſtrijden, met dat gevolg, dat duizenden door het lezen hunner Schriften, eerst tot het betwijfelen, vervolgens tot het verwerpen van denzelven zijn vervoerd geworden, tot dat men eindelijk, ſedert het midden der voorgaande eeuw, onder den bedriegelijken ſchijn van denzelven tot zijne

oor-

oorſpronkelijke Eenvoudigheid te willen terugbrengen, denzelven op eene listige wijze is begonnen te ondermijnen door alles, wat hem als eene Openbaring van God kenmerkt, weg te redeneren, en hem het voorkomen te doen krijgen van niet anders dan een gezuiverde Godsdienst der Rede te zijn, tegen welk laatſte ſoort van Beſtrijders dan wel voornamelijk dit ons Genootſchap deszelfs verdediging op zich genomen heeft. Wat moeten wij nu hiervan denken? levert de beſchouwing van zoo veel tegenſtand, als de Christelijke Godsdienst, van den beginne af aan, gedurende zoo vele eeuwen, tot op dezen tijd toe, ondervonden heeft, geen billijk bezwaar tegen denzelven op?

Geen het allerminste, geëerde Hoorders! Hoe ongunstig dezelve immer, en door wie ook, moge zijn beoordeeld geworden, de beſchuldigingen, tegen denzelven ingebragt, treffen hem niet. De CHRISTELIJKE GODSDIENST *zelve verliest daardoor niets van*

zij-

zijne innerlijke waarde. Ras zal ons dit in de oogen vallen, wanneer wij flechts onbevooroordeeld acht geven op deszelfs *hoofdzakelijken inhoud*, en dan de *oorzaken* nagaan, waaruit het moet vérklaard worden, *dat* dezelve des niet te min *zoo verdacht* en *aangevallen* is geworden.

Ei lieve! laat hier den mensch, wien het alleen en ernftig om waarheid te doen is, getuigen, of niet de Godsdienstleer, zoo als Jefus zelf en zijne Apostelen die hebben voorgedragen, *eene uitftekende waarde* heeft, en juist zoodanig is, als wij menfchen in dien ftaat, waarin wij ons thans bevinden, behoeven? — of, ftelt zij niet alle de waarheden en pligten van den onveranderlijken Natuurlijken Godsdienst als zeker vooruit? heldert zij zelfs die niet duidelijker op? bekrachtigt zij die niet door vele nieuwe bewijzen? Ja, is zij het niet zelve, waardoor men is in ftaat gefteld, om het geheele ftelfel van den Natuurlijken Godsdienst tot eenen trap van volkomenheid te bren-

brengen, waartoe de ſchranderſte Wijsgeeren van alle eeuwen, alleen door het licht der Rede geleid, het nimmer hebben kunnen brengen? — Waar ergens treffen wij zulke waardige en verhevene denkbeelden van het hoogſte Wezen aan, zoo ver wij, met ons eindig verſtand, iets van hetzelve kunnen leeren kennen? waar ergens vinden wij zoo juist de betrekkingen aangewezen, waarin dat Wezen tot alle dingen, in het bijzonder ook tot ons Menſchen, staat? waar ergens zulk eene duidelijke opgave van 's Menſchen oorspronkelijke en edele beſtemming? maar ook waar zulk eene waarachtige en door de ondervinding van alle eeuwen zoo treurig bevestigde teekening van zijn zedelijk bederf in deszelfs Bronnen, Uitgeſtrektheid en rampzalige Gevolgen? doch waar ook tevens de aanwijzing eener schikking, door den barmhartigen God zelven tot zijne redding gemaakt, Hem zoo waardig en zoo geheel naar den toeſtand van den zondaar berekend, waarop het vernuft van zoo vele

wij-

wijze mannen der Oudheid zich had stomp gedacht? — Waar ergens, al verder, zulke uitmuntende pligtsvoorſchriften, afgeleid uit zulke reine Beginſels, en aangebonden door zulke krachtige Drangredenen en door zulke groote en dierbare Beloften? — Waar ergens, met één woord, treffen wij eene Leer aan, die, met het hart geloofd, en in waarheid beleefd, den mensch zoo veredelt, hem zulk eene innerlijke tevredenheid en zielerust verſchaft, en hem zulke heerlijke en zalige uitzigten opent in de eeuwigheid, voor welke hij zich voelt beſtemd te zijn? — Ja! zoodanig is de Christelijke Godsdienst, — hij bevredigt volkomen, en op de allerbeste wijze, alle des Menſchen behoeften, voor dit en voor het volgend leven. — En daarvan kan men zich verzekerd houden, niet op losſe of bloot waarſchijnelijke gronden, maar omdat hij kennelijk is gebleken *van* GOD *zelve afkomstig* en tot het genoemde einde opzettelijk *beſtemd* te zijn. Of is het niet

niet waar, dat JESUS zich door zijne teekenen en wonderen betoond heeft van GOD gezonden te zijn? is het niet waar, dat Hij, op aarde zijnde, verſcheidene gebeurtenisſen te voren heeft aangekondigd, die, tot in elke bijzondere omſtandigheid toe, ſtipt alzoo zijn voorgevallen? Is het niet waar, dat Hij op den derden dag na zijnen Kruisdood tot het leven is terug gekeerd, gelijk Hij ſtellig aan vriend en vijand had verzekerd dat gebeuren zoude? Is het niet waar, dat, na zijn vertrek van de aarde, op zijne Leerlingen gansch buitengewone gaven en krachten zijn neêrgedaald, en dat zij, in zijnen naam, ontegenzeggelijke en verbazende wonderen hebben verrigt? Is het niet waar, dat hunne eenvoudige voordragt van zijne Leer, ſchoon dezelve lijnregt ſtreed met de vooroordeelen en neigingen der menſchen, over dezelve heeft gezegepraald, niet door begunstiging van Overheden, Geestelijken of Wijsgeeren, als welke in tegendeel hen en

de genen, welke die Leer omhelsden, ter dood toe vervolgden, maar door de verſtand en hart overmeesterende kracht, die hunne prediking vergezelde? Is het niet waar, dat deze Chriſtelijke Godsdienst de heilzaamſte uitwerkſels in de wereld heeft gehad ter verlichting en verbetering van menſchen en volken. Zijn dit alle geen *Daadzaken*, die men niet loochenen kan, zonder alle Geſchiedkundige zekerheid den bodem in te ſlaan? wat kan met eenigen grond tegen dit alles worden ingebragt? en wat is er ooit tegen ingebragt, dat niet honderd malen bondig is wederlegd geworden? — En nu *des niettegenſtaande* heeft die zelfde, in haren aard zoo voortreffelijke, en zoo goddelijk bevestigde Leer, evenwel de *verdenking* en *berisping* van velen niet kunnen ontgaan — Waaruit is dit dan te verklaren? — Niet — en dit is het, hetwelk ik nu wilde opmerken — niet, omdat de Christelijke Godsdienst zelve daartoe eenige aanleiding geeft, maar uit

ge-

geheel andere *oorzaken*, welke denzelven niets van zijne innerlijke waarde benemen. — Welaan! laat ons dit wat nader bezien.

Eene eerste oorzaak lag voorheen, en ligt nog bij velen, in de *vooroordeelen*, waardoor men zich *tegen denzelven* liet of laat beheerschen. Zulke vooroordeelen waren het, welke in den beginne vele Joden en Heidenen tegen het Christendom vooringenomen deden blijven. De Jood beschouwde zijne Natie als het eenige van God uitverkoren volk, dat in zijnen zegen deelen konde, den geheelen toestel der Mosaïsche Plegtigheden merkte hij aan als eene eeuwigdurende inzetting, die nooit konde worden afgeschaft, en zag, vooral in dien tijd, toen JESUS op aarde verkeerde, eenen Messias te gemoet, die, in den grootsten luister te voorschijn getreden, den zinnelijken troon van *David* beklimmen, de Natie van alle hare vijanden verlossen en een Rijk op aarde stichten zoude, hetwelk dat van *Salomo* in grootheid

en heerlijkheid ver zoude overtreffen. Van der jeugd aan geheel met deze denkbeelden en verwachtingen vervuld, kan het ons niet bevreemden, dat een Godsdienst, welke daar zoo zeer tegen aanliep, welke den Jood geenen voorrang meer gaf boven den Heiden, welke uit zijnen aard al de oude Godsdienstplegtigheden voortaan noodeloos maakte, en welks hoofdinhoud nederkwam op geloof in eenen JESUS, die, van alle aardſche grootheid afkeerig, zich alleen met leeren had bezig gehouden, en zijn leven aan een ſchandelijk kruis geëindigd had, hem een aanſtoot en ergernis was. Aldus was het bij den Jood reeds vooraf eene uitgemaakte zaak, eer hij het onderzocht, dat zoodanig een Godsdienst onmogelijk uit God kon zijn. Dit ſtond bij hem vast, daarom verwierp hij denzelven met verontwaardiging, en dit vooroordeel belettede hem acht te geven op de gronden, waarop deszelfs verkondigers zijne goddelijke herkomst bouwden. —

En

En even zoo was het toen ook met den Heiden gelegen. Hij hoorde de Predikers van het Euangelie hunne Goden voor nietigheden verklaren — hij zag zijne Landgenooten, die het Christendom aannamen, die Goden verzaken, de Tempels verlaten, en zich geheel onttrekken aan al die Godsdienstplegtigheden, die hem altijd heilig waren geweest; en nu rees bij hem de gedachte op, dat de Christenen aan geene Godheid geloofden, en een hoop volks waren, die geenen Godsdienst hadden en aan allerlei ondeugden overgegeven waren, terwijl zijne Priesters, voor welke hij eenen bijgeloovigen eerbied had, niet nalieten, hem in dat vooroordeel gedurig te verſterken. Aldus geheel onbekend met den waren aard van het Christendom, en gehecht aan zijne van jongs af ingezogene begrippen, onderzocht ook de Heiden niet, wat er van de zaak toch eigenlijk ware, en bleef hij den Christelijken Godsdienst verwerpen, zonder eens met denzelven bekend te

zijn. — Zoo hielden reeds in den beginne vooroordeelen vele Joden en Heidenen van deszelfs omhelzing terug, — en bij hoe velen was dit in lateren tijd, en is het ook nog in onzen tijd het geval! — Wanneer men van der jeugd aan van den Christelijken Godsdienst met verachting heeft hooren fpreken, op deszelfs verkondigers heeft hooren fmalen, en door zijne Ouders of Leermeesters tegen denzelven als tegen louter Bijgeloof is gewaarfchuwd, — gelijk dit, helaas! maar al te dikwijls het beklagenswaardig lot was, en nog is, van zoo velen onder het opkomende geflacht, — is het dan te verwonderen, dat men ongunftig over den Christelijken Godsdienst denkt, en fterk tegen denzelven vooringenomen is? Maar, dat nu elk onpartijdige oordeele, of zulke vooroordeelen eenen genoegzamen grond opleverden, of nog opleveren, om den Christelijken Godsdienst te verdenken? Sproten en fpruiten zij niet alle voort uit ware onkunde van deszelfs ei-

eigenlijken aard en van de bewijzen, die er voor zijnen goddelijken herkomst voorhanden zijn? Verliest eene plant hare heilzame eigenſchappen, een edel geſteente zijne waarde, omdat er menſchen zijn, die uit onkunde dezelve miskennen, verachten en wegwerpen? en kan het dan als een wezenlijk bezwaar tegen het Christendom worden aangemerkt, dat het is verdacht en verworpen geworden door zulken, die hetzelve niet eens hebben onderzocht, en zich alleen door vooroordeel tegen hetzelve hebben laten innemen?

Eene tweede en wel eene zeer voorname oorzaak van het ongunſtig oordeel, door velen over den Chriſtelijken Godsdienst geveld, is gelegen in *de verwarring van den Chriſtelijken Godsdienst met de gevoelens der menſchen over denzelven.* Het kan toch niet ontkend worden, geëerde Hoorders! dat de Chriſtelijke Godsdienst onder de handen der Christenen zelve (ik wil nu niet eens van deszelfs Be-

ſtrijders ſpreken) deerlijk is misvormd geworden. Reeds in den leeftijd der Apostelen rezen er op, die het Joden en Chriſtendom kunſtig poogden zamen te paren, tegen welke *Paulus*, de Apostel, vooral zich met zoo veel ernst verzettede. Naauwelijks had het Christendom ingang gevonden in de Heidenſche wereld, of Chriſten geworden Wijsgeeren poogden de leerſtellingen van het Euangelie overeen te brengen met de Wijsgeerige ſtelſels, die zij toegedaan waren, en voerden deze van lieverlede in den Chriſtelijken Godsdienst in. Vervolgens niet te vrede met het geen JESUS en zijne Apoſtelen aangaande de groote Waarheden des Geloofs hadden ontdekt, wilden velen eenen hoogeren trap van kennis bereiken, en poogden nu te verklaren hetgeen niet verklaard konde worden. De ondoorgrondelijke verborgenheden van het goddelijk Wezen zocht men nu eenigermate voor het menſchelijk verſtand bevattelijk te maken, door gelijkenisſen van het ſchepſel ontleend;

dit

dit gaf weêr aanleiding tot kunsttermen en ſpreekmanieren, waarvan in de Schrift geen ſpoor gevonden wordt. Van tijd tot tijd voerde men ook in den uiterlijken Eeredienst allerlei bijgeloovige plegtigheden in, aan welke men de grootſte waarde toeſchreef, allengskens zelfs meerdere waarde, dan aan hetgeen het eigenlijke Wezen des Chriſtendoms uitmaakt. Voorts ontſtonden er verſchillende ſekten in de Kerk, waarvan elk hare bijzondere meeningen beweerde Leer des Chriſtendoms te zijn. Toen kregen de uitſpraken van Kerkvergaderingen niet alleen, maar ook die van bijzondere Kerkleeraars, ſchoon zij niet zelden lijnregt tegen elkander ſtreden, al meer en meer het aanzien van onfeilbaarheid, waarvan men in het allerminst niet mogt afwijken, of men liep gevaar om als onregtzinnig veroordeeld te worden, terwijl men de Heilige Schrift, de eenige kenbron en toetſteen der waarheid, al meer en meer aan eene zijde ſchoof, of naar de aangenomene

en vastgeſtelde gevoelens verklaarde. — In volgenden tijd begon men de Leer des Euangeliums in een kunstmatig ſtelſel van Godgeleerdheid te brengen, hetwelk ja wel, indien het behoorlijk was geſchied, niet te verwerpen was, dewijl inderdaad al de waarheden en pligten, die dezelve voordraagt, in een allernaauwst verband tot elkander ſtaan, maar men deed het veelal op eene gansch ongeſchikte wijze; men vulde dat ſtelſel op met allerlei ontuig, dat er niet in behoorde; men ſchoeide het geheel op de leest eener dorre ſchoolſche wijsbegeerte; men vlechtte er eene menigte ſpitsvondige vragen in, welke van geene de minſte nuttigheid waren, en welke intusſchen eene treurige aanleiding gaven tot ſcheuringen en twisten, welke de Chriſtelijke Kerk geweldig beroerden, en met vele hevigheid en verbittering gedreven werden, terwijl op den echten geest en de ware praktijk des Chriſtendoms naauwelijks, of dikwerf wel in het geheel geen acht geſlagen werd. Alzoo, ge-

geëerde Hoorders! week men van eeuw tot eeuw al verder en verder af van de eenvoudigheid der Christelijke Leer, zoo als die door JESUS CHRISTUS en zijne Apostelen was voorgedragen, tot dat eindelijk dezelve door menschelijke verklaringen en bijvoegsels zoo verdonkerd wierd, dat zij bijna niet meer te onderkennen was. Het ontbrak wel niet aan meer verlichten en weldenkenden, die dit zagen en betreurden, maar hun getal was te klein en hun invloed te gering, om hunne stem met vrucht te doen hooren — en, waren er hier en daar, die moeds genoeg hadden die verbastering aan te wijzen, en zuiverder denkbeelden van de Christelijke Leer te verbreiden — deze werden allerwege als Ketters veroordeeld en ter dood toe vervolgd. Eindelijk brak door eenen zamenloop van omstandigheden, bestuurd door de zigtbare hand eener weldadige Voorzienigheid, de gelukkige Kerkhervorming door. Dan deze bepaalde zich slechts tot een gedeelte der Christe-

lij-

lijke Kerk — een groot gedeelte bleef aan de ingeſlopene dwalingen en misbruiken vasthouden — terwijl ook zij zelve, die door haren gezegenden invloed tot betere denkbeelden van den Christelijken Godsdienst gekomen waren, niet geheel tot deszelfs oorſpronkelijke zuiverheid terug keerden. In het ſtelſel der Godgeleerdheid bleven nog hier en daar verſcheidene van de oude gebreken over; men ging nog ſteeds voort de reine Leer van JESUS en zijne Apostelen door allerlei menſchelijke wijsheid te verbasteren; niet altijd plaatſte men de waarheden in dat verband, waarin zij tot elkander ſtaan; men bleef dikwerf aan ſommige Leerſtukken bij uitſluiting, als wezenlijke, hechten, terwijl men andere, niet minder wezenlijke, bijna geheel uit het oog verloor; hier, bij voorbeeld, beweerde men, dat, om zalig te worden, het geloof in den gekruisten JESUS alleen genoegzaam is — daar dat alles neerkomt op regtſchapenheid en deugd — hier ſtond men een geheel lijdelijk,

daar

daar een werkdadig Christendom voor, zoo dat, terwijl de een de Leer der invloeden van den Heiligen Geest overdreef, de ander dezelve geheel loochende — hier poogde men in de diepte Gods vermetel in te dringen, en hetgeen de Schrift van de hooge verborgenheid zijnes Wezens, van zijn Raadsbesluit, van zijnen invloed op der menschen vrije daden, van de verzoening der wereld met Hem door JESUS CHRISTUS, en van onze Regtvaardiging voor Hem, ons leert, op te helderen door gelijkenissen en voorbeelden uit hetgeen in de menschenwereld plaats heeft, ontleend, welke ten eenemaal strijdig waren met den eerbied, aan de goddelijke Majesteit verschuldigd — daar verviel men, zich hieraan ergerende, tot een geheel ander uiterste, en ontkende alles, wat zij ons aangaande die gewigtige waarheden stellig leert. Zoo verschillende, maar ook dikwijls zoo verbasterd, is door alle tijden de Christelijke Godsdienst door deszelfs belijders voorgedragen. Is het nu wel te verwon-

wonderen, dat zoo ver dezelve daaruit alleen beoordeeld werd, tegen denzelven befchuldigingen van onderfcheiden aard zijn ingebragt? is het te verwonderen, dat men, nu eens den Christelijken Godsdienst heeft ten laste gelegd, dat dezelve het gebruik der Rede, door GOD ons ter onderkenning der waarheid gegeven, wraakt? dan weder, dat dezelve vol is van handtastelijke ongerijmdheden, die het gezond menfchenverftand niet verduwen kan? dan weder, dat dezelve het grootfte gewigt leert hechten aan bijgeloovige, niets beduidende, ja befpottelijke plegtigheden? — dan, dat dezelve nadeelig is voor het welzijn der Maatfchappij — en welke aanklagten ik meer zoude kunnen noemen? — Maar ter goeder trouw nu — gelden alle die aanklagten nu wel den Christelijken Godsdienst zelven? Moet niet elk onpartijdig beoordeelaar erkennen, dat zij haren grond alleen daarin hebben, dat men de verkeerde denkbeelden, welke men zich, in verfchillende vormen, van

van den Christelijken Godsdienst gemaakt heeft, met den Christelijken Godsdienst zelven, zoo als JESUS en zijne Apostelen dien geleerd hebben, verwart, en verliest dus deze daardoor wel iets van zijne innerlijke waarde en blijkbaar goddelijk gezag?

Eene derde oorzaak van het ongunstig oordeel, hetwelk velen over den Christelijken Godsdienst vellen, is gelegen in hunnen *afkeer van deszelfs leeringen en voorſchriften.* De Christelijke Godsdienst heeft ten doel den, van GOD afgeweken, mensch, tot Hem terug te brengen. Hij eischt van ons, dat wij onzen afval van Hem met ſmart onzer zielen erkennen, en als de ware en eenige bron van ons ongeluk betreuren, — dat wij ons zelven beſchouwen als ſtrafwaardige zondaars en de genade, die Hij ons in CHRISTUS aanbiedt, als een verbeurd geſchenk zijner liefde omhelzen zullen — voorts, dat wij Hem boven alles zullen liefhebben, en ook onze Natuurgenooten, wie zij ook zijn, onze vijanden niet uit-

uitgezonderd, zoo opregt en welmeenend als ons zelven — dat wij alle goddeloosheid en wereldſche begeerlijkheden verzaken, de leden, die op aarde zijn, dooden, het vleesch met deszelfs bewegingen en begeerlijkheden kruiſigen, alles wat boos en ſlecht is afleggen, en, in nieuwigheid des levens, matig, regtvaardig en godzalig zullen leven in deze tegenwoordige wereld — met één woord, dat wij rein van hart en heilig in allen onzen wandel zullen zijn, gelijk Hij, die ons geroepen heeft, heilig is; en verzekert ons, dat hij, bij wien dit geheel ontbreekt, niet tot de zaligheid geraken zal. — Hoe zoude nu zulk eene Leer den zoodanigen kunnen bekoren, die in alle ernſtig nadenken eenen weêrzin hebben, die aan hunne lusten, driften, hartstogten den ruimen teugel vieren, die geenen ſmaak hebben dan voor hetgeen de zinnen ſtreelen kan, die zich, (om met den Apostel te ſpreken) hetzij door de begeerlijkheden van het vleesch,

vleesch, het zij door de begeerlijkheden der oogen, hetzij door de grootschheid des levens, geheel laten overheerſchen, — die geen hooger goed kennen, dan hetgeen de zinnelijke vermaken opleveren, en deze daarom ook alleen tot de voorwerpen hunner bejagingen ſtellen. Maar wat nu aangegrepen om eenen ſchijn van billijkheid te geven aan de reden, waarom men zich aan den Christelijken Godsdienst onttrekt? „ wie zoude
„ (zegt men) zich door zulke ban-
„ den willen laten kluisteren? De
„ Christelijke Godsdienst vordert van
„ den mensch onredelijke, ja onmo-
„ gelijke dingen; hij ontzegt den
„ mensch alle genoegens, die hij,
„ naar de imigting zijner natuur en
„ die der tegenwoordige wereld, ſma-
„ ken kan, — alle zijne voorſchrif-
„ ten leiden tot een ſomber en naar-
„ geestig leven; — wie zou dan
„ zoo dwaas zijn van zich daaraan
„ over te geven en zijne kostelijke

„ levensdagen in geſtadig zuchten, „ en bidden, en kwellen van zich „ zelven door te brengen? wij willen „ liever de geneugten dezes levens „ genieten, zoo lang en zoo veel wij „ kunnen, en al die ellendige dwee- „ perijen overlaten aan die kleingees- „ tigen, die zulk een juk zich op den „ hals willen laten leggen". — Van dezen kant geloof ik echter niet, dat het bezwaar, tegen den Christelijken Godsdienst ingebragt, ligtelijk iemand zal verontrusten. Of, ſtrekt het niet juist den Christelijken Godsdienst tot eer? prijst hij niet juist daardoor zich in zijne hooge waarde aan, dat hij den mensch uit die laagte tracht op te trekken, waartoe hij door zijne zedelijke verbastering gezonken is? — dat hij hem bedoelt af te brengen van hetgeen hem vernedert, tot ſchande is, en beide zijn ligchaam en geest in het verderf ſtort? — dat hij hem daarentegen zoekt op te leiden tot al wat edel, ſchoon, den mensch waardig

en tot zijne verhevene bestemming leidende is? Stemmen zijne eischen daarin niet met dien van den Natuurlijken Godsdienst overeen? — of zoude het dan beter, zoude het verkiesselijker, zoude het zaliger zijn, geheel bandenloos te leven, nooit aan zijnen Schepper te denken, zijne liefde met ondankbaarheid te beantwoorden, zijne zegeningen te misbruiken, met zijne medemenschen in haat en nijdigheid te leven, hen te plagen, te kwellen, te bedriegen, zijn eigen ligchaam door onmatigheid en wellust te krenken, de vermogens van den geest te verstompen, en zich beneden het redelooze vee te verlagen? — Rampzalig voorwaar het menschdom, wanneer elk zich naar zulke regelen gedroeg. — Gewis het zoude zich zelven verwoesten en in alle oorden der aarde zoude men niet dan tranen, jammer en ellende vernemen! — Maar hoe gelukkig zoude daarentegen het Menschdom wezen, wanneer het zich geheel

door de beginſelen en regelen van het Christendom beſturen liet! — want, — neen, het boeit ons aan geene ketenen, zoo als die dwazen aan hetzelve te laste leggen, maar het leidt ons door zachte banden, die koorden der liefde zijn — het veroordeelt de onſchuldige genoegens dezes levens niet, maar leert ons, hoe wij die reiner ſmaken en genieten kunnen — het leidt ons tot geene ſombere naargeestigheid, maar het vervult ons hart met blijdſchap, en bezorgt ons vrede, troost, moed en hope zelfs te midden van de grootſte tegenſpoeden. — Al wie den menſchen het tegendeel zoekt wijs te maken, lastert hetgeen hij niet kent, en verdient niet, dat men eenig het minste gewigt aan zijne aanklagten hecht.

Nog eene voorname oorzaak, eindelijk, is er, waaraan de ongunſtige beoordeeling van den Christelijken Godsdienst moet worden toegeſchreven; zij is gelegen in de *Onchristelij-*

ke

ke gedragingen van deszelfs Belijders. Hoogstbedroevend inderdaad is het, geëerde Hoorders! dat deze maar al te dikwijls aanleiding hebben gegeven, en nog geven, om het Christendom te verdenken en te beschuldigen, als of het tot dezelve vrijheid gave. En is het wel te verwonderen, dat door de gruwelen, waaraan zich zij, die zich Christenen noemden, in vroegere en latere tijden hebben schuldig gemaakt, waarvan de Geschiedenis zoo vele en zoo velerlei afschuwelijke voorbeelden oplevert, Joden, Muhamedanen en Heidenen ten sterksten tegen het Christendom vooringenomen zijn geworden? Konde het wel anders? wanneer zij, die zich beroemden Christenen te zijn, ja zelfs voorgaven het Christendom tot heil der menschheid te willen voortplanten onder de volken der aarde, niet alleen zelve geenen den minsten eerbied voor God en zijne heilige wetten lieten blijken, maar, offchoon stipt in het

in acht nemen van allerlei uitwendige Plegtigheden, voor het overige al wat regtvaardig, al wat billijk, al wat bij alle volken, befchaafde en onbefchaafde, heilig is, al wat ieders geweten als pligt beveelt, onbefchaamd met voeten traden, met den Godsdienst fpotteden, het Boek, dat hun boven alles heilig zijn moest, verachteden, bezworen verbonden meineedig verbraken, zich de verfchrikkelijkfte wreedheden tegen Natuurgenooten, die hen nooit beledigd hadden, veroorloofden, aan de buitenfporigfte ongeregeldheden van overdaad en wellust zich overgaven, en voor het oog der Onchristenen een fchandelijk, ja dikwijls beestachtig leven leidden — konde het dan wel anders, of deze moesten daardoor in het denkbeeld komen, dat zulk een Godsdienst, als de Christelijke, onmogelijk van God afkomstig zijn kan, wiens heilige Wet, in al, wat mensch is, ingefchreven, zulke fnoode gruwelen ten ftrengfte veroordeelt? Ja kan het

ons zelfs wel bevreemden, dat velen in het Christendom zelve, maar niet genoeg met hetzelve bekend, een ongunstig denkbeeld van hetzelve koesteren, wanneer zij dezulken, die voor echte en vrome Christenen gehouden worden, leeren kennen als menfchen, wier karakter en handelwijze met de beginfelen van Godsdienst en Zedelijkheid ten eenemale ftrijdig zijn? Neen, dit bevreemdt ons niet, en met ontroering denken wij het in, hoe hoog het den zoodanigen eens zal worden aangerekend, dat zij, die zich voor Christenen uitgeven, door hun Onchriftelijk, of liever Tegenchristelijk gedrag aan zoo vele aanleiding hebben gegeven, om den Christelijken Godsdienst met verontwaardiging te verwerpen. — Doch wie gevoelt nu ondertusfchen niet, dat het deze niet zijn, uit wier gedrag men den Chriftelijken Godsdienst beoordeelen moet? De Christelijke Godsdienst zelf heeft immers geene de minste fchuld aan al

die ſnoodheden en gruwelen, die door deszelfs onwaardige Belijders in de wereld gepleegd zijn? Wel verre van daar, verfoeit, verbiedt, veroordeelt hij dezelve zoo zeer, dat hij allen, die zich daaraan ſchuldig maken, uitdrukkelijk verklaart het Koningrijk van God nimmer te zullen beërven, ja den zoodanigen in de toekomende Eeuw der vergelding eene veel zwaardere ſtraf bedreigt, dan anderen. Wie weet het niet, dat de Christelijke Godsdienst geheel andere beginſelen den menſchen inboezemt en hun geheel andere voorſchriften geeft? — maar wie gevoelt dan tevens niet, dat het daarmede ſtrijdige gedrag der genen, die zich Christenen noemen, niet op deszelfs rekening geſteld kan worden? — Geeft dit — en met reden — ergernis, dat men dan ook onpartijdig aan de andere zijde het oog vestige op de gezegende uitwerkſelen, die het Christendom bij zoo vele duizenden in de wereld heeft gehad, en

hoe

hoe zelfs de onbeſchaafdſte en wildſte volken, nadat het onder hen, al ware het dan zelfs zeer gebrekkig, is ingevoerd geworden, hunne oude barbaarschheden en gruwelijke zeden hebben laten varen, allengskens tot eenen meerderen trap van beſchaving zijn opgeklommen, en deszelfs heilzamen invloed ter verbetering van hun lot in allerlei klasſen en ſtanden van menſchen ondervonden hebben. Hoe gaarne ik hierover uitweidde, ik durf het, ten einde U niet te lang op te houden, uit beſcheidenheid niet doen, en verwijze U daarom, kortheidshalve, tot het lezenswaardige ſtukje van den voortreffelijken Londonſchen Bisſchop PORTEUS, over *de gelukkige uitwerkſelen van het Christendom op de tijdelijke belangen der menſchen* (*).

Zijn dan, geëerde Hoorders! deze de voorname oorzaken, waaruit de voor-

(*) Uit het Engelsch vertaald en uitgegeven bij J. L. AUGUSTINI, te Haarlem, 1807.

vooroordeelen en aanklagten tegen den Christelijken Godsdienst verklaard moeten worden, en blijkt daaruit kennelijk, dat zij dezen zelven niet betreffen, zoodat hij, wat men er ook tegen moge hebben aangemerkt, *zijne innerlijke waarde behoudt*, dit ſtrekke ons dan *ten waarborge*, dat hij niet alleen van dezelve nooit iets zal verliezen, maar dat hij zich ook zal ſtaande houden, en *eenmaal boven alle verdenking heerlijk zal zegepralen.*

In dit vooruitzigt verkwikt en verheugt zich elk welgeſtemd Christelijk hart — en met het hoogſte regt, want dit zal gewisſelijk gebeuren. Is het een oud, bekend, in den aard der zaak gegrond en door de ondervinding bevestigd gezegde, dat *eene goede zaak*, hoe zeer en hoe lang ook tegengewerkt en beſtreden, *op het laatst* altijd *de zege behaalt*, zouden wij dit dan ook niet van de *allerbeste zaak* mogen verwachten? Indien waarlijk de zaak des Christendoms de zaak van

GOD

GOD is, gelijk zij het is, en er nog nooit iets wezenlijks is te berde gebragt, hetwelk de bewijzen, waarop wij ons daarvan overtuigd houden, heeft kunnen krachteloos maken, dan mogen wij ook gerust vertrouwen, dat GOD zijne eigene zaak zal handhaven, en dat het bij de eindelijke uitkomst blijken zal, dat waarlijk het Christendom uit Hem is. Wij hebben reeds de ondervinding van bijna achttien Eeuwen voor ons. Hoeveel tegenſpraak ook de Christelijke Godsdienst immer geleden heeft, hij heeft zich ſtaande gehouden tot op den huidigen dag. Duizenden hebben in alle Eeuwen deszelfs waarde erkend en gezegenden invloed ondervonden. Hij heeft het ſtrengſte onderzoek, zelfs der ſchranderſte en ſcherpzinnigſte vernuften, doorgeſtaan, en zich in zijne hemelſche voortreffelijkheid geopenbaard aan allen, die een open hart voor de waarheid hadden. Aan allen, die ooit, in allerlei ſtanden, zich door

door denzelven lieten leiden en beſtu-ren, is het op de proef gebleken, dat men alleen door zijnen invloed waarlijk wijs, deugdzaam, wel te vrede, ge-troost en gelukkig worden kan. — Van daar zoo vele uitmuntende geſchrif-ten, die, in den echten geest des Christendoms vervaardigd, in vroege-re en latere tijden, onder den godde-lijken zegen, zoo veel hebben toege-bragt om licht, en deugd, en troost, en vreugd, en hope onder het mensch-dom te vermeerderen. — Van daar zoo vele voorbeelden van hoogge-ſtemde Godsvrucht en menſchenlief-de, uit de edelſte beginſelen geboren, welke de Geſchiedenis der Christelijke Kerk in alle tijden heeft opgeleverd, en, Gode zij dank! nog oplevert, waarop wij niet dan met eerbied en verwondering ſtaren kunnen, en waar-toe men niet zou hebben kunnen ver-wachten, dat menſchen, zoo zede-lijk bedorven, als wij in den grond van ons hart allen zijn, zich immer

zou-

zouden hebben kunnen verheffen, en welke men, zoo behoedanigd en gewijzigd, buiten het Christendom, nergens aantreffen zal. — Van daar ook die ſtandvastigheid, welke de opregte en hartelijke aanklevers van het Chriſtendom, in weerwil van alles, wat met list of geweld beproefd werd, om hen tot het verzaken van hetzelve te bewegen, hebben doen blijken, en die veel liever alle aardſche genoegens en voordeelen hebben ten beste gegeven, de grootſte mishandelingen zich hebben getroost, ja hun leven zelfs hebben willen opofferen, dan te verloochenen hetgeen zij uit volle overtuiging, na gedaan onderzoek, voor waarheid hielden, en waarbij zij zich zelven bij eigene ondervinding zoo gelukkig voelden. En niet alleen ontbreekt het ook nog in onze dagen, hoezeer ook nog de Christelijke Godsdienst door velen miskend, in een verkeerd daglicht geplaatst, beſchuldigd en veronachtzaamd moge worden, niet aan

aan een onberekenbaar groot aantal van menfchen, die van deszelfs hooge waarde overtuigd zijn, met geheel hun hart denzelven zijn toegedaan, en met de gezegendfte gevoelen hem ten regel van hun leven ftellen, — maar wie, die met een opmerkzaam oog de merkwaardige *Gebeurtenisfen* gadeflaat, welke *in onzen leeftijd* hebben plaats gehad en nog plaats hebben, zal ook niet moeten erkennen, dat er zich thans onderfcheidene verfchijnfelen opdoen, welke den Christen alle hope geven, dat de Tijden naderen, waarin men meer algemeen in de wereld anders en gunstiger over het Christendom zal beginnen te denken, dan men bij een groot gedeelte van het menschdom tot dus ver heeft gedaan? van welk eenen kant de openbare of meer bedekte ongeloovigen hetzelve hebben aangevallen, alles wat tot deszelfs beftrijding aangevoerd is, is, bij nader onderzoek, herhaalde reizen gebleken, niets wezenlijks te behelzen;

of

of zijn wel eenigen van deszelfs tegenſtrevers thans wel in ſtaat eenig bezwaar tegen hetzelve in te brengen, dat niet reeds meermalen voorgedragen, maar ook even zoo vele malen bewezen is van allen grond ontbloot te zijn? Ja zijn het niet juist de aanvallen op den Christelijken Godsdienst zelve, welke aanleiding hebben gegeven tot zoo vele wel doordachte en bewerkte Verdedigingſchriften, die toch nu ook in de wereld zijn, en van velen met vrucht kunnen gelezen worden en ook met vrucht gelezen zijn? — Heeft men niet, ſedert eenige jaren, er meer werk van gemaakt, om de Leerſtukken des Christendoms uit de Heilige Schrift zelve te bepalen en de bewijzen voor dezelve meer op den waren zin van derzelver uitſpraken, naar de regels eener gezonde Uitlegkunde opgeſpoord, te gronden? en heeft dit te gelijk geene aanleiding gegeven, om uit de ſtelſels van Godsdienstleer, zoo als deze eene kunstmatige gedaan-

daante had gekregen, veel weg te werpen, dat er alleen door menschelijke waanwijsheid was ingebragt, doch er niet toebehoorde? Komen niet alle weldenkende Godgeleerden thans daarin overeen, dat de Geloofs- en Zedeleer tot elkander in zulk een naauw verband staan, dat zij niet kunnen, noch mogen van een gescheiden worden? Komen er van tijd tot tijd uit de onderscheidene Kerkgenootschappen, waarin de Christenheid nog verdeeld is, niet vele Schriften te voorschijn, welke ten aanzien van de groote Hoofdzaak, waar het op aan komt, in het wezenlijke overeenstemmen? terwijl hetgeen, ook nu nog, hetzij tot verachting van den Christelijken Godsdienst, hetzij tot verdediging van verouderde dwaalbegrippen, wordt in de wereld gestooten, niet anders is, dan eene herhaling van hetgeen honderde malen is wederlegd en bij den nadenkenden niets afdoet? — Verdient het al verder geene opmerking, dat

dat onder de Christenen, in alle Landen, meer dan ooit te voren, eene hartelijke en welmeenende zucht is ontstaan, om zich den ongelukkigen toestand der nog onverlichte volken ernstig aan te trekken en hen met het Christendom bekend en de zegeningen van hetzelve deelachtig te maken? zijn niet alreeds door middel dezer pogingen velen uit het Heidendom tot de Gemeente des Heeren toegebragt? Begint men in onze dagen ook niet met meerder ernst, dan immer, bedacht te worden op de verlichting en bekeering der Joden en Muhammedanen? En wat mag men zich niet beloven van de door onderscheidene Bijbel-Genootschappen, (in welker Geschiedenis zoo zigtbaar het bestuur eener hooge Voorzienigheid doorstraalt, gelijk de achtingswaardige Grijsaard *Hesz*, eenigen tijd geleden in een klein, doch lezenswaardig stukje heeft aangetoond), in het werk gestelde pogingen, om de Heilige Schrift in al-

lerlei Talen over te zetten en onder allerlei volken te verfpreiden? en is het niet opmerkelijk, dat dat dierbaar Goddelijk Boek, uit hetwelk wij alleen alle onze godsdienstige Wijsheid halen moeten, bij onderfcheidene volken zoo hartelijk verlangd, en met zoo vele dankbaarheid en vreugde ontvangen wordt, zelfs in weerwil der tegenkanting van zulken (en dat wel Christenen!), die het eenen fchadelijken maatregel durven noemen? Kan het anders, of langs dezen weg zal men op aarde, meer en meer, met den waren aard en hooge waarde van het Christendom bekend worden? of, kan men denken, dat God zelf in zijn aanbiddelijk Beftuur zijn Woord tot kennis der wereldvolken, Christelijke en Onchristelijke, zal brengen, en dat Hij het groote doel, waartoe Hij zijn Woord aan de menfchen gegeven heeft, niet zal bereiken? — Is in onze dagen ook geene zeer opmerkelijke Gebeurtenis het HEILIGE

VER-

VERBOND, waartoe zich drie grootmagtige Vorsten in Europa, ſchoon van verſchillende Geloofsbelijdenisſen, en waartoe naderhand zoo vele anderen zijn toegetreden, vereenigd hebben, om de beginſelen van den Chriſtelijken Godsdienst tot den grondſlag hunner Staatkunde in de behartiging van de belangen der volken te leggen? welke gezegende gevolgen mag men zich hiervan niet voorſpellen, zoo voor het geluk der volken, als voor den bloei des Christendoms, zoo als nog in het verleden jaar door eenen mijner hooggeſchatte Medebeſtuurders, in eene Academiſche Redevoering, zoo hopegevend is ontwikkeld (*). — Wat dunkt U, geëerde Hoorders! zijn dit alle geene merk-

(*) J. VAN VOORST, Oratio de commodis atque emolumentis, quae e singulari Principum Europaeorum, in religione Christiana his temporibus profitenda, consensu sperare et augurari liceat. Lugd. Bat. 1817.

merkwaardige verſchijnſelen, welke met reden de opmerking van alle nadenkende Christenen tot zich trekken? en tast men wel mis, wanneer men in dat alles de *voorbereidſelen* meent te zien ter vervulling dier oude Godſpraken, welke ons verzekeren, dat er eens een tijd zal komen, wanneer de aarde vol zal zijn van de kennis des Heeren, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken, wanneer de volheid der Heidenen zal ingaan en gansch Israël zalig zal worden? — En wanneer nu die tijden eens daar zullen zijn, welk eene hulde zal dan aan den Christelijken Godsdienst worden toegebragt! Hoe zullen dan geheele ſcharen onder alle volken, talen en natiën denzelven roemen als het grootſte en dierbaarſte geſchenk, hetwelk Gods liefde door zijnen Zoon aan het menschdom heeft gegeven! hoe zal men dan in alle oorden der wereld ondervinden en erkennen, dat die Godsdienst alleen alle de behoeften van den

zon-

zondigen mensch bevredigen en door zijnen weldadigen invloed hem alleen waarlijk wijs, deugdzaam en gelukkig maken kan! en welk een lof en dank zal dan van deze aarde ten hemel worden opgezonden voor het heerlijk licht, waarin nu alle volken, ook zij die in de dikfte duisternis en fchaduwe des doods gezeten waren, mogen wandelen! En, wie is in ftaat het geluk te fchetfen, hetwelk dan, wanneer alle Natiën daarin zullen zamenftemmen, om het Euangelie als de hoogfte wet te eerbiedigen, en naar deszelfs beginfelen en voorfchriften zich, in het bepalen en regelen hunner onderlinge betrekkingen, te gedragen, deze aarde genieten zal! — of, zoo het ook dan, of daarna, al niet aan vijanden en tegenftanders van het Chriftendom ontbreken moge, — zoo het ook dan dezen al mogt gelukken deszelfs herkregen luister wederom te verdonkeren, en voor eenigen tijd den boventoon te voeren, — ja zoo het

zelfs dan nog eens mogt komen tot eene zware vervolging van deszelfs opregte Belijders, zoo zwaar, als die ooit te voren geweest is, gelijk sommigen meenen uit het Profetisch Woord te kunnen opmaken, waaromtrent wij ons echter wel zullen wachten eene beslisſende uitſpraak te doen — ook dat zal dan niet beſtendig zijn — aan deze inrigting der menſchenwereld komt eenmaal een einde. — Na den afloop van alles KOMT DE HEER in al de, voor ons ſterfelijk oog nu nog verborgene, Majesteit zijner Middelaars Heerlijkheid, om den aardbodem regtvaardiglijk te oordeelen, en een iegelijk te vergelden naar zijne werken. — In dien DAG, — IN DIEN GROOTEN DAG DER DAGEN, wanneer alle de Kinderen van *Adam* zullen ſtaan voor den Zoon des menſchen — DAN — DAN zal de Chriſtelijke Godsdienst in zijne hooge en goddelijke waarde door al, wat leeft, erkend en de ware Christen welgeluk-

za-

zalig geroemd worden. — Beſchaamd zullen dan zijn allen, die denzelven miskend, veracht, verworpen en beſtreden zullen hebben; — maar zegepralen en vrolijk juichen zullen dan allen, die denzelven met hun hart in het geloof aangekleefd en met hunnen wandel beleefd zullen hebben.

Verliest dus, geëerde Hoorders! de Christelijke Godsdienst zelve, wat er immer tegen is ingebragt, niets van zijne innerlijke waarde, en kunnen wij ons daarom verzekerd houden, dat hij eindelijk eens heerlijk zal zegepralen — wat behoort die gedachte nu bij ons uit te werken? — Moet het ons, in de eerſte plaats, niet overtuigen, dat een ieder er het grootſte belang bij heeft, om met deszelfs waren inhoud en gronden regt bekend, — ja hoe langer hoe meer bekend te worden?

 den?

den? Elk die dat met waarheidliefde doet, zal van deze Leer bekennen, dat zij allezins Gode waardig en van Hem zelven afkomstig is, dan vooral, wanneer, gelijk de Zaligmaker zegt, men opregtelijk gezind is, om den wil van God te doen. — Dit moedige ons dan verder aan, om ook de hand aan dit ons Genootſchap te houden, en voort te gaan den Christelijken Godsdienst tegen allerlei beſtrijding, onder welk eene gedaante die dan ook geſchieden moge, te blijven handhaven, zoo als ik, bij gelegenheid der *vijf en twintigjarige* viering van het deszelfs beſtaan, opzettelijk heb aangetoond en daarom nu niet herhalen zal (*). Hoe noodig en lofwaardig nogtans het ook zij dit te doen en daartoe mede te werken, dat wij ons zelven intusſchen ſteeds herinneren, dat dit alleen ons niet tot het genot van deszelfs uitſtekende heilgoederen kan leiden, maar dat het ook voor ons zelven daarop aan-

(*) In het jaar 1810.

aankomt, dat wij met ons geheele hart in JESUS CHRISTUS als onzen Zaligmaker en Heer gelooven, en met een biddend oog op den beloofden bijſtand van den Heiligen Geest ons dagelijks benaarſtigen, om, overeenkomstig deszelfs heilige voorſchriften, der zonde meer en meer af te ſterven, en der geregtigheid te leven, vruchtbaar en overvloedig wordende in allerlei goede werken, tot prijs der heerlijkheid van Gods onuitſprekelijke genade. — En nu, zoo gezind en zoo geſtemd verheffen wij dan onze harten in de blijdſchap, die wij te gemoet zien, dat wij ook zelve eenmaal getuigen zullen wezen van de gewisſe en heerlijke zegepraal, die het Christendom eens behalen zal. — Al beleven wij zelve er op aarde de beginſelen niet van, elke overwinning, die dezelve behaalt, moet ons reeds een voorbode zijn van die groote, die eenmaal zeker volgen zal. — Ja! deze verwachting zal — kan ons niet bedriegen.

gen. — Zij is op den aard van den Christelijken Godsdienst zelven — zij is op Gods eigen Woord gegrond. — En ô! welk eene vreugde, welk eene regt zalige vreugde zal eens ons hart doorstroomen, wanneer wij uit het stof des doods herrezen, deze onze uitzigten eens zullen verwezenlijkt zien op eene wijze, zoo treffende, zoo alle begrip te boven gaande heerlijk, dat wij ons niet zullen kunnen weêrhouden, van, na het bekomen van onze eerste verbazing, met alle de millioenen gezaligden ons neder te werpen voor den majestueuzen Rigterstoel van JESUS CHRISTUS en Hem ter eere een vrolijk overwinningslied aan te heffen, en wanneer wij dan gezamenlijk al juichende zullen worden opgevoerd naar de woningen der zalige onsterfelijkheid, om daar altijd bij onzen aanbiddelijken Heer te wezen! Dit, geve de Heer! zij eens onzer aller zalig lot!

Den Koning nu der Eeuwen, den onverderfelijken, den onzienelijken, den alleen wijzen God, zij eer en heerlijkheid in alle eeuwigheid! Amen!

VERHANDELING

OVER

DE GRONDEN, OP WELKE MEN KAN VASTSTELLEN, DAT DE BRIEVEN VAN PAULUS, ZOO ALS DIE IN DE SCHRIFTEN DES NIEUWEN VERBONDS VOORHANDEN ZIJN, DOOR HEM ZELVEN ZIJN VERVAARDIGD, EN DUS NIET MOETEN WORDEN AANGEMERKT, ALS ALLEEN HOOFDGEDACHTEN VAN PAULUS BEHELZENDE, WELKE DOOR ANDEREN, ONS ONBEKENDEN, ZOUDEN UITGEBREID OF BESCHREVEN ZIJN.

DOOR

STEPHANUS HANEWINCKEL,

PREDIKANT TE RAVESTEIN,

AAN WIEN EEN ZILVEREN EEREPRIJS IS TOEGEWEZEN.

VERHANDELING

OVER

DE GRONDEN, OP WELKE MEN KAN VASTSTELLEN, DAT DE BRIEVEN VAN PAULUS, ZOO ALS DIE IN DE SCHRIFTEN DES NIEUWEN VERBONDS VOORHANDEN ZIJN, DOOR HEM ZELVEN ZIJN VERVAARDIGD, EN DUS NIET MOETEN WORDEN AANGEMERKT, ALS ALLEEN HOOFDGEDACHTEN VAN PAULUS BEHELZENDE, WELKE DOOR ANDEREN, ONS ONBEKENDEN, ZOUDEN UITGEBREID OF BESCHREVEN ZIJN.

INLEIDING.

De Prijsvraag, door het Eerw. Haagſche Genootſchap *ter Verdediging van den Christelijken Godsdienst* opgegeven, en welker beantwoording ik in deze Verhandeling ondernemen zal, is van den volgenden inhoud:

„ Op welke gronden kan men vastſtel-
„ len, dat de Brieven van PAULUS,
„ zoo als die in de Schriften des Nieu-
„ wen Verbonds voorhanden zijn, door

„ hem

„ hem zelven zijn vervaardigd, en dus
„ niet moeten worden aangemerkt, als
„ alleen hoofdgedachten van PAULUS
„ behelzende, welke door anderen,
„ ons onbekenden, zouden uitgebreid
„ of beſchreven zijn?"

Uit deze Prijsvraag blijkt: dat het oogmerk niet is, om het gevoelen van hen, die ſtellen, dat PAULUS zelf zijne Brieven niet heeft geſchreven, maar dat alleen een ander de hoofdgedachten heeft opgeteekend, op te geven, noch ook om hetzelve te wederleggen; maar alleen, om aan te toonen, dat PAULUS zelf de Schrijver is, en dat zijne hoofdgedachten niet door anderen zijn opgeteekend. — Heeft dit laatſte plaats, dan vervalt ook van zelfs het tegengeſteld gevoelen; dan is het ongegronde van hetzelve aangetoond, en dus ook wederlegd.

De beantwoording van deze Prijsvraag zal dan voldoende zijn, en aan het oogmerk beantwoorden, wanneer men niet alleen het *onwaarſchijnelijke* aantoont, dat geen ſchrijver de hoofdgedachten van den Apostel heeft opgeteekend; maar ook, wanneer men de *valschheid* van zulk een gevoelen kan bewijzen. Men behoeft dit echter niet ſtukswijze, dat is, ieder afzonderlijk, te betoogen; doch

doch als men, uit de aangevoerde gronden, het onwaarſchijnelijke en valſche van dat gevoelen kan afleiden en opmaken, dan heeft men beantwoord aan het oogmerk.

Ik zal dus, na dit vooraf aangemerkt te hebben, overgaan, om de gronden, waarom men PAULUS zelven als den vervaardiger moet beſchouwen, op te geven, in de hope, dat mijne geringe pogingen iets mogen bijdragen ter bevestiging van die waarheid: PAULUS *is de Schrijver van die Brieven, welke in de Schriften van het N. V. onder zijnen naam voorkomen.*

Ik ga dus over tot de

VERHANDELING

zelve. — Er wordt vooronderſteld, dit neem ik hier, op grond der voorgeſtelde vraag, als zeker en bewezen aan, dat de Brieven, die den naam van PAULUS dragen, van hem zelven zijn, het zij dan, dat hij dezelven met zijne *eigene hand* heeft geſchreven; het zij dezelve woordelijk *door anderen* zijn afgeſchreven, en men dus die Brieven, zoo als zij aan de Gemeenten zijn gezonden, moet beſchouwen als *apographa* en niet als *autographa*; het zij dezelve alleen de *hoofdgedachten* bevatten. Uit welk een oogpunt

 men

dezelve dan ook beſchouwe, PAULUS is er de Auteur van, en dit nemen wij dus als eene bewezene waarheid aan.

Om dan alles duidelijk te behandelen, zal ik de volgende orde volgen:

I. Zal ik eenige regels opgeven, waaruit men kan oordeelen, of een Schrijver zijne Brieven zelf heeft geſchreven.

II. Zal ik die regels toepasſen op de Brieven van PAULUS, en doen zien, dat er geene redenen zijn, dat ook dezelve geene plaats grijpen zouden in de ſchriften van den Apostel.

III. Zal ik ten ſlotte er nog eenige weinige aanmerkingen, die het bovenſtaande bevestigen, bijvoegen.

§. I.

Zal men eenen Schrijver uit zijne Brieven beoordeelen, of hij dezelve heeft opgeſteld, of, zoo als men het anders noemt, woordelijk geſchreven heeft, dan is het noodig, dat men eenige vaste regels heeft, waaraan men dit oordeel toetſe, en wel zulke regels, welke niet feilen kunnen, maar die ieder onbevooroordeelde gaarne zal en moet toeſtemmen, wil hij niet alle waarſchijnelijkheid en waar-

waarheid ontkennen en weg redeneren. — Die regels, waarop dat oordeel moet gegrond zijn, zijn, mijns bedunkens, de volgende:

a. Men moet meer dan éénen Brief van zulk eenen Schrijver bezitten, om de Brieven met elkander te kunnen vergelijken. Een enkele Brief is niet genoeg, om uit denzelven te oordeelen.

b. Er moet eene zekere overeenkomst en gelijkheid in ſtijl en uitdrukkingen in die Brieven plaats grijpen, dewijl toch elke Schrijver, vooral in zijne brieven, vele of weinige gezegden gebruikt, welke hem alleen eigen ſchijnen, en ook eigen zijn. Als men vele Brieven, kort na elkander, ſchrijft, vooral als zij min of meer ééne hoofdzaak betreffen, dan worden er altijd uitdrukkingen gebruikt, welke den Schrijver ſomtijds zeker, ſomtijds bijna zeker doen kennen.

c. Gelijkheid in ſtijl en uitdrukkingen kan geene plaats hebben, als men afſchrijvers gebruikt, welke alleen onze hoofdgedachten opteekenen; want ieder heeft toch zijne bijzondere wijze, om zich uit te drukken, zelfs om ééne en dezelfde zaak, die men zelf gezien heeft, te beſchrijven. Of — als men altijd denzelfden afſchrijver gebruikt, dan zou het plaats kunnen hebben, ſchoon

ook zulk een van tijd tot tijd zich meer en meer aan onze uitdrukkingen moet gewennen, en kan dit plaats hebben, en heeft het plaats, dan ontſtaat er verſchil in ſtijl en bewoordingen.

d. Een afſchrijver kan zeer ligtelijk in de eene of andere hoofdgedachte van den Schrijver feilen, wanneer hij niet woordelijk, volgens hetgeen hem voorgezegd wordt, opteekent, of als hij geen afſchrift of oorſpronkelijk ſtuk voor zich heeft. Daarenboven valt het zeer moeijelijk, om uit een welberedeneerd en uit zeer vele denkbeelden zamengeſteld ſtuk de hoofdzaken uit te trekken; en wel vooral, wanneer het ſlechts mondeling is medegedeeld. En hoe ligt kan het gebeuren, dat men de meening van den ſpreker of ſchrijver, in de geſtelde gevallen, niet wel vat of verſtaat, of ook, dat men dezelve geheel vergeet.

e. Een Schrijver, die zelf zijn opſtel ſchrijft, neemt daarin dikwijls ook kleinigheden op, welke een afſchrijver ligtelijk over het hoofd ziet, of welke hij, die alleen de hoofdgedachten opteekent, van geen belang rekent. En gaat hij dezelve niet voorbij, en zijn ze allerwege in de hoofdgedachten ingeweven, dan is het niet te vermoeden, dat de ſteller een ander is dan die gene, wiens denkbeelden medegedeeld worden.

f. Als

f. Als men duidelijk bemerkt, dat de zaken en gebeurtenisſen, welke men opgeteekend vindt, door den Schrijver naauwkeurig en juist worden behandeld; als het blijkt, dat hij dezelve grondig kent, de plaatſen, waar hij is geweest, en de perſonen, waarmede hij in betrekking ſtaat, zoo beſchrijft, als alleen door hem kon geſchieden, en het regte gebruik van alles, wat hij in het midden brengt, weet te maken, dan kan men aan geene andere afſchrijvers of uitbreiders van het medegedeelde denken; want deze kunnen alle dezelve niet zoo naauwkeurig kennen, niet in dat verband plaatſen, of zij zouden ook bij die alle (hetwelk men wel ſtellen maar niet bewijzen kan) moeten tegenwoordig geweest zijn, en alles eveneens gekend en beoordeeld hebben.

g. Wanneer een Schrijver geene eigene gebreken verſchoont, of, wanneer hij, van eigene deugden moetende ſpreken, zulks op de zedigſte wijze verrigt, dan kan men aan geenen afſchrijver denken; want is deze een vriend van den genen, wiens hoofdgedachten hij opteekent, dan zal hij de gebreken verſchoonen en misſchien ſtilzwijgende voorbijgaan, en daarentegen de deugden in een ſchitterend licht plaatſen. Is de afſchrijver

hem niet genegen, dan worden de fouten vergroot en de deugden verkleind.

h. Als men, in onderfcheidene Brieven, zaken vindt, welke alleen op den Schrijver en op niemand anders pasfen, dan moet men veronderftellen, dat hij dezelve zelf heeft opgeteekend; want een opteekenaar van hoofdgedachten houdt zich niet bezig met zaken, die niet met het geheel, maar alleen maar met eenen zekeren perfoon in betrekking ftaan.

i. Eindelijk — Wanneer men overal hetzelfde karakter aantreft, dan moet men aan den Schrijver zelven denken. Of zou een opteekenaar van onze hoofdgedachten, in onderfcheidene Brieven, op onderfcheidene tijden en plaatfen, en aan geheel onderfcheidene perfonen, ons karakter overal zoo kunnen bewaren, dat er nooit eenig verfchil te ontdekken ware?

§. II.

Wanneer men nu deze regels, fchoon de een misfchien van meer gewigt dan de andere is, toepast op de Brieven van den Apostel PAULUS, dan zal, dunkt mij, het gevoelen van zelfs vervallen, dat wij in zijne Brieven alleen maar zijne hoofdgedachten, door

door anderen opgeteekend, zouden aantreffen, en dat hij zelf zijne Brieven, zoo als wij dezelve thans hebben, niet zoo hebben geschreven. — Ook neme men in aanmerking, dat men deze opgegevene regels niet van elkander scheide, dat is, dat men alleen uit éénen of meer regels het besluit opmake, en de andere verwerpe; neen: alle deze regels moeten als één geheel worden beschouwd, en dus allen te gelijk worden toegepast, of men rukt dezelve uit hun verband; want hetgeen in den éénen regel is gesteld en betoogd, wordt in eenen anderen dikwerf nader bewezen, of ontvangt daaruit meer kracht en duidelijkheid.

Het volgt ook van zelfs (opdat ik dit hier bijvoege) dat de *hoofdgedachten* van eenen Schrijver zijn, zulke gedachten of stellingen, waarop zijne geheele redenering gegrond is; of eene of meer zaken in Brieven (*a*), waarop de andere zaken steunen, of waaruit weêr andere worden afgeleid.

Ik kan en zal nu overgaan, om de, door mij opgegevene, regels toe te passen op de Brieven van den Apostel PAULUS, en om te

(*a*) Ik gebruik hier dit woord, omdat er gesproken wordt van hoofdgedachten in de *Brieven* van PAULUS.

te doen zien, dat men dezelve, om de schriften van dien grooten Man te beoordeelen, of zij uit zijne eigene pen zijn voortgevloeid, dan of zijne hoofdgedachten alleen door anderen zijn opgeteekend, moet in acht nemen. Kunnen wij alle dezelve in het gemeen, en elken regel in het bijzonder op zijne Brieven toepassen, dan staat het vast: PAULUS *heeft zelf zijne brieven geschreven.*

§. III.

De eerste regel is geweest: Men moet meer dan éénen Brief van eenen Schrijver bezitten, zal men over zijnen stijl, schrijfwijze, karakter enz. behoorlijk oordeelen. — Een enkele Brief, of werk, van eenen Schrijver doet ons niet duidelijk genoeg zien, of hij wel beantwoordt aan alle de, zoo even opgegevene, vereischten. Hij kan valsch en ondergeschoven zijn; een ander kon denzelven op den naam van eenen derden hebben uitgegeven. — Wie kan uit eenen enkelen Brief, vooral als dezelve kort is, over den stijl van den Schrijver oordeelen? Hoe kan men uit denzelven het karakter van den Schrijver opmaken? Het zou ongepast zijn, als men uit eenen enkelen korten Brief van CICERO, bij voorbeeld aan ATTICUS of eenen anderen,

den

den uitmuntenden Latijnfchen ftijl van dien grooten Redenaar en tevens zijn karakter wilde betoogen; zoo zou het ook onverftand verraden, als men *alleen* uit den korten Brief aan FILÉMON het befluit wilde afleiden: „ zoo fchreef PAULUS altijd."

Heeft men vele en onderfcheidene Brieven van eenen en denzelfden Schrijver, dan kan men dezelve vergelijken; dan heeft men gelegenheid, om den ftijl des Schrijvers en zijne, hem eigene, fpreekwijzen te beoordeelen; dan kan men overeenkomften zoeken tusfchen dezelve, en men kan vergelijkingen maken: ja! dan kan er een vast befluit uit worden afgeleid, en men kan dan zeggen: die woorden, die uitdrukkingen enz. zijn in alle de Brieven dezelfde, men vindt overal dezelfde fpreekwijzen, hetzelfde karakter, zij zijn dus alle van eene en dezelfde hand.

Is dit waarheid, waaraan toch niemand van gezonde herfenen twijfelen kan, dan zijn wij, te dezen opzigte, in ftaat gefteld, om dezen regel toe te pasfen op de Brieven van PAULUS, dewijl wij van dien Apostel vele Brieven bezitten, welke wij met elkander kunnen vergelijken, en waarin wij dus de overeenkomst in ftijl en karakter duidelijk kunnen ontdekken.

Ik merke nog hierbij aan, dat het om het

even

even is, welke tijdorde men in de Brieven van PAULUS ftelt, en het dus hier overtollig is te onderzoeken, welken Brief hij het eerst of het laatst heeft gefchreven. Het doet niets ter zaak, of wij met J. D. MICHAËLIS (*b*) ftellen, dat de Brief aan de Galatiërs de eerfte is onder de Brieven van PAULUS; of dat wij, met den geleerden R. SCHUTTE (*c*), denken aan den eerften Brief aan de Thesfalonikers; of wel met anderen eene andere tijdorde volgen. Het is genoeg, dat men maar éénen, en wel eenen der voornaamfte Brieven, ik ftel, dien aan de Romeinen, ten grondflag legt, of als den toetsfteen neemt, waaraan de ftijl der andere Brieven getoetst wordt, en waaraan men de fchrijfwijze van alle de andere beproeft, en het karakter beoordeelt. Het maakt weinig of geene verandering in den ftijl, of een Brief wat vroeger of later gefchreven zij. In jongere jaren is de ftijl wel zwieriger, zwellender, driftiger en vuriger, in oudere jaren koeler, bezadigder, gematigder; doch er blijft altijd bij eenen Schrijver, het zij hij jong, het zij hij ouder zij, iets overig, waaruit men den ftijl kan kennen: het eigenaardige, het

(*b*) *Inleiding in het N. V.* II. Deel, I. St. bl. 432.
(*c*) *Heilige Jaarboeken*, Deel III. bl. 80 en 445.

het kenmerkende blijft altijd over. En in het korte tijdverloop, al ftrekte men hetzelve al eens tot twintig jaren uit, waarin PAULUS fchreef, kan die verandering van ftijl zoo groot niet wezen.

Het is hier dan de plaats niet, om te onderzoeken, welke van zijne Brieven het eerfte, en welke het laatfte zij gefchreven, dewijl dit ons te ver zou afleiden, en niet tot het oogmerk dezer Verhandeling behoort. — Ook wil ik mij niet inlaten in den twist omtrent den brief aan de Hebreën, of dezelve door PAULUS of door iemand anders zij opgefteld (*d*), dewijl dit toch geen verfchil maakt. Is hij van PAULUS, dan kunnen alle de regels, die op de andere Brieven betrekking hebben, op denzelven worden toegepast: is dezelve niet van onzen Apostel, dan komt hij hier in geene aanmerking. Dan — wij laten ons in dezen twist niet in.

§. IV.

(*d*) Men zie MICHAËLIS, EICHHORN, HEINRICHS, ABRESCH, KÜTTNER, WOLFF, VAN HAMELSVELD, VAN VLOTEN, OWEN, D'OUTREIN, HENRY, CARPZOVIUS en anderen, bij welke men de bewijzen voor en tegen vindt.

§. IV.

Zoodra de ſtijl en ſchrijfwijze van eenen Schrijver, in onderſcheidene Brieven, niet aan zich zelve gelijk blijven, dan rijst er, in vele opzigten, een gegronde twijfel, of alle die Brieven wel van eenen en denzelfden man zijn; of men kan, als men eens toegevend wil wezen, denken, dat zulk een Schrijver veel, zeer veel, van andere Schrijvers woordelijk heeft ontleend. Treft men gelijkheid in woorden, in ſtijl, in uitdrukkingen, in ſchikking aan, dan kan men vrij zeker zeggen: alle die Brieven zijn van eene en dezelfde hand; doch, wanneer deze zaken in onderſcheidene Brieven verſchillen, dan krijgt de twijfel, of alle wel door denzelfden Schrijver zijn opgeſteld, een vrij hoogen en zekeren trap van waarſchijnelijkheid en zekerheid. Ieder Schrijver heeft toch zijne eigene wijze van uitdrukkingen; hij heeft eenige woorden, eenige zegswijzen, welke hij, hoe veel vlijt en opmerkzaamheid hij ook aanwendt, niet vermijden kan.

Kunnen wij nu dezen regel op de Brieven van PAULUS toepasſen, dan moeten zij, die onder zijnen naam gaan, zeker van hem zijn geſchreven en opgeſteld, en wel te meer, de-

dewijl hij ſchreef aan zeer verſchillende Gemeenten, niet alleen in Azië, maar ook in Europa, zoowel in Griekenland als in Italïe. — Hadden nu anderen zijne hoofdgedachten opgeteekend, en dezelve in een zeker verband gebragt en aaneengeſchakeld, (dit moest toch geſchieden, zou men eenen Brief, en geene loshangende brokſtukken (*fragmenten*) lezen), dan zou men eenen ſtijl aantreffen, welke in den eenen Brief meer naar den Oosterſchen, vooral zwellenden Aziatiſchen, en in eenen anderen meer naar den Westerſchen, meer eenvoudigen ſtijl zweemde. De Oosterſche ſpreektrant verſchilt toch veel van den Westerſchen. Een geboren Romein of Italiaan kon, bij voorbeeld, geen Grieksch ſchrijven even zoo goed en juist, als een inwoner van klein Azië, wiens moedertaal de Griekſche was; en al ware dit mogelijk geweest, dan bleef er nog altijd dat verſchil, dat de Oosterling, de Aziaat, eene hoogere vlugt neemt in zijn ſchrijven dan de Europeaan. Ik beroep mij thans maar alleen op het onderſcheid van ſtijl in het O. en N. V.

Maar konden die afſchrijvers en opteekenaars der hoofdgedachten van onzen Apostel alle niet even kundig geweest zijn in het Grieksch? Dit te veronderſtellen zou dwaas-

heid zijn, en het menfchelijke te boven gaan. Maar gefteld zijnde, het ware eens zoo geweest, zij hadden alle het Grieksch even goed of even flecht verftaan, waar blijft men dan met het onderfcheid van ftijl, hetwelk elken mensch eigen is? Kon ook hun ftijl niet gelijk zijn? *Zoo* wij dit durfden ftellen, dan zouden wij tot het wonderdadige de toevlugt moeten nemen, en niemand van gezond verftand zal, buiten noodzaak, een wonder aannemen. Een wonder, om verfchillende Schrijvers in ftijl te doen overeenftemmen, zou, dit zij met eerbied gezegd, niet overeenftemmen met de wijsheid van dien God, die alleen wonderen doet (*e*): want welk nut kan zulk een wonder geven? Het zou de menfchen misleiden, dewijl zij dan Brieven, door verfchillende perfonen gefchreven, aan eenen en denzelfden Schrijver zouden toekennen, want fchoon iemand de hoofdgedachten van eenen anderen opteekent, zoo blijft hij de Schrijver, en hij, wiens hoofdgedachten worden opgeteekend, kan geen Schrijver worden genoemd. In den ftrikften zin genomen, dan zijn de Brieven, die wij aan PAULUS toeken-

(*e*) Ps. LXXII. 18. Ps. LXXXVI. 10.

kennen, nooit van PAULUS, zoo anderen zijne hoofdgedachten hebben opgeteekend.

Letten wij op den ſtijl, zoo als wij denzelven vinden in de Brieven van PAULUS, welke gelijkheid, welke overeenkomst vinden wij niet in denzelven? — In alle zijne Brieven ſchittert zijn, in vele opzigten, levendig karakter door, hetgeen zelfs in zijnen ſtijl zigtbaar is, echter is dezelve in alle zijne Brieven zeer geregeld, los en ongedwongen, zijn ſtijl is klaar en duidelijk. Welſprekendheid kan aan denzelven niet betwist worden, ſchoon hij niet winderig, hoogdravend en opgeſmukt is, met één woord: zijn ſtijl is deftig. Waar het noodig is, daar tracht hij door zachte, liefkozende, teedere uitdrukkingen de gemoederen te winnen. In zijne beſtraffingen weet hij gepasten ernst met zachtheid van woorden te verbinden, en toont dus in alles, dat hij, gelijk J. D. MICHAËLIS hem noemt (*f*), een *bekwaam Brieſſchrijver* is. — Uit zijnen ſtijl en ſchrijfwijze blijkt het niet onduidelijk, dat hij Griekſche ſchrijvers heeft gelezen, en van dezelve een goed gebruik weet te maken. Hij was der Griekſche taal

(*f*) T. a. p. II deel, bl. 428.

taal genoeg kundig, ſchoon hij dezelve niet volmaakt ſchrijft in alle hare ſierlijkheid, en hij hier en daar zich niet onthoudt van joodſche uitdrukkingen (*Hebraïsmen*). Men vindt in zijne Brieven woorden, welke hem bijzonder eigen ſchijnen; ook hecht hij aan ſommige woorden eenen nieuwen zin of beteekenis. En eindelijk vindt men uitdrukkingen in zijne ſchriften, welke men, met den, zoo even aangehaalden Geleerden (*g*), *Cilicismen*, dat is wijzen van ſpreken, welke den Ciliciërs, en dus ook aan PAULUS (hij was te *Tarſus* in Cilicie geboren en opgevoed) eigen waren.

Vinden wij nu eene gelijkheid van ſtijl en ſchrijfwijze in de Brieven van PAULUS, hoe kan dezelve plaats hebben, indien meer menſchen de hoofdgedachten hebben opgeteekend? Is er maar één opteekenaar geweest van die hoofdgedachten in alle de Brieven, dan moet volgen, dat dezelve een Jood is geweest, want waarvan anders die Hebraïsmen? ja zelfs: dat dezelve een Ciliciſche Jood geweest zij, want waaraan kan men anders die Hebraïsmen en Cilicismen toe-

(*g*) T. a. p. I deel, bl. 283 volgg. S. GLASSIUS, *Philol. Sacra*, pag. mihi 156.

toeschrijven? En al treft men dezelve al niet aan in alle die Brieven, zoo blijft echter de stelling waarheid: gelijkheid in stijl, welke in alle die Brieven zigtbaar is, verraadt eenen en denzelfden Schrijver; of — wij zouden, aan meer opteekenaars denkende, een wonder moeten aannemen, hetwelk, gelijk ik meen aangetoond te hebben, de ongerijmdheid zelve is.

§. V.

Er kan geene gelijkheid in stijl plaats hebben, als men afschrijvers gebruikt, welke alleen onze hoofdgedachten opteekenen, dewijl ieder zijne, hem eigene wijze bezit, om zich uit te drukken, de gedachten van anderen mede te deelen, en dezelve aan een te schakelen. Is dit zoo, dan heeft PAULUS zijne Brieven niet hoofdzakelijk opgegeven, want de stijl blijft zich, in alle zijne Brieven, gelijk. Ik ontken niet, dat PAULUS zijne Brieven, ten minste sommige, gedicteerd heeft, doch dan geschiedde zulks woordelijk, zoo was, bij voorbeeld, een zekere TERTIUS de schrijver, dat is, afschrijver van den brief aan de Romeinen (Rom. XVI: 22); maar somtijds schreef hij zijne Brieven zelf, zoo versta ik ten min-

ſte Gal. VI: 11. — Of willen wij verder gaan: PAULUS maakte zelf een opſtel, of, zoo als wij zeggen, eene *kopie;* of beter: hij ſtelde zelf zijnen Brief op, welken hij voor zich zelven bewaarde, (dit zelfde doen wij ook dikwijls, als wij Brieven van aangelegenheid aan iemand ſchrijven), en dan gaf hij dien Brief, zulk een opſtel, over aan eenen afſchrijver, om denzelven *woordelijk* af te ſchrijven. Hij heeft zeker zijne eigene opſtellen, de antwoorden op dezelven, en ook de Brieven, die hij ontving, bewaard. Of zou PAULUS dezelve maar hebben weggezonden, zonder er iets van te bewaren, dewijl dezelve, het zij om zich te verdedigen, het zij om, als er eens verſchil in eene Gemeente over het een of ander ontſtond, te kunnen zeggen: *zoo heb ik geſchreven*, het zij om andere redenen, voor hem van nut konden wezen? Zou men niet mogen beſluiten uit 2 Timoth. IV: 13, dat hij door de *parkementen* verſtaat zijne oorſpronkelijke, door hem eigenhandig geſchrevene, Brieven (*h*)?

Zoo

(*h*) C. G. KÜTTNER *Hypomnemata* in locum, verklaart het woord Μεμβράνα door *Membrana, chartae pergamenae, quibus antiqui utebantur ad ſcribendas epiſtolas.*

Zoo het gevoelen, dat alleen de hoofdgedachten van PAULUS zijn opgeteekend, doorgaat, dan moeten alle de affchrijvers wel kundige mannen geweest zijn, dewijl er toch altijd zeer vele kunde en een juist oordeel en fchranderheid geëischt wordt, om een kort begrip (*compendium*) van een werk te maken; om er niet te veel, en niet te weinig, in te hebben, om geenen éénen hoofdtrek over te flaan, en geene kleinigheden, of min belangrijke zaken in te voegen. Nog meer kunde wordt er gevorderd, als men, onder het fpreken, iemands hoofdgedachten opfchrijft. Dan waren de opteekenaars kundiger dan de fpreker, dan PAULUS, want deze liet het dan aankomen op de bekwaamheid van anderen. Misfchien zeide PAULUS aan dezelven: „ dat en dat zijn mijne hoofd„ gedachten. Breng die nu tot een ge„ heel!" — Maar zal wel iemand, die gezond verftand bezit, dit durven ftellen? — Of, achtte hij het der moeite niet waardig, om zelf zijne Brieven op te teekenen? Dacht hij misfchien genoeg gedaan te hebben, als hij zijne gedachten opgaf; en was hij onverfchillig, op welke wijze men dezelve zamenvoegde? Wie toch vernedert niet, door zulke gevoelens, dien grooten Man, wien niets meer ter harte ging, dan de eer van

JEZUS, de uitbreiding van het Evangelie en de zaligheid der menfchen.

Er wordt ook veel tijd en overdenken vereischt, om, al is het flechts uit één werk, dat voor ons ligt, de hoofdgedachten op te zamelen, en vooral, als zulk een werk van eenen belangrijken inhoud is, en, in vele opzigten, geheel nieuwe zaken bevat; hoe veel te meer dan nog, als men flechts iemands gedachten hoort. Of — al geeft iemand zijne hoofdgedachten op in eene ons geheel of ten deele onbekende zaak, hoe veel nadenken is er dan niet noodig, om dezelve ons te herinneren in die orde, waarin zij ons zijn voorgefteld, en om van dezelve een behoorlijk en zamenhangend geheel te vormen. — Waarlijk! als men alleen aan het opteekenen van hoofdgedachten van PAULUS in zijne Brieven denkt, dan moet men aan die opteekenaars meer dan menfchelijke kunde, verftand, fchranderheid en oordeel toekennen. Dan was PAULUS wel een bijzonder gelukkig man, dat hij overal zulke menfchen aantrof — menfchen die hem *konden* en ook *wilden* helpen: en echter vondt het Evangelie overal geenen gelukkigen en algemeenen bijval; het was voor velen iets vreemds, iets nieuws en nooit gehoord. Men zie dit laatfte vooral in de *Handelingen der*

Apos-

Apostelen; ja! wat hij geleden had, omdat hij het Evangelie had gepredikt, telt hij zelf op 2 Corinth. XI: 23 volgg.

§. VI.

Van ouds gebruikte men affchrijvers van werken, en wel zulken, welke *fchoon-* en *fnelfchrijvers* waren, of men had tot dat einde ook wel flaven; maar dezelve fchreven het hoofdwerk (*het origineel*) van woord tot woord af, zonder er iets in te veranderen, te verkorten of te vermeerderen. Wij kennen geen voorbeeld onder de Ouden, dat zulke affchrijvers verkorters, of alleen opteekenaars der hoofdgedachten waren.

Gebruikte PAULUS nu affchrijvers, of liever opteekenaars van zijne hoofdgedachten, dan moet volgen, gelijk ik reeds heb gezegd, dat alle die affchrijvers zeer kundige mannen waren, en dat zij alle die gedachten, fchoon zij wel eens iets hoorden, dat hun vreemd voorkwam, zoo wel konden vatten, dat zij in geenerlei opzigt afweken van de regte meening van den Apostel, en dat er eene volmaakte gelijkheid van ftijl bleef ftand grijpen. Wanneer twee of meer mannen de hoofdgedachten uit de brieven van CICERO, van PLINIUS en anderen, of

uit de *Zedekundige Lesſen* van GELLERT opzamelden, en er een geheel uit maakten, zouden zij dan wel in ſtijl overeenſtemmen? Dit gelooven wij niet. En zoo dit plaats had, dan zou men het als iets buitengewoons, als iets wonderlijks beſchouwen moeten.

Misſchien zal een zekere TERTIUS (dezen houde ik voor den afſchrijver of kopijïst van den brief aan de Romeinen, zie Rom. XVI: 22.) overal PAULUS op zijne reizen gevolgd zijn? Doch dit lezen wij nergens; PAULUS reisde dan eens met BARNABAS, dan weêr met TIMOTHEUS, met SILAS of SILVANUS, met LUCAS, of anderen, ſomtijds ook geheel alleen. Het komt ook met de tijdelijke omſtandigheden van PAULUS niet overeen, om éénen vasten afſchrijver of meer met zich te nemen, want hij moest denzulken, zoo al geenen bijzonderen loon, ten minſte de kost bezorgen; en hij was geen rijk man: hij leed zelf dikmaals honger en dorst, koude en naaktheid (*i*); hij werkte om zich zelven en ook anderen een beſtaan te bezorgen (*k*). — Zou PAULUS, die

(*i*) 2 Corinth. XI: 27. en elders.

(*k*) Hand. XVIII: 3. XX: 34. 1 Theſſ. II: 9. 2 Theſſ. III: 8.

die toch in vele kundigheden was onderwezen, en zelf ook zeer zeker fchrijven kon; — zou PAULUS, die de zaak van het Evangelie zoo fterk ter harte nam, zelf zijne Brieven niet hebben opgefteld en gefchreven? — Zou PAULUS in eene zaak van zulk gewigt, waarvan de eer van JEZUS en het heil van menfchen afhing, alles op den affchrijver, den opteekenaar zijner hoofdgedachten, hebben laten aankomen? en wel in omftandigheden, die zoo bekrompen voor hem waren? — Zou hij wel iemand hebben mede genomen, en denzelven aan gevaren hebben blootgefteld, enkel om zijn opteekenaar te wezen? Zou zulk een' PAULUS wel vrijwillig zijn gevolgd, en kon hij eenen onwilligen wel tot zulk een werk, vooral in dien tijd, dwingen, al ware hij zijn flaaf geweest? Ik durf alle deze vragen niet met JA! beantwoorden, en wie kan of zal zulks doen?

Maar, zal misfchien iemand denken: kon PAULUS die opftellen zich niet hebben laten voorlezen, of zelf nagelezen en verbeterd hebben? Ja, dit kon hij gedaan hebben. Doch, eischte het niet meer tijds, om eerst zijne hoofdgedachten op te geven, en dan weder het opftel van of over dezelve met aandacht te overzien? PAULUS fchatte ge-

gewis hiertoe zijnen tijd te kostelijk. Vond hij er iets in te veranderen, dan moest het worden doorgehaald; vond hij er iets in te verbeteren of bij te voegen, dan moest ook zulks geschieden; en, om zoodanig veranderd en verbeterd opstel weg te zenden, moest er alweder een nieuw afschrift van gemaakt, en ook dit alweêr op nieuw nagelezen worden. Hoe veel tijds nam zulks niet weg?

Wij meenen ook boven niet zonder grond beweerd te hebben, dat men geene voorbeelden van ongewijde Schrijvers kan aanhalen, welke alleen hunne hoofdgedachten in hunne Brieven, of andere werken, door anderen lieten opschrijven, en het aan dezen toevertrouwden, of zij hunne gedachten al of niet gevat hadden. Dit deed geen CICERO, en dien ontbrak het toch niet aan geld of vermogen, om kundige Schrijvers te krijgen; dit deden ook geene anderen, zoo ver wij weten. Waarom zou het PAULUS dan gedaan hebben, en eene uitzondering hebben gemaakt? Wij zien hiervoor geene voldoende redenen. — Ook moet volgen, dat wij, (zijn alleen de hoofdgedachten des Apostels opgeteekend,) altijd maar een kort begrip (*compendium*) van dezelve vinden, en dat wij geen werk, geene Brieven van PAULUS, schoon men er zijn gevoelen in vindt, maar

van

van andere, ons onbekende, Schrijvers hebben.

§. VII.

Een affchrijver, die alleen de hoofdgedachten van eenen anderen opteekent, kan zeer ligtelijk de eene of andere gedachte vergeten, hij kan ook de meening van den Spreker of Schrijver, welks hoofdgedachten hij opteekent en uitbreidt, misfchien niet vatten of goed verftaan, of ook dezelve als kleinigheden voorbij zien, fchoon dezelve toch geene kleinigheden zijn, omdat zij aanleiding geven, om er iets groots, om er gewigtige waarheden uit af te leiden. — Ook dezen regel zal wel niemand ontkennen. Hoe ligtelijk gebeurt het, dat wij ons, hetgeen wij gehoord hebben, niet regt meer herinneren. Hoe vaak, vooral als men over min bekende zaken fpreekt, vatten wij de meening van den Spreker niet, of zien eene zaak, die wij als eene kleinigheid befchouwen, over het hoofd, fchoon de Spreker of Schrijver er naderhand zijne ftelling op bouwt. Of waren zij, die de hoofdgedachten van onzen Apostel hebben opgeteekend, hieraan in geenen deele blootgefteld? Dan waren zij boven het menfchelijke verheven,

en

en maakten eene uitzondering op den algemeenen regel. — Maar zou God niet hebben kunnen zorgen en gezorgd hebben, dat dit alles plaats had? Wat God zou hebben *kunnen* doen, daarnaar ſtaat ons niet te onderzoeken of te gisſen. Wij zeggen alleen, zulk eene zorg was onnoodig en nutteloos, en zou, met eerbied gezegd, niet hebben geſtrookt met de Goddelijke Wijsheid, want PAULUS kon zelf zijne Brieven ſchrijven, en heeft dezelve ook, naar onze gedachten, geſchreven: wanneer hij door Gods Geest beſtierd werd, was dit alleen genoeg. Voor eenen afſchrijver was dit niet noodig, die kon woordelijk, zelf letterlijk, dat gene, wat door PAULUS was geſchreven, overſchrijven. God deed nooit een wonder buiten noodzakelijkheid, en deze was hier niet.

Dat PAULUS meer dan eens, gelijk wij nog nader in het vervolg zien zullen, kleinigheden aanhaalt, om er iets grooters uit af te leiden, dat zien wij bewaarheid, b. v. Rom. XIV, waar hij ſpreekt van het eten van moeskruiden door de zwakken, dat is, zwakgeloovigen. Dit bevel of deze raad moge iemand, in onze dagen, vreemd voorkomen; hij moge het als beneden de waardigheid van PAULUS beſchouwen, dat hij voorſchrijft, wat een zwakke al of niet eten

mag;

mag; hij moge het aanzien als eene kleinigheid, het was echter de beste, de verstandigste raad, welken de Apostel kon geven, hoe eenvoudig dezelve ook schijnen moge. Waren er onder de nieuwbekeerden, die nog gehecht waren aan de Joodsche Spijswetten, en nog onderscheid maakten tusschen rein en onrein; die er hun geweten meenden mede te bezwaren, wanneer zij vleesch aten, dat misschien, volgens hunne gedachten, onrein was, dan deden zij immers het beste, om zulke spijzen te eten, waaromtrent geen twijfel kon plaats hebben. Dan bezwaarden zij zich zelven niet. — Hoe schoon, hoe menschkundig was niet deze raad! Dezelve moest terstond de algemeene goedkeuring wegdragen, schoon misschien sommigen mogten denken: wat behoefde PAULUS dit voor te schrijven, waarom zeide hij niet regt uit: *de Christen mag alles eten?* Doch hij wilde niemand eenen aanstoot geven; hij wilde den zwakgeloovigen te gemoete komen. De zaak als zaak was iets onverschilligs, waarom kon en mogt hij dezelve, schoon men het al eens als eene kleinigheid beschouwt, niet aanroeren, te meer, daar hij er op eene overtuigende wijze de pligten uit afleidt, welke men omtrent anderen, in het beoordeelen van het eten van zekere spijzen, te betrach-

ten

ten heeft? Zijne geheele redenering was daarheen gerigt, om niemand en dus ook zich zelven geene ergernis te geven, om alle liefdeloos oordeel te vermijden, en de Christelijke liefde aan te kweeken.

§. VIII.

Een Schrijver, welke eigenhandig zijn opstel schrijft, of hetzelve van woord tot woord aan anderen voorzegt, of die het woordelijk laat afschrijven, gaat geene kleinigheden voorbij, maar plaatst dikwerf dingen, welke een verkorter en opteekenaar der hoofdgedachten over het hoofd ziet, dewijl zij hem niet belangrijk genoeg voorkomen, om dezelve als hoofdgedachten (en zulke zijn zij ook wezenlijk niet) op te teekenen. Teekent hij dezelve echter op, dan moet hij het terstond doen, om dezelve niet te vergeten; teekent hij dezelve naderhand op, dan moet hij een goed geheugen bezitten.

Als men zelf iets schrijft, dan zinspeelt men dikwerf op kleinigheden, welke aan eenen anderen, die onze gedachten opteekent, zeker niet belangrijk toeschijnen, en die hij even daarom denkt, dat wel achter wege konden blijven, en hij daarom ook niet aanstipt. Hoe dikwijls komen ons, onder het

het fchrijven, of aan het flot onzer Brieven, dingen in gedachten, welke wij er nog bijvoegen, dewijl wij denken: „ Welaan! dit „ wil ik er nog bijdoen, het is wel van „ weinig of geen belang, doch ik heb nog „ ruimte en ook nog tijd; ook fchaadt het „ niet. Ik wil er dat of dat nog inlas„ fchen." — Tot zulke dingen brengen wij de groetenisfen van en aan den eenen of anderen met naam; het verblijf of vertrek van iemand; de ziekte of gezondheid van dezen of genen perfoon; het goed of flecht gedrag van perfonen, welke wij, en ook zij, aan welken wij fchrijven, kennen, enz.

PAULUS verloor dikwerf de kleinigheden, als ik het zoo mag noemen, niet uit het oog. Dit zien wij, om thans een voorbeeld bij te brengen, uit 1 Corinth. VII, waar hij fpreekt over het Huwelijk. Hoe vele raadgevingen komen daar voor, welke niet op bevel van God, maar alleen als raadgevingen van PAULUS zijn opgeteekend. Hij raadt het Huwelijk af, om den aanftaanden nood, omdat hij wist, dat den Christenen vele vervolgingen wachteden; wie dus ongetrouwd was, kon gemakkelijker dezelve dragen, die had maar alleen voor zich zelven te zorgen; die kon veiliger, als het noodig was, dezelve ontvlieden; maar hij, die ge-

trouwd was, moest niet alleen voor zich zelven, maar nog daarenboven voor zijne vrouw, en misschien ook nog voor zijne kinderen zorgen. — Een opteekenaar der hoofdgedachten van PAULUS zou dit zeker zoo wijdloopig niet behandeld hebben: hij had zeker veel voorbij gezien, te meer, dewijl hij dingen moest opteekenen, die alleen aan PAULUS waren toe te schrijven; raadgevingen, die alleen van menschelijk gezag waren, en niet op Gods bevel werden gegeven. Hij kon en moest dus denken: „ PAULUS stelt „ er zelf zoo veel prijs niet op; hij zegt: „ dat hij het alleen maar aanraadt; dus is „ het genoeg, wanneer ik schrijf: „ Gij „ „ hebt raad gevraagd omtrent het Hu„ „ welijk (zie vs. 1.), en het antwoord „ „ is eenvoudig: die trouwen wil, die „ „ kan trouwen, hij zondigt volstrekt „ „ niet. Die het Huwelijk wil nala„ „ ten, kan zulks ook doen, die zondigt „ „ ook niet, maar doet zelfs nog beter."" Zoo had hij kunnen denken en ook schrijven, en hij had dat stuk zeker zoo niet ontwikkeld, dewijl het genoeg was, om alleen de hoofdgedachten op te geven. Hier komt bij, dat deze raadgevingen altijd als plaatselijk (*locaal*), en niet als algemeen te beschouwen zijn. Zij hadden maar alleen betrek-

trekking op de Corintheren, en PAULUS had misschien niet over het Huwelijk geschreven, indien men hem er niet over geraadpleegd had. Doch wil men dit hoofdstuk verder uitbreiden, en toepasselijk maken op alle Christenen, dan zou men te ver gaan; echter zou men het, wil men het verder uitstrekken, dan op de Corinthische Gemeente, niet verder kunnen uitstrekken, dan tot de Christenen in die tijden, dewijl denzelven, zoo wel elders als te *Corinthen*, vervolgingen wachteden. — Al wat in eenen Brief locaal is, rekenen wij onder de min belangrijke zaken, of onder kleinigheden, dewijl het zijne betrekking niet heeft op alle Christenen, maar alleen op bijzondere personen. Men verlieze deze bepaling niet uit het oog!

Wij tellen ook onder de kleinigheden, hetgeen wij vinden 1 Timoth. V: 23, waar PAULUS aan TIMOTHEUS aanraadt of beveelt, om een *weinig wijns te drinken.* Hoe men de woorden (*οἶνον ὀλίγον*) *een weinig wijn*, ook neemt, het zij dezelve zien op de *hoeveelheid*, gelijk mij het waarschijnelijkste voorkomt, of op de *hoedanigheid*, namelijk geringe slappe wijn, de zaak blijft dezelfde. Ook komen die woorden ons voor, op de regte plaats te staan, schoon

dit anderen ontkennen, en wij houden ons aan de vertaling van VAN HAMELSVELD: *in het voorbijgaan, gij behoeft niet altijd water te drinken; gebruik ook een weinig wijn, omdat gij eene zwakke maag hebt, en aan vele toevallen onderhevig zijt* (*l*). Kan men nu verwachten, dat een verkorter, en wel een verkorter, die alleen uit mondelinge voordragt de hoofdgedachten opteekende, deze en andere kleinigheden niet zou voorbij gegaan zijn? Wat belang had zulk een opteekenaar er bij, of TIMOTHEUS water of wijn dronk? Hij kon denken, dit is eene kleinigheid. TIMOTHEUS moet zelf weten, wat hij eten of drinken moet, en anders laat hij te *Efezen* (hier bevond hij zich denkelijk) eenen Geneesheer raadplegen omtrent zijne gezondheid. — Voor PAULUS echter, voor de zaak van het Christendom, voor de Gemeente te *Efezen* was het van veel belang, dat TIMOTHEUS gezond leefde, en dus kon PAULUS, als hij zelf eigenhandig dien Brief schreef, hem zeer zeker dien

(*l*) Men zie over deze plaats, behalve Y. VAN HAMELSVELD, *Bijbelvertaling*, J. C. WOLFII *Curae* in l. J. J. SCHMIDT, *Bijbelsche Medicus*, en vooral J. J. SCHEUCHZER, *Bijbel der Natuur*, Deel XII. bl. 248. en andere Uitleggers.

dien goeden raad geven, en moest zulks ook doen.

Welk belang kon een opteekenaar der hoofdgedachten er in ſtellen, of ERASTUS te *Corinthe* bleef, en of TROPHIMUS te *Milete* krank lag (2 Timoth. IV: 20)? Immers weinig of geen. — Voor PAULUS en TIMOTHEUS was dit van belang, dewijl zeker de eerſte, vooral dewijl hij gevangen was, veel dienst van die beide konde hebben, en het welzijn van PAULUS zeker ook TIMOTHEUS ter harte ging.

Eindelijk — om niet te lang op dit ſtuk ſtil te ſtaan — ik kan mij niet voorſtellen, dat TERTIUS (Rom. XVI), bij voorbeeld, alle die namen zoo juist zou hebben onthouden, zoo PAULUS dezelve niet opnoemde, en zij, onder het opnoemen, niet werden opgeteekend. — Kenden de opteekenaars der hoofdgedachten alle die menſchen, welke PAULUS laat groeten? Zoo neen! dan konden en moesten zij gewis den eenen of anderen vergeten. — Zoo ja! zijn zij dan overal geweest, waar PAULUS Brieven heen zond? en al waren zij overal geweest, kenden zij dan ook daar alle die perſonen? Wie kan of zal dit met zekerheid bepalen? — Verder — de bijzondere groete van en aan zekere menſchen zou ik niet onder de hoofd-

gedachten rekenen. Groetenisſen zijn, in zeker opzigt, maar kleinigheden, welke men als perſoneel of locaal kan beſchouwen, en welke wij, (en zoo deed ook PAULUS), achter onze Brieven in het ſlot of einde voegen, en dezelve vermeerderen of ook wel minder opteekenen, naar mate wij meer ruimte en plaats in onze Brieven, of ook wel meer tijd en minder haast hebben, of ook naar mate wij of anderen meer of minder kennisſen hebben op de plaatſen, waarheen of — uit welke, die Brieven worden geſchreven. Men moet toch, dunkt mij, te dezen opzigte PAULUS met ons zelven vergelijken; hij handelde, zoo als wij in dergelijk geval zouden gehandeld hebben, en zoo als iedereen handelt.

Het volgt uit dit bovenſtaande ook, dat de opteekenaars der hoofdgedachten een zeer goed geheugen moeten bezeten hebben; want bijna niets wordt ſchielijker vergeten, dan de namen van, ons onbekende, perſonen, en vooral als wij dezelve maar eene enkele reis hooren. Die opteekenaars moeten bij een goed oordeel ook een ſterk geheugen hebben bezeten, indien men ſtelt, dat de Brieven hun niet woordelijk zijn opgegeven, maar alleen de hoofdgedachten. — Men neme eens de proef, en late iemand al die

na-

namen, zoo als zij Rom. XVI. voorkomen, ééns, twee- of meermaal zelfs, lezen, en men late dan dezelve eens opzeggen: hoe ligtelijk zal er iets haperen, of een naam vergeten worden? Waar tegenwoordig een goed geheugen toe wordt vereischt, had men daartoe, in PAULUS tijd, hetzelve ook niet noodig? — Een goed geheugen en schrander oordeel gaan niet altijd gepaard.

§. IX.

Wanneer een oplettend Lezer duidelijk bemerken kan, dat de zaken en gebeurtenissen, welke hij vindt opgeteekend, zeer naauwkeurig door den Schrijver worden behandeld; als het blijkt, dat de Schrijver dezelve *wel* kent en er een goed en gepast gebruik van weet te maken, dan kan men aan geene opteekenaars van hoofdgedachten denken: vooral kan dit laatste geene plaats hebben, als men merkt, dat de Schrijver de plaatsen, waar hij geweest is, en zich heeft opgehouden, en de personen, met welke hij heeft verkeerd, zeer wel kent. Maar wil men ook hier alleen aan opteekenaars der hoofdgedachten denken, dan moet men de volgende stelling, (welke men wel kan aannemen, maar niet als zeker en bewezen),

omhelzen: *kennen zij alle die plaatſen zoo naauwkeurig en ook de perſonen, dan moeten zij zich aldaar lang hebben opgehouden, en met alle die menſchen hebben verkeerd.*

Wij kunnen duidelijk zien, als wij de Brieven van PAULUS nalezen, dat hij dikwerf zinſpeelt op gewoonten, welke bij bijzondere Volken of in bijzondere Steden, aan welker Bewoneren, of liever werwaarts hij aan de Christenen, welke zich aldaar bevonden, Brieven ſchreef en afzond, in gebruik waren. Waarvan anders die zinſpelingen, welke wij bij hem aantreffen, op de aanneming tot kinderen? De kinder-aanneming was bij Grieken (*m*) en Romeinen in gebruik. Deze laatſten hadden een bijzonder formulier aangaande dezelve, en zelfs werden in later tijd, onder Keizer NERO, omdat er misbruiken in dezelve waren ingeſlopen, nadere bepalingen omtrent de kinderaanneming gemaakt (*n*). En PAULUS leefde ten tijde van gemelden Keizer.

PAU-

(*m*) J. POTTERI, *Archaeologia Graeca*, pag. 655.

(*n*) M. STUART, *Romeinſche Geſchiedeniſſen*, Deel XV. 178. XXIV. 85. en de Schrijvers aldaar aangehaald.

PAULUS vestigt ook wel eens zijne aandacht op de ſpelen, welke bij de Grieken in gebruik waren (zie onder andere plaatſen 1 Corinth, IX: 24.); en weet de gebruiken, die bij dezelve plaats hadden, zeer wel overeen te brengen tot zijn oogmerk; het blijkt dus zeer duidelijk, dat hij geen vreemdeling was in gewoonten enz., welke er in de Olympiſche en Isthmiſche ſpelen, wedloopen, en andere vreugdebedrijven, plaats hadden (*o*). Zelfs zijn eenigen zoo ver gegaan, dat zij willen, dat ook PAULUS op de Eleuziniſche verborgenheden zou gezinſpeeld hebben, en dat men hieruit Efez. III: 3, 4 en 6 zou kunnen verklaren en ophelderen (*p*); doch dit gevoelen komt mij nog niet zeker genoeg voor; zelfs zou ik twijfelen, of men wel eenige waarſchijnelijke bewijzen hiervoor zou kunnen bijbrengen.

Wij zien ook, dat PAULUS zich bemoeit met de wijze van kleeden, bij de Corintheren in gebruik. Hij zegt, dat het voor eene vrouw

(*o*) Men zie over deze ſpelen J. POTTER l. c. pag. 412 ſeqq. 419 cet. WOLF *Curae* in 1 Corinth. IX: 24. J. C. SUICERI *Theſaurus*, Tom. I. voce Βραβεῖον, en andere Schrijvers.

(*p*) MICHAËLIS, *Inleiding in het N. V.* Deel II. bl. 571. waar dat gevoelen wordt aangehaald.

vrouw leelijk zou ſtaan, het haar afgeſneden te hebben, en wil dus, dat zij eene *magt* op het hoofd hebbe (1 Cor. XI). Ik verſta door ἐξουσία, dat de onzen door *magt* vertalen, niets anders dan een zeker *hoofdhulſel* of *dekſel*, hetwelk te dien tijde bij de Corintheren in gebruik, of, zoo als wij ons thans zouden uitdrukken, in de *mode* was. Wil iemand dat gene, wat PAULUS hier zegt van het bedekken des hoofds, brengen onder de kleinigheden, welke hij nu en dan aanhaalt, ik heb er niets tegen, en dan behoort deze plaats tot de vorige ſnede; doch ik zou dit liefst niet onder kleinigheden rekenen, dewijl zulke vrouwen, welke geen hoofdhulſel gebruikten, daardoor aanleiding gaven aan de vijanden van het Christendom, om de Belijders van hetzelve verdacht te maken van ſlechtigheden, b. v. van hoererij en onkuischheid. Alle ſchijn des kwaads moest worden vermijd, en dit was toch geene kleinigheid. Misſchien, indien ik hier eene gisſing durf invoegen, werden vrouwen, welke geen hoofddekſel gebruikten, gerekend onder de ligte en ſlechte vrouwlieden. En, gaat deze gisſing door, dan had PAULUS de grootſte reden, waarom hij er dit bevel invoegt.

Ver-

Verder — Wij vinden naauwkeurig opgegeven, welke perſonen aan PAULUS veel kwaad hadden gedaan, en hem, als het ware, in zijn Evangeliedienst tegenſtand hadden geboden, zoo als ALEXANDER de Koperſlager (2 Timoth. IV: 14, 15); allen hadden hem verlaten (2 Timoth. IV: 16). Velen waren getrouw gebleven aan het Evangelie, en hadden met PAULUS gearbeid aan de uitbreiding van den Godsdienst, zoo als AQUILA, PRISCILLA, MARIA, TRYPHENA, TRYPHOSA, PERSIS en anderen (Rom. XVI.); daarentegen hadden anderen het Evangelie verworpen, en de eens omhelsde Leer verlaten of vervalscht. DEMAS had de tegenwoordige wereld lief gekregen (2 Tim. IV: 10.); HYMENEUS, ALEXANDER en PHILETUS hadden ſchipbreuk aan het geloof geleden, en waren van de waarheid afgeweken (1 Timoth. I: 20. 2 Timoth. II: 17, 18.). — Ook kende PAULUS zeer juist het karakter van TIMOTHEUS, TITUS, FILÉMON en anderen. Ja zelfs elke Gemeente, aan welke hij Brieven zond, of ook de Volken, over welke hij ſchreef, ontvingen hare bijzondere karakters, gelijk J. D. MICHAËLIS opteekent (*q*) uit LARDNERS

„ zoo

(*q*) T. a. p. Deel II. bl. 571, 572.

„ zoo noemt hij de Kretensers leugenaars; „ de Galatiërs onverstandigen; de Corinthiërs „ opgeblazenen; integendeel de Romeinen „ geloovigen; de Efeziërs, aan welke hij in „ eene hoogere taal schrijft, *μύσται*, en de „ Thesfalonicensen broederminnende."

Kan men dit alles, wat ik in deze §. opgeef, wel, als men het gezond verstand wil laten gelden, en men zijne toevlugt niet tot het onwaarschijnelijke, en te veel veronderstelde, neemt, van de opteekenaars van de hoofdgedachten van PAULUS verwachten? want allen waren toch geene geleerden, die met alle die gewoonten en gebruiken zoo wel bekend waren, dat zij van dezelve het juiste gebruik wisten te maken, en wel daar, waar hetzelve het best voegde. Kenden zij alle de personen, welke PAULUS prees of laakte, zoo grondig, zoo naauwkeurig, dat zij derzelver deugden en ondeugden maar zoo onbewimpeld en regtuit opteekenden, dat zij *niets* misten in het karakter derzelven te beschrijven, en wat dergelijke zaken meer zijn?

Wij moeten, willen wij alleen aan opteekenaars der hoofdgedachten denken, hier weder tot het buitengewone en wonderlijke de toevlugt nemen, en zullen wij alles, wat ik in deze snede gezegd heb, op hen toepas-

sen,

ſen, tot het volgend beſluit overhellen: „ PAULUS bezat een voorregt, dat nog „ nooit iemand heeft bezeten: alle de op- „ teekenaars zijner hoofdgedachten waren „ kundige, geleerde, ſchrandere mannen, „ met een goed oordeel, verſtand, kunde, „ geleerdheid en geheugen begaafd; en al „ had hij er maar éénen gehad, dan moest „ die overal met hem hebben rondgereisd," (ik meen het tegengeſtelde aangetoond te hebben §. VI.) „ zelfs veel, alles gezien „ en alles met PAULUS gelijktijdig onder- „ vonden hebben, of PAULUS moest hem „ gedurig hebben verteld, gezegd, wat hij „ aan dezen of genen wilde geſchreven heb- „ ben." — Maar dan, zoo dit laatſte plaats had gehad, dan waren het geene hoofdgeten, dan waren het de eigene woorden van PAULUS.

Het beſluit, dat ik dus uit al het bovenſtaande in deze §. afleide, is dit: niemand kan dit alles zoo juist hebben geſchreven, als de man zelf, die in eigen perſoon alles gezien en ondervonden had, die met de perſonen, door hem gelaakt of geprezen, had omgegaan en verkeerd. Derhalve PAULUS heeft zijne Brieven zelf geſchreven, of zij zijn woordelijk uit den mond van den Apostel op- of uit zijn handſchrift afgeſchreven.

§. X.

§. X.

Als een Schrijver zijne eigene feilen, die hij beging, niet verschoont, of als hij van eigene deugden op de bescheidenste wijze spreekt, en eigene voorregten niet anders optelt, dan wanneer hij er, als het ware, toe wordt gedwongen; en als hij onbewimpeld aantoont, dat hij ook de gebreken zijner vrienden, die met hem dezelfde zaak voorstaan, niet voorbij ziet, dan mag men veilig stellen, dat de Brieven van den Schrijver zelf, en niet van eenen opteekenaar der hoofdgedachten zijn. Ook deze stelling is waarheid.

Paulus gaat zijne eigene gebreken niet voorbij, verzwijgt noch verschoont dezelve niet, even zoo weinig als die van anderen. Geen afschrijver, of beter, geen opteekenaar van de hoofdgedachten des Apostels zou, indien hij een vriend van paulus ware, de gebreken en vorige feilen van denzelven zoo onbewimpeld, met zulke sterke trekken hebben opgeteekend. Hij noemt zich *den minsten der Apostelen, die niet waardig is, om een Apostel genoemd te worden, dewijl hij de Gemeente van God had vervolgd*, (1 Cor. XV: 9.); ook geeft hij zich zelven den

naam

naam van den *allerminſten van alle Heiligen* of der Christenen (Efez. III: 8.), en hij zegt, dat hij *de voornaamſte is der zondaren* (1 Tim. I: 15). Hij was, volgens zijn eigen getuigenis, (Gal. I: 13. 1 Tim. I: 13.) een *Godslasteraar*, *vervolger* en *verdrukker* geweest. Wie kon nu van eenen opteekenaar der hoofdgedachten, welke een vriend was van PAULUS, verwachten, dat hij dit alles niet zou verzwegen of verzacht hebben? want wie wil gaarn bekend ſtaan voor eenen vriend van een' man, die ſlecht is of zeer ſlecht geweest is, en wel te meer, wanneer zulk een nog niet van ieder voor iemand, die zich veranderd heeft, wordt erkend en voor goed gehouden; en dit laatſte was toch het geval met PAULUS. De Christenen hielden hem wel voor eenen braven, deugdzamen man; maar hoe dachten zijne vijanden, Jood en Heiden, over hem? Zeker niet gunſtig! En onder zijne vijanden zullen toch ook wel menſchen zijn geweest, welker oordeel, omdat men hen voor kundigen en braven hield, nog al veel zal hebben afgedaan bij zeer velen. Wij weten, bij ondervinding, welken invloed het oordeel van aanzienelijken, (onder dezelve had PAULUS vele vijanden), op het hart van velen maakt. — Een waar vriend van PAULUS

zou

zou dus, waar de waarheid niets leed, veel verzwegen of verzacht hebben.

Waren de opteekenaars van des Apostels hoofdgedachten zijne vijanden, dan zouden zij zich niet hebben laten gebruiken, om dezelve op te teekenen; of zou PAULUS dan dezelven wel hebben gebruikt? Geen van beide kan plaats hebben gehad, want het laatste zou ſtrijden tegen de wijsheid van den Apostel; en het eerſte vervalt van zelfs: want wie wil zich met zijnen vijand ophouden, hem altijd helpen en bijſtaan, om zijn oogmerk te bereiken? Ook zouden zijne vijanden niets onbeproefd hebben gelaten, om zijne gebreken breed uit te meten, en hem overal zwart te maken. Dit was gewis hunne zaak geweest.

Was de opteekenaar wel geen vijand van den Apostel, maar een ſlecht mensch, dan kon of zou PAULUS hem niet hebben gebruikt, om zijne hoofdgedachten op te ſchrijven: want dan kon en zou hij niet ter goeder trouw hebben gehandeld; dan kon hij er altijd iets inlasſchen, dat PAULUS niet bedoeld had; of hij kon, door onoplettendheid, iets overſlaan, dat van belang was en voor PAULUS, en voor hen, aan welke de Brief werd gezonden. Maar PAULUS kon misleid en door den uitwendigen ſchijn wor-

worden bedrogen. Dit was mogelijk. Doch men kon van eenen PAULUS niet verwachten, dat hij maar, zonder onderfcheid, zijne gedachten zou hebben laten opteekenen, zonder van te voren ten volle overtuigd te zijn van de braafheid van den opteekenaar. En, wanneer PAULUS naderhand ontdekt had, dat hij bedrogen ware geweest (iemand, die flecht is, kan wel voor eenen tijd zijne flechtigheden vermommen, doch zij worden altijd in het een of ander, vroeg of laat, zigtbaar), dan zou hij, (hiervoor pleit zijne gulle opregtheid,) zeker gezegd en gefchreven hebben: *ik ben met dien mensch bedrogen.*

Verzweeg PAULUS zijne eigene gebreken niet, ook hij bedekte de gebreken niet van anderen, wanneer dezelve de goede zaak des Christendoms konden benadeelen of benadeeld hadden. Hij beftrafte PETRUS in zijn aangezigt te *Antiochië* wegens zijne geveinsdheid, en zegt, dat ook andere Joden, zelfs BARNABAS, veinsden (Gal. II: 11 volgg); APOLLOS wilde, op de ernftige bede van onzen Apostel, zich niet naar *Corinthe* begeven, maar hij zou komen, als het hem gelegen kwam (1 Cor. XVI: 12). Uit deze twee voorbeelden zien wij, dat hij gul en openhartig was, en zelfs niet verzweeg,

 als

als zijne Medeapostelen of Medearbeiders niet wel gehandeld hadden.

Hoe nederig, eindelijk, is PAULUS in eigen roem en lof! hoe bescheiden telt hij de voorregten op, welke hij bezat! Men zie slechts Rom. XI: 1. 2 Corinth. XI: 21 volgg. Filipp. III: 4 volgg. — Wie moet PAULUS niet hoogachten, wie hem niet bewonderen, die onbevooroordeeld dezen grooten Man, in de aangehaalde plaatsen, beschouwt? Hij schijnt, als het ware, woorden te zoeken, om toch allen schijn van eigen lof te vermijden. Hij moet, omdat anderen zich op hunne voorregten beroemden, ook de zijne opnoemen, doch alles teekent in hem de bewonderenswaardigste nederigheid; hij zoekt alles, wat maar eenigzins naar eigen lof gelijkt, zoo ver als mogelijk is, van zich te weren. Hoe geheel anders zou een Joodsche of Joodschgezinde opteekenaar van de hoofdgedachten van PAULUS, vooral als hij deszelfs vriend was, (zijn vijand zou gezwegen hebben), hebben gehandeld? Hij zou met zeer veel ophef van alle die voorregten, welke de Jood op den hoogsten prijs stelde, hebben gesproken. Was de opteekenaar een Heiden of nog verkleefd aan tijdelijke voorregten, die zou weder geheel anders hebben gehandeld, die zou al dat

Jood-

Joodſche hebben voorbij gegaan, en zeker geroemd hebben, dat PAULUS een Romein, en wel een geboren Romeinsch Burger was (Hand. XVI: 38. XXII: 26—28.): want bij een Heiden ſtond, in dien tijd, het Romeinsch Burgerregt boven alle andere voorregten, waarop de Jood kon roemen; het werd voor zeer veel gelds gekocht (Hand. XXII: 28). Zeer verſchillend zou dus de roemtaal van PAULUS zijn uitgevallen, naar mate, namelijk, dat de opteekenaar gezind was.

Ik voeg hier nog bij, hetgeen wij vinden aangaande de gezigten en openbaringen van PAULUS (zie 2 Corinth. XII: 1 volgg.) Hoe voorzigtig, verſtandig en nederig geeft hij dezelve te kennen! Hij noemt zijnen eigenen naam niet eens, zoekt denzelven te bedekken: want te roemen was hem niet oorbaar; hij hield van allen roem af, opdat niemand van hem zou denken boven hetgeen hij zag, dat hij was, of dat hij uit hem hoorde. PAULUS bleef zich ook in zijnen roem gelijk, altijd nederig, bezadigd; zoo zou geen opteekenaar van zijne hoofdgedachten, wie hij dan ook wezen mogt, hebben gehandeld. PAULUS roemde in JEZUS CHRISTUS (Filipp. III: 3.), in het kruis van zijnen Heer (Gal. VI: 14.), in zijne ei-

gene verdrukkingen (Rom. V: 3.); op uitwendige voorregten, welke de Jood zoo hoog fchatte, en waarop de Heiden roem droeg, ftelde hij geenen prijs.

§. XI.

Wanneer men, in onderfcheidene Brieven, aan onderfcheidene perfonen, in onderfcheidene tijden en op onderfcheidene plaatfen gefchreven, zaken vindt, welke op niemand anders dan op den Schrijver, die alle die Brieven heeft opgefteld, betrekking hebben, en welke men echter niet onder de hoofdgedachten kan rekenen, dan mag en moet men veronderftellen, dat zij uit de pen zelve van den Schrijver zijn voortgevloeid: want een opteekenaar van hoofdgedachten houdt zich niet bezig met bijzaken, als ik mij dus eens mag uitdrukken, welke alleen maar met eenen zekeren perfoon in betrekking ftaan. — Dit heeft weinig bewijs noodig.

Indien de ftelling, dat anderen de hoofdgedachten van PAULUS in de Brieven, zoo als die in het N. V. voorhanden zijn, hebben opgeteekend en uitgebreid, dan moet volgen: dat de opteekenaars geene fchrandere of oordeelkundige menfchen waren, dewijl zij en hoofdgedachten, en zaken, die

men

men niet onder de hoofdgedachten kan rekenen, gewigtige dingen en zaken van veel minder aanbelang of kleinigheden zamenvoegen. — Dat er kleinigheden in de Brieven van PAULUS voorkomen, meen ik reeds betoogd te hebben §. VIII. Hoe komen er die kleinigheden in, of behooren dezelve ook al tot de hoofdgedachten? Wie zal dit laatste stellen? Wie heeft er dezelve ingevoegd? PAULUS? — Neen! want hij liet het aan anderen over, om zijne hoofdgedachten op te schrijven en uit te breiden. — Dus anderen? menschen onderscheiden van de opteekenaars? Zoo ja! dan waren er tweederlei personen noodig, om éénen Brief te schrijven. Zoo neen! is alles van denzelfden opteekenaar, dan volgt, dat hij niet *alleen* de hoofdgedachten opschreef en uitbreidde: en dan is de stelling valsch, of gaat ten minste mank; want dan hebben wij maar alleen de hoofdgedachten. — Maar misschien hebben zij de hoofdgedachten uitgebreid, en de kleinigheden niet. Goed! — Doch hoe komt dit? Zeker omdat de eerste belangrijk en de andere het niet waren; zoo zal men misschien zeggen of denken. Maar hetgeen wij vinden 1 Corinth. VII. telden wij ook, en wel met reden, zoo wij meen-

 den,

den, onder de kleinigheden; en echter hoe uitgebreid is dat ſtuk niet.

Vindt men dingen, die alleen maar op den Schrijver zien, en volſtrekt op niemand anders, dan kan men daaruit, vooral als men dezelve onder de kleinigheden kan en moet rekenen, veilig beſluiten: zij zijn niet van den opteekenaar en uitbreider, maar alleen door den Schrijver zelven opgeſchreven. Hij, wien het alleen om de hoofdgedachten te doen is, zal zijnen tijd niet te koste leggen, om zich op te houden met dat gene, wat alleen den Schrijver raakt. Daarin heeft hij geen belang, en ook anderen niet. Het is een opteekenaar en uitbreider van de hoofdgedachten toch maar alleen te doen om de *hoofdzaak*, den *hoofdinhoud*, het *belangrijkſte*; en welk was dit in de Brieven van onzen Apostel? zeker niets anders, dan de Geloofs- en Zedeleer van het Christendom. JEZUS CHRISTUS, en die gekruist, dat is: alles wat men van Hem moet gelooven, en waarin men Hem moet navolgen en gehoorzamen; dit maakte de hoofdgedachten in PAULUS Brieven uit.

Zoo dit waarheid is, dan kunnen wij nooit dat gene, wat *alleen* op den Schrijver betrekking had, toeſchrijven aan den opteekenaar; want dan vereenigde dezelve hoofd-

ge-

gedachten en geene hoofdgedachten met elkander. Dan zou hij de Lezers in verwarring hebben kunnen brengen; zij zouden dan aan kleinigheden veel belang misschien gehecht hebben. Ook — alle Lezers waren niet in ſtaat, om dan het gewigtige van het min gewigtige te ſchiften. — Nog eens: een opteekenaar en uitbreider van hoofdgedachten houdt zich niet op met dat gene, wat alleen den genen raakt, wiens hoofdgedachten hij opſchrijft.

Laat mij nu eens onderzoeken, of wij, ook door voorbeelden, dezen regel op de Brieven van PAULUS kunnen toepasſen. Wij zien, dat PAULUS ſomtijds de plaats bepaald, waar hij denkt te overwinteren (Tit. III: 12.), dit zag alleen op hem en geenen anderen; dat hij in zijne eerſte verantwoording alleen was geweest (2 Tim. IV. 16); dat hij wil, dat men voor hem bidde (1 Thesſ. V. 25.); dat men aan zijne banden gedenke (Colosſ. IV: 18.); dat hij in eene mande te *Damaskus* over den muur werd nedergelaten (2 Cor. XI: 33 verg. Hand. IX: 25); dat hij naar Spanje zoude reizen (Rom. XV: 28) Alle deze ſtukken hebben alleen betrekking op PAULUS, en kunnen, mijns bedunkens niet onder de hoofdgedachten worden gerekend.

Ik zal hier nog twee voorbeelden bijvoegen. Kan men aan eenen opteekenaar denken, wanneer wij in zijnen Brief aan FILÉMON (vs. 19.) lezen: „ Ik PAULUS heb „ het geschreven *met deze mijne hand*, ik „ zal het betalen." Men vrage eens eenvoudig aan iemand, die onbevooroordeeld denkt: wie heeft dit gezegd en geschreven? PAULUS? of iemand anders? en het antwoord zal zeker zijn: PAULUS! Hij immers wilde de verzoening treffen tusschen FILÉMON en deszelven gevlugten slaaf ONESIMUS; hij wilde, opdat er niets hieraan hinderlijk zou wezen, de schade vergoeden, welke FILÉMON door de vlugt van zijnen slaaf had geleden. Zoo kon PAULUS spreken, maar niet zijn uitbreider.

Kon een opteekenaar zeggen en schrijven: *dit zeg ik uit toelating, niet uit bevel*; *ik zeg den ongetrouwden; ik zeg mijn gevoelen; ik houde dit goed te zijn* enz. (1 Corinth. VII)? Wie moet ook in deze uitdrukkingen niet eenen PAULUS zoeken? want anders konden de Corinthiërs (wisten zij niet, dat zij alleen de uitbreiding van den opteekenaar ontvangen? doch hierover nog nader) anders konden zij denken: Dit is maar alleen van den opteekenaar, dit raakt ons dus niet. — En wanneer wij aan eenen opteeke-

kenaar der hoofdgedachten moeten denken, dan moesten de Corinthiërs het nog veel meer doen; zij wisten het zeker: en dan, als zij lazen (1 Corinth. VII: 10 en 12) *dit gebied niet ik, maar de Heer; den anderen zeg ik, en niet de Heer*, dan konden zij misschien denken, vooral als de opteekenaar der hoofdgedachten een slaaf was: dat zijn zijne woorden, en niet die van PAULUS, wat gaan ons dezelve aan? — Konden zij die woorden niet opvatten, als of er stond: *Dit gebied* IK (de slaaf, de afschrijver) *niet*, *maar de* HEER (PAULUS)? — Ik weet zeer wel, dat men zal zeggen: Wie, die dit leest, verstaat door de *Heer* niet den *Heer* van PAULUS, zijnen grooten Zender, CHRISTUS JEZUS? Maar dan spreekt men in die vaste stelling, dat de Apostel zelf zijne Brieven heeft geschreven; doch als men zich vast verzekerd hield, dat een opteekenaar der hoofdgedachten dit had geschreven, zou dan dit zoo gereedelijk worden toegestemd? — Ik weet ook zeer wel, dat het woord (*κύριος*) *Heer*, en wel met het lidwoord (*ὁ*) *de* in het Nieuwe Testament, meest altijd betrekking heeft op onzen gezegenden Verlosser. — Ook dat dit woord, in den Attischen stijl, met in achtneming van naauwkeurigheid, werd gebruikt, ten opzigte

van vrouw en kinderen, in tegenstelling van (δεσπότης) *Heer* met betrekking op de slaven: maar de Schrijvers van het N. T. nemen dit onderscheid niet altijd in acht, vooral PAULUS niet, hij gebruikt het woord *κύριος* in betrekking tot slaven, zie Efez. VI: 5 en 9. Colosf. III: 22. IV: 1, zoo wel als het woord *δεσπότης*, hetwelk gebruikt wordt 1 Tim. VI: 1, 2. Tit. II: 9. — Het lidwoord zou misschien hier ook niets afdoen, dewijl wij ook dat woord vinden gebruikt aangaande menschen, en wel met het lidwoord er voor gesteld, zoo als Colosf IV: 1. Luc. XIX: 33, in welke laatste plaats, volgens eene Hebreeuwsche wijze van spreken, het meervoudige voor het enkelvoudige wordt geplaatst (*r*). Laat dit genoeg zijn aangaande dit woord! Ik geef het niet op, als iets dat zeker is, maar vraag alleen: kon men toen dat denkbeeld niet aan het woord *Heer* gehecht, en er PAULUS door verstaan hebben?

§. XII.

Als men overal, in onderscheidene Brieven, op onderscheidene tijden en plaatsen, en

(*r*) ERNESTI, *Neueste Biblioth.* Tom. IV. pag. 146.

en aan onderfcheidene perfonen of vergaderingen gefchreven, en onder denzelfden naam verzonden, altijd hetzelfde karakter bewaard vindt, dan moet men zeer natuurlijk aan den Schrijver zelven, en niet aan de opteekenaars zijner gedachten denken.

Er wordt zeer veel tijd, oplettendheid, doorzigt, oordeel en kunde gevorderd, om het karakter van eenen mensch na te gaan en wel naauwkeurig te kennen; men dient hem waar te nemen in voor- en tegenfpoed, in overvloed en gebrek, in vreugde en droefheid, in jongere en meer gevorderde jaren. Deze waarneming moet volftrekt onbevooroordeeld gefchieden; wij moeten niet ingenomen zijn tegen, of te gunftig denken over zulk eenen; er moet de ftriktfte onzijdigheid plaats grijpen: en dus moet alle eigenbelang ver verbannen zijn.

Worden deze vereischten gevorderd in het beoordeelen van iemands karakter, nog meer moet er vereischt worden, als men, in het opteekenen en uitbreiden van iemands hoofdgedachten, het karakter van den Spreker altijd juist bewaart, niet in éénen, maar in verfchillende Brieven. Als wij ons een karakter voorftellen, of hetzelve ons in onze gedachten fchilderen, dan kunnen wij wel hetzelve befchrijven, maar dan is het een in-

ingebeeld karakter, dat zich, volgens onze verbeelding, en de regels, welke wij ons hebben voorgesteld, wijzigen laat; doch zullen wij het karakter van eenen persoon, met wien wij omgang hebben, naar waarheid schetsen, en zal onze schets zich overal gelijk blijven, dan moeten wij het nemen, zoo als het is, en niet zoo als wij willen, dat het zijn zal.

Wanneer dit waarheid is, en wij ons herinneren, wat reeds boven §. X. en elders is gezegd, dan kunnen wij hier ook aan geene opteekenaars en uitbreiders van des Apostels gedachten denken; want dan moet volgen, dat de opteekenaar of uitbreider lang en overal met PAULUS verkeerd hebbe, om hem, in alle omstandigheden, te kunnen beoordeelen, in zijne vrijheid en in banden, als een Jood en ijverig Pharizeër, als een Christen, als Leeraar en Apostel; en een lang en aanhoudend verkeer tusschen hem en de opteekenaars heeft, naar alle waarschijnelijkheid, geene plaats gehad (§. VI.). Was de opteekenaar een vriend van hem, dan zou het karakter misschien al te schitterend zijn geworden; was hij een vijand van den Apostel, dan zouden wij zijn karakter in een minder gunstig licht aantreffen, dan wij het thans kunnen opmaken uit PAULUS Schrif-

Schriften, vergeleken met de *Handelingen der Apostelen.* Men ſtelle wat men wil, er blijven altijd zwarigheden, ook omtrent het karakter van den Apostel, overig. Deze alle vervallen, ja, worden geheel en al weggenomen, als wij, op de bovengemelde gronden, ſtellen: „ PAULUS heeft *woordelijk* „ zijne Brieven zelf geſchreven, of dezelve „ *woordelijk* door anderen laten op- of af„ ſchrijven."

Laat mij, om aan het bovenſtaande nog meer licht bij te zetten, eens eenige trekken uit het karakter van den Tarſer Kruisgezant hier bijvoegen: PAULUS was een groot Man, in alle gevallen, welke hem ook bejegenden, zich zelven gelijk. Hij doorworſtelde met eenen onverſchrokkenen moed, zeer vele gevaren (2 Corinth. XI. vergel. de *Handelingen der Apostelen*); hij vertoonde overal eenen blakenden ijver voor de zaak van JEZUS; een gezond onderzoekend verſtand; ongemeene tegenwoordigheid van geest; groote welſprekendheid; zeggingskracht; wijsheid in hagchelijke omſtandigheden; opregtheid van hart; zeldzame vrijmoedigheid; zuivere verloochening van eigen voordeelen; ſterkte van geest in gevaren en lijden; goedaardigheid van hart; regtvaardigheid, zonder aanneming des perſoons; ſtille lijdzaamheid, als hij on-

dank-

dankbaar werd behandeld; diepen ootmoed, doch niet gemaakt; bescheidenheid omtrent alle menschen; onwrikbaren moed, om alles voor de zaak van zijnen Zender en het heil van menschen te wagen; stilte en bescheidenheid in zijne uitmuntende daden; en eene onveranderlijke liefde voor hen, welken JEZUS lief hadden (*s*).

Welke heerlijke trekken! Ieder kan dezelve, wanneer hij de Brieven van den Apostel aandachtig leest, overal in dezelven ontdekken. Zou een opteekenaar en uitbreider der hoofdgedachten wel zoo sterk hebben geschreven, als datgene, wat wij vinden Rom. IX: 3. *Ik zou zelf wel wenschen verbannen te zijn van* CHRISTUS *voor mijne Broederen;* dat is, volgens onze gedachten: *Ik zou voor mijne Broederen wel willen sterven, om* CHRISTUS JEZUS *wil.* Dit was immers een teeken der hevigste, sterkste, vurigste en opregtste liefde. Zoo zou geen opteekenaar hebben geschreven, mijns bedunkens. Overal zien wij zijne verkleefdheid aan de zaak, welke hij aanhangt; zijne openhartigheid, vrij van menschenvrees. Een af-

(*s*) Deze trekken zijn hoofdzakelijk ontleend uit J. F. MARTINET, *Historie der Wereld*, Deel III. bl. 54—56.

affchrijver zou dikwerf huiverig zijn geweest, als hij iemand de waarheid moest zeggen, en gedacht hebben: „ zeg ik ook te „ veel? kon PAULUS niet eens ontkennen, „ dat hij dit aan mij gezegd, of dat hij dat „ gedacht heeft?"

Uit dit bovenftaande leide ik dus dit befluit af: waar men in onderfcheidene Brieven overal hetzelfde karakter bewaard vindt, daar kan men vrij zeker ftellen: *zij zijn alle van éénen en denzelfden Schrijver.* Aan dit vereischte voldoen alle de Brieven, welke wij als Schriften van PAULUS eerbiedigen; derhalve moet ook hieruit volgen: de Brieven *van den Apostel zijn alle door hem opgefteld, zij zijn geene uitbreiding van opteekenaars zijner hoofdgedachten.*

§. XIII.

Nadat ik de, door mij opgegevene regels, ontwikkeld en aangetoond heb, dat men, dezelve op de Brieven van PAULUS toepasfende, er veilig het befluit uit kan opmaken: PAULUS *heeft zijne Brieven, zoo als wij dezelve thans hebben, zelf gefchreven, en zijne hoofdgedachten niet door anderen laten opteekenen of uitbreiden;* zoo kan ik nu overgaan, om nog de eene en

an-

andere aanmerking, welke aan het boven-ſtaande nog eenig licht kan bijzetten, of welke nog nader ſtaven zal, hetgeen ik reeds meen betoogd te hebben, hier bij te voegen.

Moest PAULUS, gelijk ik reeds meen aangetoond te hebben, het geſchrevene door anderen of de uitbreiding zijner hoofdgedachten, voor zij werden weggezonden aan bijzondere Perſonen of Gemeenten, eerst nalezen, opdat zij niet *te veel* en ook niet *te weinig* zouden ontvangen, dan zouden wij hem van onverſtand en tijdverkwisting kunnen beſchuldigen. Welk verſtandig man zal toch zaken van het uiterſte gewigt aan anderen toevertrouwende, alleen maar de hoofdzaak opgeven, en dan, als dezelve ontwikkeld is, dezelve nalezen? Hij kan dezelve zelfs beter ontwerpen en op het papier brengen, dan zulks door anderen geſchieden kan. Men kan zelf veel ſpoediger ſchrijven, en zijne eigene gedachten opteekenen, dan dat men dezelve dictere, en door anderen late opſchrijven en uitbreiden. Het is zeker geen teeken van eenen wijzen man, wanneer hij datgeen, wat hij met mindere moeite en in korteren tijd kan verrigten, toevertrouwt aan anderen, en hierdoor zich zelven meer moeite op den hals haalt, en zich veel van zij-

zijnen kostelijken tijd berooft. Wij zouden zulk eenen man uitlagchen, befpotten en zeggen: *is dat die fchrandere man?*

Het geen wij thans in elken wijzen zouden afkeuren, was zeker ook af te keuren in PAULUS, eenen Man, zoo fchrander, wijs en geleerd. Hij was onderwezen door GAMALIËL (Hand. XXII: 3.); hij had zelf veel gelezen; hij was niet onbekend met eenige Griekfche Dichters (Hand. XVII: 28. 1 Cor. XI: 33. Titus I: 12.), en weet dezelve zeer gepast aan te halen (*t*); hij kon dus zeker ook zeer goed fchrijven. Wat hij zelf zoo goed of beter dan een ander doen kon, zal hij niet aan denzelven hebben toevertrouwd, dat zou geen teeken van eenen wijzen Man zijn geweest.

Het zou daarenboven, had hij zijne Brieven niet *zelf* gefchreven, of *woordelijk* laten affchrijven, verachting voor hem hebben moeten baren. Ja! zeer zeker. — Zouden wij niet denken, als iemand ons eenen Brief zond, waarin hij zijne gedachten door eenen anderen had laten uitbreiden: ligt er dien man zoo weinig aan gelegen, om ons zelf over eene zaak van dat gewigt te fchrijven, de-

(*t*) J. D. MICHAËLIS, *Inleid. in het N. V.* Deel I. bl. 290.

dewijl hij toch zelf zeer wel kan ſchrijven; dan gaat dezelve hem weinig ter harte, dan behoeven wij er ook zoo veel belang niet in te ſtellen. — Ieder moest dan gedacht hebben: ontbreekt het PAULUS aan verſtand? Is hij niet in ſtaat, om zelf zijne gedachten op te teekenen? Is hij te lui, te traag, om ons iets te ſchrijven? Wat hebben wij dan met zulken Man te doen? Acht hij ons niet meer, of ſtelt hij er niet meer belang in? Goed! dan behoeven wij ons niet aan hem of zijne, *zoogenoemde*, Brieven te laten gelegen liggen.

Moest zulk eene redenering, zulke gedachten, zoo niet bij allen, ten minſte bij eenigen opkomen? Ik kan mij volſtrekt niet voorſtellen, dat dit geene plaats zou hebben gehad. De menſchen blijven zich altijd gelijk, en hetgeen nu plaats grijpt, kon en zal ook wel het geval geweest zijn in die tijden. Men voedt zoo gaarne twijfelingen, vooral in eene zaak, die ons nog niet goed bekend is.

§. XIV.

„ Maar de perſonen, aan welke Brieven on-„ der den naam van den Apostel werden af-„ gezonden, namen dezelve, ter goeder trouw,

„ aan,

„ aan, als Brieven, welke door hem zelven „ waren opgefteld, of als affchriften, welke „ woordelijk, volgens het oorfpronkelijke, wa- „ ren afgefchreven." Goed! wij willen dit eens voor een oogenblik toegeven. Allen waren onkundig, dat PAULUS alleen zijne hoofdgedachten door anderen liet opteekenen en uitbreiden. Hoe was het mogelijk, dat niet één dit gewaar werd; dat zelfs zijne vijanden er niets van merkten, die toch zekerlijk PAULUS overal tegenftand zochten te bieden, en niet zouden gezwegen hebben, als zij zulks ontwaarden? — Welke middelen ftelde PAULUS in het werk, om dit, dewijl het tot zijne minachting, gelijk ik reeds heb gezegd, moest ftrekken, verborgen te houden? Dit zeker blijft een raadfel. Onder alle de Gemeenten en bijzondere Perfonen, aan welke die dertien of veertien Brieven werden gezonden, zou niemand het gemerkt of geweten hebben: wie zal dit ftellen?

Doch er was eens iemand geweest, al ware het maar een enkele, welke het bedrog had gemerkt, dat men uitbreidingen van PAULUS hoofdgedachten uitgaf voor zijne eigene Brieven; zulk een man zou dat bedrog niet verzwegen hebben. Hij was bedrogen en misleid: dit moest hem zeker

eenigzins tot ontevredenheid en toorn vervoeren. Zijne eigenliefde was beledigd, die moest weêr bevredigd worden; en dit kon niet beter geschieden, dan door het bedrog te ontdekken, door zich zelven als den ontdekker bekend te maken, en daardoor bij anderen aanzien te winnen, dewijl hij hen had gewaarschuwd, om zich geene onechte Brieven in de hand te laten stoppen.

Nog meer. — De menschen in dien tijd wisten niet beter, of de Brieven, die zij ontvingen, waren woordelijk van PAULUS afkomstig. PAULUS en zijne opteekenaars wisten het zoo te beleggen, dat men achter dit bedrog volstrekt niet kon komen. Of zij, die het ontdekten, zwegen stil, het zij dat zij zich schaamden, dat zij bij den neus geleid waren, en dus hunne eigene schande niet wilden ontdekken; het zij om andere redenen. Maar dan mogen en moeten wij vragen: wist men in dien tijd, toen PAULUS nog leefde, niet beter, of alles was van den Apostel; hoe komt het dan, dat men na achttien of negentien eeuwen dit ontdekt heeft? Wij kunnen, als wij dat gevoelen aannemen: „ de hoofdgedachten van PAU-„ LUS zijn door anderen opgeteekend en

„ uit-

„ uitgebreid," deze vraag niet behoorlijk oplosſen.

„ Maar die menſchen wisten wel, dat zij „ maar hoofdgedachten ontvingen, doch zij „ namen dezelve evenwel maar aan, omdat zij „ toch hoofdzakelijk datgene hadden, wat „ PAULUS bedoelde." — Maar wij twijfelen, en, zoo wij meenen, met grond, of zij dan die Brieven wel ontvangen, en er zich naar geſchikt zouden hebben; of zij zich dan de beſtraffingen wel zouden hebben laten welgevallen, en zich hebben verbeterd, zoo als wij zien uit de beide Brieven aan de Corinthiſche Gemeente. Ja! dan moest bij hen de geloofwaardigheid veel lijden: zij moesten dan twijfelen, gelijk ik reeds gezegd heb, of zij wel de hoofdgedachten hadden; — of alle de zaken wel van PAULUS of van den opteekenaar en uitbreider waren; — of de opteekenaar de meening van den Apostel wel gevat had; — of er niets ware vergeten — niets te veel of niets te weinig was geſchreven. Met één woord: de geloofwaardigheid aan de Brieven van den grootſten der Apostelen zou dan eenen geweldigen ſchok hebben gekregen.

Als de genen, aan wien de Brieven gerigt zijn, beter wisten, dat dezelve niet woordelijk van PAULUS, maar van anderen

waren, en zij evenwel dezelven even gretig aannamen, dan waren zij of onnozele menschen, welke niet beter wisten, en die de zaak niet doordachten, of zij waren onverschilligen, welke er weinig belang in stelden, of zij namen dezelve maar aan, omdat zij nieuw waren, en zij toch iets wilden lezen; ja! dan zelf waren zij slecht, omdat zij hunnen eigenen Godsdienst verloochenden, en geloof hechteden aan Brieven, waarin hun een andere Godsdienst werd voorgesteld, niet door eenen PAULUS, maar door anderen, omtrent welke altijd de een of andere twijfel moest overblijven. Zij vertrouwden dan op menschen, die naar goedvinden schreven.

§. XV.

De afschrijvers en opteekenaars van PAULUS hoofdgedachten waren bedriegers, en wel in den striktsten zin van het woord: want zij schreven in den naam van den Apostel. Hij had wel met de uitbreiders zijner gedachten gesproken, en hun de zaken voorgesteld, maar als zij alleen de hoofdgedachten opteekenden en uitbreidden, dan konden zij niet *stellig* zeggen: dit zeg IK, en niet de HEER, (GOD of JEZUS CHRISTUS);

STUS); want dan deden zij zich voor, als of zij het bevel van PAULUS woordelijk opgaven. Al wie zoo ſtellig ſpreekt, kan of mag de woorden van eenen anderen niet uitbreiden; en wie dat laatſte doet, die is niet te vertrouwen: want hoe ligtelijk kan hij er één woord te veel of te weinig bijvoegen. Hij brengt den genen, aan wien hij ſchrijft, in de gedachten, dat hij van woord tot woord het gezegde van den Spreker heeft aangeteekend. — Doch in zulke plaatſen mag de opteekenaar woordelijk PAULUS hebben gevolgd. — Waarom dan ook niet in andere? en wie zal dan onderſcheiden, wat van PAULUS, wat van zijnen uitbreider is?

Men ergere zich niet, noch duide het mij ten kwade, dat ik de opteekenaars en uitbreiders der hoofdgedachten van PAULUS den naam van *bedriegers* geef; zij waren, als men aan zulken moet denken, het in der daad. Al waar eene misleiding, op welke wijze ook, plaats grijpt, daar heeft bedrog plaats; en hij, die bedrog durft plegen, of hij, die eenen anderen ſprekende invoert, en deszelfs woorden aanhaalt, als of zij letterlijk zoo waren geſproken, is een ſlecht mensch. Dus moet volgen: zijn de Brieven van PAULUS door opteekenaars vervaardigd,

en zijn zij niet door den Apostel zelven geschreven, dan hebben wij Brieven van menschen, die bedriegers waren; en hoe konden dan de eerste Christenen, — hoe kunnen wij dezelve vertrouwen? — Wie eens misleidt, is in het vervolg niet te vertrouwen. — Hadden de uitbreiders, in plaats van te schrijven: *Dit zeg ik*, (PAULUS), *en niet de Heer*, eenvoudig gezegd: „PAULUS zeide ons dit hoofdzakelijk; hij gaf „ons dit op, als zijne eigene meening, en „niet als een bevel, dat hij van den Heere „ontvangen had," dan had men gezien, dat zij openhartig handelden; maar nu doen zij dit niet. Hier komt bij: overal laten zij PAULUS zelven spreken; het schijnt, dat zij zich toeleggen, om de Lezers in den waan te brengen, dat alles van dien man is, onder wiens naam zij schrijven. Slechts eene enkele reis zou de opteekenaar openhartig genoeg geweest zijn, om te erkennen, dat hij den Brief heeft geschreven (Rom. XVI: 22.), en denzelven zelf heeft opgesteld; doch het is immers bekend, dat het woord (γράφειν) *schrijven*, hier niet beteekent *zelf opstellen*, *vervaardigen*, maar *afschrijven*; derhalve kan deze plaats niets bijdragen ter staving voor het gevoelen, dat opteekenaars de Brie-

ven

ven van den Apostel hebben opgesteld, en zijne gedachten uitgebreid.

Ik ga nog verder: Heeft PAULUS zijne Brieven niet zelf opgesteld, maar het aan anderen overgelaten, hoe zij zijne gedachten opteekenen en uitbreiden wilden, dan hebben wij altijd *ondergeschovene* en geene *echte* Brieven, en welken staat kan men dan op dezelve maken? Ondergeschovene schriften zijn immers dezulke, die niet door den Auteur zelven, maar onder zijnen naam worden in het licht gegeven; en dit zou dan ook het geval met de Brieven van PAULUS zijn. Een ondergeschoven stuk, hoe schoon ook gesteld, verliest altijd, dewijl er misleiding plaats heeft; waar misleiding plaats heeft, daar wordt wantrouwen geboren; uit wantrouwen spruit ongeloof aan het geschrevene; ongeloof verbant gehoorzaamheid aan de lessen, die men ons voorschrijft; waar ongehoorzaamheid huisvest, daar tracht men alles, wat op onze verpligting betrekking heeft, weg te redeneren, en alles wordt ons onverschillig; wij verachten, wij verwerpen hetzelve. Al wat ondergeschoven is, heeft geene verbindende kracht meer.

§. XVI.

Wanneer men aan opteekenaars en uitbreiders der hoofdgedachten van PAULUS moet denken, en men veronderſtelt, dat de Apostel zelf zijne Brieven niet heeft geſchreven, maar zulks aan anderen heeft overgelaten, dan moet gewis, bij elken denkenden Lezer, zwarigheid en twijfeling ontſtaan aangaande de Goddelijke ingeving (*θεοπνευστία*, *inſpiratio*) van de Brieven van den Tarſer Kruisgezant. PAULUS beroept zich zelven op de Goddelijkheid, of de Goddelijke ingeving zijner Schriften, men zie 1 Cor. II: 4 en 13. VII: 40. XI: 23. Gal. I: 11, 12. Efez. III: 2, 3. 1 Theſſ. II: 13. — Ik weet wel, dat deze aangehaalde plaatſen alle niet even wigtig zijn; doch men kan er echter uit zien, dat PAULUS zich vrijmoedig daarop beroept: dat hij niet uit eigene beweging het Evangelie verkondigde, en dat hij zaken ſchreef, welke hij niet uit zich zelven had, maar die hem door God waren bekend gemaakt en geopenbaard.

Als men nu alleen aan uitbreiders of opteekenaars der hoofdgedachten denkt, dan moet het volgende waarheid zijn: ſchreven zij *woordelijk*, hetgeen PAULUS hun vóór zeide, dan

dan konden zij, uit PAULUS mond, gewag maken van de Goddelijke ingeving zijner Schriften; maar dan zijn zij *geene uitbreiders.* Schreven zij *niet* woordelijk, maar breidden zij de gedachten van PAULUS uit naar hun eigen goedvinden, of zoo als zij meenden, dat zij dezelve, naar het oogmerk van den Apostel, moesten uitbreiden, dan begingen zij eene onwaarheid, dewijl zij zich beriepen daarop, dat dat gene, wat zij zeiden, van den Heere en niet van hen zelven was. Iemand, die de woorden, van eenen anderen gehoord, als dezelve hem zegt: *zoo heb ik gehoord*, opfchrijft en *uitbreidt*, kan nooit naar waarheid zeggen: „ dat heeft die man „ gezegd, " want hij heeft niet woordelijk opgeteekend, maar, hetgeen hem gezegd is, uitgebreid.

Ook moet dit volgen: de opteekenaars en uitbreiders van de hoofdgedachten des Apostels waren door Gods Geest gedreven (*geïnfpireerd*) of zij waren het niet. Waren en werden zij door eene Goddelijke ingeving beftierd, dan hadden zij niet noodig, dat PAULUS hun zijne hoofdgedachten bekend maakte; dan konden zij, buiten dat hij zulks deed, evenwel de waarheden van den Godsdienst van JEZUS CHRISTUS, de Geloofs-

en

en Zedeleer, hebben opgeteekend; dan zou God (dit zij met eerbied gezegd) een overtollig werk, eene dubbele ingeving hebben geſchonken, en aan PAULUS en aan de uitbreiders van zijne gedachten: dit zou, mijns bedunkens, niet inſtemmen met de hoogſte wijsheid van God, die niets doet buiten noodzake. — Als PAULUS zelf ſchreef, als hij zijn opſtel woordelijk liet afſchrijven, of als hij dat, wat hij wilde geſchreven hebben, woordelijk vóórzeide of dicteerde, dan had er geene tweede ingeving, (laat mij dit zoo eens noemen), plaats. Dan kon PAULUS ieder, die zich tot af- en opſchrijven verledigen wilde, gebruiken. Niemand, die aan uitbreiders der hoofdgedachten denkt, of niemand, die weet, dat er naderhand vele afſchriften van PAULUS Brieven zijn gemaakt, zal thans nog in dat gevoelen verkeeren, dat uitbreiders, afſchrijvers, of hoe men dezelve ook noemen moge, onfeilbaar waren, en dit zou toch volgen, als men aan eene Goddelijke ingeving, op welke wijze ook, denkt.

Werden de opteekenaars en uitbreiders *niet* door den Geest gedreven, genoten zij geene Goddelijke ingeving, dan vervalt alle waarheid in de Brieven van den Apostel, dan konde men hen niet vertrouwen, dewijl

zij

zij dan, even als andere menſchen, feilbaar waren, en misſen konden, en in het begrijpen of verſtaan van de bedoeling van den Apostel, en in het ter nederſtellen van zijne hoofdgedachten.

Waar men aan opteekenaars en uitbreiders der hoofdgedachten van PAULUS denkt, daar vervalt, mijns oordeels, alle Goddelijke ingeving; en heeft er geene Goddelijke ingeving plaats, of zijn de Schriften van den grootſten der Apostelen niet van Goddelijken oorſprong, dan hebben zij ook geene verbindende kracht; dan ſteunt de Geloofs- en Zedeleer alleen op menſchen, en wel op menſchen, die, hetgeen zij gehoord hadden, minder of meer uitbreidden naar hun eigen goedvinden. Want PAULUS zal hun niet gezegd hebben: „ Zoo ver zult gij „ mijne gedachten ontwikkelen en niet ver- „ der! Dat en dat kunt en moogt gij er „ uit afleiden," enz. Zijn zijne Brieven van hem zelven, dan kunnen wij de Goddelijke ingeving met al ons hart erkennen; zijn zij uitbreidingen, dan moeten wij er aan twijfelen (*u*).

Hij,

(*u*) Men zie over de Ingeving der Gewijde Schriften, J. D. MICHAËLIS, *Inl. in het N. T.* bl. 139 volgg. van het I. Deel, en *Bijvoegſels* tot het I. Deel bl. 3 volgg.

Hij, die den Apostel als een Goddelijken Gezant erkent, en zijne Brieven voor echt houdt, zal toch ook wel de Goddelijke ingeving zijner Schriften eerbiedigen; en al is het, dat hij dezelve, of meer bepaald of meer onbepaald, beschouwt, zoo zal hij echter dezelve niet verwerpen. Wie dezelve verwerpt, verwerpt ook de echtheid zijner Schriften. — Dan, het is hier de plaats niet, om de ingeving der Schriften van het N. T., en die van PAULUS in het bijzonder te verdedigen; noch ook om te bepalen, in hoe ver de Gewijde Schrijvers door Gods Geest zijn bestierd geworden. Dus stap ik van dit stuk af.

§. XVII.

Hier rijst ook de vraag: vinden wij in de Brieven van PAULUS alleen zijne hoofdgedachten door anderen opgeteekend en uitgebreid? Of vinden wij ook in de Brieven der andere Apostelen, en in de verdere Schriften

volgg. W. A. TELLER, *Wörterbuch des N. T.* op het woord *Eingeben.* L. MEYER, *de Inspiratione S. S.* en anderen; uit welke Schrijvers, schoon men niet in alles met hen kan instemmen, men echter over de ingeving (*inspiratio*) veel goeds kan opzamelen.

ten van het N. T., maar alleen de hoofdgedachten van derzelver Schrijvers, of zijn die Schriften door hen zelven opgefteld? — Deze vraag, dunkt mij, is van gewigt, en, hoe men dezelve ook beantwoordt, blijven er altijd zwarigheden over.

Zoo ver ik weet, is er niemand, die ftelt, dat men in de Brieven van JACOBUS, PETRUS, JOANNES en JUDAS maar alleen de uitgebreide hoofdgedachten dier Mannen aantreft. Men verwerpt wel den eenen of anderen Brief (*v*), doch men heeft dat gevoelen, dat men omtrent de Brieven van PAULUS koestert, nog niet op dezelve toegepast. — Waarom vindt men alleen hoofdgedachten van PAULUS en niet van de andere Apostelen? Is het, omdat de eerfte meer te fchrijven en dus minder tijd had, omdat hij meer moest reizen, en zich meer dan eens hier, dan daar, ophield, om het Evangelie te verkondigen? Wie zal dit met zekerheid ftellen? PAULUS had zeker overvloediger gearbeid dan alle (1 Cor. XV: 10. 2 Cor. XI: 23.), maar had hij evenwel, vooral toen hij gevangen was, niet tijd genoeg, om zelf te fchrijven? en ook nam het dic-

(*v*) Men raadplege, omtrent dit ftuk, de onderfcheidene bekende *Inleidingen* der Geleerden.

dicteren meer tijd weg, dan wanneer hij zelf zijne Brieven opſtelde. PAULUS kon in dien *geheelen* tijd, waarin hij als Apostel leefde, toch wel zelf die Brieven ſchrijven. Wie zegt ons ook, wat de andere Apostelen hebben gedaan? Hoe lang zij geleefd, waar zij onderwezen, waar zij gereisd hebben? Wij weten van velen derzelve volſtrekt niets, en toch zijn zij niet ledig geweest in het werk des Heeren; zij ook hebben, ſchoon niet zoo overvloedig als een PAULUS, gearbeid aan het Koningrijk van hunnen Heer.

Zijn er andere redenen, waarom men alleen maar hoofdgedachten van PAULUS zou aantreffen? Er kan er geene ééne zijn, welke zich niet van zelf wederlegt. — Vindt men ook in de andere Brieven van de andere Apostelen; (want waarom zou datgeen, wat men van eenen PAULUS te dezen opzigte ſtelt, ook niet even waar kunnen zijn omtrent JACOBUS enz.?) vindt men dan ook in die van anderen maar alleen hunne opgeteekende en uitgebreide hoofdgedachten, hoe is het dan gelegen met de geſchiedkundige Boeken des N. T., de *Evangeliën* en de *Handelingen?* Deze zijn dan misſchien ook maar hoofdgedachten, want er kan geene reden zijn, waarom men éénen Brief

Brief of Boek van het N. V. zou uitzonderen; en dan vervalt alle gefchiedkundige waarheid, en dus de geheele Godsdienst van JEZUS CHRISTUS. Dan is alles ondergefchoven en valsch, niets geloofwaardig; niets heeft eene verbindende kracht.

Wij zien ook nog niet, waarom men dat gevoelen aangaande PAULUS Brieven, of die van andere gewijde Schrijvers zou moeten omhelzen. Wij kunnen toch geene andere regels in het beoordeelen, of de Brieven van eenen Schrijver door hem zelven zijn opgefteld, of alleen zijne hoofdgedachten bevatten, gebruiken aangaande gewijde, dan aangaande de ongewijde Schrijvers. De zaak als zaak is dezelfde. Zoo als wij de echtheid van de Brieven van SOCRATES, XENOPHON, PHILO, CICERO, PLINIUS en anderen onder de Grieken en Latijnen beoordeelen, beoordeelen wij ook die van PAULUS, JACOBUS, PETRUS, JOANNES en JUDAS. — Vinden wij geen voorbeeld, dat ongewijde Schrijvers hunne Brieven niet zelven zouden hebben gefchreven, maar hunne hoofdgedachten door anderen zouden hebben laten opteekenen en uitbreiden, dan is er ook volftrekt geene reden, waarom gewijde Schrijvers dit zouden hebben gedaan. Zij ftonden beide in dit geval volkomen gelijk.

§. XVIII.

Welk nut en voordeel is er in gelegen, als men alleen hoofdgedachten aanneemt? Immers volſtrekt geen voordeel, maar wel nadeel voor de Geloofs- en Zedeleer, dewijl daardoor zeer veel van de geloofwaardigheid vervalt. Al, wat nadeel kan doen aan den Godsdienst van CHRISTUS JEZUS, moeten wij verwerpen; elke veronderſtelling, die hiertoe aanleiding kan geven, is te veroordeelen, dewijl er geen nut in ligt.

Doch men moet toch redenen hebben, waarom men die ſtelling omhelst, dewijl toch één verſtandig man niets doet zonder voldoende reden; en zij, die dat gevoelen omhelzen, rekenen zich zeker onder de verſtandige menſchen, onder de ſchrandere geesten, en zouden zich zeker beleedigd achten, als men hen onder de zotten en bekrompene verſtanden telde.

Welke redenen zij meenen te hebben, om te denken, dat men in de Brieven van den Apostel PAULUS alleen maar zijne, door anderen opgeteekende en uitgebreide, hoofdgedachten vindt, zullen wij thans niet wijdloopig onderzoeken. Wij zullen er maar twee opgeven, dewijl die toch meest altijd

de

de oorzaak zijn, waarom men dat of dat gevoelen omhelst en verdedigt.

De eerfte is: dat men een zeker gevoelen of liever eene zekere ftelling als waar aanneemt, en dezelve zoo vast houdt, dat men dezelve als eene onfeilbare zekerheid befchouwt; en dan eerst ziet men om naar bewijzen. Het gaat bij velen, zelfs bij hen, die zich Geleerden noemen, dikwerf zoo ver, dat men niet vraagt: *wat is waarheid, of wat kan waarheid zijn?* maar dat men ftellig zegt: *dat is waarheid.* Men befchouwt dan die ftelling als eene zaak van gewigt; zij kan dienen, om onze andere gevoelens te ftaven, of om hetgeen wij verwerpen, nog meer te wederleggen: en dan heeft men reeds in zoo ver genoeg, dat men maar behoeft te zoeken naar bewijzen, en wanneer men die heeft, dan is de zaak gezond. Men neemt dan bewijzen, gevoelens aan, om het even of zij bewijzen of niet. Zij handelen dus op deze wijze: „ de ftelling is waarheid; „ dus zijn het ook de bewijzen." In plaats dat zij uit de bewijzen de waarheid afleiden.

De tweede reden is eigenliefde en trotschheid. Deze beide werken zeer fterk op de ziel, op het oordeel en denkvermogen van den mensch. Zelfsliefde doet ons dikwijls dwalen, zij doet ons wel eens het verkeerde

omhelzen, en dus ons oordeel feilen. Hebben wij nu iets, als waarheid, omhelst; zegt onze zelfsliefde, dat wij eene waarheid, iets, dat anderen nog niet hebben geweten, hebben ontdekt: dan verheffen wij er ons op, wij gevoelen een zeker zelfsgenoegen, en hieruit wordt hoogmoed geboren. Onze eigenliefde en trotschheid verhindert ons, om het eens omhelsde te verwerpen, wij houden er aan vast, gaan in hetzelve voort, en eindelijk zoeken wij ook ons gevoelen, door schijnredenen gestaafd, anderen op te dringen. Wij deelen het anderen mede, en venten het uit als echte waar.

§. XIX.

Wij zouden hier misschien nog het een en ander kunnen bijvoegen, om te onderzoeken, of men al het bovenstaande ook op den Brief aan de *Hebreën* zou kunnen en mogen toepassen; doch dit zou ons te ver afleiden van ons doel en van de voorgestelde Prijsvraag. Is die Brief van PAULUS, dan zeker moet men alles, wat men omtrent de andere Brieven van den Apostel kan zeggen, op denzelven kunnen toepassen. Is hij niet van den Schrijver, aan wien men hem doorgaans toekent, dan komt dezelve in geene

aan-

aanmerking (zie §. III.), en dan is hij ons, in dit opzigt, geheel onverschillig, dan raakt hij ons volstrekt niet. Men leze eens aandachtig na, wat J. D. MICHAËLIS over dezen Brief heeft gezegd, in zijne *Inleiding in de Goddelijke Schriften van het Nieuw Verbond* en de *Bijvoegsels en Verbeteringen* op dezelve, alsmede J. G. EICHHORNS *Einleitung in das Neue Testament*, benevens de schoone beoordeeling van dit laatste werk in de *Bijdragen tot de Beoefening en Geschiedenis der Godgeleerde Wetenschappen* voor het jaar 1815, bladz. 489 en volgg., en men zal zijne nieuwsgierigheid *misschien* bevredigd vinden.

Even hetzelfde geldt ook van PAULUS Brieven aan TIMOTHEUS en TITUS. Zijn dezelve van onzen Apostel; (wij houden dezelve als *echte* Brieven, en daarom hebben wij er ons ook hier en daar op beroepen en er bewijzen uit ontleend); is dit zoo, dan mogen en kunnen wij al het bovengemelde ook op dezelven toepassen; doch zijn zij niet van hem, maar *onecht*, dan gaan zij ons niet aan, en komen ons hier niet te pas.

De beroemde EICHHORN, (en hierom maken wij hier, met één woord, melding van deze laatste Brieven,) heeft in zijne *Einleitung*, III. Theil, seite 315 und folgg.

 de

de ftelling: „ de Brieven aan TIMOTHEUS „ en TITUS, welke in het N. T. voorko- „ men, zijn niet van PAULUS, maar van „ een' onbekenden Leerling des Apostels op „ deszelfs naam gefchreven: en wel zoo, dat „ de Brief aan TITUS is voorgegaan, de „ eerfte aan TIMOTHEUS tien of twintig „ jaren later opgefteld, en in vervolg van „ tijd ook de tweede aan TIMOTHEUS in „ de wereld gezonden zij." Deze ftelling heeft hij zoeken te verdedigen, en wel met vele fchijngronden, doch zijn gevoelen wordt zeer goed wederlegd in gemelde *Bijdragen tot de Beoëfening en Gefchiedenis der Godgeleerde Wetenfchappen*, III. Deel, IV. Stuk, bl. 505—572. Welk werk ik, te dezen opzigte, gerust mag aanbevelen aan elken, die de Brieven aan TIMOTHEUS en TITUS eerbiedigt, als Schriften van PAULUS zelven.

§. XX.

Als ik nu alles zamen neem, wat ik in deze Verhandeling heb gezegd, dan moet er dit volgend refultaat uit voortvloeijen:

„ De Brieven van PAULUS, zoo als „ wij dezelve in de Schriften van het „ Nieuwe Verbond aantreffen, zijn door

„ hem

„ hem zelven vervaardigd, en kunnen
„ derhalve niet worden aangemerkt, als
„ alleen hoofdgedachten van PAULUS
„ behelzende, welke door anderen, ons
„ onbekenden, zouden zijn uitgebreid en
„ geschreven."

Ik twijfel niet, of elk, die mijne gedachten leest, zal gereedelijk toestemmen, dat dezelve iets kunnen bijdragen, om het gevoelen, dat van eenigen, ingevolge den inhoud der Prijsvraag, wordt omhelsd, te wederleggen, ten minste om te doen zien, dat er geene redenen zijn, waarom men het gewoon gevoelen: „ PAULUS is de Schrijver „ zijner Brieven," zou behoeven te verlaten. — Draagt mijne Verhandeling de goedkeuring der Beoordeelaars weg, dan zal ik mij verblijden, dat ik iets heb mogen bijdragen, dat de aandacht van het Eerw. Genootschap *ter verdediging van den Christelijken Godsdienst* niet onwaardig was; en ik zal dan den tijd zegenen, welke ik aan dezelve besteed heb.

Voldoet het geschrevene niet aan zijn doel, namelijk de beantwoording der opgegevene Prijsvraag; hebben anderen meer regt op de goedkeuring dan ik, dan ook zal ik mij hartelijk verheugen, dat kundigere Mannen

nen zich wel hebben willen verledigen, om een gepast antwoord op die Prijsvraag in te zenden; en het zal mij tot een waar genoegen strekken, dat ik door hun schrijven meer en meer bevestigd worde in dat gevoelen, hetwelk ik in het resultaat van mijne Verhandeling (zie het begin van deze §.) heb opgegeven. — De tijd, dien ik aan het overdenken en opstellen van mijne gedachten omtrent dit stuk besteed heb, is voor mij niet nutteloos geweest; ik wensch dat anderen ook nut uit hetzelve zullen trekken. — Genoeg; ik kan mijne Verhandeling sluiten met hoofdzakelijk de onderstaande Zinspreuk tot mijnen wensch te maken: dat namelijk het betere dan dit bovenstaande gulhartig mag worden medegedeeld, doch zoo men niets beters heeft, dat men dan het mijne gebruike.

ZINSPREUK:

— — *Siquid novisti rectius istis,*
Candidus imperti! Si non his utere mecum.

HORATIUS.

———

BIJLAGE

TOT DE

VERHANDELING

OVER

DE BRIEVEN, WELKE IN DE SCHRIFTEN VAN HET N. V. ONDER DEN NAAM VAN PAULUS VOORKOMEN,

GETROKKEN

UIT DE VERHANDELING VAN EEN' ONGENOEMDEN OVER HET ZELFDE ONDERWERP.

BIJLAGE

TOT DE

VERHANDELING

OVER

DE BRIEVEN, WELKE IN DE SCHRIFTEN VAN HET N. V. ONDER DEN NAAM VAN PAULUS VOORKOMEN.

AANMERKINGEN

over de inwendige Bewijzen voor de Echtheid der Brieven van PAULUS (*a*).

Men is te regt gewoon, om in het onderzoek van de ſchriften der Oudheid de *uitwen-*

(*a*) Hoewel door den Schrijver der Verhandeling, waaruit deze Aanmerkingen ontleend zijn, het bepaald oogmerk der Vrage, op welke dezelve als antwoord is ingezonden, niet wel ſchijnt begrepen te zijn, heeft men echter hetgeen door hem, over de *inwendige* bewijzen voor de *Echtheid* der Brieven van PAULUS, is in het midden gebragt, als in verband ſtaande met het gevraagde, belangrijk genoeg geoordeeld, om als Bijlage, aan de niet genoeg uitgewerkte, hoewel anders meer doelmatige beantwoording derzelve door den Heer HANEWINCKEL, toegevoegd te worden.

wendige bewijzen aan den inhoud, geest en ſtijl van dezelve te toetſen. Hoe ſterker de inwendige ſporen van Echtheid zijn, zoo veel te meer dienen zij, om aan de geſchiedenis en overlevering gezag bij te zetten, en iedere ontdekking is eene belangrijke bijdrage tot verhooging der zekerheid. Men verſta dit zoo niet, als of wij van oordeel waren, dat men deze navorſching moet beginnen met een zeker wantrouwen tegen de Oudheid. Integendeel behoort men de laatstgenoemde tot grond van zijn onderzoek te behouden, en uit te gaan van de poging, om daarmede, kan het zijn, den inhoud, geest en ſtijl van het geſchrift in geſchil te vereenigen. „Op deze wijze zal men zich," zoo als de *Recenſent* in de *Bijdragen tot de Beoefening en Geſchiedenis der Godgeleerde Wetenſchappen* zegt (*b*), „aan de minſte „zwarigheden blootſtellen, en het gevaar „van mis te tasten ontwijken, hetwelk men „zeker onderworpen is, wanneer men bij „de bepaling der geſchiedenis van een ge„ſchrift, naar deszelfs inwendige geſteldheid, „eenig en alleen van zijn eigen *ſubjectief* „oordeel afhangt."

Wij

(*b*) D. III. St. 4. bl. 464.

Wij zullen dan uit de inwendige navorſching der Brieven trachten aan te toonen, dat wij aan geene andere vervaardigers dan aan PAULUS zelven moeten denken, en daartoe de volgende ſtellingen pogen te bewijzen.

Vooreerst: de Brieven dragen blijken door iemand geſchreven te zijn, die zoo zeer met PAULUS *overeenkomt in perſonelijke hoedanigheden, dat wij geleid worden tot de gedachte, dat hij* PAULUS *zelf, en geen ander geweest is.*

Ten tweede: de betrekkingen en omſtandigheden van den Schrijver der Brieven komen zoo overeen met die van PAULUS, *dat wij vastelijk moeten gelooven, dat* PAULUS *die zelf geſchreven heeft.*

Eindelijk: de verklaringen van den Schrijver, en de zaken, welke in de Brieven voorkomen, kunnen ons de gedachte op niemand anders dan op PAULUS *doen vallen.*

EERSTE HOOFDSTUK.

Bewijs voor de Echtheid der Brieven van PAULUS, *uit de beschouwing der personelijke hoedanigheden van derzelver Schrijver.*

Wij zullen dan eerst uit de personelijke hoedanigheden van den Schrijver der Brieven van PAULUS betoogen, dat wij dezelve aan geene onderscheidene lieden, maar aan een' en denzelfden Man, en wel aan PAULUS alleen, verschuldigd zijn. — De eene mensch onderscheidt zich altijd van den anderen door zijne bijzondere gesteldheid en eigenschappen. Ieder heeft zijnen bijzonderen aanleg, zijne eigene mate van talenten en bekwaamheden des verstands. Zoo insgelijks bezit een ieder zijn eigendommelijk karakter, zijne eigene sterkte van gevoel en aandoeningen. Een ALCIBIADES moge eene schijnbare tegenstrijdige vereeniging van hoedanigheden in zich openbaren; de trekken van zijne natuur en geaardheid blonken in hem altijd door.

door (*c*). „ Elk afzonderlijk mensch ," zegt KRUMMACHER te regt (*d*), „ heeft „ zijne *individuële subjective* wijze van denken en gewaarworden, en daarnaar ook „ zijne eigene manier van zich uit te drukken naar de verſchillende betrekking zijner zinnelijkheid tot zijn denkvermogen „ en zijnes wils tot zijne rede, of naar zijn „ eigen *individuëel* karakter." Deze bijzondere eigenſchappen nu ſtaan als het ware afgedrukt in 's menſchen daden en ſchriften. Is het gelaat de ſpiegel der ziel, de bedrijven of voortbrengſels van iemands hand zijn het insgelijks. Van hier, „ moeten," naar KRUMMACHERS aanmerking (*e*), „ de „ ſtand, ſtemming des gemoeds, het karakter van denzelven uit zijn werk opgehaald „ worden." Inzonderheid kan men dezen regel volgen omtrent iemand, welke door geene aanmerkelijke beſchaving geleerd heeft aan de oorſpronkelijke trekken zijner natuur een masker voor te hangen. „ Men kan," naar de voortreffelijke taal van denzelfden Geleerden (*f*), „ met grond van elken af-

„ zon-

(*c*) NEPOS *in* ALCIBIADE, Cap. I.

(*d*) *Hiſtor. en Aeſthet. Beſchouw. van den Geest en het Karakter der Evangel. Geschied.* §. 3. bl. 89.

(*e*) T. a. p. §. 9. bl. 91.

(*f*) T. a. p. §. 13. bl. 26, 27.

„ zonderlijken mensch, die het aan eigen-
„ lijke wetenschappelijke beschaving ont-
„ breekt, en wiens aanleg door hem zelven,
„ door natuur en toevalligheden vrij ont-
„ wikkelde, verwachten, dat hij zich in op-
„ zigt tot de vorming van zijnen geest in de
„ zinnelijke *periode* der beschaving bevindt,
„ in welke de verbeelding de meest heer-
„ schende kracht zijner ziel is, en in welke
„ hij zich aan de vrije bezigheid en speling
„ van zijn gemoed overgeeft. Men dringe
„ zulk eenen zoon der natuur, wiens geest-
„ vermogens noch door den dwang van het
„ burgerlijke leven, noch door dien der ar-
„ moede en slavernij verstompt zijn, om
„ hem eene gewigtige gebeurtenis te verha-
„ len en op te schrijven, en men zal in zijn
„ schriftelijk voorstel niet de gangbare boe-
„ kentaal, maar het levendig geluid van zij-
„ nen mond vernemen." Deze aanmerkin-
gen gelden ook in het nasporen van de bij-
zondere en karakteristieke trekken der Schrij-
vers van het N. V. Zij waren toch ook
menschen; hunne daden en de voortbreng-
selen van hunnen geest waren van hier ins-
gelijks menschelijk. Geene wijsgeerige be-
schaving had hun de kunst van vermomming
geleerd. En al hebben zij eene buitenge-
wone hulp des Hemels bij de vervaardiging
hun-

hunner werken en fchriften ontvangen, zij werden hierdoor geene bloote werktuigen. De Goddelijke invloed behoedde hen wel tegen dwaling nopens de waarheden des Christendoms, maar liet een' ieder zijne eigene bijzondere natuur en geaardheid behouden (g). Dit geldt ook van PAULUS; en befchouwt men nu deszelfs Brieven uit zoodanig een oogpunt, dan zal men ontdekken: *dat die allen fleeds een' en denzelfden mensch verraden, en overal de grondtrekken van een' en denzelfden aanleg van geest en karakter vertoonen.*

Zij ftellen ons overal een' mensch voor oogen van eenen meer dan gewonen aanleg van geest. Terwijl de Schrijvers der andere Brieven in het N. V., uitgezonderd dien aan de *Hebreën*, zich hoofdzakelijk tot eenige afgebrokene vermaningen tot geloof en deugd bepalen, laat deze zich opzettelijk in met de Godsdienst- en Zedeleer zelve, met derzelver gronden en met menigerlei bepaling en verordening om de uitwendige Godsvereering in de Gemeenten op de verftandigfte wijze in te rigten. Hij is een zelfdenker; gee-

(g) Vergel. den Hooggel. VAN HENGEL, in zijne Verhandel. van TEYLERS *Godgel. Genootfchap.* XXVII. D. bl. 81 volgg.

geene begrippen van andersdenkenden, geene gevoelens door het gezag der menigte gestaafd, kunnen zijne denkbeelden veranderen; maar integendeel is eigen oordeel bij hem de grondregel. Van hier beslist hij vrijmoedig, naar zijne eigene denkwijze, over de geschillen, welke in zijnen tijd in omloop waren (*h*). De uitwendige schijn der dingen verblindt hem niet, maar hij is in staat door derzelver schors heen te dringen; hij oordeelt over de waarde van eene zaak naar hare innerlijke geaardheid; hij eerbiedigt b. v. geene deugd, dan die op zuivere gronden en beginselen rust (*i*). Hij bezit ook het vermogen, om uit algemeene denkbeelden bijzondere af te leiden; hij leert de zonden en de deugd in hare verschillende wijzigingen en soorten kennen; hij bepaalt zijne lessen en verordeningen naar den aard der omstandigheden van Leeraren en Gemeenten. Hij toont hiervan niet slechts bewijzen in de *Brieven aan* TIMOTHEUS en TITUS, waar EICHHORN dit opmerkte (*k*), maar ook in

(*h*) Verg. NIEMEYER *Karakterkunde van den Bijbel.* V. D. I. Stuk. bl. 248 volgg.

(*i*) NIEMEYER t. a. p. bl. 257 volgg.

(*k*) T. a. p. bl. 315.

in anderen (*l*). Doordringend van verſtand ſlaat hij ſcherpe blikken op den loop van oorzaak en gevolg, en weet zich van derzelver verband wel te bedienen (*m*).

Hij is al verder voorzien met eene ten uiterſte levendige verbeelding; hij houdt zich hierdoor meestentijds niet onafgebroken bij een en hetzelfde denkbeeld op; maar gaat weldra over tot een ander, hetwelk met hetzelve eenige gelijkheid heeft: dit leidt hem weder op een derde, en zelfs op eenen zoo vollen ſtroom van gedachten, dat men dikwijls moeite heeft om de eerſte bron op te ſporen. Met dit alles blijft hij zich genoeg meester, om, na zijne uitweiding, eindelijk op de hoofdgedachte, waarmede hij begonnen was, terug te komen. Door de kracht van deze geſteldheid zijner ziel beſtuurd, redeneerde hij niet fijn wijsgeerig, maar hechtte hij integendeel wel eens gewigt aan een betoog, hetwelk alleen voor zijnen tijd geſchikt was (*n*). Dit moge een gebrek zijn, maar het is dan toch een gebrek, hetwelk uit eene uitmuntende bron, uit den aan-

(*l*) Rom. I: 22 volgg.

(*m*) NIEMEYER t. a. p. bl. 267 volgg.

(*n*) Verg. de aangeh. Verhandel. van TEYLERS *Godgel. Genootſch.* bl. 62.

aanleg van een wel niet beschaafd, maar groot genie zijnen oorsprong heeft. — Dezen zelfden voortreffelijken aanleg zijner zielsvermogens vertoont hij ook in de bekwaamheid, waarmede hij zich omtrent anderen gedraagt. Hij weet zich zeer verstandig naar de menschen te schikken; hij vermaant, waar hij vermanen moet; prijst, waar prijzen billijk en heilzaam is; treft den uitmuntendsten toon van bescheidenheid en wellevendheid, wanneer hij tot dienstvaardigheid en toegefelijkheid wil bewegen (*o*); bestraft, waar de taal van zachtheid niet doordringen kan; en is ook wel in staat harde dingen te zeggen, waar hij met hevige tegenpartijders te strijden heeft.

Wat 's Mans zielsgesteldheid en karakter aangaat, men ziet hem in alle zijne Brieven ten diepsten doordrongen van de zaak, welke hij voor den geest heeft. Bij uitstek vurig en hartstogtelijk, en geslingerd door de hevigste gemoedsbewegingen omtrent alles, hetwelk hem omringt, is hij altijd sterk en gespannen in zijne aandoeningen. Bestraft hij, dan bestraft hij met kracht, en geeft zelfs

zijne

(*o*) Cf. Rev. WILDSCHUT *Specimen Academicum in Pauli Epist. ad Philem.* Praef. Cl. H. ROYAARDS. p. 91, sqq.

zijne tegenpartijders aan het verderf en den Satan over. Gevoelt hij liefde en dankbaarheid, dan houdt hij niet op de betuigingen daarvan uit de volheid des harten uit te boezemen; niets valt hem te zwaar, als hij het voor weldoenders of vrienden moet ten uitvoer brengen. Is hij moedeloos, dan is hij het in die mate, dat hij naar zijnen dood kan verlangen. Vat hij vervolgens den moed weder op, dan wordt zijn vertrouwen op de billijkheid van zijne zaak en op eene gelukkige toekomst zoo ſterk, dat niets hem kan verhinderen om in zijnen loop en ſtrijd voort te gaan, en dan ſchroomt hij niet, in weerwil van de dreigendſte gevaren, de gevoelens van zijn hart uit te drukken. Van hier bezit hij ook alle die hoedanigheden, welke uit zoodanig eene geſteldheid van ziel natuurlijk voortvloeijen: zonder vatbaarheid voor veinzerij, openbaart hij ſteeds de opregtheid, waardoor hij in alle zijne daden God tot getuige durft roepen; hij legt eene werkzaamheid en een' brandenden ijver ten toon, waardoor hij, hetgeen hij ſchrijft, als in éénen adem begint en voleindigt; ja is met zoodanig eene geestdrift voor gevoelens, die hij op goede gronden meent omhelsd te hebben, ingenomen, dat hij zich met alle kracht verzet tegen zulken, die van hem ver-

verschillen en zich door geene menschelijke tegenspraak laat schudden. — Uit dit een en ander kan men zijne deelneming in den betreurenswaardigen toestand der menschen door de zonde, zijne verontwaardiging over de kwaadaardige pogingen der Joden, tot verderf van hem en van het Christendom verklaren. Uit dien hoofde verwondere men zich ook niet over de volle warmte van zijn gemoed bij de uitstorting zijner gevoelens van liefde en dankbaarheid voor God en JEZUS. Deze gemoedsgesteldheid verlaat hem niet, wanneer hij *hier* zijn geduld en zijne standvastigheid onder allerlei gevaren beschrijft, *daar* weder melding maakt van de tranen, waarin hij zich bij de volvoering van zijnen pligt zoo dikwijls moest ontlasten. Hij blijft dezelfde in den hartelijken toon, waarmede hij het diep gevoel zijner vriendschap uitboezemt. Dit is ook zoo in het oog loopend in den tweeden Brief aan TIMOTHEUS, dat zelfs EICHHORN erkennen moest, dat de geest van den Schrijver der andere Brieven in dezen ten volle getroffen is (*p*). In één woord dan, waar en hoe wij hem ook beschouwen, wij vinden in hem overal dezelfde hoeda-

(*p*) T. a. p. bl. 410.

danigheden van geest en gemoed, overal eenen en denzelfden mensch.

Wij gaan nu verder, en voegen er bij, dat wij ook overal denzelfden man vinden ten aanzien zijner Godsdienstige en zedelijke denkwijze. Bestendig komt hij voor als uit Joodsche ouders geboren, en in den Joodschen Godsdienst opgevoed en onderwezen. Hij heeft behoord tot de Sekte der *Farizeeuwen*; is een groote beminnaar van derzelver grondstellingen geweest, en een zoo hardnekkige verdediger van deze, dat hij het zich tot pligt rekende, den Christenen haat toe te dragen en dezelve te vuur en te zwaard te vervolgen. Door eene plotselinge verandering heeft hij zijne vooroordeelen vaarwel gezegd, en zich met zijn geheele hart aan het Evangelie overgegeven. Het *universalismus* is de groote hoofdstelling, welke hij predikt. Hij oordeelt zich inzonderheid geroepen om de Heidenen te verlichten. Was hij te voren een hardnekkig aanklever der Mozaïsche Wet en voorouderlijke overlevering, hij tracht nu overal des te sterker derzelver nietigheid aan te toonen. Hij houdt alleen de plegtigheden des O. T. voor eene afschildering van de bedeeling in het Rijk der Genade, waarvan CHRISTUS het einde was.

Hij

Hij verkondigt het geloof in CHRISTUS, den Gekruisten, als den grondflag van zaligheid voor allerlei menfchen; gaat echter met hetzelve eerst tot de Joden en daarna tot de Heidenen. Van daar is het hem als tot een formulier geworden, *eerst den Jood en dan den Griek te noemen.* — De vereeniging van het gansche menschdom is de groote hoofdleer, welke hij uit de komst van CHRISTUS trekt. Inzonderheid gewaagt hij van 's Heilands Opftanding, Hemelvaart, verhooging aan Gods regterhand, wederkomst ten oordeel. Met openhartige belijdenis zijner eertijds verkeerde begrippen over deze onderwerpen, plaatst hij dezelve nu fteeds als de eerfte artikelen des geloofs op den voorgrond, en leidt daaruit zijne verdere redeneringen af (*q*). Dit hooge denkbeeld van de Mesfiaanfche waardigheid is hem zoo diep in de ziel geprent, dat hij daarvan dikwijls beelden en vergelijkingen ontleent. Bij het voorfchrijven van Kerkelijke wetten, pligten van Leeraren en Gemeente, van mannen en vrouwen, van heeren en diensknechten, volgt hij weder dezelfde grondbeginfels, voornamelijk afgeleid van

(*q*) Rom. VI: 4 volgg. VIII: 11. Col. III: 1, 2.

van de heerschappij van CHRISTUS over de menschen. — Het blijkt overal in den eersten opslag wel niet even duidelijk, dat dezelfde man Schrijver van alle de Brieven is, maar bij eene nadere opmerkzaamheid verkrijgen wij daarvoor toch genoegzamen grond. Leest men op de eene plaats: „ *niet de* „ *hoorders der Wet zijn regtvaardig voor* „ *God, maar de daders der Wet zullen ge-* „ *regtvaardigd worden* (*r*)," en op de andere: „ *wij weten, dat de mensch niet geregt-* „ *vaardigd wordt uit de werken der Wet* (*s*);" men houde onder het oog, dat de Schrijver op de eerste plaats leert: dat daarom voor Joden en Heidenen geene zaligheid te verwachten is, dewijl de werken der Wet niet door hen betracht waren, en — op de laatste: dat zij uit dien hoofde alleen door het geloof aan CHRISTUS de zaligheid erlangen moeten. Verklaart de Schrijver hier: *dat er bij God geene aanneming des persoons is* (*t*); daar weder: *dat er eene verkiezing is van den een' boven den anderen* (*u*), eene meer naauwkeurige beschouwing van zijne

(*r*) Rom. II: 13.
(*s*) Gal. II: 16.
(*t*) Rom. II: 11.
(*u*) Rom. IX: 11—13.

zijne meening doet ons zien: dat hij daar het oog heeft op Gods onpartijdige beoordeeling van 's menschen zedelijkheid; doch hier op de beschikking der Voorzienigheid omtrent de tijdelijke gebeurtenissen op aarde. — Vermaant hij: „ *wordt geene dienst-„ knechten der menschen* v); " en zegt hij, daarentegen: „ *dat hij zich zelven allen „ dienstbaar gemaakt heeft* (w);" hij raadt de ligchamelijke dienstbaarheid, indien men anders vrij kan blijven, af; maar verklaart tevens, dat hij den dienst der burgerlijke Godsdienstplegtigheden waarnam, om alle ergernis voor te komen. — EVANSON is stout genoeg, tot het vermoeden, dat de *Brief aan* TITUS niet van denzelfden Schrijver, als die aan de *Galatiërs* is, dewijl de vervaardiger van den eersten zich een *dienstknecht* van God noemt, en die van den laatsten schrijft: „ Naardien gij nu op deze wij-„ ze zonen zijt, zoo heeft God den Geest „ van zijnen Zoon in uwe harten gezonden, „ die u vrijmoedig leert zeggen: Abba, „ lieve Vader! zoo zijt gij dan nu niet meer „ dienstknechten, maar zonen (x)." Doch een

(v) 1 Cor. VII: 23.
(w) 1 Cor. IX: 19.
(x) T. a. p. bl. 248, 249.

een ieder weet, dat in de Brieven van PAULUS meermalen de naam van *dienstknecht* gebezigd wordt, om zijne roeping tot Apostel uit te drukken, zonder daarbij aan eenen slaafschen dienst te denken (*y*). EVANSON vindt niet te min zijn vermoeden versterkt, wanneer hij verder voortleest. „De Schrij„ver," zegt hij (*z*), „spreekt van zich „zelven en TITUS als zoodanigen, welke „voor hunne bekeering tot het Christen„dom geweest waren: onverstandig, onge„hoorzaam en vol dwalingen, ook slaven „van velerlei begeerten en wellusten, boos„aardig en nijdig, hatelijk en elkander ha„tende. Doch, wanneer PAULUS eenige „zonden en ondeugden optelt aan de *Co„rinthiërs*, voegt hij er bij: „soortgelijke „„zijt gij ook voor een gedeelte wel ge„„weest, maar nu zijt gij immers gewas„„schen enz.;" met uitsluiting van zich „zelven." Hoe is het mogelijk, dat men hieruit tot eene strijdigheid van denkbeelden besluit? De Schrijver moge in de eerste plaats van zijn eertijds verkeerd gedrag gewagen, en in de andere van hetzelve zwijgen; hij ontkent dit daardoor immers nog

in

(*y*) Vid. SCHLEUSNER. ad h. voc.

(*z*) T. 2. p. bl. 249, 250.

in het laatste geval niet. Hij was gewis niet in de verpligting, om altijd van zijn eigen gedrag te spreken. Dat hij elders niet schroomt zich een' zondaar te noemen, even als in hetgeen hij schrijft aan TITUS, is zoo wel elders, als in gemelden *eersten Brief aan de Corinthiërs*, ten vollen zigtbaar.

Hetgeen wij nu tot dus verre gezegd hebben, zal nog bevestigd worden, als wij letten op de voordragt in de Brieven van PAULUS. Ieder Schrijver heeft zijne wijze van voorstel en uitdrukking, waardoor hij zich van anderen onderscheidt. Met het hoogste regt schrijft GERSDORF (*a*): „ Offchoon „ voor de talen in het algemeen en voor „ elke derzelve in het bijzonder regelen en „ wetten gelden, waarvan de spreker en „ schrijver doorgaans niet afwijken mag, „ blijft echter nog veel vrijgelaten in het „ gebruik en de schikking van woorden en „ spreekwijzen. Een ieder drukt zijne gedachten en gevoelens door spreekwijzen „ uit, welke zoo gekozen zijn, als het hem „ eigen en natuurlijk is; en offchoon hij „ meermalen met anderen overeenkomt en „ an-

(*a*) *Beiträge zur Sprach-Characteristick der Schriftsteller des N. T.* I. Th. f. 1.

„ anderen weder met hem, blijft er echter „ het een en ander over, hetwelk alleen bij „ hem zal te vinden zijn." — „ Niet al- „ leen," zegt deze Schrijver een weinig lager (*b*), „ toont de beschaafde man deze „ eigendommelijkheid; maar ook, en zelfs „ meermalen, hij, die weinig of niet ge- „ woon is op zijne taal opmerkzaam te zijn. „ Men hoore en fla in dit opzigt menigëen, „ b. v. onder de landlieden gade, en men „ zal bevinden, dat bijna een ieder, in het- „ geen hij zegt, en in de wijze waarop „ hij het zegt, bijzonder ook in het gebruik „ van zekere woorden en derzelver betrek- „ king tot elkander, zeer veel heeft, het- „ welk hem van anderen naauwkeurig on- „ derscheidt." Beschouwen wij nu de Brieven van PAULUS uit het oogpunt van derzelver voordragt, dan zullen wij bevinden, dat dit zeggen van dezen Schrijver in dezelve bewaarheid wordt. Reeds is het verwonderlijk, hoe de voordragt derzelve ten aanzien van den aanhef overeenkome. Dezelve bestaat in uitboezemingen van blijdschap over de bekendmaking van het Evangelie, zoo als die geschied is aan hen, tot welke de Brief is ingerigt. De Schrijver verklaart aan-

(*b*) T. a. p. bl. 2.

aanstonds, dat hij God dankt voor die genade, dat hij in alle zijne gebeden de Christenen gedenkt en hen aan Gods zorg opdraagt. Voorts wordt hij hierdoor gewoonlijk geleid tot eene uitweiding over de weldaden en verdiensten van JEZUS CHRISTUS aan het menschdom betoond. De Brieven, welke geschreven zijn tot verdediging tegen laster en tot herstelling van verloren gezag, vangen inzonderheid aan met velerlei lofspraken. Zoo heeft de Schrijver van de Brieven aan de *Corinthiërs* ten oogmerk, om zich in de achting te herstellen, welke hem als Apostel toekwam, en begint met meerderen lof aan die Gemeente toe te zwaaijen, dan men, ieder woord ten sterkste drukkende, bijna voor billijk houden kan. Even zoo worden de *Galatiërs*, in den aanvang des Briefs aan dezelve, geprezen, offchoon zij vervolgens over hunne kleinachting van 's Apostels gezag worden doorgehaald. — Verder draagt de Schrijver zijne denkbeelden niet naar eene *logische* orde voor, noch bewijst die met eene rei van gevolgtrekkingen. Te midden onder de behandeling van zijn onderwerp, stelt hij de gedachte over eene nu eens meer, dan eens min verwachte zaak voor, en tracht dezelve weder te bewijzen. Doch zoodanig een bewijs zet hij niet

uit-

uitvoerig uitéén, maar gaat weldra tot voorstelling eener derde gedachte over. Deze manier van redenering is ten klaarsten zigtbaar op die plaatsen, waar de Schrijver eene overdragtelijke uitdrukking bezigt. Hij geeft zich dan menigwerf toe aan zijn spelend vernuft, en werkt het beeld in het breede uit (*c*). — Meermalen kan zelfs een enkel woord op eene zonderlinge wijze een' plotselingen overgang bij hem veroorzaken (*d*). Niet altijd echter volgt hij deze gewoonte. Er zijn in alle Brieven blijken genoeg van eene meer geregelde ontwikkeling van gedachten. De Schrijver is bijzonder uitvoerig in het voordragen van gewigtige gebeurtenissen. Inzonderheid verhaalt hij met uitgebreidheid zijne vorige denkwijze, zijne vervolgzucht en de manier van zijne bekeering met derzelver omstandigheden (*e*). Er is ook menige zedelijke stelling, welke hij hier en daar breeder ontwikkelt. Hiertoe behoort de

(*c*) 1 Cor. III: 9 volgg. Eph. II: 20 volgg. VI: 10. 1 Tim. III: 16. 2 Tim. II: 19, 20.

(*d*) 1 Cor. V: 3—15. VI: 17 volgg. 2 Cor. III: 1, 12 volgg. Eph. IV: 8—11. V: 12—15. Vergel. PALEY t. a. p. bl. 205 volgg.

(*e*) Gal. I: 12 volgg. Eph. II. Phil. III. 1 Tim. I: 13 volgg.

de aaneengefchakelde opnoeming eener gansche rei van deugden en ondeugden (*f*). In de befchrijving der inrigtingen voor de Gemeenten en derzelver Beftuurders laat hij zich ook dikwijls zeer uitvoerig uit. — Aan den anderen kant is de Schrijver niet gewoon te *demonftreren*, maar hij oordeelt zijne bijgebragte bewijzen voor zoo gewigtig, dat hij die aan het gevoel zijner Lezers veilig kan overlaten; hij zoekt minder te overtuigen, dan te overreden. Dit is zoo in het oog vallend, dat LONGINUS, bijaldien geleerde Mannen denzelven wel verftaan, den Schrijver dezer Brieven hierom in geenen minderen rang, dan de Redenaren van *Griekenland* plaatste (*g*). — Voorts put hij zijne bewijzen voornamelijk uit de Heilige Schriften der Joden, welke hij allerwege aanhaalt. Het is hem ook niet geheel vreemd, zich tot ftaving van zijn gevoelen van Griekfche Schrijvers te bedienen (*h*).

In het bijzonder hebben de Brieven van PAULUS in de voordragt vele eigenaardighe-

(*f*) Rom. I: 29 volgg.

(*g*) HUG, t. a. p. bl. 219.

(*h*) 1 Cor. XV: 33. Tit. I: 12. Men kan hieromtrent nader te regt komen bij HENKE ZU PALEY t. a. p. bl. 449 volgg.

heden in het gebruik der beelden en woorden. Zagen wij boven, dat de Schrijver der Brieven de Mozaïſche plegtigheden beſchouwde als ſchaduwen in de toekomst; hier merken wij op, dat hij van dezelve ook vele uitdrukkingen ontleende. Zoo drukt hij zich menigwerf over CHRISTUS onder het beeld van een *zoenoffer* uit. Van de Joodſche offeranden en het offerbloed door den Hoogepriester uitgeſtort, maakt hij toeſpelingen op dit volmaakter offer (*i*). De Joodſche Tempel en deszelfs pracht en luister geven hem ſtof tot vergelijkingen van de Gemeente van CHRISTUS (*k*). Is dit een en ander uit den Joodſchen Godsdienst ontleend, de Schrijver dezer Brieven heeft ook andere beelden en uitdrukkingen, die hem eigen zijn. Eene moeijelijke taak te volvoeren heet bij hem *loopen* (*l*); die met gewenschten uitſlag volvoeren, heet *een' prijs* of *kroon* ontvangen (*m*). Over de vorderingen in het Christendom ſpreekt hij in beelden, uit

(*i*) Rom. III: 25. Eph. V: 2. Col. II: 17.
(*k*) 1 Cor. VI: 19. Eph. II: 20 volgg.
(*l*) Gal. II: 2. Phil. II: 16. 1 Cor. IX: 24. 2 Tim. IV: 7.
(*m*) 1 Cor. IX: 24. 2 Tim. IV: 8.

uit den aanwas van het menschelijk ligchaam ontleend. Hij noemt zich zelven, voor zijne toetreding tot het Christendom, *een ontijdig geboren* (*n*). Hij gewaagt ook van *kinderen in* CHRISTUS (*o*), van *volwassenen in verstand* (*p*). Ook vergelijkt hij het Christelijk onderwijs bij het toedienen van *melk* en *vaste spijze* (*q*). Zeer eigenaardig is het hem, om overvloed uit te drukken door *rijkdom* (*r*). Ja zelfs zijn hem verscheidene kleinigheden ten opzigte van de woorden en derzelver schikking eigendommelijk. Hij bezigt tot versterking van zijne rede meermalen bij herhaling het woord καὶ als een woord van sterken klank, vooral wanneer hetzelve verdubbeld wordt (*s*). Spreekt hij vol vuur en wil hij als in éénen adem zijne gedachten zeggen, hij plaatst nog eens of meermalen verscheidene deelwoorden in éénen en denzelfden zin bij elkander (*t*). Hij

(*n*) 1 Cor. XV: 8.

(*o*) T. a. p. H. III: 1.

(*p*) T. a. p. H. XIV: 20.

(*q*) T. a. p. H. III: 2.

(*r*) Rom. XI: 33. 1 Tim. VI: 17. Tit. III: 6. Zie eene menigte voorb. bij PALEY, t. a. p. bl. 204.

(*s*) 1 Thesf. II: 15, 16. Gal. I, 13, 14. en zeer vele plaatsen.

(*t*) 1 Thesf. II, 15, 16. 1 Tim. VI: 5. 2 Tim. III: 6. Tit. I: 16.

Hij gebruikt ook niet zelden *paronomasiën*. Zoo schrijft hij *μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους* (*u*). Omtrent het lidwoord *ὁ* gaat hij ook zijn' eigen gang. Hij wacht zich namelijk bestendig voor het gebruik van hetzelve bij de woorden Χριστὸς en Ἰησοῦς, wanneer een derzelve alleen staat, zonder het andere (*v*). Intusschen gebruikt hij dit lidwoord weder voor deze benamingen van den Zaligmaker, waar die in betrekking staan tot een voorafgaand naamwoord, b. v. Rom. VII: 4. *διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, door den dood van dezen Christus* (*w*), of ook tot een volgend voornaamwoord, zoo als b. v. 2 Cor. IV: 4. *τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν κ. τ. λ.* (*x*).

In de schikking der woorden merkt men ook weder het een en ander bijzonders in de Brieven op. Is het in andere Schriften des N. T. een doorgaand gebruik, het regerend zelfstandig naamwoord te plaatsen voor het geregeerde, zoo als *πνεῦμα θεοῦ*

(*u*) 2 Thesf. III: 11. Zie verder andere meer 2 Tim. III: 4. IV: 2 en elders.

(*v*) Gersdorf t. a. p. bl. 273 volgg.

(*w*) Gersdorf t. a. p. bl. 278, bij wien vele voorbeelden hiervan te vinden zijn.

(*x*) Gersdorf t. a. p. bl. 277.

θεοῦ (*y*), *βιβλος γενέσεως* (*z*), in de Schriften van dezen Schrijver ziet men dikwijls het tegendeel; zoo fchrijft hij *θεοῦ δικαιοσύνη* (*a*). Plaatfen de Schrijvers der andere Boeken des N. V. het bijvoegelijk naamwoord *qualitatis* achter het zelfftandig naamwoord, wanneer dit zonder lidwoord ftaat, in deze Brieven, zoo wel als in die van PETRUS, heerscht meermalen een tegengefteld gebruik. Men leest hier *ἅγιον πνεῦμα* (*b*). Worden de zelfftandige voornaamwoorden door MATTHEUS, MARCUS en LUCAS doorgaans vooraan gezet, behalve in de Schriften van JOANNES, zij ftaan in die van onzen Schrijver meermalen achteraan (*c*). Het woord *εἰκῆ* wordt, behalve eenmaal vraagswijze bij Gal. III: 4, overal voor het werkwoord geplaatst (*d*).

Men ziet dan uit alle deze opmerkingen, dat er eene groote gelijkheid en eigendomme-

(*y*) Matth. XII: 28.
(*z*) Matth. I: 1.
(*a*) Rom. III: 5. Zie vele voorbeelden bij GERSDORF t. a. p. bl. 298 volgg.
(*b*) 1 Cor. VI: 19. GERSDORF t. a. p. bl. 343.
(*c*) Rom. VII: 20. 1 Tim. I: 10. Tit. I: 3.
(*d*) Rom. XIII: 4. 1 Cor. XV: 2. Vergel. GERSDORF t. a. p. bl. 478.

melijkheid van voordragt en uitdrukkingen in de Brieven van PAULUS heerscht. Zeker ontdekt men hier en daar ook wel eens afwijkingen en uitzonderingen. Doch deze geven geen het minfte regt, om ons te doen denken, dat onderfcheidene lieden deze Brieven hebben vervaardigd. Want ieder Schrijver moet bij alle zijne oorfpronkelijkheid nog veel van anderen overnemen. De kring van gezelfchap en vrienden, de tijdsomftandigheden, waarin hij verkeert, de zaken, welke hij behandelt, geven hem van tijd tot tijd eenen grooteren vooraad van uiteenloopende beelden, fpreekmanieren en uitdrukkingen aan de hand. De perfonen ook, aan welke hij fchrijft, maken op de wijze van zijne voordragt eenen fterken invloed. Deze aanmerking geld met volle kracht in opzigt tot de *Brieven*. Zij werden gefchreven op onderfcheidene tijden, onder verfchillende omftandigheden, aan allerlei lieden, en betroffen uiteenloopende omftandigheden. Al waren er derhalve geene redenen van het verfchil van voordragt in dezelve aan ons bekend, zouden wij ons echter aan eene ongeoorloofde ftoutheid fchuldig maken, wanneer wij ze daarom terftond aan onderfcheidene vervaardigers toefchreven. Wij behoeven ons intusfchen met deze algemeene aanmer-

merkingen niet te vergenoegen, maar kunnen zelfs meer dan ééne reden voor deze verschijnselen opgeven. Men zie b. v. eens den tweeden brief aan de *Corinthiërs.* In dezen is de voordragt veel donkerder dan in andere schriften des Apostels; dezelve is meer opgevuld met herhalingen van dezelfde woorden kort na elkander; taal en woordvoeging zijn minder zuiver; de Schrijver doet allerlei pogingen, om duidelijk te worden, en vervalt daardoor zelfs wel eens tot duisterheid. De oorzaak van deze daadzaak is door den beroemden EICHHORN aangewezen (*e*). De vervaardiger van den Brief namelijk had toenmaals zeer vele afleiding, was omringd van vrienden, ontving een aantal bezoeken, verkeerde ook in benaauwende omstandigheden. Hoe veel invloed moet dit alles gehad hebben op de schrijfwijze in den Brief? — Een dergelijk oordeel mag men vellen over de Brieven aan TIMOTHEUS en TITUS. Ook zij verschillen in stijl van de meeste Brieven van PAULUS. Ja, de eene dezer herderlijke Brieven is nog onderscheiden van den anderen. Dit is zoo in het oog vallend, dat sommige Geleerden hieruit meenen te mogen besluiten, dat de-

zo

(*e*) T. a. p. bl. 175—177.

te Brieven van eene verschillende hand afkomstig zijn. Zoo leidt EICHHORN uit deze opmerkingen van verschillenden stijl het besluit af: dat wij, ja wel de drie Brieven aan eenen en denzelfden vervaardiger verschuldigd zijn; doch dat PAULUS geenszins daarvoor kan gehouden worden (*f*). Insgelijks verzamelt de geleerde SCHLEIERMACHER vele ἅπαξ λεγόμενα, welke wel in den eersten, maar noch in den tweeden Brief aan TIMOTHEUS, noch in dien aan TITUS gevonden worden, en poogt hij op dezen grond te bewijzen, dat die eerste Brief door een' anderen Schrijver is vervaardigd, dan de overige Brieven in het gemeen, of de tweede aan TIMOTHEUS en die aan TITUS in het bijzonder (*g*). — Doch zulk een besluit tegen de echtheid dezer Brieven, hoe juist voor het overige vele opmerkingen dezer Geleerden zijn, is zeer voorbarig. Even gelijk wij toch zoo even zagen, dat er door EICHHORN redenen opgegeven werden, om het zonderlinge van

(*f*) T. a. p. bl. 319 volgg.

(*g*) *Ueber den sogenannten ersten Brief des* PAULUS *an den* TIMOTHEUS. *Ein Kritisches Sendschreiben an* J. E. GASS, *von* H. SCHLEIERMACHER, van het begin tot bl. 76.

van den ftijl in den tweeden Brief aan de *Corinthiërs* te verklaren, zoo is het ook hier niet onmogelijk om redenen bij te brengen. Met het hoogfte regt immers zegt de meergemelde *Recenfent* hieromtrent (*h*): „ De Brieven aan TIMOTHEUS en TITUS „ zijn de eenige herderlijke Brieven in het „ N. T., en bevatten, gelijk de Heer EICH- „ HORN en een ieder met ons erkent, een „ aantal zaken, waarvan elders geen het „ minfte gewag gemaakt wordt. Het zijn „ daarenboven Brieven aan de gemeenzaam- „ fte vrienden, voor welke de Apostel niets „ behoefde te verbergen, tot welke hij „ overal met het hem eigen vuur fpreken „ kon, aan welke hij de dwalingen en ver- „ keerdheden der Christen-Gemeenten met „ den waren naam kon bekend maken. — „ Deze Brieven moesten dus in een geheel „ anderen ftijl gekleed worden, dan die aan „ geheele Gemeenten, of andere particuliere „ perfonen. Men vergelijke alleen de Brie- „ ven van CICERO, en men zal ons dit „ volkomen toeftemmen." Uit de opmerkingen, welke wij boven bij de befchouwing van de onderlinge gelijkheid van ftijl in alle Brieven, die aan TIMOTHEUS en TITUS me-

(*h*) T. a. p. bl. 533, 534.

mede begrepen, gemaakt hebben, is het ook gebleken, dat in deze laatste veel van dat eigendommelijke is, hetwelk den Schrijver der overige Brieven zoo zigtbaar kenschetst. Dit geeft ons derhalve reeds regt, om voor de echtheid der drie genoemde Brieven een voordeelig besluit te trekken. Men voege hierbij, hetgeen door anderen tegen SCHLEIERMACHER (*i*), en door den meergemelden *Recensent* in de *Bijdragen* tegen EICHHORN is aangevoerd geworden (*k*). Hoe meer men leest, hoe meer men bespeuren zal, dat het getal van woorden, die den Apostel PAULUS vreemd zijn, is vergroot, en hoe weinig grond er besta, uit hoofde van den stijl dezer Brieven aan eenen anderen vervaardiger te denken. Men neme eindelijk hierbij nog in aanmerking, hoe veel verschil in woorden en woordvoeging er zij tusschen de anders zoo zeer gelijkvormige Brieven aan

(*i*) BECKHAUS, in *Specim. obss. crit. Exeg. de vocab. ἅπαξ λεγομένοις.* A. PLANK in zijne *Bemerkungen über den ersten Paulinischen Brief an den* TIMOTHEUS *in beziehung auf das Kritische Sendschreiben von Herrn Prof.* SCHLEIERMACHER; en HUG, in zijne *Einleitung in die Schriften des N. T.* II. Th. inzonderheid bl. 258 volgg.

(*k*) T. a. p. bl. 543—547.

aan de *Efeziërs* en *Colosfenfen* (*l*), welker echtheid toch daarom door niemand wordt betwijfeld. En zal men dan nu de echtheid van die aan TIMOTHEUS en TITUS betwijfelen? Doch wij zouden te uitvoerig worden, wilden wij hierbij langer ftilftaan. Wij zien dus in alle dertien Brieven van PAULUS één en denzelfden perfoon fpreken en handelen. Want hier te denken aan een onderling plan, hetwelk onderfcheiden lieden zouden gevormd hebben, om zulk een' perfoon te verbeelden, is geheel onwaarfchijnlijk. Men zou zich moeten voorftellen, dat zoodanigen hunne natuur en geaardheid op de kunftigfte wijze hadden weten te veranderen, en de meer ftompe zich de begaafdheden van den meer fchranderen had weten te verfchaffen. Men zou moeten gelooven, dat zij allen de zaak van den Godsdienst met hetzelfde oog hadden leeren befchouwen, zonder in eene of andere bijzonderheid af te wijken. Men zou eindelijk moeten aannemen, dat zij een bijzonder karakteristiek ftelfel van voordragt en uitdrukkingen hadden uitgedacht en opgevolgd, en even-

(*l*) Vid. Rev. VAN BEMMELEN in *Dissert. de Epistolis* PAULI *ad Ephef. et Colosf. inter fe collatis*, Praef. Cl. VAN VOORST, Lugd. Batav. 1803. p. 21, 22, 43, 44.

evenwel onder alle deze verwonderingswaardige naauwkeurigheid weder voor sommige in het oog loopende afwijkingen blind geweest waren. Van alle deze vreemde veronderstellingen is men integendeel ontslagen, wanneer men aan één' en denzelfden persoon, als den vervaardiger, denkt.

Laat ons nu voortgaan. Laat ons deze Brieven met de beschrijvingen van PAULUS vergelijken. Het zal blijken, dat wij niemand dan PAULUS zelven voor den vervaardiger behooren te erkennen. Immers dezelfde trekken, welke wij in den Schrijver dezer Brieven, met opzigt tot den aanleg van zijn verstand en karakter, tot zijne denkwijze over den Godsdienst en tot de manier zijner voordragt waarnamen, zullen wij ook in dezen Apostel ontdekken. Letten wij vooreerst op den aanleg van het verstand en karakter van PAULUS.

Reeds in de jaren zijner jongelingschap werd hij door den Joodschen Hoogepriester geschikt geoordeeld, om deszelfs maatregelen tegen den voortgang des Christendoms mede te helpen uitvoeren (*m*). Ook werd aan zijn verzoek, om te dien einde met lastbrie-

(*m*) Hand. IX: 1, 2.

brieven gevolmagtigd te worden, gereedelijk voldaan. Naderhand zelf tot het Christendom toegetreden, had hij schielijk de bekwaamheid, om ook hetzelve te prediken (*n*). Hij werd boven andere Apostelen gekozen tot de moeijelijke taak, om aan de Heidenen het Evangelie te verkondigen (*o*). Schielijk maakte hij meer vorderingen dan de Apostelen, welke hem met deze bijzondere zending hadden afgevaardigd. Terwijl deze nog langen tijd met Joodsche vooroordeelen en aankleving aan de Mozaïsche Wet worstelden, wist hij zich spoedig boven dezelve te verheffen en meer zuivere denkbeelden van den Christelijken Godsdienst te verkrijgen (*p*). Hij bezit verder ook overal eene bewonderingswaardige bekwaamheid, om op de menschen eenen gelukkigen indruk te maken. Wil men hem te *Lystra* Goddelijke eere bewijzen en offerande toewijden, hij weet van dezen dwazen en dolzinnigen ijver zoo gebruik te maken, dat hij met voorspoedigen uitslag aan het doel zijner Apostolische zending kan voldoen (*q*). Staat hij te *Athene* voor

(*n*) Hand. IX : 20, 22.
(*o*) Hand. XIII: 2, 47.
(*p*) Hand. XV: 1 volgg.
(*q*) Hand. XIV: 8—18.

voor eene menigte geleerde Afgodendienaars, hij weet zich juist zoo te gedragen, dat hij zelfs onder hen nog eenigen opgang maakt, en zich zelven behoedt (*r*). Op eene andere plaats kan hij weder de woedende onstuimigheid der Joden tot bedaren brengen (*s*). Tot Romeinsche Bevelhebbers spreekt hij, in weerwil van der Joden hatelijke aanklagten, op zulk eene wijze, dat hij niet slechts gehoor, maar ook zelfs bescherming vindt (*t*). Inzonderheid blijkt zijne bekwaamheid in het treffen van den juisten toon, voor de personen tot welke, en voor de omstandigheden, in welke hij geplaatst is. Met de scherpste bestraffing verplet hij eenen verachtelijken toovenaar bij SERGIUS PAULUS (*u*); door eene scherpe *Ironie* geesselt hij eenen onwettigen en onregtmatigen *Hoogepriester* ANANIAS (*v*). Met de bescheidenste wellevendheid zet hij het hart van eenen hoogmoedigen AGRIPPA voor zijne goede zaak bijkans geheel in beweging (*w*).

Niet

(*r*) Hand. XVII: 16—34.
(*s*) Hand. XXII.
(*t*) Hand. XXVI.
(*u*) Hand. XIII: 6—10.
(*v*) Hand. XXIII: 3.
(*w*) Hand. XXVI: 28.

Niet minder blinkt de overeenkomst van den vervaardiger der gemelde Brieven met PAULUS ten opzigte van gemoedsgesteldheid door. Men ziet hier ééne en dezelfde ziel, ééne en dezelfde hevigheid en sterkte van aandoeningen; één en hetzelfde vuur, hetwelk zijnen boezem doorgloeit. Wanneer in de *Handelingen* melding gemaakt wordt van het genoegen, waarmede PAULUS den dood van STEPHANUS aanschouwde, wie ziet het dan niet uit het verhaal zelve, dat hij hierbij van blijdschap als vervoerd geweest is (*x*). Wie bemerkt ook niet, hoe 's mans hart van haat tegen het Christendom brandde, wanneer LUCAS schrijft: „ dat hij dreiging en moord tegen de Gemeente van „ CHRISTUS blies, en van den Hoogepriester brieven begeerde naar *Damascus*, „ opdat hij, wanneer hij eenigen, die van „ dien weg waren, vond, hij [dezelve] beide „ mannen en vrouwen gebonden zou brengen „ naar *Jeruzalem* (*y*)." Deze gesteldheid van gemoed bleef PAULUS ook in hare grondtrekken behouden, nadat hij van Godsdienst veranderd was. Naauwelijks te *Da-*

mas-

(*x*) Hand. VIII: 1.

(*y*) Hand. IX: 1, 2. Cf. HEINRICHS *Annot.* ad h. l. p. 222.

mascus gekomen en Christen geworden, kon hij door niets worden teruggehouden, om terstond het Evangelie te prediken (*z*). In *Lystra*, om de verkondiging des Evangelies als dood uit de stad gesleept, ging hij den volgenden dag reeds naar *Derbe*, om op nieuw aan zijne roeping te voldoen (*a*). De onaangenaamheden, welke hij te *Philippi*, *Thessalonica*, *Beroia* en *Efeze* ondervond, beletteden hem niet, om van stad tot stad voort te gaan tot de waarneming van zijnen last; de moeijelijkste togten, welke hij moest afleggen, waren niet in staat, zijnen ijver te verdooven en — schoon hij met gevaar zijns levens te *Rome* kwam en in banden gekluisterd werd, vertraagde hij in zijnen arbeid voor de zaak van CHRISTUS niet (*b*). Toonde zich al verder het vurig karakter van den Schrijver der Brieven in de geestgesteldheid, waarin die geschreven waren; dit beantwoordt juist aan het karakter van PAULUS in zijne aanspraken. Zij dragen de blijken van iemand, die met de grootste geestdrift, met de sterkste aandoeningen spreekt; inzonderheid zien wij dit in de aan-

(*z*) Hand. IX: 20.
(*a*) Hand. XIV: 19, 20.
(*b*) Hand. XXVII, XXVIII.

aanspraak aan de Ouderlingen te *Efeze*; de roerendste toon, en de meest hartstogtelijke uitboezemingen ontdekken ons, tot welk eenen hoogen graad van warmte de ziel van den Spreker was opgestegen. En welk een' hevigen indruk maakte hij daarom op zijne hoorders; een' indruk, die zich zelfs in tranen openbaarde (*c*)!

Uit dit alles blijkt het derhalve, dat de vervaardiger der Brieven van PAULUS dezelfde in aanleg van verstand en karakter, als de Apostel was. Letten wij nu op 's mans denkwijze in het Godsdienstige. In de jaren zijner jongelingschap aan den Joodschen Godsdienst toegedaan, en wel inzonderheid aan de Sekte der *Farizeeuwen*, was hij met de hooge denkbeelden, welke deze over de groote voorregten van hun Volk boven de Heidenen, en over de noodzakelijkheid van de waarneming der Mozaïsche Wet en alle hare ceremoniën koesterden, ten diepste doordrongen (*d*). Hij beschouwde alles, wat tegen deze zijne denkwijze streed, als Gode onaangenaam, ja bijna als Godverzaking zelve (*e*). Van hier hield

(*c*) Hand. XX: 18 volgg.
(*d*) Hand. XXII: 3.
(*e*) NIEMEYER t. a. p. bl. 199.

hield hij het voor pligt, alle aanflagen tot omverwerping van zijn aangenomen leerftelfel te moeten verijdelen. Van hier zag hij reeds den marteldood van STEPHANUS met welgevallen aan (*f*). Van hier verzocht hij lastbrieven, om de Belijders der Christelijke Leer te vervolgen. Van hier ging hij met den bitterften haat naar *Damascus*, en had hij geen ander oogmerk, dan elk, die den naam van CHRISTUS noemde, te verdelgen (*g*). Maar tot het Christendom toegetreden, wordt hij eene des te heviger tegenpartij van zijn vorig leerftelfel Hij werpt de vooroordeelen en wanbegrippen, welke hij als Jood gekoesterd had, geheel en volkomen af; hij verzet zich tegen de noodzakelijkheid der Mozaïfche inftellingen met eenen veel fterkeren ernst en nadruk, dan iemand van de Apostelen, die met JEZUS op aarde verkeerd had. Schielijk liep deze zijne denkwijze zelfs zoo zeer bij de Christenen in het oog, dat dezelve aanleiding gaf tot een geweldig gefchil (*h*). Verre van zijne vroegere denkbeelden, is hij nu een des te ijveriger voorftander van dit gewigtig hoofd-

(*f*) Hand. VIII: 1.
(*g*) Hand. IX: 1, 2.
(*h*) Hand. XV: 2.

hoofdpunt der Christelijke Leer, volgens welke de zegeningen van het Evangelie bestemd zijn voor alle Volken der aarde, zonder eenige uitzondering. Hieruit vloeijen zeer vele van zijne redeneringen, vermaningen en verordeningen, als beeken uit ééne en dezelfde bron. Door dit denkbeeld bezield, kon hij ook met de meeste ruimte voor zich zelven een Leeraar onder de Heidenen zijn. Noemt de vervaardiger der Brieven eerst den Jood en dan den Heiden, PAULUS gaf ook, in weerwil van groote ingenomenheid met het genoemde denkbeeld, den Jood nog altijd eenigen voorrang boven den Heiden; hij predikte eerst voor dezen en dan voor genen, en ontwikkelde deze zijne denkwijze zelfs wel opzettelijk (*i*). Had hij te voren in het bijzonder eenen afkeer van het geloof aan de Messiaansche waardigheid van JEZUS, nu was hij geheel ingenomen met het denkbeeld aan deszelfs verhooging. Waar hij predikt, vangt hij dus terstond aan met de leer: dat JEZUS is de CHRISTUS, de *Zoon Gods, opgestaan uit de dooden, opgevaren ten Hemel, verhoogd aan de regterhand van God,*

(*i*) Hand. XX: 21. XIII: 46. XXVIII: 28.

God, en eenmaal de Regter van levenden en dooden (*k*). Met het volle gevoel van deze waarheid roemt hij Gods liefde, ook daarin doorſtralende; veroordeelt hij zijne vorige vervolgingszucht en verheugt hij zich, een Christen geworden te zijn, omdat hij als de zoodanige aan de liefde Gods gelooft.

Zoo hebben wij nu ook uit de vergelijking der Godsdienſtige denkwijze van den vervaardiger der Brieven van PAULUS en van den Apostel zelven getoond, dat deze één en dezelfde perſoon zijn. Dit zal nu nog duidelijker in het oog ſtralen, wanneer wij ook de naauwe overeenſtemming van de voordragt dezer Brieven met die van PAULUS in de *Handelingen der Apostelen* overwegen. — Wij volgen hier zonder ſchroom het gewone gevoelen der Geleerden, dat LUCAS de redevoeringen van PAULUS tot in de woorden toe opgeteekend heeft, zoo als die door hem zijn uitgeſproken geworden. Wij doen dit nog te geruster, daar nu onlangs een geleerd Man voldingend getoond heeft, dat de mondelijke voordragt der on-

(*k*) Hand. IX: 20, 22. XVII, 3, 31.

onderscheidene Sprekers in de redevoeringen nog overal zigtbaar is; en van den gewonen stijl van LUCAS niet weinig verschilt (*l*). Ja, wij zijn nog te meer in dit gevoelen versterkt door onderscheidene aanmerkingen, welke de vlijtige GERSDORF omtrent het eigendommelijke van den stijl der redevoeringen gemaakt heeft (*m*). Tegen dit een en ander gelden zeker de bedenkingen van den beroemden EICHHORN (*n*) met geene genoegzame kracht, en zijn dezelve bovendien door den zoo even eerstgemelden Schrijver voortreffelijk wederlegd geworden (*o*). Laat ons dan van de redevoeringen, aan PAULUS in de *Handelingen* toegeschreven, als van de voordragt diens Apostels zelven gebruik maken.

Merkten wij boven aan, dat de aanhef in de Brieven overal uit loffpraken bestond, PAULUS begint zijne redevoering op den *Areopagus* te *Athene* ook met loftuitingen over den Godsdienstigen ijver, welke te dier plaat-

(*l*) Zie de aangehaalde Verhandel. van TEYLERS *Godgel. Genootsch.* bl. 129 volgg.

(*m*) T. a. p. bl. 298, 336.

(*n*) T. a. p. II. B. bl. 36—43.

(*o*) T. a. p. bl. 131, 132.

plaatſe allerwege uitblonk (*p*). Bij gelegenheid, dat hij zich voor FELIX tegen de Joden moest verantwoorden, heft hij aan met de verklaring, dat hij alles durfde hopen van eenen Regter, wiens bekwaamheid door eene ondervinding van verſcheidene jaren geoefend was (*q*). Voor AGRIPPA geplaatst, drukt hij in den aanvang zijner rede zijne blijdſchap uit, dat hij voor het oordeel van dezen Vorst zijne zaak mag openleggen (*r*). Zagen wij boven al verder, dat de Schrijver der Brieven van PAULUS eene zeer afgebrokene wijze van voordragt had, wij ontdekken nu ook, dat de Apostel denzelfden gang gaat. Allerwege treft men, in deszelfs redenen, gedachten — ſprongen aan, welke eigenlijk tegen eene *logiſche* orde ſtrijden. De tusſchenzinnen zijn, wel is waar, naar EICHHORNS juiste opmerking (*s*), niet zoo lang en donker, als die in de Brieven. Maar dit is van geen gewigt genoeg, om ons aan eenen verſchillenden perſoon, als vervaardiger, te doen denken. Offchoon toch iemand in zijne ſchriften ſteeds lange tus-

(*p*) Hand. XVII: 22, 23.
(*q*) Hand. XXIV: 10.
(*r*) Hand. XXVI: 2.
(*s*) *Einleit.* II. B. bl. 39, 40.

tusschenredenen invlecht, daaruit volgt nog niet, dat hij zulks ook in zijne mondelijke voordragt doet. Veeleer zal hij zich in dit geval, om niet onverstaanbaar te worden, daarvoor te zorgvuldiger wachten; en, wanneer hij voor de vuist en in dringende gevaren spreekt, is het hem zelfs onmogelijk in alles denzelfden loop van gedachten te volgen, waaraan hij onder het schrijven gewoon was. Intusschen zien wij verder ook in de Redevoeringen, even als in de Brieven, eene overdragtelijke uitdrukking zigtbaar aanleiding geven, om van het eene onderwerp tot het andere plotseling over te gaan, en over het laatste meer of min uit te weiden. Men ziet dit, b. v., bij het woord *wonen*, in de redevoering te *Athene*, waar hetzelve den Redenaar aanleiding geeft, eene gedachte voor te dragen, waardoor het woord *wonen* tweemalen gebezigd wordt (*t*). Zoo insgelijks brengt het woord *kudde* den Apostel op eene andere plaats tot eene uitweiding van gedachten, welke hij onder die overdragtelijke uitdrukking voordraagt (*u*). — De Redenaar tracht vervolgens in alle zijne aanspraken nimmer het gewigt zijner bewij-

zen

(*t*) Hand. XVII: 24. 26.
(*u*) Hand. XX: 28: 29.

zen te doen kennen, maar gebruikt enkel beweegredenen, om het hart zijner hoorders te treffen. De waarheden, welke hij voordraagt, dringt hij vooral aan met bewijzen uit de schriften der Joden, hoewel hij ook eene plaats uit ARATUS aanhaalt (v).

Om nu van vele eigenaardige uitdrukkingen en beelden, welke wij hier even als in de Brieven aantreffen, zoo als die van *een' loop vervullen* (w), of *volbrengen* (x), voor eene taak te volvoeren, en meer andere, niet te spreken, willen wij hier in het bijzonder opmerken, dat ook den Redenaar PAULUS verscheidene van dezelfde kleinigheden in de woorden en woordvoeging even eigen zijn, als den vervaardiger in de Brieven op zijnen naam. Zoo weet PAULUS van de herhaling van het woord *καὶ* gebruik te maken, om zijne rede te doen klinken en nadruk aan dezelve bij te zetten (y). Zoo vindt men bij hem ook eene *paronomasie* in zijne taal tot ANANIAS (z): *καὶ σὺ κάθῃ κρίνων με κατὰ τὸν νόμον, καὶ παρανομῶν κ. τ. λ.* Is het

(v) Hand. XVII: 28.
(w) Hand. XIII: 25.
(x) Hand. XX: 24.
(y) Hand. XIV: 15. XX: 19. XXII: 20.
(z) Hand. XXIII: 3.

het in de Brieven eene eigenaardigheid, het lidwoord ὁ weg te laten voor het woord Ἰησοῦς, wij zien dit insgelijks hier (*a*). Wanneer wij daarentegen de woorden van LUCAS zelve lezen, vinden wij ὁ Ἰησοῦς (*b*). Zoo ook ſtaat Ἰησοῦς Χριστὸς zonder lidwoord (*c*). Is het in de Brieven eene uitzondering van de andere Schriften des N. V. het geregeerde zelfſtandig naamwoord te plaatſen voor het regerende, zoo ook zegt PAULUS: *οὐδενὸς λόγον ποιοῦμαι* (*d*), *οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης* (*e*), *ἀληθείας καὶ σωφροσύνης ῥήματα* (*f*). Hij heeft verder met gemelden Schrijver gemeen, het bijvoegelijk naamwoord *qualitatis* te plaatſen voor het zelfſtandig naamwoord. Men ziet dit, b. v., in *ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα* (*g*). Het zelfſtandig naamwoord, anders gewoonlijk door LUCAS vooraan geſteld, wordt hier, even als in de Brieven, wel eens achteraan gevoegd. Zoo voert PAULUS JOANNES *den*

Doo-

(*a*) Hand. XIII: 23, 38. XXVI: 15.
(*b*) Hand. XXVIII: 23.
(*c*) Hand. XVI: 18.
(*d*) Hand. XX: 24.
(*e*) Hand. XXI: 39.
(*f*) Hand. XXVI: 25.
(*g*) Hand. XXVI: 20.

Dooper ſprekende in met de woorden: *οὐκ εἰμὶ ἐγὼ* (*h*).

Is dan nu de Schrijver der Brieven van PAULUS met PAULUS zelven, ten opzigte van zijnen verſtandelijken en zedelijken aanleg, van zijne denkwijze in het Godsdienſtige en van zijne manier van voordragt, zoo zeer overeenkomſtig; dit doet ons het beſluit opmaken: dat deze Schrijver PAULUS zelf is. Want hier te vermoeden, dat de Schrijver der Brieven den Apostel naar de berigten der *Handelingen* zal hebben nagebootst, is geheel ongegrond. Alle de karakteristieke trekken, welke wij hier opmerkten, zijn geene kunstig nagemaakte *copiën*; zij zijn louter natuurlijk, en behooren tot het wezen van den Schrijver zelven. *Zij* zijn niet kunſtig bijeengezocht door iemand, die beangst is, om eenige ſchijnbare afwijking te maken; maar afkomſtig van eene hand, welke vrij en onafhankelijk voortſchreef. Alles, wat wij aangehaald hebben tot bewijs van de bovengemelde overeenkomst, toont even zeer, dat hier volſtrekt niet aan navolging te denken is. Herinneren wij ons hier bij den verdichten *Brief van* PAULUS *aan de Laodiceërs*, dan zien wij het, hoe veel onderſcheid

( ) Hand. XIII: 25.

fcheid zich tusfchen het echte en ondergefchovene opdoet. Er komen, ja, vele gezegden daarin voor, welke wij ook in andere Brieven van den Apostel vinden: maar niets valt duidelijker in het oog, dan dat deze flechts een zamenraapfel van eene vreemde hand zijn; zij zijn klaarblijkelijk uit verfcheidene Brieven des Apostels, vooral uit dien *aan de Philippenfen* ontleend, doch op zulk eene ongepaste en onnatuurlijke wijze bij elkander gevoegd, dat men door eene flechts zeer oppervlakkige lezing den bedrieger ontdekt, die alle pogingen doet, om voor PAULUS zelve gehouden te worden, of om te toonen, hoe ver hij het in de kunst om dien Apostel na te volgen, gebragt hadde.

TWEE-

TWEEDE HOOFDSTUK.

Bewijs voor de Echtheid der Brieven van PAULUS, *uit de beschouwing der betrekkingen en omstandigheden van derzelver Schrijver.*

Werd in het vorige Hoofddeel onze gedachte, dat PAULUS *zelf de vervaardiger der op zijnen naam gestelde Brieven was*, reeds uitnemend versterkt; wij willen nu, om dit nog meer aan te dringen, de *overeenkomst der betrekkingen en omstandigheden* van onzen Schrijver met die van PAULUS zelven uit *de Handelingen der Apostelen* aantoonen. Ik moet echter vooraf aanmerken, dat zich deze overeenkomst niet overal even duidelijk openbaart en dat men somtijds tot veronderstellingen of aanvullingen de toevlugt nemen moet. Doch dit is geenszins van die kracht, om de echtheid der Brieven van PAULUS eenigermate twijfelachtig te maken. De zaak is in het geschiedverhaal van LUCAS zelven gegrond,

hetwelk toch volgens zijnen aard verſcheidene voorvallen in de Brieven vermeld, ſchijnt te hebben moeten voorbijgaan. Deze reisgenoot des Apostels heeft geen volledig verhaal geleverd of willen leveren. Schoon wel eens uitvoerig in het berigten van alles, zelfs van kleinigheden, die PAULUS aangingen, is hij daarentegen op andere plaatſen weder zeer kort, en gaat vele, ja dikwijls voorname omſtandigheden voorbij. Dit is onder anderen daaruit te verklaren, dat hij hem niet op alle deszelfs reizen vergegezelde, maar dikwijls geheele landen alleen, of met ander gezelſchap, liet doortrekken. Hij was dus van vele dingen geen ooggetuige, en moest derhalve dezelve, zoo zij hem niet geheel ontſnapten, maar ter loops aanroeren. Ook beſchrijft hij den ganſchen levensloop van PAULUS niet tot het einde toe, maar ſluit zijne geſchiedenis met deszelfs gevangenis te *Romen* en maakt van niets anders, dan van 's mans toeſtand aldaar, in zoo verre die op de verbreiding van het Christendom te *Romen* eenige betrekking had, in algemeene bewoordingen gewag. Houdt men nu deze handelwijze van LUCAS in het oog, dan zal men daar, waar wij veronderſtellingen opgeven, ons niet beſchuldigen, dat wij ons vermoeijen, met tegenſtrijdigheden

den te willen vereffenen. Wij moeten er de aanmerking bijvoegen, dat men zich ook niet verlegen behoeft te maken, wanneer de onderfchriften der Brieven van PAULUS fomwijlen van dien aard zijn, dat zij den Schrijver bij het vervaardigen van den een' of anderen Brief op een ander ftandpunt plaatfen, dan PAULUS in *de Handelingen der Apostelen* wordt voorgefteld. Die nafchriften toch zijn niet anders dan onechte bijvoegfels van de hand der uitleggers of affchrijvers, welke eerst in later tijden uit eene oppervlakkige lezing der Brieven de plaats, waar de Schrijver verkeerde, opmaakten en hunne gisfingen in hun Handfchrift opnamen. Van hier ontbreken deze onderfchriften in de oudfte Handfchriften, en heerscht in de latere ten dezen aanzien een groot verfchil. Daar dan een ieder hierin naar zijn eigen oordeel te werk gegaan is, mogen wij ons zulks ook wel veroorloven.

Letten wij dan nu, *vooreerst*, in het algemeen op de overeenkomst der gefchiedenis van PAULUS *in de Brieven* en *in de Handelingen der Apostelen.*

Volgens de Brieven is de Schrijver uit Joodfche ouders geboren, uit den Stam BENJAMIN (*i*) en heeft hij de Christenen hevig

(*i*) 2 Cor. XI: 22. Phil. III: 5.

vig vervolgd (*k*). Naar het berigt van de *Handelingen* is PAULUS een Joodsch man, van *Tarſen* in *Cilicië* (*l*), en heeft hij alle pogingen aangewend, om het Christendom te verdelgen (*m*). De Opſteller der Brieven is door bijzondere tusſchenkomst van CHRISTUS bekeerd en onderwezen (*n*) en — PAULUS is volgens LUCAS, door eene ſtem van CHRISTUS uit den hemel tot deszelfs belijders toegetreden (*o*).

Belangende zijne reizen, welke hij hierop deed, melden de Brieven, dat de Schrijver zich na zijne bekeering, van *Damascus* naar *Arabië* begaf en na daar bijkans drie jaren vertoefd te hebben, weder naar *Damascus* en van hier naar *Jeruzalem* terugkeerde (*p*). Volgens LUCAS gaat PAULUS, wel is waar, van *Damascus* niet naar *Arabië*, maar terſtond naar *Jeruzalem* (*q*). Doch dit verſchil ſluit geene tegenſtrijdigheid in, maar wordt

(*k*) 1 Cor. XV: 9. Gal. I: 13. Phil. III: 6. 1 Tim. I: 13.

(*l*) Hand. IX: 11, 30. XXI: 39. XXII: 3.

(*m*) Hand. VIII: 1 volgg. IX: 1 volgg. XXII: 4. XXVI: 9 volgg.

(*n*) 1 Cor. XV: 8. 2 Cor. XII: 2.

(*o*) Hand. IX: 3 volgg. XXII: 6 volg.

(*p*) Gal. I: 17, 18.

(*q*) Hand. IX: 22, 26. XXII: 17.

wordt geheel uit den weg geruimd door het verhaal van LUCAS met dat in de Brieven aan te vullen (*r*).

De Schrijver der Brieven hield zich vervolgens in *Judea* slechts korten tijd op, zoo dat hij aan de Gemeenten in dat gewest onbekend was, en trok van *Jeruzalem* naar *Syrië* en *Cilicië* (*s*). Volgens LUCAS werd PAULUS door de Christenen van *Jeruzalem* gebragt naar *Cesarea* en van daar naar *Tarsus* in *Cilicië* (*t*).

Volgens de Brieven doet de Schrijver veertien jaren daarna eene reis van *Antiochië* naar *Jeruzalem* (*u*). Volgens LUCAS vertrekt hij als afgevaardigde uit *Antiochië* derwaarts (*v*).

Het is zoo, er schijnt eenig verschil in het vermelden nopens die reis te zijn, en verscheidene Geleerden hebben hierom het verhaal in den brief aan de *Galatiërs* op een an-

(*r*) Cf. praeter alios Rev. HASELAAR *Dissert. Exeget. de nonnullis Actuum Apostolic. et Epist. Paulin. ad Historiam* PAULI *pertinentibus locis*, *Praef.* Cl. V. VOORST, Lugd.-Bat. 1806. p. 83. verg. ook EICHHORN t. a. p. bl. 24.

(*s*) Gal. I: 21, 22.

(*t*) Hand. IX: 25—30.

(*u*) Gal. II: 1.

(*v*) Hand. XV: 2.

ander berigt van LUCAS willen toepasfen. Sommigen meenden dus de woorden van den Brieffchrijver te moeten overeenbrengen met het verhaal van Hand. XI: 30. XII: 25. (*w*). PALEY vereenigde dezelve met Hand. XIV: 28. (*x*). Evenwel prijst zich het gewone gevoelen aan, door eene in het oog loopende overeenkomst van omftandigheden, waarin de Schrijver der Brieven en PAULUS verkeerde, en heeft daarom zeer vele verdedigers gevonden, waar onder nog voor eenigen tijd VOGEL (*y*), HASELAAR (*z*), en den beroemden EICHHORN (*a*) Doch, hoe het met de zaak ook gelegen zij, de zwarigheid, welke hier voorkomt, is althans niet van dien aard, dat zij bedenkingen tegen

(*w*) Vid. C. A. G. KEIL, *Disf. de definiendo tempore itineris* PAULI *Hierofolym.* Gal. II: 1. Commemor. *in Sylloge Commentt. editt.* a Cl. POTTIO p. 68 seqq. Zie ook den Schrijver in *de Bibliotheek van Theol. Letterk* 1803. bl. 320, volgg. Hierbij heeft zich ook binnen kort gevoegd de Gel. BERTHOLDT in *Hist Krit. Einleit. in Sämmtl. Kanon. und Apokr. Schrift. des A. u. N. T.* V Th. 2 H. f. 2711 folgg.

(*x*) t. a. p. bl. 160.

(*y*) *Verfuch über Chronologifche Standpünkte in der Lebensgefchichte* PAULI, *in Journal für auferlefene Literatur von* J. TH. GABLER I B. 2 St. f. 241 folgg.

(*z*) L. c. p. 90 fqq.

(*a*) T. a. p. bl. 31.

gen de echtheid van *den Brief aan de Galatiërs* kan doen oprijzen, en heeft daarom ook, in zoo ver wij weten, bij niemand twijfelingen hieromtrent verwekt. De oorden, waarin PAULUS verder, volgens de Brieven, als Prediker des Evangelie's reist, zijn *Klein Azië*, *Griekenland*, *Palestina* en *Italië*. Hij bezoekt de voornaamste steden van deze gewesten en komt eindelijk te *Romen*. Volgens de *Handelingen* ontmoeten wij PAULUS in alle deze plaatsen. Intusschen zegt men welligt, dat wij eenige berigten, welke omtrent deze reizen van PAULUS in de Brieven voorkomen, ook niet bij LUCAS vinden opgeteekend, of niet stiptelijk met deszelfs verhaal overeenkomstig zijn. Doch bij eene meer naauwkeurige beschouwing kunnen wij het een en ander wel verklaren en overeenbrengen. Wij bedoelen de verklaring des Briefschrijvers: dat hij van *Jeruzalem* aan en rondom tot *Illyricum* toe het Evangelie van CHRISTUS vervuld heeft (*b*). LUCAS zwijgt toch wel van deze reis des Apostels; maar daar PAULUS *Macedonië* meermalen doorgetrokken, en dus nabij aan de grenzen van *Illyricum* gevorderd was, kan men zonder schroom veronderstellen, dat deze bij die

(*b*) Rom. XV; 19.

die gelegenheid zijne reizen tot dat gewest uitgeſtrekt heeft, zonder daarom juist een' afzonderlijke togt derwaarts te doen. Men behoeft dus ook met USSER aan geen' opzettelijken uitſtap des Apostels van *Antiochië* te denken (*c*). Zoo zegt de Schrijver *van den Brief aan de Romeinen*, dat hij herhaalde malen voornemens geweest is, om tot de Christenen dier gemeente over te komen, en ook onder hen het Evangelie te prediken (*d*); en berigt hij aan het einde, dat hij op zijne reis naar *Spanje*, *Romen* zien wil (*e*). Zoodanig plan van den Apostel vermeldt nu LUCAS wel niet; maar dit is immers geen bewijs, dat PAULUS dit voornemen niet kan gehad hebben. Of moest LUCAS volſtrekt van alle bijzonderheden gewagen? Moest hij zelfs, behalve de daden van den Apostel, ook deszelfs gedachten en plannen verhalen. Moet men dit niet bijna alleen van hem verwachten, die zijn eigen leven beſchrijft, zoo als de Vervaardiger der Brieven? Waarlijk men kan zich niet genoeg verwonderen over de onbillijke handelwijze van EVANSON, wanneer hij uit het ſtil-

(*c*) Verg. EICHHORN t. 2. pl. bl. 29, 30.
(*d*) Rom. I: 13—15.
(*e*) Rom. XVI 24.

ſtilzwijgen van LUCAS over dit plan des Apostels een bewijs wil trekken, dat *de Brief aan de Romeinen* niet van PAULUS afkomſtig is, maar van iemand, die omtrens 's mans levensbijzonderheden onkundig was (*f*). Wij komen tot de zwarigheid, die EVANSON *tegen den Brief aan die van Efezen* vindt. Zijns oordeels namelijk veronderſtelt de Schrijver van denzelven, dat PAULUS te dier plaats niet geweest is, om het Evangelie te prediken, te weten uit Hoofdſt. I: 15, 16. en III; 1 volgg. Dit nu houdt EVANSON voor ſtrijdig met het berigt van LUCAS, dat PAULUS zelf aldaar het Christendom ingevoerd heeft (*g*). Doch deze bedenking verliest hare kracht, wanneer wij de woorden: *ik heb van uw geloof gehoord*, in nadruk verſtaan van de *ſtandvastigheid in het geloof en in de liefde der Efeziërs*, als waarvan PAULUS in zijne gevangenis vernomen had (*h*). En wat de andere plaats betreft; de Apostel kan zeer wel te kennen geven, dat de Christenen van hem zelven gehoord hadden, dat hem de bediening der genade was op-

(*f*) T. a. p. bl. 239.

(*g*) T. a. p. bl. 242 volgg.

(*h*) Verg. VAN HAMELSVELD *verklar. over het N. T.* II D. t. d. p.

opgedragen (*i*). Doch al heeft deze opvatting geen' genoegzamen grond; wij lezen hier nog niet, dat PAULUS het Evangelie te *Efezen* niet gepredikt heeft. Deze Brief was een rondgaande Brief voor gansch *Klein Azië* (*k*) De Apostel schreef dus aan lieden, waarvan velen hemzelven waarschijnlijk niet gezien noch gehoord hadden.

In *den Brief aan de Colossensen* zegt de Schrijver, dat hij grooten strijd had voor de genen, die te Laodicea waren, en zoo velen als er zijn aangezigt in den vleesche niet gezien hadden (*l*). Meldt LUCAS nu dat PAULUS *Phrygie* doorgereisd had (*m*), dan was de Apostel ontwijfelbaar door die oorden getrokken, waarin de steden *Laodicea* en *Colossen* lagen. Maar met hoe weinig regt EVANSON *daarom*, de echtheid van gezegden Brief ontkenne (*n*), kan men reeds hieruit opmaken, dat, offchoon PAULUS in die oorden geweest is, hierin nog geen bewijs ligt, dat hij

(*i*) Verg. VAN HAMELSV. *in zijne verklaring* t. a. p. over deze woorden.

(*k*) EICHHORN t. a. p. bl. 249 volgg.

(*l*) Coll. II: 1.

(*m*) Hand. XVI: 6. XVIII: 23.

(*n*) T. a. p. bl. 241.

ij die steden in het bijzonder bezocht hebbe. Bovendien is het ook zeker genoeg, at de Apostel op zijne reize aldaar langs enen anderen weg dan die van *Laodicea* n *Colossen* getrokken is (*o*). En al ware ij hier inderdaad geweest, behoefde men chter nog niet vast te stellen, dat een ieder, lie Christen was, toen hij den Brief schreef, iem te dier plaats van aangezigt gezien had. — Om nu weder verder te gaan, wij vinden len Schrijver der Brieven op zijne reizen teeds vergezeld, door TIMOTHEUS en SILAS. Behalve deze heeft hij ook nog eenige andere vrienden. Deze allen treffen wij nu ook in de *Handelingen der Apostelen* gedurig aan. Het is zoo, TITUS ontmoeten wij hier wel niet, maar kunnen dien zonder schroom in het verhaal van LUCAS inlasschen. Zien wij voorts op de gesteldheid der omstandigheden van den Schrijver der Brieven, zij is dezelfde als die van PAULUS volgens LUCAS. De Apostel moet volgens de Brieven van zijner handen arbeid leven (*p*). Zoo luidt ook het berigt nopens

(*o*) Verg. MICHAËLIS, *Inleid. in het N. V.* II D. 1 St. bl. 560. Aant. *a*.

(*p*) 2 Cor. XI: 8.

pens PAULUS bij LUCAS (*q*). Hij heeft, zoo wel naar het verhaal der *Handelingen* als der *Brieven*, met zeer vele gevaren en onheilen te worstelen gehad. Offchoon hij hier en daar eenigen opgang maakte, werd zijn leven steeds verbitterd door den haat en de vervolging der Joden en Heidenen; door de lagen, welke hem door deze gelegd werden; door de aanhoudende rampen, waarin zij hem stortten. Eindelijk werd hij te *Rome* in banden gekluisterd, en moest daar zijn vonnis afwachten. Zeker worden er hier en daar wel eenige verrigtingen of voorvallen in de Brieven op eene eenigzins andere wijze verhaald, dan in de *Handelingen der Apostelen*, of in de laatstgenoemde zelfs geheel verzwegen. Doch ook daarin bespeuren wij niets, dat gegronde twijfelingen tegen de echtheid der Brieven kan opleveren. Wij willen dan ook, alles, wat bedenking maken kon, openhartig blootleggen. In de Brieven verhaalt de Schrijver, dat hij door den Stadhouder des Konings ARETAS te *Damascus* belaagd was geworden (*r*). Terwijl LUCAS vermeldt, dat PAULUS in gevaar was van door de Joden gedood te

(*q*) Hand. XVIII: 3.
(*r*) 2 Cor. XI: 32, 33.

te worden (*s*). Hier is gewis verſchil in; maar eigenlijk is het eene berigtaanvulling van het andere. Hier wordt gelet op de geheime belagers en vijanden van PAULUS die de grooten der aarde tegen hem ophitſten. Daar wordt de handelwijze van den Stadhouder als uitvoerder van hunnen wil beſchreven (*t*).

In den eerſten Brief aan de *Corinthiërs* (*u*) lezen wij: „Zoo ik, naar den mensch ge„ſproken, tegen de beesten te *Efezen* ge„vochten heb enz." Maar bij LUCAS vindt men hiervan niets ter wereld, en kan men ook inderdaad in deszelfs verhaal niets opſporen, hetwelk hierop moet toegepast worden. Evenwel behoort men te erkennen, dat Deze hiervan geen gewag gemaakt kon hebben, daar 's Apostels woorden, benevens derzelver verband zelve leeren, dat hij hier geene gebeurtenis verhaalt, maar alleen voorwaardelijk ſpreekt, even als of er ſtond: „indien ik eens voor de beesten „geworpen ware (*v*).". In *den tweeden Brief aan de Corinthiërs* worden ook verſcheidene kleine bijzonderheden vermeld, van

(*s*) Hand. IX: 23 volgg.
(*t*) Cf. HASELAAR, l. c. p. 96, 97.
(*u*) 1 Cor. XV: 32.
(*v*) Cf. HASELAAR l. c. p. 103 ſeqq.

van welke niet uitdrukkelijk in de *Handelingen* gesproken wordt (*w*). Doch wijl daarover reeds door anderen voldoende gehandeld is (*x*), kunnen wij dit hier voorbijgaan.

Wat *den Brief aan de Philippenſen* betreft, deszelfs Schrijver ſtelt zichzelven voor, als in eenen ſtaat van verdrukking en geldgebrek, waarin hij echter geene geringe hulp van EPAPHRODITUS in naam der Gemeente genoten had (*y*). Doch nu ſtaat bij LUCAS: dat hij te *Romen* met geene verdrukking bezwaard was geworden, en in een eigen gehuurd huis woonde; alsmede: dat hij te voren altijd gewoon geweest was, om zichzelven te onderhouden (*z*). Geen wonder, dat EVANSON hier weder eene ſtrijdigheid van verhaal en daarin een bewijs van verdichting vindt (*a*). Doch onzes oordeels, zeer te onregte. Er wordt, wel is waar, bij LUCAS niet van eene verdrukking gewag gemaakt, zoo als *in den Brief aan de Philippenſen*; maar het berigt, hetwelk dezelve geeft, dat PAULUS te *Romen* door een

(*w*) 2 Cor. I: 8 ſeqq.
(*x*) HASELAAR l. c. p. 109 ſeqq.
(*y*) Phil. IV: 10—19.
(*z*) Hand. XX: 33, 35.
(*a*) T. a. p. bl. 247.

een krijgsknecht bewaard werd (*b*), sluit toch reeds het gemis van vrijheid in zich; en dit kon de Apostel immers inderdaad eene verdrukking noemen. Dat hij ook in een eigen gehuurde woning leefde en te voren voor zijn eigen bestaan gezorgd had, brengt niet mede, dat hij nimmer gebrek aan geld gehad heeft. Het is integendeel zelfs waarschijnlijk, dat hij als gevangen man in behoeftige omstandigheden vervallen zij, daar hij toen toch minder in de gelegenheid was, om het handwerk uit te oefenen, waarmede hij zich zijn onderhoud plagt te verschaffen. — Ten opzigte van den Brief aan PHILÉMON merkt EVANSON ook nog aan, dat in denzelven, zoo als in de andere Brieven, van *Romen* geschreven, gewag gemaakt wordt van banden, van welke LUCAS in de *Handelingen* zwijgt (*c*). Doch, dit laatste toegegeven, volgt hieruit nog niet: dat het zeggen van den Briefschrijver onwaarheid zij. Men denke er al weder aan, dat in *de Handelingen der Apostelen* op verre na niet alles over PAULUS opgeteekend is geworden. Maar wij behoeven ons met dit antwoord niet te behelpen; want het

zoo

(*b*) Hand. XXVIII: 16.
(*c*) T. a. p. bl. 250.

zoo even aangevoerd berigt van LUCAS, dat PAULUS door een krijgsknecht bewaard werd, zal zeker wel van de banden des Apostels kunnen verstaan worden.

Tot hiertoe hebben wij dan meer algemeene overeenkomsten opgemerkt. Laat ons bij elken Brief van PAULUS nog eens afzonderlijk stilstaan: om daarin denzelfden Apostel, die ons in de Handelingen beschreven wordt, te ontdekken.

Beginnen wij met *den eersten Brief aan de Thessalonicensen*. De Schrijver, die denzelven in gezelschap van SILVANUS en TIMOTHEUS vervaardigde (*d*), was te *Philippi* geweest en had daar het Evangelie onder het lijden van vele mishandelingen verkondigd (*e*). Hierop heeft hij hetzelve, al mede niet zonder verdrukking, aan *de Thessalonicensen* gepredikt (*f*). Van hier was hij vertrokken naar *Athenen* en had te dier plaats TIMOTHEUS bij zich gekregen, doch weldra naar *de Thessalonicensen* teruggezonden (*g*). Dit een en ander vinden wij in dezen Brief. Houden wij ons nu aan het

(*d*) 1 Thesf. I: 1.
(*e*) 1 Thesf. II: 2.
(*f*) 1 Thesf. II: 2.
(*g*) 1 Thesf. III: 1, 2.

het gevoelen der meeste Geleerden, dat de Schrijver dien te *Corinthen* vervaardigde, dan zien wij er genoegzaam dezelfde omſtandigheden in, waarin PAULUS volgens de *Handelingen* verkeerde. Volgens dezen toch predikt PAULUS insgelijks eerst te *Philippi* onder velerlei wederwaardigheden (*h*). Van daar vertrekt hij naar *Theſſalonica*, neemt daar almede met veel tegenſpoed zijne bediening waar (*i*), vervolgens gaat hij langs den weg van *Beroea*, waar hij zich kort ophoudt, naar *Athenen* (*k*). Van hier komt hij te *Corinthen* (*l*) en bevindt zich daar weldra weder in het gezelſchap van SILAS en TIMOTHEUS, welke ſpoedig uit *Macedonië* terug keeren (*m*). De tweede Brief aan de *Theſſalonicenſen*, welke met den vorigen in de naauwſte betrekking ſtaat, is blijkbaar door denzelfden Schrijver vervaardigd; ook toen bevond hij zich in gezelſchap van SILVANUS en TIMOTHEUS (*n*). De Brief ſchijnt er een wenk van te geven, dat hij in gevaarlijke omſtandigheden ver-

(*h*) Hand. XVI: 12 volgg.
(*i*) Hand. XVII: 1 volgg.
(*k*) Hand. XVII: 15.
(*l*) Hand. XVIII: 1, 5.
(*m*) Hand. XVIII: 1, 5.
(*n*) 2 Theſſ. I: 1.

verkeerde (*o*). Was dit nu, gelijk wij gissen mogen, nog te *Corinthen*, dan klaart zich alles op. Want PAULUS bleef daar lang genoeg in gezelſchap van SILVANUS en TIMOTHEUS, om den tweeden aan *de Thesſalonicenſen* in hun bijzijn te kunnen ſchrijven (*p*). Toen werd hij ook voor den *Proconſul* GALLIO geſleept, en verkeerde gewis in benaauwende omſtandigheden (*q*), welke het zeer waarſchijnlijk is, dat door hem in den Brief bedoeld worden. Wij gaan over tot den Brief aan TITUS. Om een geſchikt tijdperk voor deszelfs vervaardiging te vinden, heeft men te regt geredeneerd uit hetgeen Hoofdſt I: 5. en III: 12. geſchreven ſtaat. In de eerſte plaats leest men: *ik heb u te Creta gelaten, opdat gij, hetgeen nog ontbrak, voorts zoudt te regt brengen*; in de andere: *benaarſtig u tot mij te komen te Nicopolis: want aldaar heb ik voorgenomen te overwinteren.* Doch, daar LUCAS van 's Apostels reize naar *Creta* en van deszelfs overwintering te *Nicopolis* geheel ſtilzwijgt, zijn de Geleerden verſchillenderlei wegen ingeſlagen, om deze plaat-

(*o*) 2 Thesſ. III: 2.
(*p*) Hand. XVIII: 1 volgg.
(*q*) Hand. XVIII: 12 volgg.

plaatſen met de *Handelingen* overeen te brengen. Sommigen ſtellen, dat PAULUS op zijne tweede zendelings-reize door *Syrië* en *Cilicië* naar *Derben* en *Lystra* (*r*) van *Cilicië* een' uitſtap naar *Creta* gedaan heeft; welke zoo aanzienlijke plaats zij meenen, dat de Apostel, zich in derzelver nabijheid bevindende, niet zal voorbijgegaan zijn. Wie ziet echter niet, hoe zwak deze grond zij, om er zijn gevoelen op te bouwen? Waar lezen wij, dat PAULUS altijd de plaatſen van het meeste aanzien bezocht heeft? En moest de Apostel, zoo als de Heer EICHHORN te regt opmerkt (*s*), het er niet veeleer op laten aankomen, om daar te prediken, waar heen de omſtandigheden hem het eerst voerden. MICHAËLIS wil, dat PAULUS naar *Creta* zal gereisd zijn, ten tijde, dat hij zich te *Corinthen* anderhalf jaar opgehouden heeft (*t*) (*v*). Het verhaal van LUCAS laat echter niet wel toe, om aan zoodanigen uitſtap te denken. In plaats van hier eenige wenken van zulk eene reis te geven, ſchrijft hij uitdrukkelijk, dat PAU-

(*r*) Hand. XV: 41. XVI: 1.
(*s*) T. a. p. bl. 374.
(*t*) T. a. p. II D. 2 St. bl. 622 volgg.
(*v*) Hand. XVIII: 11.

PAULUS zich een jaar en zes maanden te *Corinthen* ophield (*w*). Anderen laten PAULUS van *Efezen* naar *Creta* reizen, ten tijde, dat hij aldaar bijna derde half jaar zijn verblijf gehad heeft (*x*). Maar dit ſtrookt even min met het berigt van LUCAS, volgens hetwelk de Apostel gedurende den tijd van zijn verblijf te dier plaats aldaar onafgebroken het Evangelie gepredikt heeft (*y*). Niet aannemelijker is de gedachte, dat PAULUS na het aandoen van *Creta* naar *Romen* en het aldaar achterlaten van TITUS, den Brief zal geſchreven hebben. Wie zal het toch durven verzekeren, dat PAULUS als gevangene te *Creta* aan wal heeft mogen komen, en het Evangelie heeft kunnen prediken? Hoe kan men ſtellen, dat hij TITUS daar achtergelaten heeft, daar het bekend is, dat hij niemand bij zich had dan LUCAS en ARISTARCHUS (z)? Zou hij dan ook aan TITUS geen woord geſchreven hebben van zijnen toeſtand te *Romen*, over welken hij in andere Brieven, van daar geſchreven, zoo zeer uitwijdt? Ja hoe kon

(*w*) Verg. EICHHORN t. a. p. bl. 375.
(*x*) Hand. XIX: 1 volgg.
(*y*) Hand. XIX: 8, 10.
(z) Hand. XXVII: 2.

kon in den gevangen man het denkbeeld vallen, dat hij te *Nicopolis* dacht te overwinteren? — Om alle deze zwarigheden te ontwijken, zijn er Geleerden, welke de vervaardiging van den Brief in een' veel later' tijd plaatsen. Zij veronderstellen, dat PAULUS uit zijne gevangenis te *Romen* zij verlost geworden, en na zijne bevrijding nog vele reizen, zoo wel in andere oorden, als naar *Creta* gedaan, bij die gelegenheid TITUS daar achtergelaten, en daarna, uit eene andere plaats, dezen Brief aan hem geschreven hebbe (*a*). Zeker kan men niet ontkennen, dat PAULUS in zijne gevangenis het plan gehad heeft, om de voormaals door hem bezochte Gewesten nog eens te zien, maar het is hierom nog niet bewezen, dat hij inderdaad aan zijn oogmerk voldaan heeft. EUSEBIUS berigt wel, dat de Apostel uit de gevangenis te *Romen* verlost is geworden (*b*), maar hij is onder alle Kerkelijke Schrijvers ook slechts de éénige, die hiervan gewag maakt. Hij verhaalt ook dit niet als eene geheel zekere zaak, maar alleen als een gerucht, en schrijft daarom slechts: λόγος ἔχει. Ook is het verre van onwaarschijnlijk, dat dit

(*a*) Zie onder anderen PALEY, t. a. p. bl. 314 volgg.
(*b*) *Hist. Eccles.* Lib. II. c. 22.

dit gerucht zelf zijnen oorſprong heeft uit hetgeen men in de Brieven van het plan des Apostels gelezen had. Voor eenigen tijd heeft de beroemde HUG nog een ander gevoelen voorgedragen. Hij houdt het daarvoor, dat PAULUS, op zijne reis van *Corinthen* naar *Efezen* over zee, het eiland *Creta* heeft aangedaan, het zij vrijwillig of welligt door een' ſtorm genoodzaakt. Van daar zal hij, door TITUS vergezeld, ſchielijk vertrokken zijn, en dezen zijnen reisgezel achtergelaten hebben. De geleerde Man neemt dan verder aan, dat de Apostel na zijne komst te *Efezen*, terſtond aan TITUS op *Creta* zal geſchreven, en hem gelast hebben, om tot hem te *Nicopolis* (in *Cilicië*) ter overwintering terug te keeren (*c*). Dit gevoelen nu is vervolgens door den meer genoemden *Recenſent* nog nader aangedrongen (*d*), en heeft inderdaad mindere zwarigheid en meerdere waarſchijnlijkheid, dan het voorige. Durve ik met dat al mijn oordeel in het midden brengen, dan laat zich welligt nog eer denken: dat PAULUS, op zijne reis van *Efezen* naar *Caeſareën* (*e*), op *Cre-*

(*c*) T. a. p. bl. 231.
(*d*) T. a. p. bl. 529, 530.
(*e*) Hand. XVIII: 21, 22.

Creta geweest is. Dit gevoelen steunt op dezelfde gronden als het laatstgemelde, en heeft nog mindere zwarigheid. Want op den zeetogt van *Efezen* naar *Cesareën* laat *Creta* zich van zelven aandoen; maar, op de reis van *Corinthen* naar *Efezen*, moet er een uitstap naar dit eiland gemaakt worden. Doch, om tot het gevoelen van HUG terug te keeren, ten onregte vondt de Heer EICHHORN het verhaal van LUCAS te kort, dan dat men vrijheid zou hebben, om er een' togt naar *Creta* in te vlechten (*f*). Immers doet ons juist het korte in het verhaal van LUCAS gelooven, dat hij wel eenige bijzonderheden van die reis is voorbijgegaan. En te meer, daar LUCAS in dit gedeelte zijner geschiedenis zigtbaar het oog geheel op *Efezen* geslagen houdt, om den draad der lotgevallen van PAULUS te dier plaatse op te vatten, en den voortgang des Evangelie's aldaar breedvoerig te vermelden. Is het vreemd, dat hij dan eenige bijzonderheden van de reis des Apostels is voorbijgegaan? Is het ongeoorloofd, dat wij hier, waar het noodig is, iets inlasschen vooral daar EICHHORN dit zelf ook op vele andere plaatsen volstrekt moet doen? Doch wij willen niet

(*f*) T. a. p. bl. 376.

niet verder vragen. Men ziet duidelijk genoeg, dat de aanmerking van dezen Geleerden vervalt. En daar wij met derzelver wederlegging te gelijk ons eigen gevoelen bepleit hebben, dunkt ons, dat wij den Brief aan TITUS veilig voor een' Brief des Apostels PAULUS houden kunnen.

Wat nu vervolgens *den Brief aan de Galatiërs* betreft: de Schrijver komt voor als naar *Jeruzalem* gezonden tot eene raadpleging met de Apostelen te dier plaatse. Tweemalen heeft hij de Gemeente van *Galatië* bezocht (*g*). Kort na zijne tweede reis derwaarts werd hij ontrust door het vernemen van eenen grooten afval dier Gemeente (*h*). Gesteld nu, dat deze Brief, zoo als men gewoonlijk denkt, te *Efezen* is vervaardigd geworden, dan strookt dit alles uitnemend met hetgeen LUCAS van PAULUS berigt. Volgens dezen toch heeft PAULUS tweemalen de *Galatiërs* bezocht, en is hij van hen op zijne tweede reis vertrokken naar *Efezen* (*i*), waar hij in de beste gelegenheid was om zeer spoedig tijding uit *Galatië* te bekomen en antwoord terug te

(*g*) Gal. IV: 13.
(*h*) Gal. I: 6.
(*i*) Hand. XVIII: v olgg.

te zenden. — De Schrijver *van den eersten Brief aan de Corinthiers* is, volgens zijne verklaring, in persoon bij hen geweest en wil hen opnieuws bezoeken (*k*). Dit voornemen heeft hij, terwijl hij zich te *Efezen* bevindt (*l*). Hij gewaagt van eene partij, welke zekeren APOLLOS volgde (*m*), hij leeft van zijner handen arbeid (*n*), en zendt TIMOTHEUS naar *Corinthen* (*o*). Slaan wij nu de *Handelingen der Apostelen* op, dan zien wij, dat dit niemand anders dan PAULUS is. PAULUS, leest men daar, heeft twee reizen naar *Corinthen* gedaan (*p*). De laatste derzelve werd van *Efezen* over *Macedonië* afgelegd (*q*). APOLLOS maakte toen te *Efezen* veel opgang (*r*) PAULUS leefde te *Corinthen* en te *Efezen* van zijner handen arbeid (*s*). PAULUS eindelijk was het, dien TIMOTHEUS, die hem vooruitgereisd was, te *Corinthen* opwachtte (*t*). — Nu is vervolgens de Schrij-

(*k*) 1 Cor. II: 1 volgg. IV: 19, 21. XVI: 5 volgg.
(*l*) 1 Cor. XVI: 8.
(*m*) 1 Cor. I: 12. III: 4.
(*n*) 1 Cor. IV: 12.
(*o*) 1 Cor. IV: 17.
(*p*) Hand. XVIII: 20.
(*q*) Hand. XX: 1.
(*r*) Hand. XVIII: 27, 28.
(*s*) Hand. XVIII: 3. XX: 34.
(*t*) Verg. EICHHORN t. a. p. bl. 162, 163.

Schrijver van den tweeden Brief aan de *Corinthiërs* in gezelschap van TIMOTHEUS (*v*). Hij verhaalt aan de Christenen, dat hij in zeer groote gevaren verkeerd heeft, doch uit dezelve gelukkig verlost geworden is (*w*). Het laatste ziet duidelijk op PAULUS. Deze was toch te *Efezen* door het oproer, hetwelk DEMETRIUS aldaar verwekt had, in groot gevaar geweest (*x*); was, na hieruit verlost te zijn, weldra naar *Macedonië* (*y*), daarop naar *Griekenland* en inzonderheid naar *Corinthen* getrokken (*z*). Van hier was hij naar *Macedonië* terug gekeerd (*a*); en op dezen weg, waar hij door TIMOTHEUS (*b*) vergezeld werd, schijnt hij den Brief geschreven te hebben. — De Schrijver van *den Brief aan de Romeinen* is voornemens naar *Romen* te reizen (*c*), maar boezemt echter zijne vrees voor de Joden uit (*d*). Ook hier ontdekken wij PAULUS

te

(*v*) 2 Cor. I: 1.
(*w*) 2 Cor. I: 3—18.
(*x*) Hand. XIX: 23 volgg.
(*y*) Hand. XX: 1.
(*z*) Hand. XX: 2.
(*a*) Hand. XX: 3.
(*b*) Hand. XX: 4.
(*c*) Rom. I: 11, 12. XVI: 23, 24.
(*d*) Rom. XV: 31.

te *Corinthen*, vanwaar hij, volgens vrij algemeen gevoelen, aan die van *Romen* geschreven heeft. Daar had hij, volgens LUCAS, het verlangen om naar *Romen* te gaan (*e*); daar bezielde hem reeds die vrees voor de Palestijnsche Joden, die hij terstond bij zijne komst te *Efezen* niet langer verzwijgen kon (*f*).

Niettegenstaande dit, meent EVANSON hier te veel zwarigheid te vinden, dan dat hij dezen Brief tot dit of een ander tijdperk van het leven van PAULUS kan brengen. Daar, volgens denzelven, het geloof der *Romeinen* door de geheele wereld gepredikt werd, en wel ten tijde, dat PAULUS in *Griekenland* verkeerde, en te *Romen* het Evangelie nog niet gepredikt had, komt dezelve, naar zijne meening, niet overeen met het verhaal van LUCAS, dat PAULUS naderhand het eerst van alle het Evangelie in die hoofdstad gepredikt heeft. Zijns bedunkens blijkt het uit dit verhaal, dat bij de komst van den Apostel te *Romen*, onder NERO, aldaar geene Christenkerk bestond, en derzelver bestaan ook niet te verwachten was, dewijl PAULUS, bijzonder uit-

(*e*) Hand. XIX: 21.
(*f*) Hand. XX: 22, 23.

uitverkoren om het Evangelie onder de Heidenen te prediken, nog niet tot *Romen* gevorderd was; als mede, dat PAULUS, te dier plaatse komende, niet anders dan Joden vond, van het Evangelie geheel en al onkundig; en eindelijk, dat deze hun bij hun ongeloof aan zijne prediking toeriep: dat hij tot de Heidenen zou gaan (*g*). — Evenwel zijn alle deze zwarigheden van zoo weinig beteekenis, dat het naauwelijks de moeite waardig zij dezelve te wederleggen. Wat betreft de aanmerking, dat het niet te verwachten was, dat te *Romen* eene Christenkerk zou bestaan hebben, dewijl PAULUS daar nog niet gepredikt had, dezelve doet niets af in een geschiedkundig onderzoek, waarbij daadzaken de bewijzen behooren te zijn. Mogen wij van onzen kant gissen, dan denken wij, dat de verspreiding des Christendoms hier en daar ook door andere plaats gehad heeft, zonder dat wij door LUCAS daarvan zijn onderrigt geworden. Uit het weinige, dat deze Geschiedschrijver hier echter meldt, ziet men inderdaad juist het tegendeel van hetgeen EVANSON voordraagt. Wij lezen toch (*h*), dat er broeders wa-

(*g*) T. a. p. bl. 238 volgg.
(*h*) Hand. XXVIII: 15.

waren die PAULUS tot de *markt van* AP-PIUS te gemoet kwamen, en hem moed inspraken. Dat deze lieden Christenen waren, toonden zij wel ligt reeds daardoor, dat zij uitgingen, om den Apostel te verwelkomen, hetwelk toch geene Joden zouden gedaan hebben. LUCAS geeft dit ook ten duidelijkste te kennen, daar hij van de Joden afzonderlijk gewaagt, en den Apostel eerst, na drie dagen te *Romen* geweest te zijn, tot dezelve predikende invoert (*i*). En, ook verre daarvan, dat deze Joden geheel onkundig waren van den aanhang der Christenen, spreken zij van denzelven als tamelijk bekend, en toonden alleen hunne nieuwsgierigheid, om derzelver gevoelens meer bijzonder te leeren kennen (*k*). Slechts ten aanzien der lotgevallen van PAULUS, en der beschuldiging, door hunne geloofsgenooten in *Judea* tegen hem ingebragt, verklaren zij hunne geheele onkunde (*l*). Dat eindelijk PAULUS, uit hoofde van het ongeloof der Joden, tot de Heidenen gaan wil (*m*), is ook niets minder, dan een be-

(*i*) Hand. XXVIII: 17.
(*k*) Hand. XXVIII: 22.
(*l*) Hand. XXVIII: 21.
(*m*) Hand. XXVIII: 28.

bewijs, dat het Evangelie te *Romen* nog geheel onbekend was gebleven. De behoefte aan de bekeering der Heidenen was te *Romen*, hoe talrijk ook reeds de Gemeente zijn mogt, nog altijd zoo dringend, dat PAULUS het als een nieuw werk beschouwen kon, zijne vlijt daaraan te besteden.

Wij komen nu tot een zwaarder stuk, tot de vereeniging namelijk van den eersten Brief aan TIMOTHEUS met de geschiedenis van PAULUS in de *Handelingen der Apostelen*. Het vroegste tijdperk, waarin men de vervaardiging van den Brief stellen kan, werd door den vermaarden VAN MOSHEIM gekozen. Volgens zijne rekening was dezelve in het jaar 57 geschreven, toen PAULUS te *Efezen* het Evangelie predikte. Doch dit gevoelen heeft niet alleen geen opgang gemaakt, maar is ook nog onlangs door EICHHORN overtuigend wederlegd geworden (*n*). Anderen hebben aan het jaar 65 de voorkeur gegeven. Zij nemen namelijk aan, dat PAULUS uit de gevangenis te *Romen* verlost zij geworden, en van daar, behalve andere plaatsen, ook *Efezen* en vervolgens *Macedonië* bezocht en TIMOTHEUS te *Efezen* achtergelaten zal hebben. Kort daar-

(*n*) T. a. p. bl. 333 volgg.

daarna, meenen zij, heeft de Apostel dezen zijnen leerling den Brief toegezonden. Doch daar dit gevoelen, gelijk wij reeds boven zagen, geene gronden van eenig belang voor zich heeft, zij het genoeg, hetzelve even aan te roeren. Veel aannemelijker is nog de gedachte, die in de laatste jaren door vele andere Geleerden omhelsd is geworden. Zij willen, namelijk, dat PAULUS op zijne reize naar *Macedoniën*, nadat hij, wegens het oproer van DEMETRIUS, uit *Efezen* vertrokken was, TIMOTHEUS ter laatstgemelde plaats achtergelaten, en dezen zijnen Brief aan hem geschreven heeft, met den last, om de Gemeente aldaar in het bijzonder te regelen, en tegen valsche Leeraren te behoeden. Met dat al heeft ook dit gevoelen tegenspraak gevonden. Heeft reeds SCHMIDT in zijne *Inleiding* de zwarigheden van hetzelve gezien, waarom hem ook de Echtheid des geheelen Briefs bedenkelijk is, SCHLEIERMACHER heeft veel meer beslissend gesproken, en dewijl hij noch dit, noch de andere gevoelens, met den loop der geschiedenis van PAULUS kon overeenbrengen, ook hierom den Brief ronduit aan PAULUS ontzegd. Tegen deze nu is vooral HUG reeds opgetreden (*o*). Evenwel is

EICH-

(*o*) T. a. p. bl. 254, 255.

EICHHORN hem niets schuldig gebleven, en heeft, na een uitvoerig onderzoek, willen vastftellen, dat de vervaardiging van den Brief in het opgegeven tijdperk van het leven van PAULUS geene plaats kan gehad hebben. Naar zijne berekening kon TIMOTHEUS, die (volgens Hand. XIX: 22. 1 Cor. IV: 17. XVI: 10.) kort voor het oproer van DEMETRIUS te *Efezen* naar *Macedoniën* en *Achajen* afgezonden was, zijnen last aldaar nog niet volvoerd hebben, noch te *Efezen* te rug gekomen zijn, *voor* dat PAULUS, na den opftand, uit die ftad vertrokken was. Want te denken, dat TIMOTHEUS zijne taak niet volkomen zal volbragt hebben, en tegen verwachting fchielijk terug gekeerd zij, is, naar zijn oordeel, eene bloote uitvlugt (*p*). Wie zal hier veel van belang tegen inbrengen? Althans, wij voor ons, gevoelen ons genoopt, om de fcherpzinnige nafporingen van dezen geleerden Man toe te juichen en te erkennen, dat PAULUS de Schrijver van den Brief niet kan zijn, wanneer men de vervaardiging daarvan op dit tijdftip moet ftellen. Doch, dat er nog wel een gefchikter tijdperk kan uitgedacht worden, heeft tot onze blijdfchap meer-

ge-

(*p*) T. 2. p. bl. 337 volgg.

gemelde *Recensent* genoegzaam bewezen. Vooreerst schrijft hij, dat men zich in de onderzoekingen over dit stuk te veel verbonden heeft aan de woorden (*q*): *Gelijk ik u vermaand heb, dat gij te Efezen zoudt blijven, als ik naar Macedoniën reisde* enz. welke zijns oordeels niet noodzakelijk medebrengen, dat de Apostel zich bij het schrijven van den Brief juist in *Macedoniën* bevond, maar zeer wel dus verklaard kunnen worden: toen ik (van *Corinthen*) naar *Macedoniën* ging (om verder naar *Aziën* over te steken, en toen ik u vooruit zond), gaf ik u in last (mij niet naar *Jeruzalem* te volgen, maar) te *Efezen* te blijven; dezen last herhaal ik bij dezen (*r*). Waarlijk, zulk eene opvatting en aanvulling behoeft ons niet te bevreemden, daar er 1 Thesf. III: 1. eene dergelijke vereischt wordt: moetende men daar, niet aan he verblijf des Apostels te *Athenen*, maar te *Corinthen* denken. En het laat zich gemakkelijk aanzien, dat zich de uitleggers van dezen Brief aan TIMOTHEUS even zoo wel door het uiterlijk voorkomen van deze woorden hebben laten misleiden, als de makers van het onderschrift *van den Brief aan de Thessaloni-*

(*q*) 1 Tim. I: 3.
(*r*) T. a. p. bl. 509.

nicensen getoond hebben, door den uiterlijken schijn der zoo even gemelde plaats, misleid geweest te zijn. Wij voegen er bij: dat de voorgedragene verklaring op verre na dat gedrongene niet heeft, van hetwelk HASELAAR getoond heeft, dat men eene andere verklaring van GREVE en PAULUS niet kan vrijspreken (*s*); zonder dat de *Recensent* zich dus aan den schijnbaren inhoud dezer woorden bindt, zoekt hij een ander tijdstip voor de vervaardiging van den Brief op. Het *resultaat* van 's mans navorschingen komt hier op neêr: dat de Brief vervaardigd is te dier tijd, toen PAULUS, na zijne reis uit *Corinthen*, over *Macedoniën*, *Philippi* en *Troas* volbragt te hebben, zich te *Mileten* bevond, en de Ouderlingen van *Efezen* aldaar bij zich had laten komen. Toen oordeelde PAULUS, volgens den *Recensent*, het nuttig, TIMOTHEUS te vermanen, om hem niet naar *Jeruzalem* te volgen, maar nog eenigen tijd te *Efezen* te blijven, zoo als hij zijnen leerling reeds belast had, toen die voor eenigen tijd *Corinthen* verliet, en naar *Macedoniën* vertrok (*t*). De veronderstelling intusschen klinkt in den eersten opslag eenig-

zins

(*s*) L. c. p. 139, 140.
(*t*) T. a. p. bl. 510.

zins vreemd, dat PAULUS, toen hij naar *Macedoniën* vertrokken was, wegens het door DEMETRIUS verwekt oproer, TIMOTHEUS mogelijk over *Efezen* en *Troas* bij zich terug verwachtte. Daar nogtans PAULUS den *eersten Brief aan de Corinthiërs* van *Efezen* afzond, kon hij met regt schrijven, dat hij TIMOTHEUS te dier plaatse te gemoet zag; alleen, zou men nog kunnen vragen: hoe kon hij bij zijn verblijf in *Macedoniën* zich nog blijven voorstellen, dat TIMOTHEUS juist over *Efezen* tot hem komen zou? Waarom verwachtte hij hem toen niet veeleer regelregt uit *Corinthen*? Doch deze vraag laat zich onzes oordeels beantwoorden door de aanmerking, dat TIMOTHEUS het vertrek des Apostels van *Efezen* nog niet vernomen, of zelf aldaar in de Gemeente, tot welke hij in de naauwste betrekking stondt, iets te verrigten hebbende, zeer gevoegelijk eenen omweg over die stad gemaakt zal hebben. Alles zamengenomen, kennen wij tot dus ver geene betere berekening dan die van gemelden *Recensent*, en schoon dezelve ook wel niet geheel zonder zwarigheden zij; komt zij ons althans waarschijnlijk genoeg voor, om ons, niettegenstaande de twijfelingen van den Heere EICHHORN, aan de Echtheid *van den eersten Brief aan* TIMOTHEUS te doen gelooven.

Wij gaan dan verder tot *den Brief aan de Efeziërs* over, volgens welken deszelfs Schrijver te *Romen* een gevangen man is (*u*), en van daar zijnen Brief met TYCHICUS zendt (*v*). De eenvoudige aanhaling van het slot der *Handelingen* (*w*) is hier, ten bewijze, dat dit op niemand beter dan op PAULUS ziet, allezins voldoende. Hetzelfde pasfen wij toe op *den Brief aan de Colosfenfen*, waarin bovendien van eenen medegevangenen ARISTARCHUS gewaagd wordt (*x*), dien wij uit de gefchiedenis van PAULUS weten, dat ook met den Apostel naar *Romen* gevoerd is geworden (*y*). Diezelfde gevangenis wordt in den Brief aan PHILÉMON gemeld (*z*), zoo ook een ARISTARCHUS, welke daar met hem arbeidde (*a*), als mede een LUCAS (*b*). Al wordt hier nu nog van den een' of anderen melding gemaakt, welke wij in de *Handelingen* niet met hem te *Romen* aantreffen, behoeft dit echter geene zwa-

(*u*) Eph. III: 1. VI: 20.
(*v*) Eph. VI: 21, 22.
(*w*) Hand. XXVIII: 30 volgg.
(*x*) Col. IV: 10.
(*y*) Hand. XXVII: 1.
(*z*) Philém. vs. 9.
(*a*) Philém. vs. 24.
(*b*) Philém. v. 24.

zwarigheid te veroorzaken, dewijl wij die perſonen zonder ſchroom in het verhaal van LUCAS inlasſchen. Wat nu den Schrijver van *den Brief aan de Philippenſen* betreft, deze verklaart: hun in perſoon, eer dat hij in de gevangenis te *Romen* geplaatst werd, het Evangelie verkondigd te hebben. Hier ontdekt men al weder niemand anders, dan PAULUS, die volgens LUCAS reeds lang te voren, eer hij naar *Romen* werd overgevoerd, bij de *Philippiërs* gepredikt heeft (*c*). Veel meer moeite heeft het gekost den tijd der vervaardiging van *den tweeden brief aan* TIMOTHEUS te bepalen. Er zijn vele Geleerden, die meenen, dat dezelve door PAULUS in de eerſte gevangenis te *Romen* geſchreven is, en wel bijkans te gelijken tijde met dien aan de *Efeziërs* (*d*); anderen houden het daarvoor, dat dezelve het laatst door hem opgeſteld is, toen hij voor de tweede maal te dier plaatſe gevangen zat (*e*). Dit gevoelen ſteunt echter op het berigt van EUSEBIUS, dat PAU-

(*c*) Hand. XVI : 12 volgg.

(*d*) *Vid. Auctt. ap.* HASELAAR l. c. p. 167. Men voege hierbij ZACHARIAE *Kurze Erklärung der Paulin. Briefe an* TIMOTH. TITUM *und* PHILÉM. ſ. 50 folgg. en HUG t. a. p. bl. 287, 288.

(*e*) *Vid. Auctor.* ibid. p. 164.

PAULUS uit zijne eerſte gevangenis verlost is, hetwelk wij boven reeds hebben aangemerkt, dat geheel onzeker is. En wij kunnen deze bepaling nog te minder goedkeuren, daar men dezen Brief met de geſchiedenis van den Apostel in zijne eerſte gevangenis zeer wel kan overbrengen, en het dus onnoodig, ja ongepast is, zich van zoodanig een hulpmiddel te bedienen. Ook de Heer EICHHORN verwerpt hetzelve daarom met alle regt (*f*); en tracht, hetgeen vreemd is, te gelijk ook die meening, dat de Brief een geſchrift uit de eerſte gevangenis is, te wederleggen; oordeelende hij, dat de omſtandigheden van dezen brieffchrijver met die van PAULUS te *Romen* niet overeenſtemmen, en dus het geſchrift aan dien Apostel behoort ontzegd te worden (*g*) Doch tegen 's mans zwarigheden is de *Recenſent* in de *Bijdragen* op zulk eene wijze opgetreden, dat zij gewis zeer veel van hare kracht verliezen (*h*). Met dat al kan ik voor mij nog niet gelooven, dat PAULUS dezen Brief in den aanvang zijner eerſte gevangenis, te gelijk met *den Brief aan de Efe-*

(*f*) T. a. p. bl 363 volgg.
(*g*) T. a. p. bl. 354 volgg.
(*h*) T. a. p. bl. 518 volgg.

Efeziërs, gefchreven en verzonden heeft, en dus *voor* dat die aan de *Colosſenſen*, PHILÉMON en de *Philippenſen* vervaardigd werden. Ik houde denzelven voor gefchreven na alle andere Brieven, en brenge dien dus tot de laatfte tijden dezer eerfte gevangenis. In de vier andere Brieven worden vrij duidelijk omftandigheden van vroeger dagen gemeld dan in dezen aan TIMOTHEUS. *Daar* zijn de uitzigten van den Schrijver nog helder en vrolijk, zoo dat hij zelfs eene op handen zijnde verlosfing verwacht (*i*), *hier* zijn die donker en treurig en moet hij zich met de hope op de kroon der heerlijkheid vertroosten (*k*); *daar* bevonden zich meer andere van zijne vrienden in zijn gezelfchap (*l*), *hier* zijn zij vertrokken, en heeft niemand hem bij zijne eerfte verantwoording bijgeftaan (*m*); *daar* is DEMAS bij hem tegenwoordig (*n*), *hier* heeft hij de tegenwoordige wereld lief gekregen, en is naar *Thesſalonica* gegaan (*o*). Het is zoo, *daar* is TIMOTHEUS bij PAULUS te *Ro-*

(*i*) Phil. III: 24. Philem. vs. 22.
(*k*) 2 Tim. IV: 6 volgg.
(*l*) Col. IV: 10. Philem. vs. 23, 24.
(*m*) 2 Tim. IV: 16.
(*n*) Col. IV: 14. Philem. vs. 24.
(*o*) 2 Tim. IV: 10.

Romen (*p*), *hier* is hij afwezig. Maar is men hierom verpligt te denken, dat TIMOTHEUS niet bij hem geweest is? Mag men niet aannemen, dat de opzigter der Efezische Gemeente weder derwaards vertrokken zij (*q*)? — Bij deze veronderstelling vervallen ook de gewigtigste zwarigheden, welke EICHHORN tegen de Echtheid van den Brief gemaakt heeft, geheel en al. Schijnt het hem vreemd, dat hier gemeld wordt, van eene verhooring des Apostels, terwijl LUCAS, die het begin zijner gevangenschap beschrijft, hiervan volstrekt stilzwijgt (*r*): deze bevreemding verdwijnt nu, wijl PAULUS, dit schrijvende, schier aan het einde van zijn leven genaderd was. Komt het hem ongepast voor, groetenissen te vinden, uit naam van EUBULUS, PUDENS, LINUS en CLAUDIA, personen, die te *Romen* woonden, en die TIMOTHEUS nimmer gezien zal hebben, daar hij nog niet te *Romen* geweest was (*s*); het is nu zeer waarschijnlijk: dat dezelve bij hem bekend

(*p*) Phil. I: 1. Col. I: 1. Philém. vs. 1.

(*q*) Ook HASELAAR (l. c. p. 169.) neemt aan, dat TIMOTHEUS nu eens bij PAULUS aanwezig, dan weder afwezig was.

(*r*) T. a. p. bl. 354, 355.

(*s*) T. a. p. bl. 360.

kend zijn, en zeer gepast, dat die hem door middel van PAULUS groeten. Oordeelt de geleerde man, het voor PAULUS zeer onongeſchikt, TIMOTHEUS tot getrouwheid te vermanen (*t*), wij houden het nu voor zeer doelmatig, dat PAULUS hem zulke opwekkingen geeft in een tijdſtip, waarin hij zelfs den dood reeds te gemoet zag, en zijn treurig lot TIMOTHEUS welligt, in deszelfs werk en dienst, zou kunnen ontmoedigen; verklaart EICHHORN eindelijk zijne bewondering over den moedeloozen toon, welken men in de andere Brieven van PAULUS, uit dezelfde gevangenis geſchreven, zoo niet aantreft (*u*), wij vinden daarin nu niets zonderlings, maar houden het voor zeer natuurlijk, daar de Apostel zijnen marteldood zeer nabij was gekomen. En, zoo doende, heeft ook de laatſte Brief, welks Echtheid wij te verdedigen hadden, alle overeenkomst met de geſchiedenis van PAULUS den Apostel. Dus behoort ook deze bij de geheele rij van Brieven, welke wij opzettelijk doorgeloopen zijn, om er de kenmerken van den waren Schrijver in te ontdekken.

De

(*t*) T. a. p. bl. 361, 362.
(*u*) T. a. p. bl. 362.

De ſlotſom is weder deze: dat niemand anders, dan PAULUS zelf de Schrijver der dertien Brieven geweest is. Ja dit blijkt niet alleen uit de waargenomene overeenkomst, maar ook uit het onduidelijke en zelfs ongemakkelijke, hetwelk men in deze Brieven beſpeurt. Allerlei gapingen zijn er in dezelve, welke men niet dan met behulp van gisſingen kan aanvullen, en gewigtige voorvallen en verrigtingen zijn er geheel in voorbijgegaan, en moet men er dus gedurig uit het verhaal van LUCAS invlechten. Waarlijk ook dit een en ander ſtrekt ten bewijze, dat niemand onder den naam van PAULUS geſchreven heeft. Had men de rol van den Apostel willen ſpelen, men zou zich inderdaad voor zulke donkerheden wel gewacht hebben. Men zou alle mogelijke behoedzaamheid, om geene voorname dingen over te ſlaan, hebben in acht genomen; en zelfs ſtijf geworden zijn, om toch maar geen den minſten ſchijn te geven, dat men ſlechts een verdichter was. Althans men zou te voorzigtig geweest zijn, om zich zoo vele wezenlijke gapingen te veroorloven.

DERDE HOOFDSTUK.

Bewijs voor de Echtheid der Brieven van PAULUS, *uit de door derzelver Schrijver gegeven verklaringen, en behandelde zaken.*

Wij komen tot het laatfte bewijs, voor de Echtheid der Brieven, die den naam van PAULUS dragen, en willen nu aantoonen, dat de verklaringen van den Schrijver zelven, en de zaken, in de Brieven vervat, ons volftrekt de gedachte op niemand anders, dan op PAULUS, kunnen doen vallen.

Inderdaad: alle dragen den naam van PAULUS, als van derzelver vervaardiger, aan het hoofd. In verfcheidene derzelve komt 's Mans naam bij herhaling voor (*v*). In fommige wordt uitdrukkelijk gezegd, dat hij die met eigen hand gefchreven had (*w*), of is

(*v*) 1 Cor. I: 3*b*, 14. Gal. V: 2. Eph. III: 1. Col. I: 23. 1 Thesf. II: 18. Philém. vs. 9.

(*w*) Gal. VI: 11. Philém. vs. 19. 1 Cor. XVI: 21. Col. IV: 18.

is ook de eigene naamteekening des Apostels onder aan dezelve geplaatst (*x*). — Ik weet wel, de Heer EICHHORN geeft aan deze uitdrukkelijke verklaringen van PAULUS, ten opzigte van de Brieven aan TIMOTHEUS en TITUS in het bijzonder, weinig gehoor. Hij doet ook die benaming als verdicht voorkomen, en beroept zich op de gewoonte der ouden, welke vele zamenspraken en brieven, op naam van de Socratici en andere Wijsgeeren, uitgaven (*y*). Doch te regt geeft de meergemelde *Recensent* ten antwoord: dat er in deze vergelijking twee voorname dingen uit het oog verloren zijn. „ Genomen toch," schrijft hij (*z*), „ dat „ de drie herderlijke Brieven door iemand „ op den naam van PAULUS verdicht zijn, „ zoodanig een heeft dan een geheel ander „ doel gehad, dan men aan de Grieken kan „ toeschrijven. Deze toch plaatsten den „ naam van *Socrates* en andere groote mannen geenszins aan het hoofd hunner werken; deze voerden hunne Wijsgeeren in „ dezelve geenszins sprekende in, om daardoor een bedrog in de wereld te brengen.

„ Zij

(*x*) 2 Thesf. III: 17.
(*y*) T. a. p. bl. 389.
(*z*) T. a. p. bl. 553.

„ Zij hadden allen ten oogmerk, om aan
„ hunne voortbrengſelen ſieraad en waarde te
„ ſchenken; maar waren er verre af, om,
„ hetgeen zij żelve geſchreven hadden, voor
„ opſtellen van anderen te willen doen door-
„ gaan." En een weinig verder zegt hij (*a*):
„ Bovendien moeten wij aanmerken, dat,
„ dit volk met de Hebreeuwen volſtrekt
„ niet kan vergeleken worden. Het is zoo:
„ zij zagen het als eene wezenlijke ſchoon-
„ heid aan, dat hunne boeken met de titels
„ hunner ſedert jaren of eeuwen beroemde
„ Wijsgeeren pronkten, en deze in dezelve
„ ſprekende ingevoerd wierden. En wie
„ zal zulks berispen? Wie zal ontkennen,
„ dat wij aan dit gebruik de heerlijkſte Brie-
„ ven en geſprekken, die wij nog met ver-
„ rukking lezen, te danken hebben? Maar
„ wie zal daarom beweren, dat dit gebruik
„ bij de Hebreeuwen hebbe plaats gehad?
„ Wij weten wel, dat men onder dezelve
„ ſommige Boekén, inzonderheid Psalmen,
„ naar groote mannen der oudheid benoemd
„ heeft, ſchoon zij in later tijd opgeſteld
„ waren. Maar men kan nooit bewijzen,
„ dat zulks, zoo als onder de Grieken en
„ Romeinen, algemeen bekend, ja door den
„ Op-

(*a*) T. a. p. bl. 554.

„ Opsteller zelven niet ontveinsd geweest, en „ nogtans tot eere gerekend geworden is." Inderdaad, de waarheid van deze opmerking is zoo onloochenbaar, dat niemand het, mijns oordeels, hier met EICHHORN houden kan. Te minder zal men dit nog, wanneer men denkt, dat zelfs de naam van dezen Apostel tot zoodanig een doel nooit zou gebruikt geweest zijn. Ook hadden de Leeraars der Kerk geene reden, van deze Brieven, als van die van PAULUS, te gewagen, wanneer zij van het tegendeel wezenlijk kennis droegen. Wij moeten dit hier ook niet vergeten: mogt men al eens op den inval gekomen zijn, de hoofdgedachte van dezen Apostel in den vorm van *Brieven* te beschrijven en uit te breiden, men zou aan zijn werk veel liever den naam van JACOBUS of PETRUS, dan van PAULUS gegeven hebben. Wij zeggen dit met te meer vertrouwen, daar, zoo al bedrog met dezen naam gespeeld is, zulks reeds in de vroegste tijden, toen PAULUS nog vele vijanden had, heeft moeten geschieden.

Behalve dit zijn de zaken, waarover in deze Brieven gehandeld wordt, ook nog van dien aard, dat men aan zoodanig eenen verdichting niet denken kan, zonder in onge-

rijmd-

blindheid te vervallen. *Zoo* is in fommige Brieven de hoofdzaak beftrijding van wanbegrippen, nopens de waarneming der Mozaïfche Wet, en aankanting tegen den grooten invloed, welke de Joden op de Christenen maakten; gelijk men ziet in *de Brieven aan de Romeinen en Galatiërs*. Nu is het intusfchen, volgens eene zeer gegronde gedachte van PALEY (*b*), te gelooven, dat deze wanbegrippen zeer fchielijk zullen verflaauwd zijn, nadat *Jeruzalem*, de tempel, als mede alles wat tot de voortdurende waarneming der Joodfche *Ceremoniën* behoorde, was vernietigd geworden. Maar hoe kon het dan immer, na of omtrent dien tijd, iemand in de gedachte vallen, nog over een gefchil, hetwelk reeds begon te verflijten, zelfs met die warmte en dat belang te fchrijven, als of hetzelve nog overal ten levendigfte gaande was? Wat kon iemand buitendien ooit bewogen hebben, om niet alleen den naam van PAULUS te gebruiken, maar ook vele van 's Mans perfoonlijke omftandigheden daar in te lasfchen, in aanmerking genomen, dat PAULUS, juist om zijne prediking van vrijheid, bij alle Joden en Joodschgezinden geweldig gehaat was? — In andere

(*b*) T. a. p. bl. 129. volgg.

re *Brieven* weder, zoo als die aan de *Corinthiërs*, aan TIMOTHEUS en TITUS, is het voorfchrijven van fchikkingen tot eene gepaste uitoefening en regeling van de onderlinge Godsdienstige bijeenkomften, eene der voorname zaken. Dit gefchiedt op zulk eene wijze, als of er nog bijkans geene regelen en bepalingen onder de Gemeente, tot wier nut die Brieven ingerigt waren, beftonden. En evenwel is het met alle reden te denken, dat het daaraan reeds ten tijde van PAULUS, althans in de voornaamfte Gemeenten, niet ontbroken heeft. Doch: hoe ongeloofelijk wordt het dan, dat men het, na den dood diens Apostels, voor noodig heeft kunnen houden, Brieven onder deszelfs naam te verdichten, en daarin de allereerfte en dringendfte verordeningen in de Kerk voor te fchrijven! — Even weinig als hier, laat zich ook de verdichting begrijpen, waar de Schrijver zijn gezag tegen minachting tracht te verdedigen of te behoeden, zoo als men in de Brieven aan *de Corinthiërs* en *Galatiërs* ziet. Hoe toch zou het in menfchen, die de hoofdleer van PAULUS op zijnen naam wilden voordragen, kunnen zijn opgekomen, een groot deel van den Brief aan de handhaving van de waardigheid des Apostels te befteden? Zouden zij die

niet

niet veeleer als algemeen geëerbiedigd gerekend en van dezelve gebruik gemaakt hebben, om het leerſtelſel van dezen hunnen hooggeachten Meester overal ingang te doen vinden? — Somtijds verder zijn de hoofdzaken zelve in de Brieven weder geheel vreemd van het plan van eenen verdichter, die de hoofdgedachten van PAULUS zou beſchrijven. Men zie dit in den Brief aan PHILÉMON. Een weggeloopen Slaaf wordt met denzelven tot zijnen meester te rug gezonden, om zoo bij deze weder een gunſtig onthaal te bekomen. Deze gelegenheid zou uitgedacht zijn, om de leer van PAULUS te kunnen voordragen! Van deze zoo ſchrale gelegenheid zou ook nog zelfs zoo weinig partij getrokken zijn, dat er zelfs geene enkele leerſtellige of zedelijke waarheid aangeroerd wierd! Waarlijk hij, die hier aan eenen anderen Schrijver dan aan PAULUS denkt, moet wel tot de buitenſporigſte twijfelzucht vervallen zijn. — Gaan wij al verder de zaken, in de Brieven vervat, na, dan merken wij op, dat er Brieven zijn, welke een antwoord op andere bevatten, en zoo ingerigt zijn, dat zij niet wel van eenen verdichter hunnen oorſprong kunnen hebben. Zoo behelst *de eerſten Brief aan de Corinthiërs* eene beantwoording op eenen Brief, welken

de Gemeente aan den Schrijver gezonden had, en heeft daarom ten oogmerk, om aan hare aanvragen en bedenkingen te voldoen (*c*). De andere Brief heeft zigtbaar betrekking op dezen eersten. De Schrijver zoekt den strengen toon, welken hij in den vorigen gevoerd had, weder te verzachten. Had hij, federt het schrijven van dien Brief, bij sommigen onder die Gemeente verbetering opgemerkt, hij zoekt hen nu te troosten, en hun zijne smart te betuigen, dat hij hen op zulk een' scherpe wijze tot betere gezindheid had moeten bewegen. Aan wien mag men hier weder anders denken, dan alleen aan PAULUS? Of kon ooit een verdichter het zoo hebben laten voorkomen, dat eerst de *Corinthiërs* aan PAULUS geschreven, en van hem daarop zulk een antwoord ontvangen hebben? Zou zulk een in den eersten Brief een' scherpen toon gevoerd, en dien in den tweeden verzacht hebben? Doch wij willen hier niet langer vragen, maar moeten almede een dergelijk oordeel vellen over *den tweeden Brief aan de Thessalonicensen.* Dezelve behelst eene waarschuwing, omtrent eenen anderen Brief, welke niemand, dan alleen PAULUS, heeft kunnen geven; hoe

(*c*) 1 Cor. VII: 1 volgg.

hoe men de bekende woorden, waarmede dezelve uitgedrukt is (*d*), ook moge verstaan, wordt er toch, zoo als sommigen willen, door aangeduid, dat de *Thessalonicensen* de uitdrukkingen, over de komst van CHRISTUS, die hij in den eersten Brief gebezigd had, niet verkeerdelijk moesten opvatten, noch zich daardoor laten bevreesd maken: wie kon dan meer, dan PAULUS zelf, opgewektheid gevoelen, om dezen tweeden te schrijven, en zijne eigene meening nader te verklaren? Vat men die woorden met vele anderen zoo op, dat dezelve tegen eenen op naam van PAULUS uitgegeven Brief gekant zijn, hoe kon dan een verdichter zoo buitensporig lomp geweest zijn, om door het gewagen van zulk een bedrog zijne lezers op het vermoeden te brengen, dat deze zijn Brief zelf een verdicht stuk was?

En zoo komen wij van zelven nog op de gedachte van vele bijzonderheden in deze Brieven van PAULUS, waarvan een verdichter gewisselijk zou gezwegen hebben. — Reeds het bevel, dat een Brief terstond voorgelezen of rondgezonden moest worden

(*d*) 2 Thess. II: 2.

den (*e*), bragt den bedrieger in het grootste gevaar, om ontdekt te worden, en zou dus nooit uit de pen van zoo iemand gevloeid zijn. Ik weet wel, dat in den gewaanden Brief van PAULUS aan de *Laodicenſen* ook vermaand wordt, om denzelven te laten lezen aan de *Colosſenſen* (*f*), maar het is tevens bekend, dat dit ſtuk in een' tijd werd opgeſteld, toen het weinig gevaar meer liep, dat de verdichting zich aan elken lezer zou verraden. Met de Brieven, die nu nog voor die van PAULUS geacht worden, was het een geheel ander geval: daar zij nog in die jaren moesten zijn in de wereld geſtooten, waarin derzelver onechtheid niet anders kon verborgen blijven, dan daardoor, dat zoo weinige menſchen, als maar eenigzins mogelijk was, dezelve te zien kregen. — Niet minder opmerkelijk is het, dat weder op andere plaatſen van de verkeerde handelwijze van PAULUS geſproken wordt. Immers was het van eenen leerling des Apostels, welke door Brieven deszelfs leer voortplanten, of zijnen naam vereeuwigen wilde, met alle waarſchijnlijkheid te verwachten, dat hij zich,

(*e*) 1 Theſſ. V: 27. Col. IV: 16. Verg. PALEY t. a. p. bl. 254.

(*f*) FABRICII *Cod. Apocr. N. T.* Tom. II. p. 877.

zich, zoo veel mogelijk, hoeden zou, om iets van zijnen leermeester te melden, hetwelk eenige berisping verdiende. Integendeel laat het zich zelfs denken, dat zoo iemand de vlekken, welken dien meester ontsierden zou verborgen, en deszelfs deugden in het helderste licht gesteld hebben. Hoe vereffenen wij het dan, zoo hier van PAULUS verklaard wordt, dat hij de minste der Apostelen was (*g*), daar hij te voren een groot zondaar geweest was, en de Christenen met bitteren haat vervolgd had (*h*)? Ja, hoe brengen wij het overeen, dat een verdichter PAULUS laat schrijven, dat hij nog door zijne zonden een ellendig mensch was (*i*)?

Besluiten wij met het opnoemen van eenige kleinigheden, welke allerwege in de Brieven voor derzelver Echtheid pleiten. Van dien aard is in *den eersten Brief aan de Corinthiërs* het verzoek, om het huisgezin van STEPHANAS alle achting te betoonen (*k*); van dien aard de raad van PAULUS aan TIMOTHEUS: *drink niet langer wa-*

(*g*) 1 Cor. XV: 9.
(*h*) 1 Tim. I: 15. Gal. I: 13. Phil. III: 6.
(*i*) Rom. VII: 14 volgg.
(*k*) 1 Cor. XVI: 15.

water [*alleen*], *maar gebruik een weinig wijn, om uwe maag en menigvuldige zwakheden* (*l*); van dien aard zijn ook de woorden: *den reismantel, dien ik te Troas bij* CARPUS *gelaten heb, breng mede, als gij komt, en de Boeken, inzonderheid de Parkementen* (*m*). Zoo vinden wij ook in den Brief van TITUS (*n*): *geleid* ZENAS *den wetgeleerden en* APOLLOS *zorgvuldig, opdat hun niets ontbreke.* In dien aan PHILÉMON (*o*): *bereid mij ook te gelijk eene herberg.* Alle deze trekken, welker getal wij nog zeer zouden kunnen vermenigvuldigen, kunnen volstrekt niet afkomstig zijn van iemand, die de hoofdgedachten van PAULUS onder zijnen naam op het papier bragt. — Beweerde iemand, dat het invlechten van zoodanige bijzonderheden een listige vond geweest was, om er des te beter den schijn van echtheid aan te geven; wilde men zelfs niet alleen, dat een verdichter op het denkbeeld kon gekomen zijn, om zulke niets beduidende kleinigheden, waarin hij evenwel zoo gemakkelijk kon mistasten, tot sieraad te ge-

(*l*) 1 Tim. V: 23.
(*m*) 2 Tim. IV: 13.
(*n*) Tit. III: 13.
(*o*) Philém vs. 22.

gebruiken; maar vond men er ook niets ongeloofelijks in, dat hij, door zijne kunstige manier van inlasſching, daar aan, geheel het voorkomen zou gegeven hebben, als of zij louter toevallig waren: wij voor ons zouden dan geene verdere poging doen, om zoo iemand te overtuigen. Voor het overige leert ons de verdichte Brief van PAULUS aan de *Laodicenſen* geheel iets anders: wordende daarin alle perſoonlijke berigten en bijzonderheden voorzigtig genoeg verzwegen. — Inwendige en uitwendige bewijzen vereenigen zich dus, om ons te verſterken in de waarheid van het betoog, hetwelk wij op ons genomen hadden. Wij meenen dus gerust te mogen vastſtellen: dat de Brieven van PAULUS, zoo als die in de Schriften des Nieuwen Verbonds voorhanden zijn, door hemzelven vervaardigd zijn, en dus niet moeten aangemerkt worden, als alleen de hoofdgedachten van den Apostel behelzende, welke door anderen, ons onbekenden, zouden uitgebreid en beſchreven zijn.

VERHANDELINGEN

VOOR HET JAAR

MDCCCXIX.

NIEUWE VERHANDELINGEN

VAN HET

GENOOTSCHAP

TOT VERDEDIGING VAN DEN

CHRISTELIJKEN GODSDIENST,

TEGEN DESZELFS HEDENDAAGSCHE

BESTRIJDERS.

VOOR HET JAAR 1819.

in 's GRAVENHAGE *bij*

ERVE J. THIERRY EN C. MENSING EN ZOON.

MDCCCXX.

Uitgegeven na voorgaande Viſitatie en Ap-
probatie der Theologiſche Faculteit va
's Lands Hooge School te Leyden.

LEYDEN,
den 28 *Junij* 1820.

L. SURINGAR
Fac. Theol. h. t. Decanus.

PROGRAMMA

Voor het Jaar 1819.

Het Genootſchap *tot verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagſche Beſtrijders*, opgerigt te *'s Gravenhage*, heeft deszelfs Algemeene Vergadering gehouden op Donderdag den 9 September 1819, in welke de Aanſpraak is gedaan door den Hoogleeraar JOANNES VAN VOORST, over *de ſteeds voortdurende behoefte van regte Bijbelkennis, bij alle in dezen tijd voor het Christendom gunstig geoordeelde verſchijnſelen.*

Waarna de Secretaris het navolgend verſlag heeft gedaan over de uitgeſchrevene vragen:

I. Dat op de gevraagde *handhaving van de Leer eener bijzondere, in het bestuur der wereld, en der onderscheidene lotgevallen der menschen zigtbare Goddelijke Voorzienigheid, opgehelderd door voorbeelden van vroeger en later tijd, inzonderheid uit de Nederlandsche Geschiedenis*, geene voldoende Antwoorden zijn ingekomen.

II. Dat op de Vraag, vorderende *eene beknopte, en naar de algemeene vatbaarheid ingerigte verklaring der uitspraak van* PAULUS 2 *Tim.* III: 16. *zoo veel betreft den hoogen oorsprong der Heilige Schriften, en eene, in overeenstemming van de algemeene Bijbelsche Leer, daarop gegronde opheldering van de wijze, waarop men zich de* INGEVING DER HEILIGE SCHRIFTEN *moet voorstellen*, onder andere is ingekomen eene Verhandeling ten zinspreuk hebbende: *Het woord der prediking, niet eenes menschen woord, maar, (gelijk het waarlijk is), Gods Woord*, PAULUS 1 Thesf. II: 13. — welke, schoon niet in allen opzigte aan het verlangen des Genootschaps beantwoord hebbende, echter geoordeeld is zoo veel goeds

te behelzen, dat men dezelve waardig heeft geacht, uittegeven, en, wanneer de Schrijver goedvindt zich bekend te maken, hem met eenen Zilveren Eereprijs te bekroonen.

III. Dat op de gevraagde *vergelijking der Wonderwerken van* ELIA *en* ELIZA, *met die, welke de Heer* JESUS *verrigt heeft, ter bevestiging van de waarheid der eerste, en de meerdere voortreffelijkheid der laatste*, zijn ingekomen vijf Verhandelingen met de volgende Zinspreuken: 1.) *Qui bene discernit, bene docet* —— 2.) Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔργῳ, Luc. XXIV: 19. —— 3.) *Hem* (JESUS) *zij de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid!* Openb. I: 6. — 4.) ELIAS *erat sacerdos magnus, atque propheta, habitator solitudinis, fide plenus, devotione summus, in laboribus fortis, industria solers, excellenti ingenio praeditus, in exercitatione disciplinae rectus, in sancta meditatione assiduus, metuque mortis intrepidus.* ISIDOR. PELUS. lib. *de ortu et interitu prophetarum.* C. 35. — en 5.) *Deze zijn geschreven, opdat gij geloovet,*

 dat

dat JESUS *is de* CHRISTUS, *de Zoon Gods, en opdat gij geloovende het leven hebt in zijnen naam.* JOHANNES. — van welken N. 4, tot Zinfpreuk hebbende: ELIAS *erat sacerdos magnus etc.* waardig is geoordeeld uitgegeven en met den Gouden Eereprijs bekroond te worden; — waarvan bij de opening van het daarbij gevoegd billet bleek de Schrijver te zijn de Wel Eerw. Heer S. MUNTENDAM, Predikant te *Enkhuizen.*

IV. Dat op de Vraag: *Of er algemeene en zekere gronden der Wijsbegeerte zijn, die ons verpligten zouden, om zoodanige onmiddelijke en bovennatuurlijke tusschenkomsten der Voorzienigheid te ontkennen, als er, volgens de letterlijke verklaring der heilige Schriften, in vroegere eeuwen hebben plaats gehad:* een antwoord is ingekomen met de Zinspreuk: *Indien iemand op dit fondament bouwt goud, zilver, kostelijke steenen, hout, hooi, stoppelen; een iegelijks werk zal openbaar worden, want de dag zal het verklaren, dewijl het door vuur beproefd wordt; zoo iemands werk blijft, die zal loon ontvangen; zoo iemands werk*

werk verbrand zal worden, die zal ſchade lijden: — hetwelk wel vele goede aanmerkingen behelsde, doch echter ter beantwoording der Vrage niet voldoende is geoordeeld, blijvende deze Vraag ter beantwoording voor eenen onbepaalden tijd opengeſteld.

V. Dat op de Vraag: *Of men in de verklaring der heilige Schriften, over het algemeen, op dezelfde wijze moet te werk gaan, als bij andere Schrijvers; en of er, des niet te min, nog bijzondere regels bij dezelve zijn in acht te nemen?* twee Antwoorden zijn ingekomen, — de eene met de Zinſpreuk: *Als tot verſtandigen ſpreek ik, oordeelt gij hetgeen ik zegge*, — de andere met de Zinſpreuk: *Quis: scopus: impellens: ſedes: tempusque: locusque: et modus: haec ſeptem attendito lector*, G. — doch welke beide te oppervlakkig bewerkt zijn geoordeeld, waarom aan geen van beiden de uitgeloofde Eereprijs heeft kunnen toegewezen worden.

VI. Dat op de Vraag: *In hoe ver kan en moet men zich in de uitlegging der heilige Schrift, en in de verklaring en ver-*

dediging van Christelijke Leerſtellingen, bedienen van wijsgeerige Grondbeginſelen, geene antwoorden zijn ingekomen.

VII. Dat eindelijk ook nog over de Vraag, in de Programmata van 1814 en 1816 vermeld, en voor eenen onbepaalden tijd open geſteld, betreffende *het gewigt van het getuigenis of ſtilzwijgen der Kerkvaders en andere Schrijvers in de vier eerſte eeuwen, bij de verdediging der echtheid van betwiste Bijbelboeken en Bijbelplaatſen* — is ingekomen eene Verhandeling met de Zinſpreuk: *Si quid novisti rectius istis, candidus imperti; ſi non, his utere mecum.* HORATIUS. doch over welke nog geen uitſpraak heeft kunnen geſchieden.

Het Genootſchap noodigt op nieuw alle kundige Voorſtanders van waarheid en Godsvrucht, met aanbieding eener *Gouden Medaille*, of *twee honderd vijftig guldens*, om

I. In te leveren voor 1 Maart 1821 eene Geſchiedkundige opgave van *den wisſelenden gang der, ſedert ruim eene halve eeuw, in het werk geſtelde pogingen, om nieuwe theorien over de Chris*

Christelijke Leer en de grondslagen, waarop dezelve rust, in omloop te brengen, met aanwijzing van de resultaten, welke daaruit ten voordeele van het ware Christendom zijn af te leiden.

En

II. voor den 1 December 1820 eene beantwoording der Vraag: *In hoe ver kan men zich, in de beoordeeling van de Echtheid en Geloofwaardigheid der Historische Boeken des Nieuwen Verbonds, op inwendige kenmerken beroepen?*

Voorts verwacht het Genootschap, behalve op de voor eenen onbepaalden tijd openstaande Vragen, nog, volgens het Programma des vorigen jaars,

voor den 1 November 1819:

Eene beknopte en met Uitlegkundige gronden gestaafde opgave van de Christelijke Geloofs- en Zedeleer, volgens het EVANGELIE VAN JOANNES.

voor den 1 Februarij 1820:

Antwoord op de Vraag: *Kan en mag de*

redelijke overtuiging van de waarheid en goddelijkheid van het Christendom, en van den zin en zamenhang der onderſcheidene uitſpraken van JESUS *en de Apostelen, afhangen van een inwendig Godsdienstig en Zedelijk gevoel? zoo ja, hoedanig vermogen kan men dan zoodanig gevoel toeſtaan op die overtuiging?*

voor den 1 Maart 1820:

Antwoord op de Vraag: *Welke middelen moeten meest geſchikt gerekend worden, om den Christelijken Godsdienst toegang tot de aanhangers van* MUHAMMED *te doen verkrijgen, de vooroordeelen en tegenwerking tegen deszelfs grondleeringen en voorſchriften te overwinnen, en alzoo de aanneming van het Christendom, met de heilrijkſte gevolgen, bij dezelve te bevorderen?*

En voor den 1 April 1820:

Op de Vraag: *Is er in de Historiſche en Profetiſche Schriften des Ouden Verbonds zoodanige zamenhang te ontdekken, dat daaruit eene bijzondere Goddelijke leiding, waardoor derzelver verſchil-*

schillende Schrijvers bestuurd zijn, klaarblijkelijk kan aangewezen worden?

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, worden verzocht, hunne *Namen* niet bij de Verhandelingen te stellen, maar dezelve met eene Spreuk te onderschrijven, en er bij te voegen een *verzegeld Briefje*, dezelfde Spreuk tot opschrift hebbende, waarin hunne Namen en Woonplaatsen gemeld zijn; voorts zich der *kortheid* en *klaarheid* te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen, in *leesbaar schrift*, liefst in de Nederduitsche en Latijnsche, en des noods in de Hoogduitsche Taal, met Romeinsche Letters, (nadien het met Hoogduitsche karakters en onduidelijk geschrevene niet in aanmerking gebragt wordt), *vrachtvrij*, en, zoo veel mogelijk, met eene bij het Genootschap onbekende hand geschreven, te zenden aan den *Secretaris des Genootschaps* THOMAS HOOG, *Predikant te Rotterdam*, en zich te schikken naar de voorwaarden, in vorige Programmata opgegeven.

Het Genootschap herinnert de meermalen herhaalde waarschouwing, in vorige Programmata gedaan, dat men zijne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlijk, noch in een

ander werk zal mogen uitgeven, zonder bewilliging dezer Maatſchappij.

Het Genootſchap behoudt aan zich het regt, om, naar goedvinden, en ten algemeenen nutte, gebruik te maken van alle de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, ſchoon er de Prijs niet aan is toegewezen, geheel of ten deele gemeen te maken, 't zij alleen met bijvoeging der Zinſpreuken, door de Schrijvers gebruikt, 't zij ook met uitdrukking van hunne Namen, indien zij, daartoe verzocht wordende, dezelve gelieven te openbaren.

AANSPRAAK

OVER

DE STEEDS VOORTDURENDE BEHOEFTE VAN REGTE BIJBELKENNIS, BIJ ALLE IN DEZEN TIJD VOOR HET CHRISTENDOM GUNSTIG GEOORDEELDE VERSCHIJNSELEN.

Gedaan in de Algemeene Vergadering, *den* IX *September* 1819.

DOOR

JOANNES VAN VOORST.

AANSPRAAK.

ZEER GEËERDE TOEHOORDERS,

Bijbellezing, *Bijbeloefening*, *Bijbelverspreiding*, zijn woorden, die thans, meer dan immer, aan de orde van den dag zijn, en de zaak zelve, die er door aangeprezen en aanbevolen wordt, kan niemand onzer onverschillig zijn. Denken wij er ernstig over na, herinneren wij er ons bij de groote gebeurtenissen, die wij beleefd hebben in de laatst verloopene jaren, en vergelijken wij met dit alles den tegenwoordigen staat van zaken, met opzicht tot den Godsdienst en het Christendom in Europa en andere wereldoorden, waar het licht der Goddelijke Openbaring is doorgedrongen, en aan den

den eenigen waren God en Jesus Christus Godsdienstige hulde wordt toegebragt, dan doet zich van alle kanten ruime gelegenheid op tot opmerkingen van verschillenden aard, die nog zeer veel te wenschen overlaten, en vinden wij gepasten aandrang tot meerdere en betere behartiging van de belangen van het Christendom, en al het geen bevorderlijk is aan deszelfs meest gewenschten bloei en luister.

Het kwam mij voor de spreekbeurt in deze Vergadering, weder op mij gevallen, niet ongeschikt voor, eene van deze door mij van tijd tot tijd gemaakte opmerkingen mede te deelen, en met de belangen van ons Genootschap in verband te brengen. Zij betreft *de steeds voortdurende behoefte van regte Bijbelkennis.* Deze is, mijns inziens, bij de groote en algemeen geworden geestdrift voor Bijbelverspreiding, en daarmede gepaarde aanprijzing van Bijbellezing en Bijbeloefening, en *bij alle* andere *in dezen tijd*

tijd voor het Christendom gunstig geoordeelde verſchijnſelen, nog ſteeds een der voornaamſte behoeften: ziedaar het onderwerp, waarop ik uwe aandacht te dezer ure uitnoodige, hetgeen ik durve vertrouwen, dat niemand Uwer voor het doel onzer tegenwoordige zamenkomst geheel ongepast zal oordeelen.

Ik begin met voor uw oog het tafereel op te hangen van den ſtaat van zaken voor den Christelijken Godsdienst, in de tijden, welke wij beleven.

Men moet bekennen, dat het er nog verre af is, dat het Christendom, in alle landen, bij alle volken is aangenomen. Eene verbazende menigte, verre het grootſte gedeelte van de bewoners der aarde, kent tot hiertoe noch den Heer des hemels en der aarde, noch den Zaligmaker der wereld, of blijft althans van de verlichting des Euangeliums van Jeſus Christus verwijderd. Wij weten echter, dat het Christendom bij alle meest beſchaaf-

ſchaafde volken, in alle werelddeelen, binnen en buiten Europa, niet alleen ſedert lang bekend, maar ook bij deze allen nog ſteeds in achting en eere is, onder geleerden en ongeleerden, aanzienelijken en geringen, en dat, in geheel Europa, de Christelijke Godsdienst de Godsdienst is van alle Vorſten, de Godsdienst, dien zij openlijk belijden, voorſtaan en beſchermen. En als wij op de teekenen der tijden, met bedaarde opmerkzaamheid, achtgeven, kan men zich niet ontdoen van het opbeurend vermoeden, dat meer dan immer de weg wordt gebaand tot de langgewenschte, en op grond van oude Godſpraken niet twijfelachtige toetreding van alle volken tot den eerdienst van den grooten Wereldſchepper, en de gemeenſchappelijke erkentenis van Jeſus Christus voor hunnen eenigen Heer.

Hetgeen, in vroegere dagen, van de zestiende eeuw af, ſlechts hier en daar door kleine Genootſchappen, en niet altijd uit zuivere grondbeginſelen,

ter

ter verſpreiding van het Christendom onder Heidenſche volken, en tot bekeering der Israëliten werd ondernomen, had tot hiertoe, alles zamengenomen, zeer geringe uitwerking. Door de meeste afgevaardigden werd meer de verbreiding van Kerkelijke begrippen en Kerkelijk gezag, dan die van de echte, voor ieder mensch, ten allen tijde, hoogst belangrijke Leer van Jeſus, en der Bijbelſchriften zelven, bedoeld, en veelal door ongepaste middelen, en, om niets ergers te noemen, ook wel door vroom bedrog bevorderd; door anderen, hoe edeldenkend anders en welgezind, zoo als bij voorbeeld door de eerwaardige Broeder-Gemeente, werd wel eens te weinig op beſchaving en verlichting toegelegd, om van de ijverig aangeprezene en bijkans opgedrongene hulde aan Jeſus, en van de eerbiedenis zijner verdienſten en inſtellingen zeer veel wezenlijk en duurzaam heil te verwachten.

Sedert ettelijke jaren is over deze

groote zaak ernſtiger nagedacht, en wordt wijd en zijd, op het voetſpoor van het Engelſche en Buitenlandſche Zendeling-Genootſchap, van tijd tot tijd veel arbeid beſteed, om aan dit veelomvattend werk eene betere en verder uitgeſtrekte richting te geven; en wie onzer verheugt zich niet over de hooge goedkeuring des Hemels, waarmede men de overeenſtemmende beraadſlagingen en ondernemingen der vele Zendeling-Genootſchappen aanvankelijk bekroond ziet?

Een ander bij uitnemendheid merkwaardig verſchijnſel, dat, ſedert kort, de algemeene aandacht heeft na zich getrokken, zou, onder den Goddelijken zegen, hieraan vervolgens zeer veel kunnen toebrengen. Gij bemerkt, dat ik het oog hebbe op de wonderbare zamenſtemming en zamenwerking, om den Bijbel meer onder de menſchen te verſpreiden, die, even als de nieuwe wijd en zijd aangegane verbindtenisſen voor het Zendelingwerk, uit het Groot-Brittanniſche

Rijk,

Rijk, door hetwelk ook zoo vele andere voortreffelijke en belangrijke inrichtingen zijn tot ſtand gekomen, op het vaste land is overgebragt, en, inzonderheid na de gezegende omwenteling van het Burgerlijk Beſtuur in Europa, zoo wel buiten als binnen dit werelddeel zoo veel bijval gevonden heeft. Het is eene bekende zaak, dat, in meest alle door het Christendom bevoorrechte landen, grootere en kleinere Bijbel-Genootſchappen gevestigd, en door dezelve reeds vele duizenden, ja honderdduizenden Bijbels en gedeelten derzelven, in allerlei talen, allerwege verbreid, en met onbeſchrijfelijke geestdrift gins en elders ontvangen zijn; eene onderneming, waarvan men zich des te meer goeds mag voorſtellen, omdat, door den herſtelden vrede, de gemeenſchap der meeste volken met elkanderen, meer dan te voren, bevorderd, en, door de vrije zeevaart en den onbelemmerden handel, de toegang tot alle wereldoorden, ook tot de verſte

landen, meer geopend en meer gemakkelijk gemaakt is. Hoe aanmerkenswaardig is inzonderheid dit verschijnsel, nademaal Christenen van allerlei rangen en standen zich alom in die Genootschappen begeven, en vele Vorsten en Volksbestuurders, ook de allermagtigste, er de bescherming en begunstiging van op zich genomen hebben, en derzelver heilrijke bedoelingen op velerlei wijzen krachtig voorstaan en bevorderen? Eene medewerking, waarvan men zich, naar het uiterlijk aanzien, des te meer goeds mag voorstellen, dewijl het Engelsche Gouvernement, 't welk zich aan het hoofd geplaatst heeft, thans, meer dan eenig ander, in betrekking staat met alle landen, en een Vorst zoo welwillend als vermogend, een ALEXANDER, aan wien zoo verbazend vele en velerlei verre afgelegene, grootendeels nog weinig beschaafde volken, onderworpen zijn, zich, ook van dezen kant, de zaak der menschheid met onvergelijkelijke groot-

grootmoedigheid heeft aangetrokken.

Hiernevens bestaat er, sedert vier jaren, eene overeenkomst tusschen drie der voornaamste Europische Vorsten en vele anderen, die zich naderhand hierin met hen verbroederd hebben; een Verbond, zoo als nimmer werd aangegaan, dat, volgens de openbare, voor het oog der gansche wereld plegtig afgelegde verklaring en verzekering dier Vorsten zelven, geen ander doel heeft, dan hun onwrikbaar besluit aan den dag te leggen, om, zoo in het bestuur hunner eigene Staten, als in hunne staatkundige betrekkingen tot alle andere Regeringen, alleen de voorschriften van den Christelijken Godsdienst, als regelmaat van hun gedrag te volgen, zich omtrent hunne onderdanen als huisvaders aan te merken, en elkanderen als broeders te beschouwen, die te zamen met hunne volken een gedeelte der Christen-natie uitmaken, die geen ander Souverein heeft, dan Hem, wien alleen alle magt in eigendom behoort,

onzen Goddelijken Zaligmaker Jesus Christus.

Bij dit alles verdient het, in dezen tijd, onze bijzondere opmerking, dat er bij vele, nog steeds in geloofsbegrippen en geloofsleuzen uiteenloopende Christenen, meer neiging tot vereëeniging bespeurd wordt, dan immer te voren.

Ons *Genootschap* zelf heeft in Nederland, van deszelfs eerste oprichting af, nevens dat van Teyler, den toon gegeven, door niet zoo zeer *tot verdediging* der leerbegrippen, welken de Bestuurders zijn toegedaan, als wel tot die *van den Christelijken Godsdienst* op te treden, en van het begin af Leden en Begunstigers uit onderscheidene Kerkgenootschappen op te nemen, evenmin Roomsch-Katholyken, die hierin eene gemeene zaak met ons willen maken, als Protestanten van verschillende denkwijze over sommige leerpunten, wien desniettemin de instandhouding van het Goddelijk gezag der Christelijke Leer eenstemmig ter

hare

harte gaat, uit te fluiten, en zoo wel Verhandelingen van Schrijvers, die blijkbaar tot andere Gemeenten behoorden, als van Leeraars en Leden uit de Kerkgemeenfchap der Hervormden, te bekroonen.

Tot het Zendelingwerk hebben zich, in onzen tijd, niet weinige uit verfchillende Christelijke Genootfchappen vereënigd, en bij de Bijbelverfpreiding is dit ten algemeenen regel gefteld, om alle Christenen uit te noodigen om er deel in te nemen. En zoo gaan dan hierin Protestanten van allerlei Gezindten hand aan hand, en Roomschgezinden, Janfenisten en leden der Griekfche Kerk ftemmen broederlijk met hen zamen. Wij bekennen het, niet overal vindt tot hiertoe die vereëniging gelijke goedkeuring. De onbedachtzame tegenwerking van zeer vele Roomfche Geestelijken, geboren uit misverftand en vrees voor krenking van het gezag der Kerk, en door dezelve gecanonifeerde Bijbeloverzetting, brengt in Oostenrijk,

rijk, Frankrijk, Spanje, Portugal en Italie, ook nog hier en daar in Duitschland, onaangename hinderpalen in den weg; allermeest bedroeft ons dit misverſtand in onze Nederlanden. Doch ook deze ongepaste geest van tegenkanting heeft niet kunnen beletten, dat de edelmoedige pogingen van eenige verſtandige Roomschgezinden zelven, zeer velen hunner Geloofsgenooten, ook hier en daar Bisſchoppen en Aartsbisſchoppen, de oogen geopend, en het verlangen naar Bijbels en naar gemeenſchappelijke verſpreiding derzelven meer en meer opgewekt hebben. Men weet, dat de nieuwe Hoogduitſche Overzetting van het Nieuwe Testament, door een Roomsch Katholyken Hoogleeraar aan het licht gebragt, en door vele uit den Geestelijken ſtand goedgekeurd, in vele duizende handen gevonden, en nog ſteeds onder Protestanten en Roomschgezinden meer en meer gevraagd, en met groote graagte gelezen wordt.

In

In Rome zelfs hebben zich, onder het oog van Pius den Zesden, grondbeginselen geopenbaard, waaruit ook daar allengs veel goeds voor de lang gewenschte toenadering zou kunnen ontspruiten. De beroemde Kardinaal en Staatsminister aan het Roomsche Hof, *Gansalvi* schreef, niet lang geleden, openlijk: „ De eeuw is veranderd, en het zou gevaarlijk zijn, wanneer men niet met dezelve tevens veranderde. Het schip van den H. Petrus kan niet te midden der klippen van de goddeloosheid varen, dan met behulp van de verdraagzaamheid en liefdadigheid".

Wie uwer heeft denzelfden verdraagzamen geest niet opgemerkt in de wonderbare overeenstemming der Vorsten, die het Heilig Verbond tot stand gebragt hebben, hoe verre anders derzelver bijzondere Geloofsbegrippen van elkanderen afwijken, en in de wijze, waarop alle Christen Vorsten, zonder onderscheid van belijdenis, tot hetzelve door hen zijn uitgenoodigd,

en vele, zonder hierdoor afgeſchrikt te zijn, er ook deel in genomen hebben?

Men is hier en daar nog een ſtap verder gegaan. Verſcheidene Doopsgezinde Gemeenten, die, om gering verſchil, veel te lang van elkanderen afgeſcheiden geweest waren, kwamen van tijd tot tijd tot elkanderen. Hoe wenſchelijk ware het, dat men het zelfde zeggen kon van de groote, nog niet lang geleden ontſtane verwijdering tusſchen die gene, die in deze landen de Augsburgſche Confesſie gezamentlijk zijn toegedaan, en, in weerwil van verſchillende in het werk geſtelde pogingen tot hereëeniging, nog ſteeds op de nadeeligſte wijze van een gegeſcheurd blijven. In de Nasſauſche landen en elders in Duitschland, hebben integendeel in de laatſte jaren niet weinige, die tot de navolgers van Luther behoorden, zich met Euangeliſche Gereformeerden naauwer vereënigd, of daartoe gezind getoond. Het onlangs met zoo veel belangſtelling en geest-

geestvervoering gevierde eeuwfeest der Reformatie heeft, op vele plaatsen in Duitschland, en in andere landen, den nog bestaanden scheidsmuur omvergeworpen, of naauwere verbindtenissen voorbereid. De Pruissische Monarch heeft zich, in zijne wijduitgestrekte Staten, aan het hoofd gesteld, en dit voorbeeld is, vooral in die gewesten, door vele groote en kleine Gemeenten, met ter zijde stelling van plaatselijke belangen en min wezenlijk overgebleven verschil, gevolgd. Ook in ons Vaderland heeft men hier en daar onder de Protestanten het heuchelijk eeuwfeest gemeenschappelijk gevierd, en ontbreekt het niet aan Gemeenten, die ook voor het vervolg in naauwere betrekking tot elkanderen gekomen zijn. De Nederlandsche Nationale Synode der Hervormden heeft reeds voor twee jaren besluiten genomen, die den wensch van meerdere toenadering aan den dag leggen, en, in dit zelfde jaar, den openlijk gedanen stap door

de

de Kerkvergadering der Lutherſche Broederſchap met de openbaarmaking van wederkeerige vriendbroederlijke gezindheden beantwoord.

Als men nu bij dit alles de aangename waarneming voegt, dat nog ſteeds in onze Gemeenten op Bijbellezing wordt prijs geſteld, dat nieuwe vertalingen van den Bijbel en van bijzondere Bijbelſchriften, die men aan het verſtandig en nuttig lezen acht bevorderlijk te zijn, met veel genoegen ontvangen worden, dat ook niet weinig werk gemaakt wordt van het lezen van Leerredenen en andere Schriften over den Bijbel en de Bijbelſche Leer, en dat men in vele derzelven meer gegronde Bijbelkennis, en helderer begrippen over Godsdienst en Christendom, dan die voorheen meest heerſchende waren, ziet doorſtralen, zou men ligt kunnen vermoeden, dat er niet zoo veel behoefte van Bijbelkennis plaats grijpt, als ik beweerd heb nog ſteeds over te blijven. Laat ons zien.

Het

Het zij verre van mij, dat ik iets van het gezegde omtrent de gunstige verſchijnſelen, die zich in den tegenwoordigen tijd van verſchillende kanten opdoen, zou willen terugnemen, of de ſtrelende uitzichten in de ſchaduw ſtellen, die zich bij zulke beſchouwingen met onze vrome wenſchen vereenigen. Ook bekenne ik gaarne en verblijde er mij over, dat zich hier en daar, meer dan voorheen, een goede, waarlijk Godsdienſtige, regt Christelijke geest openbaart, en dat door de Leeraars van den Godsdienst daartoe van tijd tot tijd met vrucht wordt gearbeid, terwijl velen hunner en der genen, die zich tot het heilig dienstwerk voorbereiden, zich ook veel meer dan in vroegere jaren op Bijbelſtudie toeleggen, waardoor het ontſtoken licht van gezonde Bijbeluitlegging zich ſteeds verder en verder verſpreidt. Des niet te min meene ik het daarvoor te moeten houden, dat de Bijbel nog veel te weinig gekend wordt, en dat onder de Chris-

te-

tenen zelven geen grooter en algemeener behoefte is en blijft, dan van regte Bijbelkennis.

Het is zoo; het Christendom houdt zich ſtaande, en is alom in eere. Groot en aanzienelijk is het aantal der genen, die het belijden en voorſtaan. Maar is die eere en dat aanzien in vele opzichten meer dan ſchijn? Is niet bij zeer velen, die willen gerekend worden tot de maatſchappij der Christenen te behooren, geringachting en verſmading van het hoog gezag van Jeſus en der allerheiligſte inſtellingen, die hij achterliet, openbaar? Niet bij anderen, die de door hem verordende zamenkomſten tot gemeenſchappelijke veréëring van den Allerhoogſten gezettelijk bijwonen, en ook van tijd tot tijd aan de tafel onzes Heeren mede aanzitten, in vele voorkomende omſtandigheden ſchandelijke onverſchilligheid en wijfeling, en in het dagelijkſche leven, al wat met het Christelijk geloof ſtrijdig en ten eenemaal onbetamelijk is, waar te nemen?

Zou

Zou het bij die allen niet inderdaad evenzeer aan kennis der Bijbelſchriften, als aan achting en eerbied voor derzelver hoog gezag, ontbreken? Zij mogen met onderſcheiding ſpreken van die Heilige Boeken, er in hunne boekerij de eerſte plaats voor inruimen, ook wel ſchijnen op het lezen derzelven hoogen prijs te ſtellen, zij kennen noch de innerlijke waarde, noch den hemelſchen oorſprong der Leere, die daarin door de Godheid zelve aan het menſchelijk geſlacht ten regel van geloof en wandel werd toegeſchikt, en niet ſtraffeloos kan verſmaad worden. Er ontbreke dan niets aan den uiterlijken ſchijn van ſteeds voortdurende eerbiedenis der karacteriſerende inſtellingen van het Christendom, het heilig Doopſel moge, zoo wel als elke Avondmaalsviering, met de meest mogelijke Godsdienſtige plegtigheid bediend worden, wat is er van dit Christendom, indien men zich des niet te min allerlei ſchandelijke ondeugden en misdrijven veroorlooft?

looft? Voorzeker niet het Christendom, dat door Jesus en de Apostelen geleerd, en ons in hunne nagelatene redenen en Schriften overgeleverd is; neen! niets meer dan eene aaneenschakeling van pligtplegingen, waarin het hart geen deel neemt, eene gedaante van godzaligheid, zonder geest of leven.

Vestigt verder met mij uwe aandacht op de bovengenoemde meer bijzondere voor het Christendom zoo zeer gunstige verschijnselen. Als ik dan, beginnende van de Zendeling-Genootschappen, zeggen mag, hetgeen mij op het hart ligt, dan verklare ik, met volle overtuiging van het gewigt der zaak, en hartelijke belangstelling in al wat daaromtrent gins en elders, vooral ook in Nederland, met de edelste bedoelingen wordt ondernomen en voortgezet, te verlangen, dat over het algemeen meer kennis, en wel bijzonder meer Bijbelkennis in de Zendelingen gevorderd, en allerwege meer tijd en arbeid besteed werd, om hen tot hun-

hunne gewigtige bestemming voor te bereiden. Hoe wenschelijk ware het tot dat einde, dat ginds en elders, onder het oog en bestuur der Zendelinggenootschappen, zoo als ook het Nederlandsche daarvan het loffelijk voorbeeld geeft, *Scholen voor Zendelingen* werden aangelegd, en dat dan ook, bij de berekening der benoodigde kundigheden, de groote verscheidenheid der Volksstammen, onder welke men de aanprijzing en invoering van het Christendom wenscht voort te zetten of te beproeven, en in het bijzonder ook het aanmerkelijk onderscheid der behoeften van Joden, Heidenen en Muhammedanen, in verschillende landen, werd in acht genomen. Het kan niet ontkend worden, dat voorheen vele gedoopte Heidenen niet meer dan den naam van Christenen aangenomen hadden, en niet zelden tot het Heidendom terugkeerden, omdat zij het Christendom niet uit den Bijbel hadden leeren kennen en in oefening brengen, en dat bij een veel

grooter aantal niets werd uitgewerkt, omdat het den afgezondenen aan menſchenkennis en beleid, en geheel en al aan de vereischte bekwaamheid ontbrak, om hun onderwijs ingang te doen erlangen. Het is voorzeker geen geringe onderneming, als opvolgers van de eerſte grondleggers en voortplanters van het Christendom, onder blinde Heidenen op te treden; geen gemakkelijke taak, zonder die hoogere en onmiddelijke verlichting, welke aan deze Godsgezanten te beurt viel, bij menſchen, die nog op een zeer lagen trap der menſchelijkheid ſtaan, en vooral omtrent geestelijke dingen nog, in den volſten zin, toonen verduisterd in het verſtand en verre verwijderd te zijn van een Godsdienſtigen zin, redelijke begrippen en vaste overtuigingen omtrent den eenigen waren God en de heerlijkheid van Jeſus Christus te doen postvatten, de allerſterkſte vooroordeelen en allerlei andere hinderpalen, die den toegang tot hunne harten in den weg ſtaan,

te

te overwinnen. Ik wenſche niets vuriger, dan dat allerwege zoodanige nieuwe Apostelen van het Christelijk geloof mogen verwekt worden, en derzelver getal ſteeds wasſe, en dat die gene, die er zich met vromen ijver toe aangemeld en aangegord hebben, zich niet dan wel toegerust, en door wijzen raad voorgelicht, in dien hoogen werkkring begeven, opdat er meer goeds en groots door geſticht worde, en het alzoo ontſtoken licht zijne weldadige ſtralen ſteeds verder en verder, met het meest gewenschte gevolg, verſpreide over de ganſche aarde.

Wie is er onder ons, die ook de onlangs opgewekte zucht, om den Bijbel meer onder de menſchen te brengen, niet grootelijks toejuicht, en niet gaarne in deze belangrijke zaak mede deel neemt? Al ware het ook, dat niet alle, wier namen wij hier en daar op de lijsten der Leden en Begunstigers van Bijbelgenootſchappen aantreffen, zich ten allen tijde met

ongeveinsde hoogachting voor Gods Woord bezield toonden, aan het edel doel en de welmeenende zamenſtemming van eene zeer talrijke menigte, die zich wijd en zijd tot deze groote onderneming verbonden heeft, valt geenszins te twijfelen. Wij zien dezelve met verbazing, van nabij en van verre, in volle werking, en door de goede Voorzienigheid grootelijks begunstigd, en kunnen ons niet onthouden van voorſpellingen, die ons de uitgeſtrektſte en heilrijkſte gevolgen met blijde ingenomenheid doen te gemoet zien. Doch, bij bedaard nadenken, vragen wij ons zelven: wat zal Bijbelverſpreiding uitwerken zonder verſpreiding van Bijbelkennis? Kan men ter goeder trouwe beweeren en met grond verwachten, dat het drukken en verſpreiden van Bijbels, in alle talen, op zich zelf de voortplanting en bevestiging van het ware Christendom, en door hetzelve vermeerdering en uitbreiding van menſchelijke gelukzaligheid zal bevorderen? Nemen wij de

de proef bij onze nog onbeſchaafde en ongeoefende medemenſchen, in wier midden wij ons bevinden. Men geve hun, die lezen kunnen, doch nog onkundig zijn van den inhoud der Bijbelſchriften, dit Goddelijk Boek, of wel het Nieuwe Testament alleen in handen, en late hen nu verder aan zich zelven over; wat en hoe zullen zij lezen, zonder wegwijzer? zonder uitlegger? Hoeveel is er, dat door hen niet zal verſtaan, of kwalijk verſtaan worden? Hoeveel, dat zij geheel verkeerd beoordeelen, en waarvan zij een nadeelig gebruik maken zullen? Men wijze hun deze en gene Bijbelſchriften, die men oordeelt bij uitnemendheid verſtaanbaar en bruikbaar te zijn, late hen de Spreuken van Salomo, of een gedeelte derzelven, eenige Psalmen, de Geſchiededenis van Abraham en Joſef, vooral ook de Euangelien, de Handelingen der Apostelen en eenige Apostoliſche Brieven, bij voorbeeld, den eerſten van Joannes, zonder voorlichting en

handleiding lezen; om niets te zeggen over den nadeeligen indruk, die ook deze gemaakte keuze en uitzondering zelve zou kunnen maken; ik vreeze, dat ook de fchranderften gedurig aanftooten, en waar zij gemakkelijk voortlezen, het zich niet voorftellen zullen, een boek vóór zich te hebben, waarin God zelf tot hen fpreekt en hen onderwijst, en dat bij verre de meesten weldra de lust tot Bijbellezen zal verflaauwen, en bij niemand hunner, zonder Godsdienstig onderwijs en eigene oefening, het nut zal beantwoorden aan de verwachting. En hieruit oordeele men verder over de vrucht van Bijbelverfpreiding, zonder zoodanige onderwijzing, onder Joden, Muhammedanen en nog in Heidenfche onkunde voortlevende volken. Ik erkenne de doelmatigheid der grondwet, ook van het Nederlandfche Bijbelgenootfchap: *Het Bijbelgenootfchap heeft geene andere ftrekking, dan de zoo gewenschte verfpreiding van den Bijbel, zonder aantee-*

ke-

koningen onder alle gezindheden: doch het is er zoo verre af, dat, door dezen aangenomen maatregel, de weg tot onderricht om den Bijbel te leeren kennen wordt toegesloten, dat die er integendeel veel meer dan immer te voren door wordt opengezet, en de behoefte van onderwijs er des te noodiger en belangrijker door moet worden geoordeeld. En zoo werke dan het eene Genootschap het andere, met hetzelfde hoofddoel, in de hand, en worde van lieverlede de verstandige en hartelijke zamenwerking van alle ware Bijbelvrienden algemeener, om door meest gepaste hulpmiddelen, ook langs verschillende wegen, die heerlijke tijden voor te bereiden, wanneer de zaligmakende kennis van den eenigen waren God en van Jesus Christus, aller eenigen Heer, het deel zijn en blijven zal van alle volken!

Er is door mij ook gewag gemaakt van het Verbond der Vorsten. Ik heb daarover voor eenigen tijd, op eene andere plaats, mijne gedachten vrij-

moedig opengelegd, en niets berouwt mij van het destijds gezegde (*). Een of ander Vorst moge iemand toeschijnen niet beantwoord te hebben aan het gegeven woord, en onze daaruit opgevatte verwachting; ja, al ware het, dat alle eenmaal gerekend werden, zoo omtrent elkanderen, als in het bestuur der aan hen onderworpene volken, strijdig met de openlijk geëerbiedigde Christelijke grondbeginselen te handelen, dit zou, onzes inziens, niets ontnemen aan de wettigheid en kracht der gevolgtrekking, die men uit derzelver ondubbelzinnige, voor het oog van geheel Europa afgelegde, erkentenis van allerheiligste pligten, en niet buiten hun weten bekend geworden verbindtenis, heeft geoordeeld te moeten afleiden, ingeval zij er zich aan hielden. Ik

voor

(*) Ook niet, na hetgeen mij ter beoordeeling van dit Heilig Verbond, sedert ik deze Aanspraak deed, is onder het oog gekomen. Elk heeft zijne wijze van zien.

voor mij voede nog altijd liever de opgevatte hoop, dat de gedane ſtap heilrijke gevolgen zal hebben, en make geen zwarigheid te beweeren, dat bijaldien men mogt kunnen vooronderſtellen, dat eenmaal het geſloten Verbond zal verbroken worden, het Christendom er nog bij zou winnen, dat zoodanig Verbond heeft beſtaan, en door de Vorſten zelven, als grondwet van Staat, aan de Volken is verkondigd; doch verklare even openhartig, mij voor de zaak van den Godsdienst er geen wezenlijke aanwinst van voor te ſtellen, zonder verhelderde en meer algemeen geworden Bijbelkennis, en wenſche daarom niets vuriger, dan dan dat ook de Vorſten zelve, en derzelver vertrouwde Staatsraden, voorgelicht door eerwaardige Mannen, wier kerkelijke waardigheid hun toegang geeft tot de Hoven en Hovelingen, het niet beneden zich rekenen den Bijbel meer en meer te leeren kennen, willekeurige menſchelijke bepalingen van de ſtellige en on-

twijfelbare uitſpraken der Godheid zelve te onderſcheiden, en alzoo het Christendom voor te ſtaan, gelijk het is, en, naar deszelfs eigendommelijke voorſchriften, het beſtuur der volken en de inachtneming van wederzijdſche pligten in te richten.

Wij komen tot de meer dan voorheen geopenbaarde neiging tot naauwer vereëniging der Christenen met elkander, en de reeds gedane ſtappen tot meerdere toenadering en verbroedering. Wie zou niet de toetreding van allen tot allen op zich zelve hoogst wenſchelijk keuren? De beginſelen hebben eene aanlokkende zijde, en de gegronde hoop is ſtreelend, dat eenmaal volle vereeniging zal tot ſtand komen. Wij moeten echter, zoo het Christendom ons regt ter harte gaat, geene vereëniging verlangen, dan die op Gods Woord gegrond is, niet berusten in de aanneming des Bijbels, als leuze van overeenſtemming, zonder te weten, wat ons daarin van Gods wege geopenbaard, en ter betrachting

aan-

aanbevolen is. Onverfchilligheid omtrent de grondwaarheden van het Christendom maakt de zamenfmelting gemakkelijk, terwijl men zich in geenerlei opzicht bekommert, of het geen den Christen kenmerkt, en van het Christelijk geloof onaffcheidelijk is, bij het aangaan van naauwere verbindtenisfen, op den voorgrond fta. Regte Bijbelkennis, gepaard met liefde voor de waarheid, maakt hier meer omzichtig. Zij leert broederlijke toegevendheid omtrent menfchelijke bepalingen en uitleggingen van den zin der Heilige Schrift, maar duldt geene afwijking of tegenfpraak, waarbij de grondleer van het Christendom zou verdonkerd of ter zijde gefteld, en te kort gedaan worden aan den eerbied, dien wij Jefus Christus, ons eenig Opperhoofd en Behouder onzer zielen, verfchuldigd zijn, en aan den troost, die in de ontdekking van Gods welbehagen in het zondig menschdom voor ons ligt. Niets ftrijdt meer met den geest en het doel der Christelijke

Leer,

Leer, dan twist, tweedracht en ſcheuring; doch er beſtaat geene aan den Heer der Gemeente welgevallige vereeniging tot één ligchaam, dan die gegrond is op eenigheid des geloofs en der hope.

De nog ſteeds voortdurende behoefte van regte Bijbelkennis, vooral ten dien opzichte, is nog meer in het oogloopend, als wij nadenken over het geen ons hier zamenbrengt. Wij zijn hier bijeenvergaderd, als Leden of Begunſtigers van een *Genootſchap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst*, hetgeen nog ſteeds hiermede werkzaam blijft. Dit vooronderſtelt, dat er, bij alle opgenoemde gunstige verſchijnſelen voor het Christendom, nog een ſtrijd beſtaat tegen dat zelfde Christendom. Wij moeten het met leedwezen bekennen, deze rampzalige ſtrijd blijft onophoudelijk voortduren. Werd eenmaal het Christendom bevonden niet uit God, maar een verdichtſel van menſchen te zijn, zoo moesten gewis alle die ſtreelende

uit-

uitzichten, waarover wij ons nu zoo zeer verheugen, in rook verdwijnen. Wat is en blijft dan grooter behoefte, dan kennis van den eenigen grondſlag van het Christelijk geloof, kennis des Bijbels en der ware Bijbelſche Leer? Wat blijft ſteeds noodiger, dan verſtandige Bijbellezing en Bijbeloefening, om met kennis van zaken te oordeelen, of de Bijbel waarlijk Gods woord is, en wat de Bijbel naar Gods doel voor ons is, ter verkrijging van levenswijsheid, rust en troost.

De Italiaanſche, Engelſche en Franſche Naturalisten kwamen er voorheen openlijk voor uit, dat zij het Christendom voor een menſchelijk uitvindſel hielden, en in de Schriften des Nieuwen Verbonds wel eenige gegronde en voortreffelijke uitſpraken over deugd en zedelijkheid erkenden, maar derzelver voorname leerſtellingen, met de geheele geſchiedenis van den oorſprong en de grondvesting der Christelijke Leer, beſchouwden als een zamenraapſel van onwetendheid

heid en bedrog. Het is er, helaas! verre af, dat, hoe overredend ook, voor waarheid zoekende gemoederen, de hemelſche herkomst van het Christendom en het goddelijk gezag des Bijbels is gehandhaafd, de waanwijsheid en ſtoutheid der tegenſpraak aan banden gelegd, en de booze lasterzucht en ſpotlust tot zwijgen gebragt is.

Ons Genootſchap heeft zich meer bepaald aangegord tegen een ander ſoort van beſtrijders van het Christendom, die in den ſchoot der Christelijke Kerk zelve het Christendom beſtrijden. Deze ſtrijd wordt niet gevoerd over min wezenlijke dingen, zoo als er vele in vroegere tijden de Christenen verdeelden, en ook in de eeuw der Kerkhervorming van een ſcheurden, niet over dingen, die in de gewijde Schriften min of meer twijfelachtig uitgedrukt, en onbepaald gelaten, of althans aan onderſcheidene verklaringen onderhevig zijn, maar over de duidelijkſte uitſpraken van Jeſus

ſus en de Apostelen zelven, en over ſtellingen, waarmede het Christendom ſtaat of valt. Men geeft voor, Jeſus Christus als Inſteller van den Christelijken Godsdienst te eerbiedigen, en verheft hem verre boven alle vroegere en latere Godsdienstleeraars, maar ontneemt hem en zijne Afgezanten het gezag, hetwelk zij zelve zich toekennen, laat ons de Euangelien en andere Bijbelſchriften, maar maakt die voor onze gerustſtelling, omtrent onze hoogſte belangen, geheel onnut. De Bijbel, zeggen zij, bevat geene bovennatuurlijke Openbaring van Gods wil; zij achten die ook onnoodig, onwaarſchijnelijk, Gode onwaardig en geheel en al onmogelijk. Hier en daar mogen deze en gene, door de verdedigſchriften van kenners en bevoegde voorſtanders van den Bijbel tot ſtaan gebragt, of althans eenigzins behoedzamer gemaakt, en andere gewenschte vruchten van grondige Bijbelſtudie en Bijbeluitlegging openbaar zijn, echter is ook deze ſtrijd nog geenszins vol-

volſtreden. Verſchillende wijsgeerige grondbeginſels ſtaan aan de voorvechters en ſtrijdgenooten ten dienſte, of worden door hen willekeurig aangenomen en met ſcherpzinnigheid aangewend, om al het Goddelijke en gemoedverbindende, waardoor de Bijbelſche Godsdienstleer zoo klaarblijkelijk is gekenmerkt, er aan te ontnemen, en dezelve geheel en al te doen voorkomen, als gelijkſtaande met menſchelijke uitvindingen. Zulke geloofsſtukken worden inzonderheid nog ſteeds aangerand, waaraan, van de vroegſte eeuwen af, vele duizenden in alle geſlachten, de rust hunner zielen eeniglijk zijn verſchuldigd geweest, waardoor zij alleen gegronde verwachtingen en heldere uitzichten voor de toekomst ontvangen, en waarop zij ſtervende het hoofd welgetroost neêrgelegd hebben, en die nog ſteeds de voornaamſte rustpunten blijven voor nadenkende en de Bijbelſche voorſchriften nalevende Christenen. Wij rekenen het aan dezen en

aan

aan ons zelven, en nog veel meer aan God en den Zaligmaker ſchuldig te zijn, om de aangevangene pogingen tot vrij en onbelemmerd onderzoek, en daarop gegronde verdediging der Bijbelſchriften, en van het gezag, dat zij voor ons hebben, manmoedig voort te zetten. En wij oordeelen deze nog ſteeds blijvende behoefte des te grooter, omdat het Christendom niet alleen, op de gezegde wijze, onbewimpeld wordt tegengeſproken, maar ook bovendien bedektelijk wordt beſtreden.

Er heerscht in vele Schriften over Godsdienst en Christendom een wijsgeerige toon, die, zonder de gronden van het Christelijk geloof en de voornaamſte Christelijke leerſtellingen zelve regtſtreeks aan te tasten, door de aanmatiging van buitengemeene verlichting, tegen de eenvoudige Bijbelſche waarheid inneemt, er de aandacht van aftrekt, en bij zeer velen een wanſmaak in de hemelſche wijsheid der Goddelijke Openbaring ver-

wekt, en allen eerbied voor den Orakeltoon des Bijbels uit de harten verbant.

Ik ftelle hiernevens de al te hooge en geenszins onpartijdige verheffing der heerlijke gedenkftukken der oude Griekfche en Romeinfche Welfprekendheid, met opzettelijk ftilzwijgen van de Bijbelfchriften, waar het pas gaf ook van deze eerwaardige overblijffels, deels van de allervroegfte eeuwen, melding te maken, of met zijlingfche verlaging van derzelver Oostersch aanzien en veelal miskende fchoonheden.

Zegge ik te veel, wanneer ik ook in den geest en toon van vele hedendaagfche Schriften van vernuft en fmaak, gelijk men ze gewoon is te noemen, en in de meer en meer heerfchende, en onder allerlei clasfen van menfchen verfpreide overhelling, om alleen zulken fchrijftrant behagelijk te vinden, eene inderdaad nadeelige, met het doel van weldenkende mannen, die er den weg toe gebaand heb-

hebben, ſtrijdige ſtrekking, tot afleiding der aandacht van den Bijbel en eerbiedige Bijbellezing, meene op te merken?

Van een geheel anderen aart is de bedekte tegenwerking, die het echte Christendom, in dezen tijd, ook van dien kant ontmoet, van waar men zoo iets allerminst zou vermoed hebben. Het is waarlijk te bejammeren, dat in menſchelijke zaken niet zelden goed en kwaad, waarheid en leugen is onder een gemengd, en de gewenschte vrucht van edele grondbeginſelen meermalen door tegenovergeſtelde indrukſelen wordt verſtikt, of althans in den wasdom gehinderd. Dit beſpeuren wij in zekeren godvruchtigen, of althans godvruchtig ſchijnenden zin, die in Duitschland, Zwitſerland en elders vele beminnaars en voorſtanders vindt, en ook onder ons niet vreemd is. Zuivere Godsdienstliefde zal wel bij ſommigen de bron, of er althans mede vermengd zijn; veelal echter rust dezelve meer op

een donker en onverklaarbaar gevoel, dan op heldere denkbeelden en redelijke overtuigingen, en niet zelden verbergen zich onder den geheimzinnigen ſpreektrant, waarvan men zich bij voorkeur bedient, allerſchadelijkſte begrippen, terwijl men zich God in den mensch, en den mensch in God, Christus in den Christen, en dezen in Christus voorſtelt, en aan den menſchelijken geest alle vrije en verſtandelijke werking ontneemt. Men moge deze denkbeelden in de Bijbelſpraak weten in te kleeden, of althans er bedriegelijk mede te vereenigen, in de eigene wel uitgelegde uitſpraken van Jeſus en de Apostelen zal men ze te vergeefsch zoeken. Het verſchil is niet geringer, dan van licht en duisternis.

Er beſtaat nog eene andere, van al het tot hiertoe genoemde wijd en breed verſchillende afwijking van de ware Bijbelleer, die ons vooral gebiedt op onze hoede te zijn, omdat de Bijbelſtudie zelve er de wapenen toe heeft

in handen gegeven. Het kan niet ontkend worden, dat door hoogachters en verdedigers der Bijbelſchriften zelven eene wijze van beoordeeling en uitlegging dier heilige Boeken is ter bane gebragt, en nog met veel ſcherpzinnigheid wordt voorgeſtaan, die, hoe gegrond en innemend zij ook moge ſchijnen, inderdaad op verkleining van derzelver hooge waarde en goddelijk gezag uitloopt. Ook bij uitnemendheid verdienſtelijke Mannen zijn hierdoor, op verſchillende wijzen, van het regte ſpoor afgedwaald. De Bijbelverklaarder ſtaat hierin gelijk met elken anderen uitlegger van oude Schrijvers, die, hoe ervaren anders in de Oordeel- en Uitlegkunde, door valsch vernuft, vooroordeel en overhaasting, wel eens grovelijk mistast, en, het zij in oordeelvellingen over het geen den behandelden Schrijver al of niet toebehoort, het zij in de toepasſing van erkende uitlegregels op de uitlegging zelve, niet zelden in tegenſpraak komt met zich zelven. Ons

bekruipe dan deswegens geene angſtige vrees voor het reſultaat van vrij onderzoek en ſtrenge navorſching van de waarde des Bijbels, en het gezag van Bijbelſche leerſtellingen. De Bijbeluitlegging is niet iets onzekers; zij heeft hare vaste gronden. Al wie zich, ter goeder trouwe, van de meening der Schrijvers, en van het Goddelijk onderwijs, het welk ons door hen wordt toegediend, verlangt te overtuigen, behoeft niet in het duistere om te tasten. Als wij, in het lezen hunner Schriften, niet op onze hoede zijn, om onze eigene begrippen niet in de plaats der hunnen te ſtellen, of er mede te vermengen, ons, in het beoordeelen van de waarheid en goddelijkheid van Bijbelſche uitſpraken, niet wachten voor meerdere ingenomenheid met wijsgeerige ſtelſels, of ons te ſlaafachtig en onnadenkend op het gezag van anderen, en op de overeenſtemming van velen verlaten, dan loopen wij, ook met de beste bedoelingen, ligtelijk gevaar, datgene in

in de Heilige Schrift te vinden, of ook bij gevolgtrekking er uit af te leiden, waaraan de Schrijvers niet gedacht hebben, en geheel en al in derzelver uitlegging op dwaalwegen te geraken.

Hoe dit een en ander kan tegengegaan en vermijd worden, en welke grondſtellingen daarbij behooren vast te ſtaan, onderzoeke ik nu niet. Eenige hoofddenkbeelden zijn, in eene vorige Aanſpraak, door mij in het midden gebragt. Thans had ik mij alleenlijk voorgeſteld eenige meerdere oplettendheid op de ſteeds voortdurende behoefte van regte Bijbelkennis, bij de zoo zeer merkwaardige, ook door ons gunstig geoordeelde verſchijnſelen voor het Christendom, in den tegenwoordigen tijd, te bevorderen.

Op den toeleg, om daarin te helpen voorzien, is de voortzetting en voorname inrichting der werkzaamheden van ons Genootſchap gegrond. Het heeft zich niet ten doele geſteld,

Godgeleerde begrippen ſtaande te houden, niet op zich genomen, menſchelijke bepalingen omtrent hetgeen tot het Christendom al of niet behoort, tegen twijfeling en tegenſpraak te verdedigen, maar, zoo als van het begin af rondelijk verklaard, en daarna dikwijls herhaald is, de ware Christelijke Leer, zoo als zij door de vertrouwde leerlingen van Jeſus uit zijnen mond opgeſchreven en ons overgeleverd is, en derzelver hooge waarde en hemelſchen oorſprong, tegen alle miskenning en verbastering, te helpen handhaven, waanwijze ſpotters den mond te ſtoppen, aan ſtoute tegenſprekers hunne wapenen te ontnemen, gemoedelijke twijfelaars te regt te wijzen, en onvaste gemoederen tot rust te brengen.

Wat is, in dezen tijd, van meer belang voor onze jonge lieden, die tot het voorſtaan van het Christendom, in den dienst der Kerk, opgeleid worden, en voor allen, wien de Christelijke Godsdienst geene onver-

verſchillige zaak is, als behoedmiddel, om door den geest des tijds niet mede weggeſleept te worden, en als tegengift tegen het zaad van ongeloof en twijfelzucht omtrent de vaste grondſlagen van het Christendom, en de voornaamſte geloofswaarheden, dat nog ſteeds, in zoo vele met toejuiching ontvangen ſchriften, uitgeſtrooid en alom verſpreid wordt?

Wie onzer, wien de eer van God en de eer des grooten Inſtellers van het Christendom ter harte gaat, zal zich niet opgewekt gevoelen, om het zijne, naar vermogen, toe te brengen, opdat het grootſte geſchenk, dat door den rijkdom der Goddelijke genade aan het diep gezonken menschdom kon te beurt vallen, in waarde blijve, en aan het verheven en weldadig doel der Openbaring van Gods welbehagen, door het onderwijs van den Eeniggeborenen des Hemelſchen Vaders in het heerlijkſte licht geſteld, en door de vrijwillige opoffering van zijn leven uitvoerbaar gemaakt, ook door

door onze zamenwerking eenigzins worde beantwoord?

Wie uwer, geëerde Toehoorders! verlangt ook niet voor zich zelven, tot bevestiging in het geloof aan God en den Zaligmaker, tot wegneming van wel eens oprijzende twijfelingen, en tot voorzichtiger en nuttiger gebruik der Bijbelſchriften, om wel te leven en gerust te ſterven; wie, zegge ik, verlangt ook niet, tot zoodanige einden, de voortzetting der verdediging van de Christelijke Leer, en van de Heilige Schriften, waarin dezelve eeniglijk is vervat?

Wat ons aangaat, wij gaan voort, om, met erkentenis van 't geen, onder de Goddelijke begunſtiging van onze welmeenende pogingen en die onzer Voorgangers, reeds is daargeſteld, alle welmeenende vrienden en voorſtanders van den Christelijken Godsdienst, allerernſtigst op te wekken en uit te noodigen, om met ons de handen in een te ſlaan, en, in het voorſtaan der beste en allerheiligſte zaak, met

met moed en ijver te volharden. En hierover, en over alle daarmede zamenſtemmende bedoelingen en gepaste werkzaamheden, ter bevestiging van het Christendom en meerdere verſpreiding van deszelfs Goddelijken luister en heilrijke vrucht over de geheele wereld, gebiede God en onze Heer Jeſus Christus den besten en uitgebreidſten zegen!

VERHANDELING

OVER

DE WONDERWERKEN VAN ELIA EN ELIZA, IN VERGELIJKING GEBRAGT MET DIE VAN DEN HEERE JEZUS, TER BEVESTIGING VAN DE WAARHEID DER EERSTE, EN BETOOG VAN DE MEERDERE VOORTREFFELIJKHEID DER LAATSTE.

DOOR

STEPHANUS MUNTENDAM,

PREDIKANT TE ENKHUIZEN.

AAN WIEN EEN GOUDEN EEREPRIJS IS TOEGEWEZEN.

VERHANDELING

OVER

DE WONDERWERKEN VAN ELIA EN ELIZA, IN VERGELIJKING GEBRAGT MET DIE VAN DEN HEERE JEZUS, TER BEVESTIGING VAN DE WAARHEID DER EERSTE, EN BETOOG VAN DE MEERDERE VOORTREFFELIJKHEID DER LAATSTE.

INLEIDING.

De gefchiedenisfen van het O. Verbond zijn in meer dan één opzigt gewigtig en belangrijk, vooral, wanneer men dezelve in verband befchouwt met die van het N. Verbond.

Verfcheiden voorname perfonen, die in de vroegere eeuwen der wereld bloeiden, kunnen daarvan de bewijzen opleveren. — Belangrijk is, bij voorbeeld, de gefchiedenis van *Abraham* op haar zelve aangemerkt, daar hij tot een uitftekend voorbeeld verftrekt van geloof en godsvrucht voor zijn nage-

ſlacht niet alleen, maar ook voor de Kerk in volgende tijden, waarom hij ook met den eernaam van *Vader der Geloovigen* benoemd wordt; maar zij wordt het nog meer, wanneer wij dezelve beſchouwen met een oog op zijn zegenend Zaad, hetwelk aan hem beloofd was, en waarin eens alle geſlachten der aarde zouden gezegend worden.

Belangrijk is ook de geſchiedenis van *Mozes*, Israëls Leidsman en Wetgever, door wien het God behaagde, dat volk uit de Egyptiſche dienstbaarheid te verlosſen, en aan hetzelve zijne bevelen en voorſchriften te geven, volgens welke zij naar den aard der oude huishouding hunnen Godsdienst moesten inrigten; maar belangrijker wordt zijne geſchiedenis, als men op dat tijdſtip ziet, waarin alle de plegtigheden van den ouden dag hare vervulling en veel beteekenende beduidenis bekwamen.

Belangrijk, eindelijk, is ook hetgeen ons in het gewijde geſchiedverhaal van Mozes opvolgers, *de Profeten*, is opgeteekend; het zij wij het oog vestigen op hunne leer en prediking, vermaningen en beſtraffingen, aangekondigde oordeelen of beloofde zegeningen; het zij wij letten op hunne voorzeggingen, inzonderheid op die, welke betrekking hebben op den van ouds aan de

Kerk

Kerk beloofden Messias; het zij ook dat wij er bij in aanmerking nemen, hoe velen van hen, wegens eene buitengewone zending, de waarheid van hetgeen zij voordroegen, zoo wel als hunne zending zelve, door *Wonderwerken* gestaafd en bevestigd hebben; dan zien wij daaruit, hoe veel God zich heeft laten gelegen zijn aan dat Volk, aan hetwelk Hij zich door zijne openbaring nader had gelieven bekend te maken, om hen in den weg van hunnen pligt te doen verkeeren, en ze door eerbiediging van, en gehoorzaamheid aan Hem gelukkig te maken; hoe Hij heeft willen toonen aan zijne belofte, aan de Kerk gedaan nopens de zending van den Verlosser in de wereld, steeds gedachtig te blijven, en dat, hoe vele eeuwen er ook naar zijne wijsheid nog moesten verloopen, alvorens die groote zaak gebeurde, Hij echter gezorgd heeft, dat het voor het geloof aan geene genoegzame gronden van zekerheid en vertrouwen ontbreken zoude, om zich op zijne waarheid en trouw geheel te verlaten, en in het heugelijk vooruitzigt der beloofde zaak zich allezins te verblijden.

Maar, wanneer wij dit alles vergelijken met hetgeen de Heer Jezus, in de volheid des tijds in de wereld gekomen, en in zijne

Profetifche bediening opgetreden, gedaan heeft, dan zien wij, dat God, gelijk Hij voortijds veelmalen en op velerlei wijze tot de Vaderen gefproken hebbende door de Profeten, in die laatfte dagen door zijnen *Zoon* zelve zulks heeft gelieven te doen, en dat Jezus Christus den raad en het welbehagen Gods in het zaligen van zondaren verkondigd, en zijne leer en zending niet flechts door enkele, maar door een groot aantal van de verbazendfte *Wonderwerken* bevestigd heeft, dan vinden wij *en* gelijkheid, *en* meerdere voortreffelijkheid tusfchen zijne werkzaamheden en verrigtingen, en tusfchen die der oude Godsmannen. — Het een en ander maakt hunne gefchiedenisfen en bedrijven van het grootfte gewigt en de meeste aangelegenheid.

Het is dus geen wonder, dat de aandacht van de achtingwaardige Heeren Beftuurderen van het *Genootfchap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagfche Beftrijders, opgerigt in 's Hage*, gevallen is op twee voortreffelijke Godsgezanten van den ouden tijd, *Elia* en *Eliza* namelijk, en zij goedgevonden hebben de volgende Prijsvraag uit te fchrijven:

„ Eene vergelijking der Wonderwerken
„ van Elia en Eliza met die, welke
„ de

„ de Heer Jezus verrigt heeft, ter
„ bevestiging van de waarheid der eer-
„ ste, en der meerdere voortreffelijk-
„ heid der laatstgenoemde."

Eene vraag, welke aan ieder, die er op nadenkt, voorkomen moet als zeer belangrijk, en tot haar oogmerk juist gekozen te zijn, alzoo door dezelve gelegenheid gegeven wordt, om de Wonderwerken, door deze Godsmannen geschied, tegen de aanvallen van het ongeloof te handhaven, daar men zich niet ontzien heeft, dezelve voor verdichtselen te verklaren, en stoutelijk beweerd, dat, vermits de Joden dergelijke fabelen geloofden, Jezus Christus en zijne Apostelen zich enkel en alleen geschikt hebben naar derzelver dwalende begrippen, wanneer zij daaruit zekere gevolgen getrokken hebben (*a*).

Het zijn dan deze Wonderwerken, ten aanzien van welke men eene vergelijking begeert met die gene, welke door den Heere Jezus in zijnen tijd gedaan zijn, tot bevestiging van de waarheid der eerste, en meerdere voortreffelijkheid der laatstgenoemde. — Het aangename, zoo wel als belangrijke van die

(*a*) Zie C. F. *Damm* in zijne Verh. *vom Histor. Glauben* §. 80. f. 247.

dit onderwerp, ſpoorde mij aan-om mijne gedachten over deze ſtoffe te laten gaan, dezelve ter neder te ſtellen, en mede op te zenden.

Om in dezen wel te ſlagen, wil ik mijne Verhandeling in de vier volgende Hoofdſtukken verdeelen:

I. Eerst zal ik een *overzigt geven over de geſchiedenis* van beide *deze Godsgezanten*, gelijk ook *over die van den Heere Jezus.*

II. Dan zal ik, ten tweede, *hunne Wonderwerken met die van den Zaligmaker in vergelijking brengen.*

III. Vervolgens aanwijzen, *hoe deze* (te weten die van Elia en Eliza) *daardoor zijn bevestigd geworden.*

IV. Om eindelijk *de meerdere voortreffelijkheid van 's Heilands wonderdadige verrigtingen boven die van Elia en Eliza in het licht te ſtellen.*

EER-

EERSTE HOOFDSTUK.

Overzigt over de geschiedenis van Elia en Eliza, alsmede over die van den Heere Jezus.

Elia, bijgenaamd de Thisbiter, naar de stad zijner geboorte *Thisbe*, gelegen in het land van Naphthali, aan deze zijde van den Jordaan (*b*), (welke geboorteplaats hij naderhand schijnt verlaten, en zich naar *Gilead* in het Overjordaansche begeven te hebben, waarom er 1 *Kon.* XVII: 1 wordt bijgevoegd: *van de inwoneren Gileads*), leefde onder de regering van den goddeloozen Koning *Achab* en zijnen opvolger *Ahazia*, dus in een zeer bedorven tijd, in welke de afgoderij in Israëls Rijk ten top gestegen was. — Het is deze afgoderij, tegen welke God zijnen eerdienst nadrukkelijk wilde gehandhaafd en bevestigd hebben, en daartoe moesten *Elia*,

(*b*) Zie *Tobia* I: 2. — *Reland Palaest.* T. II. p. 1035. — *Bachiene H. Geogr.* II. D. bl. 1123.

Elia, en vervolgens *Eliza*, als werktuigen in zijne hand verſtrekken. — Wat den eerstgenoemden aangaat, ten gemelden einde als buitengewoon Gezant van God geroepen, werd hij allereerst tot Achab gezonden, om aan Vorst en Volk eene zware bedreiging te doen; eene bedreiging, die door de wet uitdrukkelijk op het verlaten van God en zijnen dienst geſteld was *Deut.* XXVIII: 22, 23, hierin beſtaande, dat er in de eerstkomende jaren noch daauw, noch regen vallen zou, hetgeen noodwendig ſchaarsheid en gebrek aan noodig voedſel ten gevolge hebben zou (*c*).

Na zulk eene aankondiging moest de Godsman, om alle vervolging te ontwijken, zich van daar wegmaken; maar zou het oogmerk van zijne zending bereikt worden, hij moest in het leven geſpaard, en er moest voor zijn onderhoud gezorgd worden, en wel op zulk eene wijze, dat de plaats, aan welke hij zich ophield, onbekend bleef, ten einde niet in de handen van Achab te vervallen, die hem ligtelijk het leven zou benomen hebben. — Dit geſchiedde ook. Op Goddelijk be-

(*c*) Men rekent, dat dit gebeurd is in het jaar 3087 na de ſchepping der wereld. Zie *C. Mohr Tijdrek. Verh.* in den *Bijbel van Klinkenberg*, VII. D. *Inleid.*

bevel toch naar de Overjordaansche landstreek terug gekeerd, hield hij zich op aan eenen eenzamen oord, bij de beek *Krith*, alwaar de Heer op eene zonderlinge wijze hem veiligheid en onderhoud beschikte, het laatste door middel van raven, die aldaar des morgens en des avonds haren roof van brood en vleesch zamen bragten (*d*), hetgeen hem tot genoegzaam voedsel, even als het water der beek tot lessching van zijnen dorst, verstrekte. — En als na verloop van een' geruimen tijd (*e*) de beek begon uit te droogen, ontving hij eene nieuwe Godspraak, om zich naar *Zarphath* (*f*) tot eene behoeftige weduwe te begeven, bij wel-

(*d*) Vergelijk de *Leerred.* van *v. d. Palm*, II. D. bl. 137, alsmede *Michaëlis over deze pl.* — *van Hamelsveld Bijbel verd.* III. D. bl. 95. — *Hess Gesch. der Israël.* IX. D. bl. 106. — *Muntinghe Gesch. der Menschheid*, VII. D. bl. 44 en *aanm.* 36, alwaar zijn Hoogeerw. beweert, dat wij hier niet zoo zeer aan een eigenlijk gezegd wonder, als wel aan eene, aan een wonder grenzende, voorzorg van God voor den Profeet te denken hebben.

(*e*) Zie *Venema H. E.* T. II. p. 77. en *Muntinghe* t. a. p. — Anderen, als *v. d. Palm*, nemen het voor *omtrent één jaar*.

(*f*) Eene stad in de nabijheid van Sidon gelegen, dus buiten het land van Israël, en het gebied van Achab.

welke hij, nevens haar en haren zoon, door een tusſchenkomend Wonder van levensonderhoud verzorgd werd; en als gedurende zijn verblijf ten haren huize haren zoon kwam te ſterven, werd deze, tot eene proef van de wonderdoende magt aan hem verleend, en ter bevestiging van zijne hooge zending, weder opgewekt en aan zijne moeder als een vernieuwd geſchenk terug gegeven.

Dus een' tijd lang gedurende den hongersnood verborgen geweest zijnde, moest hij meer in het openbaar, als buitengewoon Godsgezant, handhaver van zijne eer en voorſtander van zijnen dienst, te voorſchijn komen; en zou het blijken, dat hij waarlijk eene Goddelijke zending had, en als zoodanig reeds in naam van Jehova te voren tot Achab geſproken, en hem Gods oordeel aangekondigd had, het was noodig, dat hij daarvan openlijke en bevestigende proeven gaf, en wel de zoodanige, welke het groote doel van zijne zending (de handhaving en verdediging van den waren Godsdienst tegen de afgoderij) kennelijk openbaarden; en wat was hiertoe geſchikter, dan hetgeen wij vervolgens in het geſchiedverhaal lezen?

Elia, zoo wordt ons daar aangeteekend, andermaal tot *Achab* gezonden, liet zich

door

door *Obadja*, den Hofmeester des Konings, bij hem aanmelden. In zijne tegenwoordigheid verschenen, hield hij een mondgesprek met den Vorst, waarin hij hem nogmaals op een ernstigen toon onder het oog bragt, dat zijne verfoeijelijke afgoderij de eenige oorzaak was van alle die onheilen, welke hem en zijn Rijk nu gedurende meer dan drie jaren getroffen hadden, met belasting tevens, dat hij eene plegtige Volksvergadering moest laten beleggen op den berg Karmel, en alle de Profeten van den afgod Baäl ter bestemder tijd en plaats doen bijeen komen, terwijl men dan eene beslissende proeve zou nemen, wie de ware God was, *Jehova* of *Baäl*; hetwelk geschied, en in het voordeel van Jehova uitgevallen zijnde, niet alleen het ter dood brengen der Baäls-Priesteren, als zoo vele Volksverleiders, maar ook eenen milden en overvloedigen regen op Elia's gebed ten gevolge had, 1 *Kon.* XVIII (*g*). — In

(*g*) De verdediging van dit gehouden gedrag van Elia tegen *P. Bayle Dictionn. Histor. et Critiq. art. Elia.* Zie in het werkje, getiteld: *de waarheid van de wonderwerken der H. S.* Amst. bij *F. Draeijer* 1800. bl. 231. De bewijzen, welke de Schrijver aanvoert, zijn de volgende:

1. De Baäls-Priesters waren, uit hoofde der Godde-

Inderdaad, sterker en overtuigender bewijs kon er ter bevestiging van den waren Godsdienst, en te gelijk voor de Goddelijke zending van den Profeet niet gegeven worden, dan hier geschiedde, daar hij (Elia) in dezen met zoo veel vertrouwen te werk ging, en God zelf van den Hemel zoo zigtbaar zich verklaarde, dat alle de aanschouwers verbaasd, en op dat tijdstip overtuigd waren van de waarheid der zaak.

Dan, dit voorgevallene hier op Karmel haalde hem den bitteren haat van *Jezabel*, Achabs Gemalin, op den hals, die, zoo haast zij er kennis van bekwam, hem den dood zwoer en ook liet aanzeggen, zoo dat hij zich genoodzaakt vond in de vlugt zijne vei-

delijke wet en bedreiging in dezelve gedaan, des doods schuldig, *Deut.* XVIII: 10. *Coll.* XVII: 2, 5. en XIII: 5, 6, 9.

2. Ieder Israëliet was bevoegd om de uitvoering dezer wet te vorderen, zoodra de misdaad blijkbaar bewezen was, inzonderheid als hij zag dat de Koning daarin nalatig was.

3. En was ieder bevoegd om de uitvoering van die wet te eischen, hoe veel meer had dan een Profeet daar regt toe, als een buitengewoon Gezant van God. — Zie ook *Meyer Aanteek. op Scheuchzer Bijb. der Nat.* V. D. bl. 450. — *Hess Gesch. der Isr.* IX. D. bl. 129. — *van Hamelsveld Bijb. verd.* IV. D. bl. 35.

veiligheid te zoeken, gelijk hij deed, zich eerst naar Berfeba en van daar naar de woestijn van woest Arabië begevende, alwaar hij afgemat in diepe moedeloosheid onder eenen boom (*h*) ging nederleggen om wat uit te rusten. — Hier had hij dus, om aan het groote doel zijner zending al verder te beantwoorden, opbeuring, bemoediging en vertroosting voor zich zelven noodig, en daaraan wilde God het hem ook niet laten ontbreken. — Eene zeer merkwaardige verfchijning der Godheid aan hem (*i*), na voorafgaand bewijs, hoe Gods bijzondere Voorzienigheid voor hem waakte, deed hem het oogmerk zijner zending in zulk een licht befchouwen, als waarin hij hetzelve nog niet befchouwd had, en tevens opmerken, dat hij zijnen loopbaan nog niet geëindigd had, maar er vervolgens nog meer voor hem te doen overig bleef tot bevordering van de goede zaak; hij moest voortgaan verdediger te

(*h*) Men denke om den *bremboom* (*genista*). Vid. *Schult. in Job.* XXX: 4. *Stronck Letterk. Aant.* bl. 281.

(*i*) De hac apparitione leg. *J. H. Verfchuir Disf. Phil. de illuftri Dei apparitione Proph. Eliae*, Franeq. 1769. — nec non *Muntinghe Gefch. der Menschh.* VII. D. *aanm.* 44.

te zijn van dien Godsdienst, die weleer op dit zelfde gebergte van Horeb (alwaar hij zich thans na een veertigdaagſche reistogt door de woestijn bevond) door God zelve opgerigt, doch die in den tegenwoordigen tijd onder het Israëlitiſche Volk ten eenemaal verbasterd was. — En die verſchijning, bij welke hij tevens bevel ontving om Hazaël tot Koning over Syrië, Jehu over Israël, en Eliza tot Profeet in zijne plaats te zalven, was geheel geſchikt om hem nieuwen moed en vertrouwen in te boezemen.

Dus geſterkt, hervatte hij zijnen post, en poogde als voren Gods raad te dienen. — Op zijnen terugtogt naar Israëls Rijk, ontmoet hij Eliza, aan wien hij Gods bevel ten uitvoer bragt, hem tot zijnen opvolger benoemende en in die waardigheid bevestigende. — Na dat gedaan te hebben, begaf hij zich op Goddelijken last wederom naar Achab te Samarië, om hem Gods heilig ongenoegen wegens zijne onregtvaardige handelwijze in opzigt van Naboth, en de ſtraf, die hij deswegens voor zich en zijn huis te wachten had, aan te kondigen. — Een oordeel, hetwelk allergeduchtst was, maar ook allerwege verdiend, niet alleen wegens de ſlechtheid der daad zelve, maar nog meer om dat die voorafgegaan was van eene bij uitſtek heer-

lijke

lijke verlossing, door God op eene bijzondere wijze aan Achab en zijn Rijk bewezen; en waarin Jehova wederom zoo sprekende getoond had, dat Hij de ware God was; doch in weerwil waarvan Achab bleef voortgaan in zijne afwijking van God en schandelijke overtreding zijner geboden; — blijvende hij echter nog voor zijn persoon verschoond van gemeld oordeel, daar hetzelve op zijne verootmoediging uitgesteld werd tot na zijnen dood, 1 *Kon.* XXI, die kort daarop voorviel in eenen veldslag tegen den Koning van Syrië in het landschap van Gilead.

Na Achab beklom *Ahazia* den troon, en deze niet minder goddeloos zijnde, dan zijn Vader geweest was, zoo moest Elia ook aan hem Gods oordeel aankondigen, en, strekte dit al niet om hem voor zich zelven tot erkentenis en eerbiediging van den waren God, den God van Israël, te bewegen, het moest dan evenwel voor zijne Hovelingen en Onderdanen, voor zoo veel zij hier opmerkzaam waren, dienen om hunne harten eenmaal om te zetten, en hen den dienst der Afgoden voor dien van Jehova te doen verwisselen, en, zoo er dat ook het gewenscht gevolg niet van wezen mogt, moest het ten getuige tegen hen, en voor de volgende geslachten ten bewijs verstrekken, dat de Heer,

Hij alleen, God is. — De toedragt der zaken ten aanzien van Ahazia was deze: uit een ongelukkigen val krank geworden zijnde, had hij gezanten afgevaardigd, om Baälzebub, eenen Philistijnſchen Afgod, over zijne ongeſteldheid te raadplegen; dezen moest Elia te gemoet gaan, en door hen aan Ahazia doen aanzeggen, dat hij aan zijne ziekte *ſterven zou;* en dit deed hij op zoodanig eene wijze, dat wij er het doel van zijne zending weder helder in zien doorſtralen; daar zij op weg waren om den Afgod te raadplegen, doet hij hen deze vraag: *Is het, omdat er geen God in Israël is, dat gijlieden heengaat om Baälzebub, den God van Ekron, te vragen?* — Beſchamende vraag! die hen diep treffen moest, en op zijn minſte tot ernſtig nadenken doen komen, te meer, daar hij er, in den naam van Jehova, de boodſchap van des Konings dood bijvoegde, welke zij aan hem moesten overbrengen, en die ook door de uitkomst achtervolgd en bevestigd werd.

Ahazia hier kennis van krijgende, ſtoof, in plaats van er door geroerd en getroffen te worden, op in blakenden toorn, gaf dadelijk bevel dat een Hoofdman met vijftig gewapende manſchappen op Elia zoude aftrekken, om hem met geweld tot zich te bren-

brengen; dan, deze den Profeet op de hoogte van Karmel aangetroffen en ftout bedreigd hebbende, werd met de zijnen door hemelvuur verdelgd, welk lot mede eenen tweeden Hoofdman van gelijken aard als den eerften trof, met verfchooning van eenen derden, die verftandiger handelde, met wien dan Elia op eene nader ontvangene Godfpraak medeging, en den Koning in perfoon aankondigde, hetgeen hij hem door zijne dienaren had laten aanzeggen, dat hij aan zijne krankheid fterven zou, zonder dat deze het durfde beftaan om hem eenig leed of geweld aan te doen.

Ontzettend zeker en geftreng was deze ftrafoefening; maar waren wij meer bekend met de omftandigheden, die er bij zullen zijn voorgevallen, wij zouden dezelve ontwijfelbaar volkomen moeten billijken, en er uit zien, dat Jehova te dezer tijd verpligt was, om op zulk eene wijze zijne eerwaardigheid en verhevenheid boven de Afgoden tegen befpotting van Hem te moeten handhaven, waartoe dit gebeurde, in verband befchouwd met de voorafgegane aankondiging van Ahazia's dood, in zijnen naam gefchied, krachtig dienen moest (*k*).

Kort

(*k*) Men zie deze gebeurtenis tegen *Tindal*, *Voltaire*

 en

Kort hierna werd deze buitengewone Godsman ten Hemel opgenomen; dan, bij deze gelegenheid worden ons nog bijzonderheden opgeteekend, die opmerking verdienen. — Door eene Goddelijke openbaring onderrigt zijnde, dat hij, zonder den dood te ondergaan, onmiddelijk ten Hemel zoude opgenomen worden, ging hij voor het laatst in gezelfchap van Eliza nog eenige Profetenfcholen te *Gilgal*, te *Bethel* en te *Jericho* bezoeken, en kwam vervolgens aan de Jordaan, die hij door zijnen in één gerolden mantel kliefde, waardoor de wateren, ginds en herwaarts wijkende, eenen vrijen doortogt gaven om aan de overzijde van dien ftroom te komen. Zich daar bevindende, gaf hij aan Eliza de vrijheid om zijne begeerte aan hem te kennen te geven, en deze een dubbeld deel van zijnen geest begeerende, ontving daaromtrent zoo vele verzekering, als Elia hem geven konde, waarop hij al voortgaande en fprekende over den toeftand van Israëls Rijk, en hetgeen Eliza in zijne betrekking zoude hebben in acht te nemen, op eene gansch wonderbare wijze ten aanfchouwen van Eliza van deze aarde werd weg-

en andere beftrijders van den Godsdienst verdedigd in *Scheuchzer Bijb. der Nat.* V. D. bl. 466.

weggenomen, en eindigde zoo zijne roemvolle loopbaan, onder de kennelijkste blijken eener hooge goedkeuring over zijne gehoudene gedragingen en werkzaamheden, tot eer van Jehova's grooten naam, (2 *Kon.* II: 1—11.)

Men vrage hier niet, waartoe in de laatste uren van Elia's leven op aarde nog Wonderwerken werden daargesteld, alzoo deze niet meer noodig waren om er zijne zending door te staven, daar zijne Profetische bediening nu geëindigd was — men moet toch onder het oog houden, dat het aanzien en de invloed van zulk een' Man ook veel langer, dan zijn leven, moest stand houden, — zijne Profetische bediening moest zijnen tijdgenooten niet alleen, maar ook de nakomelingschap diep in het geheugen blijven ingedrukt, en hieraan moesten de Wonderen, die den dag van zijn verscheiden zoo merkwaardig maakten, niet weinig toebrengen.

Was nu het leven van dezen uitmuntenden Godsman zoo bij uitstek belangrijk voor de zaak van den Godsdienst, even zeer was ook dat van zijnen opvolger *Eliza*, den zoon van *Saphat* van *Abelmehola*, eene stad in

den ſtam van Isſaſchar (*l*), — een Man, van God geſchikt om met een gelijk oogmerk en doel onder Israëls Volk werkzaam te zijn, als zijn voorganger Elia geweest was, en die niet minder, dan hij, door verrigte Wonderwerken in de gewijde geſchiedenis bekend is.

Na de wonderbare wegneming van Elia gebeurde er al aanſtonds iets wonderdadigs, hetgeen voor hem en anderen, die het aanſchouwden, ten bewijs verſtrekte, dat hij de plaatsvervanger van Elia was, op wien, gelijk te voren op dezen, de Geest des Heeren rustte. — De wateren van de Jordaan, die hij moest overtrekken, ſcheidden zich ook voor hem, even als voor Elia, van een (*m*), en moest dit den Zonen der Profeten, die het van verre zagen, dezelfde achting voor hem inboezemen, welke zij voor Elia betoond hadden.

Aan deze zijde der Jordaan gekomen, begaf hij zich allereerst naar Jericho, waar hij eene bron, die brak water opwelde, gezond maakte. Van Jericho trok hij naar Bethel, waar de Kalverendienst, door Jerobeam inge-

(*l*) Zie *Bachiene H. Geogr.* II. D. bl. 916, 917.

(*m*) Verg. de *Letterk. Aant. van Stronck over* 2 *Kon.* II: 14. bl. 286—288.

gevoerd, niet alleen bij aanhoudendheid in zwang ging, maar zelfs eene meerdere gelijkvormigheid met den Baäldienst gekregen had. — Wel verre van deze plaats te ontwijken, begaf hij er zich vol van moed heen, wijl ook aldaar eene Profeten-ſchool was opgerigt, dan werd hier door eenen hoop jonge lieden, ten getale van 42, in zijne nieuwe Profetiſche waardigheid baldadig beſpot (*n*). — Na eene ernſtige waarſchuwing, door welke zij zich niet lieten gezeggen, werden deze door twee beeren uit het woud, waarſchijnlijk het woud van Ephraim (2 *Sam.* XVIII: 6), in de nabijheid van Bethel (*o*), vernield, tot eene ſtraf, ja, over hunne baldadigheid, maar tevens om den inwoneren van Bethel met betamelijken eerbied en vrees voor hem als Gezant van God te vervullen, en hun het Goddelijk ongenoegen van wege hunne afgoderij, waarvan deze beſpotting, Eliza aangedaan, een gevolg was, met nadruk onder het

(*n*) *Stronck* vertaalt hier: *zij beſpogen hem*, men zie ook *Kuypers Aant. op d'Arvieux Reize naar den grooten Emir*, bl. 212. — Over de zaak zelve zie *Nieuwland Uitlegk. Vermaakl.* I. D. bl. 59. en de *Nederl. Biblioth.* VII. D. II. St. bl. 302.

(*o*) Zie *Reland Palaeſt.* T. I. l. 1. p. 378.

het oog te brengen, of zij er langs dezen weg nog van mogten terug komen.

Intusſchen was Joram, tweede zoon van Achab, zijnen broeder Ahazia in de regering opgevolgd, die met Joſaphat, den Koning van Juda, benevens den Koning van Edom, tegen den Koning der Moabieten, die van Israëls Rijk was afgevallen, optoog. — Men had beſloten den Moabieten van dien kant aan te tasten, waar hun land aan de woestijn van Edom grensde, maar te dien einde moest men eenen grooten omweg van wel zeven dagreizen nemen; op dezen togt kreeg het leger gebrek aan water, en in die verlegenheid wenschte men door eenen of anderen Profeet de Godheid te kunnen raadplegen. Onder het hoog beſtuur van God was Eliza dezen krijg gevolgd; zoodra dit bekend werd, werd hij aangezocht om zich bij de verbondene Vorsten te vervoegen; hij doet zulks, en hoezeer dit de eerſtemaal was, dat hij als Profeet voor Koningen en Vorsten ſtond, wist hij zich echter al het aanzien van zijnen voorganger te geven. — Wij hooren hem, in voldoening aan het doel van zijne zending, eene ernſtige beſtraffing (waardig in de geſchiedenis nagelezen te worden) doen aan zijnen eigenen Koning (Joram); — beſtraffing, die daartoe ſtrekte, om zijn hart ge-

geheel af te trekken van alle afgoderij met den aankleve van dien. Stellende verder Jehova in zijne grootheid en alvermogen aan deze verbondene Vorsten voor, als die, zonder dat er wind of regen zou gezien worden, hun rijkelijk water zou toeſchikken, en daar en boven eene volkomene overwinning op de Moabieten doen behalen, in geloof aan welke toezeggingen zij grachten graven moesten in het dal, waarin zij gelegerd waren, die dan ook den volgenden morgen vol water waren (2 *Kon.* III.) — Zoo nam Eliza deze gelegenheid waar om Joram, Jozaphat en den Koning van Edom niet alleen, maar ook het ganſche vereenigde leger met den waren God bekend te maken, hun geloof in, en vertrouwen op Hem in te boezemen, en tot zijne vereering en dienst, met verlating van de Afgoden, aan te ſporen.

Eliza, na afloop van dezen krijgstogt, naar Samarië, waar hij zijn verblijf hield, terug gekeerd, kwam er eene Weduwe van een' der Profeten-zonen, om hem in haar ongeval te raadplegen; zoo veel vertrouwen had hij bij alle ware vereerers van Jehova. Zij beklaagde zich, namelijk, dat haar overleden man haar vele ſchulden had nagelaten, welke zij onmagtig was te betalen, en dat

 de

de schuldheer haar bedreigd had, hare beide kinderen tot slaven te willen maken. Waarop Eliza haar belast, zoo vele ledige vaten van hare geburen ter leen te vragen, als zij maar bekomen kon, dan hare oliekruik te nemen, en de olie in dezelve te gieten, tot dat alle vaten zouden gevuld zijn, vervolgens zoo veel er van te verkoopen, als noodig was om den Schuldheer te voldoen, en eindelijk het overige tot haar eigen voordeel en gebruik aan te wenden. (2 *Kon.* IV: 1—7.)

Op een anderen tijd zich naar Sunem, eene stad in den Stam van Issaschar, gelegen ten Oosten van den berg Karmel, begevende, nam hij zijn intrek bij eene vermogende Vrouw, aan welke hij uit verpligting voor hare gulle herbergzaamheid eenen zoon beloofde, dien zij ook op zijne voorbede ter gezetten tijd ontving; dan, dit kind onverwacht gestorven zijnde, werd hetzelve door hem opgewekt en aan zijne moeder wedergegeven. (2 *Kon.* IV: 8—37.)

Na dit geval vertoefde Eliza eenigen tijd te *Gilgal*, alwaar toen, zoo wel als in gansch Israël, eene groote schaarschheid aan levensmiddelen, het noodlottig gevolg der afgoderij, heerschte; hier had een der dienstknechten in de Profeten-school aldaar zich naar het veld begeven om moeskruiden te

zoe-

zoeken, en geen kennis hebbende van planten, onbedacht eenige wilde kolokwinten of kauwoerden (*p*) afgeplukt, die in den moespot gedaan en tot ſpijze bereid, welke opgeſchept zijnde, proefde men terſtond uit de bitterheid en ſcherpheid, wat er van de zaak was; men werd ontſteld en zeer verlegen, doch Eliza wierp ſlechts eenig meel in den pot, waarna de ſpijs in een gezond en aangenaam voedſel veranderde, 2 *Kon.* IV: 38—42. — Waarbij nog een ander Wonderwerk werd opgeteekend, de ſpijziging namelijk van honderd menſchen met niet meer dan twintig broodkoeken, die hem ten geſchenk gebragt waren, en waarvan men, nadat zij verzadigd geworden waren, nog overig hield, *vs.* 42—44.

Nu volgde de genezing van *Naäman*, een Syriesch Veldoverſte, die met de afſchuwelijke plaag der melaatschheid bezocht was, door hem ſlechts te bevelen om zich zevenmaal in de Jordaan te gaan wasſchen, wordende die plaag op Gehazi, Eliza's dienaar, tot ſtraf van zijn hebzuchtig en ſlecht gedrag, overgebragt, 2 *Kon.* V.

Alle deze Wonderen zetteden aan Eliza's waar-

(*p*) Een ſoort van komkommeren, die in het wilde groeijen en zich met hunne ranken om den wijngaardrank ſlingeren.

waardigheid steeds meerder gezag, en aan zijne redenen allen klem bij, en waren bij uitstek geschikt om hem het doel zijner zending beter te doen bereiken; trouwens, dezelve deden hem, als *Profeet des Heeren, kennen.* Men leze, wat hij aan den Koning in zijne verlegenheid over den brief door den Koning van Syrië over Naämans melaatsheid liet aanzeggen, 2 *Kon.* V: 8*b*: *Waarom hebt gij uwe kleederen gescheurd? laat hem tot mij komen, zoo zal hij weten, dat er een Profeet in Israël is.* — En strekten zijne Wonderen ten bewijs daarvan, zij gaven te gelijk aanleiding, dat ieder, zoo in als ook buiten het Israëlitische Rijk, die niet willens zijne oogen sloot en zijn hart verstokte, overtuigd moest worden, dat Jehova, Israëls God, de ware God was, tot erkentenis waarvan althans Naäman gebragt werd, wiens wonderdadige genezing meer dan waarschijnlijk gestrekt heeft om gezonde begrippen omtrent den Godsdienst, ook onder de Syriërs, te verspreiden, waaraan eene volgende gebeurtenis, 2 *Kon.* VI: 8 verhaald, niet weinig bevorderlijk zal geweest zijn.

Eenigen tijd na de genezing van Naäman aan het verzoek der Leerlingen, waarschijnlijk uit de School van Jericho, voldoende,

om namelijk eene woning van wijder omvang, dan hunne tegenwoordige verblijfplaats was, aan de Jordaan te ftichten, en dat hij zelf in perfoon wilde medegaan, om dat werk onder zijn opzigt te volbrengen, kreeg de Godsman al weder gelegenheid om een nieuw Wonderwerk te doen. — Een der werklieden onder het houtkappen het ijzer van zijne bijl in het water verliezende, deed Eliza hetzelve weder boven komen, 2 *Kon.* VI: 1—7 (*q*). En toen vervolgens de Koning van Syrië, *Benhadad*, eenen inval had gedaan in het land van Israël, en meer dan eens eene hinderlaag aan *Joram* poogde te leggen, werd het geheim daarvan door Eliza aan hem bekend gemaakt, en hij alzoo voor het gevaar gewaarfchuwd, waardoor Benhadad zich in zijne best beraamde plans telkens te leur gefteld zag, die, zich zulks niet kunnende begrijpen, vermoedde, dat er verraad plaats greep (*r*), en eindelijk vernemende, dat Eliza de Profeet zijne verborgenfte beraadflagingen aan zijnen Vorst wist te openbaren, werd hij dermate vertoornd, dat

(*q*) Zie *Meyer Aant. op Scheuchzer* t. 2. pl. bl. 575. — *Nederl. Biblioth.* VII. D. 2. St. bl. 227.

(*r*) *Stronck Letterk. Aant. over* 2 *Kon.* VI: 11. bl. 290.

dat hij eene groote afdeeling van zijne legermagt naar Dothan zondt, om den Profeet, die zich destijds daar ophield, op te ligten, en tot hem te brengen. — Maar wat gebeurde er? — Op Eliza's gebed worden deze Krijgslieden met blindheid geslagen, en in dien toestand door hem zelven als gids tot midden in Samarië geleid, toen het gebruik van het zintuig des gezigts aan hen wedergegeven, overigens wel onthaald, en ongemoeid aan hunnen Heer *Benhadad* terug gezonden, die over deze edelmoedigheid beschaamd, voor dien tijd naar zijn land terug trok, 2 *Kon.* VI: 8—23.

Voor dien tijd, zeg ik; want kort hierop deze weldaad vergeten zijnde, deed hij weder den oorlog aan *Joram* aan, trok met zijn gansche legermagt tot in het hart van het Israëlitische Rijk, ja sloeg zelfs het beleg voor deszelfs hoofdstad *Samarië*, welke hij een geruimen tijd (denkelijk twee of drie jaren) naauw ingesloten hield, zoodat de nood en het gebrek aan levensmiddelen onder de inwoneren der stad ten hoogsten top geklommen waren. — Als men nu Eliza, die door zijnen wijzen raad en vertrouwen op God de overgaaf der stad had tegengehouden, het verwijt deed van alle die onheilen, en zelfs hem het leven wilde benemen, voorspelde

ſpelde hij in 's Heeren naam de verloſſing van Samarië, die ook op eene wonderdadige wijze den volgenden nacht, nadat de Profeet de voorſpelling gedaan had, gebeurde, en achtervolgd werd van den uitvoer der bedreigde ſtraf aan eenen Hoofdman, die er den ſpot mede gedreven had, 2 *Kon.* VI: 24—33. en *Hoofdſt.* VII.

Uit een en ander geval viel er voor den nadenkenden weder veel te leeren. — De herhaalde invallen van naburige Volken in Israëls Rijk, waren doorgaans de ſtraffen wegens hunnen afval van God, waardoor Hij ze tot Hem wilde doen terug komen. — Om ze daartoe in den tegenwoordigen zoo diep bedorven tijd aan te ſporen, verkeerde Eliza als buitengewoon Godsgezant onder hen, en dat hij waarlijk eene Goddelijke zending ontvangen had, kon hen uit elke bijzonderheid, hier aangeteekend, blijken; wie, trouwens, kon weten, wat Benhadad in zijnen geheimen raad bepaald en voorgenomen had, ten zij het hem van God, voor wiens alwetenheid niets verborgen is, geopenbaard werd? — Wie kon aan de op Eliza afgezondene Krijgslieden de werking van het gezigt ontnemen en wedergeven, dan Hij alleen, die den mensch de oogen geformeerd heeft? — En, wat de verloſſing van Samarië

rië betrof, dezelve was te voren aangekondigd, als zullende (hoe onwaarſchijnlijk de zaak zelve zich mogt voordoen) den volgenden dag, nadat de voorzegging geſchied was, gebeuren, met bijvoeging van zulke bijzonderheden, die van niemand konden voorweten worden, dan van Hem alleen die alles beſtuurt; en toen de inwoneren van het belegerd Samarië bij de uitkomst de waarheid van de voorſpelling des Profeets ondervonden, moesten zij toen niet gelooven, dat hij in gemeenſchap met God ſtond, en zijn Gezant onder hen was? Moesten zij toen niet ten volle overreed worden, dat het Jehova was, die alleen verlosſing kan daarſtellen, zelfs in de hopeloosſte omſtandigheden? Waarom wij ook zoo beduidelijk lezen, *dat het alzoo geſchiedde naar het woord des Heeren*, (2 *Kon.* VII: 16, 19.) en gevolgelijk tot de erkentenis gebragt worden dat Hij de ware God was, ingevolge het doel van Eliza's zending tot hen.

Samarië en het Rijk van Israël nu verlost zijnde van den overlast van Benhadad, lezen wij al verder in het geſchiedverhaal, dat voorgemelde Vrouw te Sunem, die aan Eliza van tijd tot tijd huisvesting verleend had, en aan wien hij bij eenen te ontſtanen hongersnood van zeven jaren, (die meer dan

waar-

waarschijnlijk de belegering van Samarië gedeeltelijk was voorafgegaan, wijl men dan beter reden vindt, waarom de hoofdstad van het Rijk zoo slecht van voorraad voorzien was, dat er een zoo groot gebrek gedurende deszelfs beleg in plaats had,) aangeraden had, om met haar huisgezin zich naar elders te begeven, en er als vreemdeling voor dien tijd te verkeeren. Deze Vrouw, in het Rijk van Israël terug gekeerd, kwam haar beklag doen aan den Koning, dat men in den tijd harer afwezigheid haar huis en akkers vervreemd had (*s*), die hij, door *Gehazi* verstaan hebbende, wie zij was, haar weder deed terug erlangen, 2 *Kon.* VIII: 1—6.

Hierop verlaat Eliza de stad *Samarië*, en begeeft zich, zeker door Goddelijke openbaring (*t*), met oogmerk om den last, van God aan *Elia* gegeven, om *Hazaël* tot Koning te zalven, ten uitvoer te brengen, naar *Damascus*, de hoofdstad van Syrië. — Benhadad, destijds krank, en van de aankomst van Eliza in de stad verwittigd zijnde, zond Ha-

(*s*) Waarschijnlijk waren hare achtergelatene eigendommen, daar zij zonder kennisgeving het land verlaten had, verbeurd verklaard. *Grotius in h. l.*

(*t*) Vergel. 2 *Kon.* VIII: 10.

Hazaël, eenen zijner voornaamſte Hovelingen, naar hem toe, om te vernemen, of er hope was, dat hij van deze zijne krankheid zou herſtellen, en als Eliza hierop van 's Heeren wege geantwoord had, dat 's Konings ziekte wel van geen doodelijken aard was, maar hij echter te dezer tijd ſterven zou (*u*), nam hij deze gelegenheid waar, om Hazaël voor Koning van Syrië te verklaren, hem tevens voorſpellende hoe zwaar hij Israël onderdrukken zoude; waarop Hazaël, tot Benhadad terug gekeerd, niet ſlechts het antwoord van den Profeet verkeerdelijk overbragt, maar ook hem verraderlijk van het leven beroofde, en in zijne plaats den troon van Syrië beklom, 2 *Kon.* VIII: 7—15.

Nu moest nog, ingevolge den last van God, *Jehu*, zoon van *Jozaphat* en kleinzoon van *Nimſi*, tot Koning over Israël gezalfd worden. — Om dit te bewerkſtelligen, zond Eliza eenen zijner Leerlingen uit de Profetenſchool naar *Ramoth* in Gilead, die dan ook dezen last dadelijk volbragt, hem van Godswege aanzeggende, hoe hij zich zou hebben te gedragen omtrent het huis van *Achab*, bij-

(*u*) Cf. *Vitringa Obſ. S.* l. 3. c. 16. p. 677. — *Moſche Bijbelvr.* IV. D. bl. 401. — *Van Hamelsveld Bijbel verd.* I. D. bl. 233.

bijzonder ook omtrent *Jezabel*, die gedurende de regering van beide hare zonen, *Ahazia* en *Joram*, den afgodsdienst had blijven voortzetten, en zelfs met Koninklijk gezag haar had weten te onderſteunen, 2 *Kon.* IX: 1—13.

En hier zag men dan nogmaals als in eenen helderen ſpiegel, hoe God zijne eer wist te handhaven tegen alles, wat zich tegen hem verzetten mogt, en dat Hij, boven de Afgoden verheven, alleen het beſtuur over alles heeft, en met de daad die God is, die zeggen kon: *door mij regeren de Koningen.* — *Achab* en *Jezabel* hadden zich de ergſte vijanden van God en zijnen dienst betoond, de harten hunner onderdanen geheel van Hem afgetrokken, zijne dienaren vervolgd en ter dood laten brengen; waren in deze hunne boosheid voortgegaan, in weerwil van alle tegenmiddelen door God aangewend; er bleef dan nu niet overig, dan eene openbare ſtrafoefening over hen en hun huis; die was hun reeds aangekondigd door Elia, — en Eliza had *Jehu* op Gods bevel tot Koning over Israël moeten zalven, door wien het bedreigde oordeel moest worden uitgevoerd. — Zag men dat nu in het Rijk van Israël gebeuren, zoo moest zulks dan ook krachtig bewegen om eenmaal en voor altijd den Af-

godsdienst vaarwel te zeggen, en Jehova's dienst voortaan alleen te betrachten. — *Jehu* zelf, daar hij Gods bedreiging uitvoerde, erkende er de regtvaardige hand van God in ten opzigte van *Joram*, 2 *Kon.* IX: 25, 26. en toen men hem boodschapte, wat er omtrent het doode ligchaam van Jezabel gebeurd was, zeide hij, naar *vs.* 36, 37: *Dit is het woord des Heeren, dat Hij gesproken heeft door den dienst zijnes knechts Elia des Thisbiters, zeggende: op het stuk lands van Jisreël zullen de honden het vleesch Izabels eten*, enz..... En gelukkig zou het voor hem en voor Israël tevens geweest zijn, indien hij den Afgodsdienst, door hem geknakt, geheel uitgeroeid en met zijn gansche hart zich aan Jehova en zijnen dienst gehouden had. Maar terug gekeerd tot den Kalverendienst, door Jerobeam in dat Rijk ingevoerd, bleef men in hetzelve overgegeven aan den Beeldendienst, die van tijd tot tijd tot Afgoderij oversloeg.

Intusschen liep het werkzaam leven van *Eliza*, die nu wedergekeerd was naar *Samarië*, ten einde; hij werd krank, en in deze ongesteldheid kreeg hij een bezoek van *Joas*, den toenmaligen Koning van Israël, aan wien *Eliza* bij die gelegenheid nog eene merkwaardige voorspelling deed nopens de

ze-

zege, die hij op de Syriërs behalen zoude, waarna hij in den Heer ontsliep en met eer in zijn graf daalde.

Zoo was dan het uiteinde van dezen zoo waardigen Godsman wel niet gelijk aan dat van zijnen Voorganger, maar echter werd hij nog na zijnen dood verheerlijkt, daar God hem getuigenis gaf door eenen man, die in zijn graf geworpen was, bij het aanraken van zijne beenderen te doen herleven. (2 *Kon.* XIII: 14—21.)

Zie daar een overzigt over de daden en bedrijven van deze twee voortreffelijke Godsmannen, weleer zoo beroemd in Israël wegens het ambt dat zij bekleedden, en de wijze, op welke zij aan hunne hooge zending hebben beantwoord, uit hoofde waarvan zij met alle regt de loffpraak verdienen, hun door *Jezus Sirach* gegeven in het 48. Hoofdst. van zijn Boek, met welke men die van *Isidorus* vergelijken kan (*v*).

Om nu eene vergelijking te maken tusschen hunne Wonderwerken en tusschen die, welke de *Heer Jezus* verrigt heeft, zoo zal het noodig zijn ook eene korte schets te geven van dat tijdvak zijnes levens, hetwelk allermeest door Wonderwerken gekenmerkt is.

Als

(*v*) Lib. *de ortu et interitu Prophetarum*, Cap. 35.

Als dan de Heiland door *Joannes* gedoopt was, en de verzoeking van den duivel wederſtaan had, begaf Hij zich naar *Galilea*, ten einde een begin te maken met zijn Leeraarambt onder Israël. Hier, door éénen zijner vrienden te Kana ter bruiloft genoodigd, gaf Hij eene eerſte proeve van zijne magt en goedheid, door water in wijn te veranderen (*Joh.* II.) Hierop zich nog eenige dagen te *Capernaum* opgehouden hebbende, reisde Hij van daar naar *Jeruzalem*, om er het Paaschfeest, het eerſte van zijne openbare bediening, bij te wonen. Hier deed Hij zich terſtond onder het oog der Priesters en Geleerden des Volks kennen als een Gezant van God, en als eenen ijverigen Hervormer, reinigde den Tempel, met dat gevolg, dat velen, ziende de teekenen, welke Hij deed, toen reeds in Hem geloofden.

Het Paaschfeest voorbij zijnde, en zich nog een wijle tijds in *Judea* opgehouden hebbende, keerde Hij naar *Galilea* terug, zijnen weg nemende over *Samarië*. Het gebeurde met de Samaritanen bij de ſtad *Sichar* maakte deze reis bijzonder merkwaardig. (*Joh.* IV: 1.)

In *Galilea* alzoo wedergekeerd zijnde, werd Hij door die genen, welke met Hem het Feest te *Jeruzalem* bijgewoond, en gezien had-

hadden wat aldaar door Hem verrigt was, met vele toejuiching ontvangen; en *Kana*, waar Hij zijn eerste Wonderwerk gedaan had, nogmaals bezoekende, genas Hij er den Zoon van zekeren Koninklijken Hoveling. (*Joh.* IV: 45—54.) — Van daar trok Hij, zoo het schijnt, over Capernaum (*Luc.* IV: 23.) naar *Nazareth*, en begon openlijk te prediken in de Synagoge dier stad; doch als zijne medeburgers zich tegen Hem zeer kwalijk gezind toonden, willende zelfs Hem van de steilte des bergs afwerpen, ontweek Hij dezen aanslag, en keerde naar Capernaum terug, alwaar door Hem vele Wonderwerken gedaan werden. In het midden der vergadering, in welke Hij tot het Volk het woord Gods sprak, wierp hij, bij voorbeeld, eenen onreinen geest uit iemand uit. De vergaderplaats verlatende, ging Hij in het huis van *Petrus* en *Andreas*, en genas niet slechts de behuwdmoeder van *Petrus*, die de koorts had, maar ook een aantal andere zieken en bezetenen, zoodat zijn gerucht zich terstond door geheel *Galilea* verspreidde. (*Marc.* I: 22—34.) — Vervolgens van daar naar elders voorttrekkende, (*Matth.* IV: 23. *Marc.* I: 38.) beschikte Hij op die reis aan *Petrus*, welken Hij tevens tot Apostel aanstelde, eene wonderdadige vischvangst,

en genas ook eenen melaatschen; deze dit tegen zijn verbod bekend makende, kwamen wederom vele scharen zamen om Hem te hooren, en door Hem van onderscheidene ongesteldheden genezen te worden, (*Luc.* V: 15, 16.) Zoodat Hij, om voor zich zelven tijd tot stille afzondering te hebben, verpligt was de wijk te nemen naar de woestijn. — Hierop keerde Hij weder naar Capernaum, en leerde aldaar in de tegenwoordigheid der Pharizeërs, die zoo wel uit *Galilea* als uit *Judea* en *Jeruzalem* zamengevloeid waren om hem te hooren, in welker tegenwoordigheid Hij eenen geraakten, die door het dak werd nedergelaten, genas, zoodat allen, die dit zagen, er over ontzet stonden. (*Luc.* V: 18.)

Op het volgende Paaschfeest (*w*), zijnde het tweede van zijn openbaar Leeraar-ambt, zich naar *Jeruzalem* begevende, maakte Hij daar eenen 38 jarigen kranken aan *Bethesda's* waterbad gezond (*x*); en na zijne wederkomst

(*w*) Ik volg hier de gedachte van *Bergen*, *Leven van Jezus*, *Kuinoel* en anderen, die door ἑορτὴ (*Jo.* V: 1.) het *Paaschfeest* verstaan.

(*x*) Over dit badwater, zie *Lilienthal* t. a. pl. X. D. H. 19. §. 42—50. — en het aangehaalde werk *de Waarh. van de Wonderw. der H. S.* bl. 329.

komst heeft vermoedelijk te *Capernaum* de genezing van den mensch met eene verdorde hand, waarvan wij *Luc.* VI: 6. *Matth.* XII: 9. en *Marc.* III: 1. lezen, plaats gehad, — en toen Hij bij deze gelegenheid den toeleg der Pharizeërs, die Hem zochten te dooden, ontweek, volgde Hem eene groote menigte van Galilea en Judea, (*Marc.* III: 7 – 12. verg. *Matth.* IV: 24, 25.) ten aanhooren van welken Jezus zijne uitmuntende Berg-leerrede hield (*y*), die Hij naderhand nog eenmaal hoofdzakelijk herhaalde, genezende bij die gelegenheid velen, die van alle kanten tot Hem toevloeiden. (*Luc.* VI: 17, 19.)

Eer Hij nog *Capernaum* verliet, reinigde Hij nogmaals eenen melaatſchen, (*Matth.* VIII: 1.) genas den kranken knecht van eenen Hoofdman, zonder zelfs in perſoon zich tot hem te begeven, en vertrok daarop den volgenden dag naar *Naïn*, waar Hij eenen jongeling uit de dooden opwekte, tot overgroote blijdſchap van zijne moeder en tot verbazing van alle de aanſchouwers. (*Luc.* VII: 11.)

Dit zoo veel geruchts makend Wonder mede ter kennis van *Joannes*, nu reeds in de

(*y*) Men leze over dezelve de voortreffelijke Verh. van den Hoogl. *Heringa*.

de gevangenis, gekomen zijnde, gaf zulks aanleiding, dat hij twee van zijne Discipelen tot Jezus zond, met de vraag: *of Hij de Mesſias was, dan of zij nog eenen anderen moesten verwachten?* Juist op dien tijd, dat deze Afgevaardigden tot Hem kwamen, genas Hij kranken, wierp duivelen uit, en verrigtte meer andere Wonderwerken, op welke, als op zoo vele bewijzen van zijn Mesſiasſchap, Hij deze Leerlingen van Joannes wees, ten einde zij van de waarheid der zaak mogten overtuigd worden (*z*).

Daarna trok Jezus al verder van de eene ſtad en van het eene vlek tot het andere, op welken togt Hem onder anderen ook vele Vrouwen volgden, welke Hij mede door zijne wonderdoende magt ten ſterkſte aan zich verpligt had, (*Luc.* VIII: 1, 2.) en kwam vervolgens te *Capernaum* terug, zijn intrek, als naar gewoonte, nemende in het huis van *Petrus*; hier vondt Hij deszelfs Schoonmoeder

(*z*) Dat Joannes deze vraag heeft laten doen ter overtuigiug zijner Discipelen, is blijkbaar uit *Joan.* III: 26, en uit de ingewikkelde beſtraffing over hun ongeloof in de beantwoording der vraag: *Zalig is hij, die aan mij niet zal geërgerd worden.* — Zie ook *Joan.* I: 32, 33. en de *Vaderl. Letteroef.* voor 1818. 2. St. bl. 269.

der andermaal met de koorts bezocht, nam dezelve dadelijk van haar weg, (*Luc.* IV: 39.) en genas ter zelver tijd nog vele anderen, die van den duivel bezeten en ongesteld waren. — Van daar ging Hij naar het strand, en zich van veel volk omringd ziende, klom Hij in een schip, en leerde de schare van daar vele dingen door treffende gelijkenissen, zoo als Hij bij andere gelegenheden meermalen gewoon was te doen, om de aandacht te sterker op te wekken, de waarheden levendiger aan het verstand te brengen, en dieper in het geheugen te prenten.

Vervolgens stak Hij over naar het land der Gergazenen, en als er in het overvaren een zwaar onweder ontstond, deed Hij hetzelve bedaren, en behouden aan land gestapt, dreef Hij de duivelen uit twee bezetenen (*a*) onder de Gadarenen, die Hij toeliet in eene kudde zwijnen te varen; doch op het verzoek van de inwoners dier plaats verliet Hij weder spoedig die landstreek, naar *Capernaum* terug keerende, alwaar Hij eenen geraakten genezen hebbende, (*Matth.* IX: 1.) zich

(*a*) Deze bezetenheid was geene natuurlijke krankzinnigheid, of vallende ziekte. Zie *J. Hinlopen Gedachten*, bl. 303.

zich op verzoek van *Jaïrus* liet bewegen om met hem te gaan, daar zijn dochtertje doodelijk krank was, gelijk het ook in dien tusſchentijd ſtierf. Onder den weg genas Hij mede eene vrouw, die twaalf jaren lang aan eene bloedvloeijing geſukkeld had; wekte toen *Jaïrus* dochtertje op; genas twee blinden, als ook nog eenen ſtommen, die van den duivel bezeten was, en begaf zich na dit alles voor de tweedemaal naar *Nazareth*, (*Marc.* VI: 1.) — Hier op eenen Sabbat het volk leerende, ſtonden velen wel verbaasd over zijne leer en verrigtingen, doch alzoo zij over het geheel ongeloovig bleven, vond Hij in die ſtad geene gelegenheid om zoo vele Wonderen te doen, als zij anders wel hadden mogen verwachten; ſlechts eenige weinige kranken genas Hij. Dan, bij het vervolgen van zijne reizen bood zich weder meer gelegenheid aan Hem aan tot het doen van verſcheidene Wonderwerken, (*Matth.* IX: 35.)

Intusſchen viel de onthoofding van *Joannes* den Dooper voor, en als dit ter kennis van Jezus gekomen was, vertoefde Hij niet langer in dien oord, maar begaf zich in de woestijn bij *Bethſaida*, (*Luc.* IX: 10.) Hier tot in het vallen van den avond zich bezig gehouden hebbende met heilrijk onderwijs

te

e geven aan eene verbazende menigte volks, lat Hem in deze woeste plaats was komen ›pzoeken, ten getale van wel 5000 man- ıen, behalve de vrouwen en kinderen, be- loot Hij dezen dag met de wonderdadige pijziging van hen allen met flechts vijf broo- len en twee visfchen, waarvan nog rijkelijk ›verfchoot, (*Matth.* XIV: 14. *Luc.* IX: 12.)

Dit gedaan zijnde, gaf Hij last aan zijne Discipelen om over te fteken naar *Caper- naum*, zullende Hij inmiddels de fchare haar affcheid geven, gelijk Hij ook deed; en na zich vervolgens in het gebed afgezonderd te hebben, begaf Hij zich tot zijne Jonge- ren, die intusfchen door ftorm en tegenwind zich in geen klein gevaar midden op het meer bevonden, en niet weinig ontftelden, toen zij Hem, op het water wandelende, het fchip zagen naderen (*b*); maar zich aan hen bekend gemaakt, en aan *Petrus* op zijn verzoek vergund hebbende om Hem te ge- moet te komen, klom Hij vervolgens in het fchip, deed den wind bedaren, en kwam al- haast aan de overzijde in het land van *Gen- nezareth* aan. De inwoners dit vernomen heb-

(*b*) Dat Jezus zich hier van geene drijvende balk be- diend heeft, zoo als *Bahrdt* in zijne *Vertal. van het N. T.*, zie *Meyer Aant. op Scheuchzer* t. a. pl.

hebbende, zonden boden uit aan hunne na-
buren, en bragten allen, die kwalijk gesteld
waren, tot Hem, Hem biddende dezelve te
willen genezen, hetwelk Hij op hun verzoek
volvaardig verrigtte, (*Matth.* XIV: 35, 36.
verg. *Joh.* VI: 17.) — Hier kwam Hem de
schaar, welke Hij den vorigen dag gespijsd
had, weder opzoeken, en dit gaf gelegen-
heid tot dat merkwaardig gesprek, hetwelk
Joh. VI: 26. en vervolgens geboekt is.

Nu was het derde Paaschfeest zijner open-
bare bediening op handen, na welks bijwo-
ning Hij eerst naar *Galilea*, en daarna naar
de landstreek van *Tyrus* en *Sidon* vertrok,
waar Hij de dochter van eene Kananee-
sche vrouw van de kwaal der bezetenheid
genas, en vervolgens naar *Dalmanutha* en
Magdala aan de *Galileesche* Zee reisde,
(*Marc.* VIII: 10. en *Matth.* XV: 39.) het
land van *Decapolis* (of der tien Steden),
waar Hij eenen doof-stommen genas, midden
doortrekkende. — Hier kwamen weder velen
tot Hem, bij zich hebbende kreupelen, blin-
den, stommen, lammen en meer soortgelijke
voorwerpen van medelijden, die, voor zijne
voeten nedergelegd zijnde, allen zijne won-
derdoende magt in hunne genezing mogten
ondervinden, (*Matth.* XV: 30, 31.) en
daarop volgde de wonderdadige verzadiging

va

van 4000 menſchen met eenen kleinen voorraad van ſlechts zeven brooden en een weinig visch, (*vs.* 32—38.)

Wijders bezocht Jezus de landſtreek van *Caeſarea Philippi*, waar Hij, immers volgens veler gedachte, ten aanſchouwen van drie zijner Leerlingen op eenen der bergen in dien oord luisterrijk verheerlijkt werd, na welke verheerlijking een maanzieke, dien zijne Discipelen in zijne afwezigheid niet hadden kunnen genezen, tot Hem gebragt werd, die, ſchoon niet zonder beſtraffing wegens zijn ongeloof, door Hem geholpen werd, (*Matth.* XVII: 1.)

Hierna treffen wij Hem weder te *Capernaum* aan, en als men daar *Petrus* aanſprak over de betaling van de Tempelſchatting, gaf Jezus hem bevel om den angel uit te werpen, met welken hij eenen visch zoude ophalen, in wiens mond hij een ſtuk geld vinden zoude, om voor hun beiden de geëischte voldoening te geven, (*Matth.* XVII: 24.)

Bij het verrigten van zoo vele verbazende Wonderwerken, wilden zijne Vrienden en Volgelingen, dat Hij zich toch eenmaal in het openbaar vertoonen zoude voor den genen, die Hij was; zij begrepen, het was meer dan tijd hiertoe, en wilden, dat Hij zich

zich even daarom naar *Jeruzalem* zoude begeven, alzoo het Feest der Loofhutten op handen was; zij ſtelden Hem voor, om in gezelſchap met hen derwaarts heen te gaan, doch dit werd van Hem afgeſlagen, daar Hij hen niet wilde ſtijven in hunne verkeerde denkbeelden en verwachting, die zij van Hem koesterden; evenwel liet Hij zich te midden van het Feest in den Tempel vinden, en leerde het volk, gerakende tevens in een hevigen twist met de Pharizeërs, die Hem wilden ſteenigen, doch waarvoor Hij zich echter wist te wachten, (*Joh.* VII en VIII.)

Eer Hij *Jeruzalem* verliet, wilde Hij ook hier thans weder een heerlijk bewijs zijner menschlievendheid achterlaten in de genezing van eenen blindgeborenen, en op zijne terugreis werd weder een duivel uit eenen bezetenen gedreven; ook ontving eene vrouw, die 18 jaren lang door eene geweldige krankheid, door den duivel veroorzaakt, was zamen gebogen geweest, het gebruik harer ledematen zoodanig weder, dat zij regtop gaan kon, waarover zij dan ook God verheerlijkte, (*Luc.* XIII: 11—13, 16.)

Drie maanden hierna viel het Feest van de vernieuwing des Tempels in (*c*), op hetwelk

(*c*) 1 *Macc.* IV, 56, 59. 2 *Macc.* X: 5—7.

welk *Jezus* zich meer openlijk voor den Messias verklaarde, met beroeping van zich zelven op zijne werken (*Joan.* X: 25, 32, 37.) en daarmede liep het derde jaar van zijn openbaar Leeraarambt af.

Thans naderde de tijd, dat Hij als een slagtoffer voor de zonden zoude worden opgeofferd, en Jezus, wetende alles, wat Hem overkomen zoude, ook de bepaling van den tijd zijnes lijdens, wilde zich dan daar aan ook geenszins onttrekken, gelijk wel voorheen, de tijd van zijn lijden nog niet daar zijnde, door Hem geschied was. Hij onderwierp zich gewillig aan alles, wat Gods hand en raad over Hem bepaald had; ten dien einde maakte Hij zich gereed tegen het aanstaande feest naar *Jeruzalem* op te trekken. Veel viel er op deze reis voor, vele belangrijke gesprekken werden door Hem gehouden; ook gaf Hij nog verscheidene bewijzen van zijne magt en menschenliefde; tien melaatschen werden genezen (*Luc.* XVII: 11.), twee blinden, van welken *Bartimeus* één was, ontvingen bij zijne aankomst te *Jericho*, op hun aanhoudend geroep, het gebruik van het edel zintuig des gezigts terug (*Matth.* XX: 21. *Luc.* XVIII: 35.) — En te *Bethanië* werd de afgestorven *Lazarus*, nadat hij reeds vier dagen in de grafspelonk gelegen

 had,

had, door Hem opgewekt (*Joan.* XI.), waar over de Overpriesters en Pharizeërs den raad lieten beleggen, en tot zijnen dood besloten. Eenige dagen daarna zag men Hem zijne plegtige intrede doen binnen *Jeruzalem*, andermaal den Tempel reinigen, en vele blinden en kreupelen genezen; telkens keerde Hij des avonds uit de stad naar *Bethanië* terug, en ging den volgenden morgen weder stadwaarts. — Op eenen dezer morgens vervloekte Hij eenen vijgenboom, op welken Hij te vergeefs vruchten verwacht had, gelijk die er het uiterlijk aanzien van vertoonde, met dat gevolg, dat hij verdorde.

Hierop volgde nu in de laatste dagen van 's Heilands leven nog vele redenen en gesprekken met zijne Discipelen, en ook met de Pharizeërs en Oudsten des volks, als mede gewigtige voorzeggingen, zoo met betrekking tot zijn eigen lijden en sterven, als tot het geen Jeruzalem en de Joodsche natie, wegens hunne verwerping van zijn persoon, overkomen zouden, die ik niet noodig heb op te halen. Hetgeen ik heb ter neder gesteld is genoeg om ons te doen zien, hoe Jezus openbare leven gekenmerkt is geweest door eene aaneenschakeling van Wonderwerken, die tot aan het einde van hetzelve voortduurden; want als bij zijne gevangenneming één

zij-

zijner volgelingen, zich in tegenweer ftellende, den dienstknecht des Hoogepriesters het oor had afgeflagen, werd ook die wonde oogenblikkelijk door Hem geheeld; en wie weet niet hoe veele Wonderen, bij zijn fterven voorgevallen, mede getuigenis gegeven hebben aan de grootheid en goddelijkheid van zijn perfoon?

Het zijn alle deze Wonderwerken, in het leven van Jezus voorkomende, welke, behalve dat dezelve in zoo menigerlei gevallen zijn menschlievend karakter aan den dag legden, over het geheel genomen het belangrijk en tevens heilzaam doel hadden om de goddelijkheid van zijne zending, den hemelfchen oorfprong van zijne Leer, de waarheid van zijn Mesfiasfchap, en verhevene afkomst als Zoon van God, van Hem in de wereld gezonden tot behoudenis van zondaren, te ftaven en te bevestigen, ten einde allen, die deze zijne teekenen befchouwden, of immer vernemen zouden, bewogen mogten worden om in Hem te gelooven, en Hem in zijne volwigtige betrekking te erkennen en te eerbiedigen tot eer van God en tot hun eigen heil. — Het een en ander zal ons in den loop dezer Verhandeling nader blijkbaar worden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Vergelijking der Wonderwerken van Elia en Eliza met die van den Zaligmaker.

Na het overzigt over de geschiedenis en bedrijven van *Elia* en *Eliza*, als ook van den Heer *Jezus*, ga ik over om eene vergelijking te maken tusschen de Wonderwerken der zoo even genoemde Godsmannen, en tusschen die van den Heiland. Vooraf echter wil ik kortelijk aanmerken, dat men bij de overweging der Wonderwerken, zoo als dezelve in de levens geschiedenissen van *Elia* en *Eliza* en die van den Heer *Jezus* voorkomen, onderscheid maken kan tusschen de Wonderwerken voor hun zelven, ten hunnen gevalle, en in hun eigen voordeel onmiddelijk door Gods voorzienige hand daargesteld, en tusschen die, welke door hen ten gevalle van anderen verrigt zijn. Deze laatstgenoemde zullen in de opgegevene vraag wel voornamelijk bedoeld zijn, schoon niet met eene geheele uitsluiting van de eerste.

I.

I.

Om nu eene behoorlijke vergelijking te treffen tusſchen de Wonderwerken van deze drie voortreffelijke Godsgezanten, dunkt mij, zal het noodig zijn dezelve in de drie volgende klasſen te verdeelen:

1. In de zoodanige, welke *gelijkſoortig* zijn, als daar is de ſpijziging van een groot aantal menſchen met een geringen voorraad, hetgeen eens door *Eliza* (2 *Kon.* IV: 42—44.) en tweemalen door *Jezus Christus* geſchied is (*Matth.* XIV: 14. *Hoofdſt.* XV: 37.).

De genezing van melaatſchen, door *Eliza* aan *Naäman* (2 *Kon.* VI.), en door den Heiland aan meer dan eenen verrigt (*Matth.* VIII: 1—4. *Luc.* V: 12—14.).

De opwekking van dooden, gelijk *Elia* den zoon der weduwe te Sarphath (1 *Kon.* XVII: 17.), *Eliza* het kind der Sunamitiſche vrouw (2 *Kon.* IV: 20—35.), en *Jezus* den zoon der weduwe te *Naïn* (*Luc.* VII: 11—16.) het dochtertje van Jaïrus (*Matth.* IX: 18—23.), en zijnen vriend *Lazarus* te *Bethanië* (*Joan.* XI.), uit den ſtaat des doods hebben doen terug keeren.

Deze Wonderwerken kunnen met elkander vergeleken worden als van denzelven

aard en foort, evenwel zoo, dat zich altijd in de wijze, waarop de Heer *Jezus* en de Profeten in dezen te werk gingen, een groot onderfcheid vertoont: bij Hem was het de uitwerking van almagt, bij hen de kracht van een onwankelbaar geloof en ernftige gebeden.

2. Tot een ander foort van Wonderwerken breng ik diegene, welke, alhoewel in aard *verfchillende*, echter eenige en wel de meeste *overeenkomst* hebben met andere Wonderwerken, door den Heiland daargefteld. — Neem eens de vermenigvuldiging van het meel en de olie van de weduwe te Sarphat (1 *Kon.* XVII: 16.) de vermeerdering van de olie in de kruik van de arme weduwe van eenen der leerlingen in de fchool van Eliza (2 *Kon.* IV: 1 — 7.), het doen bovenkomen van het ijzer der bijl, dat in het water gevallen was onder het houthouwen (2 *Kon.* VI: 5 — 7.).

Van deze Wonderwerken, wel is waar, vinden wij geene gelijkfoortige (parallellen) onder die van den Heer *Jezus*, waarmede dezelve kunnen vergeleken worden, evenwel kan men ze met andere zijner Wonderdaden in verband brengen, als daar is het veranderen van water in wijn op de bruiloft te *Kana* in *Galilea* (*Joan.* II.), de wonderbare befchikking van een ftuk gelds tot betaling van de

de ſchatting in den mond van een visch, dien hij aan *Petrus* belaste te gaan vangen (*Matth.* XVII: 27.), en andere meer — Hiermede, zeg ik, kunnen wij boven aangehaalde Wonderwerken gelijk ſtellen, uit dien hoofde, dat in alle deze gevallen een en ander, wien het aanging, daardoor uit grootе verlegenheden gered werden; en zoo ſtemde dan de handelwijze van *Elia* en *Eliza*, wat het doel en de heilzame ſtrekking van deze ſoort hunner Wonderwerken aangaat, hierin met die van den Heiland overeen; dezelve toch behoorden tot het tooneel des huisſelijken levens, waarin men de tusſchenkomst der goddelijke Voorzienigheid werkzaam beſchouwen kan, om in de dringendſte behoeften te voorzien, en uit de grootſte verlegenheden te redden.

3. Eindelijk zijn er nog onder de Wonderwerken van *Elia* en *Eliza*, die *geheel op zich zelven* ſtaan, hoedanige ons in het leven van Jezus niet voorkomen, uit hoofde, dat de geſteldheid der zaken en perſonelijke omſtandigheden het daarſtellen van die zelfde Wonderwerken niet medebragt. Van dien aard was de wonderdadige ſpijziging van *Elia* door de raven aan de beek *Krith*, — de ſtraf aan twee hoofdlieden met hunne onderhorige

manſchappen, — en de vernieling van twee en veertig jongelingen, die *Eliza* in zijne profetiſche waardigheid beſpotten, door twee beeren uit het woud, ſchoon zulks daarom niet wegneemt, dat deze geene ware Wonderwerken zouden geweest zijn.

Ingevolge deze verdeeling bemerken wij al aanſtonds, dat vele van de Wonderwerken van den Heer Jezus van denzelven aard en ſoort geweest zijn als door *Elia* en *Eliza* verrigt zijn, terwijl andere in een zeker derde er mede gelijk ſtonden, en daaruit valt tot de waarheid der overige, die er niet mede gelijk ſtonden, gemakkelijk te beſluiten, zoo als wij vervolgens zien zullen.

II.

Eene andere overeenkomst tusſchen de Wonderwerken van *Elia* en *Eliza* en die van den Heer *Jezus* is deze, dat bij het doen van dezelve de een en ander in ſommige gevallen zich van *uitwendige middelen*, ſchoon niet tot het wezen van het Wonderwerk zelve betrekkelijk, bediend hebben. *Eliza*, daar hij het brakke water te *Jericho* goed maakte, wierp er zout in (2 *Kon.* II: 19—22.) — deed meel in de pot met ko-

lo-

lokwinten, te *Gilgal* (2 *Kon* IV: 38—44.) — liet aan *Naäman* bevelen om zich zevenmaal in de Jordaan te wasſchen (2 *Kon.* V.). — wierp een hout in het water, opdat het ijzer van de bijl mogt boven komen (2 *Kon.* VI: 1—7.). — En de Heer *Jezus*, hoezeer Hij ook op het enkel woord: *ik wil word gezond*, *word ziende* enz., zijne Wonderdaden kon daarſtellen, beſtreek op zekeren tijd de oogen des blindgeborenen met ſlijk (*Joh.* IX: 6.), ſtak de vingeren in de ooren en raakte de tong van eenen doof-ſtommen aan (*Marc.* VII: 33.), en ſpoog op een anderen tijd in de oogen (*Marc.* VIII: 23—25.).

Denkt men veelligt, waartoe die uitwendige middelen, welke niet alleen geen natuurlijk verband hadden, maar zelfs ſtrijdig waren met hetgeen er door moest worden uitgewerkt? ik antwoord, het was niet alleen, om de aandacht der aanſchouwers meer oplettende te maken op de daad zelve, maar vooral opdat daarvan het Wonderwerk regtſtreeks op de oorzaak, en niet op het middel dalen zoude, daar toch ieder ligtelijk en als van zelve zien kon, dat die uiterlijke middelen in geen verband ſtonden met, althans geene uitwerkende oorzaken waren, noch

 ook

ook zijn konden, van hetgeen bij de aanwending derzelven werd daargefteld (*b*).

III.

Treffen wij al wijders onder de Wonderwerken van *Elia* en *Eliza* de zoodanigen aan, die, fchoon wel op hun bevel, echter in *hunne afwezigheid* gefchied zijn, zoo als de vermenigvuldiging van de olie der weduwe van eenen zijner leerlingen, om hiermede hare fchuld te kunnen betalen (2 *Kon.* IV: 3.), en ook in de genezing van *Naäman*, tot wien de Profeet, alhoewel hij voor zijn huis ftondt, niet eens uitkwam, flechts maar bevel gaf om zich te wasfchen in de Jordaan, met bijgevoegde verzekering, dat zijne reiniging er op volgen zoude (2 *Kon.* V: 10.) — zoo vinden wij ook hierin overeenkomst tusfchen deze Wonderwerken en die van den Heer *Jezus*, van wien wij lezen, dat Hij kranken genas en gezond maakte, alhoewel Hij niet bij hen tegenwoordig was; men denke om den knecht van den Hoofdman, en om den zoon des koninklijken Hovelings, en om de doch-

(*b*) Vergel. *van der Aa*, *Hoofdoogmerk van onzen Heer Jezus*, tweede onderzoek, bl. 59.

dochter der Kananeesche vrouw (*Matth.* VIII: 8, 9, 13. *Joan.* IV: 49, 50. *Marc.* VII: 24—30.).

IV.

Denken wij al verder na op de Wonderwerken der gemelde Godsmannen en op die van den Zaligmaker, zoo bemerken wij al ras, dat zij blijkbare kenmerken van derzelver *waarheid* en *goddelijkheid* met zich bragten. Ik wil dit hier slechts in het algemeen aanwijzen, om de vergelijking ook uit dit oogpunt te doen voorkomen, terwijl, ingevolge de vraag, dit stuk nog nader zal moeten behandeld worden.

Meer in het algemeen dan, zoo merk ik aan:

1. Dat wij te dezen aanzien het gewijde *Geschiedverhaal* voor ons hebben; in hetzelve ontvangen wij een klaar en omstandig berigt van de gebeurde zaken, en van wien ontvangen wij dit berigt? van lieden, die verklaren konden, dat zij zelve oor- en ooggetuigen geweest waren van hetgeen zij ons mededeelden, of wel hetzelve vernomen hadden van hen, die er aanschouwers van geweest waren, en die zij kenden voor menschen van een opregt en geloofwaardig ka-

rakter; daar en boven waren de ſchrijvers lieden, begaafd met een oordeel des onderſcheids niet alleen, maar werden ook in het te boek ſtellen van daadzaken zoo wel, als van andere waarheden, door den Heiligen Geest beſtuurd, en zij verdienen bij ons te meer geloof, daar, hetgeen zij ons berigten, in latere tijden door anderen, en ook door den Heer Jezus zelven, is bevestigd geworden. Zie dit ten aanzien van *Elia* en *Eliza*, waarbij wij ons hier alleen te bepalen hebben (*Luc.* IV: 25—27. vergel. *Jac.* V: 17, 18. *Luc.* IX: 54, 55. — Wil men dan de waarheid van de geſchiedenis des Bijbels niet wegwerpen, dan is men ook verpligt dezelve ten opzigte van de Wonderwerken te laten gelden.

2. Waarvan wij nog meer verzekerd moeten zijn, als wij er bij in aanmerking nemen, dat zij, door welke de Wonderwerken werden daargeſteld, dezelve verrigt hebben, niet voor eene enkele reis, maar veelvuldig, niet in het geheim, maar in het openbaar, niet ſlechts ten aanſchouwen van eenige weinigen, maar in het bijzijn van honderden, ja duizenden, niet maar in de tegenwoordigheid van hunne vrienden en voorſtanders, maar meermalen onder het oog van hunne bitterſte vijanden; men verbeelde zich *Elia* te midden van de

Baäls-

Baäls-Priesteren op *Karmel* — *Eliza* onder de vijandelijke benden der Syriërs voor *Dothan* — en *Jezus* omringd van talrijke fcharen, die doorgaans bij het doen zijner Wonderwerken tegenwoordig waren. — En zal men dan wel aan *de waarheid* der gebeurde zaken, die onder het oog van zoo vele duizenden gefchied zijn, kunnen twijfelen?

3. Nog minder kan men dat doen, wanneer men het oog laat vallen op *de perfonen*, aan welke te eeniger tijd Wonderwerken gefchied zijn. — Deze menfchen wisten toch zeker, of zij te voren ongefteld waren geweest, en of zij, door hetgeen aan hen gefchied was, waarlijk genezen waren geworden. — Naäman wist immers, dat hij te voren *melaatsch* was geweest, en dat die plaag van hem geweken was na zich in de Jordaan gewasfen te hebben? — met de kranken en gebrekkigen in *Jezus* tijd was het even eens gefteld, men denke alleen maar om den blindgeborenen (*Joan.* IX.) die tot herhaalde reizen door de Pharizeërs ondervraagd zijnde over zijne genezing, eindelijk verdrietig geworden ten antwoord gaf *vs.* 25, *of hij* (Jezus, die mij genezen heeft) *een zondaar is*, (zoo als zij hem wilden opdringen) *weet ik niet*; *één ding*

weet

weet ik, dat ik blind was en nu zie; en daar het even zoo gelegen was met andere lijders en lijderesſen, zoo ſtrekten die allen, ook tot bewijzen voor de waarheid van de wonderdoende kracht, die aan hen was te kosten gelegd.

En zoo vervalt dan ook hetgeen het Ongeloof zoo gereed is om tegen de Wonderwerken in te brengen, dat er *bedrog* onder dezelve geſcholen heeft, hetgeen men op geenerlei wijze kan vermoeden; de gevallen toch waren te menigvuldig om dit te veronderſtellen; en hoe vreemd dat zulk een bedrog door niemand zou zijn opgemerkt of ontdekt geworden. — Ja is men zelfs deze bedenking niet voorgekomen? Alvorens Elia, om maar eens één geval tot voorbeeld aan te halen, zijne offerhande op *Karmel* gereed maakte, noodigde hij het volk om nader bij hem te komen, ten einde elk zien mogt, wat hij doen zoude, en dus allen ſchijn van bedrog afgewend worden. — Hierop maakte hij het Altaar gereed, en liet rondom hetzelve eene vrij breede groeve, die veel waters konde bevatten, maken, ſchikte zijn offer toe en liet dat vervolgens tot drie malen toe nat begieten, opdat men niet zou kunnen vermoeden dat hij heimelijk vuurſtoffen bij het hout had

we-

weten te brengen (*c*). En had er eenig bedrog bij het doen der Wonderwerken door gezegde perſonen plaats gehad, zouden dan de Zonen der Profeten voor Elia en Eliza, en de leerlingen van den Heere Jezus, aan wien dat bedrog toch niet altijd had kunnen onbekend blijven, voor hen als hunne Heeren en Meesters wel die achting hebben kunnen behouden en dat vertrouwen op hen geſteld, hetgeen wij vernemen, dat zij te aller tijd gedaan hebben? om thans niet aan te merken, dat bedrog zijn ſteun vindt in dwaling en bijgeloof, maar dat de Wonderwerken, zoo als nader zal blijken geheel geſchikt waren om beide krachtig tegen te werken, en dat zij, die zich in wonderdadige verrigtingen van bedrog bedienden, altijd eigen belang en winzucht in het oog hadden, (*d*) waarvan zoo wel Elia en Eliza, als de Zaligmaker even ver af waren.

Droegen dan de Wonderwerken door den eenen en anderen verrigt blijkbare kenmerken van *waarheid*, zoo heeft men dezelve ook voor *Goddelijk* aan te zien. — Zoo haast men toch de waarheid van eenig Wonderwerk

(*c*) Zie *Scheuchzer*, *Bijb. der Nat.* en *bijgevoegde Aanm. van Meyer*, vijfde deel, bl. 443—447.

(*d*) *Hand.* VIII: 18. —

werk erkent, dan is het ook blijkbaar, dat hetzelve door Gods kracht geſchied is. Noem ik trouwens een Wonderwerk, dan noem ik eene daadzaak, die boven het natuurlijk vermogen van den mensch is, en om welke daar te ſtellen eene hooger kracht vereischt wordt; was het zoo niet in het geval van de droogte aan Achab voorzegd en bedreigd? of had *Elia* het ook in zijne magt den wind te kunnen gebieden om de uit de aarde opgeklommene, en in de lucht verdikte dampen naar andere ſtreken heen te drijven, en alzoo den regen, ja zelfs den dauw te doen achterblijven? Hing dit niet enkel van Gods almagt af (*Jer.* X: 13.)? kon hij, of ook zijn opvolger aan dooden het leven wedergeven? bleek niet hun onvermogen daartoe in zichzelven uit hunne herhaalde gebeden, welke zij bij die gelegenheden tot God opzonden en op welke zij het leven in de geſtorvenen deden te rug keeren? En waren de Wonderwerken van den Heer *Jezus*, de wijze, waarop Hij die verrigte, de toon des gezags, op welke Hij bij het doen derzelven ſprak, geene kenmerkende proeven van eene goddelijke kracht, door welke Hij altijd werkte. Ik zal dit niet verder uitwerken, daar het in het volgende Hoofddeel meer zal te pas komen; genoeg om er het beſluit uit op te maken,

da

dat uit hoofde van *de Waarheid* en *Goddelijkheid* de Wonderwerken der opgenoemde in zoo ver gelijk ſtonden.

V.

Beſchouwen wij al verder de Wonderwerken van *Elia* en *Eliza* en die van den Heere *Jezus*, dan bemerken wij, dat zij *dezelfde ſtrekking* gehad hebben, als dienende tot bewijs hunner Goddelijke zending, tot handhaving van den waren Godsdienst, ter bevestiging der leere, welke zij verkondigden en tot verbetering der afvallige natie. — Het zag er in de tijden van *Elia* en *Eliza* in Israëls rijk en in de dagen van den Zaligmaker met de Godsdienstige en Zedelijke geſteldheid des Joodſchen Volks ellendig uit. — Deze toeſtand maakte het allezins noodzakelijk, dat buitengewone Godsmannen onder hetzelve optraden om ware het mogelijk dat verval te herſtellen; maar zoude nu dit doel bereikt worden, zouden deze mannen, die zich handhavers van Gods eer en dienst betoonen moesten en het volk door beſtraffing, vermaning en onderwijs tot andere gedachten brengen, achting en gezag erlangen, in hunne gewigtige bediening met voordeel verkeeren, en aan het groote oogmerk hunner zending

regt

regt beantwoorden; zij moesten dan ook met genoegzame magt voorzien zijn, en deze kon zich nergens blijkbaarder en overtuigender in betoonen, dan in het doen van Wonderwerken, om door dezelve in voorkomende gevallen van noodzakelijkheid te kunnen bevestigen hetgeen zij beweerden en voorſtelden, opdat het blijken mogt, dat zij boven de Afgods-priesters verheven, en van God zelven gezonden waren, en alzoo in hun karakter als Dienaren van Jehovah erkend en geloofd mogten worden. — En dat was ook het geval van den Zaligmaker in latere tijden, ook Hij vooral moest, zou hij geloof vinden, zijne zending door Wonderwerken ſtaven, te meer nog daar zijne komst in de wereld een nog veel grooter en gewigtiger doel had dan die van vroegere Godsmannen, als zullende dezelve niet alleen verbetering, maar ook eene geheele verandering in het ſtuk van den Godsdienst te weeg brengen, en de oude Godsdienst-oefening door Mozes ingevoerd door vele Wonderwerken was bevestigd geworden. — Hebben nu de een zoo wel als de andere door het doen van Wonderwerken veelvuldige proeven van zoodanige magt, als welke tot bewijs van hunne zending dienen moest, aan den dag gelegd, zoo zag men, vooral wanneer men die

in

in verband befchouwde met hetgeen zij voordroegen, er duidelijk uit, dat hunne zending dezelfde ftrekking hebben moest, en kunnen dan ook de Wonderwerken van *Elia* en *Eliza* met die van den Heer *Jezus*, wat derzelver *bedoeling* aangaat, met elkanderen vergeleken worden.

Ik blijf, te aanzien van deze bijzonderheid, mede bij het algemeene, uit hoofde dat ook dit ftuk vervolgens meer ontwikkeld zal moeten behandeld worden, — alleen wil ik hier nog, fchoon met een enkel woord, aanwijzen, dat de Wonderwerken dezer Godsgezanten waarlijk tot bewijs gediend hebben, dat zij van God gezonden waren; zonder dan hier uit den aard der zaak te redeneeren, en aan te wijzen, dat God ten gevalle van niemand, ten zij hij eene wettige zending van Hem gekregen had, eenig Wonderwerk zoude daarftellen, zal de aanvoering van één of twee gevallen uit de gefchiedenis van deze mannen hier genoeg zijn Toen *Elia* op *Karmel*, na de vruchtelooze pogingen der Baäls-priesteren, zijn gebed tot God opzond, hooren wij hem datzelve op deze wijze uitbrengen (1 *Kon.* XVIII: 36.): *Heer! God Abrahams, Izaäks en Jakobs! dat het heden kenbaar worde, dat Gij God in Israël zijt, en ik uw knecht, en dat ik alle deze dingen*

naar uw woord gedaan heb, en daarop volgt *vers* 38, dat het vuur des Heeren nederviel, tot een blijkbaar getuigenis, dat Elia van God gezonden was. — Even zoo bleek dat ook ten opzigte van *Eliza* in de verlossing van *Samaria*, te voren door hem voorspeld, en het geval van den Hoofdman, die deze zijne voorspelling als volstrekt onmogelijk bespot had (2 *Kon.* VII: 1, 2. vergel. *vers* 19, 20.). — En wat den Heer *Jezus* aangaat; dat ook zijne Wonderwerken tot bewijs van zijne goddelijke zending verstrekten, kan men duidelijk afnemen uit zijne eigene verklaringen, (*Joan.* XI: 42.) daar Hij te kennen geeft, dat *Hij zich in het gebed tot God gewend had*, opdat alle de aanschouwers gelooven zouden, *dat God Hem gezonden had*, en *Joan.* V: 36. getuigt Hij van zijne Wonderwerken meer in het algemeen: *de werken, welke mij de Vader gegeven heeft om die te volbrengen, dezelve werken, die ik doe, getuigen van mij, dat mij de Vader gezonden heeft.* Ook waren de weldenkenden onder zijne tijdgenooten allezins overtuigd, dat Hij een *Leeraar was van God gekomen* (*Joan.* III: 2.), een *groot Profeet* (*Luc.* VII: 16. *Joan.* VI: 14.), dewijl niemand anders zulke teekenen doen kon, als Hij deed, zoo God niet met Hem was.

VI.

V I.

Eindelijk moeten wij ook bij de vergelijking van de Wonderwerken van *Elia* en *Eliza* met die van den Heer *Jezus* nog letten, op *de wonderbare Gebeurtenisſen*, waardoor hunne uitgang uit de wereld als geheel zonderling is gekenmerkt geworden. Had het Gode behaagd de pogingen van deze zijne gezanten, welke zij, in beantwoording aan het groote oogmerk hunner zending, tot handhaving van zijne eer en dienst in het werk hadden geſteld, door Wonderwerken te onderſteunen, nu ook wilde Hij, tot een krachtig bewijs zijner hooge goedkeuring en welgevallen over alles, wat zij gedaan hadden, hunnen uitgang uit dit leven mede door Wonderen merkwaardig maken. Ging niet de wonderbare verdeeling van de wateren der Jordaan Elias wegneming van deze aarde vooraf? en daarop volgde zijne buitengewone en luisterrijke opneming ten hemel zelve, naar ziel een ligchaam beide zonder tusſchenkomst van den dood (2 *Kon.* II.).

Dat dit werkelijk hebbe plaats gehad wil ik hier kortelijk aanwijzen. Men vindt Uitleggers, die deze Gebeurtenis voor eene Overlevering houden, die door voortvertelling

dien vorm gekregen heeft, waarin dezelve hier voorkomt, en ze dus als *een Mythe* beschouwen; dan, dit is door Prof. *van Hengel* (*e*) bondig wederlegd, weshalve ik mij hierbij niet behoeve op te houden — Doch men vindt ook anderen, die willen beweren, dat *Elia* door den Blikfem is getroffen en gedood, en dat daarop zijne ziel ten hemel zoude zijn opgenomen, terwijl zijn ligchaam aan de aarde wedergegeven, of wel tot de eerfte grondftoffen terug gekeerd is. (*f*) — De redenen, welke men voor deze gedachte opgeeft zijn voornamelijk.

1. Dat het woord עלה mede de beteekenis heeft van *offeren* (*Rigt.* XI: 16.) *Aanfteeken* (*Exod.* XXV: 23.) ook iemand *door den dood wegnemen* (*Ezech.* XXIV: 16.) — doch hierop is reeds van overlang aangemerkt, dat niet tegenftaande de verfchillende beteekenisfen van dit woord in andere Tijdsbuigingen zijne algemeene beteekenis van *doen opvaren* altijd bewaard; en dat de bijvoeging van het woord שמים waarmede het onmiddelijk wordt zamengevoegd ons duidelijk doet bemerken, dat het hier niet anders moet vertaald

(*e*) In zijne Verhandeling *over de Hemelvaart van Jezus*, in het Haagsch Genootfchap 1809. bl. 37.

(*f*) Zie *Bibliot. Brittannique* T. 2. P. 1. §. 8. p. 181. en *Nieuwland Uitlegk. Verm.* 2 D. bl. 466.

taald worden, dan *ten Hemel opgevaren*.

2. Men voegt er bij, dat het de ongerijmdheid zelve is te ftellen, dat een vurige wagen en paarden een ftoffelijk ligchaam zonder hetzelve te befchadigen zoude opgevoerd hebben. — Maar kent men dan de Goddelijke almagt niet, die in het geval der drie jongelingen in den brandende Oven zoo zigtbaar toonde, dat hij ook over de kracht des vuurs te gebieden had? — Kan men buiten dien hier ook niet om eene *Wolk* denken, uit welke donderflagen en blikfemftralen uitgingen, om den luifter dezer gebeurtenis te vergrooten, zonder dat nogtans daarom deze het ligchaam van den Profeet behoefde te befchadigen, even min als toen God op den berg Sinaï onder eene gelijke vertooning nederkwam, zonder dat Mozes hiervan eenig letfel kreeg (*Exod.* XIX: 9, 20, 24.)?

3. Nog beroept men zich op Jezus gezegde *Joan.* III: 13. *niemand is ten hemel opgeklommen, als 's Menfchen Zoon* — doch dit doet niets ter zaak, daar duidelijk uit het verband blijkt, dat deze fpreekwijs niets anders beteekent, dan de verborgenheden des hemels doordrongen te hebben (*g*). Zoodat er

(*g*) Conf. *Scholia Rofenmulleri* ad. h. l.

er *Jezus* mede wil leren, hoe niemand de verborgenheden des hemels weet, dan Hij, die eenen geheel hemelfchen oorfprong en roeping heeft, te weten, de Zoon van God, die gekomen was om dezelve aan menfchen bekend te maken (*h*).

Verdere aangevoerde redenen voor bovengemelde gedachte, van minder aanbelang en genoeg wederlegd zijnde, ga ik met ftilzwijgen voorbij, maar zal liever aanwijzen, wat er voor de eigenlijk gezegde Hemelvaart van Elia, naar ziel en ligchaam beide, pleit.

Wanneer wij de zaak van voren befchouwen, zonder opzigt op het Gefchiedverhaal, zoo vallen wij van zelve reeds op de gedachte, dat het verfcheiden uit deze wereld van een Godsman, hoedanig *Elia* was, wiens leven en bedrijven zoo geheel zonderling geweest waren, niet minder door blijken en bewijzen van goddelijke goedkeuring zoude gekenmerkt zijn, dan zijn geheele leven geweest

(*h*) Of verkiest men met *Van Herwerden* over *Joan.* 2 D. aan de eigenlijke hemelvaart van *Jezus Christus* te denken, dan nog kan het tot geen bezwaar dienen waarom *Elia*, gelijk te voren *Enoch*, niet zoude ten Hemel opgenomen zijn, alzoo *Jezus* dan fpreekt van eene opvaring van den Zoon des menfchen, die eerst uit den Hemel was nedergedaald, hoedanig op hen niet toepasfelijk was.

weest was. Lazen wij zulks aan het einde van zijne geſchiedenis niet, wij zouden ons veeleer moeten verwonderen, dat aan zulk een uitſtekend man, nadat hij Gods raad had uitgediend, niets merkwaardigs was te beurt gevallen, dat zijn vertrek van deze aarde boven dat van andere Godsvereërers niet had uitgemunt, te meer, daar de omſtandigheden zelve van dien tijd het ſcheenen te vereisſchen. — Dan, wij zullen er meer van overtuigd worden, als wij het Geſchiedververhaal zelf inzien, dan toch vernemen wij duidelijk, hoe de zaak zich heeft toegedragen: wij lezen *vers* 1. dat *God hem door een onweder ten hemel wilde wegnemen* (*i*), en na vermelding van de wijze, op welke hij deze wereld verlaten heeft, wordt er *vers* 11. bijgevoegd: *alzoo voer Elia met een onweder ten hemel.* — Van deze wegneming had de Pro-

(*i*) Dezelfde uitdrukking die wij van Henochs opneming in den hemel lezen, van wien Paulus *Hebr.* XI: 5. zoo duidelijk ſchrijft, *dat hij is weggenomen geweest, opdat hij den dood niet zien zoude.* Ik weet wel: men maakt ten zijne opzigte dezelfde bedenkingen als tegen de Hemelvaart van Elia. Dan men leze de ſchoone aanmerkingen van den Hoogl. *Ypeij op Roſenmullers hist. bewijs voor de waarheid van den Christ. Godsd.* bl. 166. *Muntinghe* t. a. pl. 1 D. bl. 169.

Profeet vooraf kennis ontvangen, hetzij dan door eene Godſpraak, hetzij door den Geest, die op hem rustte; men mag dit afnemen, niet alleen uit *vers* 1, maar ook uit zijne geheele handelwijze omtrent *Eliza* (*vers* 2—10.), die mede iets buitengewoons moet verwacht hebben, gelijk ook de leerlingen der Profeten, waarvoor men geen voldoende reden kan geven, indien de uitkomst er niet aan beantwoord heeft; dit doet ons dan denken aan eene wonderbare opneming van *Elia* tot de woningen der onſterfelijkheid; — hoe kunnen wij anders de uitdrukkingen vatten, door welke zijne wegneming beſchreven word? men zegt: er word hier eene Dichterlijke omſchrijving van het onweder of blikſemvuur gevonden, waardoor Elia getroffen werd, en hetwelk een einde aan zijn ſterfelijk leven gemaakt heeft. — Ik wil niet ontkennen, dat er in dit verhaal iets Dichterlijks voorkomt, als *vers* 12, *mijn vader! mijn vader! wagen Israëls en zijne ruiteren!* waarmede Eliza wil zeggen: *mijn vader! mijn vader! Israëls ſteun en legermagt.* Maar vinden wij zelfs in deze uitroep niet eene toeſpeling op de wijze van *Elia's* wegneming, zoodat het gezigt van eenen vurigen wagen en vurige paarden hem op dat denkbeeld gebragt heeft, en dus tot een be-

bewijs kan ſtrekken, dat er werkelijk iets van dien aard zich aan zijn gezigt vertoond moet hebben? en zoo behoeven wij dan nog niet aan te nemen, dat deze vurige wagens en paarden als eene Dichterlijke uitdrukking te vatten zijn, die ook in een eenvoudig Geſchiedverhaal eenigzins vreemd zoude inkomen, daar men veeleer veronderſtellen mag, dat, bijaldien een blikſemſtraal Elia gedood had, de Geſchiedſchrijver zich wel van ondubbelzinnige bewoordingen, om dit onheil, den Profeet overgekomen, te verhalen, zoude bediend hebben, zoo als in het geval van de hoofdlieden met hunne onderhorige manſchappen (2 *Kon.* I: 10, 12.), tusſchen de beſchrijving van welker uiteinde en dat van den Profeet, wij een al te groot onderſcheid ontdekken, dan dat wij, zonder ons zelven geweld aan te doen, zouden kunnen gelooven, dat beide een gelijk lot zouden gehad hebben; — om nu niet te zeggen, dat op die wijze het uiteinde van dien grooten man veeleer het voorkomen van een ſtrafgerigt, dan van een uitmuntend eer- en gunstbewijs hebben zoude, voor welk laatſte de Geſchiedſchrijver het zeker hier wil doen voorkomen, als hebbende geen ander oogmerk, dan om de nagedachtenis van den Profeet te vereeren. — En welke bedoeling zoude God daarme-

mede toch gehad kunnen hebben, om hem hetzelfde te doen wedervaren, en alzoo gelijk te ſtellen met de hoofdmannen en gewapende benden, zoo even gemeld? — konde zulks dienen om zijne Profetiſche bediening te bevestigen, of aan de zaak des Godsdiensts, door Elia gehandhaafd, voordeel aan te brengen? — zouden niet veeleer de afgodendienaars er aanleiding uit genomen hebben, om het als eene wraak, door hunnen God Baäl over hem genomen, te doen voorkomen? en wat zoude het ook aan Eliza gegeven hebben, om hem als opvolger aan te moedigen en te ſterken?

Maar, veronderſtellen wij, dat *Elia* waarlijk ten Hemel is opgenomen, dan had deze zijne zigtbare opvaart voor den toenmaligen tijd zeer gewigtige en heilzame bedoelingen. Daar de afgoderij, en alzoo ook het ongeloof, hand over hand toenam, zoo moest dezelve tot een proefondervindelijk bewijs verſtrekken der beide aangelegene waarheden, *en* dat God den ijver en godvrucht van zijne getrouwe dienaren heerlijk beloonen wil, *en* dat er na dit leven nog een ander leven volgen zal. — Voor *Eliza*, zijnen plaatsvervanger, moest het allezins dienen, om hem krachtig aan te vuren tot voortzetting van datgeen, hetwelk door *Elia* begonnen was, ten einde ook eenmaal de goddelijke goedkeu-

keuring op zijne werkzaamheden te mogen ondervinden, terwijl tevens alle de ware veréerers van Jehova er door verfterkt werden in hun geloof en vertrouwen op Hem, hunner Vaderen God. — Laat mij er nu nog bijvoegen, dat, indien wij hier aan de uitwerking van een blikfemftraal te denken hadden, het zeer vreemd zoude zijn, dat hij door dezelve op de plaats, waar hij zich bevondt, niet was ter neder geveld, of, zoo al een rukwind, die het onweder veeltijds vergezelt, zijn ligchaam heeft opgevoerd, hoe komt het dan, dat Eliza hetzelve niet weder heeft zien nederdalen, en de zonen der Profeten, die er naar gingen zoeken, het nergens gevonden hebben?

Dit een en ander moet ons dus overtuigen, dat *Elia*, even als in de vroegere wereld *Enoch*, waarlijk ten Hemel is opgenomen, op eene wijze als hier verhaald wordt, zoo nogtans dat zijn ligchaam zulk eene verandering heeft ondergaan, als eenmaal zal plaats hebben ten opzigte der genen, die bij de toekomst van *Christus* nog levende zullen zijn overgebleven (1 *Cor.* XV: 51.) — En wat *den vurigen Wagen* en *de vurige Paarden* aangaat, men houde dit voor *een verfchijnfel*, dat zich hier vertoonde, en hetwelk gelijk ftaat met hetgeen naderhand aan den die-

dienaar van *Eliza* vertoond werd, toen hij de bergen rondom de Stad *Dothan* bezet zag met vurige wagens en paarden ter beveiliging van *Eliza*, (2 *Kon.* VI: 17.) welk verschijnsel dienen moest om de hooge magt van God, hieronder werkzaam, te meer in het oog te doen vallen, die in dezen het heerlijkst getuigenis aan zijnen getrouwen gezant wilde geven, en het krachtigste zegel drukken op alles, wat door hem in zijnen naam verrigt was.

Zoo werd dan Elia onder de prachtigste vertoning zonder den dood te ondergaan in het verblijf der hemellingen overgebragt (*k*)!

Dit dan te aanzien van *Elia's* wegneming ten Hemel; en alhoewel zijn opvolger *Eliza* na zijnen levensloop volbragt te hebben met zijne vaderen ontsliep, zoo wilde God echter ook aan hem getuigenis geven, dat zijne verrigtingen hier op aarde hem welgevallig geweest waren door, na zijnen dood, ook zijn persoon wonderbaar en zonderling te

(*k*) Over de omstandigheden van het wonderbaar verscheiden van Elia en de verdediging daar van tegen het Ongeloof kan men nazien *Venema H. E.* T. 2. p. 100. *Lilienth.* t. a. pl. *van Hamelsveld Bijb. verd.* 5 D. bl. 150 *Hess Gesch. der Isr.* 9 D. bl. 191. *Meijer aant. op Scheuchzer* ad. h. l. en *Staring. Woordenb.* W. 10 D. 1 st. bl. 89.

te vereeren door eenen in zijn graf geworpenen dooden op het raken van zijne beenderen te doen herleven, waardoor dan ook de bediening van dezen Godsman voor ieder opmerkzamen en nadenkenden onder zijne tijdgenoten niet onduidelijk bevestigd werd.

Wie eindelijk draagt geene kennis van hetgeen er gebeurd is bij het ſterven van den Heere *Jezus*, van de Wonderwerken, welke zijnen dood verheerlijkten, hoe de aarde beefde, de ſteenrotſen ſpleten, de grafſteden geopend werden, vele afgeſtorvenen opgewekt en het voorhangſel in den Tempel geſcheurd werde. — Wie herinnert zich niet hetgeen er voorviel bij zijne Opſtanding en verrijzenis uit den ſtaat des doods, hoe Engelen zich hier zijne dienaren betoonden, na zijne behaalde zegepraal over dood en graf, — en hoe Hij vervolgens als het ware en doorluchtige tegenbeeld van *Elia*, na verloop van veertig dagen, deze Aarde verlaten, en dezelve met den Hemel zijner heerlijkheid verwisſeld heeft? — dit alles toch voor een opgeſmukt en naar de denkwijze der toenmalige Joden geheel geſchikt verhaal (*l*) te willen doen

(*l*) Zoo dachten onder anderen *Heumann*, *Niemijer*, *Henke* en *Eckermann*.

doen doorgaan, ftrijdt zoo wel tegen den aard der zaak, als tegen de eenvoudigheid van het Evangelisch gefchiedverhaal, hetwelk ons ten duidelijkfte doet zien, dat alle deze gebeurtenisfen dienen moesten om de grootheid van zijn Perfoon, en het oogmerk van zijne zending in het helderfte daglicht te ftellen, en ons ten vollen verzekert van het volkomenfte welgevallen, hetwelk de Vader in Hem en in zijne verrigtingen op aarde genomen had.

Het is dan ook uit aanmerking hiervan, dat wij het verfcheiden van den Heer Jezus uit deze wereld, met dat van deze oude Godsmannen, in vergelijking kunnen en mogen brengen.

En dit vertrouw ik zal genoeg zijn, te aanzien van de vergelijking van dit zonderling tweetal Godsmannen, met die van den Zaligmaker. Ik ga nu over tot mijn derde ftuk, hoe, namelijk, de Wonderwerken, door Jezus verrigt, tot bevestiging dienen van die gene, welke door deze vroegere Godsgezanten gefchied zijn.

DER-

DERDE HOOFDSTUK.

Bevestiging van de Wonderwerken van Elia en Eliza, door die van den Zaligmaker.

In dit ſtuk zal ik deze orde volgen, dat ik eerst daaruit zal redeneeren, dat zij door *dezelfde kracht* geſchied zijn. — Vervolgens dat velen van *dezelfde ſoort* zijn geweest. — Ten derde, dat zij *dezelfde bedoelingen* hadden, — in gelijke *omſtandigheden verrigt* zijn, — en eindelijk *dezelfde uitwerkſelen* gehad hebben.

I.

Wat dan *het eerſte* aangaat, het ſpreekt van zelve, dat, zullen er eigenlijk gezegde Wonderwerken plaats hebben, er tot daarſtelling van dezelve de onmiddelijke tusſchenkomst van het Goddelijk alvermogen vereischt wordt. — Wonderwerken toch zijn zoodanige gewrochten, of uitwerkſelen, die door eindige vermogens niet kunnen geſchieden, waartoe andere veel verhevener kracht noodig

is, om welke daar te ftellen de wetten der Natuur wel eens voor een tijd moeten wor- opgefchort, zonder dat er evenwel de minfte wanorde in den loop der dingen plaats grijpe, hetgeen zeker niet ftaat in de magt van eenig eindig fchepfel, maar dezelve ver te boven gaat. — Waar uit dan blijkt, dat er geene Wonderwerken kunnen gebeuren, ten zij dan, dat God, de Schepper en Regeerder van het gefchapen Heelal zich daarin werkzaam betoont, waarom wij ook in den 72 Psalm lezen, *dat God alleen Wonderen doet.* En kan men wel anders, dan in dezen zijne werkende kracht in aanmerking nemen? trouwens indien men de Wonderwerken niet van haar wil afleiden, waaraan zal men dezelve dan toefchrijven? Zal men beweren, zoo als vele beftrijders van den Godsdienst getracht hebben te doen, dat zij door aanwending van natuurlijke middelen zijn daargefteld? dan ja vallen de Wonderwerken op eens weg, en kunnen dien naam niet meer dragen, maar ftaan gelijk met de genezing en gezondmaking van zieken en kranken, door kunstbewerking en aanwending van zulke geneesmiddelen, als welke gefchikt zijn om onder den goddelijken zegen kwalen weg te nemen en de herftelling der

ge-

zondheid te bevorderen; — doch dat het met de Wonderwerken geheel anders gelegen is geweest, dat dezelve aan geene natuurlijke middelen, als oorzaken, zijn toe te fchrijven, kan daaruit blijken, dat er fommige gefchied zijn, bij welke zekere middelen werden aangewend, middelen echter, onvermogende om datgeen uit te werken, wat er door uitgewerkt moest worden; neem eens, wat vermogen was er in den mantel van *Elia*, om het water van de Jordaan te klieven? — wat kracht in het hout, om het ijzer van den bijl te doen boven komen? — of in het zout en in het meel, ter verbetering van eene ongezonde bron en doodelijke fpijs? — en wat kracht in den zoom van Jezus kleed, om den vloed des bloeds te ftelpen? — of in het flijk en in het fpeekfel om de oogen van eenen blindgeboren te openen? — Zie daar natuurlijk aangewende middelen, doch tusfchen welke, en het Wonderwerk geen het minfte verband was, maar alleen dienden om de aandacht op de zaak zelve te vestigen. — En hoe velen daar en tegen zijn er, welke zonder aanwending van eenig uiterlijk middel verrigt zijn, Wonderwerken, welke uit derzelver eigen aard en natuur van haren oorfprong getuigen; zoo was het gelegen met de vermenigvuldiging van het meel in de kruik,

 en

en van de olie in de flesch van de weduwe te *Zarphath*, het nederschieten van een bliksemstraal, ter vertering van de offerhande op *Karmel*, hetwelk zeer zeker een zigtbaar bewijs was van de onmiddelijke tusschenkomst van God, die zich in dezen een handhaver van zijne eer wilde betoonen, en getuigenis geven aan zijnen gezant. — Welke natuurlijke oorzaken verschaften *Eliza* overvloed van water, tot lessching van den dorst eenes geheelen legers? — was het welligt een ontstaan onweder of wolkbreuk? maar lezen wij niet met zoo vele woorden bij de voorafgaande toezegging, dat men *noch wind vernemen*, noch ook *door regen het water bekomen zoude* (2 *Kon.* III: 17.)? — of hielp hier misschien een water-ader onder den grond, die bij toeval is uitgebroken? maar kan men in deze dorre en zandige gewesten wel zulke waterwellen vermoeden? en indien er al eens zoo iets geweest mogt zijn, hoe droeg *Eliza* daar kennis van? hoe diep zoude men wel hebben moeten graven om ze te ontdekken, en hoe kon dezelve, eens gevonden zijnde, het water door geheel de legerplaats heen verspreiden? alle de omstandigheden duiden klaar genoeg aan, dat God langs eenen ongezienen weg dit water wist aan te voeren.

En

En lezen wij ook, dat, wat den Heer *Jezus* belangt, Hij bij de genezing van ligchaams-ongefteldheden, van aangeborene, langverouderde, en ongeneeslijke kwalen zich van eenige uitwendige middelen, als kruiden, zalven, dranken, infnijdingen en dergelijken, bediend heeft? immers neen — *ik wil wordt genezen*, *gereinigd*, *gezond* was het almagtig bevelwoord van zijnen wil, en daarop zag men dadelijk de genezing volgen; en waaraan zal men het weder levendig worden van afgeftorvenen toekennen? zal dat zijn aan eene medegedeelde warmte? maar is deze in ftaat om het levensvermogen in eenen dooden te doen wederkeeren? op zijn hoogst genomen kon men dit als een medewerkend middel aanmerken, doch hetwelk zonder eene hooger kracht van God noch uitwerking, noch gevolg zou gehad hebben (*m*), want offchoon *Elia* zich driemalen had uitgebreid over het doode kind der *Sareptafche* weduwe, en zijne warmte aan hetzelve had medegedeeld, zoo werd het echter daardoor nog niet levendig; dit gefchiedde eerst na het herhaalde gebed van den Profeet tot God, en

(*m*) Zie *Schmidt*, *Bijbelfche Phyf.* tweede voorberigt, §. 4. bl. 780.

en op hetzelve keerde de ziel des kinds in het ligchaam terug; en hoe zal men het, dit vooronderſtellende, maken met de opwekkingen van dooden door den Heer Jezus gedaan, zonder dat Hij zich, zoo als Elia en Eliza, over de afgeſtorvenen uitbreidde, maar ſlechts op een gebiedenden toon ſprak: *Jongeling! ſta op — Lazarus! ga uit.*

Dan wij kennen de krachten van de natuur niet, zegt men, en dit is toch noodig om over een Wonderwerk te kunnen oordeelen, — ik beken het, wij bezitten niet die kennis, welke wij in meenigerlei gevallen wel zouden wenſchen te bezitten om het verband tusſchen oorzaken en uitwerkſelen te kunnen doorzien en bevatten, maar die kennis moet men dan echter veronderſtellen in de perſonen, door welke immer Wonderen verrigt zijn, om er zich van te hebben kunnen bedienen; ongelukkig dan, dat die kennis der natuurkrachten, zoo belangrijk voor het menschdom, door den tijd is verloren geraakt, het moet dan daarmede wel geheel anders geſteld zijn, dan met andere kunsten en wetenſchappen, die van trap tot trap tot meerder volkomenheid gebragt worden, en zoo mogt men dan immers van Gods weldadige goedheid verwachten, dat, wanneer de Wonderwerkers, door de natuurkrachten, als

tus-

tusſchenkomende middel - oorzaken hunne Wonderwerken hadden daargeſteld, Hij ook wel gezorgd zoude hebben, dat dit vermogen met hen niet ware uitgeſtorven; en zijn de Wonderwerken door natuurlijke middelen verrigt, hoe kwam het dan, dat dezelve bij zulke aanmerkelijke tusſchenſtanden van tijd ophielden? — en dan wederom plaats hadden? zien wij daarin niet de hand der goddelijke Voorzienigheid, welke alleen het vermogen bezit om, in gevallen van noodzakelijkheid, Wonderwerken te kunnen verrigten, Wonderwerken, die wij bij de meestverlichte kennis van alles, wat ons in de natuur omringt, nimmer in ſtaat zijn daaruit te kunnen afleiden en verklaren? — Het beſluit hieruit opgemaakt is dan, dat menſchelijke krachten, door aanwending van natuurlijke middelen, geen eigenlijk gezegd Wonder kunnen verrigten; de ondervinding van alle eeuwen, gepaard met, en geſterkt door het inwendig gevoel van ons eigen onvermogen, om dingen van zulk een verheven aard te kunnen volbrengen, bewijst hier duidelijk het tegendeel, en moet ons tot deze erkentenis doen komen, dat er eene goddelijke kracht vereischt wordt om zulke daadzaken, die de gewone krachten der natuur te boven gaan, daar te ſtellen.

Men brenge hier niet tegen in, dat, hetgeen menschelijke vermogens te boven gaat, door andere geschapene wezens, die meerder magt dan wij bezitten, zoude kunnen bewerkstelligd worden; wie toch zullen die wezens zijn? — Wil men hier om goede Engelen denken, wier vermogen dat der menschen verre overtreft, en welker dienst God dikwerf gebruikt heeft in het bestuur der zaken op deze aarde? wij willen toegeven, dat er Wonderwerken zijn gebeurd, die het vermogen dezer krachtige geesten niet te boven gaan, en dat God zelf in enkele gevallen hiertoe hunnen dienst gebruikt heeft, neem eens, het voorgevallene met Elia in de woestijn, waarvan wij 1 *Kon.* XIX. lezen, dat een Engel hem spijs beschikte, zoo zijn er nogtans een aantal andere, welke hunne krachten te boven gingen, hetgeen zelfs uit het aangehaalde geval blijken kan, daar de Engel de voedingskracht in de aangevoerde spijs niet leggen konde, zoodat Elia er veertig dagen mede toe kon; deze moest er door God zelve in gelegd worden, ten ware men hier aannam, dat deze spijs bestaan hebbe in verscheidene koeken, welke door een of ander reiziger hier vergeten, door den Engel aan Elia aangewezen zijnde, hem gedurende die veertig dagen tot genoegzaam voedsel ver-

strekt

ſtrekt hebben (*u*), hetgeen mij echter voorkomt tegen het eenvoudig geſchiedverhaal in te loopen.

Wij kunnen dus het vermogen om Wonderwerken te doen geenzins aan de goede Engelen toekennen. Maar wie kon er voor inſtaan, dat deze handelingen niet gewrocht zijn door den invloed van booze geesten? — dan dit is iets, hetgeen zich zelven wederlegt, want bijaldien iemand al eens zulk een vermogen in hen zou willen veronderſtellen, dat niet bewezen is, en nooit bewezen kan worden, zouden wij dan nog kunnen denken, dat zij dat vermogen zoude gebruiken ten gevalle van menſchen, met welke zij in eene immerdurende vijandſchap verkeeren? — dat zij dat vermogen ooit zouden aanwenden ter bevestiging van de zuivere Waarheidsleer, van die Leer, die alle ondeugden verbandt, en derhalve lijnregt aanloopt tegen de doeleinden dezer booze geesten? — dat zij door dit vermogen (indien zij het bezaten), eene Leer en Godsdienst zouden ſtaven, die, in het geloof omhelsd en beoefend, het geluk van ſtervelingen ten doelwit heeft, en hetzelve tot den hoogſten trap van volmaaktheid brengt? — dan im-

(*u*) Zoo als *Hezel* en *Muntinghe* ter aangehaalde plaats, 7 Deel, willen.

immers zouden zij hunnen toeleg om menschen zoo ongelukkig te maken, als zij zelve zijn, tegenwerken en verijdelen. — Hierop ziende, dan waarborgt ons *het oogmerk*, waartoe de Wonderwerken geschiedden, en de *uitwerkingen* derzelve voor het tegendeel, dat namelijk Elia en Eliza hunne Wonderwerken niet verrigt hebben door den invloed van booze geesten, maar dat zij door de magt van God er toe werden in staat gesteld, of liever, dat God zelf op hunne begeerte en gebeden die daarstelde.

En zag men na verloop van tijd den Heere Jezus gelijksoortige Wonderwerken verrigten, wij hebben het daarvoor te houden, dat Hij dezelve deed (schoon door eigene kracht, uit hoofde van de meerdere voortreffelijkheid van zijn persoon, waarvan in het vervolg nader zal gehandeld worden) ten blijk, dat Hij door dat zelfde goddelijk alvermogen, waardoor er, ten gevalle van Elia en Eliza, Wonderwerken geschiedden, en zonder welk er geene kunnen verrigt worden, zich in dezen werkzaam betoonde tot staving zijner Leer en bevestiging van het Karakter, dat Hij bekleedde.

Wel is waar, dat de boosheid zijner tijdgenooten zoo ver ging, dat men zijne Wonderwerken, met miskenning van zijne magt

in

in dezen beroend, toeſchreef aan *den bijſtand der booze geesten* (*Matth.* XII: 24.) maar hoe onwêrſprekelijk Jezus zelf dit wederlegt, zien wij uit *vers* 26. daar Hij aanmerkt, dat die geesten dan tegen hun eigen belang zouden werken, en de Vorst der duisternis bevorderlijk zijn zoude aan den opbouw van het rijk van licht en waarheid. (*o*)

Zoo is dan deze ſtelling bewezen, dat er geene Wonderwerken kunnen geſchieden, dan door de onmiddelijke tusſchenkomst eener Goddelijke kracht die zich kennelijk vertoonde zoo wel in die door Elia en Eliza, als in die, welke door den Zaligmaker verrigt zijn geworden. — Maar zag men nu in een ander geval dit goddelijk Vermogen werkzaam tot het daarſtellen van meer gedachte Wonderen, dan immers kan en mag men ook daaruit afnemen, dat de Wonderwerken des Heilands dienen ter bevestiging van die van gemelde Godsmannen, daar het toch met de zaak zoo gelegen is, dat als God op den eenen tijd zijne wonderdoenmagt wil aanwenden tot daarſtelling van uitwerkſels, die tegen den loop der natuur ſtrijden,

(*o*) Vergl. *Godfr. Lesz, bewijs der waarheid van den Christ. godsd.* bl. 504. en de verhandel. van *A. W. P. Möller* en *J. Clarisse over de Wonderwerken*, in het Genootſchap ter verdediging van den Christl. Godsd. in 's Hage voor 1800.

den, en alle eindige krachten van ſchepſelen te boven gaan, met dat oogmerk om daardoor zijne buitengewone gezanten, of zelve te verzekeren, of anderen te overtuigen van de Goddelijkheid hunner Zending en Leer; en men diezelfde werking van Gods magt naderhand door of in opzigt van eenen anderen zijner gezanten op gelijke ja zelfs nog uitnemender wijze zich ziet vertoonen, dan zeker ſtrekken die proeven of uitwerkſels zijner kracht door dezen gegeven tot duchtige bewijzen, dat de Wonderen, welke anderen voor Hem verrigt hadden, mede van gelijke goddelijke herkomst waren.

II.

Wat ons tweede punt aangaat, ik wilde hier tot verder betoog, dat de Wonderwerken van den Heer Jezus gediend hebben ter bevestiging van de waarheid van die, welke door Elia en Eliza zijn verrigt, redeneren uit hunne *gelijkſoortigheid.* Dat trouwens ſommige derzelve van gelijke ſoort geweest zijn, hebben wij te voren reeds gezien. Laat mij ſlechts een paar voorbeelden tot bewijs aanvoeren, het vermenigvuldigen namelijk van het meel en de olie door *Elia* bij de Weduwe *te Zarphath*, (1 *Kon.* XVII: 14—16 ver-

vergeleken met 2 *Kon.* IV: 2.) — Men zal toch niet kunnen ontkennen hoe het dan ook met deze vermenigvuldiging moge gelegen geweest zijn, het zij door uitzetting van het meel en de olie, het zij door middel van een Engel, die op Goddelijk bevel gedurig er nieuwen voorraad bijvoegde, het zij eindelijk door het onmiddelijk fcheppend alvermogen van God, dat hier een waar Wonderwerk heeft plaats gehad. *Niemijer* en *Hezel* hebben hier wel eene andere wending aan willen geven, doch worden door *Dathe* tegen gefproken, die er zich dus over uitlaat: „ De woorden zelve fchijnen mij „ dien zin niet toe te laten, en ik zie ook „ niet wat ons zoude beletten om hier zoo„ danig een Wonder te ftellen als de Hei„ land tot twee reizen gedaan heeft, en „ hoedanig ook Eliza de aankweekeling van „ Elia verrigt heeft." (2 *Kon.* IV: 42.) (*p*).

Het andere voorbeeld is de opwekking der dooden, daar Elia het Kind der Sareptafche Weduwe, en Eliza den Zoon der Sunamitifche, die hem gehuisvest had, weder levendig maakte. — Dat deze beide kinderen waarlijk geftorven waren, en niet flechts in

(*p*) *Van der Palm*, *Leerr.* 2 Deel, bl. 161.

in flaauwte gelegen hebben, blijkt duidelijk uit alle de omftandigheden, alsmede uit de fpreekwijzen *en* door den Gefchiedfchrijver *en* door Eliza zelven gebezigd (1 *Kon.* XVII: 17, 21, 22. *geen adem was in het Kind overgebleven* en *de Ziel des Kinds keerde weder in hem*; aan welke, naar den ftijl des Bijbels, geene andere verklaringen kunnen gegeven worden, te meer daar dit nog nader wordt bevestigd door hetgeen Apostel Paulus getuigt (*Hebr.* XI: 25.) *dat de vrouwen hare dooden door de opftanding hebben wedergekregen*, doelende hij zeker op deze gevallen, alzoo buiten dezelve geene van dien aard in het Oude Testament voorkomen.

En geeft ons het Evangelisch Gefchiedverhaal mede geen berigt van gelijke Wonderwerken door den Heere Jezus daargefteld? lezen wij niet in hetzelve, hoe hij tot twee keeren met weinige brooden en visfchen eenige duizenden menfchen fpijzigde, en hoe hij ook dooden heeft opgewekt, van welke zelfs drie met namen genoemd worden? — Men leest dat, maar een twijfelaar vraagt hier, heeft het wel werkelijk plaats gehad? zijn die menfchen *wel waarlijk dood geweest?* heeft het zich met hen niet toegedragen, als met meenig een, wegens eene fchielijke begraving bij de Joden gebruikelijk, meer dan

eens

eens gebeurd is, dat zij alleen maar in onmagt of flaauwte gelegen hebben, en dat de Heer Jezus die vonk des levens, welke hij in hen ontdekte, heeft weten aan te blazen? — Het zal dus noodig zijn hier met weinige aan te toonen, dat deze opgewekten waarlijk gestorven zijn, want zijn zij dat niet, dan kan het geen door Hem in deze gevallen geschied is, niet aangevoerd worden ter bevestiging van de waarheid der Wonderwerken van Elia en Eliza en zal men hetgeen daarvan verhaald wordt plaatsen mogen onder die wonderbare, doch fabelachtige verhalen, waarmede de aloude Geschiedenissen zijn opgevuld.

Maar heeft de Heer Jezus aan waarlijk afgestorvenen, gelijk voorheen Elia en Eliza het leven wedergegeven, dan heeft Hij door zijn gezag aan hunne verrigtingen het zegel gehangen. — De vraag is dan: heeft de opwekking van den Jongeling te Naïn, van het Dochtertje van Jaïrus, en van Lazarus waarlijk plaats gehad? — Willen wij den Heer Jezus voor geen bedrieger houden, zoo moeten wij dit als zeker veronderstellen, en mogen wij dit niet veilig doen, als wij de aandacht vestigen op het getuigenis van den Heiland zelve (*Joann.* V: 25) *Voorwaar, Voorwaar zeg ik u, het uur komt, en is nu, wanneer de dooden de stem*

des

des Zoons Gods zullen hooren, en die ze gehoord hebben zullen leven. — Dit kan niet anders verklaard worden, dan van de magt, die Jezus had om het leven in afgeſtorvenen te kunnen herſtellen, — maar nu moet één van beide plaats hebben, of Jezus moet, indien de opwekkingen door Hem gedaan geene wezenlijke opwekkingen uit den ſtaat des doods geweest zijn, hier geen waarheid geſproken hebben, dat hij zoodanige magt bezat, waarvan hij nimmer een eenige proeve gegeven had, of zijne Discipelen zijn nalatig geweest in het opteekenen van zulke gebeurtenisſen, welke zijne grootheid en Majesteit ten ſterkſte moesten doen uitkomen, en tot de onlochenbaarſte bewijzen verſtrekten van zijn Mesſiasſchap, dat geenszins te vermoeden is. — En zien wij het verband van zaken, waarin deze verhalen voorkomen, in, zoo worden wij van de waarheid der zaak te meer overtuigd, men leze eens te aanzien van de opwekking des Jongelings te Naïn, (*Luc.* VII: 22.) daar wordt aan de afgezondenen van Joannes den Dooper onder de Kenmerken van zijn waar Mesſiasſchap *het opwekken van dooden* mede opgeteld; maar hoe kon dit als bewijs worden aangevoerd, indien het niet werkelijk geſchied was?

En

En wat het Dochtertje van Jaïrus aangaat, dat dit Kind wezenlijk dood was, blijkt klaar uit alle de omſtandigheden, ja men was hier zoo van overtuigd, dat men *Jezus belagchte*, toen hij zeide, dat het niet dood was, maar ſliep, (*Matth.* IX: 24) wel wetende, dat *het geſtorven was* (*Luc.* VIII: 53.) — En wat Lazarus betreft, aan dezen zijnen dood zal men wel niet kunnen twijfelen, daar zijn lijk, reeds vier dagen in het graf gelegen hebbende, aan de ontbinding en het verderf toe was.

Is het er dan zoo mede gelegen, dat afgeſtorvenen in Jezus tijd door hem wonderdadig zijn opgewekt geworden, wij zien er uit dat gelijke niet alleen, maar dezelfde ſoort van Wonderwerken door Hem, als weleer door Elia en Eliza geſchied zijn — om hier van andere, als daar zijn de genezing van Melaatſchen en dergelijke, niet te melden.

Wordt er dan nu te eeniger tijd door iemand eenig Wonderwerk gedaan, hetwelk met geene mogelijkheid, aan list, bedrog, behendigheid of vermogen van kunst kan worden toegeſchreven, zoo is men verpligt dit voor een waar Wonderwerk te houden, en verſtrekt hetzelve tot een kennelijk bewijs van de Goddelijke zending des genen, door wien, of ten wiens gevalle, dat verrigt wordt,

daar toch niemand eenig Wonderwerk kan daarſtellen zonder de Goddelijke hulp, ja daar het met Gods wijsheid, goedheid, en heiligheid ſtrijden zoude, de Natuurwetten op te ſchorten op de begeerte van eenen bedrieger, welke geene zending van Hem ontvangen had, dan mag men daaruit ook afnemen, dat, wanneer in vervolg van tijd door eenen anderen dezelfde, of ſoortgelijke Wonderwerken, en wel in veel grooter aantal verrigt worden, zij tot bevestiging van de waarheid der eerstgenoemde dienen moeten, vooral als het blijkbaar is, dat zij dezelfde ſtrekking hebben. — Men mogt eens voor een oogenblik twijfelen aan de waarheid van een Wonderwerk, dat *éénig in zijn ſoort* is, voor *de eerſtemaal*, en ſlechts voor *eene enkele keer* geſchiedt, alle twijfeling houdt op, als men een ander Wonderwerken van denzelfden aard en ſoort ziet daarſtellen; nu, zoo is het hier met de zaak geſteld, daar de Heer Jezus vele Wonderwerken gedaan heeft, die overeenſtemden met die van Elia en Eliza, en deze ook nog door eene reeks van andere heeft achtervolgd, zoo kunnen deze ter bevestiging verſtrekken van de waarheid der eerſte. — En dit is nog zoo veel te ſterker uit hoofde de beide die Godsmannen geen tijdgenooten

ten van den Heer Jezus waren, maar op eenen verren afſtand van tijd van elkander verwijderd, noch ook in betrekking tot elkander ſtonden, zoo dat het Ongeloof hier niet zeggen kan, hetgeen hetzelve anderzins zoo gereed is te doen, dat er overleg, afſpraak of zamenſpanning heeft plaats gehad om dezelfde Wonderheden daar te ſtellen.

Dan ligtelijk zal iemand mij hier te gemoet voeren: dit gezegde laat zich toepasſen op zoodanige Wonderen, als van *dezelfde ſoort* waren, maar hoe vele andere zijn er door Elia en Eliza verrigt, tusſchen welke geheel geene, althans niet zoo blijkbare, overeenkomst plaats heeft, en onder deze dezulke, welke daar te ſtellen ook met Jezus mesnchlievend karakter, en aard van zijn Evangelie ſtrijdig zoude geweest zijn, als daar is de vernieling der twee Hoofdlieden ieder met vijftig Manſchappen, en het verſcheuren van twee en veertig jonge lieden door twee Beeren, het eerſte door Elia, en het laatſte door Eliza, en hoe kunnen dan de Wonderwerken door den Heer Jezus verrigt tot bevestiging van dezen verſtrekken?

Hier omtrent zal ik eene en andere aanmerking maken, en wel

1. Vooreerst, dat, is het er zoo mede gelegen, dat doordien vele Wonderwerken van den

Heer Jezus van dezelve ſoort geweest zijn, als door Elia en Eliza zijn daargeſteld, en de waarheid van de hunne even daardoor bevestigd werd, dan mag men hieruit ook met allen grond tot de waarheid der overige, die er niet mede gelijk ſtonden, beſluiten, daar verſchillende oorzaken aanleiding hebben kunnen geven, dat juist niet alle wonderdadige verrigtingen van den eenen en den anderen dezelfde waren. Zoo was het toch met alle de Godsmannen, die immer Wonderen deden; de verſcheidenheid van tijden en omſtandigheden bragt hierin verandering te weeg.

2. Men make verder onderſcheid tusſchen de Wonderen van Elia en Eliza, en van den Zaligmaker verrigt, en tusſchen die, welke meer zigtbaar door God zelven werden daargeſteld, tot handhaving van zijne niet alleen, maar ook van hunne eer en gezag, als mede ter hunner beveiliging. Zoo was het, bij voorbeeld, met de vernieling der Hoofdmannen met hunne onderhoorigen, en der jonge lieden te Bethel, waardoor aan den eenen kant de boosheid geſtraft, en aan de andere zijde getoond werd, dat, daar zijne Gezanten in hunne eer aangetast en beſpot werden, Hij zelf zich daardoor ten hoogſte beledigd rekende en voor hunne eer en veiligheid wilde

de zorg dragen; en was het ook niet eveneens in het geval van den Heer Jezus? wilde God door de Wonderen, bij zijn ſterven gebeurd, ook geen getuigenis geven aan de grootheid van zijn perſoon, en de geheele Natuur, als het ware, op eene buitengewone wijze in werking brengen, om tegen der Joden boosheid openlijk te getuigen?

3. En ten derde, dat de perſonen van Elia en Eliza in hunne betrekkingen te veel verſchilden van den Zaligmaker, dan dat, ſchoon zijne uitwendige en perſonelijke omſtandigheden al meermalen gelijk ſtonden met de hunne, Hij nogtans zulke Wonderen als ſtrafgerigten zoude hebben daargeſteld. Ook Hij ja werd wel al te dikwerf beſchimpt en beſpot, maar zijne zachtmoedigheid, die edele trek in zijn karakter, en de grootheid van ziel, die Hem boven alle verongelijkingen verhief, alsmede het oogmerk van zijne komst in de wereld, hetwelk Hem lijdzaamheid onder alles, wat Hem bejegende, inboezemde, gedoogde niet elke Hem aangedane beleediging op de daad zelve te ſtraffen; en alhoewel zijn leven menigmaal in gevaar was, was er echter tot zijne beveiliging en redding niet altijd een Wonderwerk noodig, daar Hij zich van de gelegenheden wist

te bedienen, om de handen zijner doodzoekende vijanden te ontgaan.

4. Eindelijk wil ik hierbij nog opmerken, dat, alhoewel de Zaligmaker niet zoodanige Wonderwerken verrigt heeft, waardoor zijne eer en gezag even dadelijk en nadrukkelijk gehandhaafd werd, als in de gevallen van Elia en Eliza, Hij nogtans, op dezelfde wijze als zij, Gods oordeelen aan het Joodſche Volk heeft aangekondigd en bedreigd, mede tot ſtraf voor de verſmading Hem aangedaan, en alhoewel deze niet op de daad volgden, maar uitgeſteld werden ten bewijze der goddelijke Langmoedigheid, zoo bleven ze echter geenszins achter, maar ondervondt het Joodſche Volk de ſtraf van hun ongeloof en boosheid, zoo wel als hunne voorvaderen in Elia en Eliza's tijd, van wege hunne afgoderij en beſpotting zijner Profeten.

En zoo belet dan de gemaakte zwarigheid geenszins, waarom wij niet uit *de gelijkſoortigheid* van vele van Jezus Wonderwerken met die van Elia en Eliza zouden mogen beſluiten tot de bevestiging der laatſte door die des eerſten.

III.

III.

Gaan wij verder voort in de vergelijking van de Wonderdaden dier oude Godsgezanten met die van den Heer Jezus, zoo kunnen wij derzelver *oogmerken* en *bedoelingen* niet voorbij zien.

En welke waren die? — Zeker zoude het te laag gedacht zijn, indien men beweren wilde, dat meergemelde perſonen met het wonderdoend vermogen, aan hen verleend, aan te wenden, eigene eer, toejuiching hunner tijdgenooten, grootheid of voordeel gezocht hadden; — men heeft wel getracht hun dien blaam aan te wrijven, doch indien wij ſlechts met aandacht en onbevooroordeeld alle hunne verrigtingen nagaan, dan worden wij ten ſterkſte overtuigd, dat dit nimmer hun toeleg geweest is. Nooit toch zochten zij de gelegenheden op, om hunne Wonderwerken te verrigten en met dezelve te ſchitteren, maar dan alleen, wanneer hun die voorkwamen, en de omſtandigheden zulks ſchenen te vereisſchen en noodzakelijk te maken, gebruikten zij dit wonderdoend vermogen zonder de minſte pralende vertooning of zucht om te behagen; ja zelfs, nadat zij eene Wonderdaad hadden daargeſteld, zag

men er hen in geen geval hunnen roem op dragen, of eigen voordeel mede zoeken. Bood men hun, ten teeken van fchuldige dankerkentenis, gefchenken en vereeringen aan, zij wezen dezelve grootmoedig van de hand, gelijk Eliza in het geval van Naäman, den Syrifchen Krijgsoverften; — hadden zij door wonderdadig befchikte hulp en redding billijke aanfpraak op de achting, gunst en genegenheid van Vorst en Volk, zij rekenden er voor zich zelve niet op; op zijn best genomen, zouden zij er alleen in zoo ver gebruik van gemaakt hebben, als zij er tot nut van anderen iets goeds door hadden mogen uitwerken. (Men zie 2 *Kon.* IV: 13.). Hun beftaan, alle hunne gedragingen wezen het uit, dat zij hun wonderdoend vermogen alleen gebruikten tot bevestiging van dien Godsdienst, welken zij voorftonden en verdedigden, en alzoo tot eer van God, die hen gezonden, en met die magt bekleed had, om langs dien weg hunne tijdgenooten van dwalingen terug te brengen, over de zaak des godsdienst edeler te doen denken, en door erkentenis en eerbiediging van den Jehovah, als den eenigen waren God, en eene gehoorzame betrachting van zijne bevelen, hun geluk te bevorderen dit was. Det groote doel, om hetwelk te bereiken Elia en Eli-

za deze hunne Wonderwerken daarſtelden; was het trouwens anders geweest, zij zouden zich dan van Gods medewerking geenszins hebben kunnen verzekeren, noch zijne hooge goedkeuring op hunne handelwijze verwachten; om niet te zeggen, dat er onder hunne Wonderwerken de zoodanige geweest zijn, die, in de gevolgen beſchouwd, hun, in plaats van eer en toejuiching, veeleer den haat en vervolging hunner afgodiſche tijdgenooten op den hals haalden. (Men vergelijke 1 *Kon.* XVIII en XIX. en 2 *Kon.* VI en VII.)

Even eens was het met de Wonderwerken van den Zaligmaker gelegen. Ook Hij bedoelde met dezelve geene eer van menſchen, hoezeer Hij er hun heil door zocht te bevorderen. Hoor hier zijne eigene betuiging, *Joann.* V: 41: *ik neem geene eer van menſchen aan*, — en dat Hij die in waarheid niet zocht blijkt hieruit, dat Hij bij het doen van Wonderwerken, bij voorbeeld van de wegneming van de plaag der melaatschheid, den herſtelden gebood zich aan den Priester te vertoonen, en offerhanden der dankzegging aan God voor zijne reiniging te brengen (*Luc.* V: 14. XVII: 12—18), — dat Hij aan anderen verbood er melding van te maken, ja zelf er God zijnen hemelſchen Vader voor dankte; en wat meer zegt, wan-

neer het volk, getroffen door zijne verbazende Wonderwerken, zich den grootsten dunk van Hem vormde, en Hem voor hunnen Koning wilde uitroepen, wist Hij niet, hoe Hij spoedig genoeg zulks zoude ontwijken. — Dit alles dus doet ons klaar bemerken, dat Hij niet zich zelven bedoelde, maar bij alle zijne verrigtingen de eer van God, zijnen Vader, die Hem gezonden had, steeds in het oog hield, en altijd het heil des Volks bedoelde. (Zie *Joann.* XVII: 4.).

Uit vergelijking dan van een en ander blijkt het duidelijk, dat 's Heilands Wonderwerken eene gelijke, ja dezelfde bedoeling als die van Elia en Eliza gehad hebben, te weten, de eer van God, de handhaving van zijnen dienst en de bevestiging der zuivere Waarheidsleer, tot overtuiging van allen, die er aanschouwers van waren. — Ik zeg tot overtuiging van allen die er aanschouwers van waren. Dat toch de Wonderwerken tot zulk een einde gediend hebben, en met dat oogmerk geschied zijn, opdat in de gemoederen der aanschouwers eene vaste overtuiging van de waarheid en goddelijkheid van hetgeen hun door de Godsgezanten werd voorgedragen, zoude verwekt worden, is ligtelijk te betoogen; of zoude men liever het daarvoor houden, dat de Wonderwerken, door wie

en

en op welk eenen tijd ook verrigt, alleen maar gestrekt hebben om de aandacht op te wekken, ten einde naauwlettend acht te geven op hetgeen door een persoon, die zich een Gezant van God noemde, zoude worden voorgedragen, zonder er voor de Leer zelve een bewijs van Waarheid en Goddelijkheid in te willen vinden? —

Er zijn er, die er zoo over gedacht hebben. Doch, schoon ik wel wil toestaan, dat de Wonderwerken, op zich zelve beschouwd, iets medebragten om de oplettendheid gaande te maken, zoo is er nogtans in deze stelling iets hetgeen zich als onvoldoende voordoet; trouwens, was dit alleen het oogmerk, hetwelk Elia en Eliza, alsmede de Zaligmaker, met het doen van Wonderwerken gehad hebben, dan moet het even zoo gelegen geweest zijn met *alle* de Wonderwerken, welke immer zijn daargesteld; maar van waar dan, dat men dezelve niet door alle tijden heen en in alle omstandigheden heeft zien gebeuren? of was er minder reden om de aandacht des Volks op te wekken op hetgeen van 'sHeeren wege door zijne Gezanten moest bekend gemaakt en voorgedragen worden in tijden, in welke er geene Wonderwerken plaats hadden? dit kan men immers met geen genoegzamen grond

grond beweren; en indien de Wonderwerken alleen tot zulk een einde gediend hadden, zoo zouden dezelve ook altijd het onderwijs hebben moeten voorafgaan; dan, dit zag men wel in eenige gevallen, maar niet altijd gebeuren; veeltijds gingen zij met hetgeen door de Godsmannen werd voorgedragen gepaard, en dikwijls volgden zij op hetzelve. — Veeleer dus moet men veronderstellen, dat de Wonderwerken gediend hebben tot overtuiging der aanschouwers van de Waarheid en Goddelijkheid der voorgedragene zaken (*q*), alsmede van de wettigheid der zending van hen, die dezelve verrigtten. — De uitwerking, welke de Wonderwerken, zoo van Elia en Eliza op de Weduwe te Zarphath, op Naäman, en op allen, die bij het gebeurde op Karmel tegenwoordig waren, als van den Heer Jezus, in wien velen geloofden op het zien der door Hem verrigte teekenen, gehad hebben, heeft dit nader en duidelijk aangewezen.

Blijkt het dan genoegzaam, dat het oogmerk en de bedoeling dier oude Godsmannen, en naderhand van den Heer Jezus, met het daarstellen van Wonderwerken, aan den eenen kant

(*q*) *Wererfels*, *Opusc.* T. I. pag. 93.

kant niet geweest is *eigene eer* of *voordeel*, en dezelve aan de andere zijde door hen ook niet zoo zeer geschied zijn om de aandacht hunner hoorders er door naar zich te *trekken*, maar veeleer om er hunne *Leer* en *Zending* mede te *bevestigen*, en zulks tot handhaving van de eer van God, en heil hunner medemenschen, wij mogen er uit besluiten, dat, hunne Wonderwerken eene gelijke bedoeling gehad hebbende, de laatst verrigte van den Heer Jezus tot bevestiging van de waarheid der eerste, die van Elia en Eliza, gestrekt hebben. — Het is toch hier even zoo, als wanneer een dienaar van den Godsdienst door eenen anderen wordt opgevolgd, en deze opvolger niet alleen op denzelven grond als zijn voorganger bouwt, maar ook dezelfde, en nog immer zoo krachtige en overvloedige bewijzen en beweegredenen ter overtuiging aanvoert, om menschen van dwalingen te regt te brengen, en hen de Leer der waarheid, die den weg tot waar geluk aanwijst, te doen omhelzen, dan kunnen en moeten immers de pogingen van dezen laatsten dienen tot eene nadere bekrachtiging van de handelwijze des eersten, vooral wanneer het God behaagt door Teekenen en Wonderen getuigenis te geven aan hunne Leer en prediking, en dezelven

daar

daardoor krachtig te bevestigen. Zoo was het met de Apostelen; hunne Leer ſtemde met die van den Heiland volkomen in, en werd door gelijke Wonderwerken nadrukkelijk geſtaafd; gelijk nu deze tot bevestiging dienden van alles, wat door Jezus zelf geleerd en gedaan was, even zoo kan men dan ook zeggen, dat zijne wonderdadige verrigtingen de waarheid van Elia en Eliza's buitengewone bedrijven bewezen hebben, en wel uit dien hoofde, dat oogmerken en bedoelingen dezelfde waren, te weten, de eer van God, de handhaving van zijnen dienst, en de zedelijke verbetering des Volks, tot hetwelk zij gezonden waren. Dan welligt merkt men hierop aan, dat, hoevele overeenkomst in bedoelingen er heeft plaats gehad tusſchen Elia's en Eliza's Wonderwerken, en die des Heilands, de zijne echter eene andere ſtrekking ſchenen te hebben, daar de Wonderwerken der eerſten ten oogmerk hadden om den ouden Godsdienst te handhaven en te bevestigen, doch die des laatſten dit bepaalde doel niet hadden.

Ik antwoord: de omſtandigheden, in welke Jezus verkeerde, en de betrekking, in welke Hij ſtond, maken hier zeker eenige verandering; maar hoezeer, overeenkomſtig

het

het oogmerk zijner zending, er in vervolg van tijd eene andere wijze van Godsdienst-oefening zoude plaats grijpen, en door Hem zoude worden ingevoerd, (waarvan ik in het volgende Hoofddeel nader zal handelen) ſtrekten echter zijne Wonderwerken ten bewijze van zijne Goddelijke zending en ter bevestiging van de Leer, die Hij voordroeg, eene Leer, gegrond op het geloof der Vaderen, hetgeen Hij in de harten der Kinderen wilde doen herleven; eene Leer, welke in het wezen der zaak niets verſchilde van die, welke, van de vroegſte tijden af, in de Kerk door Goddelijke Openbaring had plaats gegrepen. Het onderſcheid beſtond alleen daarin, dat de Godsdienst van Mozes, het Evangelie der belofte ten grondſlag hebbende, den beloofden Mesſias afſchaduwde, terwijl deze vervolgens ſlechts naar den aard van het Evangelie zoude gewijzigd worden. — Overigens kan men zeggen, dat, daar Jezus, naar zijne eigene verklaring, *niet gekomen was om de Wet en de Profeten te ontbinden, maar dezelve te vervullen* (*Matth.* V: 17, 19.) zijne Wonderwerken in zoo verre hetzelfde doel gehad hebben, om, namelijk, de oude Godsdienstleer te bevestigen, gelijk die van Elia en Eliza in hunnen tijd gedaan hadden.

IV.

IV.

Slaan wij nu verder het oog op *de Omſtandigheden van tijden*, in welke deze Godsmannen en de Heer Jezus leefden, dan bemerken wij, dat het doen van Wonderwerken in die dagen noodzakelijk vereischt werd, en daar dezelve, blijkens het gewijde Geſchiedverhaal, gebeurd zijn, zoo kan men ook daaruit afnemen, dat van wege de gelijkheid der tijdsomſtandigheden, waarin ze voorvielen, de Wonderwerken van den Zaligmaker die van Elia en Eliza almede bevestigd hebben.

Hoe was het dan onder Israël geſteld ten tijde dezer oude Godsmannen? de *Afgoderij* en *het Bijgeloof* was in Israëls Rijk algemeen doorgedrongen. Niet alleen had de Kalverendienst, door Jerobeam ingevoerd, plaats, maar overal werden in dat Rijk op de hoogten en in de bosſchen de afgoden vereerd. Koning Achab inzonderheid betoonde zich een groot voorſtander van deze dwaasheid; ten gevalle van zijne gemalin Jezabel, eene Sidoniſche Prinſes, had hij den Baäldienst ingevoerd, en of dat nog niet genoeg ware, zoo had deze Vorstin zelve een afgodsbeeld in een bosch doen op-

oprigten, en vier honderd Priesters, die aldaar den dienst verrigtten, werden door haar op eigene kosten onderhouden; in één woord, de Afgodsdienst was in dien tijd de Godsdienst van Staat geworden, terwijl de dienaren van Jehovah overal vervolgd, en velen ter dood gebragt werden. — En was het zoo met den Godsdienst gelegen, men kan er uit besluiten, hoe bedorven ook in dien tijd de Zedelijke gesteldheid des volks geweest zij, daar de eerbied en het ontzag voor Jehovah, als hoogsten Wetgever en Rigter, in het rijk van Israël bijna tot niet geraakt was.

In dien diep bedorven tijd werden deze buitengewone Godsmannen geroepen, om zich met kracht daartegen te verzetten, en dit gedeelte van Abrahams verbasterd nakroost tot de kennis, erkentenis en dienst van den eenigen waren God terug te brengen, de zuivere Godsdienstleer onder hen te herstellen en te bevestigen, en alzoo aan hunne Godsdienstige en Zedelijke verbetering te arbeiden. — Maar zouden zij nu in dezen met eenig voordeel slagen, dan ook moesten zij door buitengewone Teekenen hun gezag bewijzen, Teekenen, die de geloofsbrieven waren van de wettigheid en Goddelijkheid hunner zending, en

 van

van alles, wat zij ingevolge hiervan, ten voordeele van den Godsdienst, zochten uit te rigten.

Befchouwen wij aan den anderen kant de gefteldheid des Joodfchen volks, ten tijde van Jezus, dan bemerken wij al ras hoeveel overeenkomst dezelve had met die hunner Voorvaderen, zoo even afgefchetst. — De eigenlijk gezegde Afgoderij had, wel is waar, in 's Heilands dagen onder de Joden geen plaats, daar zij, na door de Babylonifche gevangenis zoo nadrukkelijk geftraft te zijn, zich wel zorgvuldig voor dezelve wachtten, doch er waren bij hen weder andere dwalingen in den Godsdienst ingeflopen, de oude Godsdienstleer werd zoo langs zoo meer verbasterd, en de fleutel der kennis was ten laatfte weggenomen; men dwaalde omtrent het ware oogmerk van den Levitifchen Godsdienst, en niet minder omtrent den zin der oude Godfpraken; van hier de waan, dat men uit de werken der Wet konde geregtvaardigd worden, dat de Tempeldienst altijd duren zoude, dat het Joodfche volk, als de eenige van God begunftigde natie, eens over alle zijne vijanden zoude zegepralen, dat de Mesfias als een aardsch Vorst zoude te voorfchijn komen, en een zigtbaar Koningrijk onder Israël zoude oprigten, en wat foortgelijke

ke misvattingen meer zijn, misvattingen, in zeker opzigt niet minder verderfelijk voor de zuivere Waarheidsleer, dan voorheen de Afgoderij onder Israël, daar dezelve zoo vele hinderpalen waren voor de erkentenis van Jezus, als den van ouds beloofden Mesſias, en het geloof in Hem.

Hiertegen nu moest zich de Heiland verzetten, op gelijke wijze als Elia en Eliza gedaan hadden tegen den Afgodsdienst. Dit, trouwens, bragt het oogmerk van zijne zending mede, en zijne Leer en Prediking was er geheel toe ingerigt. — Kenden, vereerden en dienden zij God niet meer, zoo als zij volgens die Openbaring, waarmede zij beſchonken waren, behoorden te doen, Hij zocht hen tot de regte kennis terug te brengen, de Goddelijke Wet van verkeerde uitleggingen te zuiveren, de Schriften te verklaren, hunne dwalende begrippen omtrent zijn Perſoon, als den Mesſias, het oogmerk van zijne komst in de wereld, en den aard en natuur van zijn Koningrijk tegen te gaan, en hen heldere denkbeelden te doen krijgen van hetgeen in de oude Godſpraken, met betrekking tot zijn Perſoon en Waardigheid, was vermeld geworden, en hen verder tot de oefening van Geloof, en betrachting van Deugd en Godsvrucht op te leiden.

Om nu het Joodſche volk op het een en ander opmerkzamer te maken, zijne voorſtellen en leeringen gereeder ingang in de harten te doen erlangen, en hen krachtiger te overtuigen van de waarheid van hetgeen Hij voordroeg zoo wel, als van de grootheid en Goddelijkheid van zijn Perſoon en zending, uit hoofde waarvan Hij geloof vorderen kon aan zijne redenen en gezegden, zoo moest Hij dezelve ook, even gelijk Elia en Eliza in hunnen tijd, met de grootſte en verbazendſte Wonderwerken bekrachtigen. — Maar daar nu deze omſtandigheden van zaken zoo na gelijk ſtonden, en het doen van Wonderwerken noodzakelijk maakten, zoo kunnen dan ook die van den Heer Jezus wederom ter bevestiging van de waarheid der eerſte verſtrekken, als dienende zij in beide gevallen om de ware en zuivere Godsdienstleer over Bijgeloof en Ongeloof te doen zegepralen.

V.

Met welk *een gevolg* eindelijk zij dat gedaan hebben, zal ik hier nog nagaan om aan te wijzen, hoe ook daarin een bewijs ligt, dat de Wonderwerken van den Heer Jezus, die van Elia en Eliza bevestigd hebben — de uitwerkſels der Wonderwerken, zoo van Hem,

Hem, als van beide deze Godsmannen, kunnen dit almede aanwijzen.

Men kan niet ontkennen, dat dezelve die uitwerking niet gehad hebben, welke zij hadden moeten hebben, maar met dat al waren zij echter van dien aard, dat zij, die er aanschouwers van waren, en wien ten gevalle dezelve geschiedden, er dikwerf zoodanig door geroerd en getroffen werden, dat zij geheel overtuigd tot geloofs-erkentenis der waarheid gebragt wierden. Zag men dit niet in Israëls volk, op Karmel bijeen vergaderd, toen er op Elia's gebed vuur van den hemel nederviel, hetgeen zijn offer geheel en al verteerde? moest toen een ieder, die dit schouwspel zag, niet openlijk erkennen: *dat Jehovah, Hij alleen, de ware, de eenige God was* (*r*)? — Dat dit voor het vervolg geene verdere heilzame uitwerkselen gehad heeft, en zij zoo haast weder tot vorige dwaasheid zijn terug gekeerd, ontneemt niets aan de kracht van de Wonderdaad zelve; wanneer iemand trouwens door eenig aangewend geneesmiddel, in geval van krankheid, weder gezond wordt, maar deze zich vervolgens

(*r*) Dat dit de mening des volks, overeenkomstig het voorstel van Elia, was, zie *G. Bonnet, Leerr.* 4 Deel bl. 326.

gens aan zijne vorige ongebondene levenswijze andermaal over geeft, weder inſtort en ſterft, dan beneemt dit echter niets aan de waarde van het middel, hetgeen op dien tijd, toen hetzelve werd aangewend, deszelfs heilzame kracht ter genezing deed blijken; en zoo was het dan ook bij de menigte op Karmel vergaderd; hetgeen daar gebeurde werkte zoo krachtig op hunne harten, dat zij er door gedrongen wierden, om met eene algemeene ſtem aan de waarheid hulde te doen; en laat het zoo zijn, dat het gros des volks, hetzij uit eigenbelang, hetzij uit vreeze, in weêrwil van dit op hunne harten zoo krachtig werkend middel, evenwel nog aan de Afgoderij bleven vasthouden, kan men daarom zeggen, dat dit wonder bij niemand eenige uitwerking ten goede gehad heeft? de ware dienaren van Jehovah althans zullen er zeker door verſterkt en bevestigd zijn geworden in hun geloof aan Hem, als den eenigen waren God en zijnen dienst. — En wie zegt ons, dat er onder de menigte ook niet geweest zijn, welke bij ernſtig nadenken er door tot andere gedachten zijn gebragt geworden, en zich voortaan onthouden zullen hebben, om, even als voorheen, aan den Afgodsdienst zich over te geven, en dat de vermaningen en het onderwijs van den Profeet hier-

toe

toe het hare niet hebben toegebragt? — Uit de ſtilzwijgenheid van het Geſchiedverhaal kunnen wij tot het tegendeel niet wel beſluiten; om thans niet te zeggen, dat, wat er ook te dezen aanzien bij de Israëllers moge hebben plaats gehad, het Wonderwerk op Karmel, op zich zelven aangemerkt, ontegenzeggelijk gediend heeft tot bevestiging der ware en zuivere Godsdienstleer van dien tijd.

En wat de Wonderwerken van den Heer Jezus betreft, ook deze hadden over het algemeen weinig uitwerking; velen verzettede zich er tegen, wilden er zich niet door laten overtuigen, ſchreven zelfs de kracht, waardoor Hij werkte, aan zijne gemeenſchap met den Duivel toe; dan, des niettegenſtaande werden er vele door bewogen tot het Geloof in Hem, als den Mesſias, zoo ver zelfs, dat de afgezondenen van den Raad, om Hem gevangen te nemen, hem hoorende en zijne Wonderdaden beſchouwende, met dat antwoord terug keerden: *nooit heeft een mensch geſproken als deze mensch*, (*Joan.* VII: 44, 45.). — En dat bij de opwekking van Lazarus zijne ergſte vijanden, de Overpriesters en Phariſeërs, bekennen moeſten, dat Hij vele teekenen deed, en dat, als zij Hem zoo lieten geworden, zij bevreesd waren, dat allen in Hem gelooven zouden, en Hem voor

den Mesfias erkennen (*Joan.* XI: 47, 48.). En waren er, zoo als er ongelukkig genoeg velen waren, die, onaangezien de krachtigfte bewijzen van zijne magt en grootheid, zich niet wilden laten overtuigen, maar in hun ongeloof en verharding voortgingen, mogen wij echter hier ook niet veronderftellen, dat er onder dezen, die bij zijne omwandeling Hem bleven verwerpen, geweest zullen zijn, op welker gemoederen zijne Wonderteekenen naderhand nog eene gewenschte uitwerking gehad hebben, toen zij, na zijne Opftanding en verhooging in den hemel, door de prediking der Apostelen, en hetgeen ook door hen wonderdadigs verrigt werd, nader overtuigd werden, dat Hij waarlijk de Christus was? — En indien er dit al bij allen het gevolg niet van geweest is, de Wonderwerken van Jezus nogtans hebben niet minder de waarheid van het Evangelie bevestigd, dan die van Elia en Eliza de waarheid van den ouden Godsdienst bekrachtigden. Dan, zonder hier verder op uit te weiden, zij het genoeg opgemerkt te hebben, dat 's Heilands Wonderen zoo overtuigende waren, dat zelfs zijne ergfte vijanden zich geweld moesten aandoen, om, tegen de klaarblijkelijkfte overtuiging van hun gemoed, aangaande de grootheid van zijne kracht en God-

Goddelijkheid van zijn Perſoon zich te verzetten.

Was dit nu zoo, gelijk het werkelijk is, dan zeker dienen zijne Wonderwerken tot bevestiging van de waarheid van die, door Elia en Eliza verrigt, daar zij, alhoewel even zoo weinig als de hunne die uitwerking gehad hebbende, die men er zich van had mogen beloven, echter uit derzelver aard en natuur vooral niet minder krachtig werkten op de harten, beide van vrienden en vijanden der ware Godsdienstleer.

VIERDE HOOFDSTUK.

De meerdere voortreffelijkheid van Jezus Wonderwerken, boven die van Elia en Eliza.

Nu blijft dan nog over de meerdere voortreffelijkheid van 's Heilands Wonderen boven die van Elia en Eliza te beſchouwen en aan te toonen.

I.

Dezelve kan ons vooreerst blijken uit *de voortreffelijkheid van zijn Perfoon.* Wie is er, die niet aanftonds, als hij het oog flaat op de perfonen, door welke Wonderen zijn verrigt geworden, tot de meerdere voortreffelijkheid van de Wonderwerken van Jezus, boven die door andere zijn daargefteld, als van zelve befluit? zij toch waren flechts menfchen van eindige vermogens, die niets uit zich zelve konden verrigten, hetgeen hunne krachten verre te boven ging; het vermogen om Wonderwerken te kunnen doen werd aan hen, op hunne gebeden, verleend (*Jac.* V: 17, 18, vergel. 1 *Kon.* XVIII: 21, 22.), en zoo betoonde zich Gods kracht door deze zijne dienaren werkzaam; maar Jezus Christus was de Heer des hemels zelf, aan wien dus de geheele Natuur onderworpen was en ten dienfte ftond. Hij verrigte Wonderwerken door zijne eigene Goddelijke kracht, Hij gebood op den toon des gezags, als iemand die zelf de magt heeft om te doen, wat Hij wil, terwijl alle fchepfelen, zonder onderfcheid, zijn almagtig bevelwoord eerbiedigden. Hiervan gaf Hij de fprekendfte proeven in het genezen van kranken, in het

op-

opwekken der dooden, in het bestraffen der winden, en uitwerpen van booze geesten, en dit deed Hij op eene wijze, waarop nimmer eenig Godsgezant van den ouden dag, hoe voortreffelijk ook, zulks konde verrigten. — De Wonderen toch van den Heer Jezus hadde iets eigens, iets bijzonders, hetwelk ze van de hunne duidelijk onderscheidde, en aan dezelve een ongelijk veel grooter voorkomen gaven. De meerdere pogingen, welke gezegde Godsmannen, bij het doen van Wonderwerken, in het werk stelden, bewezen duidelijk hun onvermogen en zwakheid. Breidden zij zich niet uit bij de opwekking van afgestorvenen over het doode ligchaam? stonden zij niet bij herhaling wederom op, onder ergstige gebeden tot God, het vertrek op en neder gaande, opdat op hunne begeerte de ziel der afgestorvenen terug zonde keeren? (1 *Kon.* XVII: 20—22. 2 *Kon.* IV: 33—35.) — Dan, hoe geheel anders was het met den Heiland gelegen, op de stem zijner almagt: *Jongeling sta op!* rees terstond de doode overëind (*Luc.* VII: 14. VIII: 54.). — En zond hij bij de opwekking van Lazarus zijn gebed vooraf tot den Vader op, dit deed Hij geenszins omdat Hij onmagtig was, maar alleen om de schare te overtuigen van zijne Goddelijke zending,

ter-

terwijl Hij, ten blijke dat de opwekking van dezen zijnen vriend door zijne eigene kracht geschiedde, dit treffend bevelwoord deed hooren: *Lazarus kom uit!* — Ja deze zijne magt straalde in alle zijne Wonderwerken zoo kennelijk door, dat de aanschouwers genoodzaakt waren uit te roepen: *zie daar een Profeet, krachtig in werken en woorden* (*Luc.* VII: 16. *Joan.* VI: 14.). *Zie daar de Zoon van God zelve*, die der Goddelijke Natuur deelachtig is (*Matth.* XIV: 33.). — Dat dit besluit toch niet te overdreven was, of dat men aan Jezus meer toeschreef, dan Hem toekwam, blijkt daaruit, dat Hij er hen niet over bestrafte, of aan hen verklaarde, dat zij dwaalden in de beoordeeling zijner daden, dat men dezelve geenszins aan zijne kracht moest toekennen, maar aan eene hooger magt, die Hem slechts was medegedeeld, zoo als naderhand de Apostelen gedaan hebben (*Hand.* III: 12, 13. en IV: 10.). Van dit alles lezen wij niets, in tegendeel blijkt het, dat Jezus in deze zijne magt erkend wilde zijn, daar Hij aan dezen en genen, die zijne hulp ter genezing inriep, uitdrukkelijk vroeg: *gelooft gij dat ik dat doen kan.*

Men werpe mij hier niet tegen, als blijk van Jezus onvermogen in en uit zich zelve,

dat

dat er van Hem gezegd wordt *Marc.* VI: 5. dat Hij *in Nazaret geen kracht doen kon*, flechts weinige zieken met oplegging der handen genezende, dat Hij *Joan.* V: 19. van zich zelven getuigde: dat *de Zoon niets van zich zelven doen kon*, en dat Hij zijne werken *verrigtte in den naam zijns Vaders*; (*Joan.* X: 25. — Want

Wat *Marc.* VI: 5. betreft, de zin van die plaats is eenvoudig deze: Hij had te Nazaret weinig gelegenheid om Wonderen te kunnen doen, omdat de inwoners, van wege hun ongeloof, hunne zieken niet ter genezing tot Hem bragten; eenige weinige deden dit, en Jezus genas dezelve, Hij drong toch zijne Wonderwerken aan niemand op, die ze niet begeerde, en in dat geval verkeerden die van Nazaret.

Aangaande *Joan.* V: 19, die plaats moet uit het verband opgehelderd worden. De Joden duidden het aan den Heer Jezus hoogst ten kwade, dat Hij op den Sabbath eenen kranken genezen had; de Heiland verdedigt dit zijn gedrag door te verklaren, dat Hij hierin het voorbeeld zijnes Vaders volgde: *mijn Vader werkt tot nu toe, dus werk ik ook*, — en als Hij hierover door de Joden van Godslastering befchuldigd werd, daar Hij door dus te fpreken zich met God gelijk ftelde, zoo ontkent

kent Jezus dit gevolg, dat zij uit zijn gezegde trokken, niet, maar ſtaat hun toe, dat Hij door dit te ſtellen zich zelven verklaarde *Gods Zoon te zijn*, en vat het ſtuk zoo op, dat hij dit gevolg veeleer bekrachtigt en bevestigt, bewerende van *vs.* 19—23, dat Hij, eenwezig met den Vader zijnde, met en van den Vader werkte, niet alleen in zulke werken, als deze gezondmaking, maar ook in veel grootere, als daar was de opwekking uit de dooden en uitvoering van het oordeel, van wege welk Goddelijk vermogen Hij eene gelijke eer met den Vader moest ontvangen, alzoo dat dat gezegde: *de Zoon kan niets van zich zelven doen*, geen onvermogen in den Heiland aanwijst; want hoe zou Hij er dan in eenen adem op kunnen laten volgen: *zoo wat de Vader doet, datzelv doete ook de Zoon desgelijks*, maar veeleer zijne naauwe verbindtenis met den Vader te kennen geeft. — En verklaarde Jezus *Joan.* X: 25, dat Hij zijne Werken deed *in den naam des Vaders*, dit zag op zijn Middelaars-betrekking, ingevolge welke Hij zijn vermogen om Wonderwerken te verrigten altijd onderwierp aan den wil van zijnen Vader, die Hem gezonden had; dan, ook bij dat zeggen vergat Hij niet te doen opmerken, *dat Hij en de Vader één was*, *vs.* 30.; en gelijk de Vader uit en

van

van zich zelven werkte, Hij ook dat vermogen bezat, als die het zich geen roof achtede Gode gelijk te zijn.

Daar dan nu de Heiland zijne Wonderwerken door eigene kracht daarſtelde, zoo was het beſluit er uit getrokken wettig, dat Hij *de Zoon van God was*, en was dit zoo, dan blijkt uit deze grootheid van zijn Perſoon ten duidelijkſte *de meerdere voortreffelijkheid* van zijne Wonderdaden boven die van Elia en Eliza, hoe groot die ook, op zich zelve beſchouwd, waren; trouwens, uit de Wonderwerken, door hen verrigt, kan men wel opmaken, dat zij eene buitengewone zending van God hadden, doch geenszins beſluiten, hetgeen men uit Jezus Wonderwerken afnemen konde, dat *Hij Gods Zoon was*, vermits Hij dezelve door zijne eigene Goddelijke kracht daarſtelde. — En valt hier ook wel een oogenblik aan te twijfelen, wanneer ik nog maar eene bijzonderheid, doch die van belang is, er bij doe opmerken, te weten, dat Hij bij het doen van Wonderwerken tevens toonde de magt te hebben, *om de zonde te kunnen vergeven*, gelijk te zien is in het geval van den geraakten (*Matth.* IX en *Luc.* V.) (*s*). En zoo

(*s*) Hoe eigendunkelijk *Bahrdt* dit verklaart, zie *van Hamelsveld*, *Bijb. verd.* 5 Deel bl. 271.

zoo niet alleen de krankheden zelve wonderdadig te kunnen genezen, maar ook de zedelijke oorzaken der ligchaams-kwalen te kunnen wegnemen, en de bron te reinigen en zuiveren, uit welker ongefteldheid zulke kwade gevolgen voortvloeiden; en als men dit voor Godslasterlijk in Hem aanzag, bewees Hij door zijn wonderwerkend vermogen, dat Hem die magt met de daad toekwam, zeggende: *opdat gij weten moogt, dat de Zoon des menschen magt heeft op de aarde de zonde te vergeven*, zeide Hij tot den geraakten: *ik zeg u, fta op, neem uw bed op en ga naar uw huis* (*Luc.* V: 17—24.) waarvan dan ook het gevolg was, dat de omftanders verklaren moesten: *wij hebben ongeloofelijke dingen gezien*, — dit, gevoegd bij het reeds ter nedergeftelde, blijkt allerwege de uitftekende voortreffelijkheid van Jezus perfoon boven alle andere Godsgezanten, en uit hoofde hiervan verheffen zich dan ook zijne Wonderdaden boven de hunne.

II.

De meerdere voortreffelijkheid van Jezus Wonderwerken boven die van Elia en Eliza kan ons verder daaruit blijken, dat fommige Wonderwerken, door hen verrigt, *fcha-*

de-

delijke en *nadeelige gevolgen* hadden voor de vijanden van God en zijnen dienst (2 *Kon.* I: 9—12. en 2 *Kon.* II: 23, 24.) — daar en tegen waren de Wonderwerken, die door den Heer Jezus gedaan werden, alle *weldadig*, en, voor zoo veel die van meer gedachte Godsmannen voor hen, ten welker gevalle die gefchiedden, mede voordeelig waren, overtroffen nogtans de Wonderwerken van Jezus Christus verre die van Elia en Eliza, zoo wel in talrijkheid als in verfcheidenheid.

Hij, die uit zich zelven, als de waarachtige God, de magt bezat om over het heelal te gebieden, had ook, even gelijk Elia en Eliza, deze zijne magt tot nadeel van zijne vijanden kunnen aanwenden, en hen ook door hemelsch vuur kunnen verdelgen; eene kleine proeve van deze zijne magt betoonde Hij aan die genen, welke gezonden waren om Hem gevangen te nemen, die Hij ter aarde deed nedervallen, en gelijk Hij dit deed, konde Hij hen even gemakkelijk van het leven hebben beroofd; maar neen: nimmer wilde Hij zijne Wonderkracht gebruiken tot nadeel zijner medemenfchen, zelfs niet van zijne vijanden; dit toch zoude noch met het oogmerk van zijne komst in de wereld, hetwelk niet was om menfchen te verderven, maar om ze te behouden, noch ook met zijne eigene

 Leer,

Leer, welke inhield, dat men aan allen weldoen, en zelfs voor zijne vijanden bidden moest (zoo als Hij ook met zijn eigen voorbeeld, aan het kruis opgehangen zijnde, daarin is voorgegaan), noch eindelijk met den aard der bedeeling van Gods genade onder het Nieuw Verbond, geſtrookt hebben.

Zoo ſtrekten dan ook zijne Wonderwerken niet tot verderf zijner medemenſchen, maar hadden, zoo wel als zijne Leer, het heil van ſtervelingen ten doel; waarin dezelve zich niet ſlechts onderſcheidden van die van Elia en Eliza, maar die ook ver overtroffen: een duidelijk bewijs, dat Jezus zijne magt niet wilde gebruiken tot nadeel van iemand, zag men, wanneer Hij op het voorſtel van twee zijner Discipelen, *Jakobus* en *Joannes*, als dezen, daar Hij door de landſtreken der Samaritanen henen trok, die zich kwalijk omtrent Hem gedroegen, daarover verontwaardigd, begeerden, dat Hij hun zou toeſtaan om, naar Elia's voorbeeld, vuur van den hemel af te ſmeeken om ze te ſtraffen, hun toevoegde: *Gij weet niet door welken geest gij gedreven wordt* (*Luc.* IX: 55.), latende terſtond daarop volgen (*vers* 56): dat *Hij niet gekomen was om menſchen te verderven*; neen: veeleer was Hij gekomen om hun geluk op allerlei wijzen te bevorderen, en ingevolge daarvan

had-

hadden ook zijne Wonderwerken datzelfde oogmerk; allen hadden de weldadigste bedoelingen: getuigen zijn hier de kranken, de verminkten, de blinden, de dooven, die door Hem zijn genezen en geholpen geworden; — getuigen allen, die zich in nooden en ongelegenheden tot Hem begaven, en aan welken Hij weldadige hulp toebragt; getuigen ook inzonderheid, die door den duivel bezeten waren, en door Hem daarvan verlost werden; nooit heeft Hij eenig mensch door zijne wondermagt beleedigd, niemand verdorven of ongelukkig doen worden.

Of is dit ook te veel gezegd, daar er twee gevallen in de geschiedenis van Jezus leven voorkomen, welke hier uitzondering schijnen te maken: *de vervloeking* namelijk *van den vijgeboom*, daar Hij in eenen vroegen morgen, op het laatst van zijn leven, van Bethanië naar Jeruzalem opging — en de *toelating aan de duivelen*, bij de Gadarenen, om *in eene kudde zwijnen te varen?* — Maar, wat den *vijgeboom* betreft: wie zegt ons, dat deze boom een eigenaar gehad, en niet aan den gemeenen weg gestaan heeft, zoo als er in Palestina vele gevonden werden? en dan had er niemand bijzonder nadeel bij, als Hij dien deed verdorren; waarmede Hij te gelijk eene wijze en heilzame bedoeling had, om een

fchets te geven van hetgeen de Joodfche natie, wegens deszelfs onvruchtbaarheid in het goede, onder alle fchijnvertooning van uiterlijke betrachtingen, te wachten had, of zij er nog door tot opmerkzaamheid gebragt mogten worden! daar ook zij den Heiland in zijne verwachting, ten hunnen opzigte, hadden te leur gefteld; en zoo maakte dan dit gering verlies niets uit bij het heilzaam doel dat Jezus er mede had.

Het andere Wonderwerk, hetgeen fchadelijker kan gerekend worden, is, dat Hij toeliet aan eenigen door Hem uitgeworpene duivelen in eene kudde zwijnen te varen, hetgeen ten gevolge had, dat deze zwijnen van de fteilte, waarop zij weidden, in de zee tuimelden, tot nadeel van de Gadarenen, in wier landftreek Jezus zich toen bevond, (*Matth.* VIII: 33.).

Het is bekend, hoe men op verfchillende wijzen dit gedrag des Heilands, tegen het ongeloof, heeft pogen te verdedigen (*t*). — Alles wat men er voor heeft bijgebragt, zal ik niet ophalen; maar zeg alleen: dat deze zwijnen toebehoorden, of aan Joden, of aan Heidenen. — Behoorden ze aan *Joden*, dat ver-

(*t*) Zie het *bewijs der waarheid van de Wonderwerken der H. Schrift*, t. a. pl. bl. 325.

verdienden de eigenaars zulk eene ſchade te lijden, daar zij niet geſchroomd hadden Gods uitdrukkelijke Wet te overtreden, al was het dat zij er zelfs niet van aten; genoeg, zoo zij die aan anderen verkochten en wel aan Heidenen, om in hunnen Afgodsdienst geofferd te worden, en dus eenen handel dreven, die tegen de Wet inliep, weshalve zij zulk eene regtvaardige ſtraf wegens hunne ongeoorloofde winzucht ontvingen: — aan den anderen kant, behoorden deze zwijnen aan *Heidenen*, dan kunnen deze, wegens eenige misdaden en ſchandelijke bedrijven, deze ſchade ondervonden hebben. — En letten wij hier wederom op het oogmerk des Heilands, zoo zullen wij er het weldadige in zien doorſtralen: Hij wilde de Gadarenen bij hunne ſchuld bepalen en hen van dezelve overtuigen, en het is niet onwaarſchijnlijk, ja zelfs vermoedelijk, dat uit de overtuiging van hunne zondige levenswijze en vreeze voor meerdere ſtraffen, hun verzoek is voortgevloeid, dat Jezus uit hunne landpalen wilde vertrekken; zij zagen toch uit deze vernieling der zwijnen, wat zij te verwachten hadden, indien het zelfs aan booze geesten werd toegelaten hunne magt op hen uit te oefenen; maar konden er ook tevens uit afnemen: hoe groot 's Heilands vermogen was, hetwelk zich zelfs

over booze geesten uitstrekte. — Het een en ander moest hen tot nadenken brengen, van hunne ongeregelde en zondige levenswijze doen afgaan, nadere kennis doen nemen van den persoon des Heilands, en er zich door tot het geloof in Hem laten bewegen, die zoo wel zijne goedheid, als zijne regtvaardigheid in dit geval betoond had; en dat er dit bij de Gadarenen het heilzaam gevolg van geweest is, blijkt daaruit, dat, toen Jezus andermaal tot hen kwam, zij Hem met vele toegenegenheid ontvingen, en hunne zieken ter genezing tot Hem bragten. (*Matth.* XIV: 35, 36.) — En zoo kan men dan niet zeggen, dat dit Wonderwerk zoo nadeelig was, als hetzelve zich oppervlakkig wel laat aanzien. — Terwijl ook het voordeel voor die gansche landstreek, zoo lang van de bezetenen gekweld, wel kon opwegen tegen de schade, welke elk der eigenaren van de zwijnen voor zijn aandeel leed.

De Wonderwerken van Jezus waren dan allen weldadig, zoo dat men van dezelve naar waarheid konde getuigen: *Hij heeft alles wel gedaan, Hij maakt de dooven hoorende, en de stommen sprekende* (*Marc.* VII: 37.), hetgeen men niet zeggen kan van Elia's en Eliza's Wonderwerken, onder welken er

wa-

waren, die geheel ten nadeele hunner tijdgenooten uitliepen, ten einde andere met meerder eerbied en ontzag voor den hoogen God en zijne Gezanten te vervullen. — Overigens echter gebruikten zij hunne wonderdoende magt tot heil hunner medemenſchen, zoo als uit meer dan één geval blijkt, en alhoewel hunne Wonderwerken hierin met die van den Heiland gelijk ſtonden, zoo waren nogtans de zijne veel voortreffelijker, wegens derzelver *meerdere talrijkheid* en *verſcheidenheid.* — Werd er in de dagen van Elia ſlechts *ééne* weduwe te Zarphath geholpen (*Luc.* IV: 25—27.) hoe *velen* hielp, troostte en verblijdde Jezus er niet? — Werd ſlechts *één* Naäman door Eliza van zijne melaatschheid gereinigd, hoe *velen* genas Jezus er niet van deze afſchuwelijke plaag, daar wij zelfs (*Luc.* X: 17.) lezen, dat Hij er op éénmaal tien van genas? En hoe vele lijders en lijderesſen deed Hij bovendien de uitwerkſels van zijne almagt en goedheid ondervinden. Spijzigde Eliza ééns zijne kweekelingen, ten getale van honderd, met twintig brooden, de Heiland deed zulks tot tweemalen aan vele duizenden, met een veel geringer voorraad, en wel zoo, dat er meer brood overbleef, nadat zij verzadigd

waren, dan er te voren geweest was, (*Matth.* XIV: 14.).

Wat aangaat *het opwekken van dooden*, Elia en Eliza hebben ook ieder eenen afgeftorvenen opgewekt, maar aan hoe velen heeft Jezus het leven terug gegeven? Wij vinden er van drie aangeteekend, doch het komt vrij bewijsbaar voor, dat Hij dit tot herhaalde reizen gedaan heeft, uit zijn antwoord aan de Discipelen van Joannes (*Matth.* XI: 5. *Luc.* VII: 22.), alwaar Hij van *dooden* in het meervoud fpreekt, daar toen flechts twee reizen, of, naar Lucas opgaaf, flechts éénmaal eene opwekking zou plaats gehad hebben. — Hier wordt wijders het opwekken van dooden in éénen rang gefteld met alle andere door Hem dagelijks verrigt wordende Wonderen; en wilde ik, wat het getal van 's Heilands Wonderen aangaat, dezelve allen opfommen, dan zoude men zien, hoe verre hetzelve dat van Elia en Eliza, ja van allen de oude Godsmannen te zamen genomen, te bovengaat, die allen in den loop hunner Profetische bediening er zoo vele niet verrigt hebben, als Jezus alleen, en dat flechts in den tijd van maar ruim drie jaren; Wonderwerken, zoo groot en zoo veelvuldig, dat velen, overtuigd en getroffen, moesten

uit-

uitroepen: *wanneer de Christus zal gekomen zijn, zal hij ook meer teekenen doen, dan die, welke deze gedaan heeft* (*Joan.* VII: 31.)? — Ik wil niet ontkennen, dat, indien wij alleen acht geven op de Wonderwerken, die ons zijn opgeteekend, het getal dan niet zoo groot is, doch men moet hierbij in het oog houden, dat de Evangelisten niet alles wat gebeurd is verhaald hebben; zij leggen zich toe op kortheid, en terwijl elk niet in ſtaat was om gebruik te maken van wijdloopige verhandelingen, zoo hebben zij wijsſelijk, en onder Gods hoog beſtuur, alleen het voornaamſte van des Heilands verrigtingen opgeteekend; evenwel niet nalatende te melden, dat Hij op verſcheidene tijden eene menigte Wonderwerken, die niet afzonderlijk zijn aangeteekend, verrigt heeft. Zoo wordt ſlechts van één Wonderwerk te Bethſaïda melding gemaakt (*Marc.* VIII: 22.), terwijl er van die, welke te Chorazin geſchied zijn, geheel geen berigt gegeven wordt. Naardien nu Jezus deze ſteden medetelt onder dezulke, in welke zijne meeste daden geſchied zijn (*Matth.* XI: 21.), zoo ſpreekt het van zelve, dat de minſte van 's Heilands Wonderwerken in de Evangelie-geſchiedenis bij namen zijn opgegeven, hetgeen ook Joannes

nes uitdrukkelijk getuigt (*Joan.* XX: 30. en XXI: 25.). — Die gene ondertusfchen, welke ons zijn opgeteekend, maken nogtans eene aanmerkelijke hoeveelheid uit. Lezen wij niet op meer dan ééne plaats, dat velen door Hem van ongefteldheden genezen werden (*Luc.* VII: 21.); dat men eene menigte zieken bij Hem bragt, die mede zijne genezende kracht ondervonden (*Matth.* IV: 23, 24. *Marc.* VI: 55, 56.); ja dat Hij in dit zijn werk dikwerf door den nacht overvallen wierd? — Waren nu alle deze Wonderen opgeteekend, welk een verbazend getal zouden dezelve dan uitmaken? en — wilde ik hierbij nog fpreken van derzelver verfcheidenheid, zoo als die zich niet flechts bepaalden tot deze en gene voorkomende gevallen, maar eene meer algemeene uitgebreidheid hadden, als ftaande het gansch heelal onder zijn gebied, hoe ver zou ik hier dan nog kunnen uitweiden? dan, genoegd gezegd, om het befluit op te maken: dat de Wonderen van Jezus die van Elia en Eliza, zoo wel in *aantal* en *verfcheidenheid*, als in weldadige *oogmerken* en heilzame *bedoelingen*, verre overtroffen.

III.

Die meerdere voortreffelijkheid van Jezus Wonderen, boven die van Elia en Eliza, doet zich verder daarin befchouwen, dat Hij het vermogen bezat om zijne Wonderdoende magt *aan anderen mede te deelen*. Getuigen hiervan zijn zijne Apostelen en anderen, aan welke Hij de gaven der Wonderwerken verleende (*Luc.* X: 19. en *Marc.* XVI: 17, 18.). Dit konden Elia en Eliza niet doen; hun wonderdoend vermogen was een ontleend vermogen, en zij bezaten dat voor zich zelven, zonder het aan anderen te kunnen fchenken. Dit bleek uit het verzoek van Eliza aan Elia, daar deze van hem begeerde, even voor hij werd weggenomen: dat *een dubbel deel van zijnen geest op hem rusten mogt* (2 *Kon.* II: 9, 10.) (*u*); had het aan Elia geftaan, om hem dit te verleenen, hij zoude dit zeker dadelijk gedaan hebben; te meer, daar Eliza's begeerte betamelijk, en de zaak zel-

(*u*) Zie *Nieuwland, Uitl. Verm.* 1 Deel bl. 7. — *Mazzonnet, Hist. du peupl. d'Israël*, T. 4. — *Paulsen, Reger. der Oosterl.* 1 D. bl. 63. — *Nederl. Biblioth.* 8 D. 2 St. bl. 198.

zelve voor hem, als zijnen opvolger, wegens den toenmaligen toeſtand van Israëls Rijk, noodzakelijk was; maar nu gaf hij hem een antwoord, dat het twijfelachtig maakte, of aan die begeerte al of niet zoude voldaan worden, tot een bewijs, dat het niet van hem afhing er aan te kunnen voldoen.

En wat Eliza betreft: omtrent hem moeten wij dit zelfde veronderſtellen. Of zal men denken, dat zijne magt die van zijnen voorganger te bovenging, daar hij in het geval van het afgeſtorven kind der Sunamitiſche (2 *Kon.* IV: 29), aan Gehazi zijnen bediende bevel gaf, zijnen ſtaf op het aangezigt van den geſtorvenen jongen te leggen? doch Eliza gaf hier aan Gehazi geene magt, om dat Wonderwerk te verrigten, maar beval hem ſlechts wat hij doen moest, en voegt er ook niet met ſtellige verzekering den uitſlag van de zaak bij, dat het kind weder herleven zou. — Dan, men zal zeggen: Eliza moet dit evenwel verwacht hebben, anders was het onnoodig geweest zijnen knecht naar Sunem af te zenden met zulk een bevel. — Ik antwoorde: Eliza vertrouwde wel, toen hij dit aan Gehazi beval, dat God, ten zijnen gevalle, op die verrigting het leven in het kind zoude doen wederkeeren, maar dit bewijst nog niet, dat hij aan zijnen knecht de magt gaf om dit

won-

wonder daar te ftellen: indien het eens gebeurd ware, zoo zoude deze alleen een middel, een werktuig er toe geweest zijn; ondertusfchen werd dit door tusfchen beide komende omftandigheden verhinderd. En, waarin wij die verhindering ook ftellen mogen, hetzij in het wantrouwen van de moeder des kinds, het zij in Gehazi, of in den Profeet zelven, die zich misfchien kan verbeeld hebben, dat zijn ftaf een dergelijk wonder zoude uitwerken, als die van Mózes, en de mantel van Elias; dit is duidelijk, dat Gods Voorzienigheid hieronder werkzaam was, die om wijze en gewigtige redenen deze zaak eenen anderen keer deed nemen, opdat het blijken mogt, dat Hij aan geen Gezant van Hem zoo groote magt verleend had, om door eenen anderen Wonderwerken te laten verrigten.

Zoo zien wij dan al wederom uit deze bijzonderheid, de meerdere voortreffelijkheid van den Heer Jezus boven die oude Godsmannen, daar Hij niet alleen magt had om zelve Wonderwerken daar te ftellen, maar ook dat vermogen aan anderen konde fchenken, en door hen in zijnen naam onfeilbaar deed uitvoeren: *Gaat heen*, dit was zijn bevel (*Matth.* X: 7, 8.), toen Hij zijne Discipelen als Evangeliedienaars uitzond, *predikt*

het

het Evangelie; het Koningrijk der hemelen is nabij gekomen. Geneest kranken, reinigt melaatschen, wekt dooden op en werpt duivelen uit.

Mogelijk zegt iemand: in één geval toch schoten de Discipelen te kort, daar zij een kind, van den duivel bezeten, niet konden helpen, waarover de Vader zich bij Jezus beklaagde (*Matth.* XVII: 14—21.): maar staat dit nu gelijk met het geval van Gehazi? Er waren reeds vele andere Wonderwerken, en onder deze ook de uitwerping der duivelen, door Jezus leerlingen met het beste gevolg verrigt; men zie *Luc.* X: 17. daar wij aangeteekend vinden, dat toen de zeventig Discipelen, die van Jezus door geheel het Joodsche land waren uitgezonden, tot Hem wederkeerde, en Hem met blijdschap verslag deden van den gewenschten uitslag hunner prediking, zij onder anderen zeiden: *Heer! ook de duivelen zijn ons onderworpen in uwen naam.* — Maar dat op dit pas Jezus leerlingen den boozen geest niet hadden kunnen uitdrijven, vloeidde alleen uit hun ongeloof aan de magt, hun door Jezus verleend, voort, waarover zij dan ook bestraft werden.— Genoeg: het gemelde geval ontneemt niets aan het meerder vermogen van den Heiland, boven dat van Elia en Eliza, blijkbaar in de mededeeling zijner wonderdoende magt

aan

aan anderen. Het bewijs hiervan zag men in zijne herhaalde toezegging, kort voor zijn vertrek van deze aarde (*Marc.* XVI: 17, 18.); en hoe na de uitstorting van den Heiligen Geest deze belofte zigtbaar hare vervulling heeft bekomen, blijkt duidelijk uit de Handelingen der Apostelen. Wie denkt hier niet, om slechts iets te noemen, aan hetgeen wij van Petrus lezen *Hand.* V: 15, 16. dat men de kranken uitdroeg op de straten, opdat, als Petrus kwam, *ook maar zijne schaduwe iemand van hen beschaduwen mogte*, en dat eene menigte naar Jeruzalem kwam, met zich brengende kranken en ongestelden, welken allen door hem genezen werden. Zie ook *Hand.* XIX: 11, 12. — Dat dit alles nu een gevolg was van de magt, door Jezus aan hen verleend, blijkt uit Petrus en Joannes verantwoording voor den Joodschen Raad, daar zij op de vraag aan hen, na de genezing van eenen kreupelen, door wat kracht, of in wiens naam zij dit verrigt hadden, antwoordden: *in den naam van Jezus den Nazarener, dien gijlieden gekruist hebt* (*Hand.* IV: 7). Zoo waren dan 's Heilands Wonderwerken, ook uit dit oogpunt beschouwd, voortreffelijker dan die van Elia en Eliza: naarmate toch iemands magt zich verder uitstrekt,

ſtrekt, naar die mate moeten ook zijne daden grooter en uitnemender geſchat worden.

I V.

Wijders blijkt de meerdere voortreffelijkheid van Jezus Wonderwerken boven die van Elia en Eliza ook daaruit, dat zij kenmerken droegen van zijn *Mesſiasſchap*. Dit deden toch die van meergemelde Godsmannen niet. Deze ſtrekten ſlechts om de wettigheid van hunne zending te bewijzen, en de waarheid van den Godsdienst, van welken zij handhavers waren, te bevestigen; maar die van Jezus bewezen niet alleen de Goddelijkheid van zijne zending, maar ook dat Hij de *ware Mesſias* was; en waren dan ook uit dien hoofde zoo veel voortreffelijker dan de hunne, als zijn perſoon en karakter boven hen uitſtak.

Het is wel zoo, dat men in de Voorzeggingen, den Mesſias betreffende, geene aantreft, welke ons juist aanwijzen, dat Hij bepaaldelijk deze en die Wonderwerken doen zoude. Want de plaats, *Jeſ.* XXXV: 5, 6, die men hiervoor wel heeft bijgebragt, (uit vergelijking van *Matth.* XI: 2—6.) ſchijnt dit niet aan te duiden, alzoo zulks niet ſtrookt met den inhoud dier Godſpraak, want deze wel in-

ingezien zijnde blijkt het vrij klaar, dat hier eene belofte voorkomt aan het Joodsche volk, welker vervulling in de toekomst nog te wachten is. God zal de vijanden van zijne Kerk en van zijn Volk, hier onder de benamingen van *Edom* en *Bosra* voorkomende, geheel verdelgen, waarover de blijdschap der Kerk in die dagen zoo groot zijn zal, dat, als het ware, de stommen spreken, en de kreupelen als van vreugde daarover zullen opspringen (*v*). — Of, zoo men liever wil, dat bij de heugelijke omwending van zaken, die God alsdan zal doen plaats grijpen, en hier onder keurige zinnebeelden wordt afgemaald, tusschen beide eene beschrijving voorkomt van den zedelijken toestand des Joodschen volks in die dagen, waarop de Godspraak ziet (*w*).

Met dat al moest de Heere Jezus Wonderwerken doen, en dat deze een noodzakelijk vereischte en duidelijk kenmerk van zijn Messiasschap waren, blijkt, zoo wel uit den aard der zaak, als uit andere kenteekenen, wel-

(*v*) Zie G. J. *Nahuis, over de Philipp.* 3 D. bl. 434. nec non *Rosenmulleri Scholia in Vat. Jes.* T. 3. p. 738.

(*w*) Zie *van der Palm, over Jezaia* XXXV. 2 D. bl. 325.

welke ons in de Heilige Schrift worden opgegeven.

1. Uit den aard der zaak kan men het afnemen. Bevestigen toch de Wonderwerken de waarheid van iemands Zending, Leer en Getuigenis, dan moesten dezelve althans ook door den Heer Jezus verrigt worden, wiens zending van geen mindere aangelegenheid was, dan die van den grootften Godsgezant. Hij was het, die van de vroegfte tijden af beloofd was als de Verlosfer des menschdoms; bij zijne verfchijning in de wereld moest Hij doen blijken, die perfoon te zijn, wiens komst men reeds eeuwen lang verwacht had; verklaarde Jezus zich nu daarvoor, gelijk Hij deed, dan vorderde zulks, wilde hij erkend en geëerbiedigd worden, bewijs, en dat bewijs was ook voornamelijk in zijne Wonderwerken gelegen. Indien Hij toch, zonder de blijken eener meer dan menfchelijke zending te vertoonen, de Joden door bloote redeneringen had zoeken te overtuigen, dat Hij de van ouds beloofde, de ware Mesfias was, en als zoodanig geloof van hen gevorderd had, zoo zouden zij dit met reden hebben kunnen weigeren, gelijk zij, fchoon nu zeer ten onregte, werkelijk gedaan hebben, omdat Hij naar hunne zinnelijke en eigendunkelijke vordering geen

tee-

teeken uit den hemel wilde geven, gelijk aan dat van Mozes. Had nu Jezus in het geheel geene Wonderwerken gedaan, hoeveel minder zoude men Hem dan voor den Mesſias gehouden hebben? Hij moest dan Wonderwerken doen ter bekrachtiging zijner Goddelijke Zending, en tot bewijs van zijn Mesſiasſchap.

2. Dit blijkt nog nader uit de belofte van God aan zijn oude Volk (*Deut.* XVIII: 15 en 18. gedaan: *Een Profeet uit het midden uwer broederen, als mij, zal u de Heer, uw God, verwekken, naar Hem zult gij hooren.* Dat hier op den Mesſias gezien wordt is genoeg bewezen (*x*), en uit de toepasſing, die Petrus *Hand.* III: 22, en Stephanus *Hand.* VII: 37, hiervan op den Heer Christus maken, blijkt het ten duidelijkſte.

Maar is dit zoo, dan moest ook, ingevolge deze Godſpraak, de Heer Jezus, zoude Hij anders, als Profeet, gelijk ſtaan met Mozes, niet alleen eene vertrouwelijke verkeering met God hebben, en kennis dragen van zijnen raad, dien Hij aan zijne medemenſchen moest verkondigen, maar ook door Wonderdaden zijn

(*x*) *T. Sherlok, Redev. over de Profetl.* bl. 173. — *T. Newton, Vertoog over de Voorzegg.* 1 D. bl. 105.

zijn Goddelijk Gezantschap, en de betrekking, in welke Hij tot de Kerk stond, bevestigen; vooral, omdat Hij aan den Godsdienst eene andere wijziging zoude geven. — Maar wie, die het leven van Jezus met aandacht nagaat, wordt niet overtuigd van zijnen gemeenzamen omgang met God, zijnen hemelschen Vader, en van de Goddelijkheid van zijne Leer, volgens zijne eigene verklaring *Joan.* XII: 49. verg. *Hoofdst.* VII: 17. en VIII: 28, 29? terwijl het groot aantal zijner Wonderwerken ten overvloede bewees, dat deze belofte in Hem hare vervulling bekomen had, en Hij dus de ware Messias was; de schare, door de grootheid zijner wonderdoende magt getroffen, beleed dit ook, zeggende: *Deze is waarlijk de Profeet, die in de wereld komen zoude* (*Joan.* VI: 14.).

Daarenboven lezen wij ook: dat Hij *met den Heiligen Geest gezalfd zoude worden*, dat deszelfs buitengewone gaven, (waartoe dus ook de Wonderwerken behoorden), zoo wel als de meer gewone, aan Hem zouden worden medegedeeld en op Hem rusten, en dat wel in eene meer overvloedige mate, dan die aan de oude Godsmannen was geschonken geweest: van daar dat dit in het Profetisch Woord al

ee

een voornaam karakter van den Mesſias wordt opgegeven *Jeſ.* XI: 2. XLII: 1, 2. LXI: 1. en de Schrijvers van het Nieuwe Verbond doen ons ook in den Heer Jezus, van zijne geboorte af aan, tot op zijne verheerlijking aan 's Vaders regterhand, dit voornaam bewijs van zijn Mesſiasſchap opmerken; doch waaraan kon dit nu bijzonder en voor het oog der menſchen blijken, dat 's Heeren Geest op Hem, als den beloofden Mesſias, rustte? Was het niet voor al daaraan, dat Hij Wonderen deed? En opdat dit bewijs te ſterker in het oog zoude vallen, heeft Gods wijze voorzienigheid ook niet gewild, dat er in de laatſte eeuwen van het Oude Verbond Wonderen geſchieden zouden, maar dat de Heer Jezus die weder verrigten zoude, en dat in zoo eene verbazende hoeveelheid, als nimmer te voren door eenig Godsman gedaan waren, opdat de aandacht des volks, dit van den Mesſias verwachtende, zich te meer op zijnen perſoon vestigen zoude, en zij te krachtiger overtuigd werden, dat Hij waarlijk was de gene die komen zou. Dat trouwens het Joodſche volk dit van den Mesſias verwachtte, kan men daaruit afnemen, dat zij het altijd onder de kenmerken van den Mesſias in hnnne ſchriften geteld hebben, dat Hij Wonderwerken doen

zoude (*y*), en ingevolge hiervan ook zoo dikwerf een teeken van Jezus eischten. (*Joan.* VI: 30. *Matth.* XII: 38.); zij moeten dus reden gehad hebben, om zulke Wonderen van den Heiland te verwachten. En inderdaad, als Jezus hen bestrafte, omdat zij naar Teekenen en Wonderen zoo begeerig waren, dan bestrafte Hij hen niet over de zaak zelve, maar over hunne begeerte, uit een onzuiver oogmerk voortgevloeid, daar zij niet te vreden waren met hetgeen Hij reeds gedaan had. Van hier, dat wij, bij Mattheus, lezen, *dat zij Hem verzochten* (*Hoofdst.* XVI: 1.), om, ingeval van weigering, er een bewijs uit af te leiden voor Jezus onvermogen, en dan te kunnen voorgeven, dat zij Hem op den toets gesteld, en van hem een teeken uit den hemel begeerd hadden, hetwelk Hij niet had kunnen geven, en men dus daaruit eens zien konde, hoe weinig grond men had om Hem voor den Messias te houden, en als zoodanig in Hem te gelooven. — Billijk was dus 's Heilands weigering, daar hunne begeerte niet voortkwam uit leergierigheid, maar veeleer uit trotsch-

(*y*) Zie *Witt*, *Mel. Leid.* Diss. 5. *de Miraculis Jesu*, §. 19 — En *Vitringa*, *Obs. S.* L. 2. C. 16. p. 253. *Likenthal*. t. a. p. 10 D. bl. 6.

trotschheid en verkeerdheid des harten. Hoe voor het overige zijne Wonderwerken tot voldoende *bewijzen* van *zijn Mesſiasſchap* verſtrekten, geeft Hij niet onduidelijk te kennen:

1. In zijn antwoord aan de afgezondenen van Joannes den Dooper, *Matth.* XI: 1—6. Ieder, die onbevooroordeeld dit antwoord naleest, zal kennelijk overtuigd worden, dat Jezus hier zijne Wonderwerken bedoeld heeft, als bewijzen zijner Goddelijke Zending en Mesſias-waardigheid. — Waartegen in geene bedenking kan komen, dat Hij in dit antwoord ook melding maakt van de *verkondiging van het Evangelie aan de armen*, hetgeen niet als iets wonderbaars kan aangezien worden; want dat Jezus, benevens zijne Wonderen, zich ook op zijne Leer beroept, was zeer natuurlijk, naardien men van den Mesſias niet alleen Wonderwerken, maar ook Godsdienstig Onderwijs verwachtte (*Joan.* IV: 25.); en worden wij niet uit het volgende nog duidelijker tot zijne Wonderwerken geleid, alzoo Hij onmiddelijk hierop aan *Chorazin*, *Bethſaïda* en *Capernaum*, ſteden, in welke Hij zijne krachten meest betoond had, hun ongeloof verweet, dat zij door dezelve zich niet tot geloofs-erkentenis

en eerbiediging van zijn perfoon hadden laten bewegen?

2. Dit blijkt al verder daaruit, dat Hij zich meer dan eens op zijne Wonderwerken beriep, als gevende Hij hiermede het gewigt, hetwelk Hij zelve in zijne buitengewone verrigtingen ftelde, uitdrukkelijk te kennen; lees flechts zijn gefprek met de Joden, *Joan.* V: 31—36, en zijn antwoord op hunne vraag: *hoe lang houdt gij onze ziel op, indien Gij de Christus zijt, zeg het ons vrij uit* (*Joan.* X: 24, 25.) — *Ik heb het u gezegd*, zoo fprak Hij, *en gij gelooft het niet, de werken, die ik doe in den naam mijns Vaders, die getuigen van mij.* Vergel. *vers* 37, 38.

3. Zien wij wijders op de opwekking van Lazarus (*Joan.* XI.), op de omftandigheden, welke bij deze gebeurtenis hebben plaats gehad, en op de gefprekken, bij die gelegenheid gehouden, dan blijkt het ten duidelijkfte, dat Jezus ten doel had, om door deze opwekking van zijnen vriend zich meer kenbaar te doen worden als den Mesfias, en niet flechts zijne volgelingen in dat geloof te verfterken, maar ook alle de aanfchouwers, ware het mogelijk, er van te overtuigen, zoo als dan ook bij de uitkomst bleek, dat

dit

dit wonder eenen diepen indruk van Jezus Goddelijke grootheid in de harten achterliet.

4. Eindelijk zoude ik dit kunnen betoogen uit de wijze, op welke de Heer Jezus zijne Wonderen verrigtte, stellende Hij dezelve, zoo als boven reeds is opgemerkt, door zijne eigene kracht daar, en dus in betooning, dat Hij ook waarachtig God was, die magt had om over het gansch heelal te kunnen gebieden. Maar behoorde het nu mede tot de vereischten van den Messias *waarachtig God te zijn*, en betoonde Jezus dit in zijne Wonderwerken, dan ook strekten dezelve, van dien kant beschouwd, tot een kennelijk bewijs voor de waarheid van zijn Messiasschap, en waren zoo in dit opzigt almede voortreffelijker, dan die van Elia en Eliza.

V.

Om dit nu verder aan te toonen, beroep ik mij op het getuigenis van den Heiland zelven, in zijne afscheidsrede, daar Hij *Joan.* XV: 24. verklaart, dat *Hij Werken gedaan had, die niemand anders gedaan had.* — Ik wil mij een oogenblik bij deze plaats stilhouden. Zij, die Jezus Wonderwerken pogen weg te redeneren, willen hier in het geheel aan geene Wonderwerken gedacht hebben, daar Hij

zelf verklaart, dat niemand dergelijke gedaan had, hetgeen Hij niet konde zeggen, indien het anders ware, daar toch Mozes en andere Profeten die ook verrigt hebben, maar begrijpen: dat Jezus door zijne *Werken* hier bedoeld zoude hebben, zijn Onderwijs, zijne Leer en wijze van voordragt, waarvan Hij gereedelijk kon zeggen, dat geen ander dat onderwijs, zoo als Hij, gegeven had; dat niemand zijne Leer zoo had voorgedragen, dat er de inwendige klaarblijkelijke waarheid voor zijne Goddelijke Zending door werd aan den dag gelegd, als zulks door Hem geschied was (z). — Dan, hoezeer ook op deze en geene plaatsen, alwaar van Jezus *Werken* gesproken wordt, als *Joan.* IV: 34. *Hoofdst.* XVII, 4. dezelve eene uitgestrekter beteekenis hebben, zoodat er het geheele verlossingswerk van den Messias door word aangewezen, zoo is het nogtans blijkbaar, dat wij op andere plaatsen aan zijne Wonderwerken denken moeten; neem eens, wanneer wij *Matth.* XI: 2. van *zijne Werken* lezen, van welke Joannes in de gevangenis gehoord had, en dit vergelijken met *Luc.* VII: 14—18. al-

waar

(z) Zie *Eckermann*, *Theol. Beyträgen*, 5 B. 2 St. f. 84. en in *het Neuen Theol. Journal*, *Jahrgang* 1797. f. 382.

waar het veelgeruchtmakend Wonderwerk van de opwekking van den Jongeling te Naïn wordt aangeteekend, als aanleiding gegeven hebbende aan de discipelen van Joannes, om dat nogmaals aan hunnen Meester te gaan aanbrengen; wie kan hier anders dan aan zijne *Wonderwerken* denken? hetgeen nog meer blijkt uit het antwoord, hetgeen Jezus aan de afgezondenen des Doopers gaf. — Wanneer wij *Joan.* VII: 21—23. van de genezing van eenen mensch op eenen Sabbath lezen, en wij hooren daar Jezus verklaren, dat Hij *een Werk gedaan had*, waarover de Joden zich verwonderden; — wanneer wij *Joan.* IX: 3. het wonder aan den blindgeboornen verrigt, mede zien voorgedragen onder de benaming van *Werken Gods;* wie gevoelt zich dan niet verpligt om aan 's Heilands Wonderwerken in het een en ander geval te denken? Als wij hierbij nog het oog ſlaan op *Joan.* X: 37, 38. en *Hoofdſt.* XIV: 10, 11. zoo zien wij duidelijk, dat Jezus onderſcheid maakt tusſchen zijne Leer en Onderwijs, en tusſchen zijne Wonderwerken, met welke Hij dezelve ſtaafde, en waartoe die als daadzaken zeer geſchikt waren; waarom toch zouden wij dan niet mogen vastſtellen, dat Hij in de aangehaalde plaats *Joan.* XV: 24. ook *zijne Wonderwerken* op het oog heeft? had

Hij

Hij niet op dezelve, maar op *zijne Leerwijze* gezien, zou Hij dan ook niet gezegd moeten hebben: *zij hebben die gehoord;* nu zegt Hij: *zij hebben ze gezien?* Dit wijst ons terug op verrigtingen, die onder hun oog gebeurd waren, uit hoofde van welke Hij verklaart, dat de Joden, wegens hun ongeloof en vijandfchap, onverfchoonlijk waren, zonder opzigt toch op dezelve hadden zij kunnen zeggen, dat zijn woord, zoude het immer geloof verdienen, nader en krachtiger had moeten bevestigd worden; dan, dit konden zij nu als geene reden van verfchooning voorwenden, daar Hij zelfs grooter Werken gedaan had, dan iemand anders, die Hem was voorgegaan. Maar hier is de vraag: hoe dit te verftaan zij, daar de oude Profeten toch ook vele en onder dezelve groote Wonderwerken hebben daargefteld? Zal men hierop antwoorden: dat de Heiland, met dit te zeggen, het oog niet had op de oude Godsgezanten, maar veeleer op bedriegers, die zich voor den Mesfias hadden uitgegeven (*a*)? — Dan, dit ftrijdt tegen zijne geheele wijze van voorftel, die medebragt, dat de vergelijking bleef bij hetzelfde foort van per-

(*a*) Zie *Heuman N. T.* in h. l.

perſonen. En derhalve, daar Jezus zich voordroeg als een buitengewoon Godsgezant, Hij zich ook met zulke Mannen vergeleek, die eene gelijke Zending gehad hadden; — Hij zoude ook waarlijk zijne Wonderwerken niet zeer verheffen, als Hij ſlechts te kennen gaf, dat ze die van bedriegers overtroffen. — Daarenboven is er geen bewijs, dat voor zijnen tijd zich iemand voor den Mesſias uitgegeven, en tot bevestiging hiervan voorgewend heeft Wonderwerken te doen. Wij ſtellen dan zeker, dat Jezus hier zijne Wonderwerken met die van de oude Godsmannen vergelijkt, en dan kon en mogt Hij naar waarheid zeggen, dat niemand van hen zulke Werken, in die hoeveelhed en met die Goddelijke kracht, die Hem eigen was, verrigt had. — Wie hunner, trouwens, zag men de oogen van blindgeborenen openen? wie hunner deed genezende kracht van zich uitgaan door het aanraken ſlechts van den zoom zijner kleederen? wie hunner voerde een onbepaald gebied over de krachten der natuur? wie hunner, eindelijk, gebood bij de opwekking van dooden met een onweêrſtaanbare magt? terwijl bij dit alles zelfs de booze geesten zich aan zijne heerſchappij moesten onderwerpen? — De Heer Jezus had dan Wonderwerken verrigt op eene wij-

wijze, op welke niemand ze ooit verrigt had; Wonderwerken, die geen weêrga hadden, en alzoo getuigenis gaven van de grootheid van zijn Perſoon, en Goddelijkheid van zijne Leer en Zending. — Hadden nu de Wonderwerken van Elia en Eliza, ſchoon dezelve in aard en ſoort, en in wijze van uitvoering, bij de zijnen niet haalden, maar verre overtroffen werden, nogtans die uitwerking, dat de Sareptaſche Weduwe, wier zoon Elia had opgewekt, door dat bewijs krachtig overtuigd, verklaren moest: *nu weet ik dat gij een man Gods zijt. En dat het woord des Heeren in uwen mond waarheid is* (1 *Kon.* XVII: 24); — wat getuigenis mogten dan niet wel de Weduwe te Naïn, Jaïrus, Maria en Martha van den Heer Jezus afleggen, toen Hij haren zoon, dochter en broeder uit de dooden opwekte? — Werd Naäman de Syriër, van zijne melaatschheid gereinigd, mede tot die erkentenis gebragt: *ziet, nu weet ik, dat er geen God is op de ganſche aarde, dan in Israël* (2 *Kon.* V: 15), die hierbij Eliza als zijnen Gezant eerbiedigde. — Wat behoorde dan dat aantal melaatſchen niet te doen, die enkel op Jezus wenk en bevel genezen werden? En hoorde men al het volk op Karmel, alwaar God Elia op zijn gebed door vuur uit den hemel antwoordde, die belij-

lijdenis afleggen: *de Heer is God, de Heer is God* (1 *Kon.* XVIII: 39). Wat mogt men dan van de Joodfche natie niet verwacht hebben, ten aanzien van den Perfoon van Jezus, dien God bij zijnen Doop, door eene hoorbare ftem, voor den Zoon van zijn welbehagen verklaarde, hetgeen Hij naderhand door zoo vele teekenen bevestigde? Hem nu daarvoor niet te willen erkennen, Hem gehoor en geloof te weigeren, en zich op allerlei wijze tegen Hem te verzetten, en dat onaangezien zoo vele en verbazende Wonderwerken, als er door Hem in het Joodfche land verrigt waren; men oordeele hieruit, of niet de Heer Jezus met regt in de aangehaalde plaats mogt verklaren, dat het hen onverfchoonlijk ftellen zoude, daar niemand anders zulke Werken gedaan had, als Hij, en het dus ten eenemaal onredelijk was, dat zij Hem geloof weigerde, daar zijne Wonderwerken die van andere Godsmannen in getal en aard zoo verre te boven gingen. Onredelijker nog was dit, daar zij 's Heilands verrigtingen voor hunne oogen zagen, en zij integendeel die van andere Godsgezanten, voorheen gefchied, aannamen, alleen op het geloof en getuigenis van hunne Voorvaderen.

Uit het ternedergeftelde befluiten wij al wederom tot de meerdere voortreffelijkheid

van

van Jezus Wonderwerken boven die van Elia en Eliza.

V I.

Waarvoor ik tot befluit hier nog één bewijs bijvoege, ontleend van de *verhevener bedoeling* zijner Wonderwerken boven de hunne. — Ik heb reeds gezegd, dat de Wonderwerken, zoo van Elia en Eliza, als van den Heer Jezus, onder anderen daarin overeenkwamen, dat dezelve de handhaving van de ware Godsdienstleer van dien tijd, en verbetering van Zeden ten doel hadden, en in dat derde gelijk ftonden; maar dit nam niet weg: dat, naar het verhevener oogmerk van Jezus zending, de Wonderwerken, door Hem verrigt, ook nog een verhevener bedoeling hadden, hetgeen ik nu nog wil aantoonen.

Bij de komst van Jezus in de wereld moest er verandering in het ftuk des Godsdiensts plaats hebben; de oude Godsdienstöefening, door Mozes ingevoerd, moest verwisfeld worden met den Godsdienst van het Evangelie. — Dan, om die verandering te wettigen, werden er geene mindere Teekenen en Wonderwerken vereischt, dan er gefchied waren bij de oprigting van den Mozaïfchen Godsdienst. Ieder weet, wat er toen heeft plaats gehad,

en

en hoe dit ter overtuiging van Israëls volk diende, dat de bevelen, door Mozes gegeven, van Goddelijke herkomst waren; en daarin werden zij zoo veel meer gesterkt, als zij in vervolg van tijd, toen Afgoderij en Bijgeloof de overhand namen, en men van den dienst des eenigen waren Gods al verder en verder afweek, door nieuwe zigtbare teekenen van den hemel dien Godsdienst bevestigd zagen. — Wie denkt hier wederom niet om het beslisſend gebeurde op Karmel, reeds meer dan eens aangehaald? Zoo lang dan nu die Wet van God niet werd ingetrokken, en de wijze van Godsdienstöefening niet veranderd, waren zij verpligt, den Heer, hunnen God, naar de instellingen van dien tijd te vereeren en te dienen, en dit was het meer bepaalde oogmerk, waartoe de Wonderwerken van Elia en Eliza verstrekten.

Maar, daar er nu met de komst van Jezus Christus verandering in het stuk van den Godsdienst komen moest, was het ook noodzakelijk, dat dezelve van geene mindere teekenen van Goddelijk gezag vergezeld ging. De invoering toch van eene nieuwe Godsdienstöefening, welke de plaats van eene voorgaande, die bij de eerste afkondiging, en ook naderhand, door Wonder-

werken was bevestigd geworden, vervangen zou, moest althans met geene mindere Wonderteekenen bekrachtigd worden; gevolgelijk moest dan ook de Heer Jezus zulke Wonderdaden verrigten, welke tot waarborgen verstrekten van zijn Goddelijk gezag in dezen, om veranderingen in het stuk van den Godsdienst te kunnen maken. Had Hij die niet daargesteld, en alleen maar gewild, dat men op zijne bloote gezegden zoude afgaan, zouden dan de Joden Hem niet met reden hebben kunnen te gemoet voeren, dat zij zich verpligt vonden, de inzettingen der vaderen te moeten eerbiedigen, en Mozes als hunnen gids te blijven volgen, tot dat de Allerhoogste hen daarvan zoude gelieven te ontslaan, en zulks op dezelfde gezag hebbende wijze, als Hij bij de eerste afkondiging hunne verpligting had aangedrongen? Met het hoogste regt zouden zij dit hebben kunnen antwoorden. Van daar dan, dat de Heer Jezus, volgens het oogmerk van zijne komst, hetwelk onder anderen ook hierin gelegen was, dat Hij eene andere bedeeling van Godsdienst zoude doen plaats grijpen, door ontegenzeggelijke bewijzen zijner Goddelijke zending zijn gezag hiertoe staafde, daar Hij niet slechts zelf de verbazendste Wonderwerken verrigtte,

maar

maar ook aan zijne Apostelen de magt verleende om dit te kunnen doen, tot bevestiging van den door Hem ingestelden Godsdienst van het Evangelie.

Dan, de vraag is alleenlijk, of de Wonderwerken van den Heer Jezus met die, door welke de oude Godsdienst was ingevoerd en gestaafd, gelijk stonden niet alleen, maar dezelve ook overtroffen, en het dus daaruit blijkbaar was, dat zijne zending in de wereld de afschaffing der oude en invoering van eene nieuwe Godsdienstoefening ten doel had, en Hij ook magt bezat om zulks te doen? Laat mij dit met weinige nagaan.

1. Dat de Wonderwerken van Jezus niet alleen gelijk stonden met die, door welke de oude Godsdienst ingevoerd en gestaafd was, maar dezelve ook overtroffen, is blijkbaar genoeg, zonder dat het eene uitvoerige aanwijzing behoeft, zoo uit dezelver meerdere grootheid en talrijkheid, als uit de wijze, op welke die geschied zijn. — De Wonderwerken, door welke de oude Godsdienst onder Israël werd ingevoerd en bevestigd, waren ontegenzeggelijk groot: de heerlijke en ontzagverwekkende teekenen, op Sinaï aanschouwd, voorafgegaan en achtervolgd door zoo vele verbazende Wonderen,

 als

als Mozes in Egypte en in de woestijn verrigt heeft, ſtrekten tot ſprekende bewijzen, dat hetgeen door hem aan het volk van Israël, betrekkelijk den Godsdienst, werd voorgedragen en bevolen, van Goddelijken oorſprong was, hetgeen nog nader bleek in vervolg van tijd, toen de afgoderij was doorgedrongen, en de zuivere Godsdienst hier ſchandelijk veronachtzaamd, ja ſchier onkenbaar geworden was, vooral in Israëls rijk, als wanneer dezelve door Elia en Eliza op nieuw door ſoortgelijke Wonderdaden geſtaafd werd.

Maar, waren de Wonderwerken, door welke naderhand de bedeeling van Gods genade onder het Nieuwe Testament werd ingevoerd en vervolgens tot ſtand gebragt, minder groot? — Wie, die het oog vestigt op hetgeen door den Heer Jezus in perſoon gedaan is, alsmede op de wijze, op welke Hij het verrigtte, en hoe op den Pinkſterdag de Heilige Geest over de Apostelen werd uitgeſtort, waardoor zij begaafd werden met het vermogen, om in menigerlei talen het Evangelie te verkondigen, en dat door geene geringere teekenen, dan door den Heer Jezus zelven verrigt waren, te bevestigen, met zulk een gewenscht gevolg, dat duizenden er door overtuigd werden van de Waarheid en God-

de

delijkheid hunner Leer en Prediking, ja bewogen werden om hunnen voorvaderlijken Godsdienst te laten varen, en door het geloof in Jezus, als den Mesfias, den Verlosfer van zondaren, naar zijne voorfchriften te leven; wie, vraag ik, die hierop het oog vestigt, wordt dan niet overtuigd, dat de Wonderwerken, door den Heer Jezus en zijne Gezanten, tot bevestiging van het Evangelie, die van vroegere Godsgezanten verre overtroffen hebben.

2. Dan, hoe bleek het uit dezelve, dat zijne Zending in de wereld de affchaffing der oude en de invoering van eene nieuwe wijze van Godsdienstöefening ten doel had? O dit te betoogen moet men in het oog houden, dat Jezus Wonderwerken, hetgeen ik te voren heb doen opmerken, in het algemeen zijne Leer bevestigen, in wier voordragt Hij duidelijk te kennen gaf, dat alles, wat in den ouden Godsdienst had plaats gegrepen, in zijn perfoon deszelfs vervulling bekomen had, waarom hij dus ook met zijne komst kon en moest gerekend worden te eindigen; daar nu voortaan geene offeranden en andere kerkplegtigheden van dien tijd meer zouden behoeven te gefchieden, nadat door Hem de ware offerande der verzoening was daargefteld. — Terwijl zelfs de Godsdienst niet langer tot één

volk of tot ééne plaats bepaald zoude zijn, maar zich uitbreiden over alle geflachten der aarde. — En dit bewezen dan ook de Wonderwerken van den Heiland, daar dezelve in verband ftonden met zijne Leer, meer in het algemeen befchouwd, even gelijk de Wonderwerken onder den ouden dag de Godsdienstleer en inrigtingen, voor dien tijd gefchikt, bevestigd hadden.

3. Dat nu de Heer Jezus het vermogen bezat om over den Godsdienst te kunnen befchikken, daarvan gaf Hij reeds proeven in den ftaat zijner vernedering, in het uitdrijven van de koopers en verkoopers uit den Tempel (*Joan.* II. en *Matth.* XXI), zonder dat iemand Hem eenigen tegenftand durfde bieden; en toen Hij op eenen anderen tijd op den Sabbathdag eenen kranken genas, en toeliet, dat zijne Discipelen korenären plukten, en als men Hem daarover onderhieldt, zich verklaarde *een Heer van den Sabbath* te zijn (*Luc.* VI: 6. vergel. *Matth.* XII: 6, 8.). En nog bij eene andere gelegenheid toonde Hij boven de fchaduwplegtige Wet, hoezeer Hij er zich anders ftiptelijk aan verbond, verheven te zijn, door het aanraken van eenen melaatfchen, hetgeen in de Wet uitdrukkelijk verboden was, weshalven Eliza, ook mede om die reden, niet uitkwam tot Naäman, toen

de-

deze Syrische Krijgsoverste tot Hem gekomen was, om door Hem genezen te worden.

En zoude de Heer Jezus, na zijne verhooging, aan de Kerk worden voorgesteld als het voorwerp van Godsdienstige vereering, geloofsvetrouwen, gehoorzaamheid, aanbidding en dankbetuiging; zouden de Engelen bevel ontvangen om Hem in de oprigting en bevestiging van zijn Koningrijk onder alle volken ten dienst te staan; ja zouden alle schepselen in hemel en op aarde Hem eerbiedig hulde bewijzen: het kwam Hem dan ook toe, om, in betrekking als verhoogde Middelaar, zulke bepalingen en verordeningen in het stuk van den Godsdienst te maken en in te voeren, als Hij zoude goedvinden, en met den aard van de bedeeling der genade onder het Nieuwe Verbond overeen kwamen. Van daar zijn bevel aan de Discipelen: *predikt het Evangelie aan alle volken*, met bijvoeging om hen, die hetzelve in het geloof zoude aannemen, door den Doop in het Christendom in te lijven; van daar ook de instelling van het Avondmaal, in plaats van het Pascha, tot nu toe onder de Israëllers gevierd. — Bovendien gaven ook de Wonderwerken, door den Heer Jezus verrigt, zoo als wij almede gezien hebben, getuigenis aan de grootheid van zijn Persoon,

 als

äls bewijzende, dat Hij meer was, dan een bloot mensch; meer dan Mozes, de ſtichter van den ouden Godsdienst, en allen, die Hem op het voetſpoor gevolgd waren; de Heer uit den Hemel zelf, de waarachtige God, eenswezens met den Vader. — Maar wie, die den Heer Jezus daarvoor eerbiedigt, zal Hem dan ook niet het vermogen toekennen om Voorſchriften en Bepalingen te maken, hoe men Hem en den Vader dienen zoude? — Aan Hem dat vermogen niet toekennen, die zelf toonde in zijne belofte aan zijne volgelingen (*Joan.* XIV: 2, 3), en in zijne toezegging aan den moordenaar (*Luc* XXIII: 43), eene vrije beſchikking te hebben ook over den hemel en hemelſche gelukzaligheid?

Jezus Christus bezat dan het vermogen en was bevoegd om veranderingen in het ſtuk van den Godsdienst te kunnen maken, na dat zijne wijsheid zulks goedvond. En dit werkelijk te doen, vereischte ook de aard der huishouding van het Nieuwe Verbond. De oude Godsdienst toch, met alle deszelfs inſtellingen, was alleen opleiding, voorbereiding; de ſchaduwplegtigheden, naar vroegere verordening in acht genomen, namen met het lijden en ſterven van Jezus een einde, het oogmerk en doel was er geheel me-

mede bereikt, zij waren dus nabij de verdwijning, en moesten plaats maken voor eene verhevener bedeeling, in de Kerk in te voeren, zoo als vervolgens werkelijk geſchied is, niet alleen toen het voorhangſel bij zijn ſterven geſcheurd werd, maar ook vooral, toen Hij, na zijne opſtanding en verhooging in den hemel, als de verhoogde Middelaar en Heer van zijne Kerk, naar de magt aan Hem verleend, den Geest heeft uitgeſtort en den Godsdienst van het Evangelie ingevoerd, waarbij al de uiterlijke toeſtel van ſchaduwplegtigheden, als nu in Hem hare vervulling bekomen hebbende, voor altijd werd afgeſchaft, om nu voortaan, in plaats daarvan, door het geloof in den Heer Jezus Christus, als den eenigen Verlosſer van zondaren, naar de voorſchriften van het eenvoudig Evangelie, God in geest en in waarheid te dienen.

Uit het gezegde blijkt dan duidelijk genoeg, dat Jezus het regt en de magt had om eene nieuwe bedeeling van Godsdienst in te voeren, en dat zijne Wonderwerken niet ſlechts gelijk ſtonden met die, door welke de oude Godsdienst was bevestigd geworden, maar dezelve verre overtroffen.

Dien Godsdienst, door den Heer Jezus Christus ingevoerd, mogen wij, Gode zij dank!

dank! nog zien ſtand grijpen, zien bloeijen, ook in ons Vaderland, en dezelve tegen alle aanvallen en beſtrijdingen verdedigd zien door Mannen van kunde en geleerdheid niet alleen, maar ook door geheele Genootſchappen, opzettelijk daartoe opgerigt. Die Godsdienst breide zich hoe langer hoe verder uit, verſpreide zijn licht en zijnen invloed heinde en ver, ook tot die volken, die er nog van verſtoken zijn! werde te aller tijd geëerbiedigd, en op dien hoogen prijs geſteld, welke deszelfs innerlijke waarde met zich brengt! werde meer algemeen in het geloof omhelsd en beoefend, en geve aan elken belijder en betrachter de vrolijkſte uitzigten in de eeuwigheid!

ZINSPREUK:

Elias erat ſacerdos magnus atque propheta, habitator ſolitudinis fide plenus, devotione ſummus, in laboribus fortis, induſtria ſolers, excellenti ingenio praeditus, in exercitatione disciplinae rectus, in ſancta meditatione asſiduus, metuque mortis intrepidus.

Iſidor. Peluſ. lib. de ortu et interitu prophetarum, C. 35.

VERHANDELING

OVER DE

INGEVING

DER

HEILIGE SCHRIFTEN,

NAAR AANLEIDING VAN

2 TIMOTH. III: 16.

DOOR

DIRK MOLENAAR,

PREDIKANT TE DEUTICHEM.

AAN WIEN EEN ZILVEREN EEREPRIJS IS
TOEGEWEZEN.

VERHANDELING,

OVER DE

INGEVING

DER

HEILIGE SCHRIFTEN.

Het heeft aan de eerwaardige Bestuurders van het, sints lang met zoo veel roem bekende, Haagsche Genootschap goedgedacht eene Prijsvraag uit te schrijven *over de Ingeving der Heilige Schriften.* — Een onderwerp, welks overweging van zeer veel aanbelang is, niet alleen, omdat over hetzelve sints lang zeer verschillend gedacht werd, maar ook, omdat deszelfs regte bepaling eenen regtstreekschen invloed op onze achting voor de Schriften des Bijbels maken moet. — Het Genootschap begeert eigenlijk: *eene beknopte en naar de algemeene vatbaarheid ingerigte verklaring van de uitspraak van Paulus*

 2 Tim.

2 *Tim.* III : 16. *zoo veel betreft den hoogen oorſprong der Heilige Schriften en eene daarop, in overeenſtemming van de algemeene Bijbelleer gegronde, opheldering van de wijze, waarop men zich de Ingeving der Heilige Schriften heeft voor te ſtellen.* Indien ik dus wel zie, dan wordt in deze Prijsvraag gevorderd: *Vooreerst*, eene verklaring van *Paulus* uitſpraak 2 *Tim.* III: 16. en wel bepaaldelijk van dat deel van *Paulus* woorden, hetwelk van den hoogen oorſprong der Heilige Schriften gewaagt. — *Ten tweede*, eene, op deze verklaring gegronde, opheldering van de wijze, waarop men zich de Ingeving der Heilige Schriften heeft voor te ſtellen; eene opheldering, welke overeen moet ſtemmen met de algemeene Bijbelleer over dit zelfde onderwerp. — En beide deze ſtukken moeten beknopt behandeld, en naar de algemeene vatbaarheid ingerigt zijn.

Dit dan vooraf bepaald zijnde, en als rigtſnoer mij voorgeſteld hebbende, zette ik mij

I. *Vooreerst* ter verklaring van 2 *Tim.* III: 16. en inzonderheid van dat deel dier woorden, hetwelk over den hoogen oorſprong der Heilige Schriften ſpreekt.

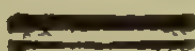
II.

II. *Ten tweede*, tot het onderzoek van de daarmede overeenstemmende en doorgaande Leer des Bijbels, over dit zelfde onderwerp.

III. *Ten derde*, tot het voordragen van eene, op beide voorgaande stukken gegronde, opheldering van de wijze, hoe men zich deze Ingeving moet voorstellen.

IV. Terwijl ik, *eindelijk*, bij dit alles nog een enkel woord voegen wil over het nuttig gebruik onzer vastgestelde overtuiging.

Deze vier stukken zullen de vier Hoofddeelen dezer kleine Verhandeling uitmaken, welke ik, zonder de volledigheid te schenden, zoo beknopt mij mogelijk is, uit een zetten en in het licht plaatsen wil.

EERSTE DEEL,

Verklaring van Paulus woorden 2 Tim. III: 16.

Apostel *Paulus* maakt, in het derde Hoofddeel van zijnen tweeden Brief aan *Timotheus*, dezen zijnen geliefden Leerling en Medearbeider in den dienst van het Evangelie opmerkzaam op het bederf der tijden, welke zij beleefden en verder beleven zouden. Hij wil, dat *Timotheus* een afkeer van zulke verkeerde zeden, als hij vers 1—5. opgenoemd had, hebben zou, en dat hij zich zou houden bij de waarheid des Evangelies, welke hij van *Paulus* geleerd had, en van welke hij volkomen verzekerd was. — Hierbij voegt de Apostel in het vijftiende vers: *en dat gij van kinds af de Heilige Schriften geweten hebt, die u wijs konden maken tot zaligheid, door het geloof, hetwelk in Christus Jezus is.* — Met deze woorden herinnert *Paulus* zijnen *Timotheus* niet alleen deszelfs wetenschap in de Schriften des Ouden Verbonds, welke toen nog maar aanwezig, of liever als al-

algemeen erkend, bijeengezameld waren, en welke bij hem en alle de Joden als *heilige*, dat is, als Godsdienſtige Schriften, bekend ſtonden en vereerd werden; maar ook, hoe deze wetenſchap hem nu bij de aanneming van de Leer des Christendoms, ter bevordedering van zijne zaligheid, dienstbaar was. Hij herinnert hem dit, om hem te doen zien, dat zijn geloof aan de waarheid des Evangelies, door de overeenſtemming van het Oud en Nieuw Verbond, verſterkt en bevestigd werd, opdat hij bij dit geloof volſtandig blijven mogt. — Ja zelfs, opdat de overtuiging van *Timotheus*, tot vastigheid zijnes geloofs, volkomen zoude zijn, zoo wijst hij zijnen Vriend en Medearbeider, vers 16, op den Goddelijken oorſprong en het nut der Heilige Schriften, zeggende: *alle de Schrift is van God ingegeven, en is nuttig tot leering, tot wederlegging, tot verbetering, tot onderwijzing, die in de regtvaardigheid is*; en wekt dus daarmede zijn hart op tot eene vurige en ſtandvastige aankleving van eene Christelijke Leer, welke niet ſlechts in zich zelve alle kenmerken van Goddelijkheid had, maar welke ook overeenſtemde met en gegrond was op de Schriften des Ouden Verbonds, van welke hij zeker wist, dat zij van eenen Goddelijken oorſprong en zeer nuttig waren.

Bij deze woorden van *Paulus*, welke over den Goddelijken Oorſprong of Ingeving der Schriften des Ouden Verbonds ſpreken, moeten wij, naar het deel der voorgeſtelde Prijsvraag, bijzonder ſtilſtaan.

Wanneer wij de woorden van vers 16 eenvoudig lezen, zoo als zij in onze Overzetting gevonden worden, dan zal elk onbevooroordeeld Lezer bij de woorden: *alle de Schrift*, terſtond denken, aan die zelfde *heilige Schriften*, van welke de Apostel vers 15 geſproken had, en dan zal hem niets natuurlijker voor den geest komen, dan te denken aan de geheele verzameling van alle de Boeken des Ouden Verbonds, welke bij de Joden voor eenen heiligen Kanon gehouden werd. — Op deze wijs voortdenkende, zal de nadenkende Lezer bij de woorden van *Paulus: alle de Schrift is van God ingegeven*, zich voorſtellen, dat de Apostel hiermede een getuigenis aflegt aangaande *alle* de Boeken des Ouden Verbonds; dat hij daarvan verklaart, dat dezelve van God *ingegeven*, dat is, onder hooger invloed van God geſchreven en in de wereld gekomen zijn, en dat hij dit niet ſlechts verklaart op zijn Apostoliesch gezag, maar zich daarin ook beroept op *Timotheus* eigene wetenſchap en toeſtemming. — Op deze wijs al verder voortdenkende, ziet

hij

bij eindelijk, dat *Paulus* met de volgende woorden: *en is nuttig tot leering enz.*, eene andere proef van de voortreffelijkheid der Heilige Schrift aanvoerd, om daarmede de overtuiging van *Timotheus* nog al meer te versterken.

Indien wij de woorden van *Paulus* op de gezegde manier eenvoudig en onbevooroordeeld verklaren, zoo vinden wij daarin een getuigenis voor de Ingeving van de Schriften des Ouden Verbonds. — Dan, dewijl velen dit vers op eene andere wijs opvatten, waardoor de zin en zaak eene geheele verandering ondergaat, zoo moeten wij onderzoeken, wat daarvan zij, opdat wij ons geloof op goede en proefhoudende gronden bouwen. — Er zijn namelijk Schriftverklaarders, welke dit vers lezen, als of er stond: *alle Schrift, van God ingegeven, is nuttig tot leering enz.* Indien deze overzetting doorging, dan zou de Apostel alleenlijk willen zeggen, dat *die* boeken, welke door Goddelijke Ingeving geschreven zijn, nuttig waren tot leering enz.; en in dezen zin zou *Paulus* slechts van *sommige*, en niet van *alle* de, Boeken des Ouden Verbonds spreken. — Daar ik intusschen naar de algemeene vatbaarheid schrijven moet, zal ik mij natuurlijk van zóódanige Taalkundige aanmerkingen moeten onthouden, welke al-

alleenlijk voor Geleerden zijn zouden. Doch, behalve dat ik voor dezen over een tekst van *Paulus* niets nieuws zou kunnen schrijven, zoo kunnen wij de zaak, ten algemenen nutte, wel in zulk een overtuigend licht plaatsen, dat elk nadenkend Lezer genoegzame zekerheid hebben zal. Ik moet dan, *vooreerst*, aanmerken, dat wel de Oude Syrische en Arabische Overzetting des Nieuwen Verbonds, welke waarschijnelijk in de eerste of tweede eeuw der Christelijke jaartelling vervaardigd zijn, op die wijs lezen, als wij het laatst hebben opgegeven, en dat de gemeene Latijnsche vertaling, (onder den naam van *Vulgata* bekend, en in het laatst der vierde eeuw in het licht gekomen), dit heeft nagevolgd, gelijk ook in de zestiende eeuw de waardige Hervormer *Luther* zulks gedaan heeft; — maar dat hier tegen overstaat, dat er geen één der oude Grieksche Handschriften bekend is, in welke men anders leest, dan in onze Nederduitsche vertaling, welke Handschriften niet alleen in de eerste plaats in aanmerking komen, en welker overeenstemming in dit stuk vrij beslissend is, maar welker lezing ook des te meer waarschijnelijk wordt door het woordje (*καὶ*) *en*, hetwelk in dezen tekst op zulk eene plaats gevonden wordt, dat het duidelijk een overgang tot iets an-

anders, of eene voortzetting van het betoog aanduidt. — Ik beken, het woordje *is* ſtaat in den Griekſchen grondtekst niet, doch elke leerling in deze Taal weet reeds bij de minſte vordering, dat dergelijk woordje, zonder dat de meening des Schrijvers daardoor dubbelzinnig wordt, menigmaal wordt uitgelaten, gelijk zulks in onderſcheide Talen gebruikelijk is. — De gehele zamenhang en het woordje *en* brengen deze invulling zóó natuurlijk mede, dat onze Nederduitſche Overzetters dit ingevulde woordje niet eens tusſchen twee ſtaande haakjes geplaatst hebben, als oordeelende, dat dit geene willekeurige, maar eene volkomen natuurlijke en vereischt wordende invulling, overeenkomſtig het taaleïgen is.

Behalve dit, moet ik in de tweede plaats aanmerken, dat, de andere opvatting al eens toegegeven zijnde, het getuigenis van den Apostel daardoor evenwel nog geene groote verandering ondergaat. Zegt de Apostel toch: *alle Schrift van God ingegeven*, dan ſpreekt hij geenszins van alle Schriften, in het meervoudige getal, met een oog op ſommige Boeken des Ouden Verbonds, in uitzondering van anderen, maar zeer duidelijk van het geheele Oude Verbond. — indien *Paulus* van alle Schriften, in het meervoudige

ge getal, had willen fpreken, en daarvan een getuigenis had willen afleggen, waardoor fommige Boeken werden uitgefloten, dan had hij zich in den oorfpronkelijken tekst geheel anders uitgedrukt (πᾶσαι γραφαὶ), maar nu verkiest hij de uitdrukking (πᾶσα γραφὴ), *alle Schrift*, hetwelk niet wel beter kan overgezet worden, dan door: *de geheele Schrift.* — En dat de Apostel hierop het oog zeker heeft, blijkt: *Vooreerst*, zeer duidelijk daaruit, dat hij van dit zelfde onderwerp in het voorgaande vijftiende vers gefproken had, van hetwelk hij dan ook in eene voortgaande en gelijkmatige redenering in het zestiende, zonder uitzondering, wel zal blijven fpreken. — En, *ten tweede*, daar er geen boek in den bundel des Ouden Verbonds is, van hetwelk niet zou kunnen gezegd worden, dat het niet van God ingegeven kan zijn, noch ook, dat het niet nuttig was tot leering, of tot wederlegging, of tot iets dergelijks, hier door *Paulus* genoemd, zoo befluiten wij, uit dit, in vereeniging met al het andere, dat onze gegevene eenvoudige opvatting de ware is.

Dat *Paulus* intusfchen ook van niet meer, dan van de Schriften des Ouden Verbonds fpreekt, is duidelijk genoeg; want, fchoon de meeste Schriften des Nieuwen Verbonds,

ten tijde toen *Paulus* dezen zijnen tweeden Brief aan *Timotheus* schreef, reeds in het licht waren, zoo waren zij echter nog niet in aller handen; en al waren zij ook in aller handen geweest, *Paulus* had in het voorgaande vijftiende vers slechts van het Oude Verbond gesproken, hetwelk *Timotheus* van kinds af geweten had, en daarop kon hij ook zijn bewijs alleenlijk bouwen, gelijk uit de opgaaf van het verband blijkbaar is.

Het zal dus, mijnes inziens, er op aankomen, wat de Apostel bedoelt, wanneer hij van deze geheele Schrift zegt: *zij is van God ingegeven.* Het woord (θεόπνευςος) *Theopneustos*, hetwelk wij hier in den grondtekst lezen, wordt gebruikt van menschen, die eene zekere Goddelijke aanblazing, eene zekere aandrijving, of voorlichting van Gods Geest ontvangen. — Het wordt dus gebezigd van Profeten en Dichters, die als onder eene Goddelijke aanblazing stonden, of in eene hoogere verlichting, leiding of openbaring van God deelden. — Dit zelfde denkbeeld wordt elders uitgedrukt door: *ik geve mijne woorden in uwen mond*, *Jer.* I: 9. *God heeft door den mond aller zijner Profeten gesproken*, *Hand.* III: 18. *de heilige menschen Gods hebben door den Heiligen Geest gesproken*, 2 *Pet.* I: 21. *Het is de Geest des Vaders*

ders, *die in hen spreekt*, *Matth.* X: 20. *Zij spraken zoo als de Geest het hun gaf uit te spreken*, *Hand* II: 4. In den tekst van *Paulus*, thans onderhanden, geeft de *Theopneustie* dus in het algemeen te kennen de Goddelijke herkomst der Schriften des Ouden Verbonds, en in het bijzonder, dat derzelver Schrijvers onder eene meer bepaalde en bijzondere leiding en inwerking des Geestes Gods stonden, waardoor zij in staat waren Goddelijke Schriften te leveren.

TWEE-

TWEEDE DEEL,

Onderzoek naar de, met den tekst van Paulus overeenstemmende en doorgaande, Leer des Bijbels aangaande de Goddelijke Ingeving der Heilige Schriften.

Nadat wij nu in het *eerste Deel* dezer kleine Verhandeling de woorden van *Paulus*, 2 *Tim.* III: 16, zoo veel noodig en mogelijk, in het licht gezet hebben, gaan wij nu, in het *tweede Deel*, over tot het onderzoek van de daarmede overeenstemmende en doorgaande Leer der Heilige Schrift.— Dan, daar Apostel *Paulus* in den verklaarden tekst alleenlijk van de Schriften des Ouden Verbonds spreekt, en het doel der opgegevene Prijsvraag evenwel schijnt mede te brengen, de doorgaande Leer der Heilige Schrift, aangaande de Ingeving van den geheelen Bijbel open te leggen, zoo wil ik, om geordend en gegrond te handelen, van *Paulus* woorden, als van een bepaald en welgevestigd punt, uitgaan en aantoonen:

A. *Vooreerst*, dat andere Godsgezanten en Schrijvers van het Nieuw Verbond over dit ſtuk met *Paulus* eenſtemmig gedacht hebben.

B. *Ten tweede*, dat hunne gedachte zich grondde op hetgeen zij desaangaande in de Si ften des Ouden Verbonds als volkomen zeker gevonden hebben.

C. *Ten derde*, dat wij daarom des te meer op hun getuigenis kunnen aangaan, dewijl het ontwijfelbaar zeker is, dat zij zelve door den Heiligen Geest geleid zijn.

D. En eindelijk, *ten vierde*, dat, ſchoon *Paulus* in den tekst alleenlijk van de Ingeving des Ouden Verbonds gewag maakt, dit zelfde getuigenis ook op de Schriften des Nieuwen Verbonds, en dus op den geheelen Bijbel toepasſelijk is.

EER-

EERSTE BETOOG.

De andere Godsgezanten en Schrijvers van het Nieuw Verbond hebben met Paulus over de Ingeving des Ouden Verbonds éénstemmig gedacht.

Dat andere Godsgezanten en Schrijvers van het Nieuw Verbond met *Paulus* over het stuk der Ingeving des Ouden Verbonds éénstemmig gedacht hebben, is zeer gemakkelijk aan te toonen. Vestigen wij slechts, *in de eerste plaats*, ons oog op *Jezus* onzen Heiland. — Deze immers erkende niet alleen het gezag en de waardij van de Schriften des Ouden Verbonds, als alleen ter zaligheid leidende, wanneer hij onder anderen *Matth.* V: 17. zeide: *Ik ben niet gekomen om de Wet en de Profeten te ontbinden, maar om die te vervullen*; en *Luc.* XVI: 29 *Zij hebben Mozes en de Profeten, dat zij die hooren*; als ook *Joan.* V: 39. *Onderzoekt de Schriften, want gij meent in dezelve het eeuwige leven te hebben, en die zijn het, welke van mij getuigen.* Hoedanige getuigenissen

onze Heer niet van dezelve zou afgelegd hebben, en niet zou hebben kunnen afleggen, wanneer hij niet van oordeel was geweest, dat deze Schriften van God zelven herkomftig waren, en Goddelijke Openbaringen aangaande het middel onzer verlosfing in zich bevatteden. — Maar onze Heiland noemt nog daarenboven het Oud Verbond opzettelijk *Gods Gebod*, *Matth.* XV: 3, 4. hetwelk door God zelf geboden was; en wijst zijne hoorders op Goddelijke Openbaringen, van welke in het Oud Verbond verhalen gedaan waren, *Matth.* XXII: 31, 32.

Herinneren wij ons verder de Apostelen en andere Schrijvers van het Nieuw Verbond, die niet alleen op dezelfde wijs fpraken over de Schriften des Ouden Verbonds, en ze even alzoo aanhaalden, als hun Meester zulks gedaan had, maar die daarenboven daarvan nog opzettelijke getuigenisfen gaven. — Dezelfde *Paulus*, wiens getuigenis wij reeds bezien hebben, zeide ook *Rom.* III: 2. dat *de woorden Gods den Joden waren toevertrouwd*, verklarende daarmede, dat het een voorregt der Joden was, dat zij oudtijds de Woorden, de Openbaringen Gods, in onderfcheiding van andere volken, als een kostbaar bezit ontvangen, en in bewaring gehad hadden, doelende dus op de

er-

erkende Schriften des Ouden Verbonds. — *Petrus* zegt: (2 *Br.* I: 21.) *De Profetie is voortijds niet voortgebragt door den wil eenes menſchen, maar de heilige Menſchen Gods, van den Heiligen Geest gedreven zijnde, hebben ze geſproken.* In welke plaats, ja wel bepaaldelijk van de Profetien geſproken wordt, doch waarbij tevens moet opgemerkt worden, dat deze ook het grootſte gedeelte van het Oud Verbond uitmaken, daar de meeste Boeken door Profeten ſchijnen geſchreven te zijn, en dat die Boeken, welke regtſtreeks Profetiſche zijn, ook met de andere Schriften, en met de geheele Geſchiedenis van den ouden tijd in het naauwſte verband ſtaat, zoodat het één met het ander ſtaan of vallen moet. — Het is waar, de Apostel maakt ook alleenlijk van het *ſpreken* der Profeten gewag, maar of zij het woord Gods ſpraken of ſchreven, de hulp en leiding, die zij noodig hadden, was dezelfde, en de noodzaak, om hen de ontvangene boodſchap wel te doen overbrengen, kwam bij het ſchrijven even zóó wel in aanmerking, als bij de mondelijke voordragt, gelijk zij ook ſtellig bevel hadden deze en die ſtukken voor het volk in Schrift te brengen.

TWEEDE BETOOG.

De eenstemmige gedachten van de Godsgezanten en Schrijvers des Nieuwen Verbonds, aangaande de Theopneustie des Ouden Verbonds, gronden zich op hetgeen zij in de Schriften des Ouden Verbonds desaangaande, als volkomen zeker bevonden hebben.

Dat nu deze uitspraak der Godsgezanten en Schrijvers des Nieuwen Verbonds niet ongegrond was, maar zich vestigde op hetgeen zij desaangaande in de Schriften des Ouden Verbonds als volkomen zeker gevonden hebben, dit zoude ik in de tweede plaats aanwijzen.

In de Schriften des Ouden Verbonds hebben de Evangeliedienaren des Nieuwen Verbonds menigmaal gelezen, dat God tot zijne Profeten op onderscheidene manier gesproken, en denzelven zijne bevelen of andere boodschappen voor zijn volk, of voor andere natiën, of voor bijzondere personen gegeven heeft, welke woorden zij, als van God

God duidelijk gehoord hebbende, ook op dezelfde wijs hebben overgebragt (*Hebr.* I. 1.). Zoo lezen wij, dat God met *Adam* (*Gen.* II en III.), met *Noach* (*Gen.* VI en VIII.), met *Abraham* (*Gen.* XII, XV, XVII en XXII.), gesproken heeft, dat Hij *Mozes* tot een Leidsman en Wetgever voor Israël riep (*Exod.* III en IV.), en door hem zijne wetten gaf, sprekende met hem van mond tot mond (*Exod.* XIX en verv.). — Zoo lezen wij, dat Hij vervolgens menigmaal zijne Profeten, als buitengewone Gezanten met bepaalde boodschappen gezonden heeft, gelijk onder velen van *Elias* (1 *Kon.* XVII en verv.), van *Jesaia* (*Hoofdst.* VI.), van *Jeremia* (*Hoofdst.* I.), van *Joannes* (in zijne Openbaringen), en van meer anderen, bekend is, waarom zij ook geduriglijk zeiden: *Alzoo zegt de Heer*, of *spreekt de* HEERE, *Heere*, of *de Heer zeide tot mij*, of *de Heer heeft tot mij gesproken*, of dergelijke. — Deze Openbaringen ontvingen zij door hoorbare stemmen, door droomen, in zinsverrukkingen en door bijzondere verlichtingen van den Heiligen Geest, gelijk algemeen bekend is. — Dat intusschen de Israëlieten op deze Goddelijke bekendmakingen konden staatmaken, als op woorden, welke niet maar van die Profeten herdacht waren, maar van

God zelve hen aanbevolen, hiervoor pleitte, of het doorgaande brave gedrag dezer Godsmannen, daarmede gepaard, dat zij in hunne Schriften en Verhalen zich zelven niet verhieven, maar veeleer hunne gebreken niet verzwegen; — of de Wonderwerken, welke zij verrigteden, gelijk *Mozes* en *Elias*; — of de uitkomst van die Voorfpellingen, welke binnen den kring van hunnen leeftijd moesten vervuld worden, bij voorbeeld, 1 *Kon.* XVII. —— Uit de Schriften des Ouden Verbonds zagen zij eindelijk, dat ook onder die Profeten, welke geen Wonderwerken verrigt hebben, Mannen waren, welker Levensgefchiedenis de allerbijzonderfte kenmerken dragen van bijzondere Goddelijke oogmerken, ten nutte des volks. — Zoo zagen zij een *David* van de fchaapskooi tot den troon verheven, door een bepaald bijzonder beftuur der Goddelijke Voorzienigheid, en als begaafd met zóó vele wijsheid en Godvrucht, dat zij hem kenbaar als een Gezant van God moesten aanmerken, wiens Profetifche bediening niet kon betwijfeld worden, en tot wien Jehova gewisfelijk menigmaal fprak, gelijk ook zijne voorfpellingen in de dagen des Nieuwen Verbonds zijn vervuld geworden. — Zoo zagen zij een *Salomo*, als met een buitengewone maat van Goddelijke wijsheid

heid bedeeld, hem in eene Openbaring van God toegezegd, en hem ook kenbaar wedergeschonken, nadat hij in de dagen zijnes meergevorderden levens van het pad der Godzaligheid was afgedwaald, en tot hetzelve wedergekeerd, waarvan zijn boek, *de Prediker* genaamd, getuigen kan.

Uit dit alles konden de Godsgezanten van het Nieuw Verbond duidelijk zien en opmaken, dat de Profeten oudtijds eene Goddelijke zending en bepaalden last ontvingen, en als door den Heiligen Geest spraken, en dat derzelver Schriften, als Goddelijke Boeken, aannemenswaardig waren. — En daar de wijze en goede God dan nu kenbaar zorgde, dat zijn wil op deze wijs aan de Profeten bekend wierd, daar zal Hij ook gewisselijk en niet minder gezorgd hebben, dat zijne Gezanten in de overbrenging en aanteekening van dien last door den Heiligen Geest bestuurd werden, daarom ontvingen zij soms het bepaalde bevel, om die bekendmakingen of gebeurtenissen in een boek te schrijven, bij voorbeeld, *Deut.* II: 19., en getuigden vaak, dat zij door den Heiligen Geest spraken. — De Godsgezanten van het Nieuw Verbond, dit alles ziende, en niet minder ontdekkende, hoe alles kenmerk droeg van eene doorgaande en opvolgende Goddelijke

Openbaring, gerigt naar de toenemende vatbaarheid des menfchelijken geestes, en van eene wijsheid en waardigheid, verheven boven alle de Schriften en Openbaringen van de oudfte volken; en boven dit alles, dat er eene geregelde afloop was in de oude verhalen, van de Schepping der wereld tot aan den tijd van *Nehemia*, en tevens achtgevende, op welk eene wijs die Boeken bewaard en verzameld waren, waarvan zij veel meer wisten, dan wij weten kunnen, hielden den geheelen Bundel des Ouden Verbonds voor eene Goddelijke Openbaring, gegeven, aangeteekend en bewaard door eene bijzondere Godszorg, en daarom in zich bevattende een volkomen regel voor geloof en wandel.

Uit alles, wat wij in dit *tweede Betoog* gezien hebben, is het dan nu ook volkomen zeker, dat alles, wat de Godsgezanten en Schrijvers van het Nieuw Verbond van de Schriften des Ouden Verbonds getuigden, gegrond was op hetgeen zij desaangaande in de Schriften des Ouden Verbonds gevonden hebben. — Tot eene aanmerkelijke hoogte en meerdere zekerheid zal intusfchen dit ftuk opklimmen, door het *derde Betoog*, dat nu volgen zal.

DER-

DERDE BETOOG.

Zekerheid van het getuigenis van de Godsgezanten en Schrijvers des Nieuwen Verbonds, ten aanzien van de Ingeving des Ouden Verbonds, daar zij zelve door den Heiligen Geest geleid zijn.

Wanneer wij volkomene zekerheid zullen hebben, dat het getuigenis, hetwelk de Godsgezanten en Schrijvers van het Nieuw Verbond, ten aanzien van de vroegere Goddelijke Schriften hebben afgelegd, niet maar een gunstig volks-vooroordeel is, maar de hoogste trap van geloofwaardigheid heeft, zoo hebben wij slechts daarop te letten, dat deze Dienaren des Nieuwen Verbonds ook zelve door den Heiligen Geest geleid zijn. Om dit betoog deszelfs volle kracht en zekerheid te geven, zullen wij hier vier dingen onderscheidelijk aanwijzen: *vooreerst*, dat zij dit zelve getuigd hebben; *ten tweede*, dat dit getuigenis overeenstemde met vroeger gedane uitdrukkelijke beloften; *ten derde*, dat hetzelve ten volle bevestigd is door spreken-

de daadzaken en onloochenbare proeven, en eindelijk, *ten vierde*, dat wij hieruit een wettig besluit, ten aanzien van het Oud en Nieuw Verbond, tevens maken kunnen.

A. Ik zeide *vooreerst:* de Godsgezanten en Schrijvers van het Nieuw Verbond hebben van zichzelven getuigd, dat zij door den Heiligen Geest geleid zijn. Dewijl dan *Jezus Christus*, onze Zaligmaker, de eerste en voornaamste Godsgezant in den tijd des Nieuwen Verbonds geweest is, of eigenlijk als de Stichter zijner Leer en Godsdienst moet aangemerkt worden, zoo is het noodig, *in de eerste plaats*, en als meer afzonderlijk, op zijn eigen getuigenis te letten. — Van zich zelven getuigde Hij, even als de oude Profeten, eene Goddelijke zending te hebben, te spreken hetgeen Hij bij den Vader gehoord en van Hem in last ontvangen had, dat de Geest van God in Hem was, en dat Hij als Gezant van zijnen Vader op aarde moest werkzaam wezen. — Bijzonderheden, welke allen uit *Luc.* IV. en *Joan.* V, VII, X en XII, genoeg bekend zijn, waarom de bloote herinnering reeds genoegzaam is.

Dat dit nu ook ten aanzien van de Apostelen en eerste Dienstknechten van onzen Heer volkomen zeker is, kunnen wij uit onderscheidene getuigenissen, door henzelve afgelegd,

legd, aantoonen. — Wanneer *Paulus*, 1 *Kor.* II. van de bediening des Evangelies schrijft, en van alles wat door dezelve in de dagen des Nieuwen Verbonds is aan het licht gebragt, zoo getuigt hij, vers 10*a*, *Doch God heeft het ons geopenbaard door zijnen Geest*, een Geest, welke tot de mededeeling van zoodanige Openbaringen in staat was, omdat Hij alle dingen doorgronden, en dus Gods geheimen aan de menschen bekend maken kon: *Want* (zegt hij vers 10*b* en 11.) *de Geest onderzoekt alle dingen, ook de diepten Gods — want wie van de menschen weet hetgeen des menschen is, dan de geest des menschen, die in hem is, alzoo weet ook niemand hetgeen Gods is, dan de Geest Gods. — Dezen Geest hadden zij* (zegt hij vers 12) *ontvangen*, en zij maakten dien, naar vers 13, openbaar, *dewijl zij geestelijke dingen spraken.* — Dit zelfde getuigt hij, wanneer hij 2 *Kor.* III: 5, 6. schrijft: *dat God hen bekwaam gemaakt had, om te zijn dienaars des Nieuwen Verbonds*, en *Hoofdst.* IV: 6. *dat God in hunne harten geschenen had, om te geven verlichting der kennis der heerlijkheid Gods, in het aangezigt van Jezus Christus*, hetwelk hij in den omvang van dien tekst beredeneerd had. — Hij kon daarom ook 1 *Kor.* XI: 23. zeggen: *Ik heb*

van

van den Heer ontvangen, hetgeen ik ook u overgeleverd heb; dat *Christus in hem ſprak*, 2 *Kor.* XIII: 3. en 1 *Theſſ.* IV: 8, dat *elk, die zijn woord verwierp, geen mensch, maar God verwierp, die ook zijnen Geest in ons gegeven heeft.* — Dit zelfde getuigden ook de andere Apostelen. Onder anderen ſchrijft *Petrus* (2 *Br.* III: 2.) *Opdat gij gedachtig zijt aan de woorden, die van de heilige Profeten te voren geſproken zijn, en aan ons gebod, die wij des Heeren en Zaligmakers Apostelen zijn*; met welke woorden hij de Apostelen gelijk ſtelt aan de Profeten, en hunne woorden geen minder gezag toekent, dan aan die van de voorgaande dienaren Gods, gelijk hij reeds in zijnen 1 *Brief*, het 1 *Hoofdſt.* het 12 *vers* gezegd had, *dat zij het Evangelie verkondigd hadden, door den Heiligen Geest, die hun van den hemel gezonden was.* — Op gelijke wijze getuigt *Joannes*, in zijnen 1 *Br.* het 4 *Hoofdſt.*, dat *de ware Geest van God aan eene echte belijdenis en verkondiging van het Evangelie kenbaar was*, in onderſcheiding van dezulken, die iets anders verkondigden, *en*, voegt hij daarbij *vers* 6. *Wij zijn uit God, die God kent, hoort ons, die uit God niet is, hoort ons niet. — Hieruit kennen wij den geest der waarheid en den geest der dwaling.* —

En

En in zijn Openbaringsboek getuigt die zelfde Apostel, dat hij die Openbaringen van *Jezus Christus* ontvangen had, en als door den Geest in het verborgen en toekomende was ingeleid, *Openb.* I: 10. en *Hoofdſt.* IV. en de volgende.

B. Zoodanig een getuigenis nu hebben de Apostelen van zich zelven afgelegd. — Dan, op zich zelven doet dit nog weinig af, daar zij als van zich zelven en in hunne eigene zaak ſpraken. — Dit alleen kunnen wij er uit afleiden: de Apostelen wilden daarvoor gehouden worden, dat zij ſpraken en ſchreven door den Heiligen Geest, op Goddelijken last en gezag. — Meer kracht intusſchen zal dit ſtuk ontvangen door *het tweede*, hetwelk ik wilde aantoonen, dat namelijk dit getuigenis, hetwelk de Evangelie-Gezanten van zich zelven hebben afgelegd, overeenſtemde met vroeger gedane beloften.

Zeide *Jezus Christus* dan van zich zelven, dat Hij de woorden Gods, en als door Goddelijke Openbaring ſprak, zijn getuigenis was overeenſtemmende met en vervulling van hetgeen de Profeten voorſpeld hadden. — Van Hem immers lezen wij *Jez.* XI, XLII en LXI bijzonderheden, welke kenbaar in *Jezus Christus* vervuld zijn, gelijk ook zijne Apostelen en anderen van hem getuigd hebben,

ben, dat Hij den Geest niet met mate, maar in een onbekrompen overvloed ontvangen heeft, en met den Heiligen Geest gezalfd was.

Vooral is het noodig, dat wij ons hier eenige beloften van onzen Zaligmaker herinneren, in welke hij aan zijne Apostelen de hulp van zijnen Heiligen Geest heeft toegezegd. — Immers had de Heiland aan zijne Jongers niet alleen in het algemeen gezegd: *Ik zal den Vader bidden, en Hij zal u een anderen Trooster geven, opdat Hij bij u blijve in der eeuwigheid, namelijk den Geest der waarheid, Joan.* XIV: 16, 17. maar Hij had er ook vers 26. uitdrukkelijk bijgevoegd: *de Heilige Geest zal u alles leeren, en zal u indachtig maken alles, wat ik u gezegd heb;* welke belofte Hij *Hoofdſt.* XV: 26. en XVI: 7 — 14. nog wederom herhaald heeft, en inzonderheid *Hoofdſt.* XVI: 13. gezegd: *Dat de Heilige Geest hen in alle waarheid leiden zou.* — Reeds vroeger had de Zaligmaker hun eene dergelijke belofte gedaan, daar Hij, volgens *Matth.* X: 19, 20. hun beloofde, dat wanneer zij voor Koningen en Stadhouders zouden gefteld worden, om rekenſchap van hunne geloofsbelijdenis af te leggen, hen als dan de hulp van den Heiligen Geest niet ontbreken zou: *wanneer*

neer zij u overleveren (zegt de Heiland) *zoo zult gij niet bezorgd zijn, hoe of wat gij ſpreken zult, want het zal u in diezelfde uur gegeven worden, was gij ſpreken zult; want gij zijt het niet die ſpreekt, maar het is de Geest uwes Vaders die in u ſpreekt.* — Zelfs had de Zaligmaker hun zulk eene maat van den Heiligen Geest toegezegd, dat zij tot een trap van onfeilbaarheid of Goddelijk gezag zouden opklimmen; daarom ſtaat er *Matth.* XVIII: 18. *Al wat gij op de aarde binden zult, zal in den hemel gebonden wezen, en al wat gij op de aarde ontbinden zult, zal in den hemel ontbonden wezen.* En *Joan.* XX: 22, 23 lezen wij, dat de verreze *Jezus* op zijne Apostelen blies en zeide: *Ontvangt den Heiligen Geest: zoo gij iemands zonden vergeeft, dien worden ze vergeven, en zoo gij iemands zonden houdt, dien zijn zij gehouden;* hetwelk zekerlijk niet kan verklaard worden van de verkondiging van het Evangelie der vergeving, daar dit aan alle Leeraren eigen is, zonder eene bijzondere of buitengewone hulp des Heiligen Geestes zou kunnen geſchieden, en ook nooit den naam kan dragen van eigenlijk *vergeven*, en nog veel minder van iemand de *zonden te houden;* maar hetwelk moet verklaard worden van het Goddelijk gezag, waarmede de Apostelen bekleed waren, om ſoms

men-

menschen met buitengewone krankheden te straffen of deze straf op te heffen, gelijk wij *Hand.* XIII: 6—13. en *Jac.* V: 14—16. zien. — Het is waar, in de plaats *Matth.* X: 19, 20. wordt niet gesproken van het geven van onderwijs, veelmin van het geven van onderwijs door Schriften; maar in dit alles hadden zij niet alleen dezelfde hulp noodig, maar het een was ook ten naauwste aan het ander verbonden en van elkander onafscheidbaar, zoodat zij zoowel door hunne Brieven en Evangelie-verhalen, als door hun mondelijk onderwijs, of door verdediging voor de Regters, de waarheid moesten voorstaan, gelijk zij dit in hunne Schriften ook tegen valsche Leeraren menigmaal moesten doen.

C. Overeenkomstig het tot dus ver aangevoerde, is het dan nu ook volkomen zeker, dat de Godsgezanten en Schrijvers des Nieuwen Verbonds niet maar van zich zelven getuigd hebben, dat zij door den Geest Gods geleid wierden, maar dat dit hun getuigenis ook met vroeger gedane beloften overeenstemt. — Dit stuk moet evenwel, *in de derde plaats*, nog nader aangedrongen, en nog meer beslist worden, door het aanvoeren van sprekende daadzaken en onlooehenbare proeven, door welke hetzelve bevestigd wordt.

wordt. — De vraag is toch: hebben wij genoegzaam voldoende gronden, om het daarvoor te houden, dat de Gezanten en Schrijvers van het Nieuw Verbond, zoowel als die des Ouden, door den Heiligen Geest zijn bestuurd geworden? — En deze vraag kunnen wij met de grootste gerustheid en overtuiging toestemmend beantwoorden. — Ik zal de gewone bewijzen voor de Geloofwaardigheid der Heilige Schrijvers, ontleend uit derzelver braaf gedrag, eenvoudige schrijfwijs, en dat zij zich alleszins in de gelegenheid bevonden, om de waarheid te kunnen schrijven, ja ook in de verpligting, om ze te moeten schrijven, en dergelijken meer, als welke hier als grondslagen in aanmerking komen, doch welke genoegzaam bekend en elders, ook in de Schriften van het Haagsche Genootschap, aangevoerd en ontwikkeld zijn, niet aanvoeren, dewijl ons dit te veel van de hoofdzaak zoude afleiden, en in deze Prijsvraag eigenlijk moet verondersteld worden. Dit alleen kan ik niet voorbij over dezelve aan te merken, dat, indien deze Geloofwaardigheid niet vooraf vast staat en aangenomen wordt, ons geheele stuk onzeker is en van alle kracht ontbloot. — Ik zal verder mijne Lezers ook niet wijzen op de deftigheid, eenvoudige schoonheid en Goddelij-

ke kracht, welke zich in deze Schriften openbaren, en waardoor elk onbevooroordeelde bij het lezen dezes Woords zich als met heiligen eerbied vervuld gevoelt; want mogelijk zou de een of ander dit voor dweeperij houden en in de gedachte komen, dat onze vastigheid flechts in inbeelding of gevoel beftond. — Liever wil ik op daadzaken wijzen, die als gefchiedkundige en geloofwaardige berigten en aanwijzingen alleszins kracht tot overreding hebben.

In de eerfte plaats dan wijze ik, wat onzen Zaligmaker betreft, op zijnen merkwaardigen Doop, toen de Heilige Geest op Hem nederkwam, gelijk eene duive (*Matth.* III: 17 enz.) en op de daarmede overeenftemmende merkteekenen van hemelfche wijsheid, welke er in zijne Leer te vinden waren. — En wat verder de Apostelen en Schrijvers van het Nieuw Verbond aanbelangt, wij hebben flechts te denken aan het merkwaardig voorval op den doorluchtigen Pinkfterdag na *Jezus* Hemelvaart (*Hand.* II.) toen de Heilige Geest over de Apostelen en vele anderen werd uitgeftort op eene wijze, welke tot overtuiging ftrekken kon van duizende aanfchouwers, van welke een aantal van drie duizend aanftonds de Leer van *Jezus* geloovig aannam. — Deze zigtbare en overtuigende mede-

dedeeling des Geestes was *daarenboven* niet ſlechts bepaald tot dien ſtond van eerſte en plegtige uitſtorting, maar heeft naderhand menigmaal plaats gehad, gelijk wij uit de Handelingen der Apostelen, *Hoofdſt.* VIII, X en XIX. en 1 *Kor.* XII en XIV, duidelijk zien kunnen. — Deze mededeeling des Heiligen Geestes ſtrekte dus niet alleen tot vervulling van 's Heilands beloften, maar ook tot bewijs voor het getuigenis, hetwelk zij desaangaande zelve gegeven hadden. — Dus dan met den Heiligen Geest vervuld zijnde, wezen zij hunne Hoorders en Lezers op de kenbare werking Gods in en door hen, gelijk *Paulus* dit deed 1 *Kor.* II. en zoo als *Joannes* den inhoud hunner Leer als kenmerk van derzelver Goddelijke herkomst opgaf, gelijk wij zoo even uit de plaats 1 *Joan.* IV. gezien hebben. — Dit was *het tweede Bewijs.* — Wij voegen hierbij *een derde*, in verband met de voorgaande, meest, ja alles, beſlisſend bewijs, de Talen namelijk, welke zij ſpraken, en de Wonderwerken, welke zij verrigteden. — Indien het toch waar is, dat een waar wonder een buitengewoon en meer onmiddelijk gewrocht is van Gods alvermogen, ver te boven gaande alle de krachten der menſchen; indien het waar is, dat men daaronder tellen moet, het opwekken

van dooden, het uitwerpen van duivelen; het genezen van verouderde en ongeneesfelijke kwalen, gelijk wij daarvan in de Schriften des Nieuwen Verbonds vele en zeer geloofwaardige berigten hebben; indien het waar is, dat de verrigting van zulke daden ontwijfelbaar bewijst, dat God met zulke menfchen is, dat Hij door deze Wonderen derzelver Leer en Zending als Goddelijk bevestigt, (bijzonderheden, welke in voorgaande Stukken van het Haagfche Genootfchap bewezen en verdedigd zijn); dan is het ook volkomen zeker, dat de Wonderwerken tot bewijs verftrekken, dat de Apostelen, zoo wel als *Jezus Christus*, door den Heiligen Geest beftuurd werden, en dat hun werk als het werk des Geestes is aan te merken. — Ja dan is het volkomen zeker, dat de Heilige Geest hen in alle de waarheid geleid heeft, en hen indachtig heeft gemaakt alles, wat *Jezus* tot hen gefproken had; zoodat wij derhalve door hen het eigen onderwijs van *Jezus* en door *Jezus*, het eigen onderwijs van God zelve, en alzoo in de Schriften des Nieuwen Verbonds eene Goddelijke Openbaring hebben. — Het is daarom, dat de Wonderwerken, even als de Talen, dewijl zij deze niet geleerd hadden, en nogtans dezelve fpraken, menigmaal tot bewijzen van de Godde-

delijkheid der Leer en der zending worden aangevoerd. Men zie *Exod.* IV: 1—9. *Jos.* IV: 14. 1 *Kon.* VII: 24. *Joan.* III: 2. *Matth.* XI: 3—5. en 1 *Kor.* XIV.

D. Wanneer wij nu dit alles, *in de vierde plaats*, zamentrekken, zoo vloeit daaruit als van zelve voort, niet alleen, dat de Godsgezanten en Schrijvers des Nieuwen Verbonds waarlijk door den Geest van God zijn bestuurd geworden, maar dat ook uit kracht daarvan, alles wat zij van de Schriften des Ouden Verbonds gezegd hebben, en met de eigene uitspraak dier Schriften overeenkomt, volkomene zekerheid heeft.

VIERDE BETOOG.

Hoewel Paulus in den Tekst 2 Tim. III: 16. *alleenlijk van de Goddelijke Ingeving des Ouden Verbonds ſpreekt, zoo is evenwel dit zelfde getuigenis ook op de Schriften des Nieuwen Verbonds, en dus op den geheelen Bijbel, toepasſelijk.*

Wij zijn in het begin van ons *tweede Deel* van den verklaarden Tekst van *Paulus*, 2 *Tim.* III: 16, als van een vastgeſteld punt uitgegaan, wij hebben in ons *eerſte Betoog* gezien, dat andere Evangeliedienaren des Nieuwen Verbonds over de Schriften des Ouden Verbonds met *Paulus* éénſtemmig dachten; — in ons *tweede Betoog* hebben wij aangewezen, dat dit éénparig getuigenis zich grondde op, en dus overeenkwam met de uitſpraken der Profeten en Schrijvers van het Oude Verbond; — verder hebben wij in ons *derde Betoog* voorgeſteld, dat de Godsgezanten en Schrijvers van het Nieuwe Verbond zelve met den Heiligen Geest ver-

vervuld waren, en dat men dus niet alleen ook op hun getuigenis, aangaande de Schriften des Ouden Verbonds, des te zekerder rekening maken kon, maar dat men dit zelfde ook van hen zou kunnen zeggen. — En vloeit het dan nu uit dit alles, zamengevoegd, niet van zelve voort, dat, schoon *Paulus* 2 *Tim.* III: 16. alleenlijk van de Schriften des Ouden Verbonds spreekt, dit zijn getuigenis ook op de Schriften des Nieuwen Verbonds toepasselijk is? — Indien toch de Apostelen en eerste Evangeliedienaren, zoowel als de Oude Profeten, den Heiligen Geest hadden, zoo kan van hunne Schriften, zoowel als van de Boeken des Ouden Verbonds, en met één woord, van den geheelen Bijbel gezegd worden: *Alle Schrift*, of liever, *de geheele Schrift, is van God ingegeven.*

DERDE DEEL.

Opheldering van de wijze, hoe men zich de Ingeving der Heilige Schriften heeft voor te ſtellen.

Het laatſte gezegde leidt ons nu ook als van zelve tot het *derde Deel* dezer kleine Verhandeling, waarin ik, op grond der beide voorgaande Stukken, eene opheldering zal trachten te geven van de wijze, waarop men zich de Ingeving der Heilige Schrift moet voorſtellen.

Indien wij dit ſtuk, zooveel mogelijk, in een helder licht plaatſen zullen, dan moeten wij *vooraf* ons herinneren, dat de eenige plaats, in welke regtſtreeks van de Ingeving geſproken wordt, 2 *Tim.* III: 16. is; dat deze plaats eigenlijk alleen van de Schriften des Ouden Verbonds ſpreekt, dat de uitleg van dit Apostolisch getuigenis, aldaar gezocht wordende, hierop neder komt: dat er Godsmannen waren, welke Goddelijke Openbaringen ontvingen, en dezelve aan anderen hebben bekend gemaakt; dat

Pau-

Paulus, en andere Gezanten des Nieuwen Verbonds, zelve door den Geest geleid zijnde, en zulke heerlijke getuigenisfen des Ouden Verbonds afleggende, daarmede bevestigd hebben, dat niet flechts de woorden der Profeten, die zij door Goddelijke Openbaring ontvingen, maar ook hunne Schriften als zoodanig zijn aan te merken, dat dezelve, als onder eene bijzondere leiding van Gods Geest, door geïnfpireerde Mannen gefchreven zijn.

Ik weet wel, dat men onderfcheid moet maken tusfchen *Openbaring* en *Ingeving*, dat men door Openbaring verftaan moet eene bekendmaking van zaken of waarheden, door God zelve op de een of andere onmiddelijke wijs gedaan, en dat men door Ingeving te denken hebbe aan de hulp, welke de Heilige Geest den Schrijveren des Bijbels verleend heeft, zoodat men deze Schriften regtftechts als Goddelijke Boeken kan aanmerken; — maar ik weet ook tevens, dat Openbaring en Ingeving bijna niet van elkander kunnen gefcheiden worden, dewijl *Paulus* van de Theopneuftie, of Ingeving fprekende, daaronder zoo wel Openbaring als Ingeving bedoeld heeft, gelijk uit ons *tweede Deel* genoegzaam duidelijk is. — Er zijn ja, misfchien, Schrijvers ge-

geweest, welke geene Openbaringen hadden, en mogelijk ook wel Profeten, die Openbaringen ontvingen, welke zij zelve niet beſchreven hebben; maar beide ſtrekten immers daartoe, dat er van Gods wege een nuttig en onfeilbaar Woord aan de menschen zou gebragt worden, op welker zekerheid men kon ſtaat maken? — En hiervoor hebben wij immers overvloedige gronden; terwijl wij, (en dit moeten wij niet uit het oog verliezen), niet wel aan de Ingeving des Ouden en Nieuwen Verbonds denken zouden, indien er geene Openbaringen Gods in voorkwamen, en indien de goede God deze Boeken niet tot een bepaald Godsdienſtig doel gegeven had.

Ik weet wel, dat het onmogelijk is, van elk Boek afzonderlijk te bewijzen, dat deszelfs Schrijver onder de leiding des Geestes geſtaan, of door Ingeving geſchreven heeft, dewijl ons van ſommige Boeken des Ouden Verbonds de Opſtellers of Verzamelaars onbekend zijn, en andere, in het afgetrokken beſchouwd, weinig Godsdienſtig Onderwijs in zich bevatten; doch zulk eene volledigheid is in een ſtuk van zoo hoogen ouderdom niet te wachten, veel minder te vorderen. — Genoeg moet het ons zijn, dat *Paulus*, 2 *Tim.* III: 16. van het Oud Verbond ſchrij-

ven-

vende, dat *alle Schrift van God ingegeven is*, daarvoor goede gronden had; gronden, niet alleen uit het Oud Verbond ontleend, maar ook daaruit, dat hij zeker wist, dat er eene bijzondere zorg voor die Boeken en derzelver verzameling gedragen was, dat alle zijne Joodſche Tijdgenooten dezelve voor Goddelijke Boeken hielden, en dat zijn groote Heer en Meester, *Jezus Christus*, dezelve als zoodanig erkend, en door zijne erkentenis derzelver Goddelijken oorſprong bevestigd had; — terwijl wij van elders, en wel uit *Jozephus* en *Philo*, (Schrijvers van dien zelfden tijd), weten, dat dezelfde Boeken des Ouden Verbonds, welke wij nog in ons Register tellen, en geene andere, tot den Bundel des Ouden Verbonds behooren. — En wat de Schriften des Nieuwen Verbonds aanbelangt, wij weten, dat dezelve geſchreven zijn door Mannen, welke, naar de beloften van den Heiland, den Geest ontvangen hebben, en dat deze Geest hen in alle de waarheid leiden, en hen alles indachtig maken zou, wat de Meester tot zijne Leerlingen geſproken had. — Zoodat wij op dien grond van den ganſchen Canon des Bijbels, dat is, van de geheele verzameling van regelmatige Boeken zeggen kunnen: *de geheele Schrift is van God ingegeven.*

Veel

Veel, intusfchen, hangt er in de aannemelijkheid of het verwerpelijke van dit gevoelen af, van de manier, op welke wij ons deze Ingeving voorftellen, en hierover moet ik mij nu opzettelijk verklaren.

Indien wij op den klank van het woord *Ingeving*, (*alle Schrift is van God ingegeven*), zouden aangaan, dan verwondert het mij geenszins, dat vele menfchen aan eene woordelijke, ja zelfs letterlijke ingeving gedacht hebben, zoodat zij zich de heilige Schrijvers des Ouden en Nieuwen Verbonds, bij het fchrijven hunner Boeken of Brieven, als levende pennen voorftelden, welke wel derzelver eigen fijnheid of grofheid behielden, maar toch door eene andere hand geleid werden. — Deze zinnebeeldige opheldering, intusfchen, is wel zeer vernuftig, en ongetwijfeld op fommige ftukken des Bijbels eenigzins toepasfelijk, maar dezelve moet ook zelfs daar, waar zulks zou kunnen gefchieden, met voorzigtigheid worden aangewend; dewijl toch eene pen in den eigenlijken zin nooit *levend* kan genoemd worden, en altijd een dood werktuig blijven moet, hetwelk zonder de hand des werkmeesters niets vermag, welk zinnebeeld op den, met vrije werkvermogens bedeelden, mensch niet kan worden toegepast. — Door zoodanige lei-

ding

ding van gedachten, (men mag dit ontkennen of niet), vervalt men tot de dwaling, om zich de heilige Schrijvers als loutere werktuigen voor te ſtellen, welke buiten eene eerſte of beſtendig werkende oorzaak van beweging niet in werking komen konden; welk gevoelen op de heilige Schrijvers geenszins is toe te pasſen, daar zij de gebeurde zaken zelve wisten, en de waarheden of zedepligten, welke zij aan anderen voorſtelden, als Leeraren of Profeten zelve genoegzaam kenden. Om meer dan eene reden moeten wij dus dit gevoelen verwerpen, waarvan wij nu rekenſchap geven zullen.

1. In de *eerſte plaats* moeten wij hier vóór alle dingen aanmerken, dat er in de ganſche heilige Schrift van zulk eene woordelijke ingeving niet geſproken wordt, en dat ook de Tekst van *Paulus*, 2 *Tim.* III: 16. daarvan niets beſlist, gelijk uit deszelfs verklaring in het *eerſte Deel* dezer Verhandeling gebleken is.

2. *Ten tweede* moeten wij aanmerken, dat zulk eene woordelijke ingeving onnoodig was. — Dat Jehova, wanneer Hij oudtijds aan zijne dienaren Openbaringen gaf, hun ſoms woordelijk aanbeval, wat zij even woordelijk moesten overbrengen, dit zullen wij niet ontkennen. — In dergelijke gevallen kwam

kwam het ſoms op de woordelijke uitdrukking opzettelijk aan. — Maar dit immers was niet noodig in gebeurde zaken, welke zij, of zelve bijgewoond, of naarſtig onderzocht hadden, 1 *Joan.* I: 1—3. *Luc.* I: 1—4. Wanneer wij van deze ſlechts overreed zijn, dat zij met waarheidsliefde geſchreven, of op Goddelijk bevel, of door eene inwendige aandrift des Geestes te boek geſteld zijn, en dat de Heilige Geest hen tegen dwaling heeft beveiligd, door hun verſtand te verlichten, hun oordeel te ſcherpen, hun geheugen te verſterken, en hen in ſtaat te ſtellen, om de waarheid naar hun lust en doel te kunnen ſchrijven, en tot bereiking van welk einde zeer veel onder het Goddelijk beſtuur kon zamenlopen, dan is dit genoeg. — Wij zullen ons hierover ſtraks nog nader verklaren.

3. Dan, behalve dat eene woordelijke ingeving zonder grond in den Bijbel, en ook onnoodig is, zoo moeten wij hierbij, *ten derde*, nog aanmerken, dat dezelve ook ſtrijdt tegen den verſchillenden ſtijl van alle de Bijbelſchrijvers, inzonderheid in die ſtukken, waarin zij dezelfde voorvallen verhalen. Ik weet wel, dat er uit het verſchil in ſtijl, of manier van uitdrukken, niet in allen deele zulk beſluit te trekken is; want als de

Pro-

Profeten eenen Goddelijken last ontvingen, van welken zij zeiden: *Alzoo zegt de Heer*, en dezelve dan ook woordelijk overbragten, en als er dan evenwel tusſchen *Jezaia* en *Amos* een groot verſchil is, daar de eerſte uit Gods naam, als in verhevene bewoordingen ſprak, en de laatſte in zeer eenvoudige uitdrukkingen zijnen last voordroeg, zoo is het blijkbaar, dat de hooge God zich naar beider ſtijl ſchikte, even als een vader doet, welke door onderſcheidene kinderen eenige berigten aan anderen laat overbrengen, zich in dit geval dan ook naar de vatbaarheid en uitdrukking van elk kind ſchikken zal, opdat zij hunnen last des te beter begrijpen en des te naauwkeuriger volbrengen zouden. Doch dit geldt alleenlijk van Openbaringen, en nog wel bijzonder van zulke, welke volſtrekt woordelijk moesten overgebragt worden; daar zij misſchien ſommige dingen, wel zakelijk in last ontvingen, die zij met hunne eigene woorden en uitbreidingen moesten overbrengen; zoodat de Heilige Geest in dezen ſlechts te zorgen had voor eene natuurlijke verlichting en leiding. — Maar geheel anders is het gelegen met de geſchiedverhalen des Bijbels, hierin is de verſchillende ſtijl, ook in verband met en op grond van het voorgaande tweede argument, een deug-

deugdelijk bewijs tegen eene woordelijke ingeving. — Immers vinden wij in de Boeken van Samuël en die der Koningen, vergeleken met die der Kronyken, als ook tusschen de vier Evangelisten, zulk een aanmerkelijk verschil, dat het onmogelijk is, dat dezelfde Geest dit woordelijk zou hebben ingegeven? — wat toch de een breed verhaalt, daarin is de ander kort; wat de een met dit woord uitdrukt, daar gebruikt de ander een geheel ander; wat door den een wordt overgeslagen, of niet op de regte plaats gesteld, daarin wordt de ander zijn aanvuller. — Ieder bewandelt geheel vrij zijnen eigenen weg. — Hoewel dit nu geene tegenstrijdigheden zijn, waardoor de een den ander zou tegenspreken, (want dit is genoegzaam door *Y. van Hamelsveld*, in zijn *Bijbel Verdedigd*, en door anderen, aangewezen), zoo volgt er echter ontegenzeggelijk uit, dat zij elk zich zóó uitdrukten, als zij goedvonden, en dat de Heilige Geest alleenlijk gezorgd heeft, dat zij geen onwaarheden schreven, daar Hij hen in alle de waarheid leidde.

4. *In de vierde plaats* moet ik mijne Lezers opmerkzaam maken op de manier van aanhaling van plaatsen uit het Oud Verbond, in de Schriften des Nieuwen Verbonds. —

In-

Indien toch de Heilige Geest alles letterlijk had ingegeven, wat de Schrijvers des Nieuwen Verbonds geboekſtaafd hebben, dan moest volgen, dat zij, aanhalingen uit het Oud Verbond doende, dezelve ook letterlijk opgaven, met dezelfde woorden, welke in den oorſpronkelijk Hebreeuwſchen Tekst gevonden werden, daar het dezelfde Geest was, die door hen ſchreef, welke reeds door de oude Profeten geſchreven had. — Hoe het intusſchen met deze aanhalingen gelegen zij, kunnen wij zelfs uit onze Nederduitſche Vertaling bemerken, wanneer wij, bij voorbeeld, *Matth.* II: 5, 6. met *Micha* V: 1. — *Matth.* III: 3. met *Jeſ.* XL: 3. — *Matth.* XII: 18—22. met *Jeſ.* XLII: 1. enz. en vele andere plaatſen vergelijken. — Eene vergelijking, welke ons duidelijk doet zien, dat de Godsgezanten en Schrijvers van het Nieuw Verbond hunne aanhalingen uit het Oud Verbond, nu eens naar den Hebreeuwſchen Tekst, dan eens volgens de Griekſche Overzetting der LXX Taalsmannen, en veelal naar hun geheugen, gedaan hebben. — Waaruit dan van zelve voortvloeit, dat wij aan geene woordelijke ingeving denken kunnen.

5. Eindelijk zouden wij bij al het voorgaande, nog kunnen voegen, dat er in de

Heilige Schriften eenige bijzonderheden gevonden worden, welke met eene woordelijke ingeving niet kunnen overeenkomen. — Immers zegt Apostel *Paulus*, 1 *Kor.* VII. *Dit zegge ik, niet de Heer; ik zegge u mijn gevoelen, daar ik geen bevel van den Heer ontvangen heb.* Het is waar, hij zegt *vers* 40. *en ik meen ook den Geest van God te hebben*; maar daarmede leert hij niet, dat hij eene woordelijke ingeving had, want hij had zijn eigen gevoelen gezegd, hetwelk dan niet te pas kwam, maar hij leerde daarmede, dat hij, als een Apostel van Jesus Christus, onder de bijzondere leiding des Geestes ſtond, en dat men het dus daarvoor houden kon, dat hij, zijn eigen gevoelen zeggende, zekerlijk naar de meening des Heiligen Geestes ſprak. — Ik zal bij dit alles niet gewagen van zoogenaamde kleinigheden, als, bij voorbeeld, dat *Timotheus* niet langer water, maar ook wijn moest drinken, dat hij den reismantel moest medebrengen en dergelijke; bijzonderheden, welke alle wel eenig nut hadden, en nog in eenen zekeren zin zouden kunnen hebben, maar welke desniettegenſtaande geene woordelijke ingeving behoefden, ja zelfs beneden de eer zijn, welke wij aan den Goddelijken Geest moeten toebrengen. — Gelijk het alzoo is met de menig-

vul-

vuldige herhalingen, welke wij hier en daar in de Heilige Schrift vinden, en voor welke wij wel natuurlijke redenen weten te geven, doch welke niet woordelijk door den Heiligen Geest kunnen ingegeven zijn.

Daar wij dan in de verklaring van de manier, op welke wij ons de Theopneustie der Heilige Schrift hebben voor te ftellen, geenszins tot eene woordelijke ingeving de toevlugt nemen, en in het voorgaande getoond hebben, om welke redenen wij dit gevoelen verwerpen, zoo zal het nu ook noodig zijn, ons nader uit te laten, over de wijze, op welke wij ons deze ingeving als natuurlijk en Bijbelsch moeten voorftellen. Wij zullen ons gevoelen onderfcheidenlijk in eenige bijzonderheden voordragen, terwijl het een en ander gebouwd zal zijn op die gronden, welke wij in onze tweede Afdeeling hebben opgegeven.

a. In de eerfte plaats komen hier natuurlijk in aanmerking zulke Schriften, welke als dadelijke Openbaringen Gods zijn aan te merken, of welke zoodanige Openbaringen in zich bevatten. — Zoo zeer nu als God begeerde zijnen wil door Openbaring aan de menfchen bekend te maken, zoo zeer kunnen en moeten wij het ook verwachten, dat hij gezorgd zal hebben, dat de Profe-

ten en andere Godsmannen, welke meestal hunne ontvangene Openbaringen zelve te boek gesteld hebben, dit ook gedaan hebben met eene naauwkeurigheid, welke volkomen overeenstemde met de Openbaringen, die zij ontvingen. — Eene zorg, welke wij veilig en volkomen aan den Heiligen Geest kunnen toeschrijven, daar deze de oude Profeten en Apostelen verlicht, en door hen tot het volk gesproken heeft. — Door deze eerste aanmerking, welke zich op het te voren beredeneerde grondt, voegen wij alle die Schriften der Profeten, welke de berigten hunner Openbaringen in zich bevatten, tot dien Bundel, van welke *Paulus* zegt: *De geheele Schrift is van God ingegeven.*

b. In de tweede plaats moeten wij opmerken, dat hiervan ook die Boeken niet zijn uit te sluiten, welke van eenen Zedekundigen aard zijn, en tot onderwijs der menschen dienen moesten. — Het is toch uit de Heilige Schrift blijkbaar, dat er van ouds menschen waren, welke in zaken van den Godsdienst eene bijzondere en bepaalde inlichting des Heiligen Geestes ontvingen, door welke voorlichtingen zij niet alleen dadelijke Openbaringen van God aan andere menschen overbragten, maar ook buiten dit, ten nutte van anderen, over de waarheden en pligten van

den

den Godsdienst fpreken, en, zoo het noodig was, voor anderen fchrijven konden. — Dit zien wij in vele oude Godsmannen, Profeten, Apostelen en Leeraren, en wij ontdekken tevens, dat alles, wat zij als waarheid of pligt voorftelden, volmaakt overeenkwam, *en* met de menfchelijke Rede, door dezelve niet tegen te fpreken, maar voort te helpen, *en* met de voortgaande verlichting en befchaving der menfchen, zóó dat er verfcheidenheid, zoo wel, als éénheid, in gevonden wordt, *en* met de woorden van die Mannen, welke regtftreekfche Goddelijke Openbaringen ontvingen, en hunne Openbaringen op onderfcheidene wijzen als Goddelijk bevestigd hebben. — Wij eerbiedigen hierin dus eene zorg van God voor de herftelling en opvoeding der menfchen, en kunnen zijne wijsheid en liefde daarin opmerken, dat hij zijnen Geest daartoe werken liet. — In dezen zin kunnen wij dus reeds voor een groot gedeelte zeggen, dat de Heilige Schrift van God ingegeven, dat is, onder de verlichtende en befturende leiding des Geestes gefchreven is. — En waarom zouden wij dan daartoe niet brengen *een gedeelte* van de Psalmen, (daar fommige deelen Profetisch zijn en dus door 's Geestes regtftreekfche Openbaring gefchreven), het boek *Job*, (fchoon wij daar-

mede niet willen zeggen, dat de vier vrienden van *Job* geïnſpireerden waren), de Boeken van *Salomo*, zijne Spreuken, Prediker en Hooglied, als ook de Brieven der Apostelen? — Deze Mannen hadden immers, of de beloften des Geestes, gelijk de Apostelen, of van dezelve wordt menigmaal getuigd, dat zij den Geest Gods ontvingen, of door den Heiligen Geest geſproken hebben, gelijk van *David* in het Oud en Nieuw Verbond getuigd wordt; of dat zij eene groote maat van wijsheid van God verkregen, welke toch door den Heiligen Geest en ten nutte ook van Israël en de nageſlachten was, gelijk *Salomo*.— En waarom zouden wij dan van alle deze Schriften niet zeggen, dat zij door den Geest ingegeven, dat is onder leiding en beſturing des Heiligen Geestes geſchreven zijn? — Het is waar, en ik gevoel het, hier zal menig een ſtuiten, en bij zich zelven vragen: is dan het Hooglied ook onder de leiding van den Heiligen Geest geſchreven? — Eene vraag, welke waardig is, dat wij een oogenblik bij dezelve ſtilſtaan. — Vooraf moeten wij onder de aandacht houden, dat, welke wijze van verklaring wij van dit Boek ook omhelzen, de natuurlijke *Liefde* ten grondſlag ligt, welke, of regtſtreeks bezongen, of van welke de ſchilderij ontleend wordt,

en

en dat er volſtrekt geene onwelvoegelijkheid in dit Dichtſtuk gevonden wordt, wanneer wij hetzelve in eene goede Overzetting en als een Oostersch Lied van vroegeren tijd, toen de zeden en gewoonten geheel anders waren, beſchouwen. — Van deze zijde is er dus met goed regt tegen dit Boek niets aan te merken. Zij daarenboven, welke van gevoelen zijn, dat hier de Liefde tusſchen *Christus* en de Kerkbruid in eenen Profetiſchen zin bezongen wordt, zullen zeer gemakkelijk kunnen ſtaande houden, dat, hun gevoelen waarheid zijnde, zulk een boek dan ook gewisſelijk van 's Geestes ingeving moet zijn. — Maar, wanneer men hieraan twijfelt, gelijk ik er, om mij voldoende redenen, aan twijfelen zou, zoo behoeft men hiermede echter niet verlegen te zijn. Is toch de *Liefde* een der voornaamſte behoeften onzer menſchelijke natuur; is zij het beweegrad onzer daden in velerlei gevallen; is zij in haar zelve eene reine en edele deugd, en komt zij ons in de voornaamſte omſtandigheden onzes levens te ſtade; en is dit alles bijzonder toepasſelijk op de liefde van éénen, en ééne van beiderlei geſlacht? waarom zou dan een Godsdienstig Zededichter, door ondervinding geleerd, niet tot nut zijnes volks eenig onderwijs door zulke zinneprenten mogen

gen

gen geven; en waarom zouden wij hem hierin minder onder 's Geestes leiding achten, dan wel, wanneer hij andere deelen der Zedeleer bearbeidt, of wanneer een ander elders in de Heilige Schrift krijgs- en overwinnings-liederen zingt? — Of, zoo wij nog een ander gevoelen omhelzen, hetwelk ik onlangs in eene oude Overzetting des Bijbels, (gedrukt te Dordregt bij *A. Caen*, anno 1590.), gevonden heb, en welk gevoelen ik wel wenschte, dat eens aan opzettelijk onderzoek van kundige Mannen onderworpen wierd, dat, namelijk, hier eene teekening gevonden word van de betrekking tusſchen Jehova en zijn oude Volk Israël, hetwelk hij zich als eene bruid of vrouw geëigend had, gelijk bij de Profeten meermalen gezegd wordt, en gelijk *Salomo's* vreedzame en voordeelige dagen tot zulk eene denkwijze bijzondere aanleiding gaven, ook dan vinden wij hier even zoo wel Goddelijke Openbaring, als wanneer de andere Godsmannen daarvan ſpreken, en er is niemand, die, dit gevoelen toeſtemmende, dan nog dit Boek van de lijst der regelmatige Boeken zoude uitmonſteren.

c. De vraag is nu maar, en dit word *onze derde aanmerking*: wat hebben wij van de

Hi-

Historische Boeken des Ouden en des Nieuwen Verbonds te denken? — in hoe ver zijn dezelve ook van God ingegeven, of onder leiding des Heiligen Geestes geschreven?

1. Wij merken, *vooreerst*, aan, dat wij in sommige deelen der Geschiedenis tot eenen zeer hoogen trap van gerustftellende zekerheid aangaande het bestuur des Geestes in het schrijven dezer gedichten der Heilige Schrift kunnen opklimmen. — Wij brengen hiertoe alles, wat *Mozes* en anderen, naar een uitdrukkelijk bevel van God, geschreven hebben, bij voorbeeld, *Deut.* XX: 19. Ook de ontmoetingen en gesprekken van onzen Zaligmaker, van welke Hij den zijnen heeft beloofd, *Joan.* XIV: 16. dat de Geest hun alles zou indachtig maken, wat Hij tot hen gesproken had; als ook de Handelingen der Apostelen, beschreven door eenen Man, wien wij ongetwijfeld onder de deelgenooten der vervulde belofte des Geestes tellen mogen; gelijk het ons tevens meer in het geloof aan hunne geschrevene verhalen versterkt, dat zij zeggen en toonen alles te voren wel en naarstig onderzocht te hebben, (bij voorbeeld ook *Luc.* I: 1—4.) dan dat zij zich eeniglijk op eene hoogere leiding des Heiligen Geestes beroepen hadden.

2. Hierbij komt, *ten tweede*, dat vele Stukken en geheele Boeken door Profeten of andere Godsmannen zijn beschreven geworden, of door dezelve zijn goedgekeurd, zoodat wij daaruit kunnen opmaken, dat alles, wat in die Schriften staat, waarheid is, en door eene bijzondere Godszorg aan de vergetelheid is ontrukt geworden. Dit kunnen wij toepassen op de verhalen in het boek van Genesis, welke door *Mozes* zijn beschreven, doch welke hij slechts verzameld, en dus van de Godvruchtige Voorvaderen, die voor derzelver zuivere bewaring gezorgd hadden en zorgen konden, overgenomen had, en in welker zuivere te boekstelling hij niet slechts met zijn natuurlijk en scherpzinnig verstand is te werk gegaan, maar ook door den Heiligen Geest, welke zoo overvloedig in hem was, is voorgelicht en geholpen geworden, op eene wijze, die met het vrij gebruik zijner eigene zielsvermogens zeer bestaanbaar was. — Dit kunnen wij mede toepassen op de Boeken van *Jesua*, *Rigteren*, *Ruth* en anderen, welke ongetwijfeld door Profeten zijn opgesteld.

3. *In de derde plaats* kan hier, mijnes inziens, ook in aanmerking komen, het zamenhangende van de Geschiedenis met de

God-

Goddelijke Openbaringen. — Daar wij nu (gelijk te voren aangetoond is) aangaande de Openbaringen geen twijfel kunnen koesteren, en de Gefchiedenis, of tot verklaring van de Openbaringen dient, of de Openbaringen tot verklaring van de Gefchiedenis, of dat het een met het ander zonder tegenftrijdigheid zamenhangt, daar behoeven wij dan ook aan een getuigenis, hetwelk *Paulus* zoo in het algemeen aflegt: *de geheele Schrift is van God ingegeven*, ook ten aanzien van de Gefchiedkundige Verhalen, niet te twijfelen, tenzij dat wij opzettelijk twijfelen wilden.

4. Vooral moeten wij, *in de vierde plaats*, hierbij nog in het midden brengen het Kanoniek gezag van alle de Boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds. — Daar het tot de gevorderde taak niet behoort, mij breedvoerig en in de bijzonderheden over dit ftuk uit te laten, zoo zal ik er niet meer van zeggen, dan dat men door dit Kanoniek gezag verftaat, dat die Boeken, welke wij in onzen Bijbel tellen, waarlijk tot den Bundel des Bijbels behooren, dat zij daartoe gebragt en daarvoor erkend zijn door de oude Joodfche en eerfte Christen Kerk, en dat die menfchen, welke daarover het best konden

oor-

oordeelen, dezelve voor Kanoniek, dat is, voor regelmatig, (een regel voor geloof en wandel), gehouden hebben. — Het is waar, het Kanoniek gezag des Ouden Verbonds ſtaat op veel vaster gronden, dan dat des Nieuwen Verbonds, daar wij, *en* in de bijzondere zorg der Joden voor deszelfs gewijde Boeken, en in de lijst der Boeken, welke *Fl. Joſephus*, die een tijdgenoot van de Apostelen was, heeft opgegeven, *en* in de Boeken, welke de Joden nog in hunnen Bijbel hebben, genoegzame gronden hebben voor dezer regelmatigheid; — maar, ſchoon wij dit uit den aard der verzameling van de Boeken des Nieuwen Verbonds, als zijnde niet van ſtuk tot ſtuk bijeengebragt, maar hier en daar verſpreid, en in lateren tijd eerst tot eenen Bundel geworden, niet kunnen verklaren, zoo hebben wij ook in dezen daaraan volkomen genoeg, dat de Oudheid, de Ongeſchondenheid en Geloofwaardigheid dier Schriften kan onderzocht en voldoende bewezen worden, en dat wij uit de beloften van *Jeſus*, uit derzelver vervulling, en uit zoo vele verklaringen en proeven weten, dat deszelfs Schrijvers onder leiding des Geestes geſchreven hebben. — Weten wij dan nu, dat de Schrijvers des Nieuwen Verbonds onder

der deze leiding zijn werkzaam geweest, dan hebben wij het ſtraks gemelde Kanoniek gezag des Ouden Verbonds ſlechts gade te ſlaan, en ons te herinneren, dat de lijst der Boeken des Ouden Verbonds, in *Paulus* dagen vastſtond en algemeen erkend werd, en dat hij van dezen geheelen Bundel in het algemeen, en dus ook van elk deel in het bijzonder zeide en zeggen kon, dat *geheel deze Schrift van God ingegeven*, onder eene bijzondere leiding des Geestes geſchreven, en van Goddelijk gezag was.

5. Wanneer wij hierbij, *eindelijk*, voor oogen houden, dat het eigenlijke doel des Bijbels is eene Geſchiedenis der Goddelijke Openbaring, dat wij ten aanzien van de eigenlijke daarin vervatte Openbaringen de meeste zekerheid hebben, en dat het een met het ander overeenſtemt en zamenhangt, zoo blijft er bij ons geen twijfel over, of de Schrijvers der Geſchiedverhalen, alles te voren wel onderzocht hebbende, zijn ook in dit hun onderzoek, en in het te boek ſtellen der door hen verhaalde bijzonderheden door den Heiligen Geest in de waarheid geleid.

Wanneer wij dus alles, wat wij tot hiertoe van de manier der ingeving gezegd hebben, zamentrekken, dan zien wij, dat God zijne Open-

Openbaringen door *Mozes* en de Profeten, door *Jezus* en de Apostelen, op eene kenbaar Goddelijke wijs gegeven heeft, zoodat zij door den Heiligen Geest gesproken hebben; — dan zien wij, dat God, door alle tijden heen, Mannen met zijnen Geest vervulde, om ook buiten het overbrengen der Openbaringen werkzaam te zijn, ten nutte van de menschen, zoodat dezer woorden ook woorden van God waren; dan zien wij eindelijk, dat velen dezer Mannen de oude en nieuwe Geschiedverhalen des Bijbels geschreven hebben, en dat het een met het ander, en alles te zamen, met de Openbaringen Gods één geheel uitmaakt, en door God tot nut van zijn volk bestemd is, en dat wij dus ook aan eene voorlichtende, bewarende en indachtig makende hulp des Geestes in dit schrijven denken kunnen; — en dat wij dus, met één woord, van den geheelen Bundel des Ouden en Nieuwen Verbonds kunnen zeggen: *de geheele Schrift is van God ingegeven*, dat is, zij is onder eene bijzondere en bepaalde zorg en leiding van den Goddelijken Geest beschreven. Deze leiding van den Heiligen Geest intusschen nader te verklaren in derzelver wijze van werking, is mij niet mogelijk. —

Even

Even zoo min wij zeggen kunnen hoe een geest op een geest werkt, of ook hoe de Heilige Geest werkt op eenen mensch, die wedergeboren wordt (*Joan.* III: 8.), even zoo min kunnen wij ook dit uitleggen, en dus zouden het enkel menschelijke bepalingen zijn, hierover iets meer te willen zeggen.

VIER.

VIERDE DEEL,

Over het nuttig gebruik van onze vastgestelde overtuiging aangaande de Ingeving der Heilige Schrift.

Hoewel ik van oordeel ben, dat de drie eerste deelen dezer Verhandeling eigenlijk dienen, om de voorgestelde Prijsvraag te beantwoorden, en dus dit *vierde deel* overtollig konde schijnen, zoo wilde ik echter, dewijl deze Verhandeling *naar de algemeene vatbaarheid* moest zijn, en dus ook voor Lezers buiten de geleerde wereld dienen moet, over het nuttig gebruik van onze overtuiging, aangaande de ingeving der Heilige Schrift, er nog een enkel woord bijvoegen. — Doch ook slechts één enkel woord, dewijl ik daardoor niet zondigen wil tegen het uitgedrukt verlangen der Eerw. Bestuurders van het Genootschap, welke eene *beknopte* Verhandeling begeerd hebben.

Op grond dan van het te voren vastgestel-

ſtelde hebben wij ons, *vooreerst*, voor onwettige gevolgtrekkingen of gedachten te wachten.

1. Indien de Goddelijke ingeving der Heilige Schrift op de verklaarde manier vastſtaat, dan volgt daaruit evenwel geenszins, dat wij den Bijbel niet gelijk een ander menſchelijk Boek zouden mogen onderzoeken. De hooge afkomst van dit Boek zet toch aan dit onderzoek geene palen, maar ſtaat daarmede veeleer in verband, ja vordert hetzelve, dewijl zonder de kennis van deszelfs inhoud en deugdelijkheid, zonder de gegronde overtuiging van deszelfs Oudheid, Ongeſchondenheid en Geloofwaardigheid, zonder het regt begrip van de Openbaringen, daarin vervat, en de juiste onderſcheiding tusſchen Openbaring en Geſchiedenis der Openbaring, en Onderwijs overeenkomstig de Openbaring, de Goddelijkheid niet regt begrepen, noch ook bewezen kan worden. — Indien wij toch twijfelaars willen overwinnen, dan moeten wij niet aanvangen met de bewijzen voor de Goddelijke ingeving der Heilige Schrift, maar liever den Bijbel geheel en al aan hun ſtrengſte onderzoek onderwerpen, en even als men met een menſchelijk ſchrift handelen zou, hen van onder af,

 langs

langs onderſcheidene trappen, tot de hoogte eener volkomene overtuiging opvoeren.

2. Indien de Goddelijke ingeving der Heilige Schrift vastſtaat, zoo volgt daaruit evenwel geenszins, dat wij ons aan de woorden onzer Nederduitſche Overzetting, of aan eenige andere behoeven te binden. — Elke Overzetting, hoe voortreffelijk en volmaakt oók, is een menſchelijk, en dus feilbaar en voor verbetering vatbaar werk. — Wij zouden de oorſpronkelijke eigenhandige ſchriften der Heilige Schrijvers moeten hebben, indien wij eenigzins zouden oordeelen, onder een band ons te moeten brengen. — Maar indien wij deze eigenhandige ſchriften hadden, zoo zouden wij ons nog voor overdrevenheid moeten wachten, daar de Heilige Schrijvers, ſchoon onder de leiding des Geestes werkzaam, echter ſchreven in hun eigen ſtijl, en naar het hun voorkwam. — Van daar dat wij de kindschheid van den ſtijl in het begin des Ouden Verbonds, en alle de herhalingen, die er voorkomen, geene volmaaktheid moeten noemen; noch ook neemen, dat de Schrijvers, wanneer zij hunne verhalen deden, of hun eigen gevoelen zeiden, altijd de beste woorden tot uitdrukking der zaak zouden gebezigd hebben. — Elk

Ne-

Nederduitfche Lezer, die met de Schriften van den geleerden *Bosveld* over de Brieven van *Paulus*, bekend is, zal daarvan genoegzaam overreed zijn. — Zelfs heeft de hooge God in de mededeeling zijner Openbaringen, en heeft ook Jefus Christus in het geven van zijn onderwijs, hoe volmaakt dit alles ook zij, zich gefchikt naar de vatbaarheid en behoeften der menfchen.

3. Indien de Goddelijke Ingeving der Heilige Schrift vastftaat, zoo volgt daaruit evenwel geenszins, dat wij eenen bijgeloovigen eerbied moeten hebben voor de woorden der Heilige Schrift. Is de Bijbel Gods Woord, ja dan moeten wij over of uit denzelven nooit dan met eerbied fpreken, ons nimmer eenig los gebruik van derzelver uitdrukkingen, ook waar die zonderling fchijnen, veroorloven; zoo iets zou ftrijden met het hooge gewigt en doel van dat Woord, zoo iets is niet goed te maken met de overtuiging, dat ons dit Woord van Gods wege gegeven is, om ons uit den ftaat onzer diepe ellende te verlosfen, en ons eenen weg aan te wijzen, langs welken wij in de gunst en vriendfchap Gods zouden herfteld worden. — Maar deze eerbied moet niet bijgeloovig worden, even als of er in *alle* gezegden van den Bij-

bel meer kracht zou gevonden worden, dan in de welgeſprokene woorden van kundige en Godvruchtige Mannen; even ook, als of geene zaak zou kunnen waar zijn, voor welke in den Bijbel geen bewijs gevonden werd.

4. Indien de Goddelijke ingeving der Heilige Schrift vastſtaat, dan volgt daaruit echter geenszins, dat wij alles letterlijk verklaren, of ook als algemeen verpligtend uitleggen moeten. — Wij willen hiermede niet zeggen, dat wij de Mythiſche Schriftverklaring voorſtaan; want deze is door den Hoogleeraar *Pareau*, in *Teylers* Godgeleerd Genootſchap, volkomen wederlegd; maar desniettegenſtaande kunnen en mogen wij alles, wat in de Heilige Schrift gevonden wordt, niet letterlijk opvatten; want dan zouden wij, bij voorbeeld, moeten aannemen, dat eene ſlang tot *Eva* geſproken heeft, dat de Zon en Maan op het gebed van *Joſua* zouden hebben ſtilgeſtaan, dat de Satan, in het geval van *Job*, in den hemel onder de kinderen Gods was gekomen, en dergelijke meer; welke Bijbelſtukken dan alle aan onoplosbare zwarigheden onderworpen worden. — Deze en dergelijke bijzonderheden moeten uit gewoonte, ſpraakgebruik of andere hulpmiddelen, in eenen gezonden aanne-

nemenswaardigen zin verklaard worden. — En wat de bevelen aanbelangt, welke wij in de Heilige Schrift aantreffen, hieronder zijn er zeer vele, welke voor den tijd, in welken, of de perſonen, voor welke zij geſproken of gegeven zijn, verbindend waren, maar die geene volſtrekt verbindende kracht voor alle menſchen door alle tijden hebben, gelijk in de Schriften van het Haagſche Genootſchap, in 1815 en 1816, duidelijk is aangewezen.

Deze misvattingen dan, als verkeerde gevolgtrekkingen, vermijdende, moeten wij, *ten andere*, uit de geſtaafde Goddelijkheid der Heilige Schriften afleiden, dat wij de Heilige Schrift, als een *Goddelijk Boek*, met den diepſten eerbied, hartelijkſte blijdſchap en vurigſte dankbaarheid hebben te erkennen en gebruiken; dat wij bovenal eerbiedigen de eigene Woorden en Openbaringen van God en zijnen Zoon Jeſus Christus, en van die Gezanten, welke regtſtreeks met boodſchappen gezonden zijn, of kenbaar door den Heiligen Geest verlicht waren; dat wij ons, in het onderzoek der waarheid en der pligten, wel naar de uitſpraak der Rede, als ons van God zelven gegeven, maar meest naar de onfeilbare verklaringen der Heilige

Schriften hebben te gedragen, als in zich bevattende Goddelijke te hulp komingen van onze zwakheid, en Goddelijke woorden, ons daartoe medegedeeld; dat wij dien Bijbel ook daar gelooven moeten, waar ons waarheden geopenbaard worden, welke boven het bereik der menschelijke Rede zijn, schoon zij er niet tegen strijden, en alles met gewilligheid leeren betrachten, wat ons in Gods Woord wordt aanbevolen; en dat wij voor ons geloof den grootsten grond van gerustftelling moeten oordeelen te bezitten, daar wij in Waarheden, die de Rede ons niet ontdekken kan, in Gebeurtenissen, welke eeuwen te voren zijn voorgevallen, in Verklaringen en Bedreigingen, welke God lang vóór onzen leeftijd gedaan heeft; met één woord, in eenen weg van volkomene verlossing, aangaan, *niet op eenes menschen woord, maar, gelijk het waarlijk is, op Gods Woord.*

ZINSPREUK:

Het woord der prediking, niet eenes menschen woord, maar, (gelijk het waarlijk is), Gods woord.

Paulus, 1 *Thess.* II: 13.

VERHANDELINGEN

VOOR HET JAAR

MDCCCXX.

NIEUWE VERHANDELINGEN

VAN HET

GENOOTSCHAP

TOT VERDEDIGING VAN DEN

CHRISTELIJKEN GODSDIENST,

TEGEN DESZELFS HEDENDAAGSCHE BESTRIJDERS.

VOOR HET JAAR 1820.

in 's GRAVENHAGE *bij*
E ERVE J. THIERRY EN C. MENSING EN ZOON.
MDCCCXX.

*Uitgegeven na voorgaande Visitatie en Ap-
probatie der Theologische Faculteit van
's Lands Hooge School te Leyden.*

LEYDEN,
den 28 *December* 1820.

L. SURINGAR,
Fac. Theol. h. t. Decanus.

PROGRAMMA

Voor het Jaar 1820.

Het Genootschap *tot verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagsche Bestrijders*, opgerigt te *'s Gravenhage*, heeft deszelfs Algemeene Vergadering gehouden op Donderdag den 14 September 1820, in welke de Aanspraak is gedaan door den Heer EWALDUS KIST, Predikant te *Dordrecht*, over *het wonderbare en buitengewone in de Geschiedenis van Jesus, beschouwd als een uitgestrekt, zamenhangend, en voor de zedelijke behoeften des menschdoms juist gepast geheel, hetwelk dus noch kan, noch moet uit die Geschiedenis worden weggeverklaard, maar in tegendeel het Christendom nog des te meer aanspraak doet maken op ons eerbiedig en belangnemend geloof.*

Waarna de Secretaris het navolgend verslag heeft gedaan over de uitgeschrevene vragen:

I. Dat de Verhandeling over *het gewigt van het getuigenis of stilzwijgen der Kerkvaders en andere Schrijvers in de vier eerste eeuwen, bij de verdediging der echtheid van betwiste Bijbelboeken en Bijbelplaatsen*, met de Zinspreuk: *Si quid novisti rectius istis, candidus imperti; si non, his utere mecum.* HORATIUS. waarover, volgens het Programma des vorigen jaars, in de laatstgehoudene Algemeene Vergadering nog geen uitspraak had kunnen geschieden, niet in dier voege is geoordeeld bewerkt te zijn, dat dezelve heeft kunnen bekroond en uitgegeven worden.

II. Dat op het gevraagd Betoog, *dat de nog blijvende onbekendheid met het Christendom, en de afkeerigheid van hetzelve bij het grootste gedeelte des menschdoms, zoo weinig als de tegenspoeden der Christelijke Kerk, een gegrond vermoeden opleveren tegen de waarheid en echtheid van den Christelijken Godsdienst*, wel geene voldoende Ant-

Antwoorden zijn ingekomen, doch dat bij die gelegenheid ontvangen is een ſtuk, onder den titel van *Proeve eener beantwoording dezer Vrage*, met de Zinſpreuk: *Vreest niet, geloof alleenlijk*, hetwelk de aandacht der Beoordeelaars dermate heeft getrokken, dat zij beſloten hebben hetzelve onder de Werken des Genootſchaps gemeen te maken, willende zij nogtans niet gerekend worden, alle de daarin voorkomende gezegden en gevoelens voor hunne rekening te nemen. Aan den Schrijver wordt, ter belooning van zijnen arbeid, eene *Zilveren Medaille* aangeboden, indien Hij, uiterlijk voor den 1 November 1820, zijnen naam aan het Genootſchap gelieft bekend te maken.

III. Dat op de gevraagde *Beknopte en met uitlegkundige gronden geſtaafde opgave van de Christelijke Geloofs- en Zedeleer, volgens het* EVANGELIE VAN JOANNES, drie Verhandelingen zijn ingekomen; — eene Nederduitſche, met de Zinſpreuk: *Dit weten wij door den Discipel, dien Jeſus lief had*; — eene Nederduitſche, met de Zinſpreuk:

Ἐι ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐςε, ἐὰν ποιῆτε αὐτά. JESUS. — en eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk Joh. XVII: 3. αὕτη δὲ ἐςιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, κ. τ. λ. — welke alle onvoldoende zijn geoordeeld, schoon de beide eerstgenoemde geacht zijn anders veel goeds te behelzen; waarom derzelver Schrijvers, benevens andere, op nieuw worden uitgenoodigd, om dit onderwerp nader te bearbeiden, en hunne antwoorden in te zenden voor den 1 October 1821.

IV. Dat op de Vraag: *Kan en mag de redelijke overtuiging van de waarheid en goddelijkheid van het Christendom, en van den zin en zamenhang der onderscheiden uitspraken van Jesus en de Apostelen, afhangen van een inwendig Godsdienstig en zedelijk gevoel? zoo ja, hoedanig vermogen kan men dan zoodanig gevoel toestaan op die overtuiging?* zijn ingekomen, behalve eene met Hoogduitsche Karakters geschrevene, doch welke, volgens de wet des Genootschaps, niet in aanmerking konde komen, drie Verhandelingen, — eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *Vis unita fortior;* — eene

Ne-

Nederduitſche, met de Zinſpreuk: *Ontwaakt, gij die ſlaapt, en ſtaat op uit de dooden, en Christus zal u verlichten*, PAULUS; en eene Nederduitſche met de Zinſpreuk 1 Cor. II: 14, 15 en 16, welke niet voldoende zijn geoordeeld, doch van welke de laatstgenoemde eenen veelwetenden Schrijver kenmerkt, die ook over dit ſtuk vele voortreffelijke bedenkingen heeft in het midden gebragt, offchoon ook door denzelven dit belangrijk onderwerp niet behoorlijk is uit een gezet, en ook min gepast in den vorm van Brieven is behandeld; weshalve deze Schrijver, en andere nogmaals worden uitgenoodigd, om deze Vraag op nieuw in overweging te nemen, en hunne antwoorden over dezelve in te zenden voor den 1 November 1821.

V. Dat op de Vraag: *Welke middelen moeten meest geſchikt gerekend worden om den Christelijken Godsdienst toegang tot de aanhangers van* MUHAMMED *te doen verkrijgen, de voorcordeelen en tegenwerking tegen deszelfs grondleeringen en voorſchriften te overwinnen, en alzoo de aanneming*

van het Christendom, met de heilrijkste gevolgen, bij dezelve te bevorderen? zijn ingekomen twee ſtukken, — een Hoogduitsch, met de Zinſpreuk Jeſ. XLIX: 6. en Hand. XIII: 47. en een Nederduitsch, met de Zinſpreuk: *Het woord Gods is niet gebonden*, welk laatstgenoemde is geoordeeld, offchoon niet uitgebreid genoeg te zijn bewerkt, om er den uitgeloofden *Gouden* Eereprijs aan te kunnen toekennen, echter waarde genoeg te bezitten, om voorloopig te kunnen dienen tot voorlichting ten aanzien van deze belangrijke zaak, en als zoodanig onder de Werken des Genootſchaps uitgegeven te worden, waarom dan ook aan den Schrijver van hetzelve eene *Zilveren Medaille* wordt aangeboden, indien hij voor den 1 November 1820 aan het Genootſchap zijnen Naam gelieft te openbaren.

VI. Dat op de Vraag: *Is er in de Historiſche en Profetiſche Schriften des Ouden Verbonds zoodanige zamenhang te ontdekken, dat daaruit eene bijzondere Goddelijke leiding, waardoor derzelver verſchillende Schrijvers beſtuurd zijn,*

zijn, klaarblijkelijk kan aangewezen worden? wel eenige Antwoorden zijn ingekomen, doch geene, die de uitgave en bekrooning zijn geoordeeld te verdienen; waarom deze Vraag, voor eenen onbepaalden tijd, ter beantwoording blijft opengesteld.

VII. Dat, eindelijk, nog bij het Genootschap is ingezonden eene Verhandeling over *de Leer van Vader, Zoon, en H. Geest*, met de Zinspreuk: *Amen! Godlijk Evangelie! Amen! zegt mijn' ziel daarop.* — doch welke geoordeeld is den Eereprijs niet te kunnen wegdragen.

NB. Nadat de beoordeeling der ingezondene Verhandelingen van het jaar 1818 geheel was afgeloopen, en de Briefjes, gevoegd bij de niet bekroonde, reeds ongeopend waren verbrand, heeft zich van de Verhandeling over de *Brieven, welke in de Schriften van het Nieuwe Verbond onder den naam van* PAULUS *voorkomen*, waaruit eene Bijlage tot de Werken des Genootschaps van 1818 getrokken is, na de uitgave, als Schrijver verzocht bekend te maken Ds PH J.

ZWART OLINJUS, Predikant te *Wommels*.

Het Genootſchap noodigt op nieuw alle kundige Voorſtanders van waarheid en Godsvrucht, met aanbieding eener *Gouden Medaille*, of *twee honderd vijftig Guldens*:

I. Om in te leveren eene *Uitlegkundige Verhandeling over de Bijbelſche Leer omtrent den oorſprong van het zedelijk kwaad, met bijgevoegde beoordeeling van de voornaamſte daarvan afwijkende Theorien en Schriftverklaringen.*

voor den 1 December 1821.

II. Eene beantwoording van de Vraag: *Wat kan men uit de Redevoeringen en Brieven der Apostelen opmaken aangaande hunne gevoelens omtrent het nabij, of ver afzijn van de laatſte wederkomst hunnes Heeren? en welk eene aanleiding tot dezelve is in de redenen van* JESUS *zelven te vinden?* — in te zenden

voor den 1 Januarij 1822.

Voorts verwacht het Genootſchap, behalve op de, voor eenen onbepaalden tijd, openſtaande Vragen, nog volgens het Programma des vorigen jaars.

voor

voor den 1 December 1820,

Beantwoording der Vraag: *In hoe ver kan men zich, in de beoordeeling van de echtheid en geloofwaardigheid der Historiſche Boeken des Nieuwen Verbonds, op inwendige kenmerken beroepen?*

en voor den 1 Maart 1821.

Eene Geſchiedkundige opgave *van den* WISSELENDEN *gang der, ſedert ruim eene halve eeuw, in het werk geſtelde pogingen, om nieuwe Theorien over de Christelijke Leer, en de grondſlagen, waarop dezelve rust, in omloop te brengen, met aanwijzing van de reſultaten, welke daaruit ten voordeele van het ware Christendom zijn af te leiden?*

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, worden verzocht, hunne *Namen* niet bij de Verhandelingen te ſtellen, maar dezelve met eene Spreuk te onderſchrijven, en er bij te voegen een *verzegeld Briefje*, dezelfde Spreuk tot opſchrift hebbende, waarin hunne Namen en Woonplaatſen gemeld zijn; voorts zich der *kortheid* en *klaarheid* te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen, in *leesbaar ſchrift*, liefst in de Nederduitſche en Latijnſche, en des noods in de Hoogduitſche Taal,

Taal, met Romeinfche Letters, (nadien het met Hoogduitfche karakters en onduidelijk gefchrevene niet in aanmerking gebragt wordt), *vrachtvrij*, en, zoo veel mogelijk, met eene bij het Genootfchap onbekende hand gefchreven, te zenden aan den *Secretaris des Genootfchaps* THOMAS HOOG, *Predikant te Rotterdam*, en zich te fchikken naar de voorwaarden, in vorige Programmata opgegeven.

Het Genootfchap herinnert de meermalen herhaalde waarfchouwing, in vorige Programmata gedaan, dat men zijne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlijk, noch in een ander werk zal mogen uitgeven, zonder bewilliging dezer Maatfchappij.

Het Genootfchap behoudt aan zich het regt, om, naar goedvinden en ten algemeenen nutte, gebruik te maken van alle de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, fchoon er de Prijs niet aan is toegewezen, geheel of ten deele gemeen te maken, 't zij alleen met bijvoeging der Zinfpreuken, door de Schrijvers gebruikt, 't zij ook met uitdrukking van hunne Namen, indien zij, daartoe verzocht wordende, dezelve gelieven te openbaren.

AANSPRAAK,

OVER

Het wonderbare en buitengewone in de geschiedenis van Jezus, beschouwd als een uitgestrekt, zamenhangend, en voor de zedelijke behoeften des menschdoms juist gepast geheel, het welk dus noch kan, noch moet uit die geschiedenis worden wegverklaard, maar integendeel het Christendom nog des te meer aanspraak doet maken op ons eerbiedig en belangnemend geloof.

GEDAAN IN DE ALGEMEENE VERGADERING DEN 14 SEPTEMBER 1820.

DOOR

EWALDUS KIST.

AANSPRAAK.

ZEER GEËERDE TOEHOORDERS!

De leer van Jezus, en de heiligheid van zijnen perſoon en wandel, zijn zoo rein, zoo groot en voortreffelijk, dat elk, die met opmerking zijne geſchiedenis leest, niet nalaten kan, dezelve te bewonderen. — Op de Schriften des Nieuwen Verbonds hoorde men daarom niet zelden ſchoone loffpraken, zelfs uit den mond van beſlischte vijanden van het Christendom.

Dan, nog veel meer zouden deze Schriften bijval gevonden hebben en nog vinden, indien zij niet zoo veel wonderbaars, zoo veel buitengewoons in zich bevatteden, het welk men met den gewonen gang der natuur onmogelijk in overeenſtemming kan bren-

 gen.

gen. Het is het wonderbare en buitengewone in den perſoon, in dedaden en lotgevallen van Jezus, waaraan men zich ſtoot, of het welk men ten minste met bevreemding beſchouwt. Van hier, dat velen ten allen tijde, en vooral in onzen tijd, het Christendom geheel en al verworpen hebben, juist om het wonderbare, het welk het zelve in zich bevat. — Van hier, dat zelfs menig opregt vereerer van Jezus wegens dit wonderbare en buitengewone wel eens opwellingen van twijfeling en ongeloof te beſtrijden heeft.

Het heeft niet ontbroken aan mannen van verſtand en geleerdheid, die de tegenwerpingen van het ongeloof, uit dit wonderbare en buitengewone ontleend, voldoende beantwoord, de Evangeliſche geſchiedenis van deze zijde met lof verdedigd, en aan velen, die hen met onzijdige waarheidsliefde hooren wilden, hunne twijfelingen en bezwaren ontnomen hebben.

Minder gelukkig was de poging van

anderen, bijzonder in het naburig Duitschland, die, om het Christendom aan deze zijde te verdedigen, eenen geheel anderen weg hebben ingeslagen, die namelijk getracht hebben, al het wonderbare en buitengewone uit de Evangelie-geschiedenis weg te verklaren, en door eene kunstige verplaatsing der voorvallen in een geheel ander licht, als in de verhalen zelve geschiedt, aan alles een zeer natuurlijk aanzien te geven. Het buitengewone in de lotgevallen onzes Heeren, als zijne verheerlijking op den berg, zoo wel als de wonderwerken, die hij verrigtte, worden dan slechts vreemde gebeurtenissen, en schijnwonderen, doch die zeer wel uit natuurlijke oorzaken verklaard kunnen worden.

Eene wijze van Schriftverklaring, waarvan het onbestaanbare met de regelen eener gezonde uitlegkunde door voorname mannen, in Duitschland zelve, overvloedig is aangetoond, maar die echter bij anderen zoo veel toejui-

ching gevonden heeft, dat het niet meer vreemd was, (het geen in andere tijden ten uiterfte vreemd zou geacht zijn) eene Synodale Redevoering, ter beftrijding van dit gevoelen gefchikt, door den Confiftoriaalraad MUZEL dus te hooren aanvangen:
„ in uwe laatstgehoudene Synodale
„ Vergadering, mijne waardfte Ambt-
„ genooten! bleek er zeer duidelijk
„ onder u een gewigtig onderfcheid
„ te beftaan, daar eenigen uwer de
„ wonder-gefchiedenissen des Nieu-
„ wen Testaments loochenen, of im-
„ mers onbeflischt willen laten, an-
„ deren daarentegen dezelve, als we-
„ zenlijk gebeurd aannemen, en daar-
„ op het Christendom meenen te
„ moeten gronden." (*)

De naaste weg tot wederlegging van zulk eene verklaringwijze is buiten

(*) Zie eene Synodale Redevoering van den Koninklijken Confiftoriaalraad in de Neumark, Dr. *Philip Ludwig Muzel*, over het geloof aan de in het Nieuwe Testament vernaalde wonderen, uit het Hoogduitsch, door *W. Goede*, pag. 1.

ten twijfel, bij elk der gewijde geschiedverhalen zelve, waarop zij wordt toegepast, het onbeftaanbare daarvan met de regelen eener gezonde uitlegkunde overtuigend aan te toonen. Maar, daar zijn ook daarenboven meer algemeene oogpunten, waar uit deze zaak befchouwd kan worden, en die het vruchtelooze en onberedeneerde der poging, om op zulk eene wijze het vreemde en buitengewoone uit de Evangelische gefchiedenisfen uit den weg te ruimen, in het helderst licht moeten plaatfen. — Men zou namelijk, onzes inziens, geheel anders oordeelen; men zou, wel verre van zich aan het wonderbare in de gefchiedenis van Jezus te ftooten, integendeel zich door het zelve in het geloof aan hem, en in de belangnemende vereering van hem, nog meer gefterkt zien, wanneer men meer in het oog hield, dat dit buitengewone en wonderbare in de gefchiedenis van Jezus, niet nu en dan flechts zich daarin vertoont, maar zich over haar van het be-

gin tot aan het einde uitſtrekt, en één geheel uitmaakt, dat in al deszelfs deelen verwondelijk zamenhangt; — een zamenhangend geheel, dat tevens een onontbeerlijk vereischte was, zou er in de zedelijke behoeften des menschdoms voorzien kunnen worden.

Ik kreeg lust, mijne Hoorders! en het zal veelligt noch onnuttig, noch voor deze plaats ongepast zijn, dit onderwerp uit zulk een gezigtspunt te beſchouwen; en verzoeke daarom uwe aandacht en toegevendheid, daar ik tot u zal spreken over

Het wonderbare en buitengewone in de geſchiedenis van Jezus, beſchouwd als een uitgeſtrekt, zamenhangend, en voor de zedelijke behoeften des menschdoms juist gepast geheel, het welk dus noch kan noch moet uit die geſchiedenis worden wegverklaard, maar integendeel het Christendom nog des te meer aanſpraak doet maken op ons eerbiedig en belangnemend geloof.

Natuurlijk moet ik

I. de zaak zelve, die ik daar voordroeg, namelijk, het wonderbare en buitengewone in de geſchiedenis van Jezus, als een uitgeſtrekt, zamenhangend, en voor de zedelijke behoeften des menschdoms juist gepast, geheel met u beſchouwen, en

II. aantoonen, dat ik met regt dit gevolg hier uit afleide, dat dit wonderbare en buitengewone dus noch kan noch moet uit die geſchiedenis worden wegverklaard, maar integendeel het Christendom nog des te meer aanſpraak doet maken op ons eerbiedig en belangnemend geloof.

Met het eerſte zal ik mij langer, dan met het laatſte, moeten bezig houden.

I. Het is er ver van daan, mijne Hoorders! dat de geſchiedenis van Jezus eene geſchiedenis zijn zou, die over het geheel genomen natuurlijk afloopt, en waarin alles, gelijk in die van andere menſchen, den gewonen

gang gaat, met uitzondering flechts van eenige lotgevallen en daden, die oppervlakkig het voorkomen van buitengewoonheid en wonderdadigheid hebben. — Het is er ook ver van daan, dat dan dat weinige buitengewone in geen onderling verband, noch ook in verband zou ftaan tot het overige der gefchiedenis, noch van eenig belang zou zijn voor onze behoeften, zoodat het, zonder het geheel te fchenden of onverklaarbaar te maken, gemakkelijk daar uit geligt zou kunnen worden. Raadplegen wij de gefchiedenis van Jezus zelve, en het tegendeel zal ons helder in de oogen ftralen. Wij zullen dan bevinden, dat het buitengewone en wonderbare daarin, *vooreerst*, een geheel uitmaakt, dat zich over de geheele gefchiedenis uitftrekt; — *ten tweede*, een geheel, dat verwonderlijk zamenhangt; — en, *eindelijk*, een zamenhangend geheel, dat voor de zedelijke behoeften des menschdoms zeer gepast is. — Ziet

daar

daar drie punten, bij welke ik hier uwe aandacht bepale.

Vooreerst, het buitengewone in de geſchiedenis van Jezus maakt daarin een geheel uit, dat zich over de ganſche geſchiedenis uitbreidt. De geheele geſchiedenis is van het begin tot aan het einde met het buitengewone en wonderbare als doorweven.

Denkt aan haren aanvang. Zij begint reeds met Engelen-verſchijningen: een Engel verſchijnt aan Maria en aan Joſeph, niet ſlechts om de komst van den beloofden Christus aan te kondigen, maar ook om zijne wonderbare, van de natuur geheel afwijkende, ontvangenis, en hoe buitengewoon groot hij zijn zou, te voorſpellen. — Door het opmerkelijk beſtuur der Voorzienigheid te Bethlehem geboren, komt hij in eenen geringen toeſtand ter wereld, en echter op het zelfde oogenklik wordt zijne geboorte door eenen Engel des Heeren, van wien de heerlijkheid des Heeren afſtraal-

ſtraalde, op de luiſterrijkſte wijze aangekondigd, terwijl eene menigte des hemelſchen heirlegers nederdaalt, en op de waardigſte wijze zijne geboorte bezingt.

Het kind Jezus wast op. Het neemt met veel ſneller voortgang dan alle andere menſchen toe in wijsheid en kennis, in genade bij God en menſchen. Reeds op zijn twaalfde jaar doet hij de leeraren in den tempel verbaasd ſtaan over zijn verſtand en over zijne antwoorden, en voert zijne ouders dit vreemde gezegde, dat zij toen ook niet verſtonden, te gemoet: *wist gij niet, dat ik zijn moet in de dingen mijns Vaders?*

Jezus komt in het openbaar te voorſchijn, en omreist het Joodſche land. — En wat zien wij nu in hem, wanneer wij hem ſlechts als mensch gadeſlaan, zonder hem nog uit andere en hoogere gezigtspunten te beſchouwen? Wij zien in hem, ja een mensch, een waar mensch, den broederen in alles gelijk, maar die voor het overige geheel en

al

al afweek van den gewonen toeſtand van alle menſchen. — Wat wijzen immer deze aarde betraden, en de bewondering van tijdgenooten, en van de nakomelingſchap tot zich lokten, zij gaven echter altijd proeven van hunne vatbaarheid voor dwaling, misrekening, onbedachtzaamheid, gebrek aan ſchrander beleid; maar in Jezus zag men altijd de hoogſte wijsheid in alle voorkomende gevallen, — de hoogſte wijsheid in zijn ſpreken en in zijn zwijgen, — in zijn leeren, — in zijn menschkundig behandelen van menſchen naar hunne verſchillende behoeften, in zijn doen en laten, in het beſchamen van zijne vijanden, in het te leur ſtellen van hunne aanſlagen om hem te verſtrikken, zoo dat niemand hem meer durfde vragen, verſteld ſtaande over zijne wijsheid. — Geen mensch leeft er op den ganſchen aardbodem, of heeft op denzelven immer geleefd, die niet een zondaar is, en met bedorvenheid te worstelen heeft; maar ziet Jezus, hij alleen is hierin

eene

eene uitzondering op het gansche menschelijke geslacht: *hij is den broederen in alles gelijk, uitgenomen de zonde.* Hij alleen *is heilig, onschuldig, onbesmet, afgescheiden van de zondaren.* Hij spreidt in alle zijne woorden en daden eene godsvrucht, eene menschlievendheid, eene zelfsbeheersching, eene onbesmetheid van de wereld, eene onderwerping, en wat immer deugd genoemd kan worden, ten toon, die ons verbazen moeten. In niets overtreedt hij. In alles is hij een betrachter van het geen innerlijk goed en de wil van God is; in alles een heerlijk beeld, hoe de mensch in alle gevallen gesteld moet zijn en handelen; in alles een patroon van de hoogstmogelijke zedelijke volkomenheid.

Maar gaan wij voort met onze beschouwing. Jezus moet als Propheet in den naam van God spreken, en ziet, wat er voorafgaat, eer hij in deze zijne bediening werkzaam wordt. — Voor hem uit gaat Johannes de Dooper,

ook

ook onder zonderlinge omſtandigheden geboren, predikende in den geſtrengen geest en in de kracht van Elia, om als zijn heraut zijne komst uit te roepen, en den weg voor hem te bereiden. Hij zegt van Hem: *ziet het lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt. Die na mij komt, is vóór mij geworden. Ik ben niet waardig zijnen schoenriem te ontbinden. Die uit den hemel komt, is boven allen.* — Door dezen Johannes wordt Jezus gedoopt, en bij zijnen doop worden de hemelen geopend; de Geest Gods daalt neder als eene duive, en deze ſtem wordt uit den hemel gehoord: *deze is mijn zoon, mijn geliefde, in welken ik mijn welbehagen heb.* — Om zich voor zijn gewigtig werk te bereiden, gaat hij heen naar de woestijn, vast veertig dagen, zegepraalt over de aanvechtingen van den verzoeker, en wordt van Engelen gediend. — Hij kiest bijzondere leerlingen, die hij vormen wil, om zijne Apostelen op aarde te zijn, en

zijn

zijn enkel bevelwoord: „*volgt mij!*" is genoeg, om hen terftond vischnet en tolhuis te doen verlaten, en onaffcheidelijk aan zijne zijde te worden.

Nu begint hij zijne leer te verkondigen; en welk eene leer? — Eene leer, de fchoonfte, die immer gepredikt werd, en voorgedragen op eene wijze, die wij niet in ftaat zijn, genoeg naar waarde te bewonderen; — eene leer, die door hem verkondigd wordt in eenen tijd, waarop met opzigt tot de waarheid donkerheid den aardbodem bedekte, en die tegen de dwalingen en vooroordeelen van dien tijd regelregt was overgefteld; — eene leer, die hij niet in de fcholen der Esfeen of der Oosterfche Wijsgeeren geleerd, maar onmiddellijk van God zijnen Vader had ontvangen, zoodat hij zeggen kon: *de leer, die ik u predike, is de mijne niet, maar des genen, die mij gezonden heeft;* — eene leer, die eene gansch buitengewone werking deed op de harten der menfchen, zoodat deze betuigden: *niemand*

mand heeft ooit alzoo gesproken; anderen: *hij leert als magthebbende en niet als schriftgeleerde*, en dat hij overal het Joodsche land doorging, gevolgd van scharen van duizende menschen, uit alle oorden zamengevloeid, die alles verlieten, om zijne goddelijke woorden uit zijnen mond te hooren. —

En hoe bevestigt hij zijne leer? — Volgen wij hem op zijne reizen. Wij zien eenen melaatschen tot hem komen; hij geneest hem op het enkel woord: *ik wil wordt gereinigd!* — een geraakte wordt tot hem gebragt; Jezus beveelt hem, zijn bed op te nemen; hij doet het, en wandelt: — een hoofdman smeekt hem voor het leven van zijnen kranken knecht; hij maakt hem op verren afstand gezond: — op den eenen dag werpt hij boze geesten uit, ja toont magt te hebben, om tot zijne discipelen te zeggen: *gaat heenen geneest de kranken, reinigt de melaatschen, wekt de dooden op, werpt de duivelen uit:* — op eenen anderen dag zien wij hem wandelen op de baren

 der

der zee, of de winden en de zee bestraffen, dat zij zwijgen: — op eenen derden vijf duizend menschen met vijf brooden en twee visschen tot volle verzadiging spijzen: — nu stort hij een zwijnenkudde in de diepte, dan verdort hij eenen vijgeboom: — nu geneest hij twee blinden te Jericho, dan dooven en stommen: — te Naïn wekt hij een jongeling, te Capernaum de dochter van Jaïrus, te Bethanien Lazarus van de dooden op: — hier hoort men eene stem, gelijk een donderslag uit den hemel: *ik heb hem verheerlijkt en ik zal hem verheerlijken*; daar, op Tabors kruin, verschijnen hem Mozes en Elias; zijn aangezigt blinkt gelijk de zon, en eene stem uit de wolken noemt hem *den geliefden Zoon van God!*

Ja, nog meer klimt het wonderbare in Jezus, wanneer wij op de Goddelijke getuigenissen aangaande dezen gansch buitengewonen persoon onze aandacht vestigen. — Hij, die zoo ontegenzeggelijk bewees, in den naam des Vaders te spreken, sprak dus van zich zelven:

ven: *niemand kent den Zoon, dan de Vader: — niemand kent den Vader, dan de Zoon, en wien het de Zoon wil openbaren: — die mij gezien heeft, heeft den Vader gezien: — eer Abraham was, was ik: — waar twee of drie in mijnen naam vergaderd zijn, daar ben ik in het midden van hen: — mijne genade is u genoeg.* Zijne Apostelen, door den Heiligen Geest verlicht en gedreven, noemden hem *den Zoon, den eigen, den eeniggeborenen Zoon van God, den eeniggeborenen in den ſchoot des Vaders, het vleeschgeworden Woord, dat in den beginne bij God, dat God was, door het welk alle dingen gemaakt zijn; het afſchijnſel van Gods heerlijkheid, het uitgedrukte beeld van zijne zelfſtandigheid, die alle dingen draagt door het woord zijner kracht.* Verwonderlijke perſoon! Zoon van Maria, en echter Zoon van God! naar den vleeſche uit de vaderen, en echter God te prijzen tot in eeuwigheid! — mensch en dienſtknecht, en echter in goddelijken ſtand! — minder dan de Vader, en

echter den Vader gelijk! — toenemende in kennis, en echter alle dingen wetende! — uit den hemel nedergedaald, en echter tevens in den hemel zijnde! — de wereld verlatende, en echter bij de zijnen blijvende tot aan het einde der wereld! hongerende, en echter den vijgeboom verdorrende! ſlapende, en echter gebieder van zee en ſtormen! gekruist, en echter Heer der Heerlijkheid!

Ja gekruist, ſchoon de Heer der Heerlijkheid! Ook aan het einde van zijne loopbaan houdt het gansch buitengewone niet op, eene kenmerkende eigenſchap van zijne geſchiedenis te zijn. Die verhevene Perſoon geeft zich in de handen der zondaren over: hij laat zich verraden, vangen, binden, veroordeelen, ſmaden, folteren, kruisſigen! Hij ſterft op Golgotha, naar de taal der ſchrift, voor goddelozen, voor vijanden, tot eene verzoening voor onze zonden! — Hij ſterft aan een kruis, maar bij zijn kruis verduistert de zon, beeft de aarde, ſcheuren de

rot-

rotſen, en worden de graven geopend. — Hij ſterft en wordt in het graf gelegd; maar daar is de derde dag: — hij ſtaat op van de dooden! hij vertoont zich met ontwijfelbare gewisheid aan zijne vrienden; hij verſchijnt op het onverwachtst in hun midden, en is ſtraks weder weg uit hun gezigt! — hij verzamelt hen rondom zich; hij vaart op naar de hoogte, een wolk neemt hem weg uit hun gezigt; Engelen berigten zijn heengaan naar den hemel en zijne wederkomst. — Verhoogd door Gods regterhand, ontvangt hij alle magt in hemel en op aarde, en hij bewijst op aarde dat hij die magt heeft, door (het geen hij beloofd en voorſpeld had) den Heiligen Geest in ruime mate uit te ſtorten. In den naam van Jezus worden nu menigerlei wonderen en krachten gedaan: — in den naam van Jezus worden nu allerwege duizende menſchen bekeerd van de duisternis tot het licht, van de magt des ſatans tot God: — terwijl het eindelijk deze Jezus is, welken God ge-

boden heeft te prediken, als den toekomstigen Regter van levenden en dooden.

Zoo is dan de gefchiedenis van Jezus vol van het buitengewone en wonderbare. — Zoo maakt dit een geheel uit, dat over alle hare deelen, van het begin tot aan het einde, zich uitftrekt.

En dit niet alleen, mijne Hoorders! maar vergunt mij, dat ik *in de tweede plaats* onder uwe opmerking brenge, *hoe dit buitengewone in de gefchiedenis van Jezus een zamenhangend geheel uitmaakt, waarvan alle deszelfs deelen in het naauwst verband tot elkander ftaan, en aan elkander met juistheid beantwoorden.* Wij hoorden ftraks de getuigenisfen dezer gefchiedenis aangaande Jezus. Wij hoorden: deze ftellen hem voor als een gansch buitengewoon perfoon, als den eeniggeboren Zoon van God, die, zelve eene Goddelijke natuur bezittende, in het vleesch verfchenen is, en op deze aarde heeft omgewandeld. Maar vergelijkt nu daarbij eens, wat zijne ge-

fchie-

ſchiedenis ons verhaalt van zijne hoedanigheden, van zijne daden en lotgevallen, en ziet dan, hoe deze met het eerſte in juiste overeenſtemming ſtaan, en niet minder hoe zij in juiste overeenſtemming ſtaan tot elkander.

Is onze Heiland toch een Perſoon van die verhevenheid, als deze geſchiedenis van hem getuigt, kan het ons dan verwonderen, dat wij zoo veel buitengewoons aantreffen in zijne hoedanigheden en daden: — kan het ons dan verwonderen, dat hij eene wijsheid ten toon ſpreidde, die alle menſchelijke wijsheid overtrof? — dat hij een voorbeeld van heiligheid gaf, dat, vrij van alle gebreken en vlekken, in alle deelen en in alle opzigten volmaakt was? — dat hij *nu* eens eene wetenſchap deed blijken, die zelfs de harten der menſchen doorgrondde; *dan* eens eene wonderdoende magt ten toon ſpreidde, waardoor hij alle krachten der natuur aan zich onderwerpen kon? — dat hij overal, waar hij vertoefd, waar hij geleerd en wer-

werken verrigt had, ſporen achterliet van zijne bovenmenſchelijke grootheid? — dat zijne tijdgenooten, die hem hoorden en zagen, hem als geheel buitengewoon beſchouwden, hem nu eens voor eenen opgewekten uit de dooden hielden, dan met verbazing vraagden: *wie is toch deze, dat ook de winden en de zee hem gehoorzaam zijn?* — dan weder van hem getuigden: *wij hebben zijne heerlijkheid aanſchouwd, als de heerlijkheid van den eengeborenen van den Vader; hij heeft onder ons gewoond, vol van genade en waarheid?*

Zijne hoedanigheden en daden ſtemden dan met de getuigenisſen zijner geſchiedenis volkomen overeen, maar niet minder ook zijne lotgevallen. — Of wat acht gij, mijne Hoorders! met de verhevenheid van zulk eenen perſoon meer overeenkomſtig, wat zijne grootheid waardiger, dan dat hij niet op de gewone wijze geboren werd, maar door de kracht des Heiligen Geestes zijne menschheid aan-

nam

nam uit eene reine maagd? — dan dat zijne geboorte door hemelgezanten luisterrijk werd aangekondigd, zijne kindsheid van zijne buitengewoonheid reeds blijken gaf, en God zijn Vader, tot wien hij in de naauwste betrekking stond, en met wien hij de vertrouwelijkste gemeenzaamheid oefende, meer dan eens van zijnen hemel getuigde: *deze is mijn Zoon, mijn geliefde, in welken ik mijn welbehagen heb?* — En kon hij zoo groot zijn, en zich op aarde betoonen, zonder dat dan ook het slot van zijne geschiedenis daaraan geëvenredigd ware; zonder dat hij, die door zijne vervolgers aan het kruis gehecht was, openlijke regtvaardiging van God ontving in de wonderen bij zijn kruis en in zijne opwekking uit de dooden; zonder dat hij, die, schoon in de gestaltenisse Gods zijnde, zich echter vernietigd had, en tot in den kruisdood was gehoorzaam geworden, een naam ontving, die boven allen naam is, zoo dat in den naam van Jezus zich alle

knieën, die in het gansch heelal zijn, moeten buigen?

Zoo als dus zijn perſoon was, zoo waren ook zijne hoedanigheden, daden en lotgevallen. En hoe overeenſtemmende waren deze weder onderling! Was zijne geboorte wonderbaar, wonderbaar was ook zijne geheele omwandeling op aarde, wonderbaar ook zijn ſterven, ook zijne opſtanding, ook zijne opvaart ten hemel. En zoo buitengewoon deze lotgevallen waren, zoo buitengewoon was ook de leer die hij predikte; zoo buitengewoon waren de werken, die hij verrigtede, en de hoedanigheden, die zich in hem vertoonden.

Indien de Evangelie-geſchiedenis van de hoogheid van zijnen Perſoon met grooten ophef geſproken had, zonder dat daarvan iets te zien geweest ware in zijne hoedanigheden, daden, leer en lotgevallen; of, indien zijne lotgevallen wonderbaar geweest waren, zonder dat het wonderbare van zijnen Perſoon daaraan be-

ant-

antwoord had; of, indien deze in ſtrijd hadden geſtaan met elkander; indien de heerlijkheid, in welke hij is ingegaan, gevolgd ware op een gewoon en onbeduidend leven op aarde, of zijn geheele leven alle kenmerken van buitengewoonheid had gedragen, en echter zijne geſchiedenis met eenen ſchandelijken kruisdood geëindigd waren, dan had dezelve verband en overeenſtemming gemist, en verdacht zou ons dan met reden het gedeeltelijk wonderbare hebben moeten geweest zijn, daar dit dan met het overige en met het geheel der geſchiedenis geenszins geſtrookt zou hebben. Maar nu is er de volmaaktſte overeenſtemming in alle hare deelen. — zij blijft zich zelve, van haren aanvang af tot aan het einde toe, volkomen gelijk: — alles vereenigt zich daarin, om ons in Jezus den wonderbaarſten Perſoon voor oogen te ſtellen, in buitengewoonheid altijd den zelfden, in zijne kribbe, aan het kruis, en op den troon aan de regterhand der Majesteit Gods!

En

En *dit zamenhangend geheel* (dit is het *derde*, waarbij ik u bepale) *was voor de zedelijke behoeften des menschdoms juist gepast.* — Indien ik dit ſtuk volledig en met die naauwkeurigheid wilde behandelen, die er noodig zou zijn, om alle bedenkingen, of voor te komen, of voldoende op te losſen, dan zou ik de ruimte van tijd, binnen welke mijne rede tot U behoort beperkt te zijn, ver te buiten gaan. Dit wil ik echter niet, daar ik liever den roem, van mijn onderwerp volledig behandeld te hebben, wil afſtaan, dan de gedachte verdragen, van U door uitvoerigheid onaangename verveeling veroorzaakt te hebben; en echter wilde ik de gepastheid van het buitengewone in Jezus geſchiedenis voor onze zedelijke behoeften met korte trekken afmalen, opdat, met de bewondering van een ſchoon zamenhangend geheel, tevens het gevoel van deszelfs gewigt en belangrijkheid voor ons zich vereenigen zou.

Indien onze zedelijke behoeften alleen

leen daarin gelegen waren, dat wij flechts met opzigt tot Godsdienst- en Zedeleer eenige teregtwijzing noodig hadden; ô ja, dan zou een gewoon mensch, maar met fchoone verftandelijke vermogens begaafd, dan zouden een Socrates, een Plato, of andere Wijzen, die de weldadige Voorzienigheid van tijd tot tijd onder het menschdom verwekte, voor ons toereikend geweest zijn, en er behoefde zich niets buitengewoons of wonderbaars in hunne gefchiedenis op te doen. Maar zijn onze behoeften niet oneindig grooter? kunnen wij in ons zelven nederdalen; kunnen wij rondom ons zien op de menfchen, die ons omringen, op hunne verftandsbegrippen, neigingen en levenswijzen; kunnen wij de belijdenisfen van de Wijsgeeren onzer eeuw hooren, en op de veranderlijkheid van hunne ftelfels onze aandacht vestigen, zonder van de zwakheid onzer rede als doordrongen te zijn, zonder hare volftrekte ongenoegzaamheid te erkennen tot het ont-

dek-

dekken van waarheden, die echter voor ons tot onze geruststelling, tot onzen troost en zedelijke verbetering van het hoogst belang zijn? — kunnen wij eenige zelfskennis, eenige mensch- en wereldkennis bezitten, zonder te belijden, dat wij menschen in het geval zijn, van onze onschuld verloren te hebben, strafbaar te zijn voor het gerigt van God, en besmet met eene treurige bedorvenheid, die zich over alle onze krachten en vermogens heeft uitgebreid, waardoor het ons gemakkelijk is te zondigen, en moeijelijk de deugd te betrachten; ja, waardoor het ons onmogelijk is, door ons zelven de magt der zonde te ontworstelen, en ons te verheffen tot die zedelijke reinheid en volkomenheid, waarin echter, zoo wel de grootheid als het waar geluk, van den redelijken mensch gelegen is?

Indien *wij* dus, wier toestand van *dezen* aard is, behoefte hebben om gelukkig te worden, dan hebben wij grootelijks behoefte, niet slechts aan

eenen Wijzen, die naar zijn beperkte vermogen de ſtotſom zijner naſporingen in het midden brengt, maar aan eenen Verloſſer, die eene redding aanbrengt, die de grootſte is, die immer gedacht kan worden, en waartoe menſchelijke krachten ontoereikend zijn; — aan eenen Verloſſer, die in den naam van God tot ons ſpreekt, en ons de waarheid, voor onze beoefening te kennen noodig, onfeilbaar ontdekt; — aan eenen Verloſſer, die door het groote middel daar te ſtellen, waardoor de Regeerder der wereld de zonden vergeeft, zonder het gezag zijner wetten prijs te geven, en de indrukſelen onzer verpligting tot deugd te verzwakken, ons van de ſtraffen onzer zonden bevrijdt; — aan eenen Verloſſer, die ons tevens aan de magt onzer verdorvenheid ontrukt, en ons terug brengt tot den ſtaat van zedelijke regtheid en gelijkvormigheid aan God.

Aan zulk eenen Verloſſer hebben wij behoefte, en zulk een Verloſſer is

is Jezus. Hem eerbiedigen wij als den onmiddellijken Afgezant van God, als den woordvoerder des Allerhoogsten, als het licht der wereld. Hem huldigen wij naar de Schriften als den Verzoener der zonde, als onzen Middelaar en Voorspraak bij den Vader, en als eenen heerschappijvoerenden Heer, die magt heeft ons te trekken uit de tegenwoordige boze wereld, ons te leiden, te heiligen, te louteren, ons, met één woord, van de ongeregtigheid zelve te verlossen, en zich dus een volk te reinigen, ijverig in goede werken.

En hoe zou hij nu zulk een kunnen zijn, hoe zou hij een werk van dien aard kunnen verrigten, indien hij niets meer dan een gewoon mensch ware, in wien niets wonderbaars gevonden wierd? Neen! zou hij voor ons zijn, hetgeen hij voor ons zijn moest, dan moest hij niet slechts de zoon van Maria, maar ook de Zoon van God zijn; en indien hij deze is, dan moest ook de geheele wijze van zijne omwandeling

ling hier op aarde, dan moesten alle zijne lotgevallen hiermede overeenſtemmen, en door buitengewoonheid getuigen van de heerlijkheid des Eengeborenen van den Vader. — Wat? hoe zouden wij Jezus hebben kunnen erkennen als den Gezondenen des Vaders, die in zijnen naam tot ons ſpreekt; hoe zouden wij ons op zijne getuigenisſen gerust hebben kunnen verlaten, indien God hem niet als zijn afgezant, die gehoord moet worden, door buitengewone tusſchenkomsten had getuigenis gegeven; indien hij zelve zich niet als zoodanig door zijne wonderdaden, als door zoo vele geloofsbrieven van zijne goddelijke zending, had bewezen, en getoond had te kunnen zeggen: *de werken, die ik doe in den naam des Vaders, die getuigen van mij, dat de Vader mij gezonden heeft?*

Ik hope genoeg gezegd te hebben, om u het buitengewone en wonderbare in de geſchiedenis van Jezus, als een uitgeſtrekt, zamenhangend, en voor

onze behoefte juist gepast geheel, te doen beſchouwen; en het is dit nu, mijne Hoorders! hetwelk ik als een overtuigend bewijs meen te moeten aanvoeren tegen die wijze van Schriftverklaring, die het buitengewone en wonderbare uit de geſchiedenis van Jezus zoekt uit den weg te ruimen.

II. Het tweede voorname deel mijner rede heb ik hiertoe afgezonderd, waarin ik als een gevolg uit het behandelde zal afleiden, dat dus het buitengewone en wonderbare in de geſchiedenis van Jezus daaruit noch kan, noch moet worden wegverklaard, maar integendeel het Christendom nog des te meer aanſpraak doet maken op ons eerbiedig en belangnemend geloof.

Wanneer wij ons de Evangelie-geſchiedenis zóó voorſtellen, zoo als wij nu tot hiertoe deeden, en zoo als zij waarlijk is, dan dunkt mij, kunnen wij

wij het haar bij den eerften oogöpflag reeds aanzien, dat buitengewoonheid het karakteristike daarvan uitmaakt. — Met dezelfde gereedheid, waarmede men poëzie van het proza, het heldendicht van eene ode, een Anacreontisch lied van een geestelijk gezang, de fabel van eene ware gefchiedenis, en een eenvoudig historisch verflag van een opgefierd verhaal, dat den voorkomende perfonen, fprekend ingevoerd, deftige redenen in den mond legt, onderfcheiden kan; met dezelfde gereedheid kan men het terftond gevoelen, dat wij hier geen gewone, maar eene gansch buitengewone gefchiedenis voor ons hebben, waaromtrent men dus geene de minste poging moet aanwenden, om haar in eene natuurlijk afloopende gefchiedenis te herfcheppen: — men vrage het iemand, die van het tegenovergeftelde gevoelen niets weet, en die tevens zijn gezond verftand bezit, hij zal niet alleen geen oogenblik aarzelen, dit te erkennen, maar zich ook over het te-

gengestelde niet genoeg kunnen be-
vreemden.

Maar hetgene wij dus reeds bij de
eerste oppervlakkige beschouwing er-
kennen, dat zal ons nog meer overtui-
gend blijken, wanneer wij elk der
straks beroogde stellingen afzonderlijk
in aanmerking nemen.

Zagen wij vooreerst, *hoe de Evan-
gelie-geschiedenis van het begin tot aan
het einde vol is van het buitengewone en
wonderbare*, hoe stelt ons dit niet het
ijdele der poging, om haar te verna-
tuurlijken, in het helderst licht! —
Ware zij, over het geheel genomen,
gelijk aan alle andere geschiedenissen,
die haren natuurlijken afloop hebben,
maar trof men er slechts hier en daar
eenig buitengewoons in aan, dan ware
er aanleiding om te denken, dat dit,
als niet strookende met het overig ge-
heel, daarin ware ingeslopen, of dat er
omstandigheden bij hadden plaats gehad
die wij niet weten, maar die, indien
wij ze wisten, alles verklaren zouden; —
dan ware er dus gereede aanleiding

to

tot de poging, om die omſtandigheden uit te denken, veronderſtellingen aan te nemen, en zoo dat weinige wonderbare en buitengewone uit den weg te ruimen; maar, daar nu juist het tegendeel waar is; ja, daar deze geſchiedenis van het begin tot aan het einde met het buitengewone en wonderbare als doorweven is, daar is alle aanleiding tot zulk eene gedachte en poging ver verwijderd; ja, daar is de duidelijkſte wenk, dat deze geſchiedenis niet anders, dan als buitengewoon erkend en behandeld moet worden.

Stellen wij ons eens voor, welk een oneindig werk hij te verrigten heeft, hoe veel er door hem geplooid, gewrongen, gekunſteld, veronderſteld, weggelaten en als omſtandigheid moet aangenomen worden, die de Evangelie-geſchiedenis tot eene gewone natuurlijk afloopende geſchiedenis wil maken, en wij zullen het ijdele, het vruchtelooze van zijnen arbeid als van zelve gevoelen: — ik wil mij voor eenige oogenblikken eens verbeelden,

tot zoodanig een te ſpreken.

Gij ontmoet onder de daden van Jezus *de ſpijziging van vijf duizend menſchen met vijf brooden en twee visſchen;* — dit mag een wonderwerk ſchijnen, naar uw gevoelen moet het echter uit natuurlijke oorzaken worden opgelost. — Gij hebt het gevonden. — De reizende karavanen waren gewoon zich van ſpijsvoorraad te voorzien; — dat was ook het geval van velen onder deze menigte; anderen hadden dat niet gedaan; Jezus wilde, dat de overvloed des eenen het gebrek des anderen vervullen zou: — hij ging met zijn eigen voorbeeld voor; dat voorbeeld werkte uitnemend op anderen; de verborgene ſpijsvoorrad kwam allerwege onder de neêrzittende ſchare te voorſchijn; en zoo werden allen verzadigd!

Dit hebt gij dan nu met den gewonen gang van zaken vereffend! maar daar ontmoet gij iets anders: *Jezus geneest vele blinden, eenen blindgeborenen zelfs.* Peinzende, hoe dit na-

tuur-

tuurlijk verklaard zou kunnen worden, zijt gij op den inval gekomen: Jezus zal behendig iets uit hunne oogen weggeſtreken, of eenig vlies geligt, of zich van een oogenzalf bediend hebben, hetwelk terſtond de genezing daarſtelde: herhaalde oogbaden uit het badwater Siloam zullen ook het hunne hiertoe hebben toegebragt.

Het zij zoo! maar gij hebt hiermede de Evangelie-geſchiedenis van het buitengewone niet gered. Daar treft gij weder een geval aan, dat u niet minder in verlegenheid brengt: *Jezus geneest eenen geraakten door zijn bevel: ſta op en wandel!* evenwel, na eenig gepeins, is de uitleg ook hiervan u duidelijk: de man *was* niet geraakt, maar *verbeeldde* zich, dat te zijn; eigenlijk gezegd, had hij geen moed, om zijne krachten te gebruiken: dat werd bij hem geboren, omdat hij in zijne droefgeestigheid zijne vermeende kwaal als eene ſtraf van zijne zonde beſchouwde: — de Heiland had dit gevat; hij riep hem daarom

verrasſend toe: *uwe zonden zijn u vergeven!* en dit boezemde hem zulk eenen moed in, dat hij terſtond zijne droefgeestige opvatting liet varen, zijne krachten beproefde, en toen ook opſtond en wandelde.

Zoo komt het u klaar voor, dat zoo menigvuldige *kranken*, die Jezus herſtelde, door middel der verbeeldingskracht genezen, en zoo vele *dooven* en *ſtommen* door behulp van eene geheime artſenij, die aan Jezus alleen bekend was, gered zijn geworden.

Waart gij hiermede geholpen! maar daar ſtuit ge al weder op andere gevallen, die u noodzaken, om, indien gij u uit de verlegenheid redden wilt, waarin uw gevoelen u brengt, in het uitdenken van omſtandigheden, waarvan niets gemeld wordt, op nieuw uw vernuft te beproeven: *de doodkranke zoon eens koninklijken hovelings wordt door Jezus op wijden afſtand genezen: — de jongeling te Naïn en Lazarus worden van de dooden opgewekt.* Gij denkt echter hierop na, en het

komt

komt u geenszins ongerijmd voor, ook deze gebeurtenisſen u natuurlijk voor te ſtellen: — de ſcheiding van de ziekte des eerſten was juist ten goede daar, op hetzelfde oogenblik, waarop de Voorzienigheid het beſtuurde, dat de hope op zijn hèrſtel Jezus deed zeggen: *uw zoon leeft!* — De jongeling te Naïn was een ſchijndoode, die in onmagt lag, en die juist tot zich zelven kwam op het tijdſtip, toen Jezus onder het Godsbeſtuur aan die ſtad kwam, en tot hem zeide: *ik zeg u, jongeling! ſta op!* — en ten opzigt van Lazarus voedde de Heiland de hope, dat hij veelligt ook zulk een ſchijndoode mogt zijn, die nog herſteld kon worden, waaraan de uitkomst bij de grafopening zoo gelukkig beantwoordde, dat het volk ter goeder trouw geloofde: Jezus had eenen dooden opgewekt!

Zoo hebt gij u dan ook uit deze bezwaren geholpen, indien het u ten minste voor uw verſtand en gevoel gemakkelijk valt, in uitleggingen van de-

dezen aard te berusten: — maar wat zal het u baten, daar gij al weder nieuwen arbeid voorhanden ziet, door nog andere daden onzes Heeren, die toch al het voorkomen van ware wonderdaden hebben: *Nu wandelt de Heiland op de zee; dan gebiedt hij de ſtormen, en zij zwijgen*; — evenwel ook hiervoor weet gij raad, door te veronderſtellen, dat de Heiland, om den ſchijn van het eerſte te vertoonen, ſlechts aan het ſtrand, of op eene droogte wandelde, of zich van een vlot of balk bediende; en in het laatſte geval, dat hij de winden beſtrafte onder het beſtuur der Voorzienigheid juist op het oogenblik, waarop zij naar den loop der natuur van zelve bedaard zouden zijn.

Maar als gij u nu van zulke uitvlugten en veronderſtellingen bedient, en u genoodzaakt ziet, u, ſchier elk oogenblik op elke bladzijde van Jezus geſchiedenis, te bedienen, om haar een gewoon en natuurlijk aanzien te geven; en als gij zoo verder voortgaat met

met uwe uitleggingen, tot dat gij ook den Engel, die Jezus geboorte verkondigde, tot een boodſchapper uit Bethlehem, wiens lantaarn veel licht verſpreidde, en de menigte des hemelſchen heirlegers tot een troep voorbijreizende vrolijk zingende menſchen gemaakt; tot dat gij de verheerlijking van Christus op den berg aan de inbeelding der discipelen toegeſchreven; zijne opſtanding als het bijkomen uit eenen ſchijndood verklaard, en zijne hemelvaart, als niets hoogers hebt doen voorkomen, dan als een verdwijnen uit het oog der discipelen door middel van een nevelwolk, — zou dan nimmer uwe zelfbewustheid u zeggen, dat gij niet het werk eens uitleggers verrigt, maar het werk van iemand, die opzettelijk bezig is, en noch moeite, noch inſpanning, noch het te baat nemen van allerlei kunstgrepen ontziet, om de geſchiedenis te verdraaijen, in een geheel ander licht te plaatſen, en haar te doen worden, hetgeen hij verlangt, dat zij worden zal? —

In-

Indien het eenvoudige het merkteeken van het ware is, moet dan niet de moeite en infpanning, die dit u kost; moet niet het gedurig ftuiten op nieuwe voorvallen, die u telkens nieuw werk verfchaffen, u eindelijk overtuigen, dat gij u vruchteloos afmat, en eene poging waagt, waartegen het geheel der gefchiedenis zich met luide ftem verheft? — ja, wanneer gij nu alle uwe uitleggingen te zamen neemt, overeenkomftig dezelve eene omfchrijving geeft van het geheel, en die dan overleest, zeg mij dan eerlijk, of het u dan mogelijk is, uwe lachfpieren te bedwingen; of gij nalaten kunt, met uwe eigene uitleggingen te fpotten, en elk in uwe ziel te beklagen, die ligtgeloovig genoeg is, om dezelve toe te juichen? — Dat het u vermaakt en ftreelt, op zulk eene wijze uw vernuft te beproeven; dat gij u zelven behaagt in elke nieuwe vinding, die gij hebt uitgefchranderd, dit kan ik mij voorftellen, maar, dat gij nu zelve aan uwe eigene vindingen niet zoudt twijfelen,

dat

dat gij zelve in ernst zoudt gelooven, wat gij op deze wijs anderen als waarheid wilt opdringen? Neen! dit is al te beleedigend voor de ſcherpzinnigheid van het menſchelijk verſtand, dan dat ik mij hiervan zou kunnen overreden.

Wij beſchouwden het buitengewone en wonderbare in de geſchiedenis van Jezus niet ſlechts als een uitgeſtrekt, maar ook, *in de tweede plaats*, *als een verwonderlijk zamenhangend geheel*; en het is hieruit, dat ons verder overtuigend moet blijken, dat dit buitengewone uit deze geſchiedenis noch kan noch moet worden wegverklaard.

Een van beide toch: men neemt uit deze geſchiedenis het buitengewone en wonderbare, of ſlechts *ten deele* weg, of *geheel.*

Doet men het *eerſte*, gelijk ſommigen van deze uitleggers doen, dan is men niet ſlechts ongelijk aan zich zelven, maar dan verbreekt men ook het ſchoonst geheel; — dan rukt men dingen van elkander af, die, op het naauwſte zamenhangende, zich verwonder-

lijk

lijk vereenigen, om een heerlijk geheel te vormen; — dan geeft men eene geschiedenis in de plaats zonder orde, zonder zamenhang, vol gapingen, en waarin, door wegneming van het voorafgaande, de genoegzame grond tot het volgende is weggezonken; — dan handelt men gelijk iemand, die een gebouw van zijne voornaamste steunsels en bindselen berooft, en even daardoor het geheel doet nederstorten.

Of, indien men het buitengewone en wonderbare uit de geschiedenis van Jezus *geheel* wil wegverklaren, zoodat er niets dan een gewoon natuurlijk afloopend verhaal overblijft, dan ziet men zich genoodzaakt de verhalen der Heilige Geschiedschrijveren met een ongehoord geweld te mishandelen, op eene wijze, waarvan geen voorbeeld van mishandeling omtrent een eenigen ongewijden Schrijver kan worden bijgebragt; — dan geeft men het aanzijn aan eenen geheel anderen schakel van gebeurtenissen, waarin de

vo-

vorige niet meer te herkennen is; — en, in plaats van het ſchoonst geheel, ziet gij u dan eene laffe geſchiedenis daargeſteld, die geene de minste merkwaardigheid meer heeft, en die veel meer uwe verachtelijke wegwerping, dan uwe aandacht verdient. — Neen! het wonderbare kan uit de geſchiedenis van Jezus niet worden wegverklaard. — Indien men dan bezwaar vindt op wijsgeerige gronden, om buitengewone verſchijnſelen toe te ſtaan, en ware wonderwerken te erkennen, (waarvan echter het ongegronde meermalen bewezen is, maar waarin ik mij thans niet begeven kan); doch indien men dan bezwaar vindt het wonderbare te erkennen, dat men dan de Evangelie-verhalen zelve, en met dezelve het geheele Christendom rond en opregt verwerpe; maar dat men ze niet aanneme als geloofwaardig en goddelijk, alleen om ze te misvormen, en aan dezelve een geweld te doen, hoedanig men zich ſchamen zou, immer omtrent eenigen ongewijden Geſchied-

ſchiedſchrijver gepleegd te hebben.

En waarom zouden wij pogingen aanwenden, om het wonderbare en buitengewone uit de geſchiedenis van Jezus uit den weg te ruimen, daar wij, *in de derde plaats*, gezien hebben, *dat juist dit wonderbare voor de zedelijke behoeften der menſchen gepast is* — Indien toch dit zoo is, gelijk ik ſtraks meen te hebben aangetoond, dan is er geene de minste reden, om ons eenigzins aan het buitengewone in de geſchiedenis van Jezus te ſtooten, of hetzelve daaruit weg te wenſchen; dan hebben wij veeléer alle reden, om ons grootelijks te verblijden, en God te danken, dat wij in het Christendom niet ſlechts eene zedelijke Godsdienstleer hebben, die niet toereikend zou geweest zijn voor onze behoeften, maar eene gansch buitengewone goddelijke inrigting, geſchikt om gevallene menſchen uit hunnen treurigen ſtaat van onkunde, onzekerheid en dwaling, van zonde, ſtrafſchuld en overheerſchend bederf we-

weder op te heffen, en tot God en de gelijkvormigheid aan God weder terug te brengen. — En naar mate wij dus het Christendom door deszelfs buitengewoonheid meer gepast vinden voor onze behoeften, naar die mate moet het aannemelijker voor ons verstand, dierbaarder aan ons hart, en dus des te meer een voorwerp zijn van ons eerbiedig en belangnemend geloof.

Ik voeg er deze aanmerking bij, dat, indien er zulk een Perſoon, als Jezus daarin wordt afgemaald, niet beſtaan had, en hetgene omtrent hem verhaald wordt gebeurd te zijn, nimmer ware voorgevallen, geen enkel ſterveling, aan wat oord der wereld en in wat eeuw ook, bekwaam zou geweest zijn, om zoodanig iets te verdichten, en de geſchiedenis te ſchrijven van eenen goddelijken Perſoon, in wiens hoedanigheden, daden en lotgevallen het wonderbare met zulk eene juiste overeenſtemming in alle deelen wordt volgehouden, en die tevens Prediker der voortreffelijkſte leer,

en

en voorbeeld der volmaaktste heiligheid is. — Geen Romanschrijver, beroemd door het schetsen en volhouden van zijne karakters, zelfs niet het vernuft van eenen RICHARDSON, LA FONTAINE, of Madame PICHLER ware hier in staat toe, en hoe veel minder dan nog de eenvoudigheid van visschers en tollenaren! zulk een schoon, wondervol, voor de menschelijke behoeften berekend, zamenhangend geheel, kon door hen niet gedacht worden, of het moest aanwezig zijn; en even dit versterkt ons in onze overtuiging: „ *het Christendom is* „ *uit God!*"

Wij willen ons dus, mijne Hoorders! (opdat ik besluite), wij willen ons geenszins ergeren aan het vreemde en wonderbare in de geschiedenis van onzen Heer: — wij willen ons veeleer in ons Christendom, zoo als het eene gansch buitengewone verordening van goddelijke wijsheid en liefde is, innerlijk en dankbaar verheugen. — En voor zoo velen wij uitleggers en ver-

verkondigers zijn van Gods allerheiligst Woord, willen wij ons zorgvuldig terug houden van alle kunstige verdraaijing der Heilige Gefchiedenis, hoe vernuftig ons die ook moge voorkomen, en ftandvastig blijven bij die eenvoudige, en met de voorfchriften eener gezonde uitlegkunde overeenkomstige Schriftverklaring, die de ware weg is tot regt verftand van Gods onfchatbaar Woord, den eenigen regel van ons geloof en van onzen wandel.

VERHANDELING

OVER DE

VRAAG:

Welke middelen moeten meest geschikt gerekend worden, om den Christelijken Godsdienst toegang tot de aanhangers van Muhammed te doen verkrijgen, de vooroordeelen en tegenwerking tegen deszelfs grondleeringen en voorschriften te overwinnen, en alzoo de aanneming van het Christendom, met de heilrijkste gevolgen, bij dezelve te bevorderen.

DOOR

J. A. LOTZE

TE AMSTERDAM,

AAN WIEN EEN ZILVEREN EEREPRIJS IS TOEGEWEZEN.

VERHANDELING

OVER DE

VRAAG:

Welke middelen moeten meest geschikt gerekend worden, om den Christelijken Godsdienst toegang tot de aanhangers van Muhammed te doen verkrijgen, de vooroordeelen en tegenwerking tegen deszelfs grondleeringen en voorschriften te overwinnen, en alzoo de aanneming van het Christendom, met de heilrijkste gevolgen, bij dezelve te bevorderen.

§ 1.

Sedert meerdere jaren wordt er ijverig gearbeid aan de uitbreiding van het Christendom; ook de Muhammedanen worden niet vergeten, en zijn de voorwerpen van de oplettende zorg en werkzaamheid der Christenen. Maar door welke middelen kunnen en moeten zij eene zoo belangrijke zaak bevorderen? Ik onder-

neem het, mijne voorflagen aan het proevend onderzoek van bevoegde Regters te onderwerpen, en doe zulks met des te grootere vrijmoedigheid als meer dan een Bestuurder van het Haagsch Genootfchap, (hetwelk elk heeft uitgenoodigd, om het opgegeven vraagftuk te bearbeiden), in betrekking ftaat tot het Nederlandfche Zendelings-Genootfchap, hetwelk ook onder de Muhammedanen wil arbeiden. Ik mag daarom verwachten, dat mijne voorflagen met ware belangneming zullen worden overwogen, en mag het mij gebeuren, dat zij de opmerkzaamheid worden waardig gekeurd, ik zal mij verheugen iets goeds te hebben verrigt voor de zaak van het Evangelie. — Daar intusfchen eene bloote opgaaf van gefchikte middelen, om het voorgeftelde doel, onder Gods zegen, te bereiken weinig baat, zoo niet die opgaaf vergezeld gaat van eene aanwijzing waar die middelen aan te wenden, en hoe die te gebruiken, zal men het voorzeker niet ongefchikt keuren, dat ik beide in aanmerking neme. Trouwens, de doelmatigheid van de aan te prijzen middelen kan niet in het afgetrokkene worden beoordeeld, maar moet beoordeeld worden naar de gefteldheid van tijd, plaats en andere omftandigheden meer, die op derzel-

ve

wer gebruik niet kunnen nalaten eenen voor- of nadeeligen invloed te oefenen (*a*).

§. 2.

Schik u, dit is het *eerste* middel, *in alles, dat onverschillig is, en met de wet der zedelijkheid niet strijdt, naar de gewoonten en zeden der Muhammedanen.* — Om menschen te winnen, en zich den toegang tot hun hart te banen, is eerst en vooral noodig, dat men zorgvuldig vermijde, hetgeen afkeer van ons bij hen kan verwekken, en hen ongenegen maken, zich met ons in te laten. Van hier, dat elk verstandig leeraar, wiens hoogste zorg het uitmaakt, aan het doel van zijne roeping te beantwoorden, zich om niets zoo bekommert, als om het vertrouwen van zijne leerlingen te genieten. Zonder dat vertrouwen is al zijn arbeid ijdel, zal ziin ijver, om iets goeds te stichten, zonder uitwerking blijven, en

(*a*) Ik moet hier met een woord herinneren, dat ik in het volgende gedeelte der Verhandeling mij opzettelijk onthoude van de woordelijke aanvoering van de plaatsen uit den Koran, omdat de afschrijver geen Arabisch kan schrijven, en de schrijver niet gaarne misslagen in het Arabisch wilde begaan. Ook zijn die aanhalingen voor hem, die het Arabisch niet verstaat, van geene waarde.

en hij door alle de teleurftellingen eindelijk
moedeloos worden. — Zoo zeker en ge
grond deze opmerking in het algemeen is
van zoo groot belang is zij voor elk, die den
Muhammedaan tot het Christelijk geloof wi
brengen. Voor hem moet bovenal die regel
heilig zijn, alles te vermijden, wat voedfe
kan geven aan zijn diep ingewortelden afkee
van het Christendom. Maar, wat heeft hi
dan wel te doen? Wat moet hij in acht ne
men, om het vertrouwen te winnen van den
Muhammedaan? — Zich gaarne en gewillig
voegen en fchikken in en naar alles, waarop de
Muhammedaan prijs ftelt, indien het anders
met de zedelijke wet niet ftrijdt.

Er zal, zoo ik vertrouw, niemand zijn, die
aan de regtmatigheid van dezen regel twijfelt
Of is het niet eene les der levenswijsheid, da
elk zich behoort te fchikken naar de zeden
gewoonten en gebruiken dier volken, in wel
ker midden hij wil verkeeren. Heeft niet de
Apostel Paulus ons daarvan een voorbeeld ge
geven, toen hij, om der Joden wil, Timo
theus liet befnijden, (Handel. 16: 3) en o
den raad van Jacobus en der Ouderlingen t
Jeruzalem zich het hooft deed fcheren, en i
den tempel offerde, (Handel. 21: 20—26)
Hiertoe ftrekt ook zijne betuiging: „ Ik be
„ den Joden geworden als een Jood, opda
„ i

„ ik de Joden winnen zoude: den genen, die
„ onder de wet zijn, als onder de wet zijn-
„ de, opdat ik de genen, die onder de wet
„ zijn, winnen zoude. Ik ben den zwakken
„ geworden als een zwakke, opdat ik den
„ zwakken winnen zoude: allen ben ik alles
„ geworden, opdat ik immers eenige behou-
„ den zoude" (1 Cor. 9: 20, 21.).

Een Zendeling, die geen hooger doel kent, dan winst te doen voor het rijk van Christus, moet zich dan niet als een zonderling in zijn gedrag en houding, in zijne kleeding en zijn voedfel, in zijn verkeer en zijnen handel gedragen, maar hij moet allen alles zoeken te worden, om dwalenden te regt te brengen. Hij moet geene zwarigheid maken, zich te onthouden van den wijn, welks gebruik, volgens den Koran (Sur. 2. 5.), even als het fpel, eene oorzaak van veelvuldige twisten is. Waarom zou hij ook niet even als de Muhammedaan voor zijne uitterlijke reinheid, door de dagelijkfche wasfchingen des lichaams, zorgen? Hij moet zulks te minder mijden, als die gedurige reinigingen, in het heete Oosterfche klimaat, middelen zijn ter bewaring en bevordering zijner gezondheid. Neemt men nu daarbij in overweging, dat de Muhammedaan nopens gebruiken, gewoonten en wijze van kleeding

zoo hardnekkig is, dat hij derzelver verande-
ring als eene verzaking van den Godsdienst
aanmerkt, dan befeft men terftond, dat het
in het belang van den Zendeling is, om zich
verftandig naar alles te fchikken, wat met
de hoogere wet van de zedelijkheid niet
ftrijdt.

§. 3.

Het *tweede* middel, dat, mijns inziens,
aanprijzing verdient, is: *bevestig, zonder
eenige bedenking, alles, wat in de leer van
Muhammed waarheid is.* — Mijn doel met
het aanprijzen van dezen regel is, om iets bij
te dragen tot eene meer juiste beoordeeling
van een boek, dat door fommigen diep is
veracht, door anderen, zoo niet boven, al
thans naast den Bijbel geplaatst. Het zal al
tijd den Zendeling te ftade komen, zulk eene
kennis van den *Koran* te hebben, dat hij in
ftaat is, hetgeen in denzelven waar en goed
is, te onderfcheiden, en een juist oordeel
daarover te vellen. Is hij hiermede bekend,
dan kan, ja dan moet hij daarvan partij trek-
ken voor het doel van zijne werkzaamheid,
te meer, als eene openbare en rondborstige
verklaring, dat hij het ware en goede in den
Koran op prijs ftelt en aanprijst, een' ver-
ver-

vermogenden invloed moet hebben op het gemoed van den Muhammedaan, die vast overtuigd is, dat er in de wereld geen ſchooner en voortreffelijker boek dan zijn *Koran* is. Waarom ook zou een Zendeling dit middel niet gebruiken? Als Paulus geene zwarigheid maakte, gezegden en ſpreuken van Griekſche Dichters te bezigen tot nadere opheldering en bevestiging van zijn onderwijs, zou dan een Zendeling zwarigheid maken, zich van het ware en goede, dat de *Koran* heeft, te bedienen?

De *Islam*, dus noemen de Muhammedanen hunnen Godsdienst, heeft deze groote waarheid, de grondſlag van den Godsdienst, *er is maar één God*, onder millioenen Oosterſche volken uitgebreid, en daardoor den afgodendienst verdreven. Wie zou zulks niet met dankbaarheid erkennen, en zich niet verheugen, dat eene waarheid, welke van het hoogſte aanbelang is voor alle ware Godsvereering, zoo diep in de harten van duizenden gegrifd is geworden? — Waar de Koran van God ſpreekt, van zijne eigenſchappen en zijne werken gewaagt, is zijne taal grootsch, en zijne ſchoonſte, zijne verhevenſte plaatſen zijn die, welke eene beſchrijving van God geven. Zie hier eenige weinige proeven. „ Er is geen God buiten God,

 „ den

„ den levenden, den zelfbeſtaanden. Geen
„ ſlaap noch ſluimering overvallen hem im-
„ mer. Hem behoort alles in hemel en op
„ aarde. Hij kent het verledene en het toe-
„ komſtige. *Zijn* troon omvat hemel en aar-
„ de. Hij is almagtig; hij neemt en geeft
„ de heerſchappij aan wien hij wil; hij ver-
„ hoogt en vernedert naar zijn welgevallen.
„ Hij zendt de winden en breidt ze als eene
„ reeks van bergen uit, tot dat zij van regen
„ bezwangerde wolken vormen, die menig-
„ vuldige vruchten voortbrengen. Hij kent
„ de verborgenſte ſchuilhoeken der ziel, het
„ verborgene en het openbare; hij is de
„ grootſte en allerhoogſte. Wie zijn woord
„ verbergt of belijdt, — die in den nacht
„ zich wil verbergen, of in den dag wan-
„ delt, zijn voor zijne kennis een." — De
Koran ſtelt God voor als den Schepper van
hemel en aarde. Hij is het, die in zes dagen
den hemel en de aarde heeft gemaakt; „ Ge-
„ looft zij God, die de ſterren plaatſte aan
„ den hemel, de zon tot een glanzig licht
„ voor den dag, en de maan om des nachts
„ te ſchijnen." Op gelijke wijze ſpreekt
de *Islam* over de Voorzienigheid, aan welke
alles is onderworpen, en door welke alles
wordt geleid. De vorming van engelen en
menſchen, derzelver geſteldheid, en zee-
ver

verschillend lot in eene andere wereld wordt bij herhaling ingescherpt. Met één woord, er is veel, zeer veel waars en bruikbaars in den Koran, van hetwelk een Zendeling kan en moet uitgaan, al is het, hetwelk ik niet tegenspreek, dat de Islam daarmede die reine begrippen niet verbindt, welke Christenen daarvan voeden. De Zendeling zal die ten gronde leggen van zijn onderwijs, gelijk Paulus den onbekenden God aan de inwoners van Athene; — en volgt hij dezen Apostel in de nadere uitbreiding en ontwikkeling van die waarheden, waarom zou men dan niet op eenen goeden uitslag van zijnen arbeid mogen hopen?

§. 4.

Hetgeen waar is van het bespiegelend onderwijs des Korans, dat is evenzeer toepasselijk op deszelfs beoefenend gedeelte. Het is zoo, en wie met den inhoud van den Koran bekend is, zal het erkennen, dat hij alleen gewaagt van daden, en nergens spreekt van de gevoelens en de gezindheid des gemoeds. Van hier, dat reinheid van het hart en heiligheid van den wandel onbekend aan den *Islam* zijn. — Het is niet minder waar, dat alle belooningen en straffen eeniglijk aan de volbrenging en de verwaarloozing van uitwen-

di-

dige handelingen verbonden zijn. Het een en het ander is voorzeker een groot gebrek in de zedeleer van den Koran, en verspreidt zijnen invloed op de geheele deugdsbetrachting, aan welke liefde jegens God en gehoorzaamheid uit liefde even zoo vreemd is, als zij ruim spel laat aan de ongeregelde en onreine neigingen der ziele. Dwaasheid, intusschen, zou het wezen, indien een Zendeling zijn onderwijs begon van dit groote gebrek; hij verzwijge het ter tijd toe, dat zij door vooraf gegevene onderrigtingen, hiervoor vatbaar zijn, en vergenoege zich vooreerst in te scherpen den pligt des gebeds, op welks beoefening in den Koran zoo sterk wordt aangedrongen, — op gehoorzaamheid aan God, op kuischheid en matigheid, op vredelievendheid en verdraagzaamheid, op regtvaardigheid en opregtheid jegens anderen, en op allerlei gezellige deugden. Waarom zou men den Muhammedaan niet deze en soortgelijke voorschriften van zijnen Koran herinneren: „ Waarlijk, God bemint die „ hem vreezen. Uwe vrees voor God zij „ opregt. Beziet uwen veld- arbeid: zijt gij „ het, die de zaadkorrel voortbrengt; of „ zijn wij niet (God) de scheppers van des- „ zelfs wasdom? Beschouwt het water, dat „ gij drinkt, hebt gij het uit de wolken

„ doen

„ doen afdalen of wij? hebt gij den boom
„ laten groeijen, of is hij ons werk? —
„ God ziet met welgevallen op zijne knech-
„ ten, die tot hem bidden: vergeef ons on-
„ ze zonden! Herinnert u de gunst, met
„ welke God u heeft verwaardigd; want toen
„ gij nog vijanden waart, heeft hij vrede
„ verwekt in uw hart, en door zijne genade
„ zijt gij broeders geworden. De voornaam-
„ ste onder u bij God is hij, die zich het
„ deugdzaamst gedraagt." — Over deze en
iergelijke gezegden te spreken; de schoon-
ıeid en voortreffelijkheid van deze en andere
ıligten op te merken, — op de gevolgen,
lie uit derzelver beoefening of verwaarloo-
:ing voortvloeijen, opmerkzaam maken; —
ıet denken aan en het bidden tot God als
gefchikte middelen van de deugdsbetrachting
an te prijzen, dat moet de belangneming
'an den Muhammedaan wekken, en hem
ɔewegen, gaarne naar de vermaningen en
onderrigtingen te hooren, welke hem met
le woorden van den Koran worden inge-
scherpt, terwijl men daardoor als van zelf
n ongemerkt in de gelegenheid komt, om
an het een en het ander eene Christelijke
vijziging te geven.

§. 5.

§. 5.

Een *derde* middel, hetwelk ik aanprij is, — *leer den Muhammedaan den mens kennen; doe hem opmerken, hoe voortreffeli hij, boven alle andere schepselen, is; ma ook hoe hij zich verlaagt, door bloot zinn lijk genot te volgen.* — Wij zijn Gods g slachte, riep Paulus den Atheners toe, en b bezigde deze waarheid, om hen van de dwaa heid van den afgodendienst te overtuigen en tot die vereering van den waren God op leiden, welke aan den adel der menschhei voegt. — De Muhammedaan is even onkun dig van 'smenschen wezenlijke waarde. Zij *Koran* spreekt nergens van dit aangelege onderwerp; hij zwijgt, zoowel van de schoon gestalte en wonderbare formering van het men schelijk ligchaam, als van de hoogst voortref felijke eigenschappen en werkingen van de menschen geest. Nergens maakt hij melding van 'smenschen hooge bestemming; nergen spreekt hij van des menschen zedelijkheid e vrijheid; nergens van zijn geweten en zedelij gevoel. En wat is een Godsdienst, aan wel ken deze veelvermogende roerselen ontbre ken, die het zedelijk gevoel niet opwekt e scherpt, en aan het geweten zijne prikkel ontneemt? — Zal derhalve de Muhamme

daa

ın leeren beseffen en overtuigd worden,
t het des menſchen pligt is zijne geeſtelijke
ıchten en vermogens te gebruiken en te
ſchaven, dan moet hij zijnen aanleg en zij-
beſtemming kennen, hij moet van zijne
delijke waarde als menſch overtuigd zijn.
iiks is van te grooter noodzakelijkheid, als
t langs dezen weg alleen is, dat hij vatbaar
n worden voor het onderwijs, dat enkel
ınelijk genot met de voortreffelijkheid van
n mensch ſtrijdt, en hem aan het redeloos
dierte gelijk maakt; — hierdoor zal ver-
r het gevoel van hooger behoefte bij hem
gewekt, en hij voorbereid worden voor
t onderwijs, dat hem den eenigen zekeren
g tot het waar geluk aanwijst. Wie ben
? Wat moet ik worden? Hoe kan ik het
ɔrden? zijn de drie vragen, welke zijne
ndacht ſteeds bezig moeten houden, zal
j met belangneming naar het onderwijs van
t Christendom hooren; en in welke be-
llige gedaante zal dit zich aan hem vertoo-
n, als hij het kennen leert als het beſte en
elmatigſte middel van zijne opvoeding voor
e eeuwigheid. Wil men in het een en an-
r gelukkig ſlagen, zeg hem dan vooraf
et den *Koran*: „ Zalig zijn zij welker weeg-
ſchaal zwaar is van goede werken; maar
zij zullen verloren gaan, en voor eeuwig
„ de

„ de hel bewonen, welker weegſchaal
„ ligt zal bevonden worden. Eens ten da
„ des gerigts zal ieder rekenſchap geven v
„ van hetgeen hij gedaan heeft. Een ieg
„ lijk zal, naar hetgeen hij gedaan heef
„ vergolden worden. Niemand zal een
„ ongelijk geschieden, want ieder is de oc
„ zaak van zijn ongeluk." Hoe geſchikt z
deze en ſoortgelijke verklaringen, den M
hammedaan opmerkzaam te maken op h
verband, hetwelk er is tusſchen dit en h
volgende leven, en even daardoor te verwe
ken het gevoel van hoogere behoeften, we
ke door geen zinnelijk genot bevredigd ku
nen worden. Alles hangt hier alleen af v
de geſchiktheid en het beleid des Zendeling
want, ook met den besten wil en den war
ſten ijver zal men, zonder deze vereiſchte
niets kunnen uitrigten. In de handen v
den geſchikten en menſchkundigen Leer
kan de *Koran*, bij al zijne onloochenba
gebreken, een zeer geſchikt hulpmid
worden, om dat gevoel van hooger behoe
op te wekken, en de overtuiging wekke
zoowel als te ſterken, dat de menſch dan
leen aan zijne beſtemming voldoet, wann
hij aanhoudend aan zijne zedelijke beſchav
en volmaking arbeidt.

§.

§. 6.

Hiertoe zal niet weinig dienstig zijn, wanneer men, en dit is een *Vierde* middel, hetwelk ik meen te mogen aanprijzen, *inscherpt de hooge en onvermijdelijke noodzakelijkheid van eene ware zedelijke verbetering en van de vergevinge der zonden.* — Immers, kent de mensch zijne hooge waarde, gevoelt hij het aanbelang van zijne hooge bestemming, en leeft in zijn hart de overtuiging, dat hij alleen door zedelijke volmaking zijne waarde kan handhaven, en aan zijne roeping voldoen, dan staat zijn hart niet alleen open voor de leer van de zedelijke verbetering en van de vergevinge der zonden, maar hij zal die ook met zijn hart ombelzen. — Johannes de Dooper, om zijne tijdgenooten voor te bereiden voor de leer, door Christus te verkondigen, ging van dit punt uit, en begon met de bekeering te prediken. Jezus zelf handelde niet anders. Waarom dat? De reden is in de zedelijke gesteldheid van het Joodsche volk te zoeken, hetwelk aan de zinnelijkheid zoo verkleefd was, dat het daarvan allereerst moest afgetrokken, en deszelfs zedelijk gevoel opgewekt worden, zou hij iets op het-

zelve vermogen. Dit voetfpoor moet ell
volgen, die den Muhammedaan voor he
Christendom wil winnen. Trouwens di
weg wordt hem door den Islam zelf aange
wezen, want de Koran fpreekt aldus: „ be
„ keert u tot uwen Heer en verootmoedig
„ u voor hem, eer dan dat hij de gedreigd
„ ftraf over u brengt, want gij zult daarn
„ geene hulp kunnen vinden. God bemin
„ de boetvaardigen en hen, die rein va
„ harten zijn. Zoekt ijverig genade bi
„ uwen Heer. Zij, die boete doen, zic
„ bekeeren, God getrouw zijn, behoore
„ tot de geloovigen. O Gij, die door uw
„ zonden, uwe ziele benadeeld hebt, twij
„ fel niet aan de barmhartigheid van God
„ God, de genadige, de barmhartige, ver
„ geeft u al uwe zonden." Wat fchoon
aanleidingen geven deze en foortgelijke betui
gingen meer, om met ernst aan te dringe
op bekeering, — en dien aandrang te onder
fteunen, eensdeels door het herhaald infcher
pen, dat geene daad zonder gevolgen blijft
dat volharding in de ondeugd buiten den he
mel fluit, en dat den boetvaardigen verge
ving is bereid. Een verftandig Leeraar vind
hier de beste gelegenheid, den aard der be
keering, de vergevinge der zonden, beide
heilvolle gevolgen te ontvouwen, en op di

wij

wijs ongemerkt de zaden van het Christendom uit te ſtrooijen, zonder dat hij in eenige wederleggingen zich inlate; hij vergenoege zich liever met eene klare en duidelijke verklaring dezer hoogst belangrijke waarheden, en opene zoo die bronnen van troost, welke lafenis ſchenken aan het bezwaarde geweten, dat onder het prangend gevoel van ſchuld en ſtrafwaardigheid gebukt gaat. Voorwaar er is niets, dat uit zijnen aard zoo geſchikt is, harten te winnen, dan de verkondiging van bekeering en vergeving, omdat geene zoo onmiddellijk tot het hart gerigt is als deze, vermits elk gevoelt, dat hij beiden noodig heeft. Even dit beſef maakt het den Leeraar gemakkelijk den toon te treffen, die boven andere het meest geſchikt is, het hart te roeren, en te brengen tot de omhelzing eener leer, die gedurig in waarde moet klimmen, hoe meer het gevoelt, dat zij behoefte voor hem is.

§ 7.

Eindelijk moet ik het verſtandig gebruik aanprijzen van de verklaring door Muhammed gegeven, *dat hij*, namelijk, *alle vroegere Goddelijke Openbaringen bevestigde.* — Dwaas, ja hoogst nadeelig zou het wezen,

 wil-

wilde men voor den Muhammedaan opzett lijk bewijzen de voortreffelijkheid van h Christendom boven den *Islam*; want zijn gehechtheid aan den laatften, en zijne voo oordeelen tegen het eerfte maken hem vo dat betoog niet alleen onvatbaar, maar het ook gefchikt, hem afkeerig te maken van a le onderwijs. Men moet, en zulks kan ni genoeg worden ingefcherpt, zorgvuldig a les vermijden, wat de vooroordeelen van d Muhammedaan niet alleen kan en moet fte ken, maar ook zijnen afkeer van het Chri tendom kan bevestigen. Men moet hem gemoet komen, partij trekken van zijne Koran, en in geen geval hem voor het hoof ftooten. Men late wijsfelijk wat over aa den tijd, en houde zich overtuigd, dat d Muhammedaan van lieverlede komen zal to de erkentenis der waarheid, als hij zich ze ven, zijne hooge waarde, zijne verheven beftemming, en zijne hoogere behoeften hee leeren kennen, en hoe ontoereikende de *Is lam* is, om hem in alle die opzigten, d voldoening te fchenken, welke hij zoo noo dig heeft. Hoe veel beter is het, en ho menfchkundig tevens, als men hem ond het oog brengt, zelfs Muhammed heeft h gezag van Jezus Christus bevestigd, dan t gen den eerften uit te varen, of dien, op w

wi

wijze ook, te verlagen. De groote Apostel, die te Athene predikte, verzweeg wijsfelijk sommige ftukken van het Christendom, welke het tegen hem opgevatte vooroordeel zouden gefterkt hebben (*b*), en wilde den tijd afwachten, dat hij die met een goed gevolg kon infcherpen. Zoo moet de Zendeling onder de Muhammedanen handelen. En hij kan zulks te beter doen, als de Koran hem een middel aan de hand geeft, hetwelk boven andere gefchikt is, hem tot het onderzoek van het Christendom te leiden, te weten, dat Muhammed de vroegere openbaringen van God aan het menschdom, bevestigt. Hij telt (Sur. 57) niet minder dan honderd vier en veertig openbaringen, welke door onderfcheidene Profeten aan de menfchen fchriftelijke zijn medegedeeld geworden. Volgens hem heeft Adam ontvangen tien openbaringen, Seth vijf, Edres, d. i. Enoch, dertig, Abraham tien, Mozes den Pentateuchus, David de Psalmen, Jezus het Evangelie, en hij zelf de laatfte van allen. — De eerfte openbaringen zijn verloren gegaan, en de fchrif-

(*b*) Zulks is door *Mosheim*, Zedeleer, overtuigend betoogd; en ik twijfel, of er wel iemand zijn zal, die, na dit betoog te hebben gelezen, beweren zal, dat Paulus verhinderd is zijne rede te vervolgen.

fchriften van Mozes, de Pfalmen van David
de fchriften van de Apostelen zijn door d
Joden vervalscht geworden. Hierom is (Su
20.) uit den hemel de Koran medegedeel
geworden, ten einde door denzelven de ve
valfchingen der voorgaande openbaringen on
dekt, en eene duidelijke verklaring van d
waarheid, in dezelve vervat, gegeven zo
worden. — „ De Koran" (zoo fpreekt Mu
hammed Sur. 12) „ is geen nieuw uitgevon
„ den boek, maar eene bevestiging van di
„ fchriften, welke vóór denzelven geopen
„ baard zijn geworden ; — eene verklarin
„ van elk ftuk dat voor het geloof en de
„ wandel noodig is, en eene onderrigtin
„ voor de geloovigen van de genade " -
Van hier, dat in den Koran eene menigte de
hoofdgebeurtenisfen van het Joodfche volk
ja wel verminkt in de bijkomende omftandigh
den, maar waar, wat de hoofdzaak betref
voorkomen, en dat hij de goddelijke zendin
van Jezus, en de wonderen door hem verrigt
erkent (Sur. 61. vergel. 3, 7, 33. Sur. 6
13, 14, 17, 21, 29, 35). — Men verwijz
den Muhammedaan dan tot zijnen Koran, -
men doe hem opmerken, dat hij, naar Mu
hammeds bevel, gehouden is, de vroeger
openbaringen te gelooven, — dat Muham
med aan derzelver zekerheid niet heeft g
tw

wijfeld, maar integendeel hen bestraft, die leze verwerpen, en men zal het doelmatigste niddel gebruiken, om de vooroordeelen en egenkantingen van den Muhammedaan te overwinnen. Ziet hij toch in zijnen Koran bevestigd hetgeen de Chistenen leeren en gelooven; vindt hij tusschen het Evangelie en len Koran overeenstemming, wat kan meerder dan dit op hem werken, om den tegenstand te overwinnen, dien hij dus ver tegen et Christendom bood: — tegen het Christendom, — niet het echte en onvermengde, etwelk hem dus ver onbekend is, — maar en, welks uitwendige gedaante zelf, het aanien heeft als streed het met die hoofdwaarheid, er is maar één God. Leert de Muhammedaan het ware en onvervalschte Christendom kennen, — en leert men hem, dat zijn igen heilig boek dit, wel verre van tegen te preken, veeleer bevestigt, dan zal hij door it middel en langs dien weg ongemerkt vorden gebragt tot deszelfs omhelzing; zije voortreffelijkheid en geschiktheid voor ijne behoeften erkennen, en dit zal veel beere uitwerkselen hebben dan elke wederlegging, hoe wel gevoerd die ook moge worden.

§. 8

Het moge zijn, dat een verſtandig gebruik van deze middelen eene gewenschte uitwerking kan hebben; zal evenwel de onverdraagzaamheid der Muhammedanen, die geene andere ſekte dulden, geen onoverwinnelijk beletſel zijn? En, zoo lang zij volharden in dit onverdaagzaam gevoelen, is het immers niet mogelijk hen te naderen, veel min hen door onderwijs voor het Christendom te winnen?

Gaarne beken ik, dat deze bedenking van een zeer groot belang is, en dat zij ons zou moeten terug houden van elke poging ter uitbreiding van het Christendom onder de Muhammedanen, zoo niets met grond tegen haar kon worden ingebragt. — Het kan nimmer het oogmerk zijn, om onder de Muhammedanen voor de zaak van het Christendom te arbeiden, zonder vooraf onderzocht te hebben, in welke landſtreek zulks met het beste gevolg zou kunnen ondernomen worden. Dit te willen beproeven in Arabie, onder de krijgszuchtige en wreede ſtammen, zou eer aan geestdrijverij dan aan een bedaard en verſtandig overleg gelijken. Het land, waar de Zendeling ſtaan kan onder de beſcherming der

re

regering, waar hij onder hare hoede veilig kan arbeiden, dat is het geschikte punt, van waar alle werkzaamheid moet uitgaan. — In dit opzigt zou meer dan een gedeelte van het uitgestrekte Russische rijk eene gunstige gelegenheid aanbieden. Vertoefde aldaar een Zendeling een' tijd lang, om zich eerst en vooral met de inwoners bekend te maken en door zijn verkeer onder hen zich achting en vertrouwen te verwerven, hij zou zich dus doende ongemerkt den weg tot hun hart banen, en het voor zijn onderwijs voorbereiden. Wie trouwens als met de deur in het huis valt, ontmoet, zelfs onder het gematigste bestuur, tegenstand, en moet het zich zelven wijten, zoo men hem als eenen gevaarlijken nieuwigheidszoeker, door wiens onverstandigen ijver oproer ontstaan kan, verwijdert. — Verder, het is niet noodig, dat men die werkzaamheid beginne onder de strenge regtzinnige Muhammedanen, *Sonniten* geheeten; men kan dit veel beter doen, als men onder de *Schiiten*, of eene der later ontstane sekten, zijne pogingen beproeve: dit althans is zeker, dat in Perzie Christenbelijders geduld zijn en geduld worden (*c*). En zoo

(*c*) De Hoogleeraar *Tychsen* heeft in eene verhandeling: *Quatenus Muhammedes aliarum religionum sectatores toleraverit, cum examine libellorum, qui sub tes-*

zoo de fekte van de *Wahabiten* nog beftaat, van welke in eenige jaren niets met genoegzame zekerheid is bekend geworden, zouden deze, uit hoofde van hunne afwijkende gevoelens van de overige Muhammedanen, boven anderen gefchikt zijn, om het onderwijs in de leer van het Christendom met een toegenegen hart te ontvangen (*d*). — Ware het genoegzaam zeker, dat Muhammed aan andere Godsdienstbelijders eenen fchutbrief had ver-

testamenti sive pacti Muhammedis cum Christianis nomine circumferuntur, opzettelijk bewezen, dat zelfs Muhammed geene andere Godsdienstbelijders geduld heeft. Het is bekend, dat hij de *negende Sura*, die van alle de laatfte zijn moest, en in welke hij alle gemeenfchap met de ongeloovigen heeft verboden, ja Jood en Christen de keus gelaten tusfchen vervolging en dood, of onderwerping aan den *Islam*, gemaakt heeft, om zijn onrustig en aan oorlogen gewoon volk tot den ftrijdt voor den *Islam* aan te fporen. — Groote veranderingen, van tijd tot tijd voorgevallen, hebben groote veranderingen gemaakt in de gefteldheid der Christenen, zelfs onder de Turkfche heerfchappij.

(*d*) De Wahabiten, welke wonen tusfchen de Roode Zee en den Perzifchen Meerboezem, volgen wel den Koran, maar beweren, dat Muhammed geen Goddelijk gezant is. Van hier, dat zij van het gebruikelijke formulier, er is maar één God, en Muhammed is zijn profeet, het laatfte gedeelte verwerpen, en de bedevaarten naar Mekka verbieden. — Men vergelijke over deze fekte: *l'Histoire des Wahabis depuis leur origine jusqu'à la fin de l'an* 1809, *par L. A. à Paris.*

verleend, of dat het *Testament*, hetwelk op zijnen naam gaat, echt zij, dan verviel de gemaakte bedenking. Wel is waar, dat *Ludeke* en anderen voor de echtheid van het laatstgenoemde ſtuk pleiten (*e*), en dat *Asſemann* zich niet alleen beroept op het oordeel der Muhammedanen, die den echten oorſprong van hetzelve niet betwijfelen, maar ook op de menigvuldige bewijzen van welwillendheid, welke de Christenen van *Muhammed* en vele andere *Chaliſen* ontvangen hebben (*f*). Dan, hoezeer ik het laatſte niet durf tegenſpreken, omdat *Elmacinus* (*g*) veel, dat daartoe betrekking heeft, aanvoert; volgt daaruit echter niet, dat ook de eerstgenoemde ſtukken een waren oorſprong hebben. — Immers, om niet te ſpreken

(*e*) Dit ſtuk, door den Kapucijner Monnik *Pacificus Scaliger*, uit een klooster van den berg Carmel, in Europa gebragt, is door *Gabriel Sionita* allereerst in druk uitgegeven te Parijs 1630. *Grotius*, *Epistola ad Gallos* pag. 239, *Prideaux*, *la vie de Mahomed*, pag. 158, en meer anderen hebben bewezen, dat het een ondergeſchoven ſtuk is. In het jaar 1800 is het door *L. Villebrune*, die meende, dat hij een nog onbekend ſtuk aan den dag bragt, weder uitgegeven.

(*f*) *Asſemanni Bibl. Oriental.* T. 3. pl. 2. pag. 95. *Renaudot*, *Histor. Patriarch. Alexand.* pag. 163, had vroeger reeds van dit bewijs zich bediend.

(*g*) *Histor. Saracenica.* lib. 1, pag. 13.

ken van de ſchut-veiligheidsbrieven, welke oorſprong op zeer onzekere berigten ſteunt, en waarvan, naar de opgave van den Hoogleeraar *Tychſen*, niet meer dan acht bekend zijn, die aan bijzondere gemeenten zijn afgegeven, zij het genoeg op te merken, dat het onderſchrift onder het zoogenoemde Testament van Muhammed geen' twijfel overlaat, of het is een ondergeſchoven ſtuk, hetwelk verdicht is geworden, om zich tegen de verdrukkingen en de knevelarijen van de Turken te beveiligen. Wien toch is het onbekend, dat de tijdrekening van de *Hagira*, of van Muhammeds vlugt, eerst veertien of vijftien jaren na deze gebeurtenis ingevoerd is geworden? Hoe kon dan dit Testament het *datum* hebben: in het *vierde* jaar na de vlugt? — Met dat al, vond een Zendeling de Muhammedanen genegen, het gezag van dit ſtuk te erkennen, welke hooge reden van zedelijkheid zou hem verbieden, hen in die onſchuldige dwaling te laten? Hij heeft noch roeping noch verpligting, om als *Criticus* zich te gedragen, en hij zou door zijne tegenſpraak meer kwaads dan goeds ſtichten. Met één woord, het ontbreekt niet, gelijk ons nader blijken zal, aan de gelegenheid, om aan oorden te werken waar men veilig is.

§. 9.

§ 9.

Maar hoe groot is niet de onkunde der Muhammedanen; zij kunnen noch lezen noch schrijven, althans het meerderdeel van hen is noch tot het een noch tot het ander in staat; — hoe zal men hen dan tot het onderzoek van het Christendom opleiden? — Men kan het hoofdzakelijke van deze bedenking, welke geput is uit de berigten, welke de Reizigers geven omtrent den staat van het Turksche Rijk, niet ontkennen. Maar wat van de ingezetenen van dit Rijk waar is, is daarom nog niet waar van alle Muhammedanen zonder onderscheid. *Mungo Park* althans berigt dat de Negers te *Kamalia*, in het binnenste van Afrika, niet alleen den Koran lezen maar ook een en ander boek der Christenen (*h*). Ook herinner ik mij, elders een berigt gevonden te hebben (ik meen bij *Ludeke*) van een' schoolmeester te *Damascus*, die de Evangelien met genoegen las. Sedert meerdere jaren is ook te Konstantinopel eene boekdrukkerij in werking, welke vele gedrukte boeken afzet, en in de *Levant* is het le-

(*h*) Travels in the interior Districts of Africa. Lond. 1799. pag. 244.

lezen en fchrijven meer algemeen dan wel el-
ders. — Genomen, die bedenking zij in d
volfte kracht waar, zou er dan uit voort
vloeijen, dat men moest afzien van elke po-
ging tot uitbreiding van het Christendom on-
der de Muhammedanen? Dan moest men
om gelijke reden, onder de Heidenen ook
niet hebben beginnen te arbeiden; en even-
wel leert de ondervinding op *Otaheite* e
andere eilanden in de Zuidzee, in Afrika e
elders, dat men langzaam, door aanhouden-
de pogingen wat goeds kan ftichten. Zo
men geene gelijke uitwerking mogen ver-
wachten van een doelmatig onderwijs onde
de Muhammedanen? Bovendien, het moe
nimmer het doel zijn, hen tot geleerde na-
fporingen de hand te leenen, waardoor nie
dan twist en tweedragt geboren wordt; maa
om door eene eenvoudige voordragt en we
beftierde toefpraak het verftand te verlichte
en het hart te winnen. Zulks is te mee
noodig, als het een grondregel van den *K-
ran* is, nimmer met anderen over den God-
dienst (*de Islam*) te twisten; dit verbod
zoo fcherp herhaald, zal geen Muhamm-
daan overtreden; en zoo ras hij bemerk
dat men hem in twisten zou wikkelen ov
zijnen Godsdienst, zal hij den Zendeling ve
mijden, ja verachten, zonder dat het dez

i

mmer gelukken zal, den verwekten afkeer e boven te komen. Men volge dan den re- ;el, die in het onderwijs van de Heidenen net een' goeden uitflag wordt in acht geno- nen, en beginne met hen te oefenen in het ezen en fchrijven; men bediene zich van unne eigene ftukken, kieze de gefchikfte laatfen uit den Koran, inzonderheid zulke, ie eene ongezochte gelegenheid geven, wa- e Godsdienftige gevoelens te verwekken, loor eene gepaste uitbreiding of opheldering an deszelfs inhoud. Langs dezen weg vordt een dubbel doel bereikt, — de ver- tandelijke en zedelijke befchaving wordt ge- ijktijdig bevorderd; en waar beide hand an hand gepaard gaan, wordt de eene door le andere gevoed en verfterkt.

§. 10.

Alles, zal men welligt te gemoet voeren, oegeftaan, van waar verkrijgt men gefchik- e Zendelingen, met de kundigheden, welke ereischt worden, toegerust, om zoo doelma- ig te werken, als gevorderd wordt. — De- e zwarigheid, hoe verfchrikkelijk haar aan- ien zijn moge, zou dan kracht hebben, als men oogenblikkelijk ondernemen wilde, Zen- lelingen tot de Muhammedanen af te vaar- di-

digen; maar nu men vooraf verſtandig overleggen wil, of de middelen, welke doelmatig zijn, in ons bereik zijn, — nu vervalt de zwarigheid. Immers onderſtelt het gevorderde onderzoek, dat er geſchikte perſonen zijn, welke tot dat einde gebruikt kunnen worden, en aan welke men eene zoo belangrijke zaak gerustelijk kan toevertrouwen. Zekerlijk zal ook dit punt ſteeds zijn en blijven een voorwerp van zorg, dat veel wijze bedachtzaamheid en omzigtigheid vordert, om niet verrast te worden, en aanleiding te geven, dat men den Zendeling doelmatig tot zijn werk voorbereide. Hiertoe meen ik het volgende te mogen brengen. *Vooreerst* moet men hem het *Arabisch* grondig doen leeren; ten einde hij in ſtaat zij den *Koran* te kunnen verſtaan, en niet minder noodig zal het zijn dat hij het levende Arabisch leert, waartoe hem kan leiden het gebruik van de Arabiſche ſpraakkonst, die door den beroemden *Sylvestre de Sacy* voor eenige jaren is uitgegeven geworden. Nog veel verkieslijker zou het zijn den kwekeling te zenden naar Parijs of Weenen, alwaar onderwijs gegeven wordt in de levende Oosterſche talen. — *Ten andere*, hij moet de geſchiedenis der Arabieren en andere Oosterſche Volken in het gemeen, bijzonder echter de geſchiedenis van *Muhammed*, —

van

an den *Koran*, en van de verſchillende
Iuhammedaaniche ſekten grondig kennen.
Deze toch kan hem veelzins te pas komen,
oo om voorzigtig in zijn onderwijs te zijn, als
p tegenwerpingen gepast te antwoorden. —
en derde, hij moet weten, uit welke bron-
en Muhammed heeft geput, en hoe die
oor hem in het zamenſtellen van zijn' *Koran*,
f wel, voor zoo verre die door zijn' opvol-
er *Abu Beker* is zamengeſteld, door dezen
ebruikt zijn geworden. Het is toch eene daad-
ak, dat Muhammed bekend is geweest met
e Schriften van het Oude en Nieuwe Testa-
ent niet alleen, maar ook met andere Apo-
iiphe zoo Joodſche als Christelijke ge-
hriften (*i*). De Zendeling, met deze kun-
gden toegerust, zal in voorkomende ge-
val-

(*i*) Conf. *D. Mill Disſertat. de Mohammedanismo*
e Mohammedem in ejus Disſ. Select. pag. 301, ejus-
nque Oratio *de Mohammedanismo ex veter. Hebr.*
iptis magna ex parte composito. Muhammed heeft
ier alles, wat in zijn' Koran tot de geſchiedenis van
us betrekking heeft, uit het zoogenoemde Evangelie
Barnabas ontleend. Uit mondelijke berigten ſchijnt
echter het meeste ontvangen te hebben; zeker is
althans, dat eene bloedverwante van zijne eerſte
uw, *Warakah*, eene Christinne is geweest. conf.
ocke Specim. Histor. Arabum, pag. 157.

vallen daarvan dit voordeel trekken, dat h
met te beter gevolg de goede zaak des Chri
tendoms kan voorſtaan. — *Eindelijk*, ee
Zendeling moet den geest van den *Isla*
grondig kennen; want onkunde van die
geest ontzegt hem de ſchoonſte gelegenheid
om den Muhammedaan als van zelf te bren
gen tot de overtuiging, dat de Islam he
dat niet geeft, wat voor den redelijke
menſch en de handhaving van zijne waard
onontbeerlijk is.

§. 11.

Na deze opmerkingen blijft de aanwijzin
nog over van de meest geſchikte wijze, om
het Christendom onder de Muhammedanen
te verbreiden. Hier komt *allereerst* in over
weging het land en volk, waaronder men di
werkzaamheid moet beginnen. Er zijn ze
kere ſtreken en oorden, waar de Muhamme
daan inzonderheid tegen het Christendom i
vooringenomen, en zijne vooringenomenhei
gedurig voedſel ontvangt. Van dien aar
zijn die plaatſen en oorden, waar de Griek
ſche kerken of ook de Roomſche gevestig
zijn. Het aanſchouwen van al den toeſtel
welke deze bij hunne Godsdienstoefenin

het

ebben, de beelden, welke in hunne kerken
iet vele andere verfierfels ftaan, en meer bij-
omende omftandigheden hebben voorzeker
te veel invloed op het vooroordeel, waar-
ede de Muhammedaan tegen de Christenen
ezield is, als of zij beeldendienaars zijn, en
in de grondleer afgeweken, dat er maar
én God is. Inderdaad, het kan niet an-
ers, of het moet een' nadeeligen indruk
ebben, als de Muhammedaan ziet en hoort,
oe men een aantal zoogenoemde heiligen
erëert, en voor hunne afbeeldfels zich
nigt. Of kan men verwachten, dat hij op
et gezag van een' Zendeling zijne vooroor-
eelen zal afleggen, zoo lang hij zich dag
ij dag omringd ziet van menfchen, die aan
e vereering van beelden eene zoo hooge
aarde hechten? Daarom moet nog voor-
l *Turkije*, — vooral *Konftantinopel* en an-
ere plaatfen vermijd worden, omdat zij te
ele en te groote beletfelen voor de uitbrei-
ing van het ware Christendom in den weg
eggen. — Niet minder moet vooreerst nog
ermijd worden de landftreek tusfchen den
ibanon en *Antiochie*, bewoond wordende
oor de dus genoemde Syrifche Nasfairier;
ant hoezeer onder deze eene groote over-
elling tot het Christendom fchijnt plaats te

 heb-

hebben, zijn zij echter bij de overige Mu-
hammedanen zoo diep veracht, dat zij ee
in hun oog schandelijken ketter een Nasfa-
rier heeten (*k*).

Bovendien, het is nog geene beslis
zaak, in hoe verre het ons voegt, pogingen
tot verbreiding van het Christendom in di
oorden aan te wenden, waar het eenmaal i
gevestigd geweest, maar ook verdrongen i
geworden. De blijkbare ondervinding va
zoo vele weleer bloeijende gemeenten i
Azie, dat de Heer zijner Kerke de versmading
van zijne leer geducht straft, moet elk om
zigtig maken, opdat hij niet schijne als wil
de hij zijnen Heer en zijn oordeel berispen. –
In alle gevallen er zijn zoo vele landen e
volken, waar de Christen veilig kan arbei-
den, dat hij niet verlegen behoeft te vragen
waar zal ik beginnen? Kan hij niet op Ja-
va onder duizenden van Muhammedanen wer-
ken? Kan hij niet arbeiden in *Aziatisch Rus-
land* in de streken van den *Kaukasus* en zelf
i

(*k*) Conf. *Reiske Annal. Moslemici.* T. 5 p. 71
Van deze Muhammedaansche sekte, door sommigen zee
verkeerd aangezien voor Nazireërs, vindt men berigte
bij *Herbelot Bibl. Oriental V Nasfairioun*, en in he
*Magazin für Religions-Moral und Kirchengeschichte vo
Stäudlin* 1. *B.* 1 *stück* bl. 154 — 186.

ı Perzië? Kan hij niet, naar de aanwijzing
an *Mungo Park*, in de binnenfte deelen
an *Afrika* met hoop op een' goeden uitflag
'erkzaam zijn? Men volge flechts de aan-
rijzing der Voorzienigheid met eerbied en
ertrouwen, en men zal een veilig pad be-
'andelen.

§. 12.

Ten *andere* meen ik te mogen en te moe-
:n aanprijzen, het vervaardigen van eene
eknopte systematifche ontwarring van de
:er, die in den Koran is vervat, — Vele
ebben over de leer van Muhammed gefchre-
en, maar er is fchier niet een, die het met
e vereischte onpartijdigheid heeft gedaan;
elfs *Reland* (*l*) is van dezen misflag niet
vrij

(*l*) *De Religione Mohammedica.* Ik heb den Koran
eermalen gelezen, maar altijd heb ik het boek onbe-
'edigd en onvoldaan uit mijne handen gelegd. Het ge-
:el is eene mengeling van poezij, proza en rijm, de
:nkbeelden zijn dichterlijk; maar voetmaat, die aan de
rabifche Poezij eigen is, zoekt men, over het geheel
thans, te vergeefs. Zelfs de zoo beroemde plaats in
: tweede *Sura*, vs. 16—19, die den Dichter *Leibid*
il hebben bekeerd, en de fchoonfte in den Koran is,
ı niets dan eene mengeling van poezij, proza en rijm.
verigens heerfcht er nergens orde.

vrij te pleiten. In onze dagen hebben wi
gezien wat een *Augusti* en anderen hebbe
gedaan, om den *Islâm* ten koste van he
Christendom te verheffen; — en hoe ve
len zijn er, die zich door het schoonschij
nende van den Koran laten wegslepen, a
of er geen fraaijer en voortreffelijker stu
ware en gedacht konde worden. De on
partijdige erkent het goede, waar hij he
vindt, maar verzwijgt ook geene misslage
en gebreken. Toon en stijl van den Kora
zijn door derzelver eenzelvigheid hoogst ve
moeijende en daardoor vervelende. Me
vindt er die eenvoudigheid en afwisselin
niet in, welke aan onze gewijde Schrifte
eigen is, en aan dezelve het bekoorlijke d
nieuwheid zoo geven, dat men nimmer va
derzelver lezing verzadigd wordt. Dit
het geval niet met den Koran, die, w
verre van een geheel uit te maken, niets a
ders is dan een aan zich zelf ongelijk stu
dat een bloot fragmentarisch aanzien hee
Heel moeijelijk valt het niet, uit zulk e
boek een wel geordend geheel te maken, d
in eene systematische orde de leer, daar
vervat, voordraagt en ontwikkelt. En no
thans is er niets, dat zoo belangrijk voor d
Zendeling onder de Muhammedanen is, z

om het geheel te overzien als zich met den geest van het werk grondig bekend te maken. Ik meen daarom te mogen aanraden, dat ten dienste der Zendelingen zou worden vertaald, en, waar het noodig is, zoo wel verbeterd als toegelicht, de waarlijk voortreffelijke schets, welke de Leipziger Hoogleeraar *Beck* van de Muhammedaansche leer in eene systematische orde gegeven heeft. Het oordeelkundig gebruik van dit beknopte stuk kan den Zendeling de beste aanleiding geven, naar waarheid over den Islam te spreken, en aan zijn onderwijs die rigting te geven, dat hij de gemoederen voorbereidt en wint voor het Christendom.

§. 13.

Eindelijk moet ik aanbevelen, om eenige grootere of kleinere gedeelten der H. S., naar mate van de behoeften des volks, onder welke een Zendeling arbeidt, in deszelfs taal te doen drukken en het gedrukte te laten verspreiden. — Naardien tot eene goede Bijbelvertaling zeer veel gevorderd wordt, zal zij bruikbaar wezen, en het drukken van dezelve eene onderneming is van een' zoo wijden omvang als kostbaar, schijnt het ver-

kieslijker zich eerst tot enkele gedeelten te bepalen, en wel zulke, die voor den Muhammedaan het geschikste en bruikbaarste zijn. — Op deze wijze wordt de uitvoering niet alleen bevorderd, maar ook verhoed dat de Muhammedaan niet met te veel op eens wordt bezwaard, en een' afkeer van het werk, welks uitgebreidheid hem kan afschrikken, bij hem verwekt. Men moet met hen als eerstbeginnenden handelen, welke door kleine stukjes tot derzelver herhaald gebruik worden overgehaald, en opgewekt tevens om meerder van dien aard te mogen bezitten. Niet genoeg kan deze wet der spaarzaamheid worden aanbevolen; zij wordt ons door de natuur voorgeschreven; zij komt aankomelingen te gemoet, en door haar te volgen wordt het bekoorlijke der nieuwheid, hetwelk zoo veel vermag, gedurig onderhouden en gesterkt. — Hierbij komt verder, dat, althans onder sommige volken, die Muhammed volgen, enkele boeken der H. S. bekend zijn. Immers, de Muhammedanen die in de binnenlanden van Afrika wonen, zijn volgens het getuigenis van *Mungo Park* met eenige boeken des Bijbels bekend niet alleen, maar zij lezen die ook gaarne: deze boeken zijn de Pentateuchus, de Psalmen, en

en de Evangelien (*m*). Is dit berigt geloofwaardig, en waarom zouden wij het niet daarvoor houden? dan heeft men hulpmiddelen genoeg voorhanden, van welke een goed gebruik kan worden gemaakt tot onderrigting en teregtbrenging van den Muhammedaan. — Heeft men hem gewonnen, dan kan hij van tijd tot tijd andere gedeelten van het N. T. ontvangen; en deze zal hij dan ook met meerder genoegen gebruiken, als hij voor derzelver verſtand is voorbereid geworden. — Waartoe zou men hem ook ten eerſten het geheele O. T. geven? De aanneming van het Christendom zal daardoor niet bevorderd worden; en alles, wat aan dit doel niet regtſtreeks beantwoordt, is voor als nog overtollig, zoo niet nadeelig.

Deze voorſlagen heb ik gemeend aan het oordeel van de bevoegde Beoordeelaars te moeten onderwerpen. Mogten zij iets toebrengen tot verbreiding der kennisſe van Je-

(*m*) De geleerde *T. C. Tychſen* heeft in een kort opſtel, welks titel is: *Bemerkungen über des Hernn Prof. Carlyle Vorſchlag eines Arab. Bibeldrucks*, geplaatst in het aangehaalde *Magazin* van *Stäudlin* 1. B. 1. St. bl. 216—226, bewezen, dat het berigt door Park van de Afrikaanſche Negers gegeven, als lazen zij de Voorzeggingen van Jezaja, op een misverſtand rust, en dat de Arabiſche titel aanduidt *het Evangelie van Jezus*, welke benaming onder de Muhammedanen gebruikelijk is.

Jezus Christus, welke zegen en leven uit stort over elk, die hem met een opregt hart belijdt.

ZINSPREUK:

Het woord van God is niet gebonden.

P R O E V E

EENER BEANTWOORDING DER VRAGE,

VORDERENDE:

B E T O O G,

DAT DE NOG BLIJVENDE ONBEKENDHEID MET HET CHRISTENDOM, EN DE AFKEERIGHEID VAN HETZELVE BIJ HET GROOTSTE GEDEELTE DES MENSCHDOMS, ZOO WEINIG ALS DE TEGENSPOEDEN DER CHRISTELIJKE KERK, EEN GEGROND VERMOEDEN OPLEVEREN TEGEN DE WAARHEID EN ECHTHEID VAN DEN CHRISTELIJKEN GODSDIENST;

DOOR

H. W. VAN DER PLOEG,

CHRISTEN-LEERAAR BIJ DE DOOPSGEZINDE GEMEENTE TE GOGH,

AAN WIEN EEN ZILVEREN EEREPRIJS IS TOEGEWEZEN.

PROEVE

EENER BEANTWOORDING DER VRAGE,

VORDERENDE:

BETOOG,

DAT DE NOG BLIJVENDE ONBEKENDHEID MET HET CHRISTENDOM, EN DE AFKEERIGHEID VAN HETZELVE BIJ HET GROOTSTE GEDEELTE DES MENSCHDOMS, ZOO WEINIG ALS DE TEGENSPOEDEN DER CHRISTELIJKE KERK, EEN GEGROND VERMOEDEN OPLEVEREN TEGEN DE WAARHEID EN ECHTHEID VAN DEN CHRISTELIJKEN GODSDIENST.

INLEIDING.

§. 1.

De bovenſtaande Vraag van het hoogëerwaardig Genootſchap behoort, te regt, op de lijst van die bijzondere ſtoffen, waartoe de omſtandigheden des tijds den Voorſtander van Waarheid en Godsvrucht aanleiding ge-

ven, en waarop hij, bij voorkeur, zijne aandacht vestigt, wanneer zij, gelijk hier, voor de goede zaak des Evangelie's van een uitnemend belang zijn. Onderwerpen van dien aard, zijn ze met oordeel gekozen, hebben niet alleen eenen glans der nieuwheid, maar, te gelijk, eene natuurlijke ſtrekking, om de goddelijke verhevenheid des Christendoms in een heerlijk licht te ſtellen en van zulke zijden te doen uitkomen, welke, zonder dat, welligt nimmer waren bekend geworden. Eenen wezenlijken dienst doet, derhalve, de loffelijke Maatſchappij aan de Christelijke Kerk, met het oproepen van de Verdedigers der Zaligmakende Genadeleer, om dit gewigtig ſtuk, op eene voldoende wijze, te betoogen, de eer van God en Christus te handhaven, en de zwarigh den van het twijfelmoedig harte, die er misſchien zijn, of kunnen ontſtaan, ganſchelijk weg te nemen. Zoodanig is het toch in deze wereld geſteld, dat alle ſchijnbare beſchuldigingen, tegen het Evangelie ingebragt, worden zij niet ſchielijk wederlegd, weldra ingang vinden en opgang maken, ligtelijk zoo meer, hoe ongegronder en onwaardiger zij zijn. Elke drogrede is gelijk het onkruid, dat den akker uitzuigt, het goede zaad verdringt, honderdvoudig woekert, en verbazend toeneemt,

zoo

zoo het niet op heeter daad vernield wordt. Dank en toejuiching hebbe, deswege, dit Genootfchap voor de nogmaals aangebodene gelegenheid om eens opzettelijk het Christendom van den aangetijgden blaam te zuiveren, als of de aangegevene zwarigheden tegen deszelfs waarheid en echtheid zouden getuigen! Dank en toejuiching komt der Maatfchappij, met te meerder regt, toe, daar hier een dubbel doel te treffen is: niet alleen om het ongeloof te doen zien, dat het te vergeefs zijne pijlen, hoe giftig ook, uitwerpt; maar tevens en vooral, om den geloovigen leerling van Jezus gerust te ftellen, wanneer die treurige verfchijnfelen, in de Vraag geopperd, zijne ziele met kleinmoedigheid en vreeze vervullen. Immers, indien ik mij niet bedriege, het een zoo wel als het ander zal de liefelijke vrucht zijn van zulk een arbeid. Zal het mij gelukken, die fchoone taak met algemeene goedkeuring af te doen? dit waagt mijn harte niet te hopen. Het lust mij echter te beproeven, hoe veel de zwakke kracht vermag. De Vraag behaagde mij reeds bij het eerfte lezen. Ik hebbe er lange over nagedacht, — en zij bleef mij belangrijk. Hoe het oordeel ook moge uitvallen, het zal mij nimmer berouwen eenige penningen in de fchatkist van den heiligen tem-

pel der waarheid te hebben geworpen.

Eer ik tot de hoofdzaak overga, zij het mij vergund eenige losse aanmerkingen vooruit te zenden, die mij gewigtig voorkomen.

§. 2.

a. Het is eene daadzaak der eeuwen-lange ondervinding, dat de waarheid en echtheid van den Christelijken Godsdienst, te allen tijde, zoolang dezelve bestaat, bestreden is geworden. Deszelfs bestrijders waren, nogtans, niet alle van ééne klasse. Men kan ze gevoegelijk in *drie partijen* verdeelen.

Tot de eerste soort zijn zij te tellen, die in gemoede en ter goeder trouw gaarne wenschen tot overtuiging te komen, hunne gegronde vermoedens inbrengende, met reikhalzend verlangen om ze beäntwoord te zien. Wij kunnen dezen menschen onze hoogachting niet weigeren. Zij behooren, somtijds, tot de edelen van ons geslacht; zij kunnen lange, met den heiligen Thomas en zijne harts-verwanten, twijfelmoedig zoeken om te vinden, en daarna uit volle bewustheid des geloofs uitroepen: *Mijn Heer! en mijn God!*"

De tweede partij bestaat uit zulke ongelukkigen, welke van nature geneigd zijn, om, met hun gewapend vernuft en met eene

bij

bijtende fcherpzinnigheid, fchijngronden te berde te brengen en tegenwerpingen, als ge-tuigen, te doen fpreken, niet enkel, om te zien, wat men daarop antwoordt, maar ook om als zonderlingen zich van de menigte te onderfcheiden, door hunne geeftige invallen opzien te baren, en als geleerden of als *vrije denkers* in de wereld eenen naam te dragen.

Eindelijk is er nog eene klasfe. Zij is te zamengefteld uit de moedwillige en opzettelijke vijanden des Christendoms. Deze menfche leggen het er eenig en alleen op aan, om het Heilige en Heiligfte met voeten te treden. Zij hebben hun vermaak in het bespottelijk en belagchelijk maken van alles, wat der menfchheid dierbaar is. Zij zoeken overal vermoedens op, om ze als gegrond te doen verfchijnen, ten einde der waarheid afbreuk te doen. Somtijds gefchied dit misfchien (ik late dit oordeel aan God over!) uit boosheid van het hart — maar niet zelden uit vooroordeel van het verftand. In het eerfte geval is de arme menfch een mol gelijk, die het licht niet kan verdragen. In het andere, weet men niet wat men doet, en vervolgt, met Saulus, de gemeente Gods, meenende den Opperheer te dienen. Het geheel dezer rampzaligen beftaat uit verleiders en bedrogenen. De laatften zijn verre weg de meeste.

Zij zijn *ziende blind*, *latende zich ommevoeren van allen wind der leeringe*, *wijl den wijzen en verstandigen de dingen der genade verborgen zijn.*

§. 3.

b. Het is, tevens, eene zeer oude waarheid, die alom getuigen en bewijzen vindt: dat men in de zamenleving vele karakters aantreft, die, in den storm des levens, schoon bij Christus zijnde, altijd gevaar zien en, zwaarmoedig, angstvallig van harte, aanstonds schreijen: *Heer behoed ons, wij vergaan.*! Onder de vrienden en zelfs onder de vertrouwste leerlingen van Jezus worden ze gevonden, inzonderheid dan, wanneer zij, op hunne wijze, meenen mede te werken *tot* de zaligmakende, en de harten te bevestigen *in* de tegenwoordige waarheid. Daar zijn sommige teekenen en misschien wonderen des tijds, die, hoe goed en noodig ook, omdat de Hemelsche Vader weet, dat wij ze behoeven, nogtans de liefde doen verkoelen, het geloove doen wankelen, en de hope niet weinig doen verflaauwen. Van dien aard zijn de hier voorgestelde zwarigheden.... Wordt de stroom des geestelijken levens niet breed; *willen de genoodigden niet tot het feest*

ko

komen; moet het kruis gedragen worden; heeft men het voor groote vreugde te achten wanneer de Kerk in vele verzoekingen valt; dan is de kortziende menſch ras verlegen, en de zuchtende ziele vraagt: *wat mag dat zijn?* Het ijverigſte gemoed, dat vroeg en laat, tijdig en ontijdig aanhoudt, om zielen te winnen en alles te behouden, valt ligtelijk in de meeste bekommernisſen; wandelende op den weg der roepinge wordt het van eene kleinmoedigheid overvallen, die wij reeds in de eerſte dagen ontdekken, toen de Heer der heerlijkheid nog zigtbaar verſcheen. Hoe meerder drift, in het benaarſtigen van het beste deel, zoo grooter vreeze is er niet zelden. Het ſpreekwoord: *haast u langzaam*, wordt dáár gewoonlijk vergeten, waar men zich verbeeldt dat de menſchen met een ander geweld dan dat der liefde moeten *gedwongen worden om in te gaan.* Ook vergeet men ligtelijk, dat de dikke neveldampen, die het zonlicht der genade voor de menigte bedekken, niet anders kunnen verdreven worden, dan door de zon zelf.

Alle die beminnelijke en beminnenswaardige harten zijn gedurig in zorgen en onrust. Zij behoeven het geheel, dat de *Heer hun het geloove vermeerdere* en *hun ongeloove te hulpe kome.* Ach! zij bedenken niet genoeg,

 dat

dat *duizend jaren bij God zijn als één dag, en één dag als duizend jaren;* zij bedenken niet genoeg, dat wij wachten moeten leeren, als *de Heere zijne beloften schijnt te vertragen;* dat het zaad in den winter ſterk wordt, om rijke vrucht te geven; dat ſtormen de natuur reinigen, om gezondheid en vreugde voor te bereiden of te herſtellen. Het is waar, den opregten vriend van Jezus en van het menschdom moet het bitter grieven, als hij hoort, ziet en ondervindt, dat zijne en der broederen pogingen ſchijnbaar zoo weinig werken en waarlijk zoo veel tegenſtand ontmoeten. Het valt hard, als er geene vrucht aan den wijnſtok en vijgeboom te zien is, als er onkruid op den akker gevonden wordt, dat bij nacht door den vijand is uitgeſtrooid. *Vele zijn de tegenspoeden der regtvaardigen.* Dit kan wel ontrusten, zoo het ſchijnt, dat de Heer het harte niet uit dat alles redt! Doch, dergelijke geloofsbeproevingen, indien zij lijdzaamheid werken, *hebben een volmaakt doel, opdat de menſche Gods volmaakt zij, en in geen ding gebrekkelijk.*

§. 4.

a. Het is niet minder zeker, dat zeer vele

men-

nenschen in den ongelukkigen waan leven, als
)f, en, de blijvende onbekendheid *met*, en,
le afkeerigheid *van*, ja, de tegenspoeden
nder het Christendom, heden ten dage groo-
:er en sterker zijn, dan voorheen. Gesteld
zijnde, zulks ware gegrond, zoo zoude het
niets ten nadeele inbrengen; doch het is niet
waar. Konde iemand dat bewijzen, het zou
ligt vallen die verschijnselen te verklaren
zonder het Christendom te beschuldigen, of
het harte te ontrusten. Maar het tegendeel
is zeker. Wie ziet het niet? overal zijn de
bewijzen. Door alle de oorden der wereld
is, sedert weinige jaren, de kennisse der
waarheid met verbazende snelheid wonderbaar
uitgebreid, en de arbeid der edelen, die *zoo*
lange het dag is werken, wordt zigtbaar geze-
gend. Juist door dien ijver wordt het een
zoowel als het ander te voorschijn gebragt.
In vroeger dagen bemoeide de christelijke
menschheid zich niet zoo sterk met die hoog-
ste belangen; deswege werd men niet ge-
waar, wat nu in de oogen valt. Waarom
heeft de Heiland, waarom de Apostelschaar
de zelfde, thans eenigszins herhaalde dingen
ondervonden? daarom alleenlijk, wijl *Hij*
eerst, en daarna *zij*, naar zijn voorbeeld,
de hand aan den ploeg sloegen om het mensch-
dom te verlossen van het verderf dat in de
we-

wereld is. Het Heilige ondergaat die droevige ervarenissen. Zij, die het *verlorene zoeken*, *vinden* deswege *zulke* onheilen, maar tevens ook heerlijke en beloonende bewijzen, *dat hun arbeid niet ijdel is in den Heere.* Ja, welligt is er nooit bijna een tijd in de christelijke jaartelling geweest (een zeer klein vak uitgezonderd) waarin de gegevene zwaarmoedige bedenkingen minder gegrond waren. Onze tijden geven, het is waar, van vele zijden stoffe genoeg tot luide klagten, en ook over deze verschijnselen, maar zoo wij ons diets maakten, dat het voorheen *beter is geweest*, en *daar naar te vragen* zoude *geene wijsheid* heeten. De nieuwe eeuw, die wij beleven, is inderdaad een heerlijk bewijs, dat de goede zaak zoowel voortgaat, als dat zij ook geen meer vijanden en tegenspoeden heeft, dan eertijds. Van welk een kant men de voorgestelde onheilen ook moge beschouwen, het zal telkens ten voordeele van onzen leeftijd uitvallen, zoo het onderzoek en antwoord onpartijdig is.... Doch, van waar komt het, dat men het tegenwoordige meestal in zulk een zwart licht, of liever, duister ziet? Het is niet vreemd; de ondervinding heeft altijd meer ontzettends dan het verledene. Het eerste is nabij, het ander op een afstand. De historie wordt gelezen of

ge-

ehoord; de zaken, die wij zien en voelen, naken dieperen indruk, en, zijn ze onaangeaam, zij veroorzaken pijn, kwelling, moeie, verdriet. En nogtans, laat ieder onderoeken, hij zal, in weerwil zijner ſmarten toch noeten belijden, dat wij gezegend zijn met ele ontſchatbare voorregten, die voorheen iet zoo bekend zijn geweest. . . . Ik zegge lit niet, als of zulks noodig ware om de *waarheid en echtheid* van het Evangelie te etoogen, dat zij verre; maar het moet ons vertuigen, hoe vele redenen wij hebben ons e verheugen, dat de Vaderlijke Voorzienigheid n dit tijdvak ons heeft doen geboren worden.

§. 5.

d. Niet ongevoegelijk komt het mij voor, hier, eer wij ter zake gaan, bijzonder en behoorlijk te letten op het eigenlijk doel der Vrage, om geen gevaar te loopen van iet te doen, dat niet behoort te geſchieden. . . . Zullen wij klagen en jammeren over de verſchijnſelen, die voorgeſteld worden? . . . zullen wij ze ontkennen, wegredeneren, verzachten, ontſchuldigen, verdeedigen? . . . zullen wij ze zoeken overéén te brengen met de leere eener Goddelijke Voorzienigheid? . . . zullen wij ze verklaren, als *tijdelijk*, *plaat-*

ſe-

ſelijk, *toevallig*, uit de gebeurtenisſen van ons leven? . . . Neen; dit alles komt niet te pas.

Geheel iet anders is het vereischte. Er zal, namelijk, betoogd worden: „ dat die „ drie, in de Vrage genoemde, grievende, „ ontrustende rampen, zoo als zij, of zijn, „ of ſchijnen, geen gegrond vermoeden op- „ leveren *tegen* de *waarheid* en *echtheid* van „ den Christelijken Godsdienst." En dus: dat noch het ongeloof het Evangelie daarmede kan beſtrijden, noch het geloove er door aan het wankelen kan gebragt worden. Dit is eenvoudig de taak, die er opgelegd is, daarom is het te doen. Niet waar, geëerde lezer, indien het betoog dit stuk klaar, bondig, voldoende uitwerkt, dan is het oogmerk vervuld? Wij willen, ſtreng genomen, niets anders, niets meer. Komt er iet bij, het zal, zoo het ter zake dient, welkom zijn; maar dat ééne moet betoogd worden, en dat wel zoo duidelijk en tevens zoo gegrond, dat ieder, hij zij geleerd of ongeleerd, met de geheele goedkeuring van hart en verſtand, betuigen kan, *verzekerd te zijn, dat alle deze dingen ons niet kunnen ſcheiden van de liefde Gods, die in Christus Jezus is.*

§. (

§. 6.

e. Eindelijk dient er dit nog bij: dat het
)or den vriend der waarheid een hoofdver-
schte is, *behoedzaam* te zijn met het op-
ɔeken, of liever, met het geven van de be-
ijzen, die de groote zaak zullen voldingen.
'gtelijk is hier *dubbel gevaar*, wanneer men,
dergelijke gevallen, onvoorzigtig te werk
at. Eensdeels, om het ongeloof wape-
n in de hand te geven, anderdeels, om
t wankelend gemoed aan het twijfelen te
engen. Dit gefchied, zoo men, of *te veel*,
dus, gelijk men in de fcholen fpreekt,
ets bewijst; of, *te zwakke grondbeginfelen*
gt, die niet houden kunnen. In beide op-
gten is dit niet goed. Het zoude dan kun-
n fchijnen als of het huis der waarheid op
nd gebouwd en onzeker ter inwoninge wa-
, ja, als of het ganfche Evangelie enkel
arop was rustende. Er zijn eenige wel-
eenende voorftanders van het Christendom,
e zich aan deze, hoe zal ik het noemen,
bedachtzaamheid of *drift?* overgeven, en
ardoor willende nuttig zijn, fchade veroor-
ken. Zoo doende geeft men voedfel aan
n kwaad vermoeden; *veel* willende geven,
eft men *velerlei*. Dit is nadeelig. De
vriend

vriend heeft er niets aan, de vijand spot mede, de twijfelaar wordt afgefchrikt, en denker voelt zig te leur gefteld. Liever d gezwegen, of zelfs toegeftaan, dat fommi ftellingen te gewaagd of ontoereikende zijn om daarop te fteunen.

§. 7.

Na de vooruitgezondene bedenkingen, di hope ik, niet geheel overtollig zullen bevo den worden, zij het mij vergund het vertoo te beginnen! Onder de afgebedene inwac ting van des Hemels dierbaren zegen, waa aan alles gelegen is, wil ik beproeven, en in hoe verre het mij mogelijk zijn za mede te werken tot de groote blijdfchap welke er wordt bedoeld. In allen geval wenfcht mijn harte, door dezen arbeid volmaakt, bevestigd, verftrekt, gefondeerd worden in het ééne, dat noodig is.

Drie Hoofdftukken zijn er, naar den z der Vrage, die te zamen één geheel hebb uit te maken, namelijk: om de *waarheid echtheid* van het Christendom vrij te fpreke van een gegrond vermoeden, als of de onb kendheid *met*, de afkeerigheid *van*, en de genfpoeden *in* het rijk van Christus, daarteg zouden getuigen.

Ik zal mij naauwkeurig aan deze orde hou-en, ſchoon het mij, welligt, bij eenigen elukken zal te doèn zien, dat vele ſchijn-ronden, in plaats van *tegen*, *voor* de God-elijkheid van het Christendom pleiten.

Eén gevaar is hier *bijna* onvermijdelijk; k zal echter mijn best doen, voor zoo verre ulks mogelijk is, hetzelve te vermijden.

De goedgunſtige lezer gelieve die dwaling e ontſchuldigen, zoo ik, hier of daar, mij aarvan niet geheel vrij zoude houden! Het s: *in herhalingen te vallen.* Het onderwijs s van dien aard, dat men, als 't ware, ge-rongen zal worden, zich van *dezelfde rede-en* te moeten bedienen. De gegevene ſtoffe chijnt, mijns bedunkens, daartoe nu en dan anleiding te geven. Doch, wetende, hoe igtelijk dit kan gebeuren, zal ik op mijne oede zijn, *en waar het geſchied, daar zal et der waarheid niet te kort doen.*

EERSTE HOOFDSTUK,

De nog blijvende onbekendheid met het Chri tendom bij het grootste gedeelte de menschdoms, geeft geen gegrond vermoeden ten nadeele van de waarheid en echtheid des Christelijken Godsdiensts.

Ik wil het u, onder vier oogen, wel to staan, schoon het niet van mijne lippen kom zoo er anderen bij zijn (zeide mijn vrie R.... onlangs tot mij) dat het vreemd, waarlijk meer dan vreemd schijnt, wat wij to maar niet ontkennen kunnen, dat de groe zaak van het Evangelie, na den afloop van z vele eeuwen, nog zoo weinig voortgaat. I meerderheid van ons geslacht is nog geheel al onbekend, met de Christelijke Openbarin Het is zoo, ik ben in gemoede overtui van hare waarheid, echtheid en goddelij heid; ik verheuge mij dankbaar in dit be en genot, doch begrijpen kan ik niet, hoe l komt, dat zij niet in alle hutten en paleiz

do

oordringt, ja, in alle gewesten der aarde
et haren goddelijken invloed, zegen en vrede
rſpreidt? Altijd ziet gij immers, dat de mensch
et beste kiest, zoo hij kiezen kan, en altijd
ebben wij geleerd, dat dit beste, *geheel om
et*, als *eene zaligmakende genade Gods,
llen menſchen verſchenen* en aangeboden is,
n, als *eene goede* en *volmaakte gave van bo-
en*, voor het heelal der menschheid te worden
e éène, algemeene Godsdienst. En nog-
ns, millioenen wandelen *nog in de duisternis
in ſchaduwe des doods*. Is u dit ook niet
en raadſel, dat uwe geheele verwondering
aande maakt en houdt?

Ik. — Het is waar, en zulks te willen be-
visten ware het zelfde, als met ſommige wijs-
eerige dwazen des menſchen eigen beſtaan te
etwisten; het is waar, de zaligmakende gena-
e Gods is verſchenen, om aangeboden te
orden aan alle — alle menſchen. Het is waar,
it is een dierbaar en *aller* aanneming waardig
oord, dat Jezus Christus in de wereld kwam
m zondaren zalig te maken. Het is waar,
God wil dat alle menſchen zalig worden,
omende tot de kennisſe der waarheid.
Het is waar, de zonne des Evangelie's is al-
gemeen, om het geheele menſchdom te be-
tralen, te verwarmen, te verheugen en vruch-
en te doen voortbrengen der bekeeringe

waardig, tot betooning en verkondigi van de deugden des Genen, die hen gero pen en getrokken heeft uit *hunne* duiste nis tot *zijn* wonderbaar licht. Het waar, dit heil is bestemd voor het heelal d menschheid. De Heiland *roept* allen. I Vader *trekt* allen. De Heilige Geest is *b loofd* aan allen. De Joden niet alleen, ma ook de Heidenen zijn *genoodigd om te komen en in te gaan in de vreugde des Heere* Dit geve ik u gaarne toe en dit moet il (afgescheiden van alle bijzondere meening en leerstellingen) noodzakelijk toestemmen zoo wij den Gordischen knoop niet will doorsnijden maar ontwikkelen; doch bij met dat al, deele ik geenszins in uwe verwo dering en bevreemding over dat verschijnse hetgeen u zoo raadselachtig voorkomt. wil toegeven, bij den eersten opslag van h oog is hier iets, hoe zal ik het noeme iets, dat *treurig* of *toornig* maakt, als w zien, hoe de eenvoudige, voor kinderlij harten bevattelijke, van God ingegevene, *n in eenen hoek geschiede* openbaring d Evangelie's, die zoo *ligt*, zoo *zacht*, onon beerlijk is voor alle menschen, die gestaa is door alle *in*- en *uitwendige bewijzen*, d voor ieder in het bijzonder, en voor al zoo volmaakt berekend is; hoe die beste

nogtans, schoon *om niet* geschonken, g zoo onbekend blijft bij verre het grootgedeelte van onze natuurgenooten! Ja, end! *treurig of toornig* kan ik daarover wel is worden, maar het verwondert mij geheel al niet. En daar gij geöpende oogen ot om te zien, zal ook uwe verwondering bedaren, zoo gij maar lust en tijd hebt, stil te staan bij de *natuur der zaken*, bij *geschiedenis*, en bij dat gene, wat er *ge- ieden moet*, om *deel te nemen aan die za- heid.* Zijn deze drie vragen beantwoord, n willen wij verder gaan.

§. 1.

De Godsdienst des Evangelie's zelf, *de enlijke natuur der zake*, is alleenlijk ne *genoegzame reden* ter verklaring van , schijnbaar zoo vreemd, verschijnsel, dat zelve nog zoo onbekend blijft bij het groot- gedeelte des menschdoms. Wij spreken r thans niet, van dat gene, wat men mis- ien daaronder verstaat of daarvoor uit- eft, maar wat het *in de daad* en *waarheid* En dat gaat ons immers hier alleen aan? nt zoo het *niet ware*, en *niet echte* Christen- n *onbekend blijft*, of *bekend wordt*, dan bben wij daarmede, streng genomen, niet

 te

te doen; het één zoo wel als het ander be[-]
hoort niet tot de vrage.

Dit *ware en echte* Christendom nu, ni[et]
wat sommige ongeloovigen verwerpen, [of]
sommige anderen aannemen, maar wat Jez[us]
Christus heeft aan het licht gebragt, dit hee[ft]
iet van dat *groote*, *verhevene*, *overheerlij[ke]*
en *bovenmenschelijke*, hetwelk zoo *hoo[g]*
zoo *diep*, zoo *wonderbaar* en *onuitsprek[e-]*
lijk, ja, *alle kennis te boven gaande* is, d[at]
men waarlijk zich zelve zou bedriegen, i[n-]
dien wij meenden, dat dit hoogste goed [der]
menschheid, in zijne klaarheid en duidelijkhe[id]
aanstonds aan alle menschen zoude als *wa[ar]*
en *echt* verschijnen, zoodra het als in een sp[ie-]
gel voor het oog der wereld wordt v[er-]
toond.

Het *eenvoudige*, het *eenvoudigste* heeft [t'allen]
tijd, en overal, en in alle opzigten, en v[oor]
alle menschen eene *diepte*, die zwaar is [om]
te doorgronden. Hoe eenvoudiger, [hoe]
moeijelijker.

Is de Christelijke Godsdienst, niet e[ene]
openbaring van het *levend*, *leven gevend[e]*
levend makend WOORD, dat *in den beg[in]*
was, *dat God zelf is*, *verschenen in [het]*
vleesch, in menschelijke gedaante? Is J[ezus]
Christus niet *zelf* die openbaring, *zijn [per-]*
soon, *zijne Goddelijke menschheid*, z[ijn]

enschelijke Godheid, gekomen in de we-
ld? Openbaart God *daardoor* en *zoodanig*
et zijn *eigen Wezen? Heeft de aarde niet
od gezien, zoo zij de Zoon ziet; woonde
: volheid Gods niet ligchamelijk in Chris-
is? . . . Deze verborgenheid der Godzalig-
eid is zeer groot.* En zij moet *openbaar*
vorden, zal de mensch, *bij Jezus gekomen
ijnde, ook bij Hem blijven, wetende dat
lij woorden heeft des eeuwigen levens.* Dit
ioet *stellige* maar ook *geloofde* en *erkende
vaarheid* zijn voor ieder, opdat alles, uit
volle bewustheid, verneme, dat die Heer
n Heiland voor het harte van *God gemaakt
s tot wijsheid, regtvaardigheid, heiligma-
ing en verlossing.* Dit moet openbaar zijn,
n wel zoo zeker, dat het tegendeel onmo-
gelijk is, om te zien en te verstaan, dat Je-
zus is de Christus, de Zoon des levenden
Gods; door alle teekenen en bewijzen moet
dit zoo openbaar zijn, dat niemand twijfelen
kan, wijl *alles is volbragt.*

Niemand *wandelt*, in dezen, *op het onze-
kere. Christus*, de *kracht Gods en de wijs-
heid Gods*, moet verschijnen in zijne volko-
menheid, zoodat ieder *in Hem, den Vader
ziet.* Tot die waarheid komt geen *vleesch* of
bloed, geen verstand der verstandigen. De
Vader moet zulks den menschen openbaren;

Hij moet het harte daartoe, met zijne onweêrstandelijke genade, *trekken;* de mensch moet die *aantrekkende* genade met volle verzekering des geloofs gewaar worden. Dit is niet zoo ligt en gemakkelijk, als het schijnt. Er wordt veel toe vereischt. *Uiterlijk en innerlijk* bewogen, getroffen, opgewekt en gedrongen, moet aanvankelijk de mensch de stemme des *Roependen* vernemen, als Hij, de Heer, *vol genade* en *waarheid* spreekt: *komt tot mij!* Maar dit *eerste komen* maakt *niet bekend.* Het is wel veel, doch niet genoeg. Zal men Hem erkennen, dan is het noodig, dat de leerling bij Hem blijft, met Hem wandelt — van Bethlehem tot Golgotha, ja, tot den Olijfberg, om Hem te zien in zijne *verschenen heerlijkheid.* Van de Jordaan af, is hier eene bestendige openbaring van het licht des levens. Thabor, Gethzemane, Jeruzalem, Golgotha zijn de bijzonder uitkomende punten van dat verheven toonbeeld der Goddelijke volheid, zoo het ons vrijstaat, uit het *voleindigd geheel* enkele bijzonderheden te kiezen. Alles is *waarheid* en *geest*, *geest* en *leven.* Alles is *licht der wereld.* Komt iemand, zonder die kennis, tot het *geloove* dat *zalig maakt?* en kan dit geloove zoo ligtelijk uitgebreid en algemeen worden? Hoe schielijk is twijfel opge-

vat?

vat? hoe is hij, *die twijfelt*, *eene bare der zee gelijk!* hoe onstaat daarin zoo snel eene *ergernis* of eene *dwaasheid*! Want dit geloove kan men wel *voorhouden*, maar niet *geven*. Men moge, door hulpe van eenen Philippus of eenen anderen, tot Hem naderen, maar de mensch moet toch zelf *komen en zien*, en niet gelooven om hunner woorden wil, maar *zelf erkennen*, dat *deze is de Christus*, *de Heiland der wereld.* De prediking is wel de aanleiding tot het geloove, maar de zaak zelf moet *in* en *door* de eigene bevinding des harten, onder de medewerking van den Heiligen Geest, gevoeld en erkend worden . . . . Wij kunnen, het is waar, wel een *geheugen-geloof* invoeren, om de menschen eene *mond-belijdenis* af te laten leggen, vooral onder de volken, waar het Christendom in naam bekend is, maar dit zal weinig helpen, en kan geen geloove heeten. Om den *Onbekende* bekend te maken, zoo als het noodig is ter verkrijging der zaligmakende genade Gods, dat is zwaarder, dan men welligt denkt.

§. 2.

De *Geschiedenis* bevestigt, wat wij uit

de *natuur der zake* meenen betoogd te hebben.

De Apostelen van onzen Heer, (om dit ſprekend voorbeeld te doen ſpreken) zij hadden immers reeds lange met Hem gewandeld eer zij gekomen waren tot de volmaakte kennis van het *ware en echte* zaligmakend geloove. Zij zeiden wel, dat hun harte Hem gevonden had; maar ach! hoe bleven zij nog wandelen op het onzeker. Philippus had *in Hem den Vader nog niet gezien.* En wanneer was het volmaakte eerst vernomen? wanneer was het geloove, wie Hij was, eerst geheel gegrond, als hun eigendom en verkregen deel? Niet eerder dan na zijne hemelvaart, althans na zijne opſtanding. Hoe wankelden zij! Hoe vroegen zij nog *naar eene oprigting van het Koningrijk in Israël!*

En de vrage van Joannes den Dooper; het moge nu om het even zijn, of wij met eenen *Krom* of met eenen *Donker Curtius* meer overëenſtemmen, die vrage bewijst toch, in allen gevalle, dat het geloove in Jezus Christus niet zoo ligtelijk eene zalige bewustheid der menſchen worden kan.

Geschiedde dit aan het *groene hout* — hoe was het dan met het *dorre* geſteld? Waarlijk, om de *waarheid* en *echtheid* van den Christelijken Godsdienst uit volle overtuiging

te omhelzen; om die openbaring van lieverlede aan te nemen en te leeren kennen als het *ééne, dat noodig* is, dat is geen zaak, die men gemakkelijk kan noemen.

Als wij, in de eerste Pinksterdagen der genade, het verbazend wonder zien, dat vele duizenden tot den Heere komen, die zalig worden; dan moet dit heerlijk verschijnsel zekerlijk *mede* daaraan toegeschreven worden, dat die menschen alle reeds lange *oor- of ooggetuigen* zijn geweest van de groote dingen, die *door* en *aan* den Heiland zijn geschiedt. Zij zagen alles niet alleen volmaaktelijk *vervuld* en *volbragt*, maar God werkte, boven dien, krachtelijk mede door teekenen en wonderen des Heiligen Geestes.

§. 3.

Eindelijk komen wij aan de hoofdzwarigheid, die, en, uit de natuur der zake eigenaardig voortvloeit, en, door de historie bevestigd wordt. *Wat* moet er, namelijk, geschieden, om deel te nemen aan dat zaligmakend geloove? Het is waar, geheel *om niet* wordt dit beste goed ons aangeboden. Het is alleen *genade.* Wij hebben niets te doen, dan hetzelve als eene *aalmoes* dankbaar aan te nemen, en er is van onze zijde, hoegenaamd geen

geen verdienste, dan dit alleen, dat wij *arm van geest* genoeg zijn, om ons *niet te schamen*, te ontvangen, wat de eeuwige liefde den verlorenen geven wil..... Doch uit het gesprek van onzen Heer met Nicodemus zal het ons wel bekend zijn, dat wij niet eerder dit genadegeschenk in eigendom kunnen bezitten, dan nadat er eene *groote verandering* in ons plaats heeft. Het is niet uit water alleen. En wat werd er vooraf vereischt? Dit was ook niet zoo ligt. De heilige boetprediker, die den weg des Heeren baande, (en nog altijd banen moet) kan het ons leeren. Deze dingen alle behooren in de daad niet tot de verschijnselen, welke snel en algemeen zich vertoonen in de menschelijke maatschappij. Wij mogen ze wenschen, hopen, ja, met verlangen te gemoet zien en verwachten, doch zoo schielijk, als onze zielzucht zulks begeert, zullen zij niet aan het licht komen.

§. 4.

Doch gaan wij thans nog een weinig verder, en geven wij acht op de *algemeene gesteldheid der menschelijke natuur*, dan, voorwaar, zal het niemand vreemd dunken, dat de Christelijke Godsdienst nog steeds bij ve-

len, ja bij verre de meesten onbekend blijft.

Er is hier geen onderfcheid, zij hebben alle gezondigd en derven de heerlijkheid Gods. In en met Adam en het ganfche geflacht gevallen, is alles in zonde geboren, heeft alles zich overgegeven aan een verkeerden zin. Niemand is er, die goed doet, ook niet één.... Van nature is alles geneigd God en den naasten te haten, dat is, minder lief te hebben; van nature is alles geneigd der wereld te dienen, en de lusten der zinnen te volgen; overal is *vleefcheslust, oogenlust en grootschheid der wereld*; overal is *zonde*; overal is het harte vol van begeerlijkheden; algemeen is het verderf; de geheele wereld ligt in het booze; de ongeregtigheid is doorgedrongen in alle gewesten der aarde; het onderfcheid der menfchen beftaat enkel daarin, dat de een meer, de ander minder misdrijft. Wij noemen, met regt, den broeder, de zuster *deugdzaam*, als wij die geliefden van ons harte met anderen, die diep vallen en zinken, vergelijken; maar *rein van harte* zijn zij niet. Daarom is alomme des menfchen *fchat*, *waar zijn harte is*; daarom is, zelfs bij de besten van ons geflacht, eene zekere drift naar het *verbodene*, een *ftrijd tusfchen vleesch en geest*.

En ziet, aan deze menfchen, vol lust en be-

begeerte der wereldliefde, wordt het zaligmakend Evangelie verkondigd. Het biedt, uit genade, waarheid, vrede, aanneminge tot kinderen; — het brengt de uitgewekenen in het vaderland, ja, in het vaderhuis; — het geeft het eeuwige leven en maakt verlorenen tot erfgenamen Gods, tot mede erfgenamen van Jezus Christus. Maar, helaas! deze Goddelijke dingen zijn niet voor velen menfchen. Biedt hun wat anders aan, dat zal meer behagen. Het geloof wordt niet, als eene *konst* of *wetenfchap*, aan de menfchen door onderwijs medegedeeld. Ware het daarmede gedaan, dan zoude die zaak, zekerlijk, reeds verder zijn uitgebreid. Ja, behoorde het Christendom tot de zoogenoemde ftaatkundige, burgerlijke wetten en regeringsvormen, die aan het volk, van den troon of van vertegenwoordigers kunnen gefchonken of opgedrongen worden, dan zoude het eerder mogelijk zijn. Ware, met één woord, het rijk van Christus, een rijk van deze wereld, had Jezus iet geleerd, dat enkel zaak was van het *gezond* of *ongezond verftand*, dienftig ten *nutte*, ten *voordeele* van het *uiterlijke leven*, dan konde het wel bekender zijn..... Maar, het *ware* en *echte* Christendom is eenig en alleen *geestelijk*, dat kan de na-

tuur-

tuurlijke mensch *niet verſtaan*, dat wil hij niet leeren kennen, dat is en blijft hem *duisternis*. Wanneer hem het heil der genade hier ook alle dagen voorgehouden worde, hij is, ziende, blind. Wat gevoelt de ruwe Wilde bij het beſchouwen van een meeſterstuk der konst? Zoo weinig, en nog minder gevoelt het menſchelijk hart bij de verſchijning van den Heer der heerlijkheid, zoo lang het enkel oogen heeft voor de goederen dezer wereld. Ja, al ware het ook, dat zulke menſchen een tijd lang met Hem wandelden, omdat Hij *wonderen werkte* en hun *voordeel bragt* of *deed wachten*, die hunne zinnen streelen, zij zullen nogtans Hem, als een *vreemde* en *onbekende*, weêr verlaten, zoodra Hij hun *geestelijke dingen* verkondigt.

De gewone hoop des volks, in paleizen en in hutten, verneemt niets van de hoogſte verborgenheden der Godzaligheid, als zij der wereld geopenbaard worden; en, vernomen zijnde, ook dan is die gave Gods geene aangelegenheid van het gemoed. Het boek aller boeken leert: *om zonder kunst, uit genade het eeuwige leven deelachtig te worden.* Dit boek is voor weinig geld, om niet te krijgen; maar men zal liever, voor duren prijs een ander koopen: *de kunst om het menſchelijk leven*

leven te verlengen. Het laatste zal meer ge lezen worden en meer behagen..... Doch gesteld zijnde, de menschen hooren en lezen die Goddelijke blijde boodschap de eeuwigen levens, en alles wat daarmede is verbonden, zal dat hooren en lezen iemand *zalig maken?* Dat zij verre; het moet *geloove* werken, het moet *waarheid*, *geheel waarheid* zijn; het halve, gedeelde, oppervlakkige is hier niet genoeg. Het gansch zeer uitnemend eeuwig gewigt der heerlijkheid, die in Jezus Christus is, moet in het hart bekend zijn. En hiertoe is de menschelijke natuur, helaas! niet geneigd. Haar is de verhevenheid en goddelijkheid van het Christendom te *hoog*, *zij kan er niet bij;* zij kan zich niet verheffen tot die *grootheid;* zij derft niet alleen de *heerlijkheid Gods*, maar zij heeft ook geen *moed* en geen *kracht* en geen *lust*, om dat goud uit den berg, die parel uit de diepte der zee te halen. Ja, zij kan het niet eens als goud en edel-gesteente onderscheiden, wanneer men het haar in de hand legt, en zal het wegwerpen, nemende liever klatergoud en blinkende sieradiën. Wat dunkt u, Lezer! moeten wij ons niet meer verwonderen, dat het Christendom nog zoo bekend is, dan over het tegengestelde?

de?

de? Maar moeten wij niet, met één, belijden, dat het veel minder bekend is, dan men zich verbeeldt? Helaas! *Vele hebben wel het woord der waarheid — maar niet de waarheid des woords.*

§. 5.

Doch, wij moeten opregt zijn, en daarom op eenige medewerkende oorzaken letten, die het verschijnsel, dat onze aandacht bezig houdt, helpen verklaren.

Inzonderheid hebbe men hier ſtil te ſtaan bij de vrage: hoe de Christelijke Godsdienst het meest en best kan uitgebreid worden, om, daarna, te zien, of deze wijze ook de gewone en algemeene is?"

Hoe kan en moet dit heilig en heilzaam doel op de beste wijze bereikt worden? Hoe kan het gelukken, dat niet alleen in de Christelijke zamenleving, maar ook in andere landen, de kennis en belijdenis der waarheid, hoe langer zoo meer, veld winne, opdat bijgeloof, ongeloof, twijfel en vooroordeel te niete gaan; opdat *de heerlijkheid der Heidenen inga, en gansch Israël zalig worde?*

Zoude er wel meer dan één doeltreffend antwoord zijn op dit vraagſtuk? . . . Is het

C voor-

voorbeeld niet gegeven? Hebben Jezus en de Apostelen hier niet den weg gewezen en gebaand? Het is waar, niet geheel is het ons geslacht gegeven, daaraan gelijk te zijn. Dit is zeker. Doch ten deele blijft zulks voor alle tijden en menschen het zelfde. Het is *Leere en Leven.* Deze twee. Zoo *gingen zij het land door, goeddoende aan allen.* De *leere*, het *onderwijs* is veel; niet genoeg. Zij lieten het daarbij niet berusten. Hun eigen heilig gedrag; hunne reine zeden; hunne Goddelijke liefde; hun levend geloove; hun vrome wandel, vrij en onbesmet van de wereld; hun licht, schijnende voor de menschen; hun *voorbeeld* met één woord, was het *toonbeeld* der Godzaligheid. Zij bewezen hunne prediking door hunne handelwijze, en hunne zending met hun leven. Met de verkondiging van het woord des vredes was overal eene nederigheid, zachtmoedigheid, heiligheid en liefde verbonden, die harten won, en dwong om te gelooven. Hun buitengewoon gezag, hunne onmiddellijke bewijzen, *dat God met hen was, omdat niemand die teekenen doen kon zonder God,* was het *niet alleen,* waarmede zij hunne leer als *waar* en *echt*, geloofwaardig en Goddelijk maakten; de heilige menschen Gods, van den Heiligen Geest gedreven, be-

we-

wezen hun geloof uit hunnen wandel, en zoo trokken zij, als met de magnetische kracht der liefde, de harten aan, omdat zij de waarheid openbaarden door hunne werken. Zij werkten niet, om daarmede iet te verdienen, maar om voor de genade te danken, en voor veel liefde veel lief te hebben. Dit was het werk der Apostelen. En Jezus Christus! Hij was rein van harte, Hij zondigde niet: wie kon Hem van ééne misdaad overtuigen?

En is dit niet de algemeene weg om zegen te vinden op het dienstwerk ter bevordering van het zaligmakend woord Gods? Wordt het Christendom niet door Christendom, Godsdienst niet door Godsdienst voortgeplant? *Leeringen wekken, voorbeelden trekken.* Eene vrome huismoeder, die als eene *stille in den lande* haar gezin voorgaat op het pad des levens, is eene priesteresse in den tempel der ware aanbidders, *de Heer doet*, door haar, *dagelijks tot de gemeente, die zalig worden.* Een heilig gemoed, naar de orde van Jezus Christus, is een *levende steen aan het geestelijk huis*; het huis wordt dan, en grooter, en voller. Dit is het beproefde middel, hetwelk ter zake dient. Zulke karakters trekken aan, en houden vast. Een *van der Roest* moge, als geleerd en welspre-

 kend

kend redenaar en bedienaar des goddelijken woords, veel nût stichten, maar hij doet dit, vooral, omdat die beminnelijke leeraar zulk een Godvruchtig Christen is.

Waarom had de Apostel Paulus zoo veel zigtbaren zegen op zijn werk? Het is waar, hij was in vele opzigten een kundig, wel onderwezen man; doch dit heeft het niet alleen gedaan. Hij kon zeggen: *zijt mijne navolgers.* En dat overtuigde. Dat werkte krachtdadig mede tot die groote blijdfchap, meer dan alle middelen, die er van tijd tot tijd zijn uitgedacht, beproefd en ingevoerd, om onder het menschdom den Christelijken Godsdienst in te voeren.

Matigheid, regtvaardigheid, Godzaligheid, verzaking van alle goddeloosheid en wereldfche begeerlijkheden, liefde, nederigheid, zachtmoedigheid, dienstvaardigheid, lijdzaamheid... *deze vruchten des geloofs* zijn ook de *uitbreiders van het geloof*; de menschen zien dan de waarheid, verheerlijken den Vader en den Zoon, en worden bewogen, *heen te gaan om desgelijks te doen.* Zoodanig wordt het ware en echte Christendom, gelijk het zaad in den akker, van jaar tot jaar, vermenigvuldigd; ja, van huis tot huis en van geflacht tot geflacht overgebragt en door alle landen medegedeeld, gelijk de

zuur-

zuurdeesfem door het deeg. Zoo, Gode zij eeuwig dank! is het nog heden ten dage ook gesteld. Zoo was het in alle eeuwen, zelfs in de *duisterfte*. Het leven der heiligen was te allen tijde het *zout der aarde* en *verhoede het verderf*. Daarom konde ook dan het Christendom niet geheel van de aarde verbannen worden, als men het *echte* en *ware* wilde vernietigen. Het fterft nooit uit. Eén enkele *uitverkoorne* ftelt hetzelve ten toon en bewaart het voor uitflijtinge.... Wij zouden onregt doen aan zoo vele heiligen in alle werelddeelen, die hun licht laten schijnen, indien het bij ons opkwam, onzen leeftijd te willen befchuldigen, als of het aan zulke *Priesters der ware Kerk* ontbreken zoude! .... Doch, zijn er niet vele *valsche Profeten* opgeftaan, zoo wij de *geesten* beproeven? Zijn alle uit God, die, als leidslieden der blinden, zich geroepen voelen te ijveren voor de groote aangelegenheid? Kunnen wij verwachten, dat het licht der waarheid zich alomme zal verfpreiden met zijne warmte, vreugde en vruchtbaarheid, zoo lange zij, die in Christus roemen en voor Christendom arbeiden, *zelve zondaren bevonden worden?* In de daad, algemeener zoude het heil der genade zich verspreid hebben, indien

 het

het leven der Christenen, over het algemeen, heiliger was geweest, en nog was.

§. 6.

Doch, al ware het ook, dat de wensch aller Christus-vrienden meer vervuld wierd, om door het leven der heiligen het Christendom uit te breiden, ook dan zoude die heldere spiegel der waarheid niet geheel dientig zijn aan die bedoeling, maar de zaak zelve zou *onbekend blijven.*

Wij hebben immers in het boek aller boeken, dat thans met zoo veel ijver en liefde door alle landen wordt verdeeld en in alle talen vertaald, om het verkrijglijk, genietbaar te maken voor alle volken; wij hebben immers daarin het bewijs en de waarheid zonneklaar, waardoor wij het menschdom kunnen doen inzien in dat helder glas.

Er zijn in de daad te vele *hindernisſen*, die hier in den weg ſtaan. Zij zijn ten deele *innerlijk*, ten deele *uiterlijk*, en houden het menschdom af van de onderzoeking, beproeving en aanneming der waarheid.

In de *eerſte plaats* is de Christelijke Godsdienst zelf de *grootſte hindernis.* Juist zijne waarheid, zuiverheid, verhevenheid, god-

goddelijkheid verhindert zijne uitbreiding.... Doch dit is boven reeds betoogd.

Daarna zijn het vooral de menſchen zelf, die zich in den weg ſtaan, om te bedenken wat tot hunnen vrede dient. Wij kennen de gelijkenis van den zaadzaaijer, waarin de Goddelijke Menſchenkenner het geſlacht der menſchen, geheel naar het leven, in vier klasſen deelt, omdat Hij wist wat in den menſche is. De vierde klasſe brengt alleen vrucht. Men moge doen, wat men wil, de zegen zal nooit zoo rijkelijk zijn als men wenſcht. En zelfs bij die genen, waaronder het goddelijke woord zoude kunnen met rijken zegen verſpreid worden, is helaas! nog zoo veel, wat hinderlijk is.

Wie kent niet de magt des vooroordeels, der gewoonte, des bijgeloofs, en der van ouders en voorouders overgeërfde, somtijds als heilig en goddelijk veréerd wordende dwalingen, zeden, gebruiken, leerſtellingen? Alle deze dingen zijn zoo vele *hindernisſen.* Ieder is niet zelden genoeg, om de goede zaak verborgen te houden. Wie heeft zulks niet ervaren?

Het *vooröordeel*, bij voorbeeld, of laat mij liever zeggen, de *geheiligde waan*, *dat ieder blijven moet bij het geloove zijner vaderen*, is dikwerf alleen genoeg, om der uitbreiding

 van

van het Evangelie, van het *ware* en *echte* Christendom, eenen magtigen dam in den weg te zetten, waarover *zij* niet eens ſtijgen kunnen, die anderszins wel vatbaar zijn zouden, om, komende tot het licht, in de kerke van Jezus te blinken als heldere ſterren der eerſte grootte. Hoe vele Israëlieten, en hoe vele andere perſonen, *roemen in dezen hoogmoed*, en bedenken niet, *dat zoodanige roem boos is!*

Doch, geſteld zijnde, deze *innerlijke* zwarigheden waren overwonnen, wat dan? Zullen wij het verwachten, dat de uitbreiding van het Evangelie, zelfs onder de kinderen des lichts, met reuzenſchreden zal toenemen? O! de *uiterlijke* hindernisſen zijn alleen toereikende om dit tegen te ſpreken. De overgang tot de gemeente Gods heeft, zelfs voor edele zielen, eene niet geringe moeite. De rijke jongeling kan ten bewijze verſtrekken. En thans is dit niet anders. Zal, bij voorbeeld, een Israëliet, in een Christelijk land, tot het Christendom overgaan, welke zwarigheden doen zich niet op!... Misſchien wordt hij als *renegaat* veracht van beide zijden, althans, hij is in verdenking dat hij niet geheel uit overtuiging handelt. En hoe is het geſteld in andere ſtaten, waar de Christelijke Godsdienst nog niet algemeen beleden wordt? Dáár moet men vader, moeder, zus-

ter

ter, broeder, vriend en magen vaarwel zeggen, alle de voordeelen en genoegens der zamenleving opofferen, de *dooden hunne dooden laten begraven, de hand aan den ploeg ſlaan zonder om te zien, Christus volgende op de bane des kruizes*, en, niet zelden, het *kruis dragen*.

Om alle deze redenen, die ſlechts ter loops aangeſtipt konden worden, is het wel uitgemaakt, dat het *ware* en *echte* Christendom onmogelijk zoo veel veld kan winnen als de vriend wenscht, en als de vijand waant, of meent te moeten eiſchen, om te gelooven, dat de zaligmakende genade Gods waarlijk van *boven* is, van *den Vader der lichten*.

§. 7.

Het gezegde zal genoeg zijn, ten betooge, dat de onbekendheid met het Christendom, bij het grootſte gedeelte des menschdoms, niets getuigt tegen de Goddelijke openbaring van het Evangelie. Doch wij moeten nu ook, *van den anderen kant*, volhartig toegeven, dat zeer vele perſonen uit allen volke reeds lang tot het Christendom zouden overgegaan zijn, ten zij: de *verbasteringen*, *misbruiken* en *ongeregtigheden*, die in de Christelijke kerke zijn ingeſlopen, zulks, ſints

vele eeuwen, jammerlijk verhinderd hadden.

Ja, dit moeten wij, zoo wel uit het *geloove aan de menschheid*, als uit de historie der eerste eeuwen, gerustelijk vastſtellen en opregtelijk bekennen.

Bedriegen wij ons niet, dan mag de hoofdreden, waarom het Evangelie nog niet verder is doorgedrongen met zijnen gezegenden invloed, even zoo goed bij de *zoogenoemde Christenen*, als bij de *ongeloovigen* te zoeken zijn; dan mag zij bij beiden eenig en alleen gevonden worden. En op de vrage: *hoe komt het, dat Jezus Godsdienst nog zoo onbekend blijft?* zoude het antwoord, mijns bedunkens, vooral daarop moeten uitkomen: Ach! welligt ligt de ſchuld nog meer bij de *eerſten*, dan bij de *laatſten*. Ik weet het niet; God rigte! Zij zijn *beide niet te verontſchuldigen.*

De waarheidlievende geest zal, zekerlijk, uit de historie reeds lang ontdekt hebben, dat de *opkomst*, *bloei* en *luister* der Christelijke kerke, haar *verval* veroorzaakt; dat ſedert den overgang van *Keizer Conſtantijn* tot de gemeente des Heeren, de Christenheid, wel is waar, *uiterlijk* gewonnen, maar *innerlijk* verloren heeft, aan waarde, kracht, zegen en invloed. Dat ſchijnbaar voordeel heeft niet wienig wezenlijk nadeel toegebragt. Dit kwaad

waad, werkt het niet voort tot op den huidigen dag? Is er geen zedeloos, krom en verdraaid geslacht, inzonderheid van *dien tijd af*, in de gemeente opgenomen en vermenigvuldigd? Zijn er, daarom en daardoor, geene gruwelen, die ten hemel schreijen, in den naam van Jezus Christus gepleegd, van hen, die het teeken des kruizes droegen? Zijn er, uit dien hoofde, geene verbasteringen, misbruiken, vooroordeelen, dwalingen, bijgeloovigheden en goddeloosheden ingevoerd, die door Christenen het menschdom zijn voorgesteld als bestanddeelen van den Godsdienst des Evangelie's? . . . Zoude dit geschikt zijn, de woorden der waarheid bij de volkeren bekend en bemind te maken? . . . dat zij verre.

En wat komt hier niet bij? De geschiedenis heeft het in hare jaarboeken bewaard, helaas! met letteren als van bloed. De komst van hen, die het Christendom onder de ongeloovigen wilden uitbreiden, was niet zelden alleen genoeg, om er nooit mede bekend te worden, om het onderzoek te haten en Hem te vloeken, in wiens naam de predikers der nieuwe openbaring den voet op vreemden bodem zetteden.

Doch, zoo het ook hier en daar gelukte, de weetgierigheid gaande te maken, en sommi-

mige vroegen: *wat mag dat zijn?* wat werd er dan gevonden? Ziet! de verschillende *secten* en *partijen* streden onder en tegen elkander. Zij beweerden alle *de waarheid* te hebben, en zij hadden alle *iets anders.*

Zoude dat Jezus Godsdienst in omloop brengen? Of zoude het geschieden door geweld, gewetensdwang, vervolging en onmenschelijke boosheid? Of zouden de menschen zich hebben laten gezeggen door woeste benden, die slavendienst invoeren, regt en eigendom der volkeren vernietigen, de onschuld verdrijven, schandelijke ziekten verspreiden, ouders en kinders van één scheuren, en uit eigenbaat duizenden van honger doen sterven? — dat zij verre.

Het is reeds betoogd, dat niemand beter bijdragen kan tot bevordering van het beste deel, dan die zelve *uit zijnen goeden wandel* bewijst, dat hij het heeft. Het is waar, door de invoering van het *boek aller boeken*, en, gelijk de eerwaardige *Ewald* zegt, door de *geschiedenis van den Godsdienst* kan veel geschieden en geschiedt veel, maar het meest toch onder hen, die van der jeugd af aan, eenigszins met Christus en Christendom bekend zijn. En echter, dit is niet *alles.* Er was een tijd, doch dezelve is, gelukkig, bijna geheel voorbij, waarin men door de leere

van

›n den zoogenoemden *natuurlijken Gods-ienst*, meende te moeten medewerken tot het celeinde. Eén ding is noodig, dat geheel tr zake dient, vooral bij hen, die geheel on-etend zijn in de zaken van het rijk Gods, lt is: *'t geloof, dat werkende is in de liefde.* lit Eéne, en men kan welligt het latijn-the spreekwoord hier toepasselijk maken: *;riis modis bene fit.* — mij komt het echter ›or, dat *zij* den besten weg inslaan, inzon-crheid met volwassenen, die uit het verderf, ct in de wereld is, de *behoefte* diep doen gvoelen van eenen *algenoegzamen Zaligma-ker*, die den *derver der heerlijkheid Gods gnade biedt.*

§. 8.

Het diep verval en de onchristelijke ze-ın der Christenheid, het schandelijk gedrag ›n hen, die zeggen den besten Godsdienst t hebben, de *misbruikte magt* en de *mis-luikte vrijheid* der *geestelijken* en *leeken*, lt *twisten* over *meeningen* en *stellingen*, het *rvolgen* der *andersdenkenden*, en de *verre-gande verbasteringen* in *de kerk zelf*, is chter *niet* de eenige *medewerkende oorzaak* er *onbekendheid* met het Evangelie bij de meerderheid der menschen; maar, tot dit ver-

schijn-

ſchijnſel draagt niet weinig de *onwetenhei* bij, die onder de Christenen heerſchende i aangaande het *wezenlijke*, de ſchoonheid waarheid, echtheid en goddelijkheid van d *Christelijke Openbaring*. Wanneer sommi ge ongeloovigen ook nog lust en ijver be toonden om met den Godsdienst der Chris tenen bekend te worden, en dus onderzoel wilden doen naar den zin, inhoud en het on derſcheidende van Jezus bedeeling, moete wij dan niet met leedwezen, maar naar waar heid, belijden, dat helaas! zeer, zeer ve len, die den naam van Christus dragen, nie in ſtaat zijn om *verantwoording te geven*, *va de hope die in hen is?*

Twee dingen zijn er toch noodzakelijk zal iemand zijnen Godsdienst aan andere doen bekend worden. Vooreerst: dat me *wete, waarin dezelve beſtaat*. — En dan *dat men deszelfs waarheid en echtheid vo doende bewijzen kan*.... Hoe eenvoudig de ze twee onontbeerlijke voorwaarden ook mo gen zijn, nogtans zoude het bij velen aan d kracht ontbreken, om daaraan te voldoe Schoon een *hoofd-* en *mondgeloof* zeer weini beteekent en niet toereikende is, om daarme de iemand te overtuigen, nogtans zal me dit *bij de menigte* niet eens ontdekken. W zegge ik, *bij de menigte?* helaas! onder

b

ıeſchaafde volksklasſe, ja, onder de geleer-
.en zelf zal men dienaangaande eene *on-*
unde gewaar worden, die onmogelijk zoude
chijnen, zoo de ondervinding zulks niet da-
;elijks bevestigde. Ja, die leermeesteresſe der
nenſchen kan ons zelfs doen zien, hoe som-
nige ijveraars, die, gelijk men het noemt,
r op geſteld zijn *om zielen te winnen*, niet
elden zoo geheel onbekend zijn met den *zin*
n de *gronden* van *zekerheid* des Evangelie's,
.at de ongeloovigen menigmaal meer daarvan
veten, dan zij.

§. 9.

De gegevene redenen zullen voldoende
:ijn, om den onpartijdigen onderzoeker te
loen gevoelen, dat de nog blijvende onbe-
:endheid met het Christendom, bij de groo-
e meerderheid der volkeren, geheel niets
ɔewijst tegen de Goddelijkheid der Christelij-
:e openbaring; ja, dat het zelfs niets ten na-
leele der waarheid zoude afdoen, al ware het
ɔok, dat die verſchenen zaligmakende gena-
le Gods, van vele der tegenwoordige belij-
lers niet was erkend en aangenomen. Im-
ners, zoude dit gevolg, of die werking te-
gen Christus getuigen, dan zoude de alge-
neenheid der *zonde* en de verzaking van
's men-

's menschen pligt, tegen de *waarheid* en echtheid spreken van de *wet der zeden* en de *schoonheid* en *liefelijkheid der deugd.* Ja, ware het mogelijk, op die wijze een bewijs te vinden tot ondermijning van de Goddelijkheid des Evangelie's, dan zoude alles, wat *waar* en *schoon*, *goed*, *edel*, *groot* en *verheven* is, moeten ontkend worden, wijl verre de meeste menschen hetzelve niet erkennen, niet gevoelen, en niet beminnen.

Doch ik voele mij thans gedrongen, eer wij verder gaan, mijne lezers te doen stil staan bij eene bijzonderheid, die, welligt, bij het eerste vernemen wonderspreukig zal schijnen, maar die het, mijns inziens, vooral verdient van de *behouder van het goede* behartigd te worden, opdat de *beproever van alle dingen* den Heer der heerlijkheid geheel reg doe wedervaren. Ik hebbe het oog:

Op het *verheven plan* van den *Goddelijken Stichter des besten Godsdiensts.*

Het is dit *plan* alleen, hetwelk, zoo wij het regt verstaan, genoegzaam zijn zal om ons te overtuigen, dat die groote zaak noodzakelijk bij zeer vele *onbekend moet blijven*, schoon zij *van de daken gepredikt wordt.*

Wel is waar, de Zaligmaker verscheen *aan* en *voor alle* menschen. Hij werd geboren

t

ewaard en opgevoed tot heil van het heel-
l. Hij ging, met zijn dertigste jaar, uit
ijne stille verborgenheid, om openlijk te ver-
chijnen voor het gansche geslacht. Hij leef-
e, diende, leerde, leed, stierf, stond op
n voer op, om allen *alles* te zijn, en *vre-
e te brengen op aarde*. Zijne genade was
lgemeen; doch daarom juist niet *voor het
lgemeen*; daarom juist, waren *wel vele ge-
oepen, maar weinige uitverkoren*. Het *al-
emeene* wordt nimmer een *gemeen goed der
ereld*. Het menschdom zal zich nimmer
erheffen tot eenen Godsdienst, die door Je-
us Christus het voorregt wordt van allen
ie in Hem gelooven. Het is *de aanbidding
Gods in waarheid en in geest*: dit is zijn
lan! dit is zijn *doel!* daartoe is Hij in de
vereld gekomen. Elke andere Godsdienst
al, naar zijn verheven oogmerk, ophouden;
iet alleen de Samaritaansche, ook de Jood-
che; niet alleen de heidensche, maar ieder
ndere, hoe dezelve ook heeten mag. Dit
was zijn *plan*, met *alle menschen* zonder
onderscheid.

Zoo handelt geen Godsdienstleeraar, die
aanhang maken wil om overal bekend te
worden. Die het daarop toelegt zal eene *bij-
zondere instelling* geven voor *bijzondere par-
tijen*. Hij schikt zich niet alleen naar de

D *be-*

hoeften van zijnen tijd, maar ook van *ieder* mensch; hij zorgt voor de *onmondigen* en *volwasfenen*, naar de *kundigheden* niet alleen, maar ook naar de *zwakheden* des volks. Op die wijze zal hij het allen zoeken van pas te maken, om niemand te veel of te weinig te geven; ja, om niemand te veel of te weinig op te leggen. Dit alles versmaadde Hij, die niet was als *een van ons*; maar daarom moest ook dit gevolg uit zijn werk voortvloeijen, dat Hij met zijne zaak bij velen onbekend bleef.

Hij was geen *Dweeper*, die op veroveringen loert, en te vrede is zoo hij maar *ligchamen* wint om *zijn getal te vermeerderen*.

Hij was geen *Cicero*, die, door overreding en redenaarskunften, zoekt door te zetten wat hij bedoelt.

Hij was geen *Hippias*, die met disputeren den menfchen bewijst wat hij wil, en met valfche fluitredenen de waarheid fchijnt te etoogen.

Hij was geen *Socrates*, die met vragen de vragers vastzet.

Hij was geen *Diogenes*, die door zonderlingheidszucht opzien baart.

Hij was geen *Mahomed*, die te vuur en te zwaard alles wat hem ontmoet wil nood-

za

zaken om zijne partij aan te nemen.

Hij was geen *Geestdrijver*, die niet weet wat hij doet.

Hij was geen *Eerzuchtige*, die zich een naam wil maken in de wereld, en daarom, als een werver, overal dienaren omkoopt, opdat zij voor hem ſtrijden.

Hij was, integendeel, het *Lam Gods*, dat de *zonden der wereld wegnemende draagt*; *dragende wegneemt*. Zoo wilde Hij, door *liefde*, *geloove*; door *geloove*, *zaligheid*; door *zaligheid*, *dankbare wederliefde*, en daardoor *trouwe navolgers* vinden, die, *uit genade zalig* geworden zijnde, voor *vele liefde*, *veel lief* hadden, om *henen te gaan en desgelijks als Hij te doen*. De Heer wist, eer Hij begon en als Hij begon, en voortging, en voleindigde, dat *dit* de zaak *niet was van het algemeen*. Vele hadden geene *oogen*, *ooren* en *harten*, om te *zien*, *te hooren*, *te verſtaan* wat Hij openbaarde. *De poort was te eng*, de *weg te ſmal*; de menigte gaat daar niet. *Vele zijn geroepen*, *weinige uitverkoren*.

Ware het zijn *plan* geweest, de volken te vermeesteren, en, zoo als ſommigen het zoeken, het getal der naamdragers van Jezus te vermenigvuldigen, het zoude Hem *weinig moeite* gekost hebben en *nog kosten*, om

 dat

dat werk door te zetten. Hij *kon spreken*, en *het is er*; *gebieden*, en *het staat er*. Doch *met Hem wandelden niet vele*; van die *weinigen*, gingen *eenigen terug* en *vielen af*: en als zijne Discipelen zich daarover verwonderden, *vroeg Hij*: *wilt gijlieden ook niet weggaan?* Zoo is Hij nog. Hij zoekt alle, maar Hij dwingt niemand met uiterlijk geweld. De blijvenden moeten, geloovig, uit liefde en dankbaarheid blijven, wetende, dat Hij *woorden heeft des eeuwigen levens*.

Had Hij, uitgerust met zijne Goddelijke kracht, het er op toegelegd de geheele wereld te brengen onder zijne baniere, alles ware gevolgd, en volgde Hem nog.

Alle Joden, zonder onderſcheid, zoo wel de grooten en aanzienlijken als het volk, Sadduceën, Pharizeën, Esseën, zouden Hem hulde gezworen hebben, ware Hij, als een aardsch Mesſias verſchenen, dienende de wenſchen en de vooroordeelen van de menigte. Zij hadden Davids troon herſteld gezien, voor Hem de wapenen opgevat, om eerst Pilatus te verdrijven, en dan verder te gaan, om de ketenen van Rome's dwinglandij te verbreken.

De heidenſche volken zouden niet minder bereid geſtaan hebben Hem te volgen, ware Hij, in plaats van waarheid, rust, vrede, genade en zaligheid te geven, tot hen gekomen,

men, om *burgerlijke* vrijheid, *tijdelijk geluk*, rijkdom, eer, magt en dergelijke goederen meer, niet alleen te beloven, maar onmiddellijk te schenken, en het menschdom te brengen in een ſtaat van aardſche welvaart.

Alle menſchen, aller tijden en ſtaten, waren Hem toegevallen, zoo Hij zijne Goddelijke magt, om zoo te ſpreken, had willen verſpillen, om de tijdelijke voordeelen des levens overvloediglijk te begunstigen. Niemand ware terug gebleven, had Hij zijne wonderen misbruikt ten dienste der zinnelijkheid. Hij ware dadelijk erkend en uitgeroepen als de Heiland der wereld, zoo Hij, zonder te vragen naar der menſchen *innerlijke gemoedgeſteldheid*, de zieken genas, de armoede rijk maakte, de hongerigen ſpijsde, der luiheid voedſel gaf, het leven tot een gezonden hoogen ouderdom bragt, en alle de bijzondere belangen van ieder mensch vervulde.

Nog zekerder ware *dit doel* bereikt, had Hij, naar den wensch van hen, die *niet wisten van hoedanigen geest zij waren*, *yuur van den hemel doen vallen*, en met den donder der verſchrikkinge de volken der aarde tot bekeering genoodzaakt. Het is Hem immers niet zwaar, met de hand der dreigende almagt, alles, wat adem heeft, in zak en asſche te doen nedervallen? De geheele we-

 reld,

reld, zoo Hij het wil, ligt in één oogenblik in de gedaante der Godzaligheid voor zijne voeten. Hem is daartoe alle magt gegeven in hemel en op aarde; maar dit is noch zijn *plan*, noch zijn *welbehagen*.

Had Hij ook de allerſtrengſte levensregelen voorgeſchreven; had Hij de zwaarſte opofferingen, de moeijelijkſte pligten geëischt; had Hij alle de kunsten en gewoonten, die het menschdom zijn opgedrongen om godsdienst te toonen, nog ontelbaar vermeerderd; had Hij hen zelfs overtroffen, die het menschdom lasten opleggen, welke ondragelijk zijn; nogtans ware reeds voor lange zijn werk doorgezet in alle werelddeelen, indien Hij zijne Apostelen en dienaren had uitgerust met de magt, om niet alleen de ongeloovigen te vervolgen met het zwaard der wrake, maar, tevens, de geloovigen te zetten in het koningrijk der wereld en te voldoen aan de begeerlijkheden van het zinnelijk hart.... In zulke gevallen is een aardſche Meſſias de man des volks. Hij kan alles doorzetten en in weinig tijds zijn plan uitvoeren. Zij, die op die wijze eenen algemeenen Godsdienst zoeken in omloop te brengen, zullen ligtelijk dat doel bereiken, maar de *waarheid en echtheid* der zake er niet mede bewijzen. Die uitbreiding is wel in ſtaat, om huichelaars en wereld-

he

heiligen te maken, maar niet om de kennis van het zaligmakend geloove te doen worden de grondflag *der aanbidders in geest en in waarheid.*

§. 10.

De onbekendheid van een zeer groot gedeelte des menschdoms met den besten Godsdienst ligt dus, in zekeren zin, in het *plan*, dat is, in het *werk* van den Heer der heerlijkheid. — Waarom?

De *zaak*, die Hij bedoelt, is voor de menigte te verheven.

De *middelen*, die Hij voorflaat, zijn voor velen te ongepast.

De *voorwaarden*, die onvermijdelijk zijn, hebben geen behagen bij het volk.

Hij is niet *populair* genoeg; dat is, Hij vervult de behoeften en dient de begeerlijkheden niet van het harte der menfchen, die het algemeen uitmaken. Men make ook het gewone menschdom met zijnen Godsdienst bekend, zij zullen het niet verftaan, niet bevatten, niet begrijpen, niet gevoelen, niet gelooven. Zij kunnen niet. Zij willen niet. Zij haten het licht. Zij hebben *het harte, waar hun fchat is. Het licht dat in hen is, is duisternis geworden; daarom is de duisternis zoo groot.*

Zoude dit een gegrond vermoeden opleveren tegen de waarheid en echtheid van Christus hemelsche openbaring? Zoo ware immers de orde der dingen veranderd, ja vernietigd! Zoo zoude het *schoone*, *ware*, *Goddelijke*, *eeuwige* ophouden te zijn *wat het is*, omdat vele menschen hetzelve niet kunnen zien. Zoo zoude *waarheid* worden wat *leugen* is, *zoodra wij zagen dat de menschheid daaraan een welbehagen vond.*

TWEEDE HOOFDSTUK.

De Afkeerigheid van het Christendom bij het grootste gedeelte des menschdoms bewijst niets tegen de waarheid en echtheid van het Evangelie.

Is het mij gelukt in het voorgaande Hoofdstuk, het dáár vereischte, tot overtuiging van hart en verstand, af te doen; heb ik mijne lezers doen gevoelen, dat Christus Godsdienst ook dan de *ware* en de *eeuwige* zijn en blijven zoude, al ware het ook dat niemand die prediking hoorde, dat geen mensch daar-

daaraan geloofde, dat alle volken bleven volharden in hunne dwalingen, bijgeloovigheden en — zonden? dan zal het thans niet moeijelijk zijn, om in dit Hoofddeel, het gewenschte oogmerk te bereiken. Staan wij maar eerst op de regte ſtandplaats; hoog genoeg, om een behoorlijk overzigt; en laag genoeg om een duidelijk inzigt te krijgen, dan worden de voorwerpen welhaast zoo klaar, dat de onpartijdige toeſchouwer weldra het ware van het valſche kan onderſcheiden, om tot een vertroostend besluit te komen. Gewoonlijk ontbreekt het den meesterachtigen beſlisſer aan *die plaats.* De meesten ſtaan *niet hoog genoeg*, om te zien; anderen hebben het bedoelde *niet zoo nabij*, dat zij een bondig oordeel kunnen vellen. De zaken, waarop zij nederzien, worden verward, en daardoor komt het dan, dat beide partijen niet bevatten, wat zij verwerpen. *Als tot verſtandigen ſprekende*, zal het mij gemakkelijk vallen *dit ſtuk* af te doen.

§. 1.

In de eerste plaats bewijst de afkeerigheid bij de meeste menſchen van de zaligmakende genade Gods, niets hoegemaamd ten nadeele van de waarheid en echtheid des Evangelie's:

 wijl

wijl dit het lot is, niet alleen van alle Godsgezanten, maar, men kan wel zeggen, van al het *nieuwe*, dat als waar, goed, goddelijk en echt proef kan houden.

De geschiedenis der wereld leert ons op eene treffende wijze, dat dergelijke verschijnselen zoo oud zijn als ons geslacht.

Er is, bijna, geene waarheid van hoog gewigt, die aan het dwalend menschdom werd medegedeeld, of zij heeft dit lot moeten ondergaan, en, met haar, ook zij, die dezelve aan het licht bragten. Doch (en hier moet ik om opmerkzaamheid dringend verzoeken) *dit* stijgt telkens met de waarde der dingen die aan het licht komen, en dus ook van de personen, die zich daardoor verdienstelijk maken; en daarom klimt dit altijd tot den hoogsten graad, wanneer de ingevingen des Heiligen Geestes het harte drijven en onweerstandelijk dwingen, om Godsdienstige openbaringen op Goddelijk gezag aan het menschelijk geslacht te verkondigen.

Wij weten toch, uit ondervinding, dat ieder mensch, die zich geroepen voelt om zaken van hoog belang in omloop te brengen, altijd eene *zekere geestdrift* gewaar wordt, die hem boven het gewone peil der dagelijksche personen verheft. Wij zien dit reeds, als het er ook maar om te doen is, om met

de

de helden des vaderlands, voor burgerlijke vrijheid, geluk, welvaart en vrede zich in de bres te ſtellen, of om voor verlichting, kunst, wetenſchap en ſmaak te werken ten nutte van het algemeen. Men voelt zich op eene bijzondere wijze bewogen en aangeſpoord, om dat, wat men, als een andere Archimedes, *gevonden heeft*, der wereld bekend te maken; om, met Newton, zich te beijveren voor de uitbreiding des lichts, en met Columbus en Ptolomeus te zoeken, de waarheid veld te doen winnen. Wij weten, dat de menſchen in zulke gevallen, alles, alles opofferen, om hun doel te beſchieten, maar dat zij ook altijd niet alleen vijandige tegenkantingen ontmoeten, maar ook met Socrates vervolgd worden.

Doch nergens vinden wij *die gemoedsverheffing* duidelijker en algemeener bevestigd, dan in het gebied van den Godsdienst en der daarmede verbondene zedekunde. De ziel, die, boven het gros des volks verheven, van de Godheid verwaardigd wordt, om openlijk, gelijk dit voortijds veelmaal en op velerleij wijze geſchiedde, *in Gods naam* tot de volkeren *te spreken* en *nieuwe waarheden* te verkondigen; die ziel gevoelt altijd een *drift*, *kracht*, *vreugde*, *moed*, niet van *gewonen aard*, waardoor zij op eene on-

weer-

weerſtandelijke wijze *gedreven wordt*, dat, wat zij *ontvangt*, *anderen te geven*; ja, niet te rusten, voor dat zij alles heeft gedaan om *hetzelve algemeener te maken*, en allen daarvoor vatbare harten te doen deelen in zulk een heilgoed der genade. Zij rust niet; het is hare hoogſte en eenigste aangelegenheid om dat werk tot stand te brengen. Van deze heilige zielzucht geheel doordrongen, verlaat de goddelijk bezaligde geest, met hemelſche vreugde, alles, alles wat hem hinderen kan, om voor zijne waarheid, zijn hoogste goed, te leven, te leeren, te dienen, te lijden, te ſterven. Niets is hem, daarmede vergeleken, dierbaar, belanrijk, noodig. Hij wil anderen optrekken tot zijne gemeenſchap en vrede. Hij heeft geen ander doel. Daarom daalt hij, van den berg zijner heiligheid, neder in het dal der menſchen; maar hij is hen niet gelijk. Hij brengt dáár mede, wat hij op dien berg zag, hoorde, voelde, verſtond, opdat hij den Geest, *met* of *niet met mate ontvangen* zoo als het den Vader behaagde, in zijn geſlacht moge overſtorten en uitgieten; om, dus doende, zijn licht tot een licht der wereld te maken, Tijd, plaats, menſchen mogen het eischen, dat ieder geest bijzondere gaven ontvangt en uitdeelt, maar het *heilige gevoel*, om *medewerker te worden* van

de

de *blijdschap der genade* is in ieder gemoed *gelijkelijk dringende.*

In den beginne staat de heilbrenger, in het midden des volks, geheel alleen; men ziet en hoort het vreemde, nieuwe. Opgetogen van bewondering verneemt de menigte Goddelijke gaven en krachten, die de openbaarder wil doen worden tot een gemeen goed der wereld. Schoon met hoog gezag bekleed, en bewijzen gevende zijner zending van boven, is nogtans zijne leere en wandel, zijne waarheid en wijsheid zoo verheven, dat het volk hem niet anders kan beschouwen, dan als een vreemdeling. Hij blijft vreemd. Hij is hooger, dan de gewone maatſtaf reikt. Een weinig beter kan men zijn dan het volk. . . . maar het voortreffelijke verdraagt de wereld niet. . . . Het vindt tegenkanting van alle zijden, en maakt vijandſchap.

§. 2.

De bovenſtaande algemeene regel vindt, inzonderheid bij de *aanzienlijken* en *grooten* der aarde, zijne bijzondere toepasſing. Van die zijde is het gevaar der afkeerigheid bijna onvermijdelijk.

De *Priesters*, vooral indien zij eenen hoo-

hoogen post bekleeden, zijn doorgaans geene vrienden, maar ligtelijk hevige vijanden der *Profeten.* Zelden zijn zij in één persoon voorhanden. Het onderſcheid tusſchen die twee ſtanden maakt, dunkt mij, zulks zeer verklaarbaar.

De *Priester*, als priester, is, naar zijne verordening, eigenaardig bezield van de heilige roeping, om den beſtaanden, gegevenen, gevestigden, ingevoerden Godsdienst, en in zijne reinheid, zuiverheid en oorſpronkelijkheid te bewaren, daarvoor te waken en denzelven, als zoodanig, uit te breiden. Indien hij daaraan deugdelijk voldoet, en niet, als *valsche priester*, de voorhandene zaak ontëert en bezoedelt, dan ſtaat hij daar, als een waardig ſieraad zijner orde.

De *Profeet*, daarentegen, heeft de verhevene bestemming, om den ingeſtelden Godsdienst, welke dezelve ook zij, zoo niet te *vervullen*, gelijk Christus, althans te *verbeteren.* Zeer dikwerf wordt de ingevoerde nog ontzien. . . . Komt dus een Profeet, die der menschheid zijn hooger licht, met heiligen ijver en vroome liefde mededeelt; zoo ſpreekt de invloed hebbende priester ligtelijk van *nieuwigheden*, *ketterij*, *volksverleiders*, *gevaarlijke hervormers* en *onruststichters.* De voorstanders van het *oude* beroepen zich

op

op het Goddelijk oorspronkelijke, en klagen partij aan, dat zij hetzelve wil *onbinden*, verwerpen, vernietigen. Dit is bijna het lot van alle Godsgezanten. Men heeft ook fomtijds regt, zoo te spreken; want er zijn vele valfche Profeten, helaas! opgeftaan, die, als wilde hervormers, de menfchen dat, wat zij hebben, ontnemen en, of *niets*, of iet *flimmers* in de *plaatse geven.* Het zijn ook niet zelden *Goddelijke dingen*, waarvoor de priesters ijveren. Wat is dus het gevolg? dat de *goeden* en *heiligen*, meestal, met de *kwaden* een en hetzelfde lot ondergaan en verworpen worden als ketterfche menfchen. Zoo komt het dan, dat alle zoogenoemde mannen van geestelijk aanzien, als Schriftgeleerden en Pharizeërs, zeer fchielijk zich met ernst, drift en haat tegen al het *heilige* en *ware* eener *nieuwe openbaring* verzetten, en met de woede der vijandfchap niet alleen de *zaak*, maar ook de *personen* mishandelen, vervolgen en zoeken te onderdrukken.

De Sadduceërs, hoewel anderszins niet van de partij der Priesters, trekken hier ligtelijk met hen aan éene lijn, vooral zoo zij tot de aanzienlijken en regenten des lands behooren. En daarom is een Herodes en Kajaphas, Pilatus met de Priesters verbonden, voornamelijk zoo het volk onrustig wordt,

wordt, of als het ſtaats- en eigenbelang zulks vordert. Ja, de grooten der aarde maken, als in den Staat der Braminen, eene geſlotenen *Caste* uit, die in zulke gevallen eenparig tegenſtand biedt en bieden moet, volgens een ſtilzwijgend verdrag, opdat de orde des levens niet geſtoord worde. Voor zich zelven zullen zij, dat is waar, zich met *die openbaringen* en *hare waarheden* niet bemoeijen. Hun gaat dat niet aan. Zij kennen geenen anderen Godsdienst, dan dien der ſtaatkunde; zij vragen, lagchende: *wat is waarheid?* doch komt het voor, als een punt der burgerlijke aangelegenheid, vreest men nadeel, dan is het tijd om uitſpraak te doen, dan is het beter, dat een heilige ſterve, dan dat de Staat in verdriet kome, of dat men zijnen invloed verlieze; dan moet men handelen, en — het lot der uitverkorenen is beſlist.

§. 3.

Ook bij het Volk vindt alles, wat waar, echt, goddelijk is, bijna altijd bitteren tegenſtand, inzonderheid zoo het van de magtigen en grooten wordt opgehitst. Het volk kruiſigt weldra den vriend der Godheid en der menschheid, en, hoe heiliger de openbaring is die hij aan het licht brengt, zoo eerder

wordt

wordt hij omgebragt. Zelfs afgefcheiden van den invloed, die de aanzienlijken hebben en gebruiken om het volk naar hunnen zin te buigen, zal bijna overal deze uitwerking zich vertoonen, waar het licht der genade en waarheid zijne kracht doet gevoelen. De harten hebben doorgaans eenen natuurlijken afkeer van alle, fchoon ook nog zoo gezegende, veranderingen in het Godsdienstige. De mensch heeft, om zoo te fpreken, à priori zijn aangenomen ftelfel betoogd; hij ziet het als Goddelijk aan, en neemt het zóó aan; — die hem daarvan wil aftrekken is zijn vijand, en hij houdt hem fchuldig aan eene misdaad van heiligfchennis. Dat is zeer algemeen. Bij de Joden vooral, even zoo ook bij de Heidenen en Mahomedanen, ja bij alle volken aller tijden, is dit het zelfde. Er is een heilig denkbeeld in omloop gebragt: dat elke Godsdienst, die er beftaat, als gegevene openbaring moet bewaard worden; daarvan af te wijken, heet: goddeloosheid. Hij die de menfchen daartoe wil bewegen is in de oogen der menigte een mensch zonder religie. Dit is inzonderheid het geval, wanneer die zaligmakende genade Gods der menschheid verfchijnt, welke de Heere Jezus uit de hoogfte hemelen heeft medegebragt op deze aarde. Alles ftaat daartegen

 op,

op, omdat zij alles, ſchijnbaar, vernietigt, wijl zij alles — *vervult!*

§. 4.

Er komt, naar mijn gevoelen, nog veel meer bij, waardoor die haat, als 't ware, noodzakelijk wordt.

In de geheele bedeeling des Evangelie's ligt de natuurlijke ſtrekking, dat zij tegenſtand en vijandſchap moet veroorzaken. *Jezus Christus is niet gekomen om vrede te brengen maar het zwaard.* Men moet partij kiezen, vóór of tegen; onzijdig blijven gaat niet aan; die niet vóór het Christendom is, die is er tegen: de zaak zelve brengt dit mede, het is onvermijdelijk. Het woord des Heeren is een ſpiegel der waarheid, die nog veel klaarder ſpreekt dan het geweten. Deze ſpiegel wordt der menschheid gedurig voorgehouden. De Heiland vervolgt alle menſchen daarmede, opdat zij zien. Wij moeten er in zien; wij moeten, daardoor, overtuigd worden van *zonde*, van *regtvaardigheid* en van *oordeel*; wij moeten daardoor gelooven aan den Heiligen Geest, aan de liefde, aan de waarheid, opdat wij de genade vinden en vast houden. Er is geen derde weg. Volgt dit geloove niet, dan volgt de haat.

haat. Dit gedurig voorhouden van de eeuwige waarheid, dit dringen en dwingen der liefde, dit vervolgen des Heilands met zijne genade maakt natuurlijk vele menschen toornig en vijandig. Men moet kiezen. Christus laat niemand ongestoord. De menschen zeggen wel: laat ons gaan; laat ons in rust; wat hebben wij met u te doen! maar de Heer zwijgt niet. Hij wil alles behouden. Wat volgt daar uit? Ach! de ondervinding bewijst het overal. Men kan eerder alle andere dingen aannemen dan het Christendom, zoo iemand de duisternis liever heeft dan het licht. Er is dus niets anders over, dan dat, en de Heer, en zijne genade en waarheid verworpen, veracht, veroordeeld en te niete gedaan worde. Men kan niet anders; de Heer legt het vuur aan den voet; het brandt. Is dat licht uit God, zoo moet men het aannemen, en, aangenomen zijnde, moet men zich niet alleen veranderen, maar geheel nieuwgeboren worden. Kan men niet, — zoo moet men reden hebben en geven. Wat is er over? Niets, dan de ongoddelijkheid te betoogen van het Evangelie, en dus die zaak, als onwaardig, te verdoemen.

§. 5.

Deze vijandſchap en haat der menſchen is nergens heviger en algemeener, dan tegen het allerheiligſte. Geen wonder; omdat het allerheiligſte eene onverzoenlijke vijandſchap en eeuwigen haat heeft tegen de zonde. Deze twee zijn onophoudelijk in openbaren krijg; daar is noch wapenſtilſtand, noch vrede; een van beiden moet verdelgd worden; *verdraagzaamheid* valt hier weg; deze noch gene partij kan verdragen, dat de andere blijft beſtaan, want het rijk der duisternis heeft geene gemeenſchap met dat des lichts; de kinderen der wereld kunnen niet in vriendſchap met de kinderen Gods leven: en zoodra de nakomelingen van Seth met die van Kain zich verbinden, dan is het harte reeds verloren. Zoo is het te allen tijde. De Christelijke Godsdienst vervolgt de boosheid met heilige drift; *niet* de *perſonen*, maar de *zaken*; daarom vervolgt de boosheid den *Christelijken Godsdienst*, maar *niet* de *zaken*; neen, de *menſchen*, die denzelven hulde doen. Zij moet wel; want wint de Godsdienst de overhand, dan is het met haar gedaan. Het Christendom heeft zijne vijanden lief, zegent die het vloeken, doet wel aan

de

de genen die het haten, maar het kan niet zwijgen bij de ongeregtigheden, noch in vrede leven met de werkers der goddeloosheid. Het gaat zijnen ſtillen, eeuwigen gang, om alles te verderven wat *niet uit God is.* Het kan alles verdragen, behalve dat *ééne;* — daarom kan ook de boosheid alles verdragen, behalve het *Evangelie* en de *uitbreiding* van hetzelve. Hoe *voorzigtig* zijn hier niet de *kinderen der wereld!* hoe *onvoorzigtig zij*, die, als *kinderen des lichts*, geroepen zijn de *werken der duisternis te verbannen!*

§. 6.

De tegenſtand, dien de Christelijke Godsdienst van alle zijden ontmoet, en de afkeer, waarmede men hetzelve doorgaans behandelt, wordt daar en boven nog op eene bijzondere wijze bevorderd, omdat:

de menſchen het niet willen weten, dat zij zondaren zijn, dervende de heerlijkheid Gods.

Men dankt liever God, dat men niet is gelijk anderen. Men wil niet gaarne er voor uitkomen, der bekeeringe noodig te hebben. Men zegt het niet: ſchuldig te zijn aan den moord der Profeten en aan het kruis des Heeren, en onwaardig te wezen Gods kinderen te heeten. Men belijdt niet ligtelijk,

lijk, dat men, in zonden en misdaden verzonken, met Paulus een der voornaamste zondaren is, en nog minder wil men het weten, dat men, zoo voortgaande, ten verderven spoedt en verloren is, met alle zijne handelingen, plegtigheden, gebruiken en goede werken. Ach! indien gij der menschheid het ééne hoogste grondbeginsel der zaligheid: geloof in den Heere Jezus Christus om gereinigd te worden van alle ongeregtigheid, voorhoudt, dan kan het niet anders zijn, of gij moet vijanden maken en de meerderheid in het harnas jagen. Die waarheid mag niet gezegd worden; want, hoort men ze, dan moeten de menschen alle, zonder onderheid, verlegen, neerslagtig, *op hunne borsten slaan* en *vragen: wat zullen wij doen?* en wat zullen zij dan doen?... ô, dit strijdt zoo geheel tegen hunne natuur, dat zij niet anders doen kunnen, dan vijanden te worden van dat geloove.

§. 7.

Hier komt nog veel bij, waardoor die afkeerigheid algemeener wordt.

De menschelijke natuur wil, zoo lange zij zich niet gedrongen voelt, nimmer met alle de tollenaars, hoeren, moordenaars en goddeloozen op ééne en dezelfde wijze uit genade

al-

alleen zalig worden, in het vaderhuis komen, en leven Zij wil liever iets alleen hebben, en zelve iets doen. Zij ſchaamt zich te bedelen, en weigert de aalmoes der barmhartigheid. Zij is, doorgaans, zeer daarop geſteld, zich te willen onderſcheiden van de bedelaars en onmagtigen. Dat men *niets is*, *heeft*, *weet*, *kan*, dit is tegen den zin. Eene *algemeene genade* is veracht. Men wil liever iets verdienen en door ſommige deugden de deugd zich eigen maken, en, door zekere *opera operata*, godsdienstig genaamd worden. Men wil liever op de ſcholen der wijsgeerte den ſteilen weg zoeken te beklimmen naar den berg der waarheid, en, waarheden vindende, *de waarheid* meenen te hebben. Men wil liever, als zonderlingen, zich te vrede ſtellen met eenige kruimeltjes, die men zelve opleest, dan, met alle de huisgenooten des vaders, als medeburgers der heiligen aan te zitten aan den disch vol overvloed, die de genade heeft bereid. Men wil liever eene bijzondere ſchole bezoeken, die niet voor alle is, en dáár ingewijd worden in de mysterien, die voor anderen bedekt zijn. Indien wij gelegenheid hebben om de vijanden van het Christendom te leeren kennen, dan zullen ons ook deze verſchijnſelen en redenen niet verborgen zijn gebleven, die ik,

kortheidshalve, hier bij één gevoegd heb, om ons te overtuigen, dat de waarheid en echtheid des Evangelie's geenszins bestreden wordt door den tegenstand van alle die menschen, welke daarom de openbaring van Jezus Christus haten en bestrijden.

§. 8.

Die haat wordt nog vermeerderd en, als 't ware, van geslachte tot geslachte uitgebreid en versterkt, omdat *de wijsheid Gods* over het algemeen *dwaasheid* en *ergernis* bij de meerderheid is. Niet alleen het *kruis*, maar zelfs de geheele *waarheid en echtheid* des Christendoms, heeft dit te wachten bij Jood, Heiden, Mahomedaan, ja bij alle volken, staten, personen, in alle werelddeelen. Twee dingen vliedt het menschelijk hart: *nederigheid* en *lijdzaamheid.* Het roept: weg met dezen! Leerde het Evangelie, in plaats van deze, *hoogmoed* en *heldenmoed* der wrake, dan zouden zijne vijanden zijne vrienden worden. Het menschelijk hart eert deze twee natuurlijke kinderen der zonde, als deugden. Zij wonen onder alle volkeren als huisgoden, en hebben tempels en altaren. Zoude men dezelve verbannen? Neen, dan liever het Christendom.

Doch

Doch niet alleen deswege zal de menigte, nimmer anders dan vol afkeer, tegen het ware en echte Christendom opſtaan en ſtrijden, maar ook, omdat zij deszelfs *harde redenen niet kan hooren.* Alles, wat Jezus Christus, magt hebbende, openbaart — is van dien aard, dat het ergernis geeft. Het ware Christendom ſpreekt te hard en te geſtreng het menſchelijk hart aan, om vrienden te vinden. Het wil den zieken niet in zijne ellende eenige verlichting, troost, of ſlaapmiddelen aanbieden, maar hem genezen, reinigen, en geheel herſtellen; maar dit behaagt niet. Het wil den zondaar niet *met* zijne zonden opnemen, maar *van* zijne zonden verlosſen; het wil de dwaasheden niet koeſteren, maar uitroeijen; het wil niet de onwaardige kinders onwaardig laten, en toch waardig noemen; maar het wil het onheilige gemoed heilig maken, en zoo doende de verlorenen te regt brengen.

Ja, over het geheel, is het Christendom niet voor de menigte. Het is te *veel* of te *weinig*, om er aan vast te houden. Het is te veel voor het hart, te weinig voor het verſtand, en veel te weinig voor de zinnelijkheid. Wordt hetzelve in zijne zuiverheid en volmaaktheid der wereld medegedeeld, waarlijk het maakt den mensch te beſchaamd

en te laag, om als vriend en vertrouwde aangenomen te worden. Alle tijden en volkeren leeren het met ſprekende teekenen. Overal worden zij vervolgd en mishandeld, die het oorſpronkelijk Christendom, vrij van vreemden zuurdeesſem, willen in omloop brengen.

§. 9.

Misſchien heeft de geweldige tegenſtand, welke het Evangelie van alle zijden ontmoet, zich ook niet weinig verheven tot woede en haat, omdat de menſchheid doorgaans niet gewoon is

van eenen timmermans zoon te leeren,
van visſchers en handwerkers wetten te ontvangen,
van eenen Middelaar geholpen te worden,
door eene Goddelijke openbaring de waarheid te vernemen, en
uit een eenig boek alles te putten, wat tot haren eeuwigen vrede dient.

Niet alleen de wijzen en verſtandigen ſpreken in zulke gevallen: van gezond verſtand, natuurlijken Godsdienst en zuivere rede, maar ook de overigen zijn zeer geneigd op verlichting te roemen en den leiband te verachten, welke *openbaring* heet. Alles roept: *wat willen deze klappers zeggen?* wanneer de

hei-

heiligen des Nieuwen Verbonds in Jeruzalem, Athene, Rome en Corinthe hunne verborgenheden verkondigen. Bijna overal heeft men, zelfs in dorpen en onder eenvoudige landlieden, zekere wijzen, die uit Nazareth niets goeds verwachten. Het menſchelijk hart heeft bijna altijd een tegenzin omtrent alles, wat van daar komt. Men wil of kan het niet begrijpen, dat de waarheid *uit Israël* is; dat Adam, Noach, Abraham, David, de beelden zijn, die het menſchdom toonen, hoe de Voorzienigheid ten allen tijde heeft gezorgd voor het behoud van den Godsdienst. Men wil of kan het niet verſtaan, dat zonder onmiddellijke openbaring het geheele menſchelijk geſlacht ware *vervreemd gebleven van het leven Gods.* De overgang echter van Mozes en de Profeten tot op Christus, en het natuurlijk verband tusſchen *Oud* en *Nieuw Verbond* vindt nog *meer tegenſtand.* Men kan, of het *volmaakte niet zien*, of *niet omhelzen.* In het eerſte geval wordt het veracht; in het ander, als overſpannen en als bovennatuurlijk, niet voor menſchen berekend, verworpen. Ware de Christelijke Godsdienst niet zoo rein en onbesmet van de wereld; niet zoo vrij van alle menſchelijke toevoegſelen en gebreken; niet zoo volmaakt, zoo eenvoudig-verheven; niet zoo alle verſtand

te boven gaande; niet zoo *waar* en *echt*, hij zoude meer vrienden, voorſtanders en omhelzers hebben. Het *valſche Christendom*, hetwelk *niet uit God is*, maar de dwaasheden, vooroordeelen en zonden der menigte vlijdt, dat is gelukkiger. Geen wonder. Het leert *andere dingen*; het geeft *andere middelen*; het ſtelt *andere voorwaarden* in; en .... wat wel verdient behartigd te worden, — het bedient zich van *andere wegen*, *beweegredenen* en *proeven*, om zielen te winnen; het vraagt niet naar *dat gene*, wat bij het echte Evangelie op den *voorgrond ſtaat*.

§. 10.

Zoude de overal gevondene en nog plaats vindende tegenſtand, die het Christendom ontmoet, ten nadeele van die openbaring getuigen? Dan zoude dit het zelfde zijn, als of de zon verdacht en veracht moest worden, omdat de dieren der nacht, haar licht haten. De ſchoone fabel van Phaedrus komt mij hier, uit de dagen mijner jeugd, in gedachten, die een geſlacht van moeras-bewoners doet beven voor het dreigende gevaar dat alles zal omkomen, indien de zon kinderen krijgt. Dit is het beeld van alle menſchen, die de *duisternis liever hebben dan het licht.*

Zij

Zij moeten niets in de wereld meer haten, dan de uitbreiding van de hemelſche ſtralen der zonne des Evangelie's. Over het geheel is de *vriend der wereld* altijd een *vijand Gods*. Hij is voor niets bevreesd, dan voor den heiligen ernst en de mannelijke kracht der Godzaligheid. Alle andere menſchen kan hij verdragen en laten leven; hij zal ze, is het noodig, winnen of althans onſchadelijk maken; maar de vrienden van Jezus Christus, zij zijn hem een ergernis. Een Socrates kon niet eens blijven; een Joannes de dooper moest van kant; Christus moest ſterven; met Hem worden alle gedwongen zijn kruis te dragen, die de *zijnen* zijn. Zij zouden wel kunnen beſtaan, zoo zij alleenlijk en ſtille in hun Nazareth bleven en hunnen eigenen gang gingen; maar daarom is het hen niet te doen, zij zijn daarmede niet te vrede, zij worden gedreven van den Heiligen Geest *het Evangelie te verkondigen aan alle Creaturen*, en dit maakt tegenſtand; het: kruist hen! kruist hen! wordt dan uitgeroepen over allen die tot zijne gemeenſchap behooren.

§. 11.

Doch al het hier verhandelde zal ſlechts van ééne zijde de bedoelde zaak betoogen.

Kee-

Keeren wij nu het voorwerp om, en wij zullen andere redenen vinden, die niet zoo gunstig en vertroostende zijn. Helaas! niet het *ware en echte Christendom* maar de *zoogenoemde Christenheid* draagt niet zelden de schuld, dat vele menfchen met woede en haat tegen het Evangelie ingenomen zijn en, misfchien met reden, hetzelve zoeken te onderdrukken.

In de eerfte plaats ftaat boven aan, het fchandelijk gedrag van hen die, Christenen heetende, zoo *onchristelijk*, zoo *onmenfchelijk* handelen.

Moge het ook waar zijn, dat zij, die in den geest van *Haafner* en *Klinger* en hunnen aanhang fchrijven, door partijdigheid, drift en boosheid te verre gaan; moge het ook waar zijn, hetgeen ik gaarne toegeve, dat zeer vele menfchen de historie opzettelijk en moedwillig verdraaijen om het zedeloos en goddeloos gedrag van eenige Christenen in het zwartfte licht te ftellen; nogtans is het zeker, dat de *vervolgingen* tegen Christendom en Christelijke openbaring, sedert zeer lange, niet meer gelijk ftaan met die *fchrikkelijke eereteekenen* der *ware martelaaren*, die in de eerfte jaren der genade de roem en heerlijkheid waren der geloovigen. Zoodra de *ware lijdende* gemeente Gods eene

heer-

heerſchende zijn wilde, heeft men de haar verleende magt ſchielijk zoo geheel en al miskend en misbruikt, dat daaruit noodzakelijk eene vijandſchap moest geboren worden, die niet ten nadeele van Jezus Godsdienst, maar wel van zijne naamdragers ſtrekt.

Het lust mij niet hier een tafereel op te hangen van de afſchuwelijkheden, die in den naam van Jezus Christus zijn gepleegd, die nog helaas! het oude woord des dichters doen herhalen: *Tantum relligio potuit suadere malorum*. Doch zoo wij gedenken aan de wreedheden, de hemelſchreijende ongeregtigheden, die, alleelijk in de historie der kerke, te vinden zijn, dan is het niet vreemd, dat de *oude wrok*, die voorheen werd ingezogen, nog niet is uitgewischt.

§. 12.

Het is, Gode zij eeuwig dank! thans niet meer, gelijk voorheen; doch daarom is het nog geenszins zoodanig, als het behoorde te zijn.

Indien wij, derhalve, in ſommige boeken nog lezen, wat *Voltaire* en zijns gelijken hebben uitgeſtrooid om eenen afkeer te krijgen van alles wat naar Christendom zweemt, dan onſtaat zulks zekerlijk mede uit de ſchande-

delijke misbruiken en gruwelen die er zijn geschied. Waarlijk, zoo men geen onderscheid wist te maken tusschen Christus en die Christenen welke, in zijnen naam, Gode meenden te dienen, door misdaden die geen Paulus pleegde. dan was het geen wonder, indien alle de edelen der menschheid, als het zout der aarde, zich vereenigden, om met onverzoenlijken haat het Evangelie te vloeken en uitteroeijen.

En zijn er nog niet vele dingen, die dezen tegenstand voedsel geven? Ik late het over aan het onpartijdig onderzoek mijner lezers; maar dit zal het algemeene besluit zijn van allen: dat duizendmaal duizend menschen daarom nog vijanden zijn van het Christendom, wijl de Christenen er aanleiding toe geven door hunne goddeloosheden.

§. 13.

Een mijner zeer geliefde vrienden heeft mij nog onlangs verzekerd, uit stellige proeven der ondervinding te hebben opgemaakt, dat hij, en als lid des Bijbelgenootschaps, en als leeraar van den Christelijken Godsdienst, overal in zijn wijden kring de meeste vijanden van het woord des eeuwigen levens gevonden heeft, (zoowel bij de *gedoopte* als bij

de

de *ongedoopte ongeloovigen*) onder hen, die geene gelegenheid hadden om Christenen te leeren kennen, wier heilige wandel het vooroordeel vernietigde, als of zij, die *Christenen heeten, niet beter zijn dan andere menschen.* En moeten wij dan ons zelven niet beschuldigen over onze eigene zonden, als wij zien en hooren, dat helaas! daarom het menschelijk geslacht nog zoo afkeerig is van het *beste deel*, wijl zij, die het hebben, *zondaars bevonden worden?*

§. 14.

Doch hoe gewigtig de gegevene redenen ook mogen zijn, om den tegenstand en de vijandschap op te lossen, die wij aangaande de Goddelijke bedeeling van het Evangelie ontmoeten; nogtans kan men, daarvan afziende, dat verschijnsel mede zeer wel verklaren uit de *verkeerde wijze*, waarop vele die het, in gemoede, wel meenen, *binnen* en *buitens lands*, *nabij* en *verre*, arbeiden aan de bevordering der goede zaak.

Wij hebben boven reeds gezien, dat niemand het Christendom kan uitbreiden, zoo het niet *in* den mensche zelf woont. Want hoe kan men geven, wat men zelf niet heeft? Maar het is hier de vraag, hoe zij, die het

hebben, het behooren aan te vangen, om allen tegenſtand zoo veel mogelijk te vermijden? Daartoe wordt *menſchenkennis*, *geleerdheid*, *taal- historie-* en *oudheidkunde* niet alleen vereischt, maar vooral eene zekere *bevoegdheid* om op de harten der menſchen krachtdadig te werken. *Niet alle kunnen wij alles. De Heer heeft maar weinigen tot Apostelen gemaakt.* Ieder heeft zijn bijzonder vak. Een *Joannes* kan zelfs niet wat een *Paulus* vermag. Het is niet ſlechts de zoo noodige *nederigheid* en *zachtmoedigheid* die hier wonderen werkt, maar er is tevens eene *bijzondere wijsheid des levens* onontbeerlijk, om *allen alles* te kunnen zijn, om met rijken en armen, beſchaafden en onbeſchaafden, bevooroordeelden en bijgeloovigen, twijfelenden en ongeloovigen te kunnen omgaan, en ieder te behandelen naar zijne gemoedsgeſteldheid. Waar dit ontbreekt zal men, welligt, kwaad doen; men *ijvert dan*, maar *niet met verſtand;* men wil te veel doen, en doet niets. Het winnen wordt verlies. De verkeerde wijze maakt vijanden.

§. 15.

Doch er geſchiedt nog meer kwaad. Er zijn vele goedgezinde menſchen, die, wel is waar,

waar, naar den raad van den Apostel, *vroeg en laat, tijdig en ontijdig aanhouden*, opdat het huis vol worde, maar daarbij de vermaning en het voorbeeld van den Heiland Jezus vergeten of verzaken. Wij weten het toch, dat het niet goed is, waar het ongeloof woont, *vele teekenen te doen voor het boos en overſpelig geſlacht. Het heilige den honden te geven* is verderf. *Paarlen voor de zwijnen te werpen* is meer dan onberaden. Wat volgt daaruit? Het is bekend.

En zoo men ook, op die wijze, het Christendom, naar den ſchijn, uitbreidt; zoo men ook, gelijk men meent, de gemeente des Heeren vermeerdert; is dat vreugde te achten? Ik twijfele zeer. Zal dat het onkruid niet zaaijen op den akker? Zal dat het getal der zalige huisgenooten des geloofs doen toenemen? Zal die volle kerk voordeel doen aan de goede zaak? Helaas! de gemeente wordt verwilderd, en de Christenen worden onderdrukkers des Christendoms.

Het is waar, ook in de eerſte gemeenten, dit zien wij uit de brieven van Apostel Paulus, was alles niet rein, maar er was toch eene zeer ſtrenge *kerkelijke tucht*, en het was niet zelden, dat, in plaats van zielen aan te nemen, zij, die volhardden in hunnen wandel, afgezonderd werden.

Welligt is het mede eene hoofdreden, waarom nog, over het algemeen, de tegenſtand zoo hevig blijft, dat *in* de kerk op eene *verkeerde wijze* gehandeld wordt, vooral *in het aannemen van nieuwe leden.*

§. 16.

Doch de voornaamſte oorzaak, die de afkeerigheid van het Christendom bewerkt, heb ik nog niet genoemd. *De Christenen zijn die oorzaak.* Ik ſpreek hier niet van de verſchillende ſecten, die, als een *noodzakelijk kwaad* (zoo als men het noemt), thans een *noodzakelijk goed* zijn, *omdat* zij *er zijn*, en omdat zij de ſtilſtaande wateren, door ebbe en vloed, in beweging houden; ja, voor *vrijheid*, *onderzoek*, *waarheidsliefde* zeer weldadig zijn; maar ik spreek van den *geest* dier verſchillende ſecten, welke helaas! hier en daar niet alleen nog voortduurt, maar ten deele nog, als geheiligd en gewettigd, gepredikt wordt, — waardoor *andere ſecten* verdoemd worden, en, als *onchristelijk*, het brandmerk, van Christenen, ontvangen. Deze *geest* is *haat*, maakt *haat*, en werkt natuurlijk dien tegenſtand, welke, bijna in het harte der Christenheid zelf, doodelijke wonden toebrengt. O, mogt dat heilloos kwaad

kwaad ophouden! mogt overal *de liefde* het grondbeginſel worden, waardoor alle partijen, *werkende voor éénen Heer*, onderling in vrede, eendragt en gemeenſchap, ſchoon geſcheiden, verbonden bleven, opdat de vijand, van dien kant, geene beſchuldiging meer kon inbrengen tegen de waarhied en echtheid van het zaligmakend Evangelie! Het is waar, die ſectehaat kan Jezus Godsdienst niet te last gelegd worden, maar de menſchen oordeelen toch zoo. En dit niet alleen; maar wat zal men denken, als zij, die Chistenen heeten, andere Christenen verdoemen, en dus eenen Godsdienst verkondigen, die liefde *heet*, en *haat* wettigt?

§. 17.

Wordt het reine Christendom aan het waarheidlievend harte bekend, dan houdt die vijandſchap op. Het treffend voorbeeld van Apostel Paulus kan zulks bewijzen. Maar hoe vele andere exempels heeft de historie en onze eigene leeftijd niet opgeleverd van mannen en vrouwen, die, eerst vijanden zijnde, daarna vrienden zijn geworden, en heerlijk hebben medegewerkt tot bevordering van het rijk der waarheid! — Wie kent niet de

merkwaardige geschiedenis van Milas en zijne huisvrouw? Doch misschien minder bekend is de gezegende kracht Gods tot zaligheid, die het Evangelie heeft ten toon gespreid aan die twee woedende vijanden van het Christendom, welke in Constantinopolen, als aanhangers van Mahomed, elkander eene eeuwige vriendschap en eene eeuwige vervolging van den Christelijken Godsdienst zwoeren. Zij waren beide uit een aanzienlijk geslacht, beide zeer wel opgevoedde, beschaafde en, als Turken, inderdaad godvruchtige jongelingen. Want, daar Mahomed vele dingen van het Woord Gods heeft overgenomen, zoo kan de zoeker en vinder ook veel van hem leeren, dat niet verre doet blijven van het Koningrijk Gods: Zij leefden eenige jaren te zamen en hielden hun woord; doch daarna komt één hunner aan de grenzen van het Turksche gebied, en leert eerst *Christenen*, dat is, *ware navolgers van Jezus*, kennen. Dit werkte, gelijk altijd, op het vatbaar gemoed, op dezen edelen Saulus. Hij neemt daarna het Nieuwe Testament, leest, herleest, en wordt een *Paulus*. Zijn vriend komt, zonder te weten wat er voorviel, in die gewesten. Zij zien en omhelzen elkander. De Christen schaamt zich niet des Evangelie's van zijnen Verlosser! De Turk

wordt

wordt in woedenden toorn ontſtoken en geeft den verzaker des geloofs zijner vaderen over in de handen der Overheid. De dood is hem bereid, zoo hij niet ommekeert. Hij zit in den kerker. De oude vriend komt tot hem; bidt, ſmeekt, dwingt tot aanneming van het woord des Profeets. Vergeefs. De waarheid des Evangelie's is hem leven en overvloed. Hij kan niet. Het ſchavot wordt opgerigt. De vriend beeft en hoopt; — hij houdt aan, tijdig en ontijdig; — hij valt voor hem neder. De jongeling neemt het kruis en volgt zijnen Heiland. De vriend wil hem overhalen en waagt het uiterſte. Het is vruchteloos. Eerst wordt de linkerhand afgehouwen. De vriend knielt en bidt! Dan de regterhand; — doch er is in den geloovige geene verandering. Hij wordt ter dood gebragt. Die dood werd leven voor den vriend. Hij moet onderzoeken, en ziet, — hij wordt overtuigd. Hij volgt zijnen geliefde op het pad der eeuwige waarheid, gaat in een ander land, en leeft, verre van zijne naastbeſtaanden, onder zijne Christelijke broeders. De bloedverwanten zijn woedende over zijn gedrag; beſpieden zijne woning, en, van wraakzucht dronken, bewegen zij zijnen broeder hem op te zoeken en te vermoorden. Met den doek nadert de on-

 na-

natuurlijke in het ſlaapvertrek des Christens; ſtoot toe, maar — ſtoot mis. Moord! Moord! ſchreidt de aangevallene. Men ſchiet van alle zijden ter hulpe toe! Hij herkent zijnen broeder; hij verbergt hem, vergeeft hem zijne ſchuld, en zorgt met de voorzigtigheid der liefde, dat zijn moordenaar over de grenzen in vrijheid kome, om te leven bij de zijnen.

Zoo almagtig is Jezus Godsdienst om harten te bekeeren, indien de *waarheid* en *echtheid* aan hen verſchijnt, die *ooren* en *oogen* hebben, om te *hooren* en te *zien*. De wreede krijgsknecht gevoelt de Goddelijkheid der openbaring. De zondaar keert om, en de twijfelaar gelooft.

Wij moeten het belijden: er zouden niet zoo vele vijanden zijn als wij ontmoeten, indien de Christenen het licht des Christendoms lieten ſchijnen voor alle menſchen; menigëen zoude dan, of geheel, of bijna *bewogen worden een Christen te worden*, terwijl hij nu daarvan een afkeer heeft.

§. 18.

Eindelijk moet ik er dit nog bijvoegen; om, mijns bedunkens, voor ieder te doen zien, dat alle vijandigheid tegen het Evange-

lie

lie geen vermoeden hoegenaamd kan inbrengen ten nadeele der waarheid.

Het is de algemeene aanmerking: dat, *en* de *vriendschap*, *en* de *vijandschap*, *hier* niets bewijst; maar dat de Goddelijkheid der Christelijke openbaring ten eenemale afgescheiden blijft van *dergelijke omstandigheden.*

Dit verdient onze bijzondere aandacht.

Gesteld zijnde: Christus Godsdienst had geheel geene vijanden; was hij dan *daarom* waar, echt, Goddelijk? Dit doet toch hier niets af. Gesteld zijnde: alle menschen waren zijne vijanden; zoude hij dan *valsch* zijn? Ik kan zulke sluitredenen niet bevatten. Schoon het ook eene daadzaak blijve der algemeene ervarenis, dat de zonde zich overal heeft verspreid waar menschen zijn; is het daarom niet waar, dat de mensch oorspronkelijk in *heiligheid* en *geregtigheid* het beeld des Scheppers droeg? Schoon het waar was, dat alle Mohammedanen, zonder onderscheid, het stelsel van hunnen Profeet volgende, getrouw bleven aan zijne wetten, zoude *deswege* zijn Godsdienst het werk zijn eener onmiddellijke openbaring? Mijn geloove hangt daarvan niet af.

Op andere gronden staat het huis der waarheid. Men kome en zie! Gesteld zijnde: het

gelukte eenen anderen Alexander de geheele wereld te veroveren en alle de volken der aarde in ééne algemeene Monarchie te brengen en te houden, was hij dan de *man naar Gods harte?* Gesteld zijnde: een Titus zat op den troon, en zijne onderdanen stonden in oproer op, en vermoordden hem, was hij dan geen Titus meer? Gesteld zijnde: de *liefde verkoelde* bij allen en werd *haat*, zoude dan de Goddelijkheid des Nieuwen Verbonds niet meer *de zelfde* zijn?

DERDE HOOFDSTUK.

De tegenspoeden in de Christelijke Kerk bewijzen niets ten nadeele van den Christelijken Godsdienst.

Eer wij overgaan tot het betoogen van deze waarheid, zal het zekerlijk noodig zijn twee vragen te beantwoorden en behoorlijk te ontwikkelen, die vooraf dienen algemeen aangenomen te worden, zal de zaak zelve goedkeuring wegdragen.

a. Wat

a. Wat denken wij bij de uitdrukking: *Christelijke Kerk?*

b. En wat zijn de *tegenspoeden*, die *daarin* bijzonder *bedoeld* worden.

Doch wij zouden een boek in een boek moeten fchrijven, en dus het kort beftek van eene Verhandeling verre, zeer verre overfchrijden, indien het bij ons opkwam hier *alles* wijdloopig te berde te brengen, wat er zoude kunnen gezegd worden.

Eenige weinige trekken van een groot tafereel mogen genoeg zijn.

a. Wat denken wij bij de uitdrukking: *Christelijke Kerk?*

In de gewone, algemeene beteekenis van dit aangenomen woord, kan men misfchien daaronder alle die menfchen uit alle klasfen, ftanden, fecten, gemeenten, huishoudingen verftaan, die met elkander zich onderfcheiden van alle belijders van andere Godsdiensten, omdat zij, bij hunne afwijkingen en verfchillen, op de eene of andere wijze *dit gelijk hebben:* dat zij den *naam van Christus dragen* en *zijnen Godsdienst belijden*, dat is, noch bij de Joden, noch bij de Mahomedanen, noch bij de Heidenen behooren. Op deze wijze zoude men, zonder aanzien van perfonen, alle menfchen daaronder tellen, die, het zij goed, het zij kwaad, het zij geloovig,

on-

ongeloovig of bijgeloovig, het zij onderwezen of niet, het getal vermeerderen van de ſchare der genen, die Christenen heeten.

In eenen engeren kring zoude men welligt *die kerk* kunnen beſluiten. En dan ware het een gezelſchap van menſchen, die, door een openlijk of ſtilzwijgend verdrag, met elkanderen zijn overeengekomen, om, deelende in zekere bijzondere regten en voordeelen, wederkeerig te voldoen aan bijzondere pligten, en dus eenen Christelijken Staat uit te maken, welks leden niet alleen *ontvangen* maar ook *geven*, wat der Christelijke maatſchappij bij uitſluiting eigen is.

In de derde plaats noemt men ook die menigte van individuen de *Christelijke kerk* welke, wetende in wien zij gelooven, alle van harte en met den monde belijden: dat *Jezus Christus is in de wereld gekomen, om zondaren uit genade zalig te maken.*

In alle die verſchillende beteekenisſen zoude men het woord kunnen verſtaan.

Willen wij er nog ééne bijvoegen? dan ſla ik volgende voor: de gezamenlijke partij van alle vrienden des Christendoms, die, onder alle ſecten verdeeld, door den Heiligen Doop en het Heilig Avondmaal, en door onderlinge bijeenkomſten in de Christelijke bedehuizen, zich niet ſchamen des Evangelie's van

Je-

Jezus Christus, maar daarin getrouw volharden.

Het is mij bekend, dat er nog vele andere bepalingen van dit woord zijn. Doch, deze ter zijde latende *om gewigtige redenen*, zullen wij het aan anderen vrij ſtellen hunne bijzondere gevoelens dienaangaande hier bij te voegen.

Doch is de zaak dan daarmede afgedaan?

Wij zullen hier niet ten ſtrijde gaan met of tegen de voorſtanders van eene *zigtbare* of *onzigtbare kerk van Christus hier op aarde*. Wij willen ons niet inlaten met de vraag: of de *eerste*, of de *laatste*, de *aanvang*, *voortgang*, het *einde* en *doel* zij van den Goddelijken Stichter? Misſchien hebben beide ijveraars, gelijk het in zulke gevallen dikwerf gaat, zoowel regt, als onregt; misſchien wordt de geheele zaak niet behoorlijk bevat, gevoeld en onderſcheiden.

Laat dit genoeg zijn!

Maar de *ware kerk*, indien zij dien naam verdient, moet zij niet beſtaan uit *ware leden?* Die *ware leden* moeten zij niet gelooven in den *Vader*, den *Zoon en* den *Heiligen Geest?* — moeten zij, om tot dat geloove te komen, niet door Joannes den Dooper en Christus onderwezen zijn? — moeten zij niet uit het lage dal der zonde opge-

geroepen zijn door de *stemme der genade* tot den berg der heiligheid? Kunnen zij vroeger het *geloove omhelzen?* Ja, wordt daartoe niet zelfs die *wedergeboorte* vereischt, zonder welke geen Nicodemus kon ingaan in het Koningrijk Gods?

Het is waar, onmogelijk kunnen wij van alle de *leden der kerke* het verwachten, dat zij *geheel volmaakt* zijn! Ook ten tijde der Apostelen waren er, in die kerk, vele leden die niet *rein waren;* doch de naam alleen is hier niet genoeg, en de onderscheiding van sommige Godgeleerden tusschen *uiterlijke* en *innerlijke kerk* kan hier niet voldoen. *Het zout der aarde* maakt de *eigenlijke kerk* uit. Die kerk wordt gevonden door de geheele wereld. Zij is niet hier of daar. Zij is overal, waar Jezus Christus het *één* en het *al* is. Zij is *in alle secten.* En waar zij is, daar is *één geloove, ééne hope* en *ééne liefde; daar is ééne aanbidding in geest en in waarheid;* daar zijn alle leden *één hart* en *ééne ziele;* daar zijn twee of drie, in Christus naam vergaderd, de *kleine kerk in de groote, de groote in de kleine;* daar zijn die *weinigen* de *vertegenwoordigers* van het geheel, en de *wetgevers* tevens; daar is *hun voorbeeld* het *algemeene rigtsnoer*, en daar is alles wat er geschiedt,

re-

regel en *vorm* voor de ganfche maatfchappij. Wij kunnen ze niet zoeken, niet kiezen; wij moeten ze vinden, en, gevonden zijnde, zal alles, wat *oogen* heeft om te *zien*, belijden: *dat is de kerk!* Gelijk een kindeken aanftonds in een voleindigd afbeeldfel van den *Heiland*, den *Heiland* ziet, en met bewustheid uitroept: *dat kan niemand anders zijn, zelfs geen Paulus, Petrus, ja geen Joannes! Zoo ook hier.* Alle vooroordeelen gaan daar naar buiten, alle menfchelijke meeningen en ftellingen. *Het oude is dan voorbij*: ziet, *het is alles nieuw geworden.*

Schoon het ook waar moge zijn, dat deze kerk nog fchijnbaar als *ideaal* voor ons ftaat, omdat zij, als zoodanig, zich nog nergens heeft gevestigd; nogtans is zij, wezenlijk, aanwezig *in de Christenheid!* Heilige mannen en vrouwen gaan het land door *goeddoende*, als navolgers van Jezus Christus, *aan allen, onderwijzende alle volken*, en vinden geloove. . . . Zij zijn de *Priesters der kerke*, en fchoon zij niet alle de nieuwe geloovigen *doopen tot hunne gemeenfchap*, wijl dit, *of* reeds gefchied is, *of* van anderen gefchiedt, nogtans *bouwen zij mede de kerk*, en maken het huis *voller* en *grooter* en *volmaakter.* Zoo heeft de genade Gods altijd haar werk bevorderd en doet het nog. En

wie

wie behooren tot hun geslacht? Het zijn alle die gezegenden des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes, welke begeerte hebben om in die kerke aan te bidden; het zijn zij, die streven naar dat zelfde doel; het zijn die *leden*, welke *geestelijken* willen worden. Welke zijn daarvan uitgesloten? . . . De *wereldlijke menschen alleen*, die noch dat verheven oogmerk willen erkennen, noch daaraan zoeken te voldoen.

Zal ik ze noemen de geliefden alle, die wij kennen, als *levende steenen* aan *dat geestelijk huis*, die uit alle secten bijdragen tot voltooijng van dien tempel Gods? Dat zij verre; hunne namen zijn opgeschreven in het boek des levens. In het verborgen zoowel als in het openbaar, leeft die *heilige schare*, en, zoo mijne ervarenis mij niet bedriegt, dan zijn het vooral de *vrouwen* die hier eene *eerste plaats bekleeden*.

Zie daar, Geëerde Lezer! met flaauwe trekken het denkbeeld ontwikkeld der *Christelijke Kerke*. Dit diende hier op den voorgrond te staan, om in het vervolg te antwoorden op de gegevene Vrage

b. En nu: welke zijn de *tegenspoeden*, die hier bijzonder bedoeld worden?

Het sta mij vrij, te dezen opzigte, eenige aanmerkingen aan te stippen. Het hoog-

eer-

eerwaardig Genootſchap heeft, naar het mij toeſchijnt, in de voorgeſtelde Vrage aan dit woord eene bijzondere beteekenis geleend, en daaronder vooral twee verſchijnſelen verſtaan, die thans, uit hoofde van de teekenen des tijds, inzonderheid de aandacht der geloovigen en ongeloovigen ſchijnen bezig te houden. Het kan zijn, dat ik dwale; doch, in allen gevalle, zal niemand daaraan den naam van *tegenſpoeden* weigeren.

In de eerste plaats zijn het wel, de *innerlijke* en grievende *beroeringen*, ten nadeele der kerke, onder de Christenheid zelf ingevoerd, door de *veelvuldige ketterijen*, door de algemeene *onverſchilligheid*, *ſpotternij*, *ongeloovigheid* en *booze zeden*, die helaas! van de naamdragers des Heeren ſchaamteloos verſpreid worden, om het zaad des verderfs in den akker des Goddelijken Verloſſers te doen woekeren, zoodat vele afvallen en met het *afgewaſchen zwijn tot de omwenteling in het ſlijk* terug keeren.

Het ander onheil is, welligt, te vinden in de *uitwendige vervolgingen*, en, met name, de ſchrikkelijke geweldenarijen der aanhangers van Mahomed, die, met ſchijnbaar voordeel, het hart der menſchen overhalen tot hunne partij, en de leden der kerke dwingen tot verzaking van het zaligmakend geloove.

Wij kunnen, niet te onregt, hier nog volgende rampen bijvoegen, die zoo oud zijn als het Evangelie.

Ik heb, bovenal, het oog op *dat lijden*, hetgeen de ware kweekelingen en navolgers van Jezus Christus als hun *kruis* hebben aan te zien; het beſtaat, als *kenſchetſend onderſcheid*, inzonderheid daarin: dat de menſche Gods zulks vindt op den weg der Godzaligheid, *omdat hij een Christen is*, en hetzelve zoude kunnen ontvlieden, zoo hij af wilde wijken van zijn heilig geloove.

Hier komt bij: dat *verdriet*, hetwelk de *vroomen*, hierop aarde, *door de ſchuld der goddeloozen* moeten ondergaan, doch niet vermijden kunnen, omdat het hun overkomt als leden der burgerlijke zamenleving, al ware het ook, dat zij niet meer met Christus wandelden

Dan volgen: die *smartelijke bezoekingen*, welke God, van tijd tot tijd, de geliefde kinderen zendt, zonder medewerking van vijandige menſchen. De Vader heeft dan altijd iets met zijne uitverkorenen voor, inzonderheid indien die tegenspoeden zeer algemeen zijn; misſchien ter beſtraffinge, ter kastijdinge, maar zekerlijk ook ter beproeving, zuivering, reiniging, heiliging en volmaking.

Er is nu nog iets, dat wij fomtijds *tegenspoeden* noemen. Het behoort echter niet tot de zelfde klasfe. Ik meene die onheilen welke de ongehoorzame kinderen hier nog gedurig ondervinden, omdat zij, helaas! door hunne fchulden en zonden dezelve dragen als de gewoonlijke gevolgen hunner eigene dwaasheid.

Deze laatfte rampen zijn nog in deze wereld misfchien de algemeenfte, en zelfs in de kerk maar al te veel voorhanden, omdat hare leden niet geheel vrij zijn van de befmettinge des vleesfches en des geestes.

Door de vereëniging van alle deze hier opgetelde *tegenspoeden*, zien wij in de *Christelijke kerke* een aanhoudend, en thans zekerlijk een zeer duister tooneel van rampen en wederwaardigheden, hetgeen ontzetting baart. Geen wonder, dat zulks fomtijds het zwak gemoed in vreeze en zorge brengt. Geen wonder, dat de zoogenoemde fterke geesten fpottend vragen: *wat is waarheid?*

Wij moeten het verfchijnfel aannemen en de zaak toeftaan. *Het kwaad* is daar. Dit lijdt geen tegenfpraak. In drie klasfen kan men zulks, dunkt mij, gevoegelijk verdeelen, fchoon anderen gewoon zijn flechts *twee* te noemen.

Het *eerfte* is — *natuurlijk kwaad.*

Het *tweede* — *zedelijk kwaad.* — Ik fla

 voor,

voor, het *derde*, en dat wel het allerſlimſte, er bij te voegen onder den naam van *geestelijk kwaad.*

Het *laatſte* beſtaat, naar mijne gedachten, in die algemeene bezoldinge der zonde, welke alleenlijk door de genade Gods in Jezus Christus kan weggenomen worden, dat de mensch *dood is voor het leven en den overvloed der waarheid en der zaligheid.* Overal is, *buiten de ééne ware kerk*, deze ellende. Onwetendheid in de dingen des geestelijken levens, ongeloof, bijgeloof, vooroordeel, twijfel, dwaling en onzekerheid is daarom zoo algemeen als ons geſlacht, ten zij de verlosſing door de openbaring van Jezus Christus tusſchen beide komt om die duisternis weg te nemen. Het moge waar zijn, dat men door den zoogenoemden *natuurlijken Godsdienst* eenig licht kan vinden; *al het kwaad* wordt niet weggenomen, en wat er overblijft is *zoo veel*, dat niemand rust en vrede kan deelachtig worden, noch kracht en moed om te voldoen aan het oogmerk van 's menschen beſtaan.

Doch dit onheil is *in de kerk* niet voorhanden.

Hoe is het met het *zedelijk kwaad* geſteld? Wij moeten hier onderſcheid maken tusſchen *zonden* en *zonden.* Schoon alles, wat

wat *zonde heet*, *zedelijk kwaad* is en dus *ongeregtigheid*, nogtans is het niet alles *tot den dood*; — ſchoon de vroomen ook dagelijks *in velen ſtruikelen* en ootmoedig ſmeeken om *vergevinge hunner ſchulden*; — ſchoon zij gedurig in *zak* en *asch* gaan, en altijd *treuren* als *armen van geeste*; — ſchoon zij, eenig en alleen door de genade Gods die in Jezus Christus is, kunnen deelen in de zaligheid des eeuwigen levens, nogtans *zondigen zij niet meer*, gelijk andere menſchen, die *buiten zijn*. *In de kerke* is *dat zedelooze leven* niet, hetwelk de mensch *vóór zijne bekeering en wedergeboorte* bedrijft. Waar het beſtaat, daar is de *Christelijke kerk niet*.

Wij kunnen, over het geheel, altijd beter zien, waar zij *niet* is, dan *waar zij is*. De ware kerk is, uit haar eigen aard, niet alleen *in nederigheid* verborgen, maar ook kan ſchijn hier ſomtijds bedriegen. Daarom moeten de *geesten beproefd worden*, *of zij ook uit God zijn*. Doch het ander is duidelijker en ligter. Waar zij *niet* is, dat komt aan het licht. *Deugd* is het *eenigst teeken niet* der ware kerk, maar *goddeloosheid* kan dáár nimmer wonen. *Hare tegenſpoeden* gaan dus *buiten haar om*, en gaan ons *hier* niet aan.

Eindelijk komen wij, derhalve, thans

 aan

aan de *eigenlijke zaak*; — ik meene: het *natuurlijk kwaad* dat in de Gemeente Gods woont Uit het bovengemaakte onderſcheid tusſchen de veelvuldige onheilen, die wij, in het algemeen, *tegenſpoeden* noemden, volgt weder als van zelve, dat niet alles, wat daarbij geteld kan worden, *der kerke*, *als kerke*, treft; althans niet treffen zoude, wanneer zij nader ware gebleven aan hare oorſpronkelijke ſtichting, gedaante en bedoeling.

Doch moge een gedeelte, moge het geheel voorhanden zijn, en in der daad, *innerlijk* en *uiterlijk*, thans de ware leden en de geloovige aanbidders in de Christelijke kerke niet weinig ontrusten; zoude zulks ten nadeele ſtrekken van den Godsdienst des Evangelie's, of zijne waarheid en echtheid beſtrijden? Zoude dit voor vriend en vijand een gegrond vermoeden opleveren, om te twijfelen aan de Goddelijkheid eener openbaring, die verzegeld is met den dood des Middelaars? Dat zij verre! Alle deze dingen bewijzen niets daar tegen.

§. 1.

In de eerſte plaats zij het hier, als eene groote en dierbare waarheid voor ons harte

te en geloove aangenomen: dat *voorspoed*, ſtreng genomen, nooit behoord heeft tot de *zekere beloften van het Christendom.*

De Godzaligheid is wel *nut tot alle dingen, en* heeft *zoo wel de beloften der tegenwoordigheid als der toekomst*, maar daarom niet van *geluk*. De Vader zal hetzelve den *zoeker van het Koningrijke Gods en deszelfs geregtigheid, wel toewerpen*, doch alleenlijk dan, *zoo Hij weet, dat hij het, of behoeft*, of *kan verdragen. Iets anders is er beloofd:* en dat houdt Hij, die het heeft gezegd. Hij doet het. *Dit* is — *zaligheid. Die genade* zal den *geloovigen genoeg zijn*, is *hem genoeg*. Zij is zoo algemeen als de kerk. Zij *vervult alle harten en zinnen met den vrede Gods, die alle kennisſe te boven gaat.* Indien zulks *niet* was, dan ware de *Christelijke Godsdienst meer dan verdacht.* Indien er ook ſlechts één *aanbidder in waarheid en geest* in den tempel van Christus nederknielde, *zonder dien zegen*, zoo zoude de *waarheid* van zijne openbaring *te regt betwist worden*

Doch, laat vriend en vijand komen en zien; zij moeten beiden, willens of tegen wil, belijden, dat deze *voorſpoed* nimmer uitblijft. Daarom is deze Godsdienst een *algemeene*, daarom is er maar ééne kerk. *Zalig* is ie-

 der,

der, die daartoe behoort. Niet alleen *in de levende* hope op eene *erfenis* des *eeuwigen hemels*, maar ook *in het genot* van den *verkregen* vrede. Is het *eerste* de zoete troost en de heilige vreugde der *kinderen Gods*, het *laatste* is het *teeken en bewijs* der *aanbidders Gods*. En hier, mijne lezers! bidde ik om bijzondere opmerkzaamheid, om den strijd te eindigen tusschen alle partijen in de Christenheid, waar de *ware kerk*, de *zaligmakende*, te *vinden zij?* Nergens schijnt zulks nog behoorlijk behartigt te worden, als men, *ijverende* en *krakeelende*, niets afdoet.

De *ware zaligmakende kerk is niet*, die *slechts zaligheid belooft*, maar die, *met* de belofte, het *genot verbindt*. Gaat iemand er *in*, om het gewenschte heil *daarna* te ontvangen, zoo wandelt hij *nog op het onzekere*, en zijn vrede is gelijk die eens koopmans, welke naar verre landen reist in hoop van winst, of gelijk die eens landmans, die zijn hoeve en vaderland verlaat, om in afgelegene gewesten een beter lot te zoeken. Zulk een overgang uit de *eene* in de *andere* kerk moge voorstanders vinden, dezelve is, in allen gevalle, niets anders, dan verandering van pad om het *ontbeerde te zoeken*.

Doch

Doch *hij* gaat *in* die kerk, en vindt de *ware*, die niet meer zegt: ik hope uit genade, in mijne kerk, zalig te worden; maar: ik ben uit genade *zalig geworden*, en *dit genot* is mij een *onderpand* der levende hope, dat ik na mijn dood zal overgaan in de eeuwige heerlijkheid.

Waar vindt men deze gezegenden des Vaders? Waar de heiligen zijn, die het *geloo-ven hebben, dat in de liefde werkende is.* Hun is dan die *genade* genoeg, in weerwil van alle *tegenſpoeden. Komt en ziet! Zoekt,* en *gij zult vinden!* Er zijn zulke *zalige Christenen*, welligt onder alle ſecten, welligt in paleizen, — zekerlijk in hutten. Welligt dáár, waar het aardsch geluk lacht, — zeker dáár, waar de zon der vreugde is ondergegaan, en de nacht der ſmarte niet verlicht wordt, dan door die ééne zon, die hoog ſtaat aan den eeuwigen hemel der genade.

Zoekt, en gij zult vinden! Er zijn zulke *zaligen.* Ik kenne ze, maar vooral onder hen, die onderwezen zijn in de ſchole der *tegenspoeden.* Ik vond ze meestal onder die ſtillen in den lande, welke, met alle de heiligen des Nieuwen Verbonds, *in Christus genade* genoeg vinden, ſchoon zij niets anders hadden dan *tranen* om te *weenen*, en *woorden*

 om

om te *bidden*, en ach! ſomtijds *die niet eens.*

Aan het ziek- en ſterfbed, in de woning der armoede, in den kerker der vervolgde onſchuld en in de woestijne zult gij ze vinden, die *zóó — zalig zijn.*

§. 2.

De belofte wordt vervuld! Zij is vervuld. Die meer wil hebben, *heeft zijn loon weg.* Die, *zonder zaligheid*, *minder*, *dat is*, *voorſpoed*, wil hebben en *daardoor* het Christendom in zijne *echtheid* wil bewezen zien, die *heeſt zijn loon weg*, en *weet niet wat hij doet.*

Doch, waar zoo veel is, daar is, meestal, ook *meer*, en niet zelden *zeer veel.* Ik beroepe mij op de ondervinding van alle menſchen, die oogen hebben om te zien!

In de *ware Christelijke kerk* worden alle *zalige vroomen*, niet alleen op eene wonderbare en heerlijke wijze van God geleid, bewaard, gered, geholpen, getroost, maar hunne gebeden en ſmeekingen worden ook niet zelden zoodanig verhoord, dat zij telkens de gedurige bewijzen en teekenen ontvangen eener *bijzondere* Voorzienigheid. Welke uitkomsten! Welke treffende voorvallen en lotver-

verwisselingen! Het is waar, niet altijd is dit hunne bevinding. Het is waar, zij steunen daar niet op. Doch *toegeworpen* worden hun dergelijke *voorspoeden* menigmaal, en zij bidden den Vader dankbaar aan. Dit wedervaart, meer of minder, *allen*, en dus der kerke. Waar het nog niet verschenen is, daar zal het zekerlijk nog ontbreken aan het *eerste*: de *zaligheid*. Ontbreekt dat *niet*, en komen er dan geene toevoegselen, nu, — zoo is het *oog niet blind; het ziet God*, ook in het *tegengestelde*, en het harte bidt den Vader aan. Ontbreekt het *voornaamste*, dan is het niet vreemd, dat het overige uitblijft. God heeft dan zijne redenen, al is het ook geene andere dan deze: dat men eerst, door den tegenspoed, het *beste deel* grijpt!

§. 3.

De voorgaande algemeene bedenkingen zullen, zonder twijfel, niet vergeefs zijn. Doch wij willen thans op eenige bijzonderheden doen letten, waardoor het bedoelde niet minder betoogd zal worden.

Het is waar, onze zinnelijke natuur niet alleen, maar zelfs het menschelijk hart heeft een afkeer van alles, wat *tegenspoed* heet. Wij wenschen voor ons zelven en voor ande-

ren, welvaart, rust, vrede, geluk, en daartoe bij te dragen; dat in de Christelijke kerk alle hare leden den hoogstmogelijken graad van *uiterlijk* heil bereiken, is de heilige roeping der liefde. De Goddelijke Heiland rekent alles, wat wij, in zijnen naam, aan de broeders en zusters doen, om het nut van 't algemeen te bevorderen, als aan Hem zelve gedaan; doch, het is even zoo zeker, dat deze gelukſtaat, hoe wenſchelijk ook, in dit leven nimmer bereikt zal worden. *Indien wij alleenlijk op Christus zijn hopende*, dat *dit* zal geſchieden, *zoo zijn wij*, met de eerſte christenen, nog ſteeds *de ellendigste van alle menſchen.*

Twee wegen zijn ons, naar het voorbeeld van den overſten Leidsman en Voleinder des geloofs, gegeven, waarop de liefde hier wandelt tot den einde toe. Als de eene geſloten wordt, gaat de andere open. Zij zijn: *dienstvaardigheid* en *lijdzaamheid.* De laatſte is wel de moeïjelijkſte, maar ook de heerlijkſte. Moest de Christus zelf niet daarop wandelen, *om in zijne heerlijkheid in te gaan?* moeten wij alle niet, met Hem, daar *in zijne voetſtappen treden*, *wijl Hij ons een exempel heeft nagelaten?* en zullen wij dan niet met Hem *verheerlijkt worden?* Het eerſte pad is zekerlijk, zoo lang wij kunnen, *dat*

on-

onzer roepinge en meestal het meer verkieslijkste. Het is liefelijk en ſchoon, zoo de broeders, rondgaande, *goed doen aan allen* en der *zonne gelijk*, *hun licht laten ſchijnen ten zegen van goeden en kwaden*, *van regtvaardigen en onregtvaardigen*; doch, zonder lijdzaamheid, kan dit niet eens geſchieden; en geſteld zijnde, dit ware mogelijk, zoude dan de andere weg niet bewandeld moeten worden? Mij dunkt, dit ware *verlies* in plaats van *gewin*. Wat zoude dan verloren zijn? Zeer veel; maar inzonderheid dit, dat wij niet eens konden bewijzen, *hoe* lief wij hebben, *in* wien wij gelooven, *op* wien wij hopen, en *van* hoedanigen geest wij zijn! Als hier alles naar onzen zin gaat, dan is het zekerlijk groot, die weelde te kunnen dragen; maar wij weten nog niet, hoe wij zouden beſtaan, als ons goud in de ſmeltkroes der ellende beproefd wierd! — In voorſpoed niet te vallen is veel, maar in tegenſpoed, met *Hiob*, ja, met Christus, den beker te drinken zonder af te vallen van de baan der godzaligheid, dit is meer.

Zoude dan de waarheid van den besten Godsdienst twijfelachtig worden, omdat de Christelijke kerk van God verwaardigd wordt hare ſchoonste kracht en eere te openbaren? Wie kan dit beweren?

§. 4.

§. 4.

Maar, mij dunkt, hier hoor ik zeggen: De liefde verkoelt; — de menſchen vallen af; en zij, die met ons waren, wandelen niet meer op het ſpoor des geloofs; — de Christenen worden afgodendienars of navolgers van den valſchen profeet; — het ongeloof neemt toe; — ſpotters komen van alle zijden; dit zijn de ſchrikkelijke gevolgen van die tegenſpoeden.

Het is waar. En het is zeer natuurlijk, ja zelfs noodzakelijk. De Heiland heeft zulks voorſpeld. Ook in zijnen tijd was dit verſchijnſel niet geheel vreemd. In de dagen der Apostelen was zulks ook te zien. Het is altijd zoo geweest; en zal welligt nog lange zoo blijven.

Vele zoogenoemde Christenen zouden nimmer het Christendom omhelsd hebben, indien het van hunne keuze had afgehangen, of indien zij er geen tijdelijk voordeel mede hadden beöogd. Het ware te wenſchen, dat zij *niet* tot de kerk behoorden. Wat zegge ik? zij zijn er nooit bij geweest. Het *getal* hebben zij wel, maar de *kerk* niet grooter gemaakt. *Zij mogen weggaan!* De ware gemeente blijft. De Heer heeft

nog

nog *geene* verloren van de *genen*, die de *zijnen zijn*. Zij hebben, *in* die ſmarten en wederwaardigheden, de *waarheid* en *goddelijkheid* van *hunnen Godsdienst* niet alleen *erkend*, maar ook op eene *uitnemende wijze bevestigd*. Zij bewezen: dat zij nergens konden henen gaan, maar bij Hem moesten blijven, *die woorden heeft des eeuwigen levens*.

§. 5.

En welke *deugden*, welke *geloofsteekenen* en *bewijzen* zijn *door*, *onder* en *uit* die tegenſpoeden aan het licht gebragt!

Ik ſpreke hier niet eens van die *ſchriften*, welke ter verdeediging van den Christelijken Godsdienst zijn verſchenen, omdat het ongeloof daartoe aanleiding gaf; maar ik moet toch hulde doen aan de *verdiensten* van die edelen der menschheid, welke, in het midden van alle die vervolgingen en mishandelingen, den Godsdienst, *predikende* en *handelende*, uitgebreid hebben, en liever alles droegen dan hun geloove te verzaken.

Doch inzonderheid mogen wij niet vergeten, hoe alle die *innerlijke* en *uiterlijke* rampen en nadeelen medegewerkt hebben om *in* de Christelijke kerk de verhevenſte gevoelens te ontwikkelen, en dezelve in het leven

te doen overgaan, om *vriend* en *vijand* te bewijzen, dat er *eene kracht Gods in het Evangelie der genade ligt*, niet alleen om *zalig te maken*, maar ook om te *verkondigen de deugden des genen die het menschdom geroepen heeft uit de duisternis tot zijn wonderbaar licht.*

Twee dingen zijn er, die voor den wandelaar op het pad des Heeren het *aller*moeijelijkst zijn in het werk der *lijdzaamheid.* Het een voor het *geloove;* het ander voor de *liefde.* Alle menſchen, die geene Christenen zijn, blijven verre van die verhevene betooningen eener Christelijke gemoedsgeſteldheid. Het *geloove* draagt *vrijwillig* het *kruis*, en de *liefde* bemint den vijand, zegent den vloeker, doet wel den hater, en bidt voor den vervolger en geweldenaar. Dat geloove en *die liefde* zijn *niet* de *gevolgen*, maar de uitkomſten van de *tegenſpoeden.* Zij bewijzen, met meer dan wiskunſtige ſluitredenen, de waarheid en goddelijkheid van dat *rijk, hetgeen niet is van deze wereld.*

§. 6.

Zoo lange de Christelijke kerk eene *ſtrijdende* is met de heilige wapenen der *nederigheid, zachtmoedigheid* en *liefde*, met de

magt

mågt der *dienstvaardigheid* en *lijdzaamheid*, om hare vijanden te overwinnen, namelijk de zonde, het ongeloof, het bijgeloof, en om den Overste der duisternis van de aarde te verbannen; zoo lange blijft hier ook dat *verdriet*, hetwelk *innerlijk* en *uiterlijk* haar geloove beproeft, hare hope levend houdt en hare liefde loutert, reinigt, volmaakt. Zoude dit tegen het Christendom getuigen? Wat ware dan vóór hetzelve? Geweld, geestelijke dwinglandij, Mahomedaansche bekeeringszucht en gewetensdwang? O, dit zal niemand beweren, ten zij de zulken die, niet wetende wat zij doen, den wederkeer wenschen van die tijden, waarin de barbaarschheid elk middel heilig noemde, om hare oogmerken te bereiken! En welke oogmerken? Helaas! om *in* het Christendom het Christendom zelf te niete te doen, dat is: een krom en verdraaid geslacht aan te nemen in de kerk, en, dus doende, de kerk te ontheiligen. Dit onchristelijk drijven is ééne der voornaamste medewerkende oorzaken waardoor het komt, dat wij zoo wel van *buiten* als van *binnen* alle die onlusten en verdrietelijkheden zien voortduren, welke thans het ongeloof en het geloof stoffe geven tot twijfel en tegenwerpingen.

§. 7.

Het is waar, daar zijn eenige Godgeleerden, die in den zoeten waan leven en den fchoonen droom droomen, als of de *eerfte dingen zijn voorbij gegaan*, en dus een koningrijk van Christus op deze aarde verwachten, waarin niet alleen *geregtighied* maar ook *gelukzaligheid* zal heerfchende zijn. Geen wonder, dat zij de verfchijnfelen van dezen tijd niet kunnen overeenbrengen met hunne geliefkoosde vooruitzigten. Dit vleijend denkbeeld ftrookt in geenen deele met de fmartelijke ervarenis. Sommige ongeloovigen maken zich dit vooroordeel ten nutte en fmeeden daaruit wapenen, om het Evangelie er mede te beftrijden. Ach! beide weten niet wat zij doen. Het *kruis* is, integendeel, de fchoonfte roem der kerke; dat te dragen, of, als men het niet dragen kan, te flepen, is de Goddelijke orde der dingen. Zoude dat hier ophouden, dan hield het Christendom op, dan had het oogmerk des Stichters van onzen Godsdienst zijn einde bereikt. Wij verwachten wel *eenen nieuwen hemel en eene nieuwe aarde*, maar niet eerder, dan nadat de Heer *alle zijnen vijanden* zal te niete gedaan hebben: en de *laatfte vijand is de dood.* Dan eerst *hou-*

houden die dingen op, welke thans in deze oefenſcholen noodzakelijk zijn, om het harte op te voeden en te onderwijzen in de Godzaligheid. In welk een tijdvak wij ons ook mogen bevinden, het zij *middag* of *avond* (deze verborgenheden zijn voor den Heer onzen God), in allen gevalle blijven wij nog in den ſtaat der voorbereiding. Dáár is het *kruis* ſpijze en drank. De *Discipel kan wel niet werken gelijk de Meester*, maar de navolger van de Zonen van Zebedeus kan niet hopen, met hen, verheerlijkt te worden, ten zij hij, met hen, den *doop* en den *drinkbeker* des Heilands kan en wil aannemen.

§. 8.

Wij mogen nu de *uiterlijke* of de *inwendige* tegenſpoeden der kerke beſchouwen, en dat wel der *ware kerke*. Wij mogen de *eerste* of de *laatste* de grievendſte noemen; ik wete het niet, maar welligt zijn de *laatste* de ergſte. Zouden zij een gegrond vermoeden opleveren ten nadeele van het Christendom? Waarlijk, zulks ook maar te onderſtellen, zoude een bewijs zijn, dat men niet bekend was met de zaak, die men wil beſtrijden.

Doch, het is tijd en het is noodig, dat wij thans ook weder, gelijk voorheen, de *keer-*

zijde befchouwen en der waarheid geheel hulde doen. Ach! vele dingen zijn er, die wij niet aan de kerk, maar aan hen moeten toefchrijven, welke onwaardig zijn hare leden te heeten. Vele andere dingen zijn er tevens, die in deze menfchelijke zamenleving gevonden worden, omdat zij onafscheidelijk zijn van de inrigting der wereld. Vele dingen zijn er, eindelijk, die de Vaderlijke Voorzienigheid toelaat of zendt, omdat het Haar behaagt het menschdom op die wijze te bezoeken tot de beste oogmerken.

Wij beginnen met het laatfte. Wenken moeten hier genoeg zijn.

§. 9.

Twee middelen gebruikt de Vader die in de hemelen is, die als dag en nacht, als regen en zonnefchijn, als hitte en koude, als zomer en winter, geftadig hier afwisfelen, en, zonder aanzien van perfonen, overal het menschdom overkomen. Zij heeten: *voor-* en *tegenfpoed*, *geluk* en *ongeluk.* Alle menfchen deelen daarin. De goede en de kwade vinden het een zoowel als het ander. *In* en *buiten* de kerk dalen zij *neder van boven*, *van den Vader der lichten*, en beide zijn *goede giften* en *volmaakte zegeningen.* Somtijds ftaan

ſtaan dezelve in evenredigheid, gelijk wij meenen, met de waardigheid van ons geſlacht, ſomtijds niet. De Voorzienigheid *antwoordt niet van deze hare daden.* Zij doet het — *niet* willekeurig, maar zij zegt niet, *waarom zij zoo handelt!* Doch, wij letten op de gevolgen en zien, dat *tegenſpoed hier* het harte *verderft*, *dáár bekeert:* zoo ook de voorſpoed. Uit *dit teeken* beſluiten wij, naar onze beperktheid, en zeggen: de *Vader heeft* hier *geſtraft*, dáár *gezegend.* Wij *bidden Hem eerbiedig aan*, en *gevoelen dat alle zijne wegen en werken goed zijn.*

Die *voorſpoed* is dus te eenemaal afgeſcheiden van de zaak, die hier thans onze aandacht bezig houdt. Ook die *tegenſpoed.* Zij behooren beide tot het *algemeen gebied* der Goddelijke Voorzienigheid. Geſteld zijnde nu, het behaagt God de leden der kerke genadelijk te bezoeken met zulke rampen, die geheele *ſtaten en landen* treffen, die wij met den naam van *landplagen* misſchien kunnen beſtempelen; of, omgekeerd, met zulke voordeelen, die ſomtijds der geheele maatſchappij gezonden worden zonder bijzonder opzigt tot het gedrag en gevoelen der menſchen; zullen wij dan die verſchijnſelen met het Christendom in verbindtenis ſtellen, en het één *tegen*, het ander *voor* hetzelve

 doen

doen ſpreken? Dit, dunkt mij, ware geheel te onregt. Ik geve het, derhalve, mijne geëerde lezers te bedenken en te behartigen, of het waar zij, dat men niet zelden de tegenſpoeden der *menſchen* met die *der kerke* verwisſele?

§. 10.

Wij komen thans aan eene andere belangrijke bijzonderheid.

Er zijn vele dingen, die, als tegenſpoeden, van de inrigting dezer wereld, wij mogen leden der kerke zijn of niet, te eenemale onafſcheidelijk zijn. Zulke wederwaardigheden worden hier dagelijks gevonden, het zij dan, omdat het menschdom op deze aarde; het zij, omdat het in zeker gewest der aarde; het zij, omdat het in eene burgerlijke maatſchappij, of, eindelijk, omdat het in deze of gene betrekking geplaatst is. Wij zouden hier nog meer andere bedenkingen kunnen bijvoegen, om het getal der wederwaardigheden te vermeerderen, die den mensch, als bewoner van deze wereld, gedurig boven het hoofd hangen, en die, uit dien hoofde, onvermijdelijk zijn, hij moge al of niet tot de ware kerk behooren. Doch het aangemerkte is genoeg, omdat men daaronder alles kan

rang-

rangſchikken, wat in die klasſe te brengen is.

Wij leven, als leden der groote of eener kleine maatſchappij, op deze aarde, en hebben alle, zonder onderſcheid, hare voor- en hare nadeelen met elkander gemeen. Zoo lang de aarde ſtaat zal dat niet ophouden, welk een gang het menſchelijk gemoed ook nemen moge. Daar zijn, wij mogen ze kennen of niet, *zekere wetten der natuur, God heeft ze eene orde gegeven, die niemand kan overſchreden;* — daar zijn andere wetten ingevoerd, die, door een ſtilzwijgend verdrag, eene algemeene of eene bijzondere vastheid gekregen hebben; — met één woord, *onze vrijheid* is *bepaald*; wij *kunnen niet* wat wij *willen*, maar wij moeten *willen*, naar dat wij *kunnen.* Ons geluk is, uit dien hoofde, ook beperkt. Het *ongeluk* behoort op deze aarde te huis, al ware het ook, dat de geheele menschheid tot de *ware kerk* overging; hoe veel meer, zoo lange dit nog verre af is van de wezenlijkheid. In dat beſtek, waarin wij ons hier op aarde bevinden zijn genoegens, maar ook ſmarten. Het hangt er van af, welk eene betrekking of plaats ons is geworden; want al treft ons ook een zeer gelukkig lot, nogtans zal het nimmer vrij zijn van verdriet. De kerk, midden in geſteld, deelt mede daarin; zij

kan er niet uit, want zij is in de wereld. *Dit* kan fomtijds gevoelig treffen. Wie weet dat niet? Wie heeft het niet ondervonden in die dagen, welke nog versch in het geheugen liggen? En, fchoon wij met reden verheugd zijn, dat veel onheil voorbij is, wie voelt niet, in alle landen, den druk der uiterlijke omftandigheden, die nooit geheel voorbij zal gaan?

Zijn deze dingen *tegenspoeden der kerke?* waren de voorgaande het? Dat zij verre. Wij zijn menfchen, wij zijn burgers, wij zijn bewoners dezer aarde, wij leven in dit ligchaam, wij zijn kinderen eener aardfche moeder, wij hebben onze natuurlijke zwakheden, wij wonen in een bijzonder gewest, wij deelen in de fmarten van het climaat van het land onzer vaderen. Deze en zoo vele andere omftandigheden zijn niet te veranderen. De kerk deelt daarin, en kan niet anders.

§. 11.

Eindelijk komen wij aan de *hoofdzaak.*

Er zijn *vele dingen* die *op kunnen houden*, die op zouden houden, zoo de Christenheid niet zelve oorzaak ware van ontelbare tegenfpoeden, die, helaas! *niet der kerke* maar wel hun moeten toegefchreven wor-

worden, welke zich hare leden noemen, *zonder het te zijn.*

Wie zal u kwaad doen, zoo gij navolgers van het goede zijt? Dit blijft, wel verstaan zijnde, het eeuwig en onveranderlijk raadsbesluit van dien God, welke, in den bijzondersten zin, de Vader der Christenen is. Maar daarom ook: wie zal u goed doen, zoo gij, als naamdragers van Christus, navolgers van het kwaad zijt? — God? Christus? de wereld? Dat zij verre. — God niet, want Hij haat uw gedrag. — Christus niet, want Hij heeft u nooit gekend. — de wereld niet, want zij kan u niet liefhebben. Het is waar, uw Godsdienst blijft toch wat hij is, maar gij wordt door hem niet begunstigd. Gij kunt (gelijk *Bocacius* verhaalt) door uwe ongeregtigheden misschien een Jood bewegen om de waarheid en echtheid van het Christendom aan te nemen, omdat hij daarin de uitspraak van Gamaliel bevestigd ziet; maar gij zult daarom niet ontvlieden de *straffen* en *tegenheden*, die gij, door uwe schuld, moet dragen. Wat eertijds Israël heeft gevonden op zijn verkeerden weg, dat ziet de Christenheid ten deele of geheel weder verschijnen, omdat zij wandelt op paden *die niet goed zijn.* Dit zal anders worden, zoo zij anders is. Nog alle dagen prediken

de heilige Priesters der kerke, door den Heiligen Geest tot de harten, opdat zij de genade volgen, die zondaren aanneemt. Zij wil *bekeering*. Dan wordt het lot der Christenen anders. Wij kunnen niet zeggen, welke tegenſpoeden er weggenomen worden zoo zulks geſchiedt, maar dit is zeker, *de ſtraffen houden dan op!* God is dan met de kerk; Christus is met haar, alle dagen tot aan de voleindinge der wereld; en de wereld zelve, zij zal ophouden haar als *eene onwaardige* te verwerpen, want zij heeft geene redenen meer, die daartoe aanleiding geven. En onder welk een trouwen hoeder zal zij dan ſtaan! Wat nu de enkele uitverkorenen gevoelen, zal dan eene algemeene bevinding zijn: — de eerſte Christelijke kerk zal wederkeeren in hare zuiverheid, en, midden onder de tegenſpoeden, zal de *Heer dagelijks toedoen tot de gemeente, die zalig worden.*

§. 12.

Doch laat ons niet met een donker oog overal nacht zien, waar toch daglicht is. De *tegenſpoed* moge zijn, — ook de *voorſpoed!* De kerk moge verbasterd zijn, er is ook nog zout der aarde; ja, zekerlijk zijn ook

ve-

vele onheilen voorbijgegaan, die misschien weleer plaats gevonden hebben. O! wie zoude geene heerlijke en sprekende bewijzen kunnen vinden, zoowel voor het een als voor het ander? Het is waar, men is ligt geneigd tot uitersten over te slaan, en, of als lofredenaar der verledenheid, of als prijzer der tegenwoordigheid, een oordeel te vellen dat niet naar waarheid is; doch, zoo wij onpartijdig zijn, dan zal het ons, met het boek der geschiedenis in de hand, niet zwaar vallen eene vergelijking te maken, die allezins gunstig uitvalt voor onzen tijd.

Zelfs de schijnbare nadeelen en rampen behooren op die zijde, zoo ik mij niet bedriege. Onze dagen leveren een schouwspel op, dat, als het onweder, ontzetting baart; maar daarom hoogst weldadig is. Onverschilligheid is slimmer dan ongeloof. Slaafsche bijgeloovigheid gevaarlijker dan die strijd, welke thans zoo veel opziens baart. En de tooneelen, zoo *binnen* als *buiten* de Christenheid, die er vertoond worden, bewijzen, dat het menschdom niet langer kan volharden in eene doodelijke stilte, die, als een stilstaand water, verderf berokkent. Moge ook uit en met dat alles zeer veel verdriet geboren worden! het resultaat kan niet anders

ders dan heilzaam zijn. De Heer der heerlijkheid zag met vreugde die jammeren naderen. Zij zijn boden des vredes. In het menfchelijk hart ontwaakt dan eene fluimerende kracht, en wordt werkzaam ten goede. Moge ook, in den beginne, de mensch eene vreemde bane gaan, en zich verwijderen van de zon der waarheid; hij moet, van hare hemelfche ftralen aangetrokken, weder terug keeren op den weg der geloovige liefde, en haar licht, mededeelende, verfpreiden tot verheerlijking des Vaders die in de hemelen is.

§. 13.

Doch, gefteld zijnde, dit laatfte ware niet zoo zeker als het hopend en biddend harte zulks wenscht, zoude dan daarvan het geloove in en aan de waarheid der Christelijke Openbaring afhankelijk zijn? Zoude dan het tegendeel ook ten nadeele getuigen van Hem, die alles heeft *volbragt?* Zouden wij daarom moeten vragen: *zijt gij het, die komen zoude, of verwachten wij eenen anderen?* Dit moge in den mond van Joannes discipelen, die nog niet *alles* zagen, welligt op kunnen komen, omdat hunne vooroordeelen in het

har-

harte diep geworteld waren; maar zij, die in het *heiligdom ingaan van Christus Godsdienst* en *op zijne voleindiging merken*, zullen nimmer in gevaar zijn met zulk een wind der leere omgevoerd te worden; zij weten dan, in wien zij gelooven, kiezen het *goede deel*, en dat kan hun niet weggenomen worden. Want wat blijft er over in de *Christelijke kerk*, dat, *als tegenſpoed*, hare leden kan bedroeven? Niets anders, dan wat ook, in de eerſte dagen der kerke, de geloovigen heeft ontrust. Is dit in ſtaat, om ons gemoed te doen vreezen? Wij zien immers, dat alle die dingen nooit in ſtaat zijn geweest, het vaste fondament Gods, dat *met*, *in* en *door* Jezus Christus ſtaat, aan 't wankelen te brengen.

Er waren altijd juist *zoo vele tegenſpoeden*, als er *noodig* waren om *deze twee oogmerken* te bereiken:

Vooreerst: *om de kerk te reinigen;*

En dan: *om ze te brengen tot die volmaaktheid, welke het verheven doel is van Hem, die haar wil opnemen in zijne eeuwige heerlijkheid.*

Zonder lijden wordt dat doel niet getroffen.

Zoo was het, en zoo is het nog. Want de *Heer kastijdt de genen, die Hij lief*

heeft.

heeft. De opvoeder zijner kinderen weet wat *noodig is.* Zij zoeken niet, maar zij vinden hunnen *besten weg.* Ongelukkig zijn zij, die geene tegenspoeden ondergaan. Zij zijn, ook als het hen gelukt de weelde des voorspoeds te dragen, in allen gevalle slechts éénzijdig gevormd, en kennen niet de heilige vreugde des geloofs, dat de nacht schooner is dan de dag; zij zien niet den sterrehemel, die des daags verborgen is.

Onder alle middelen, die het rijk der waarheid uitbreiden en bevestigen, staan de *vervolgingen* bovenäan: — en het tweede, dat veel vermag, is het verderf, dat in de kerk is. Dit werkt als het onkruid dat in den akker verrot, het maakt vruchtbaar en brengt zegen. Wanneer het Christelijk Israël vervolgd wordt, en zich overgeeft aan de zonde des ongeloofs en bijgeloofs, staat het geestelijk geslacht op, er worden mannen en vrouwen verwekt, om nieuw leven te doen geboren worden.

Zijn die twee dingen derhalve niet een *noodzakelijk kwaad*, dat is, een *noodzakelijk goed* in dezen tegenwoordigen toestand? Eerst daarna, *wanneer alle eerste dingen zijn voorbijgegaan*, *wanneer de groote scheiding is geschied*, zal de ruste komen in de

heer-

heerlijkheid der eeuwigheid. Dan begint ook de vreugde der onſchuld, omdat de kinderen Gods wederkeeren tot de orde, die vóór het tijdelijke geweest is, en, na het vergankelijke, onverderfelijk zijn zal. Amen.

ZINSPREUK:

Vreest niet; glooft alleenlijk.

Duke University Libraries
D03663209T